89496

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENT KİMLİĞİ
ve
KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE METROPOLLEŞME SÜRECİ İÇİNDE İSTANBUL'UN KİMLİK ANALİZİ

Y.Mimar Selma Mine ERSES

F.B.E. Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Şehir Planlama Programında
Hazırlanan

DOKTORA TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Savunma Tarihi: 22.12.1999
Tez danışmanı : Prof.Dr.Emre AYSU (YTÜ)
Jüri Üyeleri : Prof.Dr.İsmet Vildan ALPTEKİN (MSÜ)
: Doç.Dr.Mehmet OCAKÇI (İTÜ)

21.01.2000

89496

İSTANBUL, 1999

İÇİNDEKİLER **Sayfa**

KISALTMA LİSTESİ i

PAFTA LİSTESİ ii

TABLO LİSTESİ iii

ÖNSÖZ x

ÖZ/ÖZET xi

ABSTRACT xii

GİRİŞ 1
TARİHSEL PERSPEKTİF 1
1.Kimlik Kazanan Kentler 1
2.Kimlik Değiştiren Kentler 2
3.Tarih'te/ Efsanelerde Kimliğini Sürdüren kentler 3

ÇALIŞMANIN AMACI VE PARADOKSLAR 4
ÇALIŞMANIN SINIRLARI 4
ÇALIŞMANIN TANITILMASI 5

BÖLÜM:I .....

A. KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE 7

1. KİMLİK ve KİMLİK ELEMANLARI 7
1.1. Psikoloji'nin Temel Kavramları 7
1.1.1. Benlik ve kişisel kimlik 7
1.1.2. Kişilik 9
1.1.3. Kimlik 12
1.1.3.1. Kimlik/Kişilik kargaşası 12
1.1.4. Algı 13
1.1.4.1. Algılama ve kavrama durumu 13
1.1.5. Bilinç 16
1.1.5.1. Bilinçaltı 16
1.1.5.2. Bilinçötesi 16
1.1.6. Bellek 16
1.1.6.1. Bellek aşamaları 17
1.1.6.2. Bellek şeması 18
1.1.6.2.1. Bellek şeması'nın ögeleri 18
1.2. Sosyoloji'nin Temel Kavramları 19
1.2.1. İnsan ve toplum (socienty, cemiyet) 19
1.2.2. Sosyalleşme 20
1.2.3. Kalabalık 20
1.2.4. Kültür/Kitle kültürü 20
1.2.5. Toplumsal bütünleşme 21
1.2.6. Sosyal tabakalaşma 24
1.2.7. Romantik ve devrimci ulus modelleri 24
1.2.8. Kollektif kimlik 25

1.2.8.1.	Toplumsal kimlik	27
1.2.8.2.	Toplumsal kimlik bozulmaları	27
1.2.8.3.	Toplumsal kimlik farklılaşması	28
1.2.9.	Kollektif bilinçaltı	29
1.3.	Şehirciliğin Temel Kavramları	29
1.3.1.	Kent genel yapısı	29
1.3.1.1.	Kent silüeti (Biçimsel yapı)	29
1.3.1.1.1.	Kent imgesi (Landmark)	30
1.3.1.1.2.	Kent peyzajı	32
1.3.1.2.	Kent bellek şeması	33
1.3.2.	Kent genel yapısını oluşturan çevreler	34
1.3.2.1.	Coğrafi çevre	35
1.3.2.2.	Sosyal (Beşerî) çevre	38
1.3.2.3.	Yapma (Fizikî mekân) çevre	39
B.	HİPOTEZ	
2.	HİPOTEZ'in İRDELENMESİ	45
2.1.	Psikoloji'nin ve Sosyoloji'nin Temel Kavramları ile Karşılaştırma	45
2.1.1	Birey/Kent karşılaştırması	45
2.1.2.	Kent kişiliği/ kimliği'nin özellikleri	48
2.1.3.	Kent Kişilik/Kimlik Elemanları	49
2.2.	Şehirciliğin Temel Kavramları ile Karşılaştırma	49
2.2.1.	Kent Kimliği	49
2.2.1.1.	Coğrafî (doğal) kimlik ögeleri	51
2.2.1.2	Sosyal (beşerî) kimlik ögeleri	51
2.2.1.3.	Yapma (fizikî) kimlik:	53
2.3.	Uygulama Modeli	55
2.3.1.	Kent Kimliği Tablosu	55
2.3.2.	Kent Kişilik/Kimlik Bozulmaları	56
BÖLÜM:II		59
A.	YÖNTEM ve UYGULAMA	59
3.	ÖRNEK SEÇİMİ	59
3.1.	Çalışmada İzlenecek Yöntem	59
3.1.1.	Coğrafî (doğal) kimlik irdelemesi	60
3.1.2.	Sosyal (beşerî) kimlik irdelemesi	60
3.1.3.	Yapma (fizikî) kimlik irdelemesi	60
3.2.	Sonuçların Değerlendirilmesi	61
B.	ANALİTİK ÖRNEK: İSTANBUL	62
4.	GREK SİTESİ DÖNEMİ : Bizas, Bizantium, Bizantine	63
4.1.	Coğrafî Kimlik	63
4.1.1.	Fiziksel yapı	63
4.1.1.1.	Jeolojik yapı ve topoğrafya	63
4.1.1.2.	Jeomorfoloji	64
4.1.1.3.	Su (yüzey/taşkın/yer altı), kaynaklar, bataklıklar	65
4.1.1.4	İklim, mikroklima	66
4.1.2.1.	Topraklar	66

4.1.2.2.	Bitki örtüsü	67
4.1.2.3.	Hayvanlar	68
4.1.2.4.	Arazi kullanma	68
4.2.	Sosyal Kimlik	70
4.2.1.	Sosyo-kültürel yapı	70
4.2.1.1.	Tarihsel yapı	70
4.2.1.2.	Kültürel yapı	70
4.2.1.3.	Demografik yapı	71
4.2.2.	Sosyo-ekonomik yapı	71
4.2.2.1.	İdarî yapı	71
4.2.2.2.	Askerî yapı	71
4.2.2.3.	Sivil/Sektörel yapı	71
4.2.3.	Psiko-sosyal yapı	71
4.3.	Yapma Kimlik	72
4.3.1.	Yerleşik alanlar	72
4.3.2.	Kurumsal donatılar	72
4.3.2.1.	Resmi yapılar	73
4.3.2.2.	Askerî yapılar	73
4.3.2.3.	Sivil/sektörel yapılar	74
4.3.2.3.1.	Ticaret yapıları	74
4.3.2.3.2.	Kültürel yapılar	74
4.3.3	Yapısal donatılar	74
4.3.3.1.	Kent planlaması	74
4.3.3.2.	Kent peyzajı	75
4.3.3.3.	Kent imgeleri	75
4.3.3.3.1.	Sınırlar	75
4.3.3.3.2.	Bölgeler	76
4.3.3.3.3.	Bağlantılar/Geçişler/Yollar	76
4.3.3.3.4.	Düğümler/Geçitler/Meydanlar	77
4.3.3.3.5.	Nirengiler/Odaklar/Anıtsal yapılar	77
4.4.	Sonuç: Grek Dönemi Kimliği	78
4.4.1.	Coğrafi kimlik	78
4.4.2.	Sosyal kimlik	78
4.4.3.	Yapma kimlik	79
4.4.4.	Sonuç	79
5.	DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU BAŞKENTİ: Konstantinu Polis	80
5.1.	Coğrafî Kimlik	80
5.1.1.	Fiziksel yapı	80
5.1.1.1.	Topoğrafya	80
5.1.1.2.	Su kaynakları	80
5.1.1.3.	İklim, mikroklima	81
5.1.2.	Biyolojik yapı	81
5.1.3.	Arazi kullanma	81
5.2.	Sosyal Kimlik.	82
5.2.1.	Sosyo-Kültürel yapı	82
5.2.1.1.	Tarihsel yapı	82
5.2.1.2.	Kültürel yapı	83
5.2.1.3.	Demografik yapı	83
5.2.2.	Sosyo-Ekonomik yapı	84
5.2.2.1.	İdarî/Politik yapı	84
5.2.2.2.	Askerî yapı.	85

5.2.2.3.	Sivil/Sektörel yapı	85
5.2.3.	Psiko-Sosyal yapı	85
5.2.3.1.	Kollektif şuuraltı	85
5.2.3.2.	Kent belleği	86
5.2.3.3.	Etik değerler	86
5.3.	Yapma Kimlik	87
5.3.1.	Yerleşik alanlar	87
5.3.1.1.	Mevcut Yerleşmeler	87
5.3.1.2.	Yeni yerleşmeler	88
5.3.2.	Kurumsal donatılar	88
5.3.2.1.	Resmi yapılar	88
5.3.2.2.	Askeri yapılar	89
5.3.2.3.	Sivil/Sektörel yapılar	90
5.3.2.3.1.	Ticaret yapıları	90
5.3.2.3.2.	Kültürel yapılar	90
5.3.2.3.3.	Hizmet yapıları	92
5.3.3.	Yapısal donatılar	92
5.3.3.1.	Kent planlaması	92
5.3.3.2.	Kent peyzajı	93
5.3.3.3.	Kent imgeleri	94
5.3.3.3.1.	Sınırlar	94
5.3.3.3.2.	Bölgeler	95
5.3.3.3.3.	Bağlantılar/ Geçişler/ Yollar	95
5.3.3.3.4.	Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar	97
5.3.3.3.5.	Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar	99
5.4.	Sonuç: Roma Dönemi Kimliği	100
5.4.1.	Coğrafi kimlik	100
5.4.2.	Sosyal kimlik	100
5.4.3.	Yapma kimlik	101
5.4.4.	Sonuç	101
6.	BİZANS İMPARATORLUĞU BAŞKENTİ: Bizans/ Stanpolin	102
6.1.	Coğrafî Kimlik	102
6.1.1.	Fiziksel yapı	102
6.1.1.1.	Topoğrafya, jeoloji	102
6.1.1.2.	Jeomorfoloji	102
6.1.1.3.	Su, kaynaklar	102
6.1.1.4.	İklim, mikroklima	102
6.1.2.	Biyolojik yapı	103
6.1.2.1.	Topraklar	103
6.1.2.2.	Bitkiler	103
6.1.2.3.	Hayvanlar	103
6.1.3.	Kullanma ve koruma	103
6.2.	Sosyal Kimlik	104
6.2.1.	Sosyo-Kültürel yapı	104
6.2.1.1.	Tarihsel yapı	104
6.2.1.2.	Kültürel yapı	107
6.2.1.2.1.	Tinsel yapı	109
6.2.1.3.	Demografik yapı	110
6.2.2.	Sosyo-Ekonomik yapı	110
6.2.2.1.	İdarî/Politik yapı	110
6.2.2.2.	Askerî yapı	111

6.2.2.3.	Sivil/Sektörel yapı	111
6.2.2.3.1.	Ticaret sektörü	111
6.2.2.3.2.	Hizmet sektörü	112
6.2.3.	Psiko-Sosyal yapı	112
6.2.3.1.	Kollektif şuuraltı	112
6.2.3.2.	Kent belleği	114
6.2.3.3.	Etik değerler	114
6.3.	Yapma Kimlik	114
6.3.1.	Yerleşik alanlar	115
6.3.1.1.	Mevcut Yerleşimler	115
6.3.1.2.	Yeni yerleşmeler	117
6.3.2.	Kurumsal donatılar	120
6.3.2.1.	Resmi yapılar	120
6.3.2.2.	Askeri yapılar	121
6.3.2.3.	Sivil/Sektörel yapılar	122
6.3.2.3.1.	Ticaret yapıları	122
6.3.2.3.2.	Tarım	123
6.3.2.3.3.	Hayvancılık	123
6.3.2.3.4.	Kültürel yapılar	123
6.3.2.3.5.	Hizmet yapıları	126
6.3.3.	Yapısal donatılar	127
6.3.3.1.	Kent planlaması	127
6.3.3.2.	Kent peyzajı	127
6.3.3.3.	Kent imgeleri	128
6.3.3.3.1.	Sınırlar	128
6.3.3.3.2.	Bölgeler	128
6.3.3.3.3.	Bağlantılar/ Geçişler/ Yollar	129
6.3.3.3.4.	Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar	130
6.3.3.3.5.	Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar	133
6.4.	Sonuç: Roma Dönemi Kimliği	136
6.4.1.	Coğrafi kimlik	136
6.4.2.	Sosyal kimlik	136
6.4.3.	Yapma kimlik	136
6.4.4.	Sonuç	137
7.	OSMANLI İMPARATORLUĞU BAŞKENTİ	138
7.1.	XV.Yüzyıl: Konstantiniyye	138
7.1.1.	Coğrafî kimlik	138
7.1.1.1	Fiziksel yapı	138
7.1.1.1.1.	Topoğrafya, jeoloji	138
7.1.1.1.2.	Su, kaynaklar	138
7.1.1.2.	Biyolojik yapı	139
7.1.1.2.1.	Bitkiler	139
7.1.1.2.2.	Hayvanlar	139
7.1.1.3.	Arazi kullanma ve koruma	140
7.1.2.	Sosyal kimlik	142
7.1.2.1.	Sosyo-Kültürel yapı	142
7.1.2.1.1.	Tarihsel yapı	142
7.1.2.1.2.	Kültürel yapı	143
7.1.2.1.3.	Demografik yapı	144
7.1.2.2.	Sosyo-Ekonomik yapı	146
7.1.2.2.1.	İdarî/Politik yapı	146

7.1.2.2.2. Askerî yapı 149
7.1.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı 151
7.1.2.2.3.1. Ticaret sektörü 151
7.1.2.2.3.2. Hizmet sektörü 151
7.1.2.3. Psiko-Sosyal yapı 152
7.1.2.3.1. Kollektif şuuraltı 152
7.1.2.3.2. Kent belleği 153
7.1.2.3.3. Etik değerler 154
7.1.3. Yapma kimlik: Stanpolin (Kente Gidiyorum)'den Asitane'ye 155
7.1.3.1. Yerleşik alanlar 155
7.1.3.1.1. Mevcut Yerleşimler 155
7.1.3.1.2. Yeni yerleşmeler 158
7.1.3.2. Kurumsal donatılar 159
7.1.3.2.1. Resmi yapılar 159
7.1.3.2.2. Askeri yapılar 160
7.1.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar 160
7.1.3.2.3.1. Ticarî yapılar 160
7.1.3.2.3.2. Kültürel yapılar 162
7.1.3.3. Yapısal donatılar 164
7.1.3.3.1. Kent planlaması 164
7.1.3.3.2. Kent peyzajı 165
7.1.3.3.3. Kent imgeleri 165
7.1.3.3.3.1. Sınırlar 165
7.1.3.3.3.2. Bölgeler 166
7.1.3.3.3.3. Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar 167
7.1.3.3.3.4. Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar 167
7.1.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar 170
7.1.4. Sonuç: XV.Yüzyıl Osmanlı Dönemi Kimliği 171
7.1.4.1. Coğrafi kimlik 171
7.1.4.2. Sosyal kimlik 171
7.1.4.3. Yapma kimlik 172
7.1.4.4. Sonuç 172

7.2. XVI:Yüzyıl: (Yükselme Devri) Asitâne /Der'saadet 173
7.2.1. Coğrafî kimlik 173
7.2.1.1. Fiziksel yapı 173
7.2.1.2. Biyolojik yapı 173
7.2.1.3. Arazi kullanma ve koruma 173
7.2.2. Sosyal kimlik 174
7.2.2.1. Sosyo-Kültürel yapı 174
7.2.2.1.1. Tarihsel yapı 174
7.2.2.1.2. Kültürel yapı 175
7.2.2.1.3. Demografik yapı 177
7.2.2.2. Sosyo-Ekonomik yapı 178
7.2.2.2.1. İdarî/Politik yapı 178
7.2.2.2.2. Askerî yapı 178
7.2.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı 178
7.2.2.3. Psiko-Sosyal yapı 180
7.2.2.3.1. Kollektif şuuraltı 180
7.2.2.3.2. Kent belleği 180
7.2.3. Yapma kimlik 180
7.2.3.1. Yerleşik alanlar 180

7.2.3.1.1. Mevcut Yerleşimler ... 180
7.2.3.1.2. Yeni yerleşmeler ... 182
7.2.3.2. Kurumsal donatılar ... 182
7.2.3.2.1. Resmi yapılar ... 182
7.2.3.2.2. Askeri yapılar ... 184
7.2.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar ... 184
7.2.3.2.3.1. Ticarî yapılar ... 184
7.2.3.2.3.2. Kültürel yapılar ... 188
7.2.3.3. Yapısal donatılar ... 190
7.2.3.3.1. Kent planlaması ... 190
7.2.3.3.2. Kent peyzajı ... 190
7.2.3.3.3. Kent imgeleri ... 191
7.2.3.3.3.1. Sınırlar ... 191
7.2.3.3.3.2. Bölgeler ... 191
7.2.3.3.3.3. Bağlantılar/ Geçişler/ Yollar ... 192
7.2.3.3.3.4. Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar ... 192
7.2.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar ... 193
7.2.4. Sonuç: XVI. Yüzyıl (Yükselme Devri) Kimliği ... 194
7.2.4.1. Coğrafi kimlik ... 194
7.2.4.2. Sosyal kimlik ... 194
7.2.4.3. Yapma kimlik ... 194
7.2.4.4. Sonuç ... 194

7.3. XVII.Yüzyıl: (Duraklama Devri) Dar'üs-saltanat ... 195
7.3.1. Coğrafî kimlik ... 195
7.3.1.1. Fiziksel yapı ... 195
7.3.1.1.1. Topoğrafya, jeoloji ... 195
7.3.1.2. Biyolojik yapı ... 195
7.3.1.3. Arazi kullanma ve koruma ... 195
7.3.2. Sosyal kimlik ... 197
7.3.2.1. Sosyo-Kültürel yapı ... 197
7.3.2.1.1. Tarihsel yapı ... 197
7.3.2.1.2. Kültürel yapı ... 198
7.3.2.1.3. Demografik yapı ... 200
7.3.2.2. Sosyo-Ekonomik yapı ... 202
7.3.2.2.1. İdarî/Politik yapı ... 202
7.3.2.2.2. Askerî yapı ... 203
7.3.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı ... 203
7.3.2.2.3.1. Tarım sektörü ... 207
7.3.2.2.3.2. Ticaret sektörü ... 207
7.3.2.2.3.3. İmalat sektörü ... 208
7.3.2.2.3.4. Serbest meslek erbabı ... 209
7.3.2.3. Psiko-Sosyal yapı ... 210
7.3.2.3.1. Kollektif şuuraltı ... 210
7.3.2.3.2. Kent belleği ... 210
7.3.2.3.3. Etik yapı ... 211
7.3.3. Yapma kimlik: ... 212
7.3.3.1. Yerleşik alanlar ... 212
7.3.3.1.1. Mevcut yerleşimler ... 212
7.3.3.2. Kurumsal yapılar ... 214
7.3.3.2.1. Resmi yapılar ... 214
7.3.3.2.2. Askeri yapılar ... 215

7.3.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar ... 216
7.3.3.2.3.1. Ticarî yapılar ... 216
7.3.3.2.3.2. Kültürel yapılar ... 220
7.3.3.3. Yapısal donatılar ... 222
7.3.3.3.1. Kent planlaması ... 222
7.3.3.3.2. Kent peyzajı ... 222
7.3.3.3.3. Kent imgeleri ... 223
7.3.3.3.3.1. Sınırlar ... 223
7.3.3.3.3.2. Bölgeler/zonlar ... 223
7.3.3.3.3.3. Bağlantılar/ Geçişler/ Yollar ... 224
7.3.3.3.3.4. Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar ... 224
7.3.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar ... 224
7.3.4. Sonuç: XVII. Yüzyıl (Duraklama Devri) Kimliği ... 225
7.3.4.1 Coğrafi kimlik ... 225
7.3.4.2 Sosyal kimlik ... 225
7.3.4.3 Yapma kimlik ... 226
7.3.4.4 Sonuç ... 226

7.4. XVIII.Yüzyıl: (Gerileme Devri) ... 227
7.4.1. Coğrafî kimlik ... 227
7.4.1.1. Fiziksel yapı ... 227
7.4.1.1.1. Topoğrafya, jeoloji ... 227
7.4.1.2. Biyolojik yapı ... 228
7.4.1.3. Arazi kullanma ve koruma ... 228
7.4.2. Sosyal kimlik ... 229
7.4.2.1. Sosyo-Kültürel yapı ... 229
7.4.2.1.1. Tarihsel yapı ... 229
7.4.2.1.2 Kültürel yapı ... 230
7.4.2.1.3. Demografik yapı ... 232
7.4.2.2. Sosyo-Ekonomik yapı ... 233
7.4.2.2.1. İdarî/Politik yapı ... 233
7.4.2.2.2. Askerî yapı ... 233
7.4.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı ... 234
7.4.2.3. Psiko-Sosyal yapı ... 234
7.4.2.3.1. Kollektif şuuraltı ... 234
7.4.2.3.2. Kent belleği ... 235
7.4.3. Yapma kimlik ... 235
7.4.3.1. Yerleşik alanlar ... 235
7.4.3.2. Kurumsal donatılar ... 239
7.4.3.2.1. Resmi yapılar ... 239
7.4.3.2.2. Askeri yapılar ... 242
7.4.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar ... 244
7.4.3.2.3.1. Ticarî yapılar ... 244
7.4.3.2.3.2. İmalathaneler ... 251
7.4.3.2.3.3. Kültürel yapılar ... 251
7.4.3.3. Yapısal donatılar ... 252
7.4.3.3.1. Kent planlaması ... 252
7.4.3.3.2. Kent peyzajı ... 253
7.4.3.3.3. Kent imgeleri ... 253
7.4.3.3.3.1. Sınırlar ... 253
7.4.3.3.3.2. Bölgeler ... 253
7.4.3.3.3.3. Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar ... 253

7.4.3.3.3.4. Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar 254
7.4.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar 256
7.4.4. Sonuç: XVIII. Yüzyıl (Gerileme Devri) Kimliği 258
7.4.4.1 Coğrafi kimlik 258
7.4.4.2. Sosyal kimlik 258
7.4.4.3. Yapma kimlik 258
7.4.4.4. Sonuç 258

7.5. XIX.Yüzyıl: (Tanzimat – Islahat – Meşrutiyet Dönemleri) 259
7.5.1. Coğrafî kimlik 259
7.5.1.1. Fiziksel yapı 259
7.5.1.1.1. Topoğrafya ve jeoloji 259
7.5.1.2. Biyolojik yapı 261
7.5.1.3. Arazi kullanma ve koruma 261
7.5.2. Sosyal kimlik 262
7.5.2.1. Sosyo-Kültürel yapı 262
7.5.2.1.1. Tarihsel yapı 262
7.5.2.1.2. Kültürel yapı 263
7.5.2.1.3. Demografik yapı 267
7.5.2.2. Sosyo-Ekonomik yapı 268
7.5.2.2.1. İdarî/Politik yapı 268
7.5.2.2.2. Askerî yapı 271
7.5.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı 272
7.5.2.2.3.1. Ticaret sektörü 272
7.5.2.2.3.2. İmalar sektörü 273
7.5.2.2.3.3. Hizmet sektörü 274
7.5.2.3. Psiko-Sosyal yapı 275
7.5.2.3.1. Kollektif şuuraltı 275
7.5.2.3.2. Kent belleği 276
7.5.3 Yapma kimlik 277
7.5.3.1. Yerleşik alanlar 277
7.5.3.1.1. Mevcut yerleşimler 277
7.5.3.1.2. Yeni doku 278
7.5.3.2 Kurumsal donatılar 282
7.5.3.2.1. Resmi yapılar 282
7.5.3.2.2. Askeri yapılar 287
7.5.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar 288
7.5.3.2.3.1. Ticarî yapılar 288
7.5.3.2.3.2. Hizmet yapıları 293
7.5.3.2.3.3. Kültürel yapılar 295
7.5.3.3. Yapısal donatılar 297
7.5.3.3.1. Kent planlaması 297
7.5.3.3.2. Kent peyzajı 298
7.5.3.3.3. Kent imgeleri 299
7.5.3.3.3.1. Sınırlar 299
7.5.3.3.3.2 Bölgeler 300
7.5.3.3.3.3 Geçişler/Bağlantılar/ Yollar 300
7.5.3.3.3.4 Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar 301
7.5.3.3.3.5 Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar 301
7.5.4. Sonuç: XIX. Yüzyıl Kimliği 302
7.5.4.1 Coğrafi kimlik 302
7.5.4.2 Sosyal kimlik 302

7.5.4.3	Yapma kimlik	303
7.5.4.4	Sonuç	303
7.6.	XX.Yüzyıl başı:1900-1923. (İttihat ve Terakki – Anadolu İhtilali Dönemleri)	304
7.6.1.	Coğrafî kimlik	304
7.6.1.1.	Fiziksel yapı	304
7.6.1.2.	Biyolojik yapı	304
7.6.1.3.	Arazi kullanma ve koruma	304
7.6.2.	Sosyal Kimlik	305
7.6.2.1.	Sosyo-Kültürel yapı	305
7.6.2.1.1.	Tarihsel yapı	305
7.6.2.1.2.	Kültürel yapı	307
7.6.2.1.3.	Demografik yapı	308
7.6.2.2.	Sosyo-Ekonomik yapı	309
7.6.2.2.1.	İdarî/Politik yapı	309
7.6.2.2.2.	Askerî yapı	313
7.6.2.2.3.	Sivil/Sektörel yapı	313
7.6.2.3.	Psiko-Sosyal yapı	314
7.6.2.3.1.	Kollektif şuuraltı	314
7.6.2.3.2.	Kent belleği	315
7.6.2.3.3.	Etik değerler	315
7.6.3.	Yapma Kimlik	316
7.6.3.1.	Yerleşik alanlar	316
7.6.3.1.1.	Mevcut yerleşimler	316
7.6.3.1.2.	Yeni yerleşmeler ve yapılar	316
7.6.3.2.	Kurumsal donatılar	317
7.6.3.2.1.	Resmi yapılar	317
7.6.3.2.2.	Askeri yapılar	320
7.6.3.2.3.	Sivil/Sektörel yapılar	320
7.6.3.2.3.1.	Ticarî yapılar	320
7.6.3.2.3.2.	Hizmet yapıları	321
7.6.3.2.3.3.	Kültürel yapılar	322
7.6.3.3.	Yapısal donatılar	324
7.6.3.3.1.	Kent planlaması	324
7.6.3.3.2.	Kent peyzajı	325
7.6.3.3.3.	Kent imgeleri	325
7.6.3.3.3.1.	Sınırlar	325
7.6.3.3.3.2	Bölgeler	325
7.6.3.3.3.3.	Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar	326
7.6.3.3.3.4.	Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar	327
7.6.3.3.3.5.	Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar	327
7.6.4.	Sonuç: XX. Yüzyıl Kimliği	328
7.6.4.1	Coğrafi kimlik	328
7.6.4.2.	Sosyal kimlik	328
7.6.4.3.	Yapma kimlik	329
7.6.4.4	Sonuç	329
8.	T.C. DEVLETİ'nin SOSYAL/ EKONOMİK/ KÜLTÜREL KENTİ: İstanbul	330
8.1.	1923-1950 (Tek Partili Devletçilik Politikası) Dönemi:	330
8.1.1.	Coğrafî Kimlik	330
8.1.1.1.	Fiziksel yapı	330

8.1.1.2.	Biyolojik yapı	330
8.1.1.3.	Arazi kullanma ve koruma	330
8.1.2.	Sosyal (beşer) kimlik	331
8.1.2.1.	Sosyo-Kültürel yapı	331
8.1.2.1.1.	Tarihsel yapı	331
8.1.2.1.2.	Kültürel yapı	333
8.1.2.1.3.	Demografik yapı	336
8.1.2.2.	Sosyo-Ekonomik yapı	337
8.1.2.2.1.	İdarî/Politik yapı	337
8.1.2.2.2.	Askerî yapı	339
8.1.2.2.3.	Sivil/Sektörel yapı	340
8.1.2.3.	Psiko-Sosyal yapı	341
8.1.2.3.1.	Kollektif şuuraltı	341
8.1.2.3.2.	Kent belleği	342
8.1.3.	Yapma kimlik	343
8.1.3.1.	Yerleşik alanlar	343
8.1.3.1.1.	Mevcut yerleşimler	343
8.1.3.1.2.	Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler	344
8.1.3.1.3.	Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler	344
8.1.3.2.	Kurumsal yapılar	345
8.1.3.2.1.	Resmi yapılar	345
8.1.3.2.2.	Askeri yapılar	345
8.1.3.2.3.	Sivil/Sektörel yapılar	346
8.1.3.3.	Yapısal donatılar	347
8.1.3.3.1.	Kent planlaması	347
8.1.3.3.2.	Kent peyzajı	354
8.1.3.3.3.	Kent imgeleri	354
8.1.3.3.3.1.	Sınırlar	354
8.1.3.3.3.2.	Bölgeler	354
8.1.3.3.3.3.	Geçişler/Bağlantılar/ Yollar	355
8.1.3.3.3.4.	Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar	355
8.1.3.3.3.5.	Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar.	356
8.1.4.	Sonuç: 1923-50 (Tek partili devletçilik politikası) dönemi kimliği	357
8.1.4.1.	Coğrafi kimlik	357
8.1.4.2	Sosyal kimlik	357
8.1.4.3.	Yapma kimlik	358
8.1.4.4.	Sonuç	358
8.2.	1950-2000 (Çok Partili Bireycilik Politikası) Dönemleri:	359
8.2.1.	1950-1960 (Seçim/Serbest Pazar Ekonomisi/İhtilâl) Dönemi:	359
8.2.1.1.	Coğrafî kimlik	359
8.2.1.1.1.	Fiziksel yapı	359
8.2.1.1.2.	Biyolojik yapı	359
8.2.1.1.3.	Arazi kullanma ve koruma	359
8.2.1.2.	Sosyal (beşerî) kimlik	360
8.2.1.2.1.	Sosyo-Kültürel yapı	360
8.2.1.2.1.1.	Tarihsel yapı	360
8.2.1.2.1.2.	Kültürel yapı	361
8.2.1.2.1.3.	Demografik yapı	362
8.2.1.2.2.	Sosyo-Ekonomik yapı	363
8.2.1.2.2.	İdarî/Politik yapı	363
8.2.1.2.2.2.	Askerî yapı	364

8.2.1.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı 365
8.2.1.2.3. Psiko-Sosyal yapı 366
8.2.1.2.3.1. Kollektif şuuraltı 366
8.2.1.2.3.2. Kent belleği 366
8.2.1.3. Yapma kimlik 367
8.2.1.3.1. Yerleşik alanlar 367
8.2.1.3.1.1. Mevcut yerleşimler 367
8.2.1.3.1.2. Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler 367
8.2.1.3.1.3. Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler 368
8.2.1.3.2. Kurumsal donatılar 368
8.2.1.3.2.1. Resmi yapılar 368
8.2.1.3.2.2. Askeri yapılar 369
8.2.1.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar 370
8.2.1.3.3. Yapısal donatılar 371
8.2.1.3.3.1. Kent planlaması 371
8.2.1.3.3.2. Kent peyzajı 374
8.2.1.3.3.3. Kent imgeleri 374
8.2.1.3.3.3.1. Sınırlar 374
8.2.1.3.3.3.2. Bölgeler 374
8.2.1.3.3.3.3. Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar 375
8.2.1.3.3.3.4. Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar 377
8.2.1.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar 377
8.2.1.4. Sonuç: 1950-60 dönemi kimliği 378
8.2.1.4.1. Coğrafi kimlik 378
8.2.1.4.2. Sosyal kimlik 379
8.2.1.4.3. Yapma kimlik 379
8.2.1.4.4. Sonuç 379

8.2.2. 1960-1970 (İhtilal ve Montaj Sanayii) Dönemi: 380
8.2.2.1. Coğrafî kimlik 380
8.2.2.1.1. Fiziksel yapı 380
8.2.2.1.2. Biyolojik yapı 380
8.2.2.1.3. Arazi kullanma ve koruma. 380
8.2.2.2. Sosyal (beşerî) kimlik 382
8.2.2.2.1. Sosyo-Kültürel yapı 382
8.2.2.2.1.1. Tarihsel yapı 382
8.2.2.2.1.2. Kültürel yapı 383
8.2.2.2.1.3. Demografik yapı 384
8.2.2.2.2. Sosyo-Ekonomik yapı 386
8.2.2.2.2.1. İdarî/Politik yapı 386
8.2.2.2.2.2. Askerî yapı 387
8.2.2.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı 387
8.2.2.2.2.3.1. İnşaat sektörü 388
8.2.2.2.2.3.2. Sanayi sektörü 389
8.2.2.2.2.3.3. Hizmet sektörü 390
8.2.2.2.3. Psiko-Sosyal yapı 390
8.2.2.2.3.1. Kollektif şuuraltı 390
8.2.2.2.3.2. Kent belleği 391
8.2.2.3. Yapma kimlik 391
8.2.2.3.1. Yerleşik alanlar 391
8.2.2.3.1.1. Mevcut yerleşimler 391
8.2.2.3.1.2. Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler 391

8.2.2.3.1.3. Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler ... 391
8.2.2.3.2. Kurumsal donatılar ... 393
8.2.2.3.2.1. Resmi yapılar ... 393
8.2.2.3.2.2. Askeri yapılar ... 393
8.2.2.3.2.2. Sivil/Sektörel yapılar ... 393
8.2.2.3.3. Yapısal donatılar ... 394
8.2.2.3.3.1. Kent planlaması ... 394
8.2.2.3.3.2. Kent peyzajı ... 396
8.2.2.3.3.3. Kent imgeleri ... 396
8.2.2.3.3.3.1. Sınırlar ... 396
8.2.2.3.3.3.2. Bölgeler ... 396
8.2.2.3.3.3.3. Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar ... 397
8.2.2.3.3.3.4. Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar ... 398
8.2.2.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar ... 398
8.2.2.4. Sonuç: 1960-70 dönemi kimliği. ... 399
8.2.2.4.1. Coğrafi kimlik ... 399
8.2.2.4.2. Sosyal kimlik ... 399
8.2.2.4.3. Yapma kimlik ... 399
8.2.2.4.4. Sonuç ... 399

8.2.3. 1970-1980 (Koop./Gecekondulara Çözüm/Çevre Bel. Planlama) Dönemi: 400
8.2.3.1. Coğrafi kimlik ... 400
8.2.3.1.1. Fiziksel yapı ... 400
8.2.3.1.2. Biyolojik yapı ... 400
8.2.3.1.3. Arazi kullanma ve koruma ... 402
8.2.3.2. Sosyal (beşerî) kimlik ... 402
8.2.3.2.1. Sosyo-Kültürel yapı ... 402
8.2.3.2.1.1. Tarihsel yapı ... 402
8.2.3.2.1.2. Kültürel yapı ... 404
8.2.3.2.1.3. Demografik yapı ... 406
8.2.3.2.2 Sosyo-Ekonomik yapı ... 410
8.2.3.2.2.1 İdarî/Politik yapı ... 410
8.2.3.2.2.2 Askerî yapı ... 414
8.2.3.2.2.3 Sivil/Sektörel yapı ... 414
8.2.3.2.2.3.1. Ticaret sektörü ... 415
8.2.3.2.2.3.2. Sanayi/İmalat sektörü ... 415
8.2.3.2.2.3.3. İnşaat sektörü ... 416
8.2.3.2.2.3.4. Ulaşım sektörü ... 416
8.2.3.2.3. Psiko-Sosyal yapı ... 416
8.2.3.2.3.1. Kollektif şuuraltı ... 416
8.2.3.2.3.2. Kent belleği ... 417
8.2.3.3. Yapma Kimlik ... 417
8.2.3.3.1. Yerleşik alanlar ... 417
8.2.3.3.1.1. Mevcut yerleşimler ... 417
8.2.3.3.1.2. Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler ... 418
8.2.3.3.1.3. Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler ... 418
8.2.3.3.2. Kurumsal donatılar ... 419
8.2.3.3.2.1. Resmi yapılar ... 419
8.2.3.3.2.2. Askeri yapılar ... 419
8.2.3.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar ... 419
8.2.3.3.3. Yapısal donatılar ... 419
8.2.3.3.3.1. Kent planlaması ... 419

8.2.3.3.3.2. Kent peyzajı ... 423
8.2.3.3.3.3. Kent imgeleri ... 424
8.2.3.3.3.3.1 Sınırlar ... 424
8.2.3.3.3.3.2 Bölgeler ... 425
8.2.3.3.3.3.3. Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar ... 425
8.2.3.3.3.3.4 Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar ... 425
8.2.3.3.3.3.5 Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar ... 426
8.2.3.3.4. Sonuç: 1970-80 dönemi kimliği. ... 427
8.2.3.3.4.1. Coğrafi kimlik ... 427
8.2.3.3.4.2. Sosyal kimlik ... 427
8.2.3.3.4.3. Yapma kimlik ... 427
8.2.3.3.4.4. Sonuç ... 427

8.2.4. 1980-1990 (Toplu Konut/Girişimci Planlama ve Özerklik) Dönemi ... 428
8.2.4.1 Coğrafî Kimlik ... 428
8.2.4.1.1. Fiziksel yapı ... 428
8.2.4.1.2. Biyolojik yapı ... 428
8.2.4.1.3. Arazi kullanma ve koruma ... 428
8.2.4.2. Sosyal (beşerî) kimlik ... 430
8.2.4.2.1. Sosyo-Kültürel yapı ... 430
8.2.4.2.1.1. Tarihsel yapı ... 430
8.2.4.2.1.2. Kültürel yapı ... 432
8.2.4.2.1.3. Demografik yapı ... 432
8.2.4.2.2. Sosyo-Ekonomik yapı ... 434
8.2.4.2.2.1. İdarî/Politik yapı ... 434
8.2.4.2.2.2. Askerî yapı ... 437
8.2.4.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı ... 437
8.2.4.2.2.3.1. Konut/İnşaat sektörü ... 437
8.2.4.2.2.3.2. Ticaret sektörü ... 438
8.2.4.2.2.3.3. Sanayi sektörü ... 439
8.2.4.2.2.3.4. Hizmet sektörü ... 439
8.2.4.2.3. Psiko-Sosyal yapı ... 440
8.2.4.2.3.1. Kollektif şuuraltı ... 440
8.2.4.2.3.2. Kent belleği ... 440
8.2.4.3. Yapma Kimlik :Toplu konutlar/ Prestij yapılar/ Dolgu alanlar ... 441
8.2.4.3.1. Yerleşik alanlar ... 441
8.2.4.3.1.1. Mevcut yerleşimler ... 441
8.2.4.3.1.2. Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler ... 441
8.2.4.3.1.3. Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler ... 441
8.2.4.3.2. Kurumsal donatılar ... 441
8.2.4.3.2.1. Resmi yapılar ... 441
8.2.4.3.2.2. Askeri yapılar ... 442
8.2.4.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar ... 442
8.2.4.3.3. Yapısal donatılar ... 443
8.2.4.3.3.1. Kent planlaması ... 443
8.2.4.3.3.2. Kent peyzajı ... 445
8.2.4.3.3.3. Kent imgeleri ... 445
8.2.4.3.3.3.1. Sınırlar ... 445
8.2.4.3.3.3.2. Bölgeler ... 445
8.2.4.3.3.3.3. Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar ... 446
8.2.4.3.3.3.4. Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar ... 447
8.2.4.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar ... 448

8.2.4.4. Sonuç: 1980-90 dönemi kimliği. 449
8.2.4.4.1. Coğrafi kimlik..... 449
8.2.4.4.2. Sosyal kimlik..... 449
8.2.4.4.3. Yapma kimlik..... 449
8.2.4.4.4. Sonuç..... 449

8.2.5. 1990 – 2000 (Saydamlık, Katılımcılık, Demokratiklik, Özelleştirme, Globalleşme) Dönemi..... 450
8.2.5.1. Coğrafî kimlik..... 450
8.2.5.1.1. Fiziksel yapı..... 450
8.2.5.1.2. Biyolojik yapı..... 450
8.2.5.1.3. Arazi kullanma ve koruma..... 453
8.2.5.2. Sosyal (beşerî) kimlik..... 453
8.2.5.2.1. Sosyo-Kültürel yapı..... 453
8.2.5.2.1.1. Tarihsel yapı..... 453
8.2.5.2.1.2. Kültürel yapı..... 459
8.2.5.2.1.3. Demografik yapı..... 461
8.2.5.2.2. Sosyo-Ekonomik yapı..... 466
8.2.5.2.2.1. İdarî/Politik yapı..... 467
8.2.5.2.2.2. Askerî yapı..... 470
8.2.5.2.2.3. Sivil/Sektörel yapı..... 470
8.2.5.2.2.3.1. Konut sektörü..... 470
8.2.5.2.2.3.2. Sanayi sektörü..... 470
8.2.5.2.2.3.3. Ticaret sektörü/para piyasası..... 471
8.2.5.2.2.3.4. Hizmetler sektörü..... 472
8.2.5.2.3. Psiko-Sosyal yapı..... 472
8.2.5.2.3.1. Kollektif şuuraltı..... 472
8.2.5.2.3.2. Kent belleği..... 474
8.2.5.3. Yapma kimlik: Post Modernizm ve ötesi..... 476
8.2.5.3.1. Yerleşik alanlar..... 476
8.2.5.3.1.1. Mevcut yerleşimler..... 476
8.2.5.3.1.2. Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler..... 476
8.2.5.3.1.3. Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler..... 476
8.2.5.3.2. Kurumsal donatılar..... 477
8.2.5.3.2.1. Resmi yapılar..... 477
8.2.5.3.2.2. Askeri yapılar..... 478
8.2.5.3.2.3. Sivil/Sektörel yapılar..... 478
8.2.5.3.3. Yapısal donatılar..... 479
8.2.5.3.3.1. Kent planlaması..... 479
8.2.5.3.3.2. Kent peyzajı..... 482
8.2.5.3.3.3. Kent imgeleri..... 482
8.2.5.3.3.3.1. Sınırlar..... 482
8.2.5.3.3.3.2. Bölgeler..... 482
8.2.5.3.3.3.3. Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar..... 484
8.2.5.3.3.3.4. Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar..... 485
8.2.5.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar..... 485
8.2.5.4. Sonuç: 1990 - 2000 kimliği..... 486
8.2.5.4.1. Coğrafi kimlik..... 486
8.2.5.4.2. Sosyal kimlik..... 487
8.2.5.4.3. Yapma kimlik..... 487
8.2.5.4.4. Sonuç..... 487

BÖLÜM:III

9.	SONUÇLAR	488
9.1.	Tartışma: Kimliksizlik mi Yeni Kimlik Kazanmak mı?	488
9.1.1.	Coğrafî kimlik	488
9.1.1.1	Fiziksel yapı	488
9.1.1.2.	Biyolojik yapı	489
9.1.1.3.	Arazi kullanma ve koruma	489
9.1.2.	Sosyal kimlik	491
9.1.2.1.	Sosyo-Kültürel yapı	491
9.1.2.1.1.	Tarihsel yapı	491
9.1.2.1.2.	Kültürel yapı	491
9.1.2.1.3	Demografik yapı	494
9.1.2.2.	Sosyo-Ekonomik yapı	495
9.1.2.2.1.	İdarî/Politik yapı	495
9.1.2.2.2.	Askerî yapı	497
9.1.2.2.3.	Sivil/Sektörel yapı	497
9.1.2.3.	Psiko-Sosyal yapı	500
9.1.2.3.1.	Kollektif şuuraltı	500
9.1.2.3.2.	Kent belleği	501
9.1.2.3.3.	Etik değerler	504
9.1.2.3.4.	Sonuç: İstanbul'un mevcut kimlikleri	505
9.1.3.	Yapma Kimlik:	507
9.1.3.1.	Yerleşik alanlar	507
9.1.3.1.1.	Mevcut yerleşimler	507
9.1.3.1.2.	Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler	507
9.1.3.1.3.	Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler	508
9.1.3.2.	Kurumsal donatılar	510
9.1.3.2.1.	Resmi yapılar	510
9.1.3.2.2.	Askeri yapılar	510
9.1.3.2.3.	Sivil/Sektörel yapılar	511
9.1.3.3.	Yapısal donatılar	513
9.1.3.3.1.	Kent planlaması	513
9.1.3.3.2.	Kent peyzajı	514
9.1.3.3.3.	Kent imgeleri	515
9.1.3.3.3.1.	Sınırlar	515
9.1.3.3.3.2.	Bölgeler	517
9.1.3.3.3.3.	Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar	518
9.1.3.3.3.4.	Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar	520
9.1.3.3.3.5.	Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar	521
9.1.4.	Sonuç:	524
9.1.5.	İstanbul'un potansiyel yeni kimliği	525
9.2.	Tartışmanın Değerlendirilmesi	527
9.3.	Öneriler	528
KAYNAKÇA		529
ÖZGEÇMİŞ		554

KISALTMA LİSTESİ:

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AGİT	Avrupa Güvenliği İşbirliği Teşkilatı
BİNPB	Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu
BM	Birleşmiş Milletler
BŞB	Büyük Şehir Belediyesi
BÜ	Boğaziçi Üniversitesi (Eski Robert Kolej/ İstanbul)
CENTO	Orta Doğu Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı
CUMOK	Cumhuriyet Okurları Kulübü
ÇED	Çevre Etkileşim Değerlendirmesi
D-100	Devlet Yolu – 100 (Eski E-5 Karayolu)
DEİ	Devlet İstatistik Enstitüsü
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir)
DEV-SOL	Devrimci Sol Örgütü
DGSA	Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (İstanbul)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EÜ	Ege Üniversitesi (İzmir)
E-5	Europian Highway (D-100 olarak kimlik değiştirir. Görevini TEM üstlenir.)
GÜ	Gazi Üniversitesi (Ankara)
HABITAT	Yaşanılan doğal çevre
İBMB-İPBB	İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler İmar Plan Bürosu Başuzmanlığı
İETT	İstanbul Elektrik Tramvay Tünel İdaresi
İGDAŞ	İstanbul Gaz Dağıtım Şirketi
IMF	International Money Foundation - Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSKİ	İstanbul Su Kanalizasyon İdaresi
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi (İstanbul)
İÜ	İstanbul Üniversitesi (İstanbul)
KAKS	Kat Alanı Katsayısı
KONDA	Konut Dağılımı
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
MİA	Merkezi İş Alanı
MSÜ	Mimar Sinan Üniversitesi (İstanbul)
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Ankara)
PKK	Partia Karkeria Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PTT	Posta Telgraf Telefon İdaresi
SKM	Sabancı Kültür Merkezi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
STFA	Sezai Türkeş – Fevzi Akkaya (İnşaat Firması)
TAKS	Taban Alanı Katsayısı
TARİŞ	Tarim-İşçileri Kooperatifi
TAU	Teknik Araştırma Uygulama (Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı Genel Müdürlük)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TEAŞ	Türkiye Elektrik Anonim Şirketi (Kent dışı)
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (Kent içi)
TEK	Türkiye Elektrik Kurumu

TEM-80	Transportational Europian Motorway (80 no'lu Avrupa Motorlu Taşımacılık Yolu)
THY	Türk Hava Yolları
TMMOB	Türkiye Mühendis Mimar Odalar Birliği
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TÜYAP	Türkiye Yapı Fuarı
UYG-AR	Uygulama Araştırma Merkezi (İTÜ'de)
USA	United States of America (Amerika Birleşik Devletleri)
YÖK	Yüksek Öğrenim Kurumları
YTÜ	Yıldız Teknik Üniversitesi (İstanbul)

❖

PAFTA LİSTESİ ..... **Sayfa**

Pafta:1.Grek Dönemi referans noktaları: Sınırlar, bağlantılar, düğümler 79/1
Pafta:2.Grek Dönemi referans noktaları: Bölgeler 79/2
Pafta:3.Roma Dönemi (197 sonrası) referans noktaları: Sınırlar, bağlantılar, düğümler 101/1
Pafta:4.Roma Dönemi (197 sonrası) referans noktaları: Bölgeler 101/2
Pafta:5.Roma Dönemi (395 sonrası) referans noktaları: Sınırlar,bağlantılar, düğümler 101/3
Pafta:6.Roma Dönemi (395 sonrası) referans noktaları: Bölgeler 101/4
Pafta:7.Bizans Dönemi referans noktaları: Düğümler, odaklar 137/1
Pafta:8.Bizans Dönemi referans noktaları: Bölgeler, etnik dağılım 137/2
Pafta:9.XV.yy.Osmanlı Dönemi referans noktaları: Düğümler, odaklar 172/1
Pafta:10.XV.yy.Osmanlı Dönemi referans noktaları: Bölgeler, etnik dağılım 172/2
Pafta:11.XVI.yy.Osmanlı Dönemi referans noktaları: Düğümler, odaklar 194/1
Pafta:12.XVI.yy.Osmanlı Dönemi referans noktaları: Bölgeler, etnik dağılım 194/2
Pafta:13.XVI.yy.Osmanlı Dönemi iş kolları dağılımı 194/3
Pafta:14.XVII.yy.Osmanlı Dönemi Sur-içi, Haliç, Boğaziçi Mekân Oluşumu 226/1
Pafta:15. XVIII.yy.Osmanlı Dönemi Sur-içi, Haliç, Boğaziçi Mekân Oluşumu 258/1
Pafta:16.XIX.yy. Osmanlı Dönemi Sur-içi, Haliç, Boğaziçi Mekân Oluşumu 303/1
Pafta:17.1970-80 İstanbul il ve ilçeleri mücavir sınırları 427/1
Pafta:18.1994 İstanbul il ve ilçeleri mücavir sınırları, idari bölgeler 487/1
Pafta:19.A.GREK DÖNEMİ Mekân Organizasyonu 528/1
Pafta:20.B. ROMA DÖNEMİ Mekân Organizasyonu 528/2
Pafta:21.C. BİZANS DÖNEMİ Mekân Organizasyonu 528/3
Pafta:22.D. OSMANLI DÖNEMİ Mekân Organizasyonu 528/4
Pafta:22.E. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ DÖNEMİ Mekân Organizasyonu 528/5

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo:1. Siyasi dönemler ve İstanbul'un adları 6
Tablo:1.1. Benlik imgeleri 8
Tablo:1.2. Kişisel kimlik boyutları 8
Tablo:1.3. Benlik/kimlik algısı 9
Tablo:1.4. Benlik/kimlik kademeleri 9
Tablo:1.5. Kişilik oluşumu 10
Tablo:1.6. Kişilik türleri 10
Tablo:1.7. Kişiliğin unsurları. 11
Tablo:1.8. Kişiliğin özellikleri 11
Tablo:1.9. Kişiliğin temel tanımları/kademeleri 11
Tablo:1.10. Kimliğin sınıflandırılması 13
Tablo:1.11.Algılama / Kavrayış yasaları 14
Tablo:1.12. Kişi/çevre ilişkileri (1) 14
Tablo:1.13. Kişi/çevre ilişkileri (2) 14
Tablo:1.14. Form nitelikleri 15
Tablo:1.15. Algı elemanları 15
Tablo:1.16. Bellek grupları 17
Tablo:1.17. Bellek aşamaları 17
Tablo:1.18. Unutkanlık türleri 17
Tablo:1.19. Bellek bozuklukları 18
Tablo:1.20. Egzotizmin alt dalları 21
Tablo:1.21. Toplum içinde bütünleşme 22
Tablo:1.22. Bireysellik içinde bozulma 22
Tablo:1.23. Entellektüellerin gruplaşması 23
Tablo:1.24. Rasizm akımları 23
Tablo:1.25. Anti-rasizm akımları 23
Tablo:1.26. Ulus modelleri 24
Tablo:1.27. Kollektif kimlik ögeleri 25
Tablo:1.28. Kollektif kimlik özellikleri 25
Tablo:1.29. Kollektif kimlik komünoteleri (temsilleri) 26
Tablo:1.30. Kimlik farklılaşması 29
Tablo:1.31. Kent arşetip şeması 30
Tablo:1.32. Kentsel referans noktaları 31
Tablo:1.33. Şehirsel mekân öğeleri 31
Tablo:1.34. Kent imgesi faktörleri 31
Tablo:1.35. Yol mekânını oluşturan algısal özellikler 32
Tablo:1.36. Kentin yapısal dokusunu oluşturan algı elemanları 33
Tablo:1.37. İkiz karşılıklar 33
Tablo:1.38. Bellek şeması öğeleri 34
Tablo:1.39 .Ekolojik sınıflandırma şeması 36
Tablo:1.40. Ekoloji alanı (1) 37
Tablo:1.41. Ekoloji alanı (2) 37
Tablo:1.42. Doğal çevre öğeleri 38
Tablo:1.43. Sosyal çevre 38
Tablo:1.44. Yapma çevre sorunları 40
Tablo:1.45. Planlama türleri 40
Tablo:1.46. Kent kimliği donatıları 42
Tablo:1.47. Ekolojik planlama faktörleri 43
Tablo:1.48. Arazi/alan kullanımı 44

Tablo:2.1. Kent kimliği (1) 50
Tablo:2.2. Kent kimliği (2) 50
Tablo:2.3. KENT KİMLİĞİ TABLOSU 55
KENT KİMLİĞİ ŞEMASI 62

Tablo:4.1. Renklerin dili 71
Tablo:4.2. Grek dönemi kurumsal donatıları 72
Tablo:4.3. Kimlik kazanan bölgeler 76
Tablo:4.4. İstanbul'un giriş kapıları 77
Tablo:4.5. Grek dönemi nirengileri 78

Tablo:5.1. Tepeler 80
Tablo:5.2. İstanbul'un idarî bölgeleri 85
Tablo:5.3. Mevcut yerleşmeler 87
Tablo:5.4. Yeni yerleşmeler 88
Tablo:5.5. Askerî limanlar ve iskeleler 89
Tablo:5.6. Kuleler ve kaleler 89
Tablo:5.7. Ticaret limanları ve iskeleleri 90
Tablo:5.8. Kiliseler ve manastırlar 91
Tablo:5.9. Su tesisleri 92
Tablo:5.10. Kimliğini koruyan çalışma bölgeleri 95
Tablo:5.11. Yeni bölgeler 95
Tablo:5.12. Roma Dönemi meydanları 97
Tablo:5.13. İstanbul'un giriş kapları 97
Tablo:5.14. Galata'nın giriş kapıları 99
Tablo:5.15. Roma dönemi nirengileri 100

Tablo:6.1. İstanbul loncaları 111
Tablo:6.2. Yerleşik alanlar (sur-içi) 115
Tablo:6.3. Yerleşik alanlar (sur-dışı) 117
Tablo:6.4. Yeni yerleşmeler 118
Tablo:6.5. Yeni yerleşim alanları (Boğaziçi) 118
Tablo:6.6. Yeni yerleşim alanları (Adalar) 119
Tablo:6.7. Resmi yapılar 120
Tablo:6.8. Kışlalar – limanlar ve tersaneler 121
Tablo:6.9. Kuleler ve kaleler 121
Tablo:6.10. Ticaret donatıları 122
Tablo:6.11. Ticaret yapıları 122
Tablo:6.12. Kiliseler ve manastırlar 124
Tablo:6.13. Sarnıçlar 126
Tablo:6.14. Ayazmalar (Kutsal sular) 127
Tablo:6.15. Kimlik kazanan bölgeler 129
Tablo:6.16. İstanbul'un giriş kapıları 130
Tablo:6.17. Galata'nın giriş kapıları 132
Tablo:6.18. Meydanlar 132
Tablo:6.18. Bizans dönemi odakları 135

Tablo:7.1. Dışbahçeler/ Hasbahçeler 141
Tablo:7.2. Anadolu devletleri 142
Tablo:7.3. Öğretim müesseseleri 144
Tablo:7.4. Demografik yapı 145
Tablo:7.5. Etnik dağılım 145

Tablo:7.6. Yasama/İcra sistemi 147
Tablo:7.7. İstanbul kadılıkları 147
Tablo:7.8. Kaza sistemi 148
Tablo:7.9. Nahiyeler 148
Tablo:7.10. Ordu düzeni 149
Tablo:7.11. Bostancı teşkilatı 150
Tablo:7.12. Mevcut yerleşimler (sur-içi) 156
Tablo:7.13. Mevcut yerleşimler (sur-dışı) 156
Tablo:7.14. Mevcut yerleşimler (Boğaziçi) 157
Tablo:7.15. Mevcut yerleşimler (Anadolu) 158
Tablo:7.16. Resmi yapılar 159
Tablo:7.17. Askeri yapılar 160
Tablo:7.18. Yeni kurulan çarşılar 162
Tablo:7.19. Selâtin camileri 163
Tablo:7.20. Külliyeler 164
Tablo:7.21. Kimlik kazanan bölgeler 166
Tablo:7.22. İstanbul'un giriş kapıları 167
Tablo:7.23. Galata'nın giriş kapıları 169
Tablo:7.24. Düğümler/Meydanlar 170
Tablo:7.25. Eyaletler 178
Tablo:7.26. Temel sektörel kimlikler 178
Tablo:7.27. Kentsel alan dışı kullanımlar 179
Tablo:7.28. Çalışanların işyeri dağılımı 179
Tablo:7.29. Hanedan sarayları ve hizmet binaları 183
Tablo:7.30. Askeri yapılar 184
Tablo:7.31. İstanbul'un ticaret iskeleleri 185
Tablo:7.32. Galata'nın iskeleleri 186
Tablo:7.33. Haliç iskeleleri 187
Tablo:7.34. Boğaz iskeleleri 187
Tablo:7.35. Külliyeler ve selâtin camileri 188
Tablo:7.36. Yeni kültür yapıları 189
Tablo:7.37. Yeşil alanlar 191
Tablo:7.38. Anadolu yakası 192
Tablo:7.39. Topkapı saray kompleksine hizmet veren iskeleler 193
Tablo:7.40. Toplumlara göre İstanbul'un adları 198
Tablo:7.41. Osmanlı'da İstanbul'un adları ve anlamları 199
Tablo:7.42. Mevcut etnik dağılım 201
Tablo:7.43. Göçedenlerin dağılımı 201
Tablo:7.44. Etnik işkolları dağılımı 201
Tablo:7.45. Çalışan ve işyeri sayısı 204
Tablo:7.46. İşkollarının işyeri dağılımı 205
Tablo:7.47. İşkollarının etnik dağılımı 206
Tablo:7.48. Galata esnafının dağılımı 207
Tablo:7.49. Kasımpaşa meslek dağılımı 207
Tablo:7.50. Çalışan ve işletme sayısı 208
Tablo:7.51. Tacirler ve serbest meslek erbabı 209
Tablo:7.52. Yerleşik alanlar 213
Tablo:7.53. Hanedan sarayları ve hizmet binaları 215
Tablo:7.54. Askeri yapılar 215
Tablo:7.55. Konut dışı kullanım alanları 216
Tablo:7.56. İstanbul'un ticaret iskeleleri 216
Tablo:7.57. Galata yerleşimi iskeleleri 218

Tablo:7.58. Haliç iskeleleri 218
Tablo:7.59. Boğaz iskeleleri 219
Tablo:7.60. Kimlik yenileyen ibadethaneler 220
Tablo:7.61. Yeni kültürel yapılar 221
Tablo:7.62. Türbeler 221
Tablo:7.63. XVIII.yy'daki belli başlı depremler 227
Tablo:7.64. Sur-dışı yerleşik alanlar 235
Tablo:7.65. XVIII.yy'da belli başlı yangınlar 236
Tablo:7.66. Haliç yalıları/konakları 237
Tablo:7.67. Hanedan sahil satayları/ köşkler/ kasırlar 239
Tablo:7.68. Resmi yapılar 240
Tablo:7.69. Çeşmeler 241
Tablo:7.70. Çeşmelerin kente dağılımı 241
Tablo:7.71. Muvakkithaneler 242
Tablo:7.72. Askeri yapılar 243
Tablo:7.73. Askeri eğitim kurumları 243
Tablo:7.74. Ticarî yapılar 244
Tablo:7.75. İstanbul'un ticaret iskeleleri 245
Tablo:7.76. Galata'nın iskeleleri 247
Tablo:7.77. Haliç iskeleleri 248
Tablo:7.78. Boğaz iskeleleri 249
Tablo:7.79. İstanbul'un iletişim kurduğu diğer ticaret iskeleleri 250
Tablo:7.80. Sektörler ve dağılımı 251
Tablo:7.81. Yeni ibadethaneler 251
Tablo:7.82. İstanbul'un giriş kapıları 254
Tablo:7.83. Galata'nın giriş kapıları 256
Tablo:7.84. Kuş evleri 257
Tablo:7.85. XIX.yy İstanbul depremleri 259
Tablo:7.86. 1894 depreminde hasar gören kurum ve kuruluşlar 260
Tablo:7.87. Sivil eğitim kurumları (II.Mahmut Dönemi) 263
Tablo:7.88. Sivil eğitim kurumları (Abdülmecit Dönemi) 263
Tablo:7.89. Öğretim kademeleri 264
Tablo:7.90. Sivil eğitim kurumları (Abdülaziz Dönemi) 264
Tablo:7.91. Sivil eğitim kurumları (Abdülhamit Dönemi) 264
Tablo:7.92. Yabancı okullar 265
Tablo:7.93. Yasal durum 269
Tablo:7.94. Belediyecilik çalışmaları 270
Tablo:7.95. Belediye daireleri ve dağılımı (1872/73) 271
Tablo:7.96. Belediye daireleri ve dağılımı (1874/75) 271
Tablo:7.97. Askeri okullar 272
Tablo:7.98. Bankalar 273
Tablo:7.99. Konut renk düzeni 275
Tablo:7.100. Kadıköy'ün gelişimi 277
Tablo:7.101. Haliç sahilsarayları 279
Tablo:7.102. Kadıköy'de yeni yerleşimler 281
Tablo:7.103. Boğaziçi'nin ünlü yalıları 282
Tablo:7.104. Hizmet binaları 283
Tablo:7.105. Haliç hanedan ve paşa sahilsarayları/ köşkleri 284
Tablo:7.106. Boğaziçi hanedan ve paşa sahilsarayları/ köşkleri 285
Tablo:7.107. Askeri yapılar 287
Tablo:7.108. Semt pazarları 290
Tablo:7.109. Sur-içi çalgılı kahveleri 291

Tablo:7.110. Sektörel dağılım 291
Tablo:7.111.Galata-Beyoğlu ve Boğaz'daki çalgılı kahveler 292
Tablo:7.112. Anadolu yakası çalgılı kahveleri 292
Tablo:7.113. Köprüler 293
Tablo:7.114. Çeşmeler 293
Tablo:7.115. Muvakkithaneler 294
Tablo:7.116. Tiyatrolar 295
Tablo:7.117. İbadethaneler/ Türbeler 296
Tablo:7.118. Kültürel odaklar 297
Tablo:7.119. Kimlik değiştiren hasbahçeler ve mesireler 299
Tablo:7.120. Eğitim kurumları 307
Tablo:7.121. Belediye daireleri ve dağılımı (1912) 312
Tablo:7.122. Bankalar 314
Tablo:7.123. Sayfiye yerleşimleri 316
Tablo:7.124. Resmi yapılar 318
Tablo:7.125. Eğitim yapıları 318
Tablo:7.126. Belli başlı hanedan ve paşa konutları 319
Tablo:7.127. İbadethaneler 320
Tablo:7.128. Yabancı mimarlarca yapılan kültürel yapılar 323
Tablo:7.129. Bölgeler 326

Tablo:8.1. Ülke siyasi olayları 332
Tablo:8.2. Sosyal olaylar 334
Tablo:8.3. Eğitim kurumları 335
Tablo:8.4. Sosyal topoğrafya 336
Tablo:8.5. Kentlileşme oranı 337
Tablo:8.6. Belediye daireleri ve dağılımı (1930) 339
Tablo:8.7. Yasal düzenlemeler 339
Tablo:8.8. Askeri yapı 340
Tablo:8.9. Sektörel yapı 340
Tablo:8.10. Mevcut yerleşimler 343
Tablo:8.11. Yeni yerleşmeler 344
Tablo:8.12. Resmî yapılar 345
Tablo:8.13. Askerî yapılar 345
Tablo:8.14. Ticaret 346
Tablo:8.15. Sanayi 346
Tablo:8.16. Hizmetler 347
Tablo:8.17 Elgötz projesi 349
Tablo:8.18 Henry Prost Projesi-1 349
Tablo:8.19 Henry Prost Projesi-2 350
Tablo:8.20 Henry Prost Projesi-3 350
Tablo:8.21. Henry Prost Projesi-4 351
Tablo:8.22. Henry Prost Projesi-5 351
Tablo:8.23. Henry Prost Projesi-6 352
Tablo:8.24. Henry Prost Projesi-7 353
Tablo:8.25. Önemli bağlantılar 355
Tablo:8.26. Önemli düğümler 356
Tablo:8.27. Önemli nirengiler 356
Tablo:8.28. Siyasi olaylar 361
Tablo:8.29. İstanbul'da sosyal/kültürel olaylar 362
Tablo:8.30. Kentlileşme oranı 362
Tablo:8.31. Yeni belediyeler 364

Tablo:8.32. Kamu prestij binaları 369
Tablo:8.33. Kamu hizmet binaları 369
Tablo:8.34. Şehircilik hareketleri 373
Tablo:8.35. Plan kararları – uygulamalar 373
Tablo:8.36. Bölgeler 375
Tablo:8.37. Ülkede önemli olaylar 382
Tablo:8.38. İstanbul'da önemli siyasi olaylar 383
Tablo:8.39. İstanbul'da önemli sosyal olaylar 384
Tablo:8.40. Kentleşme oranı 385
Tablo:8.41. Yeni belediyeler 387
Tablo:8.42. Askeri yapılar/ olaylar 393
Tablo:8.43. Şehircilik hareketleri 395
Tablo:8.44. Bölgeler 397
Tablo:8.45. Bağlantılar 397
Tablo:8.46. Nirengiler/Odaklar/Anıtlar 398
Tablo:8.47. Su toplama havzaları 400
Tablo:8.48. Ormanlık alanlar 401
Tablo:8.49. Batı Yakası gelişim kuşakları 402
Tablo:8.50. Ülke siyasi olayları 403
Tablo:8.51. İstanbul'da önemli siyasi olaylar 403
Tablo:8.52. İstanbul'da önemli sosyal olaylar 404
Tablo:8.53. 1971 Nüfusunun iskân şekli 406
Tablo:8.54. Batı yakası göç tablosu 408
Tablo:8.55. Kentlerin coğrafi dağılımı 409
Tablo:8.56. Tek-Ser Raporu 409
Tablo:8.57. Belediyecilik çalışmaları 413
Tablo:8.58. Yeni kurulan belediyeler 414
Tablo:8.59. Merkez kademelenmesi 415
Tablo:8.60. Yeni (düzenli gelişen) yerleşimler 418
Tablo:8.61. Planlama gelişmeleri 421
Tablo:8.62. Sınırlar ve idarî bölünmeler 424
Tablo:8.63. Bölgeler 425
Tablo:8.64. Ülke siyasi olayları 430
Tablo:8.65. İstanbul'un sosyal/siyasi olayları 431
Tablo:8.66. Kentleşme oranı 432
Tablo:8.67. Sektörlerde çalışan sayısı 432
Tablo:8.68. Ulusal nitelikte kararlar 435
Tablo:8.69. Belediyecilik çalışmaları 435
Tablo:8.70. Şehircilik hareketleri 444
Tablo:8.71. Koruluklar (Avrupa Yakası) 451
Tablo:8.72. Koruluklar (Asya yakası) 452
Tablo:8.73. Ülke'deki siyasi/sosyal olaylar 455
Tablo:8.74. İstanbul'daki önemli siyasi/sosyal olaylar 456
Tablo:8.75. İstanbul'da argo konuşulan semtler 460
Tablo:8.76. Nüfus 462
Tablo:8.77. Kökenler 462
Tablo:8.78. Kendini hissetiği kesim 462
Tablo:8.79. Yaş gruplarının dağılımı 462
Tablo:8.80. Çalışan gruplar 463
Tablo:8.81. Bakırköy İlçesi (Sur-dışı/ Batı Yakası) 463
Tablo:8.82. Fatih İlçesi (Sur-içi) 464
Tablo:8.83. Beyoğlu İlçesi (Galata/Pera) 464

Tablo:8.84. Şişli İlçesi (Galata/Pera) 464
Tablo:8.85. Sarıyer İlçesi (Boğaziçi) 464
Tablo:8.86. Üsküdar İlçesi (Anadolu Yakası) 465
Tablo:8.87. Ümraniye İlçesi (Anadolu Yakası) 465
Tablo:8.88. Kadıköy İlçesi (Anadolu yakası) 465
Tablo:8.89. 3030 kapsamı dışında kalan belediyeler..... 468
Tablo:8.90. İstanbul BŞB kapsamındaki belediyeler..... 469
Tablo:8.91. 1975-1995 batı yakası büyük sanayi projeksiyonu (1) 470
Tablo:8.92. 1975-1995 batı yakası büyük sanayi projeksiyonu (2) 471
Tablo:8.93. Master Plan'a göre yeni kimlikler..... 477
Tablo:8.94. Kimlik değiştiren yapılar..... 478
Tablo:8.95. Bölgeler..... 483

Tablo:9.1.Yöreye adını veren fiziksel özellikler..... 489
Tablo:9.2. Yöreye adını veren coğrafi özellikler..... 489
Tablo:9.3. Yöreye adını veren kullanımlar..... 490
Tablo:9.4. Terim/Deyim kimliklendirmesi..... 492
Tablo:9.5. Göçedenlerin işkolları..... 495
Tablo:9.6. Göçedenlerin kurdukları yerleşimleri adlandırmaları..... 495
Tablo:9.7. Semte/Mevkie adını veren hükümdarlar..... 495
Tablo:9.8. Semte/ Mevkie adını veren ünlü Osmanlı Paşaları..... 496
Tablo:9.9. Kent belleğinde mevcut sektörel kimlikler..... 498
Tablo:9.10. Sektörlere bağlı, zamanla kimlik kazanan semtler..... 498
Tablo:9.11. Semte/Mevkie kimlik kazandıran ürünler..... 499
Tablo:9.12. Semte/ Mevkie adını kazandıran ürünler..... 499
Tablo:9.13. Semte/Mevkie günlerine göre kimlik kazandıran semt pazarları..... 500
Tablo:9.14. Semte/Mevkie adını kazandıran nirengiler..... 500
Tablo:9.15. Kimlik kaybeden/ değiştiren/ yenileyen semtler ve sokaklar..... 504
Tablo:9.16. Semte/Mevkie kimlik veren resmi yapılar..... 510
Tablo:9.17. Semte/Mevkie kimlik veren askeri yapılar..... 511
Tablo:9.18. Semte/Mevkie kimlik veren ticaret yapıları..... 511
Tablo:9.19. Semte/Mevkie kimlik veren imalathaneler..... 512
Tablo:9.20. Semte/Mevkie kimlik veren kültürel yapıları..... 512
Tablo:9.21. Semte/Mevkie kimlik veren ibadethaneler..... 512
Tablo:9.22. Semte/Mevkie kimlik veren eğlence /dinlence merkezleri..... 513
Tablo:9.23. Semte/Mevkie kimlik kazandıran ulaşım yapıları..... 513
Tablo:9.24. Semte/Mevkie adını veren kent kapıları..... 516
Tablo:9.25. Kimlik yenileyen ve yitiren yerleşmeler..... 517
Tablo:9.26. Semte/Mevkie kimlik veren yeni hizmetler..... 517
Tablo:9.27. Semte/Mevkie kimlik kazandıran kişi ve kullanımlar..... 519
Tablo:9.28. Semte/Mevkie kimlik veren resmi odaklar..... 522
Tablo:9.29. Semte/Mevkie kimlik veren kültür odaları..... 522
Tablo:9.30. Semte/Mevkie kimlik veren ticaret odakları..... 523
Tablo:9.31. Semte/Mevkie kimlik veren sağlık odakları..... 523
Tablo:9.32. Semte/Mevkie kimlik veren hizmet odakları..... 523

ÖNSÖZ

Uzun bir çalışma hayatımdan sonra, birikimlerimi değerlendirebileceğim doktora çalışmasına başlamam için beni teşvik eden Sn. Prof. Dr. Semra ATABAY'a, yeniden öğrencilik hazzını tatmama yardımcı olan Sn. Prof. Dr. Rıfkı ASLAN'a, Sn. Prof. Dr. Ayşenur ÖKTEN'e, Sn. Doç. Dr. İclâl DİNÇER'e, Sn. Doç. Dr. Zekiye YENEN'e; konu seçiminde beni yönlendirip böylesine ilginç, herkesin üzerinde konuşacağı kadar kolay, ancak şimdiye dek akademik olarak ele alınmayışı dolayısıyla da zor bir konuyu benimle birlikte adım adım izlerken, bilgisi ve deneyimleriyle yolumu aydınlatan tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Emre AYSU'ya sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Selma Mine ERSES
Y.Mimar
9372051 - YTÜ

ÖZ/ÖZET

* ÇALIŞMANIN AMACI:

Kentlerin yapısal, sosyal ve bireysel dokusu üzerinde; göç girdileri ile meydana gelmeye başlayan değişiklikler; onların özlerini zedelemeye ve kimliklerini değiştirmeye başladığından; "**Kimlik**" ve "**Kimliksizlik**" sorunsalına, gerçekçi ve bilimsel bir yaklaşım getirerek, bu paradoks çözülmeye çalışılmıştır.

* ÇALIŞMANIN SINIRLARI:

Küçük obalardan günümüze, gerek vaziyet alış, gerekse üstlendikleri roller doğrultusunda; ortak **Hemşehrilik Bilinci ve Belleği'nin Kişilik ve Kimlik kazandırdığı kentler**, çalışma alanımızdır. Analitik örnek olarak İstanbul seçilmiştir. Kuruluşundan itibaren, İstanbul'da iskân eden çeşitli uygarlıklar; bu uygarlıkların etik ve etnik yapıları ile kültürel dokuları, sosyal ve kurumsal mekân organizasyonları incelenerek; kimliği oluşurken hangi kentlerden ve hangi ülkelerden, ne tür düşünce akımlarından ve ne tür dünya görüşlerinden etkilendiği araştırılmıştır.

* ÇALIŞMANIN TANITILMASI:

Çalışmanın I.Bölüm'ünde:
Tarihi niteliği olan ve özellikle Başkent kimliği taşıyan kentlere genel bir bakışla, benzer kimlik değişimleri aranarak çalışmanın tanıtılması yapılmış; amacı ve paradokslar ortaya konmuş; çalışmanın sınırları belirlenmiş; kuramsal ve kavramsal yapı ortaya konarak, psikoloji'nin temeli olan "Benlik/Kişilik, Karakter/ Kimlik" ögeleri incelenmiş; görsel, analogy ve feedback modelleri ile "Birey" Kimliği ile "Kent" Kimliği karşılaştırılmıştır. **Kentlerin/Yerel Yerleşimlerin, kendilerine özgü kimlik/ kişilik taşıdıkları; kişiliksizlik ve kimliksizlik olarak tanımlanan sarsıntılı dönemlerin, bir geçiş dönemi kritik süreci olduğu; kentin farklı bir kimliğe bürünme aşaması yaşadığı, HİPOTEZ olarak sunulmuştur.**

Çalışmanın II.Bölümü'nde:
Yöntem ve Uygulama'da; bir ticaret kenti kimliğiyle kurulan ve çevre siteleri hinterlandına alarak başkentleşen analitik model İstanbul'un, kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği 5 ayrı dönemdeki kritik süreçler, çeşitli sosyo-kültürel ve planlama akımlarının ışığında detaylı şekilde incelenmiştir.

Çalışmanın III.Bölümü'nde:
Analizlenen örnek, analogy ve tümevarım metodları ile irdelenmiş; İstanbul'un çok sesliliğinin ortaya koyduğu renkli/mozaik dokusunun; kentin kimliği üzerindeki etkileri, avantaj ve dezavantajları ile karşılaştırılırken; kaybedilen değerler, yeni kazanılan imgeler ve gelecekteki kimliğin sinyalleri tartışmaya açılarak Hipotezin uyarlanması tamamlanmış; sonuç üzerinde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: **Kent Kimliği, Kimlik, İstanbul, Mekân Organizasyonu, Ütopyalar**

ABSTRACT

* OBJECTİVE:

As the modifications which started to rise as a result of migration entries, on the structural, social and individual nature of the cities started to damage their natures and change their personalities; this paradox was tried to be solved by using a realistic and scientific approach to the matters of "**Identity**" and "**loss of identity**".

* SCOPE:

Our study field is the cities acquired Personality and Identity through Compatriotism Consciousness and Memory depending on their acts and roles, from nomads' small living areas up to today. Istanbul was chosen as an analytic pattern. It was researched that, which cities and countries, and what kind of thoughts and life conceptions influenced it during formation of its identity by analyzing the various civilizations settled in Istanbul, and ethic and ethnic specifications, cultural natures and social and organizational spaces of such civilizations as well.

* INTRODUCTION:

In the 1st Chapter:
With a general view to the cities having historical aspects and especially to those bearing an identity of being a capital city, it was aimed to present the study by scanning similar identity modifications; its aim and the paradoxes were displayed; elements of "Ego/Personality, Character/Identity" being the basics of psychology were analyzed; "Individual" Identity and "City" Identity were compared using the visual, analogy and feedback models. **It was presented as a HYPOTHESIS that Cities/Local Settlements have peculiar identity/personality; the eras defined as of having no identity or personality are critical period of transition eras; and that the city lives a phase of passing into a different identity.**

In the 2nd Chapter:
In Method and Application; the critical periods in 5 different eras, which the analytical pattern Istanbul founded with an identity of trade city and became a capital city by taking the cites around into its hinterland, lived till obtaining the identity of an Galactic City, were analyzed in details under the lights of various socio-cultural systems.

In the 3rd Chapter:
Analytical pattern was analyzed using analogy and induction methods; and the adaptation of hypothesis was completed via presenting the values which were lost, the images acquired and the signals of the identification in the future to a discussion while comparing the colorful/mosaic structure displayed by the cosmopolitical nature with its effects on the identity of the city in future, advantage and disadvantages.

Key Words : **City Identity, Identity, Istanbul, Space Organization, Utopias**

GİRİŞ:

Tarih boyunca kentlerin oluşum ve gelişimleri gözden geçirildiğinde, insanların toplumsallaşmasıyla ve birlikte yaşam kriterlerinin belirlenmesiyle paralel bir ilerleme gösterdiklerini gözlemek olasıdır. Tarımsal ya da avcı bir/birkaç aileden oluşan kır/köy yerleşimlerinden, giderek iş kollarının belirlendiği kır/kentler, daha güçlü ticari ve sanayi aktivitelere doğru yönlenen **ticaret/sanayi kentleri**; sosyo-kültürel aktivitelerin yoğunlaştığı **kültür kentleri**; yönetimin iskân ettiği **başkentler**,.. belirmeye başlamıştır.

* TARİHSEL PERSPEKTİF:

Tarihsel akış içinde kentlerin gelişimi gözden geçirildiğinde, temelde kuruluş amaçlarına yatkın bir kimlik üstlenen kentlerin, zaman içinde bu kimliklerini zenginleştirdikleri, ya da değiştirdikleri görülebilmektedir. Kırsal yapılarında giderek çevreleriyle ilişkileri ve yüklendikleri rollere göre büyüyen veya yok olan kentlerden geriye bazen efsaneler kalmaktadır.

1.Kimlik Kazanan Kentler:

Geçmiş dönemlerde çevresi sur ile korunmaya alınmış site kentlerin temel kimlikleri **Yönetim/Ticaret kenti** oluşlarıydı. Sitenin giderek çevreye hükümran olmaya başlaması ve diğer siteleri idaresi altına almasıyla iş bölümü ortaya çıkmıştır: **Yönetim Merkezi/Başkent**. Bu aynı zamanda, hem yöneticinin hem de askeri garnizonların yer aldığı bir ordugâhtır. Diğer siteler ise **Ticaret Kentleri** kimliğini korumuşlardır. Bunlar da kendi aralarında **Liman Kentleri** veya Kervanyolları üzerinde **Konaklama Kentleri** oluşturmuşlardır. İnançlara yönelik ziyaretgâhların veya dinsel yönetimlerin bulunduğu kentler ise, **Kutsal Kentler** olarak tanınmışlardır.

Bu kentlerin zaman süreci içinde, tarih sahnesinde yüklendikleri roller, günümüze kadar yaşamlarını sürdürmelerine veya kimlik değiştirmelerine ya da yeni kimlikler kazanmalarına neden olmuştur. Sözgelimi:

Eski bir site devleti olan "**Roma**", giderek bir İmparatorluğa başkentlik edebilecek ve hatta ona adını verebilecek güçte bir kimliğe ve etkiye sahiptir. Halen İtalya Devleti'nin **başkent**idir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

"**Venedik**", hem bir site hem de ticaret merkeziyken, zaman içinde kimliğini yitirerek, Papalığın bulunduğu "**Vatikan**"ı içinde barındıran, bir **Turistik Kent** kimliği'ndedir.

"**Paris**", küçük bir kırsal yerleşme iken, zamanla kraliyet saraylarının ve ordularının merkezi haline gelmiş; Fransa Krallığı'nın,İmparatorluğunun ve günümüzde Fransız Devleti'nin **başkenti** kimliği'ndedir.

"**Moskova**", tarih içinde kimlik kazanarak SSCB'nin başkenti olmuş; birliğin dağılımından sonra da günümüzde Rusya Federasyonu'nun **başkenti** olmaya devam etmiştir.

"**Fas, Kahire, Bağdat,..**" Osmanlı İmparatorluğu'na katılan ülkelerin başkentleri iken, **gözde kentler** olmuşlar, imparatorluğun parçalanmasından sonra yeniden kurulan devletlerin başkentleri kimliğine bürünmüşlerdir. Uzakdoğu'da Kalküta, Bombay, Singapur, Pekin, Tokyo,.. yüzyılımızda kurulan ya da kimlik değiştiren devletlerin yeni başkentleri ve **ticaret merkezleri**dir.

Cumhuriyet Dönemi'ne kadar küçük bir Orta Anadolu kırsal/kenti olan "**Ankara**", kimlik değiştirerek, **başkent** haline gelmiştir.

"**Kudüs**", "**Mekke**", "**Medine**",.. tek tanrılı dinler öncesinden gelen, ticaret başlangıçlı olmalarına rağmen, zamanla **Kutsal** kimliğe bürünen ve halen bu kimlikleriyle tanınan kentlerdir.

2.Kimlik Değiştiren Kentler:

Gerek askeri, gerek siyasi, gerekse ticari ve sanayi kararlar ile kimliği değişen veya kimliğini yitiren pek çok kent mevcuttur. Tarihsel süreç içinde stratejik önemi veya coğrafi konumu dolayısıyla nüfus kaybeden ve çok küçülenler de gözlenebilmektedir.

"**Edirne**", "**Bursa**", "**Konya**", "**Kayseri**", "**Sıvas**", "**Trabzon**",..zamanında kurulmuş krallıkların, **beyliklerin başkentleri** iken; yönetim değişimi veya yönetim kararıyla kimlikleri değişmiştir. "**Manisa**", Osmanlı İmparatorluğunda tahta çıkacak şehzadelerin asker/yönetici olarak yetiştirildikleri **stratejik** bir vilayettir.

"**İskenderiye**", Büyük İskender tarafından stratejik olarak kurulmuş bir kent olmasına rağmen, zamanla kimliğini yitirmiştir.

"**St.Petersburg**", Rusya İmparatorluğu'nun başkentiyken "**Leningrad**" olarak ad değiştirmiş; müzeye çevrilen çarlık saraylarıyla **kültür merkezi** kimliğine bürünmüş, yakın tarihte adı tekrar "St.Petersburg" olmuştur.

"**Kiyoto**", Japon İmparatorluğu'nun başkentiyken kimliğini yitirmiş ve yerini Tokyo'ya bırakmıştır.

3.Tarih'te/ Efsanelerde Kimliğini Sürdüren Kentler:

Günümüzde varlığı ancak bazı harabelerle ispatlanabilen, efsanelerde ya da tarih sayfalarında yeralan; buna rağmen etkilerini geçmiş kimlikleri ile sürdüren kentler de mevcuttur.

"**Efes**", zamanında ünlü bir site devlet olarak tanınmış ve yüzyıllar önce yok olmasına rağmen, gerek İon (İonian = Yunan/Işık) Uygarlığı gerekse Hıristiyanlık açısından **tarihsel/kutsal** kimliği ile halen turist çekmektedir.

"**Truva**", Homeros'un İlyada Destanı'nda da yeralmış, yüzyıllarca araştırmacıların merakını çekmiş, sonunda kazılarla yeniden ortaya çıkarılmaya çalışılan **antik/arkeolojik** bir kimliğe sahiptir.

Birçok antik kent, arkeolojik buluntularla tekrar kurulmaya ve turistik kimlik kazandırılmaya çalışılmaktadır.

"**Harput**", zamanında ünlü bir kent iken, depremler ve göçler ile kimliğini yitirmiş; **ölü** bir kent'tir.

*

*** ÇALIŞMANIN AMACI ve PARADOKSLAR:**

Kentin fiziki mekânını inceleyen şehircilik bilim dalına, psikoloji ve sosyoloji bilim dalları da eklenerek kurgulanacak olan modelde, temel olarak alınan örnek, "**insan**"ın kendisidir: Toplumlaşmanın fiziko-sosyal uzantısı sonucu ortaya çıkan ve kentin işlevselliği kadar yaşam felsefesini de ifadeleyen bu **kent kişilikleri ve kimlikleri**; özellikle yoğun göçler (kentin yapısal, sosyal ve bireysel dokusunun gelen kültürleri benliğinde eritememesi) sonucu, değişmekte ve şu paradoks ortaya çıkmaktadır:

Göç almakta olan kentler:

1. Kimlik ve kişilik kaybında mıdır?

a.Bu kayıp, patolojik (şizofreni tarzı) bir kimlik bölünmesi yaratarak, onu çöküşe, yok oluşa mı mahkûm etmektedir?

b.Bu kayıp, kenti (amnezia tarzı) anonim/ standart/ tek tip/ tek düze bir dokusal yapıya mı büründürmektedir.

2. Yoksa, kimlik kaybı olarak görülen bu durum, yeni bir mozaik olma haline geçiş için:

a.Bir dinlenme/ duraksama/ kimlik değiştirme şeklinde ifade bulan, kendi kendisiyle hesaplaşma inzivası, dinginliği midir?

b.Fonksiyonlarını askıya alarak, yeni bir düzene/ sisteme geçiş için kabuk atma/hazırlık dönemi midir?

Çalışmamızın amacı, "**Kimlik**" ve spekülatif tanımıyla "**Kimliksizlik**" sorunsalına gerçekçi ve bilimsel bir yaklaşım getirerek bu paradoksu çözmeye çalışmaktır.

*** ÇALIŞMANIN SINIRLARI:**

1. Küçük obalardan günümüze, gerek vaziyet alış, gerekse üstlendikleri roller doğrultusunda; ortak ***Etik Değerler***'i oluşan, ***Kollektif Şuuraltı*** ve Fiziksel Mekân'da ***Kent Belleği***'ne sahip; ***Hemşehrilik Bilinci*** ile **Kişilik ve Kimlik kazanan kentler, çalışma alanımızdır.**

2. İnsan-insan, insan-çevre ilişkileri baz alınarak; kent-kent, kent-çevre ilişkileri irdelenecektir. Özellikle göç alarak, devamlı kişilik değiştiren ya da kimlik tazeleyen büyük kentler içinde; 2700 yıldır "**Başkent**" kimliğiyle tanınan; günümüzde ise farklı bir kimlikle

Metropol'leşen İSTANBUL, örnek kent olarak seçilmiştir. Kuruluşundan itibaren, İstanbul'da iskân eden çeşitli uygarlıklar; bu uygarlıkların etik ve etnik yapıları ile kültürel dokuları, sosyal ve kurumsal mekân organizasyonları incelenerek; hangi kentlerden ve hangi ülkelerden, ne tür düşünce akımlarından ve ne tür dünya görüşlerinden etkilendiği araştırılacaktır.

*** ÇALIŞMANIN TANITILMASI:**

Çalışmanın Giriş Bölümü'nde: (Sf:1-7)

- Tarihi niteliği olan ve özellikle Başkent kimliği taşıyan kentlere genel bir bakışla, benzer kimlik değişimleri aranacaktır,
- Çalışmanın TANITILMASI yapılacaktır,
- Çalışmanın AMACI ve PARADOKSLAR ortaya konacaktır,
- Çalışmanın SINIRLARI belirlenecektir,

Çalışmanın I.Bölüm'ünde: (Sf:8-58)

- KURAMSAL ve KAVRAMSAL YAPI ortaya konarak, Psikoloji'nin temeli olan "**Benlik/Kişilik, Karakter/Kimlik**" ögeleri incelenecek; görsel, analogy ve feedback modelleri ile "**Birey**" Kimliği ile "**Kent**" Kimliği karşılaştırılacaktır. (Sf:8-44)

- HİPOTEZ: Kentlerin/Yerel Yerleşimlerin, kendilerine özgü kimlik/kişilik taşıdıkları; kişiliksizlik ve kimliksizlik olarak tanımlanan sarsıntılı dönemlerin, kentin farklı bir kimliğe bürünmesi için geçen bir **geçiş dönemi kritik süreci** olduğu; kendini yenileyemeyen kentlerin ise zaman içinde yok olduğu, tez olarak sunulacaktır. (Sf:45-58)

Çalışmanın II.Bölümü'nde: (Sf:59-487)

- YÖNTEM ve UYGULAMA'da, Hipotez'de kurgulanan MODEL'in ispatı için izlenecek yöntem kurgulanacak ve uygulama şekli belirlenecektir. (Sf:59-61)

❖ ANALİTİK ÖRNEK olarak İSTANBUL ele alınacaktır. Bir ticaret kenti kimliğiyle kurulan ve çevre siteleri hegemonyasına alarak başkentleşen İstanbul'un, Bölgesel Metropol kimliğine bürünene kadar:

Tablo: 1. Siyasi dönemler ve Istanbul'un adları

DÖNEM	KENTİN ADI
Grek Dönemi	**Bizas, Bizantium, Bizantine**
Roma Dönemi	**Antoninian, Constantinapolis, Nea-Roma**
Bizans Dönemi	**Constantinapolis, Bizans, Stanpolin**
Osmanlı Dönemi	**Asitane, Dersaade,...**
Cumhuriyet Dönemi	**İstanbul**

*Kaynak: Bayrı (1951: 6)

olmak üzere 5 ayrı dönemde geçirdiği kritik süreçler detaylı ve çeşitli sosyo-kültürel akımların ışığında incelenecektir. (Sf:62-487)

Osmanlı Dönemi, dünya düşünce ve sosyal akımlarına paralel olarak yüzyıllara göre; Cumhuriyet Dönemi kendi içinde "***Devletçilik***" ve "***Serbest Ekonomi***" olmak üzere iki ayrı bölümde ele alınacaktır. 1950 sonrası Serbest Ekonomi Dönemi ise, sosyo-ekonomik akımlar, yeni kavramlar ve Globalleşme/Küreselleşme çerçevesinde 10'ar yıllık devrelerle ele alınacaktır.

Çalışmanın III.Bölümü'nde: (488-528)

❖ SONUÇLAR ve TARTIŞMA: Analitik örnek, analogy ve tümevarım metodları ile irdelenecektir. Tek tiplilik/ anonimleşme/ standartlaşma ile çok sesliliğin belirginleştirdiği renkli/mozaik dokunun; kentin kimliği üzerindeki etkileri, avantaj ve dezavantajları ile karşılaştırılırken; kaybedilen değerler ile yeni kazanılan imgeler sentezlenip ortaya konacak; analiz sonuçları "kimliksizlik" / "yeni kimlik" paradoksu üzerinde tartışılacak ve değerlendirilecektir. (Sf:488-527)

❖ ÖNERİLER: Kent kimliklerinin sağlıklı korunması ve sürdürülebilmesi için öneriler sunulacaktır. (Sf:528)

BÖLÜM:I

A.KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE:

Gerek psikoloji, gerek sosyoloji bilimlerinin birbirine yaklaşan noktaları, günümüzde sosyo-psikoloji dalında kuramların gelişmesine neden olmuştur. Kent kimliği üzerinde yapılan çalışmalar da bunların uzantısı durumundadır. **Kimlik Kazanma, Kimliklendirme, Kentsel Kimlik**'in ögelerini irdeleme ve **Kentsel Bellek Kaybı** ile ilgili çalışmalar yapılmakta olmasına rağmen, elimizde derli toplu bir kuram mevcut değildir. Geleneksel kent kuramları ise, kent kimliği üzerine olmayıp, kent biçimselliği üzerine düşünülmüş modellerdir.

Dolayısıyla, kent kişilik ve kimliğini tanımlıyabilmek için, öncelikle, Psikoloji ve Sosyoloji Bilimdalları'nın temel ögelerini gözden geçirmek yararlı olacaktır:

✣

1.KİMLİK ve KİMLİK ELEMANLARI:

1.1.Psikoloji'nin Temel Kavramları:

1.1.1.Benlik veya kişisel kimlik:

Bilgin (1996:9), kişisel kimliğin, "**Ben Kimim**?" sorusuna verilen cevaplarla belirlendiğine işaret etmektedir. Canatan (1966:21), "**Ben**" (egocentrisme)'i kişiyi diğerlerinden ayıran bilinç hali; yaşanan olguların bilinçli ve sürekli öznesi olarak tanımlamaktadır. Bunun sonucunda ortaya çıkan kişinin öz varlığı, öz haline de "**Benlik**" denmektedir.

Köknel,Özuğurlu (1983:36), Benlik'i "**Bireysel**" ve "**Toplumsal**" olarak iki kategoride incelemektedir. Bu durumda Birey (ferd) olma hali ortaya çıkmaktadır ki ; Canatan (1966: 24, 206), bu terimi, kişiyi veya şeyi, başkalarından ayırıp farklı hale getiren; doğuştan gelen kuvvet/kuvvetler bütünü olarak tanımlamaktadır. Toplumsallığı ise, toplumu (cemiyeti) temel alma hali, tutumu şeklinde belirlemektedir .

---

* Bayrı'nın kent isimleri ile ilgili dökümü, Erses tarafından sınıflandırılmış ve tablolaştırılmıştır

Bilgin (1974:209)'e göre Kişisel Kimlik ya da psikolojideki yaygın terimiyle "**Benlik**" (self), insanın "**kim**" olduğuyla ilgili imajları kapsamaktadır. Kişinin kendisi ile eylemi arasına, diğer kişinin perspektivi girer. Bu ilişki "**Sosyal**" benliği doğurur. Sosyal Benliğin içeriği ise "**Genel**" benliğe götürür. Codol'a göre "Benlik İmgesi"nin 3 koşulu vardır :

Tablo:1.1.Benlik imgeleri

KOŞULLAR	İŞLEVİ
İdrak	Kendini bir obje olarak görmek ve diğerlerinde ayırıcı özelliklerini idrak.
Zaman	Zaman içinde kendi kendisiyle özdeş, aynı kaldığı ve bir olduğu duygusu
Sosyalleşme	Sosyal ve maddi çevrede kendini güç sahibi görmek (sosyalleşmek).

*Kaynak: Bilgin (1974:228)

Tap'a göre , "**Kişisel Benlik**" boyutları daha fazla ve karmaşıktır:

Tablo: 1.2. Kişisel kimlik boyutları

KOŞULLAR		İŞLEVLERİ
ZAMANSAL BOYUT		Geçmişe sahip olmak.
BİRLİK ve TUTARLILIK		Zaman içinde süreklilik ve aynı oluş.
KİMLİKLER BÜTÜNÜ	Fiziksel kimlik	Benlik, vücud bilinci.
	Gramatikal Kimlik	Ben, İmza atan, ad taşıyan kimlik
	Bilgesel, Ulusal, Etnik Kimlik	Hak ve hukuka sahip hukuki kimlik. Köklere dayalı kimlik.
	Sosyal Kimlik	Çeşitli sosyal rollere sahiplilik.
	Kültürel Kimlik	Kural ve normlar içeren, sistemler kuran ve ideolojik sistemlere göre kendini konumlayan kimlik.
ÖZERKLİK		Ayrılmayı, özerkliği ve kendini ortaya koymayı içerir
ORİJİNALLİK		Orijinallik duygusunda pekişir.Bu süreklilik ve birlik boyutuna "Biriciklik" boyutu da denir
ÜRETME		Eylem ve eser verme/üretme etkinliğinde kök salar.
NEDENSELLİK		Bir değerdir.Bir öz-saygı ihtiyacı duyar.Çeşitli şeyler üstünde gücünü/etkisini dener. Kendini bir neden (cause) olarak görme duygusunu yaşar.

*Kaynak: Bilgin (1974:240-241)

* Bilgin'in anlatımları Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Sonuçta Codol, 3 tür "**Benlik/Kimlik**" algısı sunmuştur (Bilgin,1974):

Tablo:1.3. Benlik/ kimlik algısı

ALGILAR	İŞLEVLERİ
ÖZGÜNLÜK	Benliğin/kimliğin diğer birey ve objelerden farklı, özgül bir obje olarak algılanması
OTO-KOLERASYON	Zaman/mekân ve çeşitli durumlarda hep aynı kalması,bir oto-korelasyon göstermesi,
KARAKTERİZE OLUŞ	Belli bir değer atfedilerek,"**karakterize**" edilebilmesi

Kaynak: * Bilgin (1974:240)

L'Ecuyer'in sınıflandırmasına göre, benlik/kimlik şu başat kademelerden oluşur:

Tablo: 1.4. Benlik / kimlik kademeleri

BENLİK TÜRLERİ	İŞLEVLERİ
MADDİ BENLİK	Dış görünüşe bağımlı benlik,
KİŞİSEL BENLİK	Beklenti ve özlemler, zevk ve tercihler,
UYUMSAL BENLİK	Yaşam Stili,benlik değeri, strateji,
SOSYAL BENLİK	Sosyal ilişkilerdeki benliğe atıf,
REFERANSLI BENLİK	Başkasına Referansla oluşan benlik: Bir başkasının benliğine referans vererek oluşan yargılar; geçmiş veya iz bırakan olaylar.

Kaynak: * Bilgin (1974:120)

1.1.2.Kişilik:

Latince "**Persona**" (maske) sözcüğü, eski Roma Tiyatro oyunlarında sahneye çıkan oyuncuların, temsil ettikleri kişilik/kimlikleri tanımlamak üzere yüzlerine taktıkları bakır maskelere denmektedir. **Person** (İngilizce.), **Şahsiyet** (Arapça), **Kişilik** (Türkçe), bireyin yaşadığı çevrede, başkaları ile kurduğu ilişkilerde gösterdiği tepki ve kendini ifade biçimidir. **Bireysellik** (ferdiyet) ve **karakter** (seciye) ile karıştırıldığından yüzden fazla tanımı mevcuttur. Ancak "kişilik" dendiğinde genel olarak, birey'in zihinsel,duygusal ve davranış şekilleri dikkate alınır (Canatan, 1966:192). Yani bireyin objektif ve subjektif yönleriyle, dürtü, duygu, düşünce,

* Bilgin'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır

öğrenme ve inançlarından oluşan,davranışlarıyla ortaya koyduğu kendine özgü, kararlı ve tutarlı bütünlüğe, "**Kişilik**" denmektedir (Köknel ve Uğurlu, 1983:36)

Çok küçük yaştan itibaren çocuğun başkasına "vaziyet alış"ı, onun varlığını ve değerini kavrama dolayısıyla kendi kişiliğinin (şahsiyet/persona) gelişmeye başlaması, eşzamanlı ise; kişiliğin ortaya çıkışı, bir vaziyet alış ve roller bütünü olarak tanımlanabilir. G.H.Mead'e göre, insanın benliği, çeşitli vaziyet alışlar, almak ve anlamak gibi bir yetenekle gelişir: "**Rol Şuuru**", bizzat sosyal yeteneğin işaret ve belirtisidir (Maisonneuve, Baskı:1973:26-28).. Gelişen kişilikle ve alınan rollerle, çocuğun çeşitli kimliklere (öğrenci, çırak, çiftçi,.. tacir, yazar, eğitmen,..) bürünmesi; aynı anda birkaç kimliği kendinde taşıması olasıdır.

Canatan (1966), maske oluşturacak ***Bireysellik*** (ferdiyet) bakır levhasının, "***terbiye***" çekici ile dövülerek ***kişilik*** (şahsiyet,persona) haline getirildiğine değinmektedir. Eğer terbiye iyi kullanılmazsa, bozuk kişilik ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 1.5. Kişilik oluşumu

HAMMADDE	İŞLENME	SONUÇ
BİREYSELLİK/ FERDİYET	TERBİYE	KİŞİLİK/ ŞAHSİYET
	EKSİK TERBİYE	BOZUK KİŞİLİK

Kaynak: ** Canatan (1966:193)

Canatan (1966), 3 tür kişilikten söz edildiğine değinmektedir:

Tablo: 1.6. Kişilik türleri

KİŞİLİKLER	İŞLEVLERİ
FİZİKSEL KİŞİLİK	Kişinin içyüzünü de etkileyen,terbiye sistemli,ölçülü,hesaplı bir sistemdir.
MORAL KİŞİLİK (ahlâkı, etik kişilik)	Düşünceler, arzular, heyecanlar, ihtiraslar hayal kırıklıkları, vb.. Eğitim Sistemi ile Etik ve Fiziksel Kişiliklerin bağdaşması, kişiyi rahatlatır. özü/sözü, içi/dışı bir varlık yapar
SOSYAL KİŞİLİK	Birey (ferd), içinde bulunduğu toplumda bir yer işgal eder; bir daire çizer. Etik Kişilik ne kadar güçlü ise, sosyal (toplumsal) daire de o kadar büyür. Sosyal Kişilik ne kadar sağlamsa, bireyin yaşama uyumu ve mutluluğu gelişir.

Kaynak: * Canatan (1966:193)

* Canatan'ın tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır

Tablo: 1.7. Kişiliğin unsurları

UNSURLAR	İŞLEVLERİ
ZEKA	Bireyin sorunları halletme yeteneği, uyum gücüdür.
MİZAÇ	Bireyin duygu hayatının ifade biçimidir. Neşeli, kederli, durgun, canlı. Doğuştan gelen bir huy olup, duygu terbiyesi ile yönlendirilir.
KARAKTER (caracture, seciye)	Bireyin duygularının (mizacının) ve düşüncelerinin/ zekâsının çevre ve koşullara göre kendine has hareket ve davranışlarının iradî cephesidir. İç ve dış görünüş ile,kanaat ve davranışlar arasında devamlı olarak bir uygunluk gösteren tavır ve hareket eğilimleridir.

Kaynak: * Canatan (1966:194)

Tablo: 1.8.Kişiliğin özellikleri

ÖZELLİKLER	İŞLEVLERİ
ORİJİNAL'dir	Başka benzeri yoktur. Doğuştan gelen malzeme ile şekillenir.
AKTÜEL'dir	Etkilerin şiddeti veya zayıflığına göre güçlenir ya da zayıflar. Herkesin bir aktüel (yani öğrenim,eğitim,gelişim) yaşı vardır.
DİNAMİK'dir	Daima değişir, hareket halindedir.

Kaynak: ** Canatan (1966:194-195)

Allport'a göre, kişilik 5 temel grupta özetlenebilir:

Tablo: 1.9. Kişiliğin temel tanımları/kademeleri

KADEMELER	İŞLEVLERİ
BİRLİK/BÜTÜNLÜK	Tüm biyolojik yeteneklerin, içtepkilerin, eğilimlerin, içgüdülerin ve kazanılmış deneyimlerin **Birlik ve Bütünlük**'üdür.
ORGANİZASYON	İnsanın gelişiminin her evresinde gerçekleşen,kişisel davranışına yansıyan kişiye özgü nitelik ve ilgiler **Organizasyon Bütünü**'dür.
BÜTÜNLEŞME SÜRESİ	Yatkınlık ve deneyimlerin Hiyerarşik Birlik'te oluşturdukları bir **Bütünleşme Süreci**'dir
ALIŞKANLIKLARIN TÜMÜ	Davranışçı biyologlara göre, kişilik, insanın çevresine uyum sağlayan **alışkanlıklarının tümü'**dür.
BÜTÜNLÜK SİSTEMİ	Bireysel farklılığa dayanan,duyuların,yeteneklerin ve alışkanlıkların oluşturduğu işlevsel bir **Bütünlük Sistemi**'dir.

**Kaynak: Köknel ve Özuğurlu (1983:37)

* Canatan'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

1.1.3.Kimlik:

1.1.3.1.Kimlik/Kişilik kargaşası:

Diğer bazı terimlerde izlenen kavram kargaşası gibi, **kimlik** (identification - hüviyet) ile **kişilik** personalite - şahsiyet) arasında kavram kargaşası da çeşitli kavramsal/ kuramsal çalışmalar sırasında devam edegelmiştir. Hatta bazı tanımlamalarda her ikisinin özdeşleştiği görülmektedir. Bu da kişiliğin (şahsiyetin) toplumsal kabulü olan kimlikten (hüviyet) ileri gelmektedir.

Hançerlioğlu (1995)'nun Felsefe Sözlüğü'nde "***Kimlik***", şöyle tanımlanmaktadır: "***Bireyi diğerlerinden - bütün ötekilerde ayıran,ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümü***" . Bu ise, yukarda tanımlanan "***Kişilik***"e uymaktadır.

Ocakçı (1993:165), kimlik konusuna kişilik gibi yaklaşmaktadır: "***Kimlik, doğadaki herhangi bir canlıyı veya objeyi başka canlı ve objelerden ayıran, öncelikle onun görsel, işitsel, vb.. gibi duyularla algılanan, KENDİNE ÖZGÜ olma durumudur. Kimlik eşitlik değil daha çok BİREYSELLİK,TEKLİK,ÖZGÜNLÜK anlamındadır***".

Güvenç (1996:8-9), son yıllarda ülkemizde kişilik yerine kimlik kavramının kullanıldığına değinerek, şu tanımlamayı getirmektedir: ***"Kişilik, sosyal varlığın kendine özgü davranış özelliğidir. Nesneldir. Karşılaştırmalıdır. Dışardan göründüğü gibidir. Oysa kimlik, insanın KENDİNİ NASIL ALGILADIĞI, KİMİNLE ÖZDEŞLEŞTİRDİĞİ'dir."*** Üstelik kişinin başkaları tarafından algılanması ise "**kişinin imajı**"nı oluşturmaktadır. Kişilik, imaj (imge) ve kimlik, birbirinden bağımsız olarak değişebilmektedirler.

Kimliğin açığa çıkmasında en önemli etken, insan/insan, insan/çevre, insan/ortam, insan/toplum arasındaki **İLİŞKİLER** olmaktadır (Proshansky vd.). Ajılı'ya göre, modern toplumlarda sosyal alan, çok "**çeşitli kimlikler**" barındırır. Kimi başat, kimi tâbî, kimi toplumla bütünleşmiş/hoş görülmüş, kimi dışlanmış/aşağılanmıştır (Bilgin, 1974:245).

** KökneL ve Özuğurlu'nun tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tevruz ve arkadaşlarının çalışmaları, kimliği 3 temel sınıfta toparlamıştır :

Tablo: 1.10. Kimliğin sınıflandırılması

KİMLİKLER	ÖZELLİKLERİ
KİŞİSEL KİMLİK	Kişisel özellikler,insan ilişkileri,zevk ve tercihler beklentiler.
SOSYAL KİMLİK	Sosyal özdeşleşme, sosyal roller, sosyal ideoloji. özellik kategorileri.
GENEL KİMLİK	Global nitelikler.

Kaynak: * Bilgin (1974:120)

1.1.4.Algı:

Duyumun bellileşmesi anlamında kullanılan **Algı** (idrak, Perception), duyumların, kişide birikmiş olan hayallerle (imgelerle) kaynaşması halidir. Bunun için duyumların birçok kez tekrarlanması gereklidir. Bunlar zamanla birbirleriyle kaynaşır ve zihinde o şeyle ilgili hayaller/tasarımlar meydana getirir. Hayallerin birleşmesi ise, onu temsil eden fikre dönüşür (Canatan, 1966:11-12).

Kişisel gereksinmeler ve tatmin, algıların yozlaşmasına yönelebilir. Kişisel karakteristikler, kişisel algılamaları belirler Hasselgren, 1969)

1.1.4.1.Algılama ve kavrama durumu:

1912'de Frankfurt'ta Max Wertheimer, Kurt Koffa, Wolfgang Köhler, vd.. tarafından kurulan **Gestald** (*şekil ve bütün*) ekolüne göre, *ruhsal olayların temelinde birer bütünlük hakimdir*. Psikoloji bilmi de, ruhsal olayların meydana gelişindeki bütünlükleri incelemelidir. Yani bütün ruhsal olaylar, *bünyeleşmiş bütünler*'dir. Sıçrama, sevinme, üzülme, vb.. olaylarda beden, bütün bir anlam gösterir; yani parçalar, bütünde anlam kazanır. Bu ekol, davranışçı akım görüşlerine karşıdır.

Gestald Psikolojisine göre, bütünün algılanması, parçaların algılanmasından önce gelir. Bütün, parçaların toplamından ayrı ve farklıdır.. Başlıca 4 algı/kavrayış yasası mevcuttur:

---

* Bilgin'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır

Tablo: 1.11. Algılama /Kavrayış Yasaları:

İLKELER	ANLAMLARI
Yakınlık İlkesi	Birbirine yakın olan yada birbirinden eş uzaklıkta olan nesnelerin tüm parçaları, birlikte algılanır.
Benzerlik İlkesi	Aynı biçimde olan nesneler/ nesne grupları, bir arada, birlikte algılanır.
Kapalılık İlkesi	Tüm kapalı olmayan nesneler, kapalı olarak algılanır.
İyi Biçim (Praegnanz) İlkesi	Öteki ilkeleri de içeren bu ilkeye göre, bütün algılamalar, nesnelerin daima en iyi biçimde algılanmasına yöneliktir. İyi biçimlendirme eğilimi, Gestald Psikolojisi'nin temel ilkesidir. Bu ilkeden uzaklaştıkça, algılamalar bozulmaktadır. Çoğu ruh hastalıklarında, "iyi biçimlendirme" sürecinin bozulduğu saptanmaktadır.

Kaynak: * Öztabağ (1973); Özcan vd (1983)

Lynch (1975), bu yasanın üç ana ilkesini şöyle yorumlamıştır:

Tablo: 1.12. Kişi/ Çevre ilişkileri (1)

BİLEŞENLER	TANIMLARI
Kimlik (identity)	Nesnenin öteki nesnelerden ayrılması, benzersizlik hali.
Yapı (Structure)	Gözlemci ile diğer cisimler arasında uzamsal/biçimsel bağlantı.
Anlam (meaning)	Gözlemci ile cisim arasında uygulamalı/duygusal bağlantı.

Kaynak: ** Lynch (1975:7-8)

Hasselgren (1969)'ın kişi/çevre ilişkileri ile ilgili sıralamaları söyledir:

Tablo: 1.13. Kişi/ Çevre İlişkileri (2)

İLİŞKİ TÜRÜ	İŞLEVİ
Algılar Bütünü	Kişi çevresindeki eşyayı kavrar ve bunlarla çevre arasındaki ilişkileri belleğin şekillendirir. Renk, parlaklık, şekil, biçim, yer algıları, zincirleme olarak düzenleni Eşyanın biçimiyle perspektif biçimi arasında bir seçim yapar ve bellekte bulunan seçi elemanlar, eşyanın biçiminden derinlik durumuna doğru bir eleme yapar; sonuç bakan, eşyayı derinliği ile birlikte kavrar.
Figür/Yer Kavramı	Göz algısının temel kurgusu, figür ile yer kavramı üzerinedir. Şekil bilinsin ya bilinmesin, kişi, kalıpları bir fon üzerinde birbirinden ayırır.
Zihinsel Karar	Bilinmeyen birşeye bakıldığında, onu algılama ve kavrama, daha önce bellekte o benzer bir şeklin şemasına göre düzenlenir ve beyin, bakılan şeyin, ne tür birş olabileceği konusunda karar verir.
Göz Aldanması	Geometrik görüntüler, bazan gözde büyük yanılgılara neden olabilirler. Gözaldanma denilen bu durum, kişinin belleğindeki bilgileri karıştırır ve onu yanlış kararlar alma zorlar.
Görsel/İşitsel Derinlik	Görsel Derinlik, yani Stereoscopic görüntü, iki gözün imgelerinin birleşmesiyle oluş Aynı şekilde streoscopic işitme de iki kulağa ulaşan sesler arasındaki zaman ve ł farkına bağlıdır.
Seçicilik	Algılama, aynı zamanda seçicilik özelliği taşır. Bakılan herşey aynı oran algılanamaz; dikkat unsuru, bakılan şeyin görülmesinde ve kavranmasında önemli oynar.

Kaynak: * Hasselgren (1969)

---

* Köknel vd (1983) ile Özbağ (1973)'ün tanımlarından, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

** Lynch'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

* Hasselgren'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır

Çevresel algılama konusunda Lynch, şöyle bir tanımda bulunmaktadır:

Tablo: 1.14. Form Nitelikleri

NİTELİKLER	TANIMLARI
Tekillik – Arka plandan ayrılma	Sınırlarda keskinlik, kapatma, yüzey kontrastı, biçim, yoğunluk, karışıklık, boyut, işlev, iskân
Biçimsel sadelik	Görünen şeklin, geometrik bir formla sadeleştirilmesi
Devamlılık	Yüzey veya sınırların sürekliliği, ritmik tekrar, benzerlik, karşılaştırma, yüzey/biçim/işlev armonisi,
Baskınlık	Biçim/ yoğunluk/ ilgi olarak baskın etki yapma
Bağlantıların Belirginliği	Stratejik bağlantı ve arterlerin yüksek algılanırlığı
Yönsel Farklılaşma	Asimetriler, eğimler, bir ucdan diğerine farklı ışınsal yönlenmeler
Görsel Etkileşim Alanı	Sembolik ve güncel etki alanları. Geçirgenlik, görsel derinlik veren manzara, mimarî elemanlar, görüntüyle mekanı açıklama
Hareketi Farkındalık	Eğimlerin, kıvrımların, giriş-çıkışların, perspektif ve paralel hareketlerin; gözlemcinin olası hareket ve görsel duyumlarını etkilemesi.
Döngüsel Diziler	Bir elemanın bir başkasından önce ve sonra tekrarından oluşan biçimsel ritm. Yapısal nakarat.
Adlar ve Anlamlar	Sosyal, tarihsel, işlevsel, ekonomik, özgün olarak oranın kimliğini güçlü şekilde belirleyen anahtarlar.

Kaynak: ◆ Lynch (1975:105-108)

Tablo:1.15. Algı Elemanları

ELEMANLAR	TANIMLARI
Görünen Form	Figür ve yer kavramı, ana yönler, dik açı ve doğru çizgi, basit şekillerin değerlendirilmesi, benzerlik, simetri, görüntü dengesi, doğurgan formlar, açık seçik oluş.
Renk Kavramı	Ana renkler, renk eşitliği, renk tablosu, verilen bir renkten farklı sapmalar, renk dengesi.
Işık Kavramı	Aydınlatmanın hızı, kamaştırıcı ışık, ışığın rengi, ışığın yönü, gölge.
Doku	Doku özellikleri.
Düzgün Yüzey	Düzgünlük niteliğinin vurgulanması, rahatlatıcı oluş.
Rahatlatıcı Biçim	Önemlilik, ana yönler, orantılar, açık seçiklik, denge
İşitme Tonları	Ana yönlerden gelen titreşimler, yankılanma ile titreşim arasındaki sınır.
Kasa Dayalı Kavrama Özelliği	Basınç duygusu, boşluk duygusu.

Kaynak: *◆ Hilgard

◆ Lynch'in tanımları Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

*◆ Hilgard'ın tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

1.1.5.Bilinç:

Köknel ve Özuğurlu (1983:52), **Bilinç** (Şuur,Consciousness) için, algı ve bilgilerin bir anlık açık seçik izlenme sürecidir, derken; Canatan (1966:23) nefsimizde geçen olayların kendiliğinden açıkça bilinmesi, veya kendi varlığımızdan benliğimizden haberdar olma hali, şeklinde tanımlamaktadır.

1.1.5.1.Bilinçaltı:

Köknel ve Özuğurlu (1983:17)'ya göre, Bilinçdışı/ Bilinçaltı (unconscious, inconscient, unbewusst) açık seçik izleme halinin kaybolmasıdır. Burada biyolojik.kalıtsal içgüdüler, dürtüler, saldırganlık, ilkel cinsellik, içtepkileri, bastırılmış karmaşalar, güçler, duygular, coşkular, anılar, düşünceler mevcuttur.

1.1.5.2.Bilinçötesi:

Bilinçötesi (preconscious, preconscient, verbewusst) hemen bilinç olabilecek, bilince yakın anılar ve bilgilerden oluşur. Devamlı bilinçle bağlantılıdır.

1.1.6.Bellek:

Deneyimlerin korunması (Conservation, muhafaza) ve yeniden kullanıma sunulması için **"Bellek"** denilen bir sisteme gereksinim vardır. Bellek (memory, hafiza), yaşantıları, öğrenilen konuları, geçmişle ilgi ve bağlantının bilincinde olarak saklanması, gereğinde anımsanması durumudur (Köknel ve Özuğurlu ,1983:83).

1.Olayın/olgunun Algılanması gerekir.(**Algı**=Perception,idrak)

2.Algıların/izlenimlerin tutulması, **saklanması, depolanması** gerekir. Bunların DNA ve RNA proteinlerince yapıldığı bilinmektedir.

Tablo: 1.16. Bellek Grupları

BELLEK	İŞLEVİ
Türsel bellek	Türlere has bellektir,
Biyolojik bellek	Canlı organizmasında bulunan hücrelerin görevini, işlerini, tepkilerini etkileyen bellektir

Kaynak: * Köknel ve Özuğurlu (1983:83)

1.1.6.1.Bellek aşamaları:

Tablo:1.17. Bellek Aşamaları

AŞAMALAR		İŞLEVLERİ
Anıların Saklanması	Fixation, Conservation	Algıların, izlerin, **anıların saklanması**
Karşılaştırma/Tanıma	Recognation	Yeni algılarla eski izlerin **karşılaştırılıp tanınması**
Canlandırma/hatırlama	Recall	Bellekteki izlerin, anıların **canlandırılması, hatırlanması**
Yerelleştirme	Localization	Bellekteki izlerin, anıların beyinde belirli bölge ve yerlere bağlanması/yerleştirilmesi,**yerelleştirilmesi**

Kaynak: * Köknel ve Özuğurlu (1983:84)

İzlerin bellekten kolayca bilince çıkmaması durumu **Unutkanlık** olarak tanımlanmaktadır.

Tablo: 1.18. Unutkanlık Türleri

TÜRLER	TANIMLARI
Silinme	Kullanılmayan, tekrar edilmeyen bilgi ve beceriler zamanla silinir.
Bağlantı Zayıflığı	Pekiştirilmeyen/amacına ulaşmayan/ödüllenmeyen tekrarlar, uyarımlarla tepkiler arası bağı zayıflatır,
Geriye Ket Vurma	Geriye ket Vurma. Yeni öğrenilenler eskiyi bastırır, izler ve anılar silinir. Onların bilinç alanına çıkması engellenir.
Unutma	Hoş olmayan anılar unutulur,
Bellek Zayıflığı	Güncel,bedensel ve ruhsal yorgunluklar,bellek zayıflığına yol açar.

Kaynak: * Köknel ve Özuğurlu (1983:86)

* Köknel ve Özuğurlu'nun tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tablo:1.19. Bellek Bozuklukları

BOZUKLUKLAR	TANIMLARI
Bunama	İzlerin bellekten silinmesi.
Bellek Yitimi (Amnesia)	Kısmî veya tüm bellek kaybı. (Zay-i Hafiza)
Bellek Sapması (Paramnesia)	Anı karışıklığı (Teşevvüş-ü Tahattur)
Gerçekdışı anılar (Shizophrenia)	Gerçeğin görülmemiş/tanınmamış olması
Bellek Artması (Hipomnesia)	Hızlı anı değişimleri,olmayanı var sayma
Aşırı Şüphecilik (Paranoia)	Hayalleri gerçek görme
Eksik Anımsama (Disamnesia)	Zor ve eksik anımsama
Ekminezi	Bir anıyı, yeniden yaşıyormuşcasına etkisinde kalarak coşku duyma hali.

Kaynak: *[*] Köknel ve Özuğurlu (1983: 86-87)

Yunanca *shizo* (yarılmış) ile *phrenia* (zihin) kelimelerinden oluşan ***şizofreni***, psikologlar tarafından şöyle tanımlanmıştır (Balbay, 1995:1) :

- Duygusal tepkileri bozuktur, genel bir ilgi azalması vardır,
- Düşünce biçiminde, içeriğinde ve akışında düzensizlik vardır,
- Gerçeği değerlendirme yetisinden büyük ölçüde yoksundur,
- Hareket bozuklukları gösterir. Garip el kol hareketleri yapar. Bazen aynı pozisyonda saatlerce kalır,
- Birbirine karşıt duygu ve düşünceleri aynı anda yansıtır,
- Zaman zaman içe kapanır. Gerçeği yadsır. Kendi yarattığı iç dünyasında yaşar,
- Hastanın bilinci açıktır, ama zekâ ve bellek zorluğu vardır.

1.1.6.2. Bellek şeması:

1.1.6.2.1.Bellek şemasının ögeleri:

İnsanın yaşam çevresindeki olayları algılaması ve bunu bellekte şematik olarak tutabilmesi durumuna "**Bellek Şeması**" denmektedir. İnsanlar, bilinçli veya bilinçsiz olarak bu şemaya göre, yeni gördüklerini depolamakta ve yeni göreceği şeyleri buna göre sıralayarak belleklerine geçirmektedirler. Renk, şekil, doku, yapı, doğa ve canlılar üzerinde edinilecek her bilginin, birer fiziksel nitelik olarak kişiyi etkilemesi önemlidir. Bu durumda kişinin, bellek şemasını işleyebilecek düzeni ve uygun uyarım sağlayacak karmaşıklığı çözebilecek gücü olmalıdır. Bu

[*] Köknel ve Özuğurlu'nun tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

tür şekillerin üst üste gelmesi ve aynı tür algılar ise, bir zaman sonra monotonluğa dönüşmekte ve bilinçaltı bellek şeması kayıtları da dumura uğramaktadır.

1.2.Sosyoloji'nin Temel Kavramları:

1.2.1.İnsan ve toplum (society, cemiyet) **:**

Eflatun'dan başlıyarak günümüze kadar gelen akımlardan biri, insanın toplumsal bir varlık olduğu üzerinedir. Yunan Cynques'lerin başlattığı, Pascal ve Rousseau'nun desteklediği ve bazı varoluşçularla anarşizme varan bireyci kuramlarda ise, insanın toplumsallaştıkça **"kimlik yitiren"**, riyakâr bir varlık olduğu savunulmuştur (Maisonneuve, Baskı:1973:1).

Ferdiyetçi (indivudualiste) görüş ile **cemiyetçi** (socitaire) görüş arasındaki zıtlıklar uzun süre tartışma konusu olmuştur. Ferdiyetçilere göre cemiyet, bireyler toplamıdır ve sosyal psikoloji, genel psikolojinin bir dalı (interpsychologie)'dır. Oysa cemiyetçilere göre, bireylerin ortak görüş ve düşünceleri, **"kollektif tasavvur"** alanını oluşturur. Böylece de dil, kurum ve tekniklerin iletişimiyle (communication), sosyal olgular, Durkheim'ın bakış açısından,**"eşya"** gibi ele alınır. Bu savunmada şahıslar/kişiler/personnes arası ilişkiler ihmal edilmektedir (Maisonneuve, Baskı:1973:2-3).

Günümüzde birçok disiplinin birbirine yaklaşması gibi, sosyologlar ile psikologlar da birbirlerine yaklaşmışlardır. Üstelik gerek ABD'deki gerekse Avrupa'daki araştırmacılar, olayların kendilerine özgü ritm ve kanunları olup olmadığını, yani ***"Tarihin nerede/nasıl tekrarlandığı"***nı araştırmaya girişmişlerdir.

Almanya'da **"Kavimlerin Psikolojisi"** ile **"Cemaat Ruhu"** konularında araştırmalar yapılırken, Simel'in "Formalist Okulu", Bireylerle Gruplar arasındaki ilişkiler üzerinde durmaktadır. Günümüz insanı, hem **cemiyetleşebilen** (sociable), hem de **cemiyetleşmiş** (socialist) bir varlık olarak kabul edilmektedir.

İnsan/insan arasındaki ilişkilerde asıl üzerinde durulması gereken durum, bireyin sosyal ilişkileri nasıl duyduğu, keşfettiği ve kurduğu; kollektif/toplumsal hayatın kişiliğini nasıl şekillendirdiği; ya da nasıl şeklini bozduğunu belirlemektir. Burada temel öge **"kalitatif"**/ niteliksel ve **"genetik"**tir .

Bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilerde ise psiko-sosyal hareketler önem kazanmaktadır. Bir grubun başka bir gruba karşı tavrı, "**vaziyet alış**", bunlara karşı kişi/grupların tutacakları yol ve yapacak hareket "**rol**" önemli bir unsur iken; örf ve âdetlerle veya ekonomi gibi girdilerle sosyal yapılarda oluşabilecek değişikliklerin; birey ve toplum arasındaki bu "vaziyet alış" ve "roller"i değiştireceği de bilinmektedir (Maisonneuve, Baskı:1973:6-10).

.

1.2.2.Sosyalleşme:

Percheron'a göre, politik alandaki pratik ve davranışların gözleminden hareketle, sosyalleşme; birey ve toplum arasındaki transaksiyonlardan kaynaklanan sembolik bir kod kazanmadır (Maisonneuve, Baskı:1973:119). Bu aynı zamanda kişinin sosyal kimlik inşa etme (aidiyet ve ilişki) sürecidir.

1.2.3.Kalabalık:

Kalabalık ise, eylemde bulunan bir bütünlüktür, ögeleri ayırdedilmez. Politik ve dinî kitleler, bu tür **sosyal aktörlerdir**. Ortak inanç ve aynı amaç için hareket eder.

1.2.4.Kültür/Kitle kültürü:

Tylor'un tanımına göre kültür, "bilgiyi, imanı, sanatı, ahlâkı, hukuku, örf ve adetleri; insanın toplumun bir üyesi olmasından dolayı kazandığı bütün maharet ve alışkanlıkları kapsayan bir bütün'dür" (Erkal, 1993:130). Dolayısıyla, kültür, insan/insan, insan/çevre ilişkileri sonucu ortaya çıkan bir tavırlar ve roller bütünüdür. Bir sosyal süreç sonucu eğitim ve öğretim ile elde edilir.

Kültür'ün iki temel fonksiyonu:

a.Koruyuculuk/muhafazakârlık,

b.Gelişme ve yenileme'dir.

Kültür'ün iki önemli unsuru:

a.**Manevî kültür**: İnançlar, değerler,semboller (şekiller),

b.**Normlar**: Folklor, örf ve adetler, kanunlar'dır.

Her ülkenin kendi kültür değer ve varlıkları yanında,dünya geneline yayılmış ve insanlığın bütününü etkilemiş kültürel akımlardan biri, XVI.yy'dan itibaren Avrupa'dan yayılmaya başlıyan **Rönesans Akımı**'dır.

XVII.yy, deneysel ve matematik bilimlerin doğuşu, Husserl'e göre duyarlılığı, bireyselliği ve hayatı gözden düşürmüştür. Bunun devamında ortaya çıkan **Egzotizm**, törelerin bize doğa'dan ulaştığını savunur. Hassner'e göre **töreler** naif ve kendiliğindendir; bu yüzden her toplum kendini doğaya uygun; diğer toplumları ise törelere uygun görür. Bu, Evrenselcilik görüşünün temel felsefesidir (Bilgin, 1974:34-35).

Tablo: 1.20. Egzotizm'in alt dalları

KURAMLAR		TEMEL FELSEFELERİ
Egzotizm	Kültürel Görecelik	Tüm düzenler, aslında töreye bağlıdır.
	Ortaklık	Doğa tüm törelerde ortaktır.
	Mutlakçı Görecelik kuramı	Doğaya ekleme ve kombinasyonlarla ulaşılabilir. (Bu düşünce akımlarının kültürel etkileri ile fizikî mekâna yansımaları XVIII.yy'a kadar değişik bahçe tanzimleri şeklinde kendini gösterecektir.)

Kaynak: *[*] Bilgin (1974:34-46)

Toplumun Rasyonelleşmesi ve Modernleşmesi'ni, dünyanın kutsallıktan arındırılması; yani toplumun heyecan ve illüzyonlarından kurtularak gerçeklere gözlerini açması tarzında yorumlayan Moscovici'ye karşı; Max Weber, insanların duygu ve heyecanlarının disipline edilmesinin yeterli olacağını savunmuştur. Ancak Weber'in dünyası ruhsuz ve vokasyonsuz; hiçbir şeyin sürekli ve yerinde olmadığı bir dünya görüşüdür.

Bunların karşısında ise Dünya'nın kutsal/ büyülü bir hâle'ye bürünmesi ve yeryüzü cenneti fikirleri yer almaktadır. XX.yy'ın modern toplumu, ilkelerinde ve işlevlerinde ateist; bireylerine göre ise ateist değildir. Gauchet'ye göre "**Modern insan, sınırların insanı**"dır.

1.2.5.Toplumsal bütünleşme:

Crowley'e göre, toplum içinde bütünleşme iki türlüdür:

---

*) Bilgin'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır ve yorumlanmıştır.

Tablo:1.21. Toplum içinde bütünleşme

BÜTÜNLEŞME	TANIMI
Sistematik Bütünleşme	Durkheim'ın tezi doğrultusunda,bir "bütün" olma durumudur,
Tropik Bütünleşme	Grupla bütünün asimile olamaması halidir.

Kaynak: * Bilgin (1974:76-77)

Taylor'a göre, modernleşmenin bir kısmı bireyselliği savunur:

Tablo: 1.22. Bireysellik içinde bozulma

BOZULMALAR	TANIMLARI
Anlam kaybı	Geleneksel çevrenin yıkılması,
Amaçların zayıflaması	Aklın yerini tekniğin alması ve kutsallığın yitirilmesi,
Özgürlük kaybı	Tek biçime girme, özgürlüğe izin vermeme. Kendi kendini bilmenin kaybı. Dıştan şiddetle etkilenme ve irade kaybı.

Kaynak: *Bilgin (1974:93-95)

Touraine'e göre, toplumdan dışlanan uyuşturucu ve şiddete yönelme, insanları kitle kültürüne yöneltemez. **"in"** ve **"out"** düzenine göre, yeniden tavır alma ve yeni roller yüklenmeye sürükler. Bunu da dinsel ve etnik kimliğin temel ögelerine sahip geleneklere, kültürel aidiyetlere ve pratiklere geri dönerek yapmaya çalışır.

Tehranian, bunu modernleşmenin "laneti" olarak tanımlamaktadır. Böylece, evrensel aklın zaferi olarak tanımlanan Modernist Akım, kutsallığı davet etmiş görülmektedir. Bu eğilim, dünya çapında yaygınlaşmıştır.

Günümüz akımlarından biri olan **Post-Modernizm**, bir tür **Post-Historisizm** olarak da tanımlanmaktadır. Bilgin (1994:102-103), modernizm'in dışında kalan tüm akım ve grupların sapma olarak değil, bütünsellik içinde düşünülmesi savından hareketle; varolanın, farklı ve eşit sonsuz sayıda zevklerin bir yelpazesi olduğuna değinmektedir.

Finkielkraut'a göre, Batı, günümüze kadar yaşanan ve bilinen tüm bilgi birikimlerine sahip olduğu halde, kültürel rahatsızlık içindedir; çünkü **kültür, Düşünceyle Yaşam'**dır.

---

* Bilgin'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Ferry'ye göre günümüzün kültüründe entellektüeller, şu 3 sınıfa göre gruplaşmaktadır.

Tablo: 1.23. Entellektüellerin gruplaşması

GRUPLAR	FELSEFESİ	İŞLEVİ
Tüketim	Faydacılık	Fayda sağlayanın dışındakiler geçersizdir.
Kök Salma	Romantizm	Her ulus kendine has bir ruha sahiptir.
Kopma	Avangardcılık	Herşeyden ve herkesten soyutlanma hali.

Kaynak: * Bilgin (1974:105)

Günümüz akımlarından biri de, geçmiş akımları bir kez daha içinde barındıran **Rasizm** Akımıdır. Taguieff'e göre:

Tablo: 1.24. Rasizm akımları

ÖZELLİĞİ	FELSEFESİ
Radikal İnkâr	Evrenselcilik/ Modernizm görüşlerine yatkın bir sentezdir,
Mutlaklaştırma	Farkçılık/ Postmodernizm

Kaynak: ♣Bilgin (1974:204)

Her akımın olduğu gibi, Rasizm'in de karşıtı mevcuttur. Ancak kesin sınırları "zıtlıklar" olarak karşımıza çıkan Rasizm gibi, **anti-Rasizm** de karma bir kimlik taşımaktadır:

Tablo: 1.25. Anti-rasizm akımları

ÖZELLİĞİ	FELSEFESİ
Benzerlikler/ Zıtlıklar	Benzerlikler yaklaştırıcı, farklılıklar ayırıcıdır.
Bireycilik	Bireyi idealleştirir.

Kaynak: * Bilgin (1974:205-206)

Bu haliyle paradoks içermektedir; çünkü anti-rasizm'in, süratle milliyetçiliğe, anti-emperyalizme, anti-rasyonalizme, hümaniter-militer emperyalizme, çevrilebileceği görülmektedir.

Akçam'a göre milliyetçi akımlar, kendi amaçlarına uygun tarih yazma eğilimindedir. Bu ise, "Tarihle oynama" tehlikesini yaratır. Geçmiş köklere inerek, antik dönemde varlığı ispat, demokratik, adil, kültürel değerlere doğal olarak "sahip olma" arzusu dolayısıyla tahrifat başlar.

♣ Bilgin'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Hall (Tarih yok: 56), özellikle Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Kara Afrika halklarının, ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal bağlarını ne kadar çözerlerse ve ne kadar zıtlıkları ortaya koyarlarsa, rasizt anlamda, o derece kargaşaya düşeceklerine değinir. Oysa bu çözülmeye karşı kendi kültür bağlarını kullanabilecekleri bir politika geliştirmeleri sonucu varlıklarını ve kimliklerini koruyabileceklerdir.

XXI.yy üzerinde yarınsamalar yapan düşünürler, içinde bulunduğumuz kaotik yapının durulmasını bekler görünmektedirler. Malraux'a göre XXI.yy, "dinsel olacaktır veya olmayacaktır". Buna karşılık Daniel'e göre, "insanlık gelecek yüzyılı şimdiden yaşamaktadır".

1.2.6.Sosyal tabakalaşma:

Erkal (1995:195), sosyal tabakalaşmayı, otorite, prestij, statü ve güce göre nüfusun farklılaşmasının hiyerarşik olarak sıralanması, olarak tanımlamaktadır. Bu tabakalaşmanın oluşturduğu sınıflar ise, grupların rol ve mevkilerine göre toplumun farklı katmanlarını oluşturmaktadır. Böylelikle uzmanlık dalları, işlevsel farklılaşmayı da meydana getirmektedir. Atiker (1995:73)'e göre, **işlevsel farklılaşma** ile **mevki farklılaşması** kavramsal düzeyde mevcut, ama pratikte bir aradadır.

1.2.7. Romantik ve Devrimci Ulus modelleri:

İnsan/insan, insan/grup, grup/grup ilişkilerinin devamında karşımıza çıkan başka bir model **insan/ulus** ilişkileridir. Bu konuda iki temel kuram günümüze kadar gelmiştir:

Tablo: 1.26.Ulus modelleri

MODEL	DAYANAĞI	SAVCUNUCUSU	FELSEFESİ	İLKESİ
Romantik Ulus	Geçmişe Dayalı (nation-genie)	Maistre, Volter, Rousseau, Montesquieu	Aydınlanma	*Tarihsel Gelişim, *Bilimsel Referans
Devrimci Ulus	Sosyal Kontrat (national-contrat)	Renault, Hender	Biçimcilik	*Doğa topluluğun, *Kültür Birliğin, yeridir

Kaynak: *Bilgin (1974:15)

* Bilgin'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Hender, Voltaire'in Romantik Ulus modelini tersine çevirmiştir. Ona göre Devrimci Ulus Modeli, **"tek biçimciliğe"** gidiştir ve kültürel türlülük içinde doğal türlülük olmalıdır; **"kültürel kimlik"** diye bir şey olamaz.

Akdemir (1997) ise, Globalleşme ile bağlantılı olarak son yıllarda **"kültürel kimlik"** adlandırmasının ortaya çıktığına değinerek; **"Kollektif/Ulusal Kimlik"** ile **"Tüketici Kimliği"**nin sentezi durumunda ve özel bir özgür medya çeşitliliği sonucu olduğuna değinir.

1.2.8.Kollektif kimlik:

Ajılı'ya göre, belli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusu, **Kollektif Kimlik** ile ilgilidir:

Tablo: 1.27. Kollektif kimlik ögeleri

ÖGELER	İŞLEVLERİ
KOŞULLAR/ÖGELER	Dil, kültür, din, tarih, yaşam alanı, maddi koşullar
TOPLUM BELLEĞİ	Toplumca yaşanan ve geçmişten kalan, süregelen, geçmişle bağlantılı olaylardır. Dolayısıyla uzun bir süreklilik, yapı ve konjonktür ifade eder.

Kaynak: * Bilgin (1974:55)

Berque'ye göre, kollektif kimliğin tanımı şöyledir:

Tablo: 1.28. Kollektif kimlik özellikleri

ÖZELLİKLER	İŞLEVLER
Securisante/ mobilisantrice	Hem güven verici hem de harekete geçirici'dir.
Objektif ve subjektiftir.	
Devamlı/dönüşümlüdür	Hem devamlı, hem dönüşümlü (transformation)'dür. "**Biz**" bilinci.
Bütünsel/ Ayrışımlıdır	Bütünseldir ve ayrıştırılabilir,
Aktörler/kategoriler	Aktörleri ve kategorileri birbirleriyle değiştirilebilir

Kaynak: *Bilgin (1974:53)

Michaud'a göre, Kollektif Kimlik (Bilgin, 1974:54), **etnotip**'tir. Yani "**Etnik Kimlik**"tir. Subjektif yaşanır ve genelde ırksallığı kapsar. Tümevarımla gözlenebilir davranışlara bağlı bir kavramsal şemadır.

---

* Bilgin'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Bu açıdan Kollektif Kimlik:

a.**Etnik kimlik,**

b.**Ulusal kimlik** olarak alt dallara ayrılır.

Hall (?:45), dünya üzerinde yaşayanların, yaşadıkları yerin Ulusal Ekonomisi, Ulus-Devlet Yönetimi ve Ulusal Kimliğinden etkilenmekte olduklarına değinerek; endüstrileşme, kapitalizm, şehircilik, dünya ticaretinin formasyonu, mevcut cinsiyet ve toplumsal ayrımlar; özel ve genel, bireysel ve toplumsal yaşamın baskıları; devlet baskısı, Batılılaşma ve modernleşme gibi ögeler ile; modern dünyanın tarihsel süreci içinde büyük kollektif kimliklerinin ortaya çıktığına ve biçimlendiğine işaret eder. Bu açıdan Kollektif Kimlik, yakın ve uzak geçmişin birikimleri ile formlaşmaktadır.

O halde Kollektif Kimlik, daima, tarihsel temelli bir temsiller sistemine (komünotelere) oturtulmuştur:

Tablo: 1.29. Kollektif kimlik komünoteleri (temsilleri)

TEMSİLLER	TANIMLARI
SUBJEKTİF	Grup üyelerince subjektif algılanır ve yaşanır,
KONTRAST TANIMLAR	Karşıtlık, kontraslarla tanımlanır (Biz ve Onlar),
KONTRAST NİTELİKLER	Çeşitli pozitif/negatif niteliklerle algılanır,
TUTARLILIK	Tutarlı fikirler ve ideolojilerle ifade edilir.

Kaynak: * Bilgin (1974:63)

Yine bu sistematik, ilerki bölümde tanımlanacak olan **Kent Kimliği'nin imge ve tasarımlarıyla Kent Belleği'**nin oluşumunu da açıklayıcı temel kurallardır.

Bilgin (1994), bir grubun kimliğini nitelendiren ögelerin, o grubun soykütüğünden/ genetik özelliklerinden kaynaklanmayıp; o topraklarda belli sürede yaşamak, ortak inanç ve değerlerle, yaşam tarzlarıyla, dil ve kültürle ilgili olduğuna değinmektedir. Bu da grup/çevre ilişkilerinin bir başka tanımı durumundadır.

* Bilgin'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

1.2.8.1.Toplumsal kimlik:

Atiker (1995:2-3), **Toplumsal kimliği, o topluma öz ve ortak bir dünya varlığı** olarak tanımlamaktadır. Bu dünya, dıştakilerden farklıdır; çünkü o toplumun ve kişilerin zaman ve tarih içinde geçirdikleri deneyimler ve edinilen bilgilerin/yorumların bütününden söz edilmektedir. **Toplumsal belleğe kaydolan bu bilgiler üzerinde tekrar düşünülmez, ortak değerlerdir ve yeni bilgiler, bunların üzerinden sentezlenir**. Lebenswelt, bu dünyaya **"sezgisel bilgi bağlamı"** demektedir. Bu durumda Toplumsal Kimlik, Topluluk Bilinci, kişilik ve kültür bütünlüğü'dür. Bu haliyle de Durkheim'ın **Kollektif Bilinç** kavramıyla yakından ilgilidir.

TOPLUMSAL KİMLİK* = *TOPLULUK BİLİNCİ + KİŞİLİK + KÜLTÜR BÜTÜNÜ *

Toplumsal Kimlik'in, topluma içten bakış, "iç bakış açısı" olduğuna değinen Atiker(1995:4-5), dış görüntüsünün de **"Sistem"** kavramı yardımıyla çözümlenebileceğine değinmektedir. ***KİMLİK*** sorunu **"Kültür, kişilik ve topluluk"** boyutlarıyla; ***DIŞ GÖRÜNÜŞÜ*** ise **"ekonomik, idari-politik, bilimsel sistemlerle"** tanımlanabilecektir.

Güvenç (!996:8-9) de benzer bir tanımda bulunarak, **"Toplumsal Kişilik"** yapısının nesnel, gözlenebilir bir gerçeklik alanı şeklinde anlaşılması durumunda, bu gerçekliğin dışa vurulmasını **"Toplum Kimliği"**, yabancı ülkeler tarafından algılanmasını da **"Ülke/ Toplum İmajı"** (imgesi) olarak tanımlamaktadır.

1.2.8.2.Toplumsal kimlik bozulmaları:*Benlik Silinmesi,Komünoteleşme (temsiller), İnziva*

Bir önceki bölümlerde (Bölüm:I.A.1.2.6) Alaçam'ın değindiği, özellikle milliyetçiliğe dayanan tarihi yeni yazma akımının ötesinde; Güvenç (1996:9-10) yazılı kültür tarihleri olmayan veya tarihlerini okumayan toplumlarda kimlik bunalımının da ortaya çıktığına değinmektedir. Resmi veya Ulusal tarihler ise, bu sorunu yanıtlayacak düzeyde olmadığından, kimlik arayışları başlayacak; tarihi yeniden yaratma zorunluluğu ortaya çıkacaktır

* Atiker'in tanımı, Erses tarafından formüle edilmiştir.

Bilgin (1994), her ne kadar bireyselci bir toplumda, seçme özgürlüğüne ve sorumluluk bilincine sahip olunsa da; ani ve güç durumlarda, yolunu şaşıranların ve ayak uydurmakta zorlananların sayısının çok olacağına değinmektedir. Bu durumda birey, dayanacağı komünoteler (temsili tiplemeler) arayacaktır. Bu tip gruplar, bu yöntemle, değişken dünyada kendilerine sabite sağlayacaklardır. Gauchet'e göre, "***mezhep (secte) tipi sosyalleşme, bireyselleşmenin bedelidir***" (Bilgin, 1974:106).

Bu ise, benliğin/kimliğin 2 kutup arasında gidip-gelmesine neden olur:
a.**Benliğin silinmesi**: Tâbî olma/kul olma yaklaşımı,
b.**Benliğin yüceltilmesi**: Kendisi olma arayışı/Bireyin tanrılaştırılması

TV ve radyo kanalları vasıtasıyla ve gazete/ mecmua yayınlarıyla oluşturulan kamuoyu yoklamaları ve açık oturumlar; bu iki tezat oluşumun psiko-sosyolojik cephesini de oluşturmaktadır. Sonuçta, kentin mekân organizasyonunda fiziksel ifade bulan bu çatışma; mahalle ve semt dokularında belirli grupların ve tabakalaşmaların oluşmasına da neden olmaktadır. Özellikle, bu tür kaotik durumlarda, *geçmişin izlerini silen yeni bir kültür anlayışı*, kollektif şuurdan ortak değerleri sildiği için, gelecek kuşaklara sürdürülebilir bir kimlik sunulamamanın endişesi yaşanmaktadır.

Ancak, psikolojik bunalım safhalarında, sağlıklı kişinin kendini benlik/ kimlik silinmesinden kurtarabileceği bir öz-savunma şekli,"**inziva**"ya çekilmektir (Maisonneuve, Baskı:1973:1). Bu, bir tür kendi özüne dönmesi, kendi kendisiyle bir süre için hesaplaşması; ya da belirli bir zaman diliminde fonksiyonlarını askıya almasıdır.

1.2.8.3.Toplumsal kimlik farklılaşması:

Hall (Tarih yok: 42-43) Kimlik üzerinde dil konusuna değinerek, "***Dil***"i otantik oluşun en önemli garantisi olarak görmektedir. Keza Atiker (1995:7) de kimliği yakından etkileyen öğenin "***Dil***" olduğunu vurgular.

Hall (Tarih yok: 45) Büyük Kollektif Sosyal Kimlikler'in ortaya çıkarken mi yoksa kaybolup giderken mi daha tehlikeli olduğunu söyleyemeyeceğimize değinir. Bu konuda kimliğin üç değişik farklılaşması sözkonusudur:

Tablo: 1.30. Kimlik Farklılaşması

TÜRÜ	TANIMI
Kimlik Kaybı	Eski kimliği kaybolurken,onun yerini tutacak yeni bir kimliğe bürünememe halidir.
Yeni Kimlik Edinme	Eski kimliğini korurken, yeni bir kimliğe de bürünme şeklidir
Kimlik Değişimi	Yeni bir çehreye bürünme halidir. İç bakış açısı ile Sistem'in bağdaşması veya birbirinden uzaklaşması, Toplumsal Kimlik değişim veya kayıplarına yol açmaktadır.

Kaynak: *[*] Atiker (1995:7-8)

1.2.9.Kollektif bilinçaltı:

Kollektif Kimlik'te olduğu gibi, Carl Jung, kollektif bir bilinçaltının da varlığını savunarak; bilinçaltı konusunda Freud'a karşı çıkmış; sadece fizyolojik/biyolojik özelliklerin değil, **psikolojik** (ruhsal) özelliklerin de önemine değinmiştir. Ona göre tüm insanlarda, ırksal özelliklerden de kaynaklanan bir **arşetip** (arkhetipos) mevcuttur. Bu ilk/başlangıç modeli, deneyden, deneyimden, öğrenmeden, bilgiden, mantıksal çözümden bağımsız, kalıp bir imgedir; genlere kayıtlıdır. Kadim bilgilerde "**Adem=Adam**" olarak şifrelenen "**insan**" veya "**organizma bütünü**" bu arşetipin bir örneği olabilir.

Güvenç'e göre (1996:8), bir önceki bölümde ele alınan ***"Kimlik arayışları, yeni bir olgu olmayıp, Kollektif Bilinçaltı'nın derinliklerindeki birikimin canlanması, dışarıya vurulmasıdır".***

1.3.Şehirciliğin Temel Kavramları:

1.3.1. Kent genel yapısı:

1.3.1.1.Kent silüeti (Biçimsel yapı) **:**

Kentin doğal varlıklarıyla kültürel yapısının biçimsel yönünü temsil eden Kent Silüeti; kimlik bütünlüğü içinde, kentin fiziksel görünümünü sergilemektedir. Bu açıdan Kent İmgeleri'nin ve Kent Peyzajı'nın mekânda yarattığı simgesel değerleri de ifade etmektedir.

Suher vd (1996:57-72) ortak bildirisinde; Kent Karakter ögelerinin, Kent Kimliği, Kent Profili ve Kent İmgesi/ İmajı'ndan meydana geldiği üzerinde durulmuştur.

---

[*] Atiker'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

1.3.1.1.1.Kent imgesi (landmark):

Ünügür (1996:42), toplumun; tarihsel, demografik, kültürel, ekonomik, sosyal, psikolojik özellikleri değiştikçe, kentsel kimlik özelliklerinin de değişeceğine değinerek; buna bağlı olarak doğal ve yapay çevrenin, ölçek, kapsam ve uzamı; yani binaları, sokakları, meydanları, yerleşim örüntüleri; donatıları ve sembolleri, landmarklarının da değişeceğini vurgulamaktadır. Ona göre, çevresel kimlik değiştikçe, kent kimliği de değişecektir.

Şerefhanoğlu (1995:260), özellikle geceleri kent kimliğini, vurgulamak için aydınlatma/ ışıklandırmanın önemine işaret ederken; kentin tarihi, sanatsal, kültürel, doğal güzelliklerini gösteren aydınlatmanın, kimliği de pekiştireceğine değinmektedir .

Bir kentin yollarında yürümeden ya da araba kullanmadan, o kentin nasıl olduğuna dair, kişinin belleğindeki doğal şema, modern kentli için özel bir durum olmayıp; daha derinlerdeki, ilkel insandan günümüze çok değişikliğe uğramasına rağmen, devam eden "**arşetip şema**" olmalıdır (Bölüm.I.A:1.2.9.). Bu yüzden de, kişi çevresinde bu arşetip kent şemasını görmedikçe mutsuz ve rahatsız olmaktadır.

Tümer (1997:86-97), Jung'un kollektif biliçaltı arşetip modelini yorumlarken, giderek tek tipe dönüşmekte olan kent modellerinin şehircilerin suçu olmayıp, bellek şemalarındaki belli arşetiplerin ortaya çıkması ihtimali üzerinde durmaktadır. Oral (1996:64) ise, **kentin** bir nesne değil **bir canlı organizma** olduğuna değinerek; onu cetvelle/ pergelle anlamanın boşunalığını vurgulamakta; onun bir hücre gibi canlı ve devingen olduğunu işaret etmektedir. Boysan (1996:25-29) da, **kentin**, organları olan ve bütünüyle işleyen **bir organizma** olduğuna değinmektedir.

Kentin arşetip şema ögelerini Lynch (1975) şöyle sıralamıştır:

Tablo: 1.31. Kent Arşetip Şeması

ÖGELER	TANIMLARI
Geçişler	Yollar, sokaklar, trenyolları, transit geçişler
Sınırlar	Bölgeleri ayıran kenarlar, yol boyları, surlar, kıyılar
Bölgeler	Konut, Çalışma, Hizmet, Eğlence, MİA alanları
Düğümler/ Odaklar	Meydanlar, kavşaklar, alt-üst geçitler
Nirengiler	Gökdelenler, kuleler, mağazalar, manzara, dağlar-tepeler

*Kaynak: Lynch (1975:47-48)

* Lynch'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Bunlar, Kentsel referans noktaları (Landmarks) olarak, Süher vd. (1996) grup bildirisinde, 4 ana maddede toparlanmıştır:

Tablo: 1.32. Kentsel Referans Noktaları

ÖGELER	TANIMLARI
Bölgeler	Kenti belirletici zonlar, MİA, mahalleler, semtler
Sınırlar Elemanları	Bölgeleri ayıran kenarlar, yol boyları, surlar, kıyılar
Bağlantılar	Ulaşım ağları, yollar, sokaklar
Düğüm Noktaları	Meydanlar, çarşılar, spor tesisleri, fuar alanları

*Kaynak: Suher vd. (1996:57-72)

Giritlioğlu (1991), bu referansları "*Şehirsel Mekân Ögeleri*" olarak detaylandırmıştır:

Tablo: 1.33. Şehirsel Mekan Öğeleri

ÖGELER	TANIMLARI
Etkin Şehirsel Doku Ögeleri	Karakteristik mekânsal ögeler, geçmişte ve günümüzde kentin gelişmesinde önemli rol oynarlar.
Şehirsel Bölgeler	Kullanımlar, sosyal/kültürel farklılıklarla ortaya çıkar.
Sınırlar	Doğal ve yapay ayırıcılar.
Anıtsal Ögeler	Doku içinde seçilen yapılar: Meydan, anıt, yol, park, ağaç...
Düğüm Noktaları	Trafik kesişme noktaları, meydanlar, transit geçitler
İşaretler	Küçük etkin ögeler: heykeller, cumbalar, saçaklar, renkler
İnsan ve Yol Mekânı	Kente ve kentliye hareketlilik sağlayan öğeler.

Kaynak: **** Giritlioğlu, 1991:19

Ocakçı (1993) , Kent İmgesini belirleyen yapısal/dokusal faktörleri, Lynch'in kişi/çevre ilişkilerini yorumlayarak (Tablo:1.14.) şöyle sıralamaktadır:

Tablo:1.34. Kent İmgesi Faktörleri

FAKTÖRLER	TANIMLARI
Forum / Görüntü	Yapay elemanların BİÇİM'i, DOKU'su, STRÜKTÜR'ü ve ORAN'ı ile estetiğin yakalanması.
Konum	Yapay elemanlarla Doğal Doku/Çevre arasındaki ilişki. Araziye göre yerleşim...gibi.
Anlam	Yapay elemanlarla Tarihsel Süreç arasında ilişki. Bu kurulamazsa, yapı/doku ortamda sıkıntı.

Kaynak: * Ocakçı (1993:168)

---

* Suher vd.'nin tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

** Giritlioğlu'nun tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır

* Ocakçı'nın tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

1.3.1.1.2.Kent peyzajı:

II.Dünya Savaşı'ndan sonra, Londra'nın aşırı büyümesi sonucu, kent planlaması ve yapılarda genişlemeye büyük gereksinim duyulmuştur. Bir dizi yeni kent, Londra'nın dokusunu korumak ve fazla yığışmayı önlemek üzere, onun çevresinde inşa edilmiştir. Planlamayı yapanlar, yeni kentlerin en modern ve gelişime açık bir şekilde olması fikrinden hareket etmişlerdir. Ancak buraya yerleştirilen halk, bundan mutluluk duymamıştır. Mimarlar, bunun nedenini araştırınca, ilginç bir sonuçla karşılaşmışlardır: **Kent Kavramı**'nın sık sık ortaya çıkışı ve yeni bir tanım: **Kent Peyzajı.** Bu, gerçekte *Gestald Psikolojisi* (Tablo:1.11) olarak da bilinen "**Uygulanan Kavrayış Psikolojisi**"nden başka birşey değildir (Köknel ve Uzunoğlu, 1983:78).

Kentin morfolojik yapısı, bitki örtüsü ve yapısal dokusu'ndan (structure) oluşan Kent Peyzajı'nın (landscape); Kent İmgesi (landmark) ile birlikte, kentin bütününün görsel olarak kavranmasında önemli bir rolü mevcuttur. Bu ise, psikolojik algı öğeleri ile olmaktadır.

Bu konuda Giritlioğlu (1991) kenti biçimleyen en önemli öğenin, kent içinde hareketi sağlayan geçişler yani yollar, caddeler, transit geçişler veya tren yolları olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, bunların çok değişik şekillerdeki kombinasyonları, kenti yaşayanların belleğinde önemli bir kent peyzajı (landscape) yaratmaktadır.

Tablo: 1.35.Yol mekanını oluşturan algısal özellikler

NİTELİKLER	TANIMLARI
Yaşantı Biçimi	Hareketlilik, ritm, genişleme/daralma, izleyici/zaman ilişkileri
Ölçek	Belirli duraklama noktaları, yola mekân kazandırır
Hareketlilik-yön	Kırıklıklar, gölge/ışık oyunları,görsel derinlik, hareketlilik hızı
İşlevsel Farklılaşma	İşlevsel farklılık, kullanım biçimi, kullanıcı sıklığı, doluluk/boşluk
Sınırlar	Yapı dizileri, renk, yapı malzemesi, doluluk/boşluk
Oranlar	Yapı yüksekliklerinin oranları

Kaynak: * Giritlioğlu (1991:35-36)

Hasselgren (1969) de, kentin yapısal dokusunu oluşturan kavramsal değerleri şöyle sıralamıştır:

* Giritlioğlu'nun tanımları Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo: 1.36. Kentin yapısal dokusunu oluşturan algı elemanları

KAVRAMLAR	TANIMLARI
Doluluk ve Boşluk Kavramı	Binaların kendi içlerinde ve mahalle düzenlerinde doluluk boşluk dengelenmesi, mekanı algılamada önemli bir ögedir.
Kapatma ve Açma	Sonsuz, düz koridor şeklinde bir sokak, monotondur; yol kesişmeleri bile bunu önleyemez. Yol kaydırması veya upuzun giden bir sokağın kapalı bir hacımla kesilmesi, kişide yön bulma duygusunu harekete geçirecek ve mekânı algılamayı sağlayacaktır.
Tahmin, önceden görüş	Özellikle organik dokudaki kentlerde dikkati toplayıcı bir özelliktir
Hareket Kavramı	Kişinin çevreye hakim olması ile mekân kavranabildiğine göre, doluluk/boşluk; kapatma/açma kavramları, kentte hareketlilik sağlayacaktır.
Burası ve Orası Kavramı	Birbiri içine kapalı olmayan mekânlar, bu kavramı oluştururlar. Devamlı uzanıp giden bir kitlede ani bir kesişme veya dikey eleman, mekân bölünmesi yapacağı için; engelden bize doğru olan kısım "***burası***", engelin ardalanı ise "***orası***" kavramını oluşturacaktır. Değişik açıda devam eden bir sokak da aynı kavramı yaratır.
Zemin Kavramı	Zemin ile yaşıyan ünite arasındaki bağlantı elemanları, bulunan hacmı daha değişik konumlarda algılatabilir.
Kademelenme	Bir binanın, sokak veya cadde üzerinde şiddetli etki yapmaması için kademelendirilmesidir.

*Kaynak: Hasselgren (1969)

Ocakçı (1993), insan eliyle yapılan objelerin, ikiz karşılıklar gösterdiklerine değinerek, dokusal elemanları daha sınırlı tutmaktadır:

Tablo: 1.37. İkiz karşılıklar

ETKİLER	SONUÇLARI
Açık/Kapalı Alan Etkisi	Mekân düzeni
Sürekli/Sınırlı Alan Etkisi	Yapılanma düzeni
Tekrarlanan/Tek Olan Elemanlar	Konut,ofis vs .. Yapı düzeni

Kaynak: * Ocakcı (1993:168)

1.3.1.2.Kent bellek şeması:

Toplumların "**Kollektif Bilinaçtı**"larında var olan (Bölüm.I.A:1.2.9.), "**Kent Bellek Şemaları**"nın (Bölüm.I.A:1.1.6.2.1.) kurgulanmasında **Kent İmgesi** (landmark) ve **Kent Peyzajı** (landscape) önemli rol oynamaktadır. Bu imgelerin tekrarlarının kentli zihninde yarattığı hayaller/tasarımlar, giderek bir **"Kent Algısı"** oluşturmakta, bu ise **"Ortak Bellek"** denilen **"Kent Belleği"**ni ortaya çıkarmaktadır.

---

* Hasselgren'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

* Ocakçı'nın tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır

Farklı kültürlerden gelen kişilerin belleklerinde bulunan fiziksel çevre ile ilgili izler, yani Bellek Şeması, birbirinden farklıdır. Her bölgenin toplumunun bireylerini, bilinçli veya bilinçsiz olarak etkileyen fiziksel nitelikler karşısında; önemli olan, o kişilerin belleklerindeki mevcut şemaya, karşılaşılan yeniliklerin işlenmesi/adaptasyonu (Stimülüs Organizasyonu) ile, uygun uyarım sağlıyacak karmaşıklığa (Optimal Kompleksite'ye) sahip olabilmeleridir.

Tablo: 1.38. Kent bellek şeması öğeleri

	ÖZELLİKLER		TANIMLARI
Farklı Algılama Boyutları	Oriente Edici Nitelikler: *"dikkat"* boyutudur. *Renk,ışık,ses*	Planlama Açısından	İskele,çarşı,gökdelen,...
		Mekân Tanımlayıcı Hacımlar	Katlı Çarşılar, otoparklar
		Sembolik Elemanlar	Minare, kule, ağaç, çeşme
	Aktive Edici Nitelikler	Planlama Açısından	Motive edici elemanlar:Lokanta, büfe
		Mekân Tanımlayıcı Olarak	Burası/Orası, Doluluk/Boşluk, Önü/Arkası, Kademelenme
	Değişkenlik	Yüksek Frekanslı	Vapur İskelesi, Çarşı
		Orta Frekanslı	Günlük/Mevsimlik değişimler
		Düşük Frekanslı	Kent dokusunun yıllar içinde değişimi
Sosyalize Edici Ortam		Algıların depolanması	Kişileri sosyalize eder.
Görsel ve Kentsel Sorunlar	Kültürel Farklılık Sorunları		Sosyal bunalımlar,..
	Aşırı Uyarılma		Yüksek nüfus ve trafik sonucu psikolojik gerginlik ve psikosomatik hastalıklar.
	Yetersiz Uyarılma ve Görsel Kentsel Monotonluk		Duyarsızlık
	Öğrenme, Çözme, Yaratıcılığa Katkı		Fiziksel Çevre öğretici/eğiticidir
	Kas'a Dayalı Kavranış		Bedenin, bulunduğu çevreye karşı tavrı

Kaynak: ** Hasselgren (1969)

1.3.2.Kent genel yapısını oluşturan çevreler:

Oikos (konut/yaşam çevresi) ve *Logie/logos* (bilim) sözcüklerinin ortak kullanımı olan **ekoloji**, *biyolojik etkinliği olan çevre bilmi* olarak tanımlanmaktadır. Eski Yunan'da **Doğal Harmoni** olarak kullanılmıştır. Köseoğlu (1981:10), ilk kez Haeckel (1866) tarafından ekoloji'nin, **Doğal Düzen Anlayışı** anlamında kullanıldığına değinmektedir. Günümüzde Odum'a (1971:28) göre

* Hasselgren'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Çevre Strüktür ve Fonksiyon Bilmi, Krebs'e (1972:24) göre **Organizmanın Gelişmesi ve Yayılmasını Belirleyen Karşılıklı İlişkiler Bilmi'**dir.

Suher vd (1996:57-72), **Kent Kimliği**'ni oluşturan ögelerin "**Doğal** (fiziki) **Çevre**, **Beşerî** (sosyo-ekonomik) **Çevre**" ve "**Yapılaşmış** (yapma) **Çevre**"nin bir bütünü olduğuna değinir.

1.3.2.1.Coğrafi çevre :

Ulsoy (1980:199,201), başlangıçta Coğrafya'nın, Dünya'nın yüzü, bu yüzeyin üzerinde bulunan canlı ve cansız varlıkların gözlenmesi ve tasviri ile yetinmekteyken, günümüzde yeryüzünün bölge bölge değişen karakterini anlatan ve açıklayan bir disiplin olduğuna değinmektedir.

Max Sorre ise, coğrafya'nın yerin tasviri olduğunu kabul etmekte; ancak yer ile birlikte, yerden ayrılmayan, onun üstünde yaşayan ve onu renklendiren bütün varlıkların ve yeri değişikliğe uğratan, yeni şekillerle zenginleştiren insanlığın tasviridir, demektedir (Ulsoy, 1980:200). Bu şekliyle de coğrafya, hem doğal olayları hem de beşerî olayları kapsamaktadır.

Cansever (1996:80), insanın yaşadığı yerin suyuna, toprağına, suda yaşayan balığına, toprağını iten çiçeğine;dağlarının tepelerinin dumanlı eğilimine benzediğine şiirsel bir dille değinmektedir.

Köseoğlu (1981:3), doğal çevrenin ve bu çevreyi oluşturan dengeli biyotop biriminin sosyal çevreyi ve onun devamında da yapma çevreyi sürekli etkilediğini; ancak bu etkileşim içinde, uygarlık adına doğal çevrenin, yapma çevre doğrultusunda zararlı çıktığını vurgulamaktadır. XVIII.yy. sonlarıyda ve XIX.yy. başlarında ortaya çıkan, doğanın kendisinin dev bir bahçe olduğu görüşü, XX.yy'ın 2.yarısından günümüze doğru, doğayı "***koruma***", "***peyzaj planlama***" ve "***çevre düzenleme***" çalışmaları şeklinde gelişmiştir.

Ellenberg'in (1973) yaptığı ekolojik fiziksel sınıflandırma şeması şöyledir (Köseoğlu,1981):

Tablo: 1.39. Ekolojik sınıflandırma şeması

EKOSİSTEMLER	AÇILIMLARI
Mega Ekosistem	Marine ekosistem (Tuzlu Sular)
	Limnik ekosistem (Tatlı sular)
	Semiterestik ekosistem (Islak araziler)
	Terestik ekosistem (Havalanmış topraklar)
	Urban-endüstri ekosistemi (Antropojen strüktürler)
Makro Ekosistem	Sık kaplı ormanlar
	Açık ormanlar
	Çalılıklar
	Meralar
	Çayırlar
Mezo Ekosistem	Sık ormanlarda sıcak/nemli daima yeşil yapraklı ormanlar
	Doğal bitki örtüsü
Mikro Ekosistem	Degredasyon Topluluğu
Nana Ekosistem	Sığ toprak üzerinde kurak ve sıcaktan degradasyona uğramış orman alanları, vb...

Kaynak: ♣ Köseoğlu (1981:21-22)

Köseoğlu (1981:14,29) yeni bir ekoloji disiplini olan peyzaj ekolojisi'nin, botanik, zooloji, jeoloji, meteoroloji gibi değişik peyzaj faktörleri ile ekosistemlerin karşılıklı ilişkilerinde, **abiyotik** (fiziksel/cansız) ve **biyotik** (canlı) iki temel grubun Olschowy'nin (1978) vurguladığı **insan** faktörüyle etkileşim içinde bulunduğunu işaret etmektedir.

Erinç (1978:1-2), **jeo-ekoloji** ile **peyzaj** (Landschaft, Landscape) **ekolojisinin** aynı anlamda kullanıldığına, gayesinin de mekân birimleri arasındaki ilişkileri kalitatif ve kanditatif olarak ortaya koyma olduğuna değinerek; bu birimlerin biyotik ve abiyotik unsurları arasındaki kütle ve enerji mubadelesi bilançosunu saptamak olduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla jeo-ekolojinin, günümüzde "**çevre bilimi**" adıyla **multidisipliner mekânsal** bir yaklaşım tarzı olarak tanımlandığını belirtmektedir.

♣ Ellenberg'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Schwerdtfeger (1975), ekolojiyi 3 temel disipline ayırmıştır:

Tablo: 1.40. Ekoloji alanı (1)

TİPOLOJİ	ALANI
Autoekoloji	Organizma
Demekoloji	Population
Synekoloji	Topluluk

Kaynak: ** Köseoğlu (1981: 11)

Miller (1975) de ekolojinin alanını şöyle sınırlamıştır:

Tablo:1.41.Ekoloji alanı (2)

KAPSAM ALANI	SINIRLAR		BİYOTOPLAR
Kozmitik Alan	Bilinmeyen		Evren
			Yıldız Sistemi
			Yıldız
			Gezegen
	Canlı		Yeryüzü
Makroskopik Alan		Ekoloji Alanı	**Ekosfer**
			Toplum-Çevre-Sistem
			Ekosistem
			Biyözonoz: Organizma Topluluğu
			Toplum: Demekoloji
			Organizma
Mikroskopik Alan			Organ Sistemi
			Organ
			Doku
			Hücre
			Protoplazma
Submikroskopik Alan	Cansız		Molekül
			Atom
			Atom Parçacığı

Kaynak: * Köseoğlu (1981:13)

Sonuçta Birey/Çevre, Birey/Toplum, Birey/Kent ilişkileri, eko-sistem içinde bir bütünlük oluşturmaktadır.

Birey/Doğa ilişkileri: Birey ve Doğa'nın karşılıklı ve devamlı bir etkileşim içinde bulunduğuna değinen Ocakçı (1993), Doğal Kimliği belirleyen ögelerin tüm doğal verilere dayanarak **Doğal Çevre**'yi yarattığını işaretler:

** Schwerdtfeger'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

* Miller'in tablosu, Erses tarafından tekrar düzenlenmiştir.

Tablo:1.42. Doğal çevre öğeleri

ÖGELER	TANIMLARI
Topoğrafya	Yüzey Şekilleri
İklim	İklim/ Mikro Klima
Su ögesi	Akarsu/ Durgunsu/ Fauna
Bitki örtüsü	Her türlü bitki türü, Flora
Jeolojik durum	Jeolojik Yapı
Genel konum	Birey/ Çevre İletişimi

Kaynak: ** Ocakçı (1993:165)

Bu sistematiği oluşturan **Birey/Doğa alış-verişinde**:

* Doğal Çevreyi tanıma, tanımlama
* Doğal Çevreye uyum
* Doğal Çevreyi Kontrol, sözkonusu olmaktadır.

1.3.2.2.Sosyal (Beşerî) Çevre :

Birey/ Toplum İlişkileri: Bu ilişkiler, Atiker'in "Toplum Kimliği"ni tanımlarken kullandığı, **"topluma içten bakış"** ve **"toplumun dış görünüşü"** ifadelerine de uymaktadır:

Tablo:1.43. Sosyal çevre

YAPI	NİTELİKLER
DEMOGRAFİK YAPI Nüfusa Dayalı Toplumsal Hareketlilik	Nüfus Büyüklüğü
	Nüfus Yoğunluğu
	Artış Oranları
	Yaş Grupları Dağılımı,Toplam Nüfusa Oranları
	Çalışan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı,Niteliği
	Doğum /ölüm Oranları
	Belirgin Ortak Fizyolojik Özellikler
KÜLTÜREL YAPI Sosyal Topoğrafya	Kültür: Etnik ve Etik değerler
	Mimarî Doku: Yapısal Özellikler
	Yerel Gelenekler: Örf ve Adetler
	Yaşam Biçimi
	Toplumsal Hareketlilik:Sosyal Tabakalaşma
	Çevre ile Uğraşma Bilinci
	Niteliklerin Karışımı
KURUMSAL YAPI Sosyo-Ekonomik Yapı	Politik/Yönetimsel/Hukuksal: Resmi Kurumlar,Yasal Düzenlemeler
	Ekonomik/Sektörel Durum:Ticaret,Sanayi,Tarım,Üretim/Tüketim
	Kültürel Doku:Eğitim,Din/Dinlence/Eğlence
	Askeri Yapı
	Sosyal Hizmetler: Eğitim,Sağlık,Ulaşım,Altyapı

Kaynak: ** Sentez.

** Ocakçı'nın tanımları, Erses tarafından açıklamalı olarak tablolaştırılmıştır.

** Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından açıklamalı olarak sentezlenmiş ve tablolaştırılmıştır

Bu sistemi oluşturan Birey/ Toplum alış-verişinde:

* Birey'in Toplumdaki yeri ve konumu,
* Birey'in Toplumdaki değer ve kalitesi,
* Birey'in bir sosyal gruba ait/dahil olması, sözkonusu olmaktadır.

1.3.2.3. Yapma (fizikî mekân) **çevre** :

Konuya **Yaşamsal Çevre** olarak yaklaşan Giritlioğlu (1991:25), birey/mekân ilişkilerinde **mekânsal davranış biçimini** şu ögelere bağlamaktadır:

* Birey'in psikolojik yapısına,
* Birey'in mekân içinde bulunma sayısına,
* Birey'in mekân içinde geçirdiği zamana,
* Birey'in mekân içinde sahip olduğu zamana,
* Mekânı oluşturan ögelerin uyarılarına, bağlamaktadır.

Davranışlarla çevre arasındaki ilişkileri ise Potter (1991), 10 temel varsayımla açıklamaktadır:

1. Fiziksel ortam insan davranış ilişkisinde, insan davranışı, zaman ve durum bağımlıdır.
2. Bir ortamdaki davranış biçimi, devreye giren özel kişilere rağmen sürer.
3. Bir davranış ortamının sınırları, sadece onun fiziksel özellikleriyle değil, diğer sosyal ve fiziksel sistemlerin etkileşimiyle de belirlenir.
4. Bir ortamdaki davranış biçimi özelliği, bütünlüğü, birleşenlerinden bir tanesinin değişmesinden etkilenecektir.
5. Eğer bir değişim bir ortamın karakteristik davranış biçiminde olursa, bu davranış başka bir zaman ve mekanda tekrar etmek üzere saklı kalacaktır.
6. Çevre sadece mevcut fiziksel bileşenleri içermez, ayrıca burada oluşan sosyal ve kişisel davranışları da içerir.
7. Kişi her şeye rağmen çevreyi herhangi bir zamanda tek defaya mahsus (unigue) algılayacaktır.
8. Çevrenin doğal olarak bir kullanım geçmişi vardır ve bu geçmişe, biz kullandığımız zaman sahip oluruz.
9. Bir değişim olduğunda ya da aşina olunmayan bir ortamla karşılaşıldığında, davranış çevre etkileşiminin karakteristiğinin daha fazla farkına varırız.
10. Sosyal sistemler ne kadar açık olursa olsun, fiziksel çevrenin kısıtlayıcı, destekleyici veya kolaylaştırıcı olarak tamamlanabilecek sınırlamaları vardır.

Ocakçı, (1993:165,168) Birey/Kent İlişkileri sonucunda Kentsel Toprak Dönüşümü ortaya çıktığını; insan ve sinerjik bütünlük Toplum arasındaki sürekli etkileşimin, Doğal Çevre'yi **Yapma Çevre**'ye dönüştürdüğüne değinmektedir. Bayazıt (1982) ise, Yapma Çevre'nin oluşum sürecinde karşılaşılan sorunları şöyle sıralamaktadır:

Tablo: 1.44.Yapma çevre sorunları

TÜRLER	SORUNLAR
Tasarım	Planlama, Programlama, Tasarlama sorunları
Çözüm Ölçeği	Yapma Çevre Çözüm Ölçeği sorunları
Sektörel	Sektörel Politika sorunları
Tipoloji	Tipolojiye göre sorunlar [Eski,Yeni ve Düzensiz Yapma Çevreler]
Teknoloji	Teknoloji sorunları
Çevre	Çevre Etkileri sorunları

Kaynak: ** Bayazıt (1982:71-78)

*** Tasarım:**

Köseoğlu (1981:3,41), nüfusun yoğun olduğu sanayi ülkelerinde, çeşitli planlama yöntemleri geliştiğine; özellikle yüzyılın son yarısında, iki türlü planlama yönteminin öne çıktığına değinmektedir.

Tablo: 1.45.Planlama türleri

PLANLAMA:	İÇERİĞİ
Sosyo-ekonomik Planlama	Doğrudan insan isteklerinin karşılanması ve yönlendirilmesi
Ekolojik (preyzaj) Planlama	Mevcut kaynakların değerlendirilmesi,
	Verimliliğinin arttırılması,
	Sürekliliğin sağlanması

♣ Köseoğlu (1981:119)

Köseoğlu (1981: 119) doğal, sosyal ve kültürel kaynakların planlı bir şekilde kullanılmasının hedeflendiğine; doğal ya da ekolojik dengenin korunmasını amaçlayan **peyzaj planlaması**nın, doğal kaynakların kendini yenileme esasına dayandığına değinmektedir. Genel anlamda organizma veya biyönoz (organizma topluluğu)'un fiziksel (cansız) şekli olan ve *Biyotop* adı verilen *kendini yenileme birimleri*, **koruma** adıyla ayrı bir kaynak kullanım biçimini oluşturmaktadır.

** Bayazıt'ın tanımları, Erses tarafından açıklamalı olarak tablolaştırılmıştır.

♣ Köseoğlu'nun tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Kiemstedt (1998:5), doğal kaynakların ekolojik ve biyolojik açıdan garanti altına alınması için şu ekolojik planlama etaplarına değinmektedir:

- Peyzaj Çerçeve Planı,
- Peyzaj Programı ve bunlara bağlı düzenlenmiş,
- Arazi Kullanım Planı.

Ekoloji yönünden önemli biyotoplar da şöyle sıralanmaktadır (Köseoğlu, 1981:66):

1.Ormanlar,
2.Makiler,
3.Bitki örtüsüyle yüzeysel sular,
4.Bataklıklar,
5.Doğal bitki örtüsüyle kumullar,
6.Kaynaklar,
7.Kayalık kurak alanlar

Haber (1971), Scheme (1975) ve Kaule (1977)'ye göre, fiziksel ve ekosistem açısından, ekolojik fonksiyon veya biyotop kullanımı şöyledir (Köseoğlu,1981:43):

- **Kentsel ve Endüstriyel** fonksiyonlar,
- **Tarımsal** biyotoplar: Tarım için öncelikli alanlar
- **Dengeleme**: Ulusal parklar, tarımsal problemli alanlar
- **Koruma**: Mutlak koruma alanları, doğal anıtlar

*** Sektörel politikalar ve teknoloji:**

Harwey (1991:64-67), sosyal yaşamın mekâna yansımasında, ekonomik düzenin ve kapitalizmin etkileriyle, aşamalı olarak kentin formunun, mikrodan makroya değişim gösterdiğini vurgulamaktadır. Üretim sistemi içindeki sermaye akışı, birbirine örüntülü 3 çevrim ortaya çıkarmaktadır:

1.Çevrim: Artı ürün değerinin arttırılması, (Bireysel yatırımlar, sermaye piyasası.)
2.Çevrim: Üretim için çevrenin yeniden yapılanması, (İşletmece yapılan yatırımlar, **prestij mekanlar ve binalar**.)
3.Çevrim: **Bilim ve teknolojiye** yapılan (ideolojik veya askerî) **yatırımlar** ve sosyal harcamalar.

Sermaye birikiminin çözüm bulamaması halinde grevler, sendikalaşma, işçi hareketleri ortaya çıkmakta; sistem tıkanıklığı, sermaye sahibinin lehine, askerî yöntemle çözümlenmektedir.

Castells ise, ekonomik model ile ideolojik model arasında bağlantı kurarak, bunların **mekânsal tezahürleri**ni incelemiştir (Keskinok, 1988:67).

Topuz (1997), çok uluslu ortaklıkların uluslar arası düzene egemen olması şeklinde tanımladığı globalleşme/küreselleşme'nin; 1960'larda Marshall McLuhan'ın "***War and Peace in the Global Village***" adlı kitabındaki, "*Dünyanın Küresel bir Köy*" olduğu ifadesinden doğduğunu savunur. Globalleşme, hem kültür alanında, hem dünyadaki ekonomik güçlerin tümünün çıkarları ve özellikle de uluslararası kapitalin çıkarları üzerine kurulmuştur.

*** Tipoloji:**

Ocakçı (1993) Yapma Kent Kimliği'nin fiziksel donatılarını, Şehirdeki **"Değişimler, Değişkenler"** ve **"Sabit Değişmezler"** olarak nitelendirirken, Bayazıt (1982) bu değerleri Tipoloji'nin içinde yorumlamaktadır.

Tablo: 1.46. Kent kimliği donatıları

TİPOLOJİLER	DEĞERLER		TANIMLAR
Eski Çevre	**Sabit Değişmezler**		Korunacak, Sıhhileştirilecek, Yenilenecek (çöküntü) Bölgeler
Yeni Yapma Çevre (Düzenli Yapma Çevreler)	**Değişimler**	Yeni Planlar	Yeni Planlar, Yeni Bölgeler, Yeni Mahalleler
		Örgütsel Dokular	Hastaneler, Bankalar, Firmalar
		Sembolik Çevreler	Prestij Binalar, Anıtlar, Kültür Merkezleri kongre/ konferans merkezleri
		Kamu Hizmetleri	Enerji, yol, su, kanal,vb..
Düzensiz Yapma Çevre	**Değişkenler**		Gecekondular.

Kaynak: ** Bayazıt (1992:73-78); Ocakçı (1993:164)

*** Çevre etkileri sorunları:**

Köseoğlu (1981:30-32), ekololojik (peyzaj) planlamada hangi tür faktörlerden yararlanıldığını ve plan altlıkları kullanıldığını şöyle sıralamaktadır:

---

* Bayazıt ve Ocakçı'nın tanımları, Erses tarafından sentezlenmiş ve açıklamalı olarak tablolaştırılmıştır

Tablo:1.47.Ekolojik planlama faktörleri

FAKTÖRLER		NİTELİĞİ
Fiziksel Faktörler	Röliyef	Topoğrafik Haritalar
		En son morfodinamik durumuyla Morfolojik Haritalar
		Morfogenetik Haritalar
	Toprak ve Yüzeye Yakın Alt yapı	Jeolojik Haritalar
		Toprak Haritası
		Toprak Kıymeti Haritası
		Tarımsal ve ormancılık açısından amenajman ve arazi tasnif haritaları
	Su	Yüzeysel sular ve havzaları haritası
		Taşkın havzaları haritası
		Yer altı su seviyesi haritası
	İklim	Güneşleme durumu haritası
		Don tehlikesi zonları haritası
		Kar erime durumu haritası
		Fenoloji haritası
		Klimatolojik veriler haritası (yağış, sıcaklık, vb...)
Biyotik Faktörler	Bitki Örtüsü	Güncel doğal bitki örtüsü
		Güncel doğal bitki örtüsünün rejenerasyon potansiyeli haritası
		Bitki sosyolojisi tesbitlerine ilişkin çizelgeler
	Hayvanlar Alemi	Hayvan tür ve grupları haritası
		Hayvan biyotop haritası
Arazi Kullanım Haritaları		Orman ve tarımsal kullanımlar haritası
		Münavebe haritası
		Çayırların kesim sıklığı haritası
		Tarım ve orman kullanımına ilişkin veriler
		Ulaşım ağı haritası
		Endüstriyel yerleşim haritası
		Konutsal yerleşim haritası
Koruma Bölgeleri ve Objeler		Doğal ve Kültürel anıtlar haritası
		Korunması gereken doğal ve kültürel alanlar
		Ekolojik bakımdan önemli biyotoplar haritası: Karayolu, endüstri, rekreasyon, tarım, orman, kent, vb... kaynak kullanımı açısından koruma olarak sektörel bir aktivitenin çalışma alanı.

* Kaynak: Köseoğlu (1981:30-32)

Tekeli (1996:19-20), Aydınlanma Felsefesi'ne göre insan merkezli düşüncenin ortaya koyduğu sözleşmenin, canlı/cansız şeyler dünyasını dışarıda bıraktığına değinir. Bu anlamda "doğasızcı" bir düşünce şeklidir (Bölüm:I.A.1.2.7., Tablo: 1.29.). Arazi kullanma türlerine göre, ekolojik sınıflamayı da şöyle yapmaktadır:

* Köseoğlu'nun listesi, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo: 1.48. Arazi/ alan kullanımı

ALANLAR	SINIFLANMA ÖZELLİKLERİ
Verimsiz alanlar	Doğal süreci hiçbir kesintiye uğramaz. Ekolojik olgunlaşmasına izin verilir. Kararlı ama ekonominin rasyoneline katkısı yoktur.
Verimli (Tarımsal) Alanlar	İnsan müdahaleleri ile doğal sıralı değişimi devamlı olan, bu yolla ekonomik anlam da verilmelidir.
Kent ve Sanayi Alanları	İnsan dışındaki canlıların büyük ölçüde yok olduğu alanlardır.

Kaynak: ♣ Tekeli (1996:19)

Öte yandan Tekeli (1996:17), **Derin Ekoloji** (Deep Ecology)'nin, insan merkezli olmayıp, **doğa merkezli** olduğuna değinir. Böylece evrim yaklaşımı için yapılan tartışma, bu yaklaşım için de geçerlidir. Üstelik ekolojik paradigma yeterlidir ve ayrıca, insan yerleşme sisteminin ele alınmasına gerek yoktur.

Ancak tüm bu tanımlamalarda, kentin **Tarihsel Gelişimi** ile **Toplumun Psiko-Sosyal Dokusu**, yani Kamu Oyu/ Kamu Vicdanı da denilen Toplum Şuuru/ Kollektif Bilinçaltı ve bunlara bağlı olan **Kent Belleği** ve **Bellek Şeması** ihmal edilmiştir.

♣ Tekeli'nin verileri, Erses tarafından listelenerek tablolaştırılmıştır.

B.HİPOTEZ:

1. **Her kent, kendilerine özgü bir kimlik, kişilik ve imaj taşır.**
2. **Geçici sosyal akımlar silinir; kalıcılar ise kişilik öğesi olarak kent kimliğine eklemlenir.**
3. **"Kimliksizlik" olarak görülen durum, yeni bir kimliğe/ kimlik değişimine "Geçiş Dönemi Kritik Süreci"dir.**
4. **Kimlik kaybına/silinmesine uğrayarak kendini yenileyemeyen/ değişemeyen kent ise zaman içinde bir başka kente tâbî olur veya yok olur.**

❖

2. HİPOTEZ'in İRDELENMESİ:

2.1.Psikoloji'nin ve Sosyolojinin Temel Kavramları ile Karşılaştırma:

2.1.1.Birey/Kent karşılaştırması:

- Toplumlar ve onların fiziksel yansıması olan Kentler, bir canlı organizma gibidir.

- Her canlı organizamanın doğum/yaşam/ölüm sirkülasyonuna paralel bir yaşam eğrisi çizen kentlerin ölümü, tıb dilinde **"cesetsiz ölüm"**denilen, canlı organizma bedenindeki hücre ölüm/dirimlerine benzemektedir. Ana hücreden doğan yavru hücre, ana hücreyi yiyerek yerini almaktadır. Bu yaşam tarzında ortada ceset yoktur; ancak kendi içindeki bu ölüm/ dirimlerle canlılığın devamlılığı sözkonusudur. Tarihin yazılımından günümüze gelen kentlerin önemli bir kısmı, bu cesetsiz ölümü yaşamaktadır. Bir kısım kentler ise, gerçekten de sahiplerince terkedilmekte, cesetleri diyebileceğimiz boş mekânları dağılıp gitmekte; veya arkeologlarca eski kalıntıları [ceset parçaları] bulgulanarak toprağın altından çıkarılmaktadır.

- Kentler, yaşamları boyunca üstlendikleri fonksiyonlar ve temsil ettikleri toplumun kitlesel şuuru dolayısıyla bir **Bireyselliğe = Ferdiyet'e** sahiptirler. Kültürel etmenlerle terbiye olarak kişilik (Şahsiyet/ Persona) kazanırlar. Çevreleri ile ilişkileri doğrultusunda bir **"Karakter"** (seciye) özelliği gösterirler ve bir **"Hüviyet = Kimlik"** (identification) kazanmaya başlarlar.

- Bu kentsel personalite (kişilik); ya bireysel olarak çevresindeki kentlere karşı aldığı tavır; ya da diğer kentlerle birlikte, ülke içindeki tavrına göre bireysel veya bütünsel olarak

nitelendirilebilir. Sözgelimi İzmir, fuarı ile **Bireysel kimlik** kazanırken; Adana, Türkiye'nin Pamuk Ambarı, Konya ise Buğday Ambarı olarak **Bütünsel kimlik** taşımaktadır.

- Gerek Psikologların, gerekse sosyologların mevcut kuramları doğrultusunda, Birey Kimliği/kişiliği ile **Kent Kimliği** ögeleri karşılıklı/benzer durumlar almaktadırlar: **Bireysel** Kimlik, **Sosyal** Kimlik, **Genel** Kimlik,.. gibi.

- Dolayısıyla, kentin kimliği/ kişiliği, çeşitli kuramlara uymaktadır. [Bölüm.I.A:1.1.1.]

1. Codol'ün 3 Benlik koşuluna uyarlanabilmektedir: [Tablo:1.1.]

   a) Kentin,kendi varlığının bilincinde olması; onu oluşturan toplumun da kendini idrakiyle (**hemşehrilik bilinci**'yle) özdeşleşmektedir.

   b) Zaman içinde varlığını sürdürmeye devam ederken, **"Tarihî Eser"** adı altında, kendisiyle ilgili **kayıtları korumakta'**dır.

   c) Hem sosyal yapısında (beşerî Kimliği'nde) hem de çevrede (doğal/coğrafî kimliği'nde) stratejik olarak kendini **güç sahibi** görebilmektedir.

2. Öte yandan Tap'ın "**Karmaşık Benlik**" boyutlarına da oturmaktadır: [Tablo:1.2.]
   a. Kentin bir geçmişi, **tarihsel** (sosyal/fiziksel) yapısı vardır,
   b.Zaman içinde **süreklidir** ve **aynılığını sürdürür,**
   c.Çok sayıdaki kimliğin bir **Bütün**'üdür:
   d.Fiziksel bir **biçime sahiptir** [Yapay Kimlik],
   e.Mahalle,semt,sokak,meydanlardan oluşan **organları** ve adı/adları **mevcuttur,**
   f.**Etnik kimliği** vardır [Türk Kasabası, Rum Köyü,.. gibi],
   g.**Sosyal Kimliği** vardır [Başkent,.. gibi],
   h.**Kültürel Kimliği** vardır [Sanat/Kültür Merkezi,Fuar Kenti.. gibi],
   ı.**Özerktir** ve **özgündür** [Kamu/Belediye Yönetimi,.. gibi],
   j.**Orijinaldir**; kendine benzer,
   k.Eylem ve eser verme/üretim etkinliğiyle **kendi kendini devamlı yeniler**, düzenler.
   l.**Bir değer olduğunun farkındadır.**

3. L'Ecuyer'in sınıflamasına da uyum sağlamaktadır: [Tablo:1.4.]
   a.Kendine has bir **fiziksel yapıya** sahiptir [Bahçeşehir,.. gibi].

b. **Kişisel benliğe sahiptir**; yani kentin beklentileri, talepleri, tercihleri mevcuttur. Bu hem kendi üzerine hem de çevresiyle ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır [Olimpiyat Kenti olmak,.. gibi].

c. **Uyumsal Benlik sahibidir** [Yaşam tarzı,değerleri,stratejileri,..gibi

d. **Sosyal** (beşerî) **benliğe sahiptir** [Kongreler Kenti,Turnuvalar Şehri,..gibi].

e. **Diğer kentlere göre durumu**; tarihinde cereyan eden olaylarla belirli değerler kazanması sonucu pekişir [Sıvas'ın, Ulusal Kongresi'yle tanınırken; son yıllarda irticai saldırılar sonucu bir otelde 36 sanatçının ölümüyle de tarihte değişik bir kimlikle yerini alması gibi]

4. Keza Mead'a göre,kentin kuruluşundan itibaren,çevresine vaziyet alışı veya ülke içindeki **"Rol Şuuru"**nu üstlenmesi, onun gelişiminde önemli bir düzey teşkil edecektir. Öte yandan bireyselliğini (ilk kuruluş, tavır alış ve rol şuuru sonrasında) persona/kişilik kazanmasını sağlayan **"terbiye çekici"** kentin **"Kültür"** yapısı olmalıdır. Kültürü nisbetinde kent, kişilik ve kimlik kazanacaktır. Bunun dışa vurumu olan karakter yapısını da **"geleneksel yapı tarzı"** başlığı altında görmemiz mümkündür. Dolayısıyla, kültürel yönden gelişmemiş bir kentin fiziksel kimliği, az gelişmiş ve/veya geri kalmış olarak nitelendirilecek; olagelen yerleşim ve gelişim düzenine bakılarak karakteri tanımlanabilecektir. [Bölüm.I.A:1.1.2.]

5. Canatan, yukarda tanımlanan kişiliklere ilave olarak **Moral** (ahlâkî/ etik) **kişilik'**ten sözetmektedir. Ohalde kentin yapısında da, Coğrafî, Sosyal ve Yapay kişiliklerin yanında, Ocakçı'nın değinmediği ancak Ünügür'ün işaret ettiği Psikolojik kimliğe neden olan bir kişilik [Tablo:2.2] daha sözkonusu olmaktadır: **Moral/Ahlâkî/Etik Kişilik**. Tarih boyunca, kutsal metinlerde de zaman zaman değinilen **"Ahlâksız Kentler"** (Sodom, Gomorra, Lut'un Kenti,..) ilginç örneklerdir. [Tablo:1.6.]

6. Allport'un 5 temel kişilik grubuna uymaktadır: [Tablo:1.9]

a. Tüm fizikî,sosyal,moral kazanılmış değerlerin bir **bütün**üdür.

b. Tarihsel süreç içinde,her dönemde kişisel davranışına yansıyan,kendine özgü nitelik ve nicelikler **organizasyonu**dur;

c. Kentteki Örf ve adetlerin,sosyal tabakalaşmanın, hiyerarşik olarak, Birlik'te oluşturdukları bir **Bütünleşme Süreci**'dir.

d.Çevresine uyum sağlamasına neden olan gelenek/ göreneklerin; **Kollektif Şuur'un bir Bütünü'**dür.

e.Diğer kentlerden farklı;fonksiyonel farklılık ve benzerliklere sahip; kendine özgü değerleri olan; kültürel zenginliğe sahip işlevsel bir **Bütünlük Sistemi**'dir.

7. Ocakçı'nın Kimlik/Kişilik tanımlamasına uymaktadır. Üstelik kimliğin ortaya çıkmasında kentin / kentle; kentin / ekolojik sistemle; kentin / sosyal ortamla ilişkileri önemli rol oynamaktadır. Ajili'nın Sosyal Alandaki **Başat** [Şanlıurfa, Gaziantep,.. gibi], **Tâbî** [İzmit veya Yalova,.. gibi]; **Bütünleşmiş** [Afyon-karahisar,..gibi]; **Hoş Görülmüş** [Yeşil Bursa,..gibi]; **Dışlanmış/ Aşağılanmış** [Sodom, Gomorra,..gibi] kimliklerine de kendiliğinden uyum sağlamaktadır. [Bölüm.I.A:1.1.3.1.]

8. Bireyin birçok kimlik özelliğini kendinde barındırması; çevresiyle ilgili aldığı tavır ve yüklendiği roller dolayısıyla **"Renkli"** bir kişiliğe sahip olması yanında, kentlerin de aynı özellikleri sergilemeleri, onların da **"Mozaik"** kimliğini ortaya koymaktadır [Bölüm.I.A:1.1.2; Tablo:1.27.; Tablo:1.28.].

2.1.2.Kent kişiliği/ kimliğinin özellikleri:

Ohalde **KENT**, gerçek anlamda bir **KİŞİLİK**'e sahiptir.Bu kişiliğin tüm temel unsurlarını kendinde barındırmakta ve **KİMLİKLENMEKTE**'dir: [Tablo:1.8.]

1.**ORİJİNAL**'dir: Kuruluşundan itibaren kendine özgü bir DOKU'su, BİÇİM'i, YAPI'sı mevcuttur.

2.**AKTÜEL**'dir: Gerek içsel gerekse çevresel etkilerin şiddeti veya zayıflığına göre güçlenir ya da zayıf düşer. Her kentin fiziksel (doğal ve yapay), sosyal (beşerî) ve moral (ahlâkî/etik) dayanma gücü vardır.

3.**DİNAMİK**'tir: Kent daima değişim, hareket halindedir. Bu hem içsel (doğal, sosyal, moral) hem de dışsal (fiziksel,yapma) dinamikler halindedir.

2.1.3.Kent kişilik/kimlik elemanları: [Tablo:1.7.]

- Kentin sorunlarını çözme yeteneği; zaman ve mekânda oluşan her tür değişime gösterdiği **uyum** [Değişim, yenilenme,.. gibi]

- Kentin yaşam tarzından kaynaklanan ve çevresini etkileyen içsel güdüleri, **mizacı** [örf, adetler, görenekler..; toplumsal hareketler, isyanlar, yürüyüşler, imza kampanyaları,.. gibi].

- Gerek uyum, gerekse çevresel girdi-çıktılarla [göçlerle] geçirdiği değişim; yaşam tarzı ile fiziksel dokusunun bağdaşmasından oluşan karakter yapısı, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır [Doğal bir çevrede yaşayıp yapay bir çevreye gelen göçedenlerle, o çevrede yaşayanların **"Yeşil Mekânlar"**a bakış açıları,..gibi].

2.2.Şehirciliğin Temel Kavramları ile Karşılaştırma:

2.2.1.Kent kimliği:

Schulz (1984), **KENT KİMLİĞİ** için "***Kentin var oluşunun ve işleyişinin önemli bir parçasıdır***" demektedir. Ona göre "***Kentsel çevrenin kişiliğini oluşturan, onun fiziksel özellikleridir; bunlar madde, biçim, renk ve doku olarak algılanır***" (Schulz,İbid).

"***Önce insanlar konutları yaparlar, sonra konutlar insanları biçimlendirir***" diyen Alberth Shweıtzer'in sözleri doğrultusunda, kentlerin mobilyaları durumundaki yapı ve konutların toplumu etkilediğine değinen Babüroğlu (1987:13) "***Konut, toplumları oluşturan, biçimlendiren, sosyal yapı ve ekonomik gelişmeyi sembolize eden bir araçtır***" demektedir.

Konuya daha geniş bir perspektiften bakan Bektaş (1995:97-99), Kenti, "***insan olmanın ortamı***"olarak tanımlamakta ve insanı kent'in yarattığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla insanca yaşıyabilme koşulları kent'in gelişimiyle birlikte karşılıklı gelişmiştir.

Kent Kimliği'nin fiziki çevre ve içinde yeralan yaşam biçimi ile bir bütün oluşturduğuna değinen Sahil (1995:55-64), kimliğin toplumsal olarak üretilmekte olduğunu, sürekli değiştiğini, geliştiğini; bu yüzden de devamlı değişen çehresinin yeniden-yeniden tanımlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Üstelik, insan çevresini oluştururken ve çevresine kimlik katarak onu benimser bir konuma getirirken, anlamlı ilişkiler içinde bulunmaktadır. Çevik (1994:298-309), bu ilişkilerin, evinin bulunduğu, arkadaşlık ettiği, konu komşu ile yaşadığı ve ortak anılar edindiği; oturduğu sokağı, meydanı, semti şahıslandırdığı benimsediği; giderek hemşehrilik ilişkileri kazandığı bir ortamı da oluşturacağını vurgulamaktadır.

Şehircilik ile ilgili çalışmalar topluca sentezlendiğinde, karşımıza şöyle bir şema çıkmaktadır:

Tablo: 2.1. Kent Kimliği (1)

COĞRAFİ KİMLİK	SOSYAL KİMLİK	YAPMA KİMLİK
Topoğrafya	Demografik Yapı	Eski/Sabit Değişmezler
Mikroklima/Bitkiler	Kültürel Yapı	Yeni/ Değişimler
Jeoloji/Jeomorfoloji	Kurumsal Yapı	Düzensiz/Değişkenler

Kaynak: *[*] Sentez kurgu.

Buna karşılık Ünügür (1996), Kent Kimliği'ni iki başlık altında toparlıyarak, farklı ve ilaveli bir şema sunmaktadır. Böylelikle Doğal Çevre özellikleriyle Yapma Çevre özelliklerini, ÇEVRE KİMLİĞİ altında toplamakta, TOPLUMSAL KİMLİK'e ayrı bir başlık açmakta; bunun alt başlıkları arasına TARİHSEL ÖZELLİKLER'i ve PSİKOLOJİK KİMLİK'i de ilave etmektedir.

Tablo: 2.2. Kent Kimliği (2)

<table>
<tr><td rowspan="8">ÇEVRESEL KİMLİK</td><td colspan="4">Coğrafi Özellikler</td><td rowspan="8">TOPLUMSAL KİMLİK</td><td colspan="3">Sosyo Kültürel (Kimlik) Özellikler</td></tr>
<tr><td>Doğal Çevre</td><td>Topoğrafya</td><td>İklim/Bitki Örtüsü</td><td>Tarihsel Özellikler</td><td>Nüfus Özellikleri</td><td>Kültürel Özellikler</td></tr>
<tr><td colspan="4">Yapay Çevre Özellikleri</td><td colspan="3" rowspan="2">Sosyo-Ekonomik (Kimlik) Özellikler</td></tr>
<tr><td colspan="4">Yerleşim Özellikleri</td></tr>
<tr><td>Binalar</td><td colspan="2">Sokaklar ve Caddeler</td><td>Meydanlar</td><td colspan="3" rowspan="2">Psikolojik (Kimlik) Özellikler</td></tr>
<tr><td colspan="4">Donatı Özellikleri</td></tr>
<tr><td colspan="4">Sembol Olmuş Elemanlar</td></tr>
</table>

Kaynak: ** Ünügür (1996:42-49)

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek kurgulanmış ve tablolaştırılmıştır.

** Ünügür'ün tanımları, Erses tarafından açıklamalı olarak tablolaştırılmıştır

2.2.1.1.Coğrafî (doğal) **kimlik ögeleri:**

İnsanın doğal yaşam çevresinin coğrafyası ile olan alışverişi önemli bir ilişkisini oluşturmaktadır. Erkal (1995:51) çeşitli düşünürlere, bu arada Eflatun'a da değinerek, her coğrafî çevrenin ve o coğrafya üzerinde yaşayan insan topluluklarının kendine has olduğunu, felsefenin dahi bundan etkilendiğini bazı düşünürlerin, medeniyetin bu ayrımlar sayesinde geliştiğini savunduklarına değinmektedir.

Yaşanılan yerin gerek jeo-fizik yapısı gerekse mikroklimasının, yaşayanlar üzerinde etkisi büyüktür.Bu coğrafyada kişinin o zamana kadar kazandığı bilgi, sanat, gelenek, görenek, yetenek, beceri, alışkanlık... gibi özellikleri, KÜLTÜR olarak adlandırılan eylemsel bir bütünlük arz eder.

2.2.1.2.Sosyal (beşerî) **kimlik ögeleri:**

*** Tarihsel yapı:**

Tarihsel Gelişim içinde kentin yükleneceği Tarihsel Kimliğin önemine, Birsel vd.(1994:231)'nin Grup bildirisinde değinilmektedir. Bildiride günümüzdeki kentsel oluşumun, farklı yaşam felsefelerinin mekâna farklı yansımasından kaynaklandığına değinilerek; bunların birbiri üstüne katman-katman ya da kuşaklar halinde yanyana eklenmelerinin eşzamanlı ancak farklı sosyo-ekonomik biçimlenmeler meydana getireceğine değinilmektedir.

*** Kültürel yapı:**

Beşerî Çevre'de Sosyal Topoğrafya'yı oluşturan en önemli ögelerden biri KÜLTÜR'dür. Bu konuya Sahil (1995:55-64), şöyle yaklaşmaktadır: ***"Kültür, tarihsel toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümüdür".***

Eyüce ve Keskiner (1995:12-16) ortak bildirilerinde, daha geniş bir tanımlama sözkonusudur: ***"Kültür başta üretim ve tüketim ilişkileri olmak üzere inanç, değer, norm, algı, örf ve adetlerin oluşturduğu bir birikimler bütünü olup tüm toplumsal ve bireysel davranışları yönlendiren alt yapıdır. Bu alt yapının oluşumunda inanç sistemleri, etnik kökenler, yöresel etkenler ve başka toplumlarla etkileşimler rol oynar ve kültürün paylaşıldığı***

topluma ait fizik çevre, o kültürün izlerini taşır. Mekân ise en geniş anlamı ile içinde insan yaşamının bir veya birden fazla eyleminin yerine getirileceği algılanan bir ortamdır".

*** Etnik yapı:**

Bu Kültürel ağ içinde **etnik** grup için Erkal (1995:33), şu tanımı getirmektedir:"***Etnik grup, ortak kollektif şuur, farklı tarihten, örf ve adetlerden ve inançlardan kaynaklanır... Etniklik, bir sosyal grubun kimlik yapısıdır***".

*** Yerel gelenekler: Örf ve âdetler**

Burada karşımıza başka bir toplumsal öğe çıkmaktadır: **örf ve adetler**. Erkal (1995:51), adetlerin, halk tarafından alışılmış ve yaygın olarak uygulanan; sosyal bakımdan kabul görmüş ve yerleşmiş ortak davranış biçimleri olduğuna değinmektedir. Adet'in Örf olabilmesi için yaptırıcı gücünün bulunması gerekmektedir. Bu güç,kanun kuvvetinde de olabilir, hatta kanunun da önüne geçebilir. Bazı örf ve adetler, yazılı hukuk kapsamına da alınabilmektedir. Kısaca örf için, **yazısız hukuk kuralları** da denebilir.

*** Topluluk ve toplum bilinci:**

Yine Kültür üst başlığı altında ilerde başvuracağımız cemaat ve cemiyet bilinci konusunda da Erkal (1995:36-38); ortaklaşa aynı mekânı ve yaşamı paylaşırken, kuvvetli bir **mekanik** dayanışma ve bütünleşme şuuru taşıyan kapalı insan topluluklarını **cemaat**; sürekli, dinamik, meslekî bakımdan yeterli derecede farklılaşmış **organik** birey ve sosyal gruplardan oluşmuş açık insan topluluklarını **cemiyet** olarak tanımlamıştır.

Kültürün fiziksel üst yapısının değerlendirilmesinde, ekonomi ve politika ile manevi değerlerin kaçınılmaz bir biçimde içiçe olduğuna değinen Gür (1995:1-12), bireysel ve grupsal çıkarların olguyu daha da karmaşık bir hale getirdiğini de vurgulamaktadır.

*** Sosyo-ekonomik ögeler:**

Toplumun İdari/Politik, sektörel ve askeri yapıları, bu yapılara bağımlı sosyo-ekonomik düzen, sosyal kimliğin ekonomik ögelerini oluşturmaktadır. Günümüzde dünya ülkelerinin almakta olduğu yeni bir ortak ekonomik kimlik olan **Globalleşme/Küreselleşme, "Tek tip kültür/ iletişim/ Pazar"**a dayalı daha üst bir kimlik hiperküresini meydana getirmektedir. Üstelik bu ortak kimlik içinde, **Ulusal/Bölgesel kimliğin** alacağı tavır da başka bir önemli sorunu ortaya koymaktadır.

*** Psiko-sosyal öğeler:**

Psikolojik Kimlik ise, elle tutulmamasına, gözle görülmemesine rağmen, etkin bir rol oynamaktadır (Ocakçı; 1993:168). Toplumun dokusuna zaman zaman metafizik atıflarda bulunan Maıstre'a göre "***ezeli bir değer olan toplum, alt tabakaları üst tabakalara; görünen dünyayı görünmeyen dünyaya bağlayan; dolayısıyla bilinç dışı bir akıl tarafından yönetilen***" bir unsurdur (Maisonneuve, Baskı:1973:20).

Mekan içinde bulunan bireylerin psikolojik yapısının, şehirsel kompozisyon yapan plancılarca göz ardı edilemeyeceğine değinen Giritlioğlu (1991:25); şehirsel mekândaki yaşamın, sadece ***mekanın büyüklüğü*** ile değil, bu mekânda oluşan ***etkilenme, algılama*** ve belirginleşen ***mekânsal davranış biçimi*** ile bağlantısına dikkati çekmektedir.

***Siyasi öğeler:**

Hall (Tarih yok: 57), kimliklerin değişebildikleri gibi, gerek siyasal gerekse ekonomik güçler tarafından da değiştirilebileceğine ve bunun da değişik yollardan ifadelenebileceğine değinir. Kimlik olgusu, siyasi ve kültürel politikalarla gene kendimize dönmektedir.

2.2.1.3.Yapma (fizikî) **kimlik ögeleri:**

*** Mimari yapı:**

Mimari Yapı, birey ve çevre arasındaki ilişkilerde, yapısal özellikler ve bireyler kadar, gruplar halinde yaşıyan ortak görüş/düşünce ve inanç sahibi kişilerin, kendilerini ortak ifade biçimleridir. Binaların biçimleri, içlerinde yaşıyanların yaşam tarzlarının bir dışa yansımasıdır.

Özcan (1995:47-54), bu konuya şöyle değinmektedir:"***Bir toplumun kimliğini oluşturan ögeler şüphesiz din, ırk ve milliyet gibi temel kavramlardır. Ancak uzun yıllar birarada yaşıyan çeşitli kültürlerin sahipleri, bütün etmenlerin de üzerinde ortak bir birliktelik yaratır. Böylesi bir durum, günlük hayata ve onun uzantısı olarak sanata ve mimarlığa yansır..***" Sözgelimi "**Kahraman**" ünvanını alan *Maraş* kenti, "**Gazi**" ünvanını alan *Antep* Kenti, veya "**Şanlı**" ünvanını alan *Urfa* kenti, böyle bir ortak bilincin tarihsel süreç içinde paylaşıldığı ve ünvanının resmen kimlik olarak tescil edildiği kentlerdendir.

Gür (19951-12), kültür ve insan yapısı çevreye ilişkin çalışmalar sonucu binaların hem kültürlerin ayrılmaz parçası hem de bir ürünü olduğuna değinerek; Lawrance ve Rapaport'un

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

görüşleri doğrultusunda, konut formlarının, iklimsel koşullar, savunma sistemleri, yapı ve yapım teknolojilerine bağlı olarak çeşitlenen sosyo-kültürel etkilerin karmaşık bir bileşkesi olduğunu da açıklamaktadır.

*** Ortak kullanım alanları:**

Giritlioğlu ve Ergun (1994:246-260), kent eski merkezlerinde açık ortak kullanım alanlarının gerek mekansal gerekse yapısal özelliklerine ait değişimlerin, kendisini yaratan insan ve ilişkilerinin değişimine bağlı olduğuna değinmektedir.

Çevik (1994:298-309), içinde yaşanılan kentin, yaşayanlar tarafından kimliklendirilmesini incelerken, kimlik ve kimliklendirmenin, görüntüler-görünümler, kullanımlar ve anlamların uyumluluğu ile ilişkili kavramlar ve olgular olduğuna değinir. Kişinin içinde yaşadığı konut ve yakın çevresinin, insanın evinin bulunduğu, arkadaşlarının, komşularının yaşadığı, hatıralarının oluştuğu... çevre olarak, kimlik ve kimliklendirme gereksinimini karşılayacak kaliteleri sunmak durumunda olduğunu açıklar. Kişinin kendi evi, yaşadığı sokağı, oyun, oturma, konuşma,.. yaptığı meydanı hoşnutlu ve duygusal bağlarla anlamlanabilecektir; kullanım nisbetinde iskân edenlere ait olacaktır; yani kişilerde hemşehrilik bilincinin gelişmesi, önemli rol oynayacaktır.

Kent Kimlik ve Kent İmgesini oluşturan insan eliyle yapılmış çevrede, mekâna aidiyet ve mekanda süreklilik sağlayan sokak, cadde, mahalle isimlerinin, bireyle kent arasında kurduğu ilişkiye değinen Suher vd. (1995:57-72), bunların kent belleğindeki önemine de dikkat çekmektedirler.

*** Kent mobilyası:**

Küçükerman (1991:95), Kent mobilyasının kent kimliğini oluşturmadaki rolüne değinmektedir. Sözgelimi çınar ağaçlarının varlığı, kent mobilyasında seramik/çini kullanımı gibi. Bunu sonucunda Kütahya veya İznik dendiği zaman seramik ve çiniciliğin anımsanması; yeşil dendiğinde Bursa'nın akla gelmesi kent mobilyası ile bütünleşmeyi simgelemektedir.

Sonuçta, kentin bütününde oluşagelen makroform, onun organlar bütünlüğünü tek defada ifadeleyebilecek bir kimlik tanımını da ortaya koyabilmektedir: Lineer Kent, Bahçeşehir, Galaktik...vb gibi.

2.3.Uygulama Modeli:

2.3.1.Kent kimliği tablosu:

Canlı gibi, organik bir yapıya sahip olan kentler, kimlik sahibidirler [Böl:I.A.2]. Çeşitli şemalardaki anlatımların, kesin çizgilerle ayrılmayan, sadece incelenmek üzere sınıflandırılan değerler olduğu gözden kaçmamalıdır. Farklı görünmelerine rağmen, bazı elemanların birbirleri içinde yer aldıkları, aşağıdaki sentez ***tablo,*** kimlik irdelemede **HİPOTEZ**'imizin ANALİTİK UYGULAMA MODELİ olacaktır:

Tablo: 2.3. **KENT KİMLİĞİ TABLOSU**

1. COĞRAFİ KİMLİK			2. SOSYAL KİMLİK			3. YAPMA KİMLİK	
1.FİZİKSEL YAPI	1.Topoğrafya, Morfografya		1.SOSYO-KÜLTÜREL YAPI	1.Tarihsel Yapı		1.YERLEŞİK ALANLAR	1.Eski/Mevcut Yerleşmeler
	2.Jeo-morfoloji						
	3.Su (yüzey/ taşkın/ yer altı), Kaynaklar, Bataklıklar			2.Kültürel Yapı			2.Yeni (Düzenli Değişen) Yerleşmeler
	4.İklim, Klimatoloji			3.Demografik Yapı			3.Yeni (Düzensiz/ Değişken) Yerleşmeler
2.BİYOLOJİK YAPI	1.Topraklar (Mikrokozmoz)		2.SOSYO-EKONOMİK YAPI	1.İdari/Politik Yapı/ Yerel Yönetimler		2.KURUMSAL DONATILAR	1.Resmi Yapılar/ Yerel Yönetim Yapıları
	2. Bitkiler (Botanik)			2. Askeri Yapı			2. Askeri Yapılar
	3. Hayvanlar (Zooloji)			3. Sivil/Sektörel Yapı			3. Sivil/Sektörel Yapılar
3.KULLANMA ve KORUMA	1.Arazi Kullanma (Landuse)	1.Önemli Biyotoplar (Tarım, Orman, Kent, Endüstri, Rekreasyon, Karayolu, vb..)	3.PSİKO-SOSYAL YAPI	1.Kollektif Şuuraltı (Sosyal Şema)		3.YAPISAL DONATILAR	1.Kent Planlaması
		2.Doğal/ Kültürel Anıtlar		2.Kent Belleği (Biçimsel Şema)			2.Kent Peyzajı
	2.Korunması Gereken Alanlar			3.Etik Değerler (Ahlâkî Şema)			3.Kent İmgeleri (Sınırlar, Bölgeler, Yollar, Meydanlar, Anıtlar)

Kaynak: Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek kurgulanmış, tablolaştırılmış ve kotlanmıştır.

2.3.2.Kent kişilik/kimlik bozulmaları:

Nasılki, Bireyde **Benlik İkileşmesi** ya da **Benlik Yitimi** [Tablo:1.19.] psikolojide patolojik bir durum olup:

- ❖ Aynı kişinin arka arkaya birbirinden farklı iki veya daha fazla karakter gösterdiği **zihin çözülmesi** [Şizofreni,.. gibi],
- ❖ Bireyin kişilik olgusunun ve benlik bilincinin kaybolması, **kişiliksizlik = şahsiyetsizlik** [Amnesia,.. gibi].

şeklinde tanımlanıyorsa; kentlerde de benzer durumları yakalamak mümkün olabilmektedir.

1) Artı ürünle gelişen yoğun GÖÇ girdileri sonucu, GÖÇEDENLER'in kent bütünü içinde farklı komünoteler oluşturarak ona yabancılıklarını korumaları, kendilerine farklı bir kültür ve tarih yaratmaya çalışmaları, kentin tarihsel süreç içinde oluşan belleğindeki sosyal, kültürel ve tarihsel dokuyu zedelemektedir. Sonuçta kentlerin "**Benlik Bilinci**" çözülmeye başlamaktadır.

2) "**Benlik Bilinci Çözülmesi**"de ikinci tehlikeli durum, Teknoloji'nin tahribatıdır. Ocakçı (1993:169), geçmişle günümüz kentleri arasındaki en belirgin özelliğin DEĞİŞİM ORANI, bunu yaratanın da TEKNOLOJİ olduğunu vurgulamaktadır:

* TEKNOLOJİ -> **KENT MORFOLOJİSİ**'ni değiştirmektedir.
* Bu değişim -> Kent Kimliği'ndeki **ELEMAN KAYBI**'na neden olmaktadır. Yani (tarihsel) SÜREKLİLİK/DEVAMLILIK kavramları yitirilmektedir.
* Bu ise -> **MEKAN KİMLİĞİ**'nin kaybına yolaçmaktadır.
* Bu kayıp -> Toplumda **DUYARSIZLIK** ve **İLGİSİZLİK** yaratmaktadır.
Sonuçta -> Toplumda **BELLEK KAYBI** meydana gelmektedir.

Bireysel Bellek kaybı [Tablo:1.17, Tablo:1.18] gibi, kentte de:
* Kullanılmayan mimari geleneklerin, formların unutulması,
* Kentin mekân organizasyonundaki **değişimlere karşı duyarsızlık**,
* Yenilenen,değişime uğrayan mahallerin tarihsel kimliklerinin unutularak; zamanla isimlerinin de değiştirilmesi ve tamamen **kent belleğinden silinmesi**,
* **Kentlinin,** yaşadığı semtle/sokakla ilgili, yakın geçmişi hakkında bile **bilgi sahibi olmaması,**
* Eski dokunun yenilenmesi sırasında, **tarihsel köprü olabilecek değerlerin** ihmali, **tahribi,** bilinçli yok edilmesi,...

gibi nedenlerle Bellek Kaybına uğramış bir toplum ve bu toplumun fiziksel mekânı olan kentlerdeki **KİMLİK BOZULMALARI'**nın Kent Peyzajını ve giderek Kent Silüeti'ni tahribatı ile her türlü psiko-sosyal rahatsızlık açığa çıkmaktadır: [Bölüm.I.A: 1.2.8.2.]

* **Toplumsal olaylardaki ani tansiyon yükselmeleri**...[Kendilerine sabite arayan grupların oluşturdukları tarikatler,cemaatler; aşırı dinsel eğilimler (sığınma,toplaşma içgüdüsü) ve sokak başına bir cami talebi ile fizikî mekânda odaklanma eğilimleri]. Balbay (1995:1), bu kargaşaya "**Toplumsal Şizofreni**" demektedir [Tablo:1.19].
* Cemaatlerin kendilerini "**Benlik Silinmesi/Benlik Yüceltilmesi**" arasında gidiş-gelişler içinde bulması; bunun sonucunda da tarihî yapılara, cem evlerine, heykellere saldırı, duvar yazıları gibi fiziksel mekânlara karşı tahripkâr tavırlar [Tablo:1.22.].
* Tarihsel dokunun teneke mahallesi olması, sur/ sur-diplerinin gecekondulaşması ya da ekili alan haline getirilmesi gibi mekânların anlamsız, duyarsız, gereksiz kullanımları. [Tablo:1.18].
* Kendi amaçları doğrultusunda "**Tarihle oynayan**" milliyetçilerin veya kimlik arayışında olan grupların, fizikî/sosyal kimlik üzerinde tahrifkâr tutumları ve amaçları doğrultusunda yeniden "**Tarih Yazma**"ları [Bölüm:I.A.1.2.5.].
* Ulus-Devlet Modeli doğrultusunda tek tip yönetmelik ve yasalara bağlanan kentlerde ise; tıpkı sıradan/tek tip vatandaş gibi, **tek tip kentler** oluşmaktadır. Ticaret, sanayi kentleri ile kır kentler birbirine benzer hale gelmekte, **anonimleşmekte/ standartlaşmaktadır** [Tablo:1.26].

3)Benlik bilincinin çözülmesinde üçüncü büyük tehlike ise,1990 sonrası gelişen GLOBALLEŞME/ KÜRESELLEŞME olarak görülmektedir. Çünkü bu ekonomik sistem "**Tek tip düşünce**" kavramını ortaya koymaktadır (Topuz, 1997) **İletişim** ve **Pazar** (kâr, çıkar, verimlilik, parasal gelişme) üzerine kuruludur. En büyük etkisini kentler üzerinde göstermektedir:

* Küçük işletmelerin kapanması,
* İş bulmak için kente GÖÇ,
* Tepki olarak milliyetçiliğe ve kökten dinciliğe yöneliş,
* Geleneksel değerlere dönüş için siyasal eylemlere geçiş.

Küreselleşme de ilk tehlikeyi doğuran ve benlik çözülmesi ile kimliksizliğe neden olan bir sistem görünümündedir. Altan (1999:4), bunun "Dünya Vatandaşlığı"nı oluşturacağına, tek para birimi, tek hukuk ve tek dil yaratacağına; dünya dillerinden % 90'ının 100 yıl içinde kaybolacağına değinir [Bölüm:I.A.1.2.8.3.}

Kendisi de bir tür kimlik olarak tanımlanabilecek "**kimliksizlik**"in avantajları ve dezavantajları şöyle sıralanabilir:

1.AVANTAJLARI:

a. Bilgin (1994:106)'in değindiği gibi, nasıl ki sağlıklı bir bireyin yaşamında oluşan bunalımlı devrelerle ilgili koruma mekanizmaları devreye giriyorsa; ve bireyler, bir süre için "**İnziva**" durumu yaşıyorlarsa; sağlıklı kentlerin yaşamsal döngülerinde de aynı işlem devam etmektedir:

* **Bir süre için kendi kendileriyle hesaplaşmaktadırlar,**
* **Bir süre için fonksiyonlarını askıya almaktadırlar.**
* **Bu süre, yeni bir sisteme/düzene geçiş için gereken "Geçiş Dönemi Kritik Süreci"dir.**

Bu şekliyle peyzaj ve silüette yarattığı bozulmaların telâfisi için, kollektif bilinçaltının derinliklerinde yatan bastırılmış birikimleri ortaya çıkarmakta veya kent belleğinden silinmiş olan bazı ögeleri yeniden çağırmakta (recall)'dır [Tablo:1.17.].

b. Bazı yorumcuların **kimliksizlik** olarak yaklaştığı, konut, sanayi, ticaret bölgelerindeki **anonimleşme/ standartlaşma**nın, zon olarak nitelendirilen dokusal/organsal birimlere dönüştüğü gözlemlenmektedir. Tarih ve kültür süreçlerinin noksanlığı; anıların, yaşamsal ögelerin işlenmemesi, bu dokuların benlik bilincinin gelişmesini henüz tamamlamadığını da göstermektedir. Bu yüzden, kimlik kazanmamış "**aday doku**" özelliği taşımaktadırlar.

c. Sonuçta kent uykusundan uyanmakta, inzivadan çıkmakta; Atiker (1995:73)'in değindiği **YENİ** veya **DEĞİŞEN** bir **KİMLİK** ortaya çıkmaktadır [Tablo:1.30].

2.DEZAVANTAJLARI:

"**Geçiş Dönemi Kritik Süreci**" ni başarıyla tamamlayamayan ve değişime karşı koyan kentler ise kabuk değiştirerek yeni veya değişik bir kimliğe bürünemedikleri gibi, mevcut kimliklerini de kaybettiklerinden dolayı, zaman içinde başka kentlere tâbî olmakta/ kaybolmakta/ tarihten silinmektedir [Efes, Harput,.. gibi]. Ünügür (1996:42), değişmeye karşı koymak ve toplum dinamiğine yenik düşmek yerine; değişimi kabul edip, buna göre yeniden düzenlenmenin daha gerçekçi ve akılcı bir yol olacağına değinmektedir .

BÖLÜM: II

A.YÖNTEM ve UYGULAMA:

3.ÖRNEK SEÇİMİ:

Kent kimliği, Kimlik Kaybı ve Kimlik Yenilenmesi/Değişimi üzerine kurulan **Hipoteze** analitik örnek olarak seçilen kent, **İSTANBUL**'dur. Kuruluşundan itibaren devamlı göç alan ve Devlet eliyle yerleşime açılan İstanbul; sadece günümüzde değil, geçmişte de bir **TOPLAMA KENT** olma kimliğini korumuştur. Üstelik Teknolojik yeniliklerin sürekli olarak uygulanmasından dolayı, zaman içindeki tarihsel sürecinin yitirilmesinden endişe duyulan; buna rağmen hem yenilikçi hem de muhafazakâr karakterlere sahip, Başkentlik Kimliği ağır basan bir şehirdir. Bu yüzden de **MOZAİK/ Renkli mizacı** dolayısıyla, günümüze kadar **kimliğini Yenileye/ Değiştire**, binyıllar boyu **diriliğini ve canlılığını yitirmemiştir**.

Dolayısıyla, bu çalışmada, kentin peyzajını, silüetini ve eko sistemini de etkileyen kimlik bozulmalarına ve değişimine neden olan iki önemli olgu gözlenmeye çalışılacaktır:

1.Göç olgusu ve göçedenlerin etkileri,

2.Yeniliklerin ve teknolojik gelişmelerin etkileri.

3.1.Çalışmada İzlenecek Yöntem:

Hipotezimizin ispatı için, analitik örnek olarak seçilen **İstanbul'un Kent Kimliği** ile ilgili kriterler, **Tablo:2.3.**'deki ***Coğrafi, Sosyal, Yapma Kimlik*** konusunda sentezlenerek kurgulanan şema doğrultusunda irdelenecek; şemada belirlenen alt başlıklara girilecek ve **kentin** nasıl bir **sembolik insan** olduğu gözlemlenecektir. Bunun için bir alan araştırılması/ taraması yeterli görülmemiştir. Çünkü **Kent Kimliği**, kenti oluşturan ve kimlik kazandıran doğal, sosyal, fiziksel çevrelerin, zaman süreci içindeki dinamiklerinin sonucu ortaya çıkacak **bir sentez**'dir. Bu açıdan, çekirdek kuruluşundan günümüze kadar, İstanbul'un geçmiş yaşamı, hem geçirdiği dönemlere göre analizlenecek; hem de dönemler içinde gerekirse yüzyıllara, hatta onyıllara bölünerek, kendi içinde, kimliğine neden olan akımlara göre gözden geçirilecek; ve her dönemin sonunda, kentin kimliği o döneme göre tanımlanacaktır. Böylelikle İstanbul'un gerek dönemler gerekse yüzyıllar/ onyıllar içindeki inziva halleri ve **kimlik yenilemeleri** izlenebilecektir.

3.1.1.Coğrafi (doğal) **kimlik irdelemesi:**

2700 yıllık geçmişi içinde İstanbul'un ekolojik yapısının ağır-ağır değişmesi ve eski kaynakların yeterli olmaması dolayısıyla, dengenin nerede nasıl bozulmaya başladığı, ekolojik kimliğinin nasıl değiştiği veya yenilendiği, ancak çalışma aşamaları sırasında gözlemlenebilecektir.

Bu başlık altında Jeolojik Yapı, Madenler, Toprak Kabiliyeti, Bitki Örtüsü, Zooloji, Su Kaynakları ve Ürünleri, İklim/ Mikroklima gibi ***fiziksel*** ve ***biyolojik yapı'***nın yanında, arazi kullanma ve korunması gereken alanlar üzerinde ne tür uygulamalar yapıldığı da örneklenmeye çalışılacaktır.

3.1.2.Sosyal (beşerî) **kimlik irdelemesi:**

Bu başlık altında Tarihsel Gelişim, Sosyo-Kültürel Yapı, Demografya, ile Siyasî, Askerî ve Sektörel Yapılanma gözden geçirilerek; bu değerlerin ***Kent Belleği***'nde ***ve Kollektif Şuuraltı***'nda nasıl yer ettiği, etik değerleri nasıl etkilediği ve yüzyıllar içinde, kimlik yenileyerek veya değiştirerek nasıl tekrarlandığı örneklemelerle incelenecektir.

3.1.3.Yapma (fizikî) **kimlik irdelemesi:**

KENT KİMLİĞİ'nin soyut ögelerini oluşturan "Sosyal Kimlik" elemanlarının yarattığı **Bellek Kayıtları**'nın Fiziksel Mekâna yansıması ile ortaya çıkan somut ögeler, ***Yapma Kimlik*** başlıklarıyla irdelenecektir. Böylelikle, sık aralıklarla tekrarlanan imge ve tasarımların, tarihsel devamlılık ve geçmişle yarattığı bağlar; buna karşılık tekrarlanmayan, modaya göre hızlı değişim gösteren akımların da zamanla unutuluşu; hem kentlinin soyut hem de kentin somut belleğinden silinişi örneklemelerle gözlemlenecektir.

Kent Dokusundaki geçmiş dönemden kalan mevcut yerleşimler ***Eski/Mevcut,*** o dönemde ortaya çıkan yeni yerleşimler ***Yeni,*** planlı kimlik yenileyenler ***Düzenli değişen***; plansız ve kaçak yerleşimler ***Düzensiz/Değişken*** olarak incelenecektir [Tablo:2.3.]. Çeşitli sosyal (idari, askeri, sektörel) yapılanmaların, fiziksel mekândaki kurumsal donatıları ile, kentin belirgin referans noktaları da mekân organizasyonunun son ögeleri olarak incelenecektir. Bu ögeler, bir sonraki dönemin eski nirengileri yani Kent İmgeleri (Landmarks) olarak kent belleğinde yer tutacaktır. Her yeni sosyal yapılanma sonucu ortaya çıkacak olan kurumlaşma ise, kollektif

şuuraltı ve etnik yapıda yeni referans kimlikler ortaya koyacaktır. Kent Peyzajı'nın (Landscape) Kent İmgeleri ile ortaya koyduğu Kent Silüeti, bir sonraki dönemin yapısal kurgusunu oluşturan, yani kimliğini sürekli hale sokan veya değişimine neden olacak olan "Kent Planlaması"nı da etkileyecektir.

3.2. Sonuçların Değerlendirilmesi:

Kuruluşundan günümüze 2700 yıllık bir kent olan ve ömrünün 2500 yılını Başkent olarak geçiren İstanbul'un kimlik analizi sonucunda elde edilen verilere, şu sorular yöneltilecektir:

1. Kimliğini yitirmekte olduğundan, kimliksizleştiğinden söz edilen İstanbul, yüzyıllar boyunca kazandığı **"Toplama Kimliği"** ile "**Renkli Mozaik Kimliği**"nden günümüzde ödün mü vermektedir? Yani **standartlaşmaya/ anonimleşmeye/ tek tipleşmeye** doğru mu sürüklenmektedir?

2. Bu standartlaşma denilen kimlik yapısı, bir "**Geçiş Dönemi Kritik Süreci**" midir?

3. Kimlik mi **değiştirmekte** yoksa kimlik mi **yenilemekte**dir? Nasıl bir arayışa girmiştir? Yeni bir **sıçrayış** mı yapmak üzeredir?

4. Bu sıçrayış aşamasında, ne tür önlemler alınmalı ve tarihsel süreç içinde kimlik ögeleri nasıl korunmalıdır?

5. Yüzyılın son ekonomik dünya akımının kimliği olan **Global/ Küresel Kimlik** içinde, bu **Bireysel Kimlik**'in yeri ne olabilir?

B.ANALİTİK ÖRNEK: İSTANBUL

□ **Tarih öncesi geçmiş:**

Tarih öncesi izler takip edildiğinde, MÖ.6.000 yıllarında İstanbul'un Rumeli yakasında **Çatalca, Büyükçekmece, Ambarlı, Davutpaşa, Kilyos** ve Anadolu yakasında **Dudullu, Ümraniye, Fikirtepe, Pendik**'te insan topluluklarının yaşadığı saptanmıştır. İnsanların balıkçılık, tarım ve hayvancılıkla meşgul oldukları, kazılar sonucunda elde edilen buluntularla ortaya çıkmıştır. Sözgelimi **Fikirtepe** araştırmalarında, o dönemlere ait köpek, koyun, sığır, ve domuz fosillerine rastlanmıştır.

MÖ.3.000 yıllarında, özellikle **Sultanahmet** (1.Tepe) cıvarında yoğun bir yerleşimin olduğu konusunda buluntular mevcuttur (İstanbul, 1996:16).

Eski bir Fenike kasabası olan **Kadıköy**'ün iskanı, MÖ.1000 yıllarına kadar uzanır. O dönemlerde **Yoğurtçu, Kızıltoprak, Kalamış**.. sahil kesimi, tamamen denizdir. **Fikirtepe**'de MÖ.IV.yy'a ait 6 lahit, 1 podyum, depo, mutfak, kap/kaçak parçaları bulunmuştur. En fazla kalıntıya **Osmanağa** ve **Caferağa** mahallelerinde rastlanmıştır (Neolitik Çağdan, 1997:71-74).

□ **Analitik Uygulama Modeli'nin şematik gösterimi** [Tablo:2.3.]:

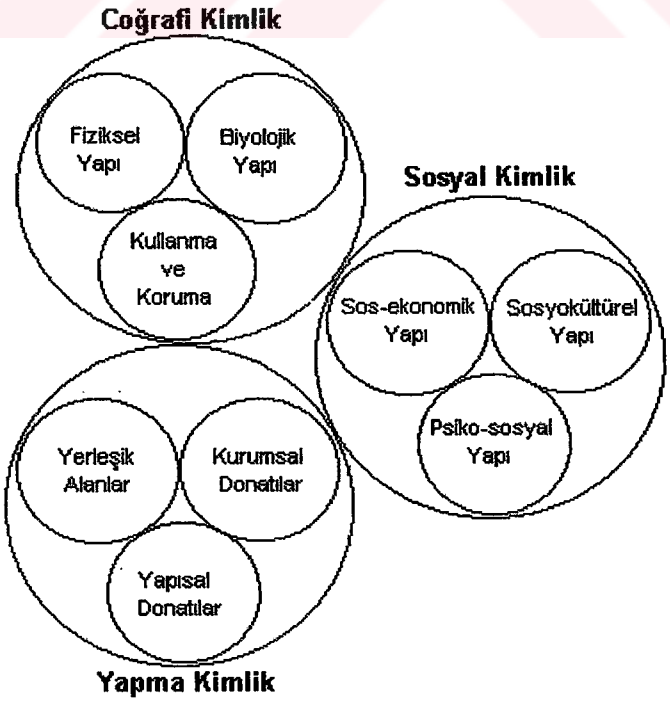

KENT KİMLİĞİ ŞEMASI

4. GREK SİTESİ DÖNEMİ: Bizas, Bizantium, Bizantine

4.1.Coğrafî Kimlik:

4.1.1.Fiziksel yapı:

4.1.1.1.Jeolojik yapı ve topoğrafya :

İstanbul, günümüzden 600.000.000 yıldan 20.000 yıl öncesine kadarki zaman dilimlerini içeren, paleozoik ve neojenin çeşitli serileri ile pleitosen depoları dahil geniş bir formasyona sahiptir. Yörenin temelinde silüriyen, devoniyen ve Haliç'in kuzeybatısında bir şerit halinde karbon dönemine ait formasyonlar mevcuttur. Boğaziçi'nin Anadolu yakası'nda temel formasyonlar, belirgin şekilde yüzeye çıkmıştır. Öte yandan "genç örtü" olarak nitelendirilen tersiyer formasyonlar, ikinci jeolojik unsuru meydana getirir. Ancak tektonik özellikleri, kayaç özellikleri ve topoğrafik değişimleri dolayısıyla, bu durum, temelden farklı özellik göstermektedir.

İstanbul ve çevresi, önemli bir deprem kuşağı ve fay hattı üzerinde yeralmaktadır. Tarih boyunca farklı şiddette, tahripkâr 153 deprem geçirmiştir. Tersiyeri etkilemiş olan kırık sistemler, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır.

İnceleme alanı içinde bulunan bölgede zengin maden kaynakları mevcut değildir. **Kemerburgaz** cıvarındaki linyit yatakları ile **Sarıyer**'de semte adını veren "*Maden*" mevkiinde az miktarda *bakır, demir, gümüş, altın* ve *prit yatakları* ile **Büyükada**'da *demir*, **Heybeli**'de *bakır yatakları* bulunmaktadır.

Kayaç özellikleri dolayısıyla, **Rumeli ve Anadolu** yakalarındaki taş ocakları ve kil yatakları; inşaat malzemesi açısından zengindir. **Büyükada, Heybeli, Kınalı, Sedef, Tavşan** adalarında da *taş* ve *tuğla* ocakları bulunmaktadır.

Marmara'nın güneyindeki adalardan çıkarılan *Mermer Taşı*, dayanıklılığı, işleniş kolaylığı ve bina yapımındaki güzelliği dolayısıyla inşaatçılıkta kullanılmaya elverişlidir ve denize de adını vermiştir.

4.1.1.2. Jeomorfoloji:

100-200 m arasında değişen ***Trakya*** (Avrupa) ve ***Anadolu*** (Asya) ***Anakaraları***'nın göstermiş olduğu plato özelliği, 30 Km.lik bir vadi ile yarılmış; son buzul çağı ve buzulların erimesiyle birlikte yükselen deniz, yer yer 110 m derinliği bulan ve Boğaziçi denilen bir su yolu'nun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzden 10.000 yıl kadar önce, birçok vadi ağzında da **Büyükçekmece, Küçükçekmece, Haliç, Terkos, Tuzla** çevresinde koylar ve adalar/adacıklar; **Yenikapı** ve **Yeşilköy** arasında sahilde, zamanla alüvyonla dolarak **(Büyükçekmece, Küçükçekmece, Vlanga**,..gibi) *lagün gölleri* oluşturacak olan doğal limanlar/koylar belirir (Yaltırık, 1997:2).

Avrupa Yakası'ndaki en belirgin akarsulardan Alibeyköy ve Kâğıthane Dereleri, **Altın Boynuz /Haliç** denilen ortalama 700 m genişlikte ve 8 Km uzuluğunda geniş bir suyolu oluşturur. Hovannesyan (Baskı:1996:5), bu mevkie **Hrisun Keras** veya **Hriso Keras** yani Altın Boynuz adının verildiğine değinmektedir. Hatta **Kolpos Keratios** Boynuz Koyu olarak da anılmıştır. Boğaz'ın bitimiyle Marmara Denizi'nin başlangıcında, bu suyolu geniş bir delta oluşturur. Yüzyıllarca derelerin taşıdığı kum-çakıl-taş, bu suyolu'nda doğal adacıklar oluşturacaktır.

Haliç'in iki yanındaki kara parçaları 50-100 m'lik tatlı yükseltiler yapmakta, Avrupa yakasında iç kısımlarda 300 m.ye kadar yükselebilmektedir. Boğaziçi'nin iki yakası ise nisbeten sert yamaçlara sahiptir. Kartal'ın kuzeydoğu'sundaki **Aydos** (537 m) Tepesi, Anadolu Hisarı'nın doğusundaki **Alemdağ**, Erenköy'ün doğusundaki **Kayışdağ**, Terkos Gölü'nün kuzeybatısındaki **Yamaçtepe**, Çatalca'nın batısındaki **Çıplaktepe**, yörenin önemli yükseltileridir.

Sur-içi olarak tanımlanan, Haliç ile Marmara Denizi arasındaki üçgen biçimli, yumuşak eğimli kara parçası da hem görsel güzelliklere olanak tanıyan 7 tepeye, hem de verimli bir toprağa sahiptir.

Yöre topoğrafyasının ve denizle kara ilişkilerinin sonucu, antik çağdan itibaren Boğaziçi'ndeki yerleşmelerin dik ve derin vadi ağızlarındaki küçük alüvyal düzlüklerde kurulduklarını ve birbirlerini ayıran yüksek tepeler dolayısıyla ancak denizden ilişki kurabildiklerini de izlemek

olasıdır. Karadeniz çıkışında ise, volkanik kayalardan oluşan platoların kenarlarında, yalıyar ile çentikli, genç bir kıyı tipi ortaya çıkmıştır.

Anadolu Yakası, **Yoğurtçu/ Kurbağlı Dere, Göksu deresi**,.. gibi derelerle bölünmüş bir kara parçasıdır. Feneryolu denilen kesim *kil yatakları*'na sahiptir. Buranın toprağı uzun yıllar çanak-çömlek ve tuğla yapımında kullanılacaktır. Anadolu Yakası, denize daha dik meyillerle inmektedir; bu açıdan Batı Yakası'na göre, yerleşime daha az müsaittir.

4.1.1.3.Su (yüzey/taşkın/yer altı), **kaynaklar, bataklıklar:**

İstanbul'un Kuzeyinde yeralan Karadeniz, bir iç deniz kimliği taşımaktadır. Keza İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile giriş çıkışları sınırlanmıştır. Marmara Denizi de bir iç deniz görünümündedir. Her iki deniz arasında su geliş gidişini sağlayan su yolu Boğaziçi'dir. Bu sirkülasyon, iki tabakalı akıntı şeklindedir. Doğal olarak Karadeniz'den Marmara'ya doğru yüzeyden bir akıntı mevcuttur. Denizin dibinden ise, Marmara'dan Karadeniz'e doğru ikinci bir akıntı yeralır. Lodos fırtınalarında yüzey akıntısı yön değiştirir ve Marmara'dan Karadeniz'e yönelir. Bu olaya *Orkoz* adı verilir.

Marmara'ya ve Karadeniz'e dökülen akarsular olmak üzere iki denize katılan tatlı sular'dan bazıları şu isimleri alırlar: **Trakya**'da *Istranca Deresi, Çakıl Deresi, Karasu Deresi, Sazlıdere, Nakkaşdere;* Haliç'de *Alibeyköy Deresi, Kâğıthane Deresi;* **Boğaziçi**'nde *İstinye Deresi, Sultan Suyu, Sarıyer Deresi, Hiciz deresi, Küçüksu Deresi, Göksu Deresi;* **Anadolu Yakası**'nda *Riva (Çayağzı) Deresi, Karakulak Deresi, Kurbağalı Dere, Sellimandıra Deresi.* Trakya'da toplam 94 adet, Anadolu Yakası'nda toplam 98 adet olmak üzere İstanbul ve yöresinde 192 adet dere mevcuttur (Bayrı, 1051:15-16).

Yöredeki göller ise, Trakya tarafında görülmekte olup, Terkos Gölü, ve kıstakları kapanarak lagün gölü haline gelen *Büyükçekmece* ve *Küçükçekmece Gölleri*'dir.

İstanbul'un cıvar yükseltileri, önemli tatlı su kaynaklarını da bünyesinde barındırmaktadır. *Kayışdağı, Yakacık, Hamidiye, Taşdelen*,.. önemli içmesuyu kaynaklarıdır.

4.1.1.4.İklim, mikroklima:

Genel olarak yörenin iklimi yazları kuru ve sıcak, kışları bol yağışlı ve ılıman Akdeniz İklim tipidir. En fazla yağış alan ay Kasım, en az yağış alan ay Temmuz'dur. Eylül ve Kasım ayları dışında hafif ve ılıman rüzgârlar eser.

Topoğrafik olarak, Boğaziçi'ni oluşturan yüksek platonun kuzey-güney doğrultusunda sert bir şekilde yarılmış olması, hakim rüzgârın hava kirliliğini engelleyen ve toplayan, etkilerini büyük ölçüde engelleyen bir konumda olmasını sağlamaktadır. Öte yandan bu yarılmanın bakı farkları, mikroklimanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sözgelimi kışın, çok yüzeyli kıyılar , güçlü yery radyasyonu ve ısı terlemesi ile soğuk plato yüzeyi temasının oluşturduğu *sis*, önemli bir mikroklima olayıdır. Isı, nem, rüzgârın şiddet farkları, her koy, her girinti ve burunda, farklı iklimsel özelliklere neden olmaktadır.

İstanbul'un hakim rüzgârı *Poyraz*'dır ve kuzeydoğu'dan eser. İkinci derecede hakim rüzgâr ise *Lodos*'tur ve güneybatı'dan eser. Kuzey'den esen *Yıldız* ile Kuzeybatı'dan esen *Karayel*, Balkanlardan kar getiren rüzgârlardır. Güney'den esen *Keşişleme* ile güneydoğu'dan esen *Kıble*, kış mevsimi süresince esen ve iklimi ılıman kılan sıcak rüzgârlardır.

Ağustos en sıcak ay, Ocak en soğuk ay olarak saptanmıştır. Kış mevsimi Aralık-Mart arasında sürer. Ocak-Şubat aylarında don yaptığı gözlenmiştir. Yüzyılın başında Boğaziçi'nin donduğu, bir tarihte de Haliç'in donduğu saptanmıştır.

4.1.2.1.Topraklar:

Erinç (1974-77:23), azonal alüvyal topraklar bir yana, yörenin bölgesel ve özellikle yerel iklim şartlarının, topoğrafya ve drenaj şartları ile birlikte yöredeki başlıca klimatik toprak tiplerini de tayin ettiğine değinmektedir. Marmara kıyılarında killi ve marnlı anakaya etkilerini yansıtan intrazonal toprak tipi; Kocaeli kıyılarında Akdeniz Bölgesi"in karakteristik kızıltoprak tipi mevcuttur. Ormanlık sahalarda ise, ormanaltı floristik topraklar bulunmaktadır.

4.1.2.2.Bitki örtüsü:

Erinç (1978:3), kültürel olduğu kadar İstanbul yöresinin farklı biyomlar arası bir geçişe sahip olduğunu; Akdeniz ve Avrupa biyomlarını bu yörede ayıran hiçbir önemli klimatik/orografik doğal engelin bulunmadığını; doğu/batı farklı ekolojik mekanları arasında bir geçiş alanı oluşturduğunu belirterek; batıya gidildikçe Ergene Havzası'nın; doğuya gidildikçe kuzey-batı Anadolu anakara karakterinin belirginleştiği işaret etmektedir. Özellikle de İstanbul sur-içi bölgesinde bu geçiş tedrici, iç içe ve yan yana olmaktadır.

İklimsel özellik dolayısıyla, İstanbul'un bitki örtüsü, kuru ve nemli ormanlık sahalar ile hemen arkasından başlıyan makilikler olarak tanımlanabilir. Ünlü Seyyah Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde, Kocaeli yarımadası'nın İzmit ile birleşircesine ormanlık olduğunu, bir sincabın yere inmeden, daldan dala atlayarak İstanbul'dan İzmit'e gidebileceğine değinerek, bu havaliye *Orman Denizi* dendiğini yazmaktadır.

Yaltırık vd. (1997:3-4), Boğaziçi'nin iki yakasındaki ormanlarda hakim ağaç tipinin *Meşe* olduğuna değinir. Ayrıca *doğu kayını, adî gürgen, anadolu kestanesi, titrek kavak, adî fındık, ova akçaağacı, kayın gövdeli akçaağaç, ova karaağacı, gümüşî ihlamur, keçi söğüdü, boz söğüt* yetişmektedir. Ormanaltı bitkileri ve sarmaşıklar ise sıklık, tür sayısının da fazlalığı dolayısıyla geçit vermez durumdadır. *Doğu kayını ormanları*'nın alt bitkileri arasında *çobanpüskülü, orman sarmaşığı, sırımbağı, dikenli mersin, böğürtlen,..* yeralmaktadır. Boğazın batı yakasında *meşe ormanları* ile birlikte *kayın* ve *kestane* de önemli ağaç tipleridir. Vadi tabanlarında *gürgen* toplulukları yer almaktadır.

Ormanların arka kesimlerinde ve Karadeniz ikliminin etkisinde bulunan yerlerde ise gür *maki toplulukları* yer almaktadır. *kocayemiş, defne, akçakesme, sarı çiçekli kızılcık, adî fındık, geyikdikeni, muşmula, çakaleriği, adî böğürtlen, kurtbağrı, ayıüzümü, yabanî kızılcık, katranardıçı, yasemin, adaçayı yapraklı laden, kermes mersini, dikenli mersin,* kısa boylu ağaç topluluklarını oluşturmaktadırlar.

Eski gravürlerden görüldüğü kadarıyla, Sur-içi çevresi ve Haliç'in karşı kıyısındaki **Galata** yerleşiminin dışı, *çınar, akasya, servi* ağırlıklı sık ormanlarla kaplıdır. Galata ise incirliktir ve **Sykea** (incirlik) adını alacaktır.

Ormanlarda yetişen ağaçlar binyıllar boyunca yerleşimlere kereste temininde kullanılacaklar; ancak binlerce evin telef olmasına neden olan yangınlara da hedef olacaklardır.

4.1.2.3.Hayvanlar:

Bu ormanlarda yaşıyan doğal hayvanlar *ayı, kurt, tilki, çakal, sırtlan,yaban domuzu, tavşan, sincap, köstebek,..*sayılabilir. **Kurtköy, Tavşan adası** gibi bazı yöreler, bu hayvanların adlarını alacaktır.

Yırtıcı kuşlardan *kartal, doğan, atmaca, çaylak;* küçük kuşlardan *saka, ispinoz, florya, iskete, kanarya, bülbül, kırlangıç;* deniz kuşlarından *karabaratk, bağırtlak, martı* sayılabilir. Ancak kent içinde insanlarla birlikte yaşıyan ve sanatçılara binyıllar boyu ilham veren kuşlar *leylek, güvercin* ve *kumru*'dur. *Tarlakuşu, kızkuşu, çalıkuşu, karga, kuzgun,..*gibi kuşlar da ekinler cıvarında yuvalanmışlardır. **Doğancılar, Florya, Kanarya, Kuştepe** gibi bazı yöreler, bu kuşların adlarını alacaktır. Adalarda *çulluk, karatavuk, sığırcık* ve *bıldırcın* bulunur.

Boğaziçi, Karadeniz ile Marmara Denizi arasında mevsimlik ve yıllık balık sürülerinin göç ettiği önemli bir su yoludur. Hovhannesyan (Baskı:1996:39), balıkların iki türlü olduğuna değinerek, sonbaharda, Eylül ayında, Karadeniz'den kalabalık sürüler halinde gelerek Boğaz'dan geçen ve olta/ağ ile yakalanan balıkları şöyle sıralar: *kılıç balığı, lüfer, altıparmak, peçuda, palamut,çinekop, uskumru, hamsi... kalkan balığı,* bahar mevsiminde Boğaz'ı geçerken avlanır. Diğer balıklar ise, Haliç, Marmara cıvarında yaşıyan *kefal, izmarit, istavrit, kaya, gelincik, istrongilos, iskorpit, trakonya, hani, ispari, mercan, lapina, süpya, günbalığı, kırlangıç, turna, ilarya, kolyoz, levrek, mezgit, zikla,...*ve diğerleridir.

Deniz böceklerinden *midye, istridye, ihdenya, istakoz, çağanoz, istavroz, pinoz, sülünez, aşivadez, pavurya, böcek, karides,...*zengin bir çeşit sunmaktadır.

4.1.3.1.2.Arazi kullanım:

Coğrafi kimliği etkileyecek nirengiler, **Sarayburnu, Haliç** ve **Boğaziçi**'dir. İklimsel nirengiler ***lodos*** ve ***poyraz*** rüzgârları ile ***sis***; hidrolojik nirengiler ***Boğaz akıntısı*** ve ***orkoz***'dur.

Boğaz'ın Karadeniz'e açıldığı Rumeli Feneri önündeki **Kynae** ve **Symplegadae** (Özeketaşı veya Kanlıkaya) kayalarının dönemin önemli doğal odakları olduğuna ve haklarında efsaneler bulunduğuna değinen Eyice (1966:109), bunlardan en irisi üzerine İmparator ***Caligula*** (MS.37-41) adına bir sunak ve kitabe konulduğunu yazar.

Yerleşimler, kullanım türünden adlarını almaktadırlar. Bu yüzden, o döneme ait yer adları, aynı zamanda o mevkiin arazi kullanım şeklini de vermektedir.

İstanbul'un ilk antik yerleşim yeri olan 1.Tepe (Sultanahmet mevkii) üzerinde her ne kadar kültürel izler kalmış ise de; Zenger (1997:139-141); İstanbul'un Grek Dönemi'ndeki asıl yerleşim yerinin Haliç'in ucundaki **Barbyses** ve **Ydaris** (Kağıthane ve Alibeyköy) Dereleri'nin Haliç'e döküldüğü yer olduğunu işaret etmektedir. Yani asıl **yerleşim ve liman tesisleri'**nin, korunaklı ve mikroklima olarak son derece elverişli olan Haliç başlangıcında; **ticaret iskelesi** ve **denizin gözlendiği yer'**in, **Ahırkapı/ Sarayburnu** arasında bulunmasının daha doğru olacağına değinmektedir. Derelerden Eyüp'e doğru yükselen yamaçlar kesif ormanlıktır av sahası olarak da ün salmıştır, **Kinigos** (av/av yeri) denmektedir (Algın, 1982:89). Bugünkü Eyüp Meydanı civarı geniş çayırlıklardır; **Skilekeskos** (ahşap çitle çevrili) Hipodromu ve Divanhane bulunmaktadır. Burada at ve araba yarışları yapılmakta; hristiyanlık öncesi, yakalanan hristiyanlar ve esirler, vahşi hayvanlarla güreştirilerek öldürülmektedir (Uykucu, 1979:222).

Söylemezoğlu (1978:105), kent içinde yeşil alanların saptanmasının olanaksız olduğunu; ancak site dışında batıya doğru uzanan geniş bir tarım ve yeşil alan bulunabileceğini ve kentin mezarlığının da günümüz Beyazıt (3.tepe) mevkiinde olabileceğine değinmektedir.

Peranen Sykae/Sykais'in batısına doğru mer'alık alanlar ve süthaneler bulunmaktadır, ki Greklerce **Galaktos** (Süthaneler) olarak anılmaktadır. Cenevizliler, dik yerleşim dolayısıyla **Calata** (merdiven) demekte, günümüz Kasımpaşa koyunda liman tesislerinde **Galea** (bir tür silahlı gemi)' ların **Kal'at/Kal'a** (yapıldığı, onarıldığı iskele) bulunmaktadır (Gezer,1995:32)

4.2.Sosyal Kimlik:

4.2.1.Sosyo-kültürel yapı:

4.2.1.1.Tarihsel yapı:

MÖ.655 yılında **Byzas** komutasında Megara'dan gelen bir grup asker, **Ahırkapı-Sarayburnu** arasında **Lygos** adı verilen mahalde küçük bir **balıkçı iskelesi** kurarlar. Efsaneye göre Byzas, Bizantion kentini kurmadan önce, yerini, Delfi şehri Apollonu'na sormuştur. O da, Körler Kenti'nin karşısına kurmalarını söyler. MÖ.7.yy'da İonyalılardan bir grup, Gebze'yi de içine alan bir küçük devlet kurmuştur. MÖ.680-676 yıllarında Kadıköy'de, **Arkhios** tarafından denizden gelebilecek savaşçılara karşı bir kale yaptırılmış ve **Prokerastis** veya **Kalpusa** adı verilmiştir (Neolitik Çağdan, 1997:71-74). Karşı kıyıdaki Sarayburnu Tepesi'nin güzelliğini farketmiyerek kurulan yerleşmeye *Körler Ülkesi* denmiştir (Hovhannesyan, Baskı:1996:5). Daha sonra Grekler, bir Fenike tanrısı olan ***Kahadon*** anısına, yerleşmeye **Kalkedon** veya **Kaldehon** demişlerdir (Kalkedon, XIV.yy'a kadar küçülüp kaybolacaktır).

Haliç'in karşı kıyısı incirlik ve bağlık bir alan olup, MÖ 275 yıllarında, Galyalı göçmenler tarafından kolonileştirilir. Burada küçük bir ticaret limanı oluşturulur ve Grekler tarafından **Peranen Sykais/Sykae/Sykai** (Karşıyaka'daki incirlik) olarak anılır; **Sykudis** veya **Sykena** diğer söyleniş biçimleridir. Cenevizliler **Pera,** Venedikliler **Calata** demişlerdir.

4.2.1.2.Kültürel yapı:

Gerek İstanbul'un kurucuları Megaralılar gerekse Klasik Yunan kültürü ve etik yapısı incelendiğinde, Panteist, Animist ve Animatist bir görüş ile karşılaşılır. **Doğatanrıcılık** ya da **Kamutanrıcılık** denilen bu anlayış, Tanrının doğada içkin olduğu inancına dayanmaktadır. Herşey canlıdır ve ruh taşımaktadır. Bu yüzden de simgeleştirdikleri Tanrı/Tanrıçalara ibadetlerini yapacakları **Panteon** = SAFLIK Tapınaklarını her yere kurmuşlardır. Daha sonra giderek etkinleşecek olan kent mobilyası renkleri de bu inançların sonucu ortaya çıkmıştır (Onur ve Habib, 1995:6).

Tablo: 4.1.Renklerin dili.

RENK	İNANÇ ANLAMI
Beyaz	Panteon = Saflık
Mavi	Dürüstlük, bütünlük, gerçeklik; Ruh âleminin kötülüklere üstünlüğü
Kırmızı	Savaş, doğum, fedakarlık ve Ruh Gücü

*Kaynak: Onur ve Habib (1995:36)

4.2.1.3.Demografik yapı:

Her ne kadar TARIM ve BALIKÇILIK üzerine kurulmuş olsa da, Bizantine, kısa zamanda iş olanaklarının zenginliği dolayısıyla göç almaya başlar. Göçerler, kentin özellikle sur-içi kesiminde ve yakın çevresinde yeni iş sahaları ve yerleşim alanları oluştururlar. Bu döneme ait nüfus değerleri belirgin değildir.

4.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

4.2.2.1.İdari yapı:

Ostrogorsky (Baskı:1995:22), Erken Bizans Dönemi olarak adlandırılan bu kuruluş ve gelişme dönemine ait idari/ politik gelişmelerin, 3 ünlü antik tarihçinin yapıtlarında gizli olduğuna değinir: Sardesli UNAPIOS (270-404 arası), Thebaili OLIMPIODOROS (407-425 arası), ZOSIMOS (Augustus'tan 410'a kadar). Daha sonraki dönemler; Doğu Roma Yönetimi ile birlikte anılarak, sentez bir idari kimlik ortaya koyar.

4.2.2.2.Askeri yapı:

Site'nin yöneticisi ordu komutanı, kanun koyucu ve en yüksek hakimdir. İdari sistem ile askeri sistemin birlikteliği, Roma ve Osmanlı Dönemleri'nde de devam edecektir.

4.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

Halkının bir bölümü çiftçilik bir bölümü de balıkçılık yapan Bizantine, kısa sürede TİCARET MERKEZİ olur. Öte yandan **Galata-Karaköy** mevkiinde bir Cizvit-Ceneviz Ticaret merkezi daha mevcuttur. Genelde İtalya, Venedik ve Karadeniz Limanları ile ticaret aktivitesi sürmektedir.

4.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

Bu dönemde Bizas/Bizans kenti güçlü bir **Bellek şeması** kurarak, **Kollektif Bilinçaltı**'nın temel ögelerini muhafaza etmiş; geleceğe doğru zaman içinde hareket ederken, bu imgelerin ve peyzajın korunmasını da birlikte sağlayacak **Kollektif** bir **Kimlik** yaratmıştır.

---

* Onur ve Habib'in tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Bunun sonucunda temel aktivitelerin yeri belirlenmiş ve günümüze kadar **Mekân Organizasyonu**'nu oluşturan ana şema ortaya çıkmıştır.

4.3.Yapma Kimlik:

Kuruluş aşamalarından sonra, giderek doku ve form özellikleri ortaya çıkmaya başlayan Bizantion'un kentsel dokusu, daha sonraki yüzyıllarda da yapısal olarak kimliğini etkileyecektir. Kişiliği ve Kimliği ile giderek Roma İmparatorluğunun göz diktiği bir kent olmaya başlıyan Bizans, defalarca yenilenen bir dokuya da sahip olmuştur.

4.3.1.Yerleşik alanlar:

Kentin ilk kuruluş noktası olduğu tahmin edilen Kâğıthane ve Alibeyköy derelerinin Haliç ile birleştiği noktanın kuzey batısına doğru yükselen tepelerde (bugünkü **Eyüp** sırtları) sayfiyeler oluşmaya başlar. Yeni yerleşimler ise, sitenin Marmara'ya bakan yamaçlarında ortaya çıkar. Böylece, balıkçıların ve çiftçilerin konut bölgeleri, korunaklı Haliç yamaçlarından açık deniz yönünde, manzaraya açık gelişme göstermiştir.

4.3.2.Kurumsal donatılar:

Tablo:4.2. Grek dönemi kurumsal donatıları

DONATI	MEVKİİ	KİMLİĞİ
Tios Tapınağı	Akropol	Dini Yapı
Easai Tapınağı	Strategion dolayları	Dini Yapı
Akileus Tapınağı	Strategion dolayları	Dini Yapı
Ekatia Tapınağı	Hipodrom Meydanı'nda	Dini Yapı
Poseidon tapınağı	Sarayburnu yamacında	Deniz tanrısı adına dini yapı
Afrodit Tapınağı	Sarayburnu yamacında	Aşk tanrıçası adına dini yapı
(?) Tapınak	Sykea/Galata'dadır.	(?) dini yapı
Merkür Tapınağı	Arekas (Göksu)'ta	Haberci tanrı adına dini yapı
Saron Tapınağı	Vatkolpos (Büyükdere)'ta	Megaralılarca yapılan dini yapı
Diyana-Diktina Tapın.	Kela (Bebek)'da	Avcı-balıkçıları koruyucu tanrı
Zeus Ouris Tapınağı	Hieron (Beykoz/Yuşa) Tepesi'nde	Işık/Gök Tanrı adına dini yapı
Baküs Tapınağı	Paşabahçe'de	Bağbozumu Tanrısı adına.
(?) Tapınak	A.Kavağı Yoros Tepesi	12 tanrı adına dini yapı
Hipodrom	Sultanahmet'te, Eyüp'te, Dolmabahçe'de	At yarışları yapılan alanlar.
Leandr/Damalis Kulesi	Salacak kıyısında	Gümrük Yeri
5 Kuleli Kale	Yedikule'de	Gözlem/Askeri Kule

Kaynak: *

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

4.3.2.1.Resmi yapılar:

Asıl yerleşim yeri olan Eyüp cıvarında topoğrafyanın elverişliliği dolayısıyla ihtiyaç duyulduğuna dair herhangi bir iz görülmeyen, ancak **Sarayburnu**'nda yöneticilerin ve önemli kişilerin binalarıyla, akropol, agora ve diğer kullanımları korumaya alan surlar, kent kimliğini de belirginleyen ögelerdir. Site devletin resmi kurumları, yönetim merkezi olan saray ve çevresinde toplanmıştır. At yarışlarının yapıldığı **Hipodrom**, kentin dışındaki düzlüğe (Sultanahmet) yapılmıştır.

Bu dönemden günümüze gelen önemli kimlik ögelerinden biri, MÖ. V.yy'da Damalis (Salacak) Burnu önündeki küçük ada parçasında Leandr tarafından gümrük yeri olarak hizmete açılan ve sonradan kuleye çevrilen **Leandr/Damalis** (Kız) **Kulesi**'dir.

4.3.2.2.Askeri yapılar:

Kentin savunması açısından deniz kuvvetlerine ait liman tesis ve tersanelerinden birinin **Bosporion** limanında olduğu gözlenmektedir. Asıl donanma ise, Roma ve Bizans imparatorlukları döneminde de kimliğini koruyacak olan **Haliç/Ayvansaray** cıvarındaki doğal liman kıvrımları içindedir. Burada bulunuşu, ilk yerleşim alanı olan Eyüp cıvarının da korunması anlamını taşımaktadır. **Galata** kenti limanı ve tersanesi ise, Osmanlı Dönemi'nde dahi kimliğini koruyacak ve gelişecek olan **Kasımpaşa**'dadır.

Kara ordusunun kara/deniz savunma noktası, **Yedikule**'de inşa edilen 5 kuleli kale'dedir. Bir başka kışlanın, daha sonra ***Theodosyus*** tarafından liman haline getirilecek koyu koruduğu, üçüncüsünün ise, kent girişi kara surları cıvarında olduğu sanılmaktadır. Kışla düzeninden, kent ve civar korumasının, Marmara'dan gelecek bir saldırıya göre planlandığı gözlemlene-bilmektedir.

4.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

4.3.2.3.1.Ticaret yapıları:

Haliç ağzında coğrafi yapıdan yararlanılarak kurulan Bosporion Limanı ve yükleme boşaltma iskeleri, Haliç'e doğru yer-yer kıyı boyunca uzanmaktadır. Marmara kıyılarında Ahırkapı-Kumkapı arasında balıkçı barınakları, ve bunlara hizmet veren meyhaneler ve ufak liman

tesisleri mevcuttur. Keza kent surlarının balıkhane kapısı denilen mevkiinden, kent çarşısı agora'ya balık ve ticari ürünler nakledilyor olmalıdır.

Galata yerleşiminde Karaköy cıvarında ticaret aktivitesi, liman, yükleme-boşaltma iskeleleri ile bunlara hizmet veren meyhaneler ve erzak depoları, daha sonraki yüzyıllarda da devam edecek ve yöreye kimlik verecek ögelerdir.

Sözen (1989:121), Bebek Koyu'nun *lüferi* ile ünlü olduğuna değinir. Burada *İskorpit, Kaya Balığı, İlarya, Barbunya, Ateş balığı, Kılıç Balığı* avlanmaktadır. Bu ise yörenin **Kela** (iskele) adıyla bir avcı/balıkçı köyü olarak gelişmesini sağlar. Adalar'da ise *karagöz, mercan, sinarit, kırmızı kırlangıç, dülger balığı, pavurya, lipsoz, sarı hani balığı* ünlüdür.

4.3.2.3.2.Kültürel yapılar:

Panteizm Dönemi'ne ait 7 Tapınak, Sarayburnu yerleşimini kuran Byzas'ın önemli eserlerindendir. Bunlardan bir kısmı, daha sonraki dönemlerde kimlik değiştirerek veya kimlik yenileyerek günümüze kadar yaşamını sürdürecek; veya tamamen kent belleğinden silinecektir.

4.3.3.Yapısal donatılar:

4.3.3.1.Kent planlaması:

Bu dönem yerleşimlerin temel ögeleri olan tapınaklar, direkli caddeler, tiyatrolar ve kentsel kullanımlar 1.Tepe (Sultanahmet mevkii) üzerinde yer almakta olup; günümüz İstanbul'unun çekirdeğini oluşturarak, daha ziyade kentin Marmara'dan da algılanmasına yardımcı olan saraylar, üst düzey yöneticilerinin evleriyle donatılmıştır. Akropol, agora ve çeşitli tapınaklar bu sitenin içinde yer almaktadır. Giderek kent sakinlerinin yerleşimleri de Marmara'ya bakan yamaçlara yayılmıştır. Açık denize yönelen ticaret aktivitesi, balıkçı barınakları ve meyhanelerin gelişmesi ise, savunma gücünün arttığını ve bu kesimleri de korumasına aldığını göstermektedir [Pafta:1-2].

Keza Galata mevkiinde de bir ticaret aktivitesi ve yerleşim bulunmaktadır. Topoğrafya'nın kuzey-güney yönündeki çok dik üç yamacına yerleşen konutlara, merdivenli sokaklarla ulaşılmaktadır. Bu kesime hizmet veren liman tesisleri de (Kasımpaşa cıvarı) mevcut doğal koyları değerlendirmiştir [Pafta:1-2].

Haliç içindeki doğal koylar, küçük ticaret aktivitelerine açılmış, giderek Haliç ağzına doğru Bosporion limanı oluşmuştur. Ticaret aktiviteleri, gemicilere ve ticaret erbabına hizmet veren balıkçı barınakları ve meyhaneleri devamında getirmiştir [Pafta:1-2].

Kent dışında askeri kışla ve gözlem kuleleri ile, Boğaz girişinde gümrük kulesi, bu savunma ve denetimin nirengi noktalarını göstermektedir. [Pafta:19.A.]

4.3.3.2.Kent peyzajı:

İstanbul, Boğaziçi'nin, Haliç'in, Adalar'ın ve bunların bir bütün halinde yeraldığı eko-sistem içinde; Panteist/ Grek Dönemi'nin geçmişe göre yeniden kurgulandığı ve yerleşime açtığı; gelişime açık bir sitedir. Daha ziyade Boğaz girişine, Galata'ya ve Kalkedon'a yönelik, yeşil ile çevrili, korumalı bir görünümdedir. Boğaz'ın topoğrafik yapısı dolayısıyla, ancak dere ağızlarındaki küçük alüvyal düzlüklere tapınaklar yapılmışsa da bunlar, ticari geçişlere hizmet eden noktasal kullanımlardır.

4.3.3.3.Kent imgeleri:

Her ne kadar Erken Döneme ait kurumsal donatılardan günümüze fazla eser kalmamış olsa da, Kentin Belleği'ni oluşturan temel referans noktalarından günümüze oldukça güçlü kayıtlar kalmıştır:

4.3.3.3.1.Sınırlar:

Kent sınırlarını fiziksel olarak temsil eden **Site Surları**, orijinde savunma amaçlıdır. **Sarayburnu, Haliç** kıyıları boyunca ve yörenin topoğrafik yapısı dikkate alınarak **Kara** istikametinde inşa edilen surlar, 3 yandan kenti (Sur-içi'ni) çevrelemiştir. Kentin batısına ise, askeri kale niteliğinde (daha sonra burçları yediye çıkarılıp semte de **Yedikule** adını verecek olan) 5 kuleli bir kale yapılır.

Sykea/ Galata Sitesi'nin çevresinde henüz surlar mevcut değildir. Yerleşim, doğal bitki örtüsü ile sınırlıdır. Günümüzde, ***Kalkedon/ Kadıköy Surları***'nın yerleri belirsizdir. Salacak-Üsküdar arasında az miktarda kalıntıları üzerine konutlar yapılmıştır [Pafta:1]

4.3.3.3.2.Bölgeler:

Kentin ana bölgeleri; **konut, ticaret, idare** ve **askeriye** olarak belirli karakter özellikleriyle kendini mekanda belirlemiştir; ki bu zonlar günümüze kadar ana şema olarak devamlılığını sürdürmüştür [Pafta:2]:

Tablo:4.3.Kimlik kazanan bölgeler

	SEMTLER	KULLANIMLAR
Sur-içi	1.Tepe (Sultanahmet)	Surla çevrili Site. Saraylar ve konaklar
	Sirkeci, Eminönü, Haliç	Ticaret Merkezi
	Bosporion (Sirkeci)	Liman, tersane.
	Yerebatan civarı.	Kışlalar, çingene konaklama yerleri
	Kumkapı,Yenikapı,Langa	Sur-dışı köyler.
	Kumkapı, Ahırkapı sahili	Balıkçı barınakları, meyhaneler
S-D	Ayvansaray	Donanma, askeri kışlalar
	Knigos (Eyüp)	Sayfiye yerleşimi ve avlanma yeri.
Galata	Kasımpaşa	Liman, tersane, meyhaneler
	Karaköy	Ticaret merkezi
	Sykea/Galata	Galya Sitesi.
B	Kela (Bebek)	Avcı-balıkçı köyü
	Amikos/Amniküs (Beykoz)	Bebriker Sitesi. (Kuruluşu: MÖ.VIII.yy)
Anadolu	Hrisopolis/Altınşehir (Üsküdar)	Kalkedon'a bağlı yerleşim.
	Kalkedon (Kadıköy)	Fenike ve İyon Sitesi. (Kuruluşu: MÖ.XI.yy.)
	Khelai (Şile)	Frik ve Bitin yerleşimi.

Kaynak: ♣

4.3.3.3.3.Bağlantılar/Geçişler/Yollar:

Ulaşım 2 yoldan yapılmaktadır [Pafta:1]:

- **Kara Ulaşımı**: Kent içi saray ve ticaret aktivitelerinin kara yönünde bir omurga (eski Edirne Yolu) ile bağlanmıştır. Sonraki yüzyıllarda bu ana yol, ***Regia/Mése Portikli Yolu*** olarak ana ticaret aksını oluşturacak, Çemberlitaş, Beyazıt Meydanları ile Vezneciler, Edirnekapı akslarına dönüşecektir.

- **Deniz Ulaşımı**: ***Ahırkapı-Kumkapı*** civarında balıkçı iskeleleri, ***Haliç*** boyunca yükleme boşaltma iskeleleri ile ***Ayvansaray*** civarında donanma karargâhları ile sağlanmıştır.

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

4.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

Yolların ve ana bağlantıların kesişme noktalarını oluşturan meydanlarla kentin giriş-çıkışlarını oluşturan surlarının kapıları, önemli düğüm noktalarıdır. Bu kapıların bilinenleri, daha sonraki yüzyıllarda anılan adlarıyla belirlenebilmiştir [Pafta:1]:

Tablo: 4.4. Istanbul'un Giriş Kapıları

KAPILAR		İŞLEVLERİ
Deniz Surları Giriş Kapıları	1.Balıkhane Kapısı	Agora'ya bu kapıdan balık nakledilir.
	2.Kumluca Ayazma Kapısı	Panayır Kurulur, şenlikler yapılır.
	3.(Hasırcılar) Kapısı	Fırtınalı havada batan kayıkçılar buradan kurtarılır.
	4.(Top) Kapısı	Sarayburnu'nda, İki mermer kuleli, üstü yazılıdır.
	5.Kayıkhane Kapısı	Yöneticiler ve asiller denize buradan açılırlar
	6.(Hasbahçe) Kapısı	Akrepol ve yamaçlarına açılan kapı.
	7.(Bahçe) Tersane Kapısı	Bosporion Limanı'ndan şehre giriş kapısı.
Kara Surları Giriş Kap.	1.Demir Kapı	Yöneticiler ve saray erkanı bu kapıdan kente girer.
	2.Ayırd Ayazma Kapısı	Sıtmaya iyi gelen şifalı su ziyaretgâhıdır.
	3.(Paşa) Tören Kapısı	Törenlerin yapıldığı kapı.
	4. (Meyit) Ölü Kapısı	Cenazelerin kentten mezarlığa götürüldüğü kapı.
	5.Ana Giriş Kapısı	Agora ve Akropol'e giden Kent Giriş kapısı.
	6.(Kuşhane) Kapısı	Agora'ya, balıkhaneye, ahırlara, kuşevlerine gider.

**Kaynak: Hovhannesyan (Baskı:1996: 6-31)

4.3.3.3.5.Nirengiler/ Odaklar/Anıtsal yapılar:

İmparator ***Caligula*** (MS.37-41) adına günümüz Rumeli feneri önündeki kayalığa yapılan bir sunak ve kitabe daha sonra, Roma dönemi'nde bu sunak üzerine bir sütun dikilerek Karadeniz'den gelen ticaret gemilerine işaret noktası olacak, ve ***Pompei Sütunu*** olarak anılacaktır [Pafta:19.A.].

Anadolu Kavağı'nda, Boğazın Karadeniz'e hakim tepesinde yaptırılan ve 12 tanrıya ithaf edilen **Tapınak** da dönemin önemli odaklarındandır. Roma döneminde ise bu yapı yerine **Yeros/Hieron kalesi** (günümüz Ceneviz Kalesi) inşa edilecektir. Marmara'dan getirilen mermerlerle, saflığı simgeleyen beyazın bu tapınak ve sütunlarda kullanılıyor olması, yeşillikler içindeki nirengilerin daha belirginleşmesini sağlıyor olmalıdır.

** Hovhannesyan'ın anlatımı, Erses tarafından sınıflandırılarak tablolaştırılmıştır.

Tablo:4.5. Grek dönemi nirengileri

	ADI	MEVKİİ
Sur-içi	**Tios Tapınağı (1.Tepe)**	Akropol
Sur-dışı	**5 Kuleli Kale**	Yedikule'de
Boğaziçi	**Leandr/Damalis Kulesi**	Salacak kıyısında gümrük/gözlem kulesi
	Zeus Ourios Tapınağı	Beykoz'da Hieron (Kutsal yer) tepesindedir.
	Kral Amikos'un Mezarı	(Saint Jean Mezarı) Yûşa Tepesi'ndedir.
	(12 Tanrı) Tapınağı	Anadolu Kavağı Yoros Tepesi'nde
	Caligula Sunağı ve Kitabesi	Boğaz'ın Karadeniz'e açıldığı yerdedir.

Kaynak:*

4.4. Sonuç: Grek Dönemi Kimliği:

4.4.1.Coğrafi kimlik:

İlk yerleşim yeri olan korunaklı Eyüp tepelerinden Haliç ve Marmara kıyılarındaki doğal koylara doğru yayılan **Byzas Sitesi**; coğrafi yapıdan yararlanarak, gelişmesini Boğaziçi'ne doğru topoğrafyanın sert yapısı ve balta girmeyen ormanları dolayısıyla noktasal sıçrayışlar yaparak sürdürür. Kent, stratejik olarak iyi korunma altındadır. Karadan bağlantısı, eğimin elverdiği yamaçlarla batıya doğru uzanan tek bir yolla olmaktadır; denizden ise ulaşıma açıktır. Bu yüzden, denizden gelebilecek tehlikelere karşı korumaya alınmıştır.

Coğrafi yapısı dolayısıyla Byzas, bir ***Liman Kenti***'dir.

4.4.2.Sosyal kimlik:

Site, Boğaziçi ve Marmara'dan avlanan bol deniz ürünlerini satmakta, başka ürünlerin alım-satımına aracılık etmektedir. Akdeniz-Karadeniz ticaret trafiği dolayısıyla, bir süre sonra Boğaziçi boyunca küçük yerleşim birimleri ve tapınaklar görülmeye başlanır. Korunma stratejisinin kolaylığı ile ticari aktivitesi kadar (ruh üstünlüğünü simgeleyen) mavi gök ve denizin ortasında coğrafi güzelliği ile bağdaşan (ve saflığı simgeleyen) beyaz kent nirengileri, giderek Avrupa'ya hakim olan Roma İmparatorluğu'nun dikkatini çekecektir.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Pafta:1.Grek Dönemi referans noktaları: Sınırlar, bağlantılar, düğümler

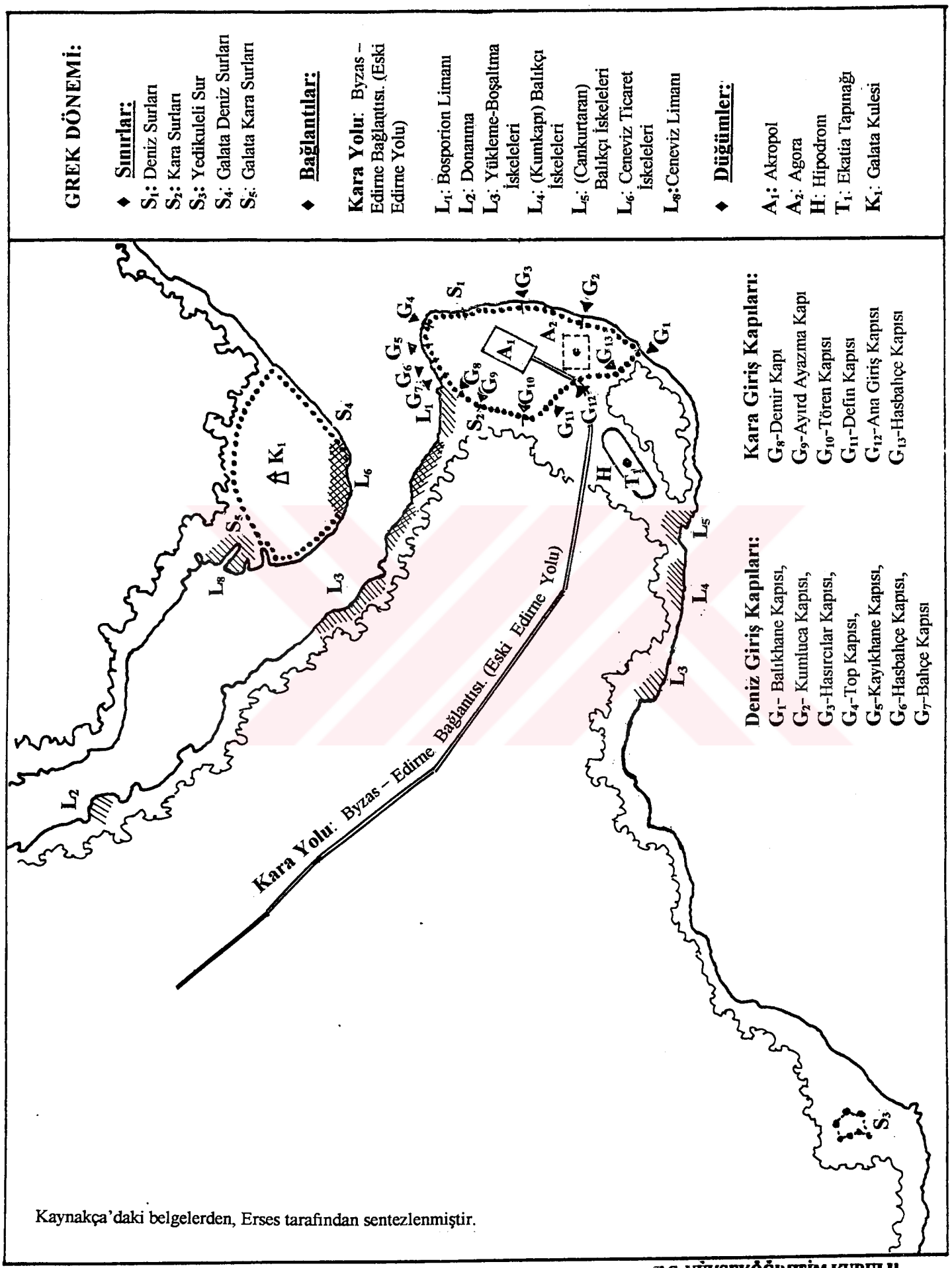

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Pafta:2.Grek Dönemi referans noktaları: Bölgeler

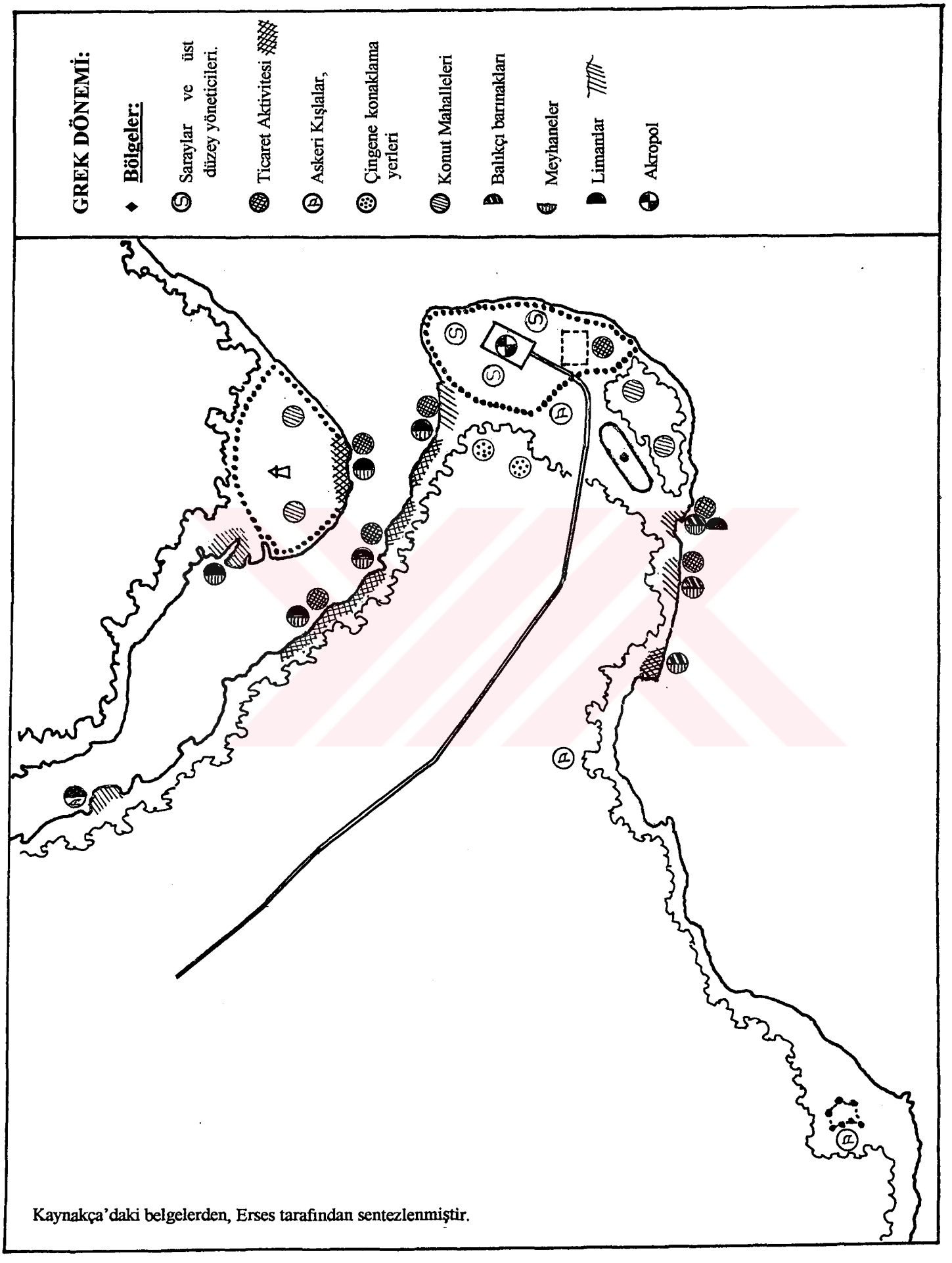

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

Limanlarının elverişliliği ve stratejisi dolayısıyla ***Ticaret Kenti***'dir. Ticarî hareketlilik ve ülkelerarası kültür sirkülasyonu sonucunda bir ***Kültür Kenti***'dir.

4.4.3.Yapma kimlik:

Eyüp cıvarındaki ilk yerleşim yeri ile, onun balıkçı limanı olan **Ahırkapı/ Sarayburnu** cıvarındaki gelişmenin daha sonra sur ile çevrilerek siteleşmesi, önemli bir aşamadır. Asıl yerleşme, sayfiye yeri olarak kalmış; ticaret aktivitesinin yoğunlaştığı sur-içi ise ***Site*** kimliği ile ortaya çıkmıştır.

Boğaz girişini Marmara'dan denetleyen gümrük kapısı ***Damalis Kulesi*** ile tapınaklar, Karadeniz'den denetleyen ***Pompei Sütunu*** ile Tapınaklar; 30 km.lik yol boyunca, topoğrafyaya uygun gelişen limanlar ve tapınaklar, Grek/ Venedik/ Ceneviz ticaret filolarına hizmet veren kurumlardır. Bu şekliyle de ***Tapınaklar Kenti*** Kimliği taşımaktadır.

4.4.4.Sonuç:

Kuruluş döneminden itibaren İstanbul, güçlü bir kişiliğe/ şahsiyete sahiptir. Bu kişilik, gerek Coğrafî Konumunun, gerek Sosyal Yapısının, gerekse Yapma Donatılarının birbirini destekleyen güçlü bir örüntü oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Bu dönemde **Byzas** (Sur-içi/İstanbul), kademeli ve önemine göre birbirinin yerine geçen veya bir arada değerlendirilen çeşitli kimliklerini, bir **Mozaik Kimlik**'te kurgulamaya başlar. Giderek başlı başına bir odak olur ve bunun sonucunda da hem çeşitli kavimlerin, hem de Roma İmparatorluğu'nun dikkatini çekecek duruma gelir.

5.DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU BAŞKENTİ:

Antoninian, Konstantinu Polis veya **Nea-Roma**

5.1.Coğrafî Kimlik:

5.1.1. Fiziksel yapı:

5.1.1.1.Topoğrafya:

İstanbul'un coğrafi kimliği devam etmektedir. Kent'in.çevresindeki tepelik arazî, Haliç ve Boğaziçi; Roma İmparatoru Konstantinus'un dikkatini; Bizantine'in, 7 tepe üzerine kurulu Roma İmparatorluğu'nun başkenti Roma'ya benzemesine çekmiştir. Bu açıdan İstanbul, yeni bir kimlik ile karşı karşıya kalacaktır: **NEA-ROMA** (Yeni-Roma).

Kent surlarının kara sınırları, mevcut düzeninden batıya doğru kaydırılırken; özellikle 7 tepenin kent içinde kalmasına dikkat edilmiştir. Daha sonra inşa edilen ve önemli nirengileri oluşturan anıtsal yapılar da, bu tepelerin en yüksek kotlarına oturtulmuşlardır [Pafta:20.B.].

Tablo:5.1.Tepeler

SIRASI	MEVKİİ	ANIT/NİRENGİ
1.Tepe	Sultanahmet	Austein/Augusteaum Meydanı, Örme sütun, Dikilitaş
2.Tepe	Çemberlitaş	Konstantin Meydanı ve Sütunu
3.Tepe	Beyazıt	Taurus Meydanı ve Sütunu
4.Tepe	Fatih	Havariyyun Manastırı Kilisesi
5.Tepe	Sultanselim	Bonos Sarayı
6.Tepe	Süleymaniye	(Osmanlı Dönemi Süleymaniye Camii)
7.Tepe	Cerrahpaşa-Haseki	Arkadyüs Meydanı ve Sütunu

Kaynak: * Sentez..

5.1.1.2.Su, kaynaklar:

Bayrampaşa'dan gelerek kent kara surlarının ***Miriandirion*** (Edirne) Kapısı ile ***Romanos*** (Top) Kapısı arasında birleşen akarsular, verimli ***Lykos deresi***'ni oluşturarak sur-içine girer ve Kadırga'dan Marmara Denizi'ne dökülür. Bu birleşme yeri bağlık/bostanlık ve çingenelerin konaklama yeri olmuştur. Günümüzde **Sulukule** olarak anılmaktadır. Kentin bol suları

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Ayazmalar şeklinde çeşmelere aktarılırken; bir kısım dere suyu da, su yolları ve kemerler ile sarnıçlara getirilmiştir.

5.1.1.3.İklim, mikroklima:

Yörenin iklimsel özellikleri ve kentin mikrokliması da Akdeniz İklim tipini ve Roma'nın mikroklimasını yansıtıyor olmalıdır.

5.1.2.Biyolojik yapı:

Kentin biyolojik yapısı, Grek Dönemi'nin devamıdır.

5.1.3.Arazi kullanma:

Kentin coğrafî nirengileri **7 tepe, Haliç, Boğaziçi, Adalar**'dır. İklimsel odakları ***lodos*** ve ***poyraz*** rüzgârları ile sis'tir. Hidrolojik nirengileri ise, ***Boğaz akıntıları, orkoz***'dur.

İmparator Septimus Severus Dönemi'nde kentin site surlarının genişletildiği [Pafta:3-4], Konstantin Döneminde ise tarım ve orman arazilerinin kentleşme yönünde batıya doğru tahrip edildiği görülebilmektedir [Pafta:5-6]. Açılan sahalardaki boş alanların çokluğuna rağmen, bu denli geniş boyutlara yayılmada kentin topoğrafyası [Tablo:5.1] ve korunma amaçları da ön planda yer almıştır. Beyazıt cıvarındaki "kent mezarlığı"nın daha da batıya, Trakya topraklarına nakledilmesi gerekmiştir; ancak mevkii belli değildir. Surların içinde kalan Havvariyyun Kilisesi bahçesindeki İmparator Mezarlığı ise (günümüz Fatih Külliyesi), burada eskiden beri kraliyet mensuplarına veya asillere ait bir mezarlığın bulunduğunu düşündürmektedir. Kent içinden geçen **Lykus** (Bayrampaşa) Deresi, yeşil bir kuşak oluşturmuş olmalıdır.

Söylemezoğlu (1980:110), antik kentler döneminde olduğu gibi, bu dönemdeki İstanbul'da da ağaç kültürünün saptanamadığına değinmektedir. Yaltırık vd (1997:16) ise Roma Dönemi'nde **Boğaziçi**'ne *fıstık çamı*, tapınak bahçelerine ise *servi* ağaçları dikildiğine; ayrıca doğan her kız çocuğu için çehiz olarak *servi* ağacı dikildiğine değinir. Bu gelenek, günümüze kadar devam edecektir.

Skae/Pera/Galata kesiminin kent duvarları dışı, ormanlık ve av sahasıdır.

5.2.Sosyal Kimlik:

5.2.1.Sosyo-kültürel yapı:

5.2.1.1.Tarihsel yapı:

MS 197'de Roma İmparatoru olan **Septimus Severus**, Bizans'ı zapteder ve kötü durumdaki şehri imara başlar. Severus'un oğlu **Antoninos Carcallas**, babasının başlattığı birçok binayı bitirir. Bu yüzden Bizantion, bir süre **Antoninian** olarak da anılır.

Kent,.IV.yy'da Roma İmparatoru *Büyük Konstantinus* (MS.324-337) tarafından yeniden ele alınır. Konstantinus, hem hıristiyanlığı bir bağlayıcı olarak görmüş, hem de Boğaziçi'nde ikinci bir Roma kenti kurmayı düşlemiştir. Kent, **Konstantinupolis** (Konstantin'in Kenti) olarak anılmaya başlar. Roma'nın coğrafi yapısına olan benzerliği dolayısıyla kenti, siyasi gayretlerle (MS.324'de) yeniden inşaya koyulur. **Nea-Roma** (Yeni Roma) olarak adlandırır ve törenle başkent ilan eder (MS.330). Böylece İstanbul, daha sonra ikiye ayrılacak olan Büyük Roma İmparatorluğu'nun 2. Başkenti olacaktır (Kos, Baskı: 1995:10).

Konstantin sonrası *Valentinianus-I* ve *Valens* (MS.364-378) kardeşler döneminde, din savaşları çıkar. Batı Roma'nın hükümdarı Valentinianus-I, İznik Konsili'nin taraftarıdır; Doğu Roma'yı idare eden Valens ise aryâni'dir (Ostrogorsky, Baskı:1995:47).

Ostrogot ve Vizigotlar'ın yanında İran ve farklı grupların saldırıları dolayısıyla İstanbul, epeyce tahrip olur. Sonuçta Doğu Roma, 100 yıl kadar Germen etkisinde kalır.

Valens'in ölümünden sonra aryânilik çöker ve *I.Thedosius* döneminde İznik kararlarını tasdik eden ökumenik konsil (MS.381) vasıtasıyla, **Ortodoksluk** resmi mezhep olarak kabul edilir. Bunun dışındaki tüm diğer din ve inançların yaşamasına izin verilmez. I.Theosius'un ölümünden sonra (MS.395), kesin tarihî bir sınır çekilerek **Batı Roma Lâtin kökenli ve Katolik mezhebinde, başkenti Roma; Doğu Roma ise** (Grek/Doğulu karışımı) **Bizanslı ve Ortodoks mezhebinde, Başkenti Nea-Roma olarak ayrılır.**

5.2.1.2.Kültürel yapı:

Roma Kültürü, Klasik Yunan'ın daha da genişlemiş ürünlerini sunar: Doğa ile bütünleşmek ve doğanın parçası olmak, dolayısıyla da her tür kent mobilyasında Yüce Aklın fiziksel yansımalarını görerek, Madde'de Tanrılaşmak. Bunun sonucunda İstanbul, kalıcılığı simgeleyen taş/kerpiç karışımı binalarla bezenmeye başlar. Özellikle prestij binalarda ve önemli meydanlarda, caddelerde, tanrılaştığı kabullenilen yöneticilerin heykelleri dikilir.

Hristiyanlığın; İznik'te toplanan Konsil tarafından din olarak kabulünün ilk dönemlerine rastlayan ***Nea-Roma, Meryem Ana'ya ithaf edilmiş bir kenttir***, aynı zamanda! Bu yüzden de, tüm tapınaklar tekrar elden geçirilmeye başlanır. Bir çoğu bazilikaya, kiliseye, boş araziler ve çiftlikler manastıra çevrilir. Adları genellikle Hz.Meryem, havariler ve baş melek Minkâil/Michael adını taşır.

Roma'nın inançsız, sadece bilgi ve uygarlıkla dolu kültürel bir çerçeve taşıdığı için dejenere olarak içten içe tahrip olduğunu yazan Kos (Baskı:1995:8-9), onun egemenliğini yitirmesiyle ulusların teşkilatlandığına, eyaletlerin ülke haline gelebildiğine; ancak usta siyasetiyle ayakta durabildiğine değinir. Doğu Roma, Doğulu bir yaşam tarzı ile bütünleşmeye başlar. Kaynaklar Anadolu'dan gelmekte; burada **Roma + Doğu Kültürü bir sentez oluşturmaktadır**. Yeni bir hayat tarzı devreye girer ki, kendine özgü bir siyaset/ kültür/ etik/ etnik oluşumunu, **BİZANS'ı** yaratır. ***Bizans, Mısır, İran, Suriye, Helenistlik Roma, İran Sasânî*** etkisinde kalır. Mavi ve Altın Sarısı, tinsel renklerdir (Onur ve Habib, 1996:16).

Devletin en önemli müesesesi olan üniversitede 10 grekçe, 10 lâtince gramercisi; 5 grekçe, 3 lâtince hitabet hocası; 1 filozof ve 2 hukukçu ders vermektedir (Ostrogorsky, Baskı:1995:51).

5.2.1.3.Demografik yapı:

Ostrogorsky (Baskı:1995:41), Roma'nın nüfusu gerilerken, yeni başkent olarak kurulan İstanbul'un yüzyıl geçmeden Roma'dan daha fazla nüfusa sahip olduğuna dikkati çeker. Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olması dolayısıyla şehrin eski ahalisine de **Rum** denmiştir. ***Anadolu'dan, Suriye'den, Mısır'dan inşaat ustaları, işçiler, zanaatkârlar*** ve ***sanatkârların*** sayısı, Rumlardan fazladır. Bu haliyle **Asyalı işgücü**nü barındırmaktadır (Kos, Baskı:1995:14).

5.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

5.2.2.1.İdari/Politik yapı:

Yönetimin başında bulunan **imparator** mutlak hükümdardır. Tüm topraklar ve herşey ona aittir. İmparator **Sezar** olarak da anılır. Konstantin döneminde kurulan **İstanbul Senatosu**, bir Danışma Meclisi'dir. Kanun koyucu ve kuruculuk niteliklerini, Bizans Dönemi'nde de bir süre devam ettirmiştir. İmparator'un uygun bulması halinde, kanun kuvvetinde karar üretebilmektedir. Ayrıca senato, yüksek mahkeme görevini de üstlenmiştir. Ancak en önemli yanı, gereğinde imparator tayin edebilmesidir. Eğer İmparator, kendine bir veliaht seçmişse, senato bunu onaylar; ancak seçmemişse veya seçmeden ölmüşse, senato bir aday saptayabilmekte ve karar verebilmektedir.

Ekonomik yönden perişan durumdaki yönetimin ve başlarına buyruk davranan imparatorluk memurlarının kötü niyetleri karşısında savunmasız kalan köylüler, kudretli arazi sahiplerinin himayesinde, köle olarak yaşamayı tercih ederler. Bu ise ***Derebeyliklerin*** ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Senato üyeleri, eski aristokrat ailelerin çocuklarından ve yeni memuriyet asillerinden olsun, büyük arazi sahipleri [Derebeyleri] dir. III. yy'da sayıları 2000 cıvarında olan bu senatörler, çiftliklerinde yaşamayı tercih etmişlerdir (Ostrogorsky, Baskı:1995:47).

Bu dönemde I.Thedosius tarafından çıkartılan emirnameler, *Codex Thedosianus* adıyla toparlanmış (MS.438) önemli bir yasal/hukukî düzenlemedir. Şehir Halkı **Romalı** sayılır; **Rum** sözü Türkçeye buradan geçmiştir. Resmi Dil **LATİNCE'** dir (Kos, Baskı: 1995:14).

Konstantinapolis, Roma'ya benzemesi için onun gibi 14 İdari Bölüme ayrılır. Bunlardan 2'si sur dışındadır.

Tablo: 5.2.İstanbul'un idari bölgeleri

BÖLÜM/MAHALLE		MEVKİİ
Sur-İçi Mahalleleri	1. Vizardiyon Mah.	Büyük saray, kiliseler, mahzenler, ayazma, hamam.
	2. Mahalle	Ayasofya, Ayaireni K, B. Meclis Sarayı ve Büyük Hamam.
	3. Mahalle	K.Ayasofya, Hipodrom, Bukaleon Limanı mevkiini içine alır.
	4. Mahalle	Alio Çarşısı, Yerebatan sarayı, Bosporion Limanına iner.
	5. Mahalle	1.ve 2.Tepe arasından Heorion Limanına iner.
	6. Mahalle	Konstantinus Meydanı, eski Saray mevkii, (Vefa Meyd.)arası
	7. Mahalle	3.Tepe Taurus Meydanı ve Bedesten'i içine alır.
	8. Mahalle	Kapitol, Pavlos Kilisesi ve portikli yolu içine alır.
	9. Mahalle	Kumkapı, Langa, Yenikapı arasıdır.
	10.Mahalle	Havariyyun Kilisesi, Valens Kemerleri, Marsiyanus Meydanı
	11.Mahalle	5.Tepe Havariyun K., Pamakaristus K., Aya Anastasya arası
	12.Mahalle	5.Tepe'den Rusion Kapısı, Heptapirgion Kapısını içine alır.
G	13.Mahalle	Galata/Sykae Mevkiidir.
S-D	14.Mahalle	Blakhernai (Ayvansaray) Mevkiidir.

*Kaynak: Erdem (1997:227-228)

5.2.2.2.Askerî yapı:

Büyük Konstantin zamanında ordunun idaresi ikiye ayrılmıştır: Yaya kuvvetleri ve Süvariler. Ayrıca Bölgesel sınırlı 3 ordu kumandanlığı daha vardır.

5.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

Ticaret devam etmekte, toprağa bağlı halk ise, çiftçilik yapmaktadır. Tarımsal işgücünün eksikliği dolayısıyla III.yy'dan itibaren bakımsız devlet toprakları işlenmek üzere toprak sahiplerine zorla verilir ve sonra da vergilendirilir.

5.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

5.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Grek Site Devleti'nden Roma İmparatorluğu başkentliğini devralan Bizantine, kent sakinlerinin panteist inançları doğrultusunda, hristiyanlığın kabulünden sonra, uzun süre bocalama geçirmiştir. Ordunun büyük kısmının putperest olduğuna değinen Ostrogorsky (Baskı:1995:46), I.Theodosius'un ölümünden sonra, sistemin bir süre çöktüğüne değinir.

* Erdem'in çalışması, Erses tarafından dönem adlarına göre yeniden düzenlenmiş, tablolaştırılmıştır.

Panteizmin tanrı heykelleri, her ne kadar Roma topraklarında yeraltına gömülmüş olsa da; kollektif şuuraltında sembolik varlıklarını sürdürmektedirler. 200 yıl kadar tasvirsiz olarak devam eden inanç, bu heykellerin kollektif bellekten geri çağrılması (recall) ve giydirilmeleri ile sonuçlanır. Meryem, İsa, Yahya, Baş Melek Michael (Minkâil) ve havariler olarak kimlik yenilerler. Daha sonraki yüzyıllarda ise bu ikonlar, siyasi baskı unsuru olurlar. Tapınak rahip/rahibeleri ise, manastır ve kiliselerin rahip/rahibeleri olarak işlevde aynı, eylemde farklı kimlik yenilemesine giderler (Çığ,1996:29).

5.2.3.2.Kent belleği:

Grek Dönemi referansları (Bölüm.II.B: 4.3.), fiziki mekana ve kentin belleğine kaydolan önemli nirengilerdir. Bilhassa ***Tanrı'nın Evi*** olarak düşünülen ***Panteist Tapınaklar*** ise manastırlara ve kiliselere çevrilerek; inanç kimliğinin temsilcileri yenilenmiştir. Saray, surlar ve çevrelerindeki kullanımlar da kent belleğinde tekrarlanarak, mevkileri ve işlevlerinin unutulmaları engellenmiştir.

5.2.3.3.Etik değerler:

Roma üst düzey yaşamı ile halk arasındaki mesafe; Romalı komutan ve idarecilerin, konsil tarafından yaşıyorken bile *Tanrı* ilan edilmeleri, önemli etik değerlerdir. Bu yaşıyan *Tanrılar*'ın sözleri *kanun* olarak kabul edilmektedir. Ancak bunların bulundukları makam ile yaşamları arasındaki ahlakî tezat, toplum hafızasında giderek uçurum yaratmıştır.

Roma vatandaşı olmak, üstünlük sayılmakta; yasalar Romalılar için geçerli olmaktadır. Savaş esirleri köle olarak kullanılmakta, alınıp satılmaktadır. Bunun sonucunda, hristiyanlığın yorumladığı ahlâkî düzenlemeye sarılan toplum; saflığı Meryem'de, Ruh Gücü'nü İsa'da sembolize ederek, dışlanmışlığa karşı koymayı denemektedir. Bu yüzden de, abartılı Roma geleneklerine karşı Nea-Roma, *Kutsal Bakire Meryem'e adanmış bir kent* olarak; Grek Dönemi'nin (koruyucu tanrıça) Athena'ya adanmış Atina kentini de çağrıştırmaktadır.

5.3.Yapma Kimlik:

Konstantin Dönemi, İstanbul Sur-içi'nin, günümüze kadar süregelen kent kimliğinin temel formasyonunun verildiği dönemdir. Site sınırları, 7 tepeye yayılmış cıvar köyleri de içine alacak şekilde genişletilir.

3.Tepe'deki (Beyazıt) Saray'da yüksek öğrenim müesseseleri kurulur (Ostrogorsky, Baskı:1995:51).

Sykae/Galata'daki yerleşim, *Jüstinyen-I* tarafından ele alınır, bir çok yeni yapı eklenir (MS.528). Bayrı (1951:51), bu yüzden yerleşimin bir süre ***Jüstiniani*** veya ***Jüstinyenapolis*** (Jüstinyen'in Kenti) olarak anıldığına değinir. Gezer (1995:32), kentin surları, kilisesi, forumu, tiyatrosu, hamamı, limanı, kalesi'nin *İmparator Tiberius*'a (579-582) atfedildiğine değinir. Eroğlu (1997:38-40) Tiberius'un, limanı korumak için sahile **Kastellion ton Galatau** adlı bir burç yaptırdığını yazar. Burada oturan bir Galatialı dolayısıyla mahalleye **Tau Galatau** (Galatyalı'nın mahallesi) denmiştir.

Asya Yakası ***Anatolia*** olarak adlandırılır. Boğaziçi ise, giderek küçük köyleri, kilise /manastır merkezli saray/sayfiye yerlerini barındırmaya başlar.

5.3.1.Yerleşik alanlar:

5.3.1.1.Mevcut yerleşmeler:

Mevcut yerleşmeler, surların genişlemesiyle, kent içi mahalleler halini almıştır.

Tablo:5.3.Mevcut yerleşmeler

	SEMTLER	KULLANIMLAR
Sur-içi	(Günümüz) **Topkapı Sarayı alanı**	Surla çevrili Site. Saraylar ve konaklar
	Yerebatan cıvarı:	Kışlalar, çingene konaklama yerleri
	Kumkapı,Yenikapı,Langa	Sur-içi mahalleler.
S-D	**Knigos** (Eyüp)	Sayfiye yerleşimi ve avlanma yeri.
G	**Sykae/Galata**	Galya Sitesi. ***Jüstinyenapolis***.
B	**Kela** (Bebek)	Avcı-balıkçı köyü
	Amikos/Amnikûs (Beykoz)	Bebriker Sitesi. (Kuruluşu: MÖ.VIII.yy)
Anadolu	**Hrisopolis/Altınşehir** (Üsküdar)	Kalkedon'a bağlı yerleşim, saraylar.
	Kalkedon (Kadıköy)	Fenike ve İyon Sitesi. (Kuruluşu: MÖ.XI.yy.)
	Khelai (Şile)	Frik ve Bitin yerleşimi.

Kaynak: * Sentez.

* Kaynakça'da adı geçen eserlerden Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

5.3.1.2.Yeni yerleşmeler:

Büyük Constantinus zamanında kentin eski mahallelerine ilave edilen yeni mahalleleri ile, kent dokusunda bir bellek yenilenmesine gidildiği görülmektedir. İmparator ve asillerin yazlıkları ile av köşkleri, kent dışında Boğaz'a doğru yayılma gösterir. Özellikle de Boğaziçi'ne yapılan manastır ve kiliseler, yeni yerleşim merkezleridir.

Tablo:5.4. Yeni yerleşmeler

	SEMTLER	KULLANIMLAR
S-İH	Yerebatan ve civarı	Saraylar, manastırlar
	Fener, Balat	Rum, yahudi konak ve konutları
S-D	Sulukule	Çingene yerleşmeleri
A	Kalkedon (Kadıköy)	İskitler tarafından ele geçirilir.Yerleşim.
	Skutaria (Üsküdar)	İmparator Alexander'ın av köşkü.
Boğaziçi	Butharion (Kabataş-Dolmabahçe)	Kilise, saray, yerleşim
	Kune Petro (Taşbeşik/Beşiktaş)	Yerleşim ve St.Mamas Kilisesi (İsanın bebekliğinde yıkandığı taş tekne, kutsal emanet olarak bu kilisede bulunmaktadır).
	St.Phocas (Ortaköy)	Kilise, yerleşim
	Brokhtoi (Vanıköy-Göksu arası)	Jüstinyen sarayı ve dinsel yapılar.
	Sophianae (Çengelköy)	Kilise, yerleşim
	Arnavutköy, Çubuklu, Kuzguncuk, Büyükdere, İstinye, Beykoz	Kiliseler, manastırlar, çiftlikler.

Kaynak: ♣ Sentez..

5.3.2.Kurumsal donatılar:

5.3.2.1.Resmi yapılar:

Grek sitesinden devrolan kraliyet sarayı, bir süre için **Taurus** (Beyazıt)'ta yapılan imparatorluk sarayına taşınır. Daha sonra burası Avrupa'nın ilk üniversitesi olarak kullanılmak üzere terkedilir ve tekrar Sarayburnu'nda, eski sarayın yerine yapılan saraya dönülür. At yarışlarının yapıldığı **At Meydanı**, Septimus Severus Döneminde sur-içi'ne alınır ve hipodroma çevrilir. Asıl görkemli hipodrom yapısı ise, Konstantin Dönemi'nde inşa edilir.

Kuban (1993:15), Kostantin Dönemi'nde **Sykae** (Galata) yerleşiminin çevresinin bir duvar ile çevrildiğine değinir. Ancak bunlar günümüz surları öncesi kent duvarlarıdır. Jüstinyen

---

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

döneminde yerleşim resmi yapılarla süslenerek burada bir ***Jüstinyen Sarayı*** inşa edilmiş ve kent bir süre, ***Jüstinyenapolis*** (Jüstinyen Kenti) olarak anılmıştır.

Sur-dışı (Eyüp), Boğaziçi kıyılarında imparatorluğun saray, villa ve av köşkleri ile bunlara bağlı manastır kiliseler belirmeye başlar.

5.3.2.2.Askeri yapılar:

Tablo:5.5. Askeri limanlar ve iskeleler

ADI	İŞLEVİ
Neorion Limanı	Askeri tersaneler
Sophien (Kadırga) Limanı	Askeri amaçlarla kullanılan limandır.
Blakhernai (Ayvansaray) Lim.	Askeri donanma.
Kasımpaşa Limanı	Sykae/Galata/Jüstinyen Napolisi'nin büyük limanı.
Yedikule İskelesi	İmparatorun denizden karaya çıktığı iskele.

*Kaynak: Kuban (1993:13-14)

Kışlalar yerlerini korumaktadırlar. Ancak bir kısmı, kent surları dışına kaydırılmış olmalıdır. İmparator *Zenon* (474-491) tarafından ***Hristos*** (Galata) ***Kulesi*** inşa ettirilir. Beykoz Yoros Tepesi'nde ise ***Yoros*** (Ceneviz) ***Kalesi*** yaptırılır.

Tablo:5.6. Kuleler ve kaleler

KURUMSAL DONATI	MEVKİİ	İŞLEVİ
Leandr/Damalis (Kız) **Kulesi**	Salacak kıyısında.	Gözlem Kulesi
Ahırkapı **Kulesi**	Ahırkapı önündedir	Gözlem Kulesi
Hristos (Galata) **Kulesi**	Galata Ceneviz Yerleşimi	Gözlem/Askeri kule
5 Kuleli Kale	Yedikule	Gözlem/Askeri kule
Yoros (Ceneviz) **Kalesi**	Anadolu Kavağı	Gözlem/Askeri kule

**Kaynak: Şen, (Tarih Yok:49,63-66); Algın (1982:22-23); Eyice (1996:95-117)

* Kuban'ın tanımları, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

** Adı geçen eserlerdeki tanımlamalar, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

5.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

5.3.2.3.1.Ticaret yapıları:

Tablo:5.7. Ticaret limanları ve iskeleleri

ADI	İŞLEVİ
Bosporion ve Neorion limanları	Sirkeci ve Bahçekapı mevkiindedir.
Zeugma/Perama (Bahçe Kapısı) - **Porte Drongarii** (Odun Kapısı)	Haliç boyunca bu kapılar arasında yükleme-boşaltma iskeleleri gelişir.
Perama Limanı = Yahudi Limanı	Çevresinde Yahudiler oturduğundan bu adı alır.
Theodosyus/Eleuterion (Langa) Lim.	Marmara sahillerinin en büyük tahıl ihracat limanı,
Ahırkapı-Kumkapı arasında	Balıkçı barınakları ve iskeleleri
Jüstinyenapolis/ Karaköy Limanı	Yükleme – Boşaltma iskeleleri

Kaynak: ♦ Sentez.

Regia/Mesé (İmparator Yolu/Ana Yol) katlı portikli yolu, karşılıklı dükkanlarla süslüdür. Bunlar genellikle aynı işin erbabı kişilerin bir arada ticaret yaptıkları akslardır. Mercan (ticaret) yolu paralelinde devam eden yan yollar, Haliç kenarındaki ticaret iskeleleri ve üniteler ile bağlantılı olmalıdır. Kuban (1993:14), bu cıvarda 54 adet bu çeşit yol bulunduğunun kayıtlarda yazıldığına değinir; ancak tam bir yol şemasını betimlemek olası değildir.

Konstantin Surları'nın dışındaki 14.idari bölgeyi oluşturan tarım alanları **Theosius Surları** ile kent içine alınmış ve şehir öykesine büyümüştür ki, bir çok yeri iskân edilmiş olmayıp bağlık ve bostanlıktır.

5.3.2.3.2.Kültürel yapılar:

Grek Dönemi'nde belirginleşen ve kent belleğine işlenen kurumsal donatılara yenileri eklenmiştir. Panteist çağa ait Tapınaklar ise, Konstantin Dönemi'nde hristiyanlığın kabulü ile, yerlerini kiliselere ve manastırlara bırakmışlardır.

♦ Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo:5.8. Kiliseler ve manastırlar

	ADI	YERİ/ MEVKİİ
Sur-içi	**Aya Sofya Bazilikası**	***Sultanahmet'***tedir. (Yerine kilise yapılır)
	Aya Öfemi Kilisesi	***Sultanahmet,*** Hipodrom yakınında.
	Aya İreni Kilisesi	***Sur-içi,*** Afrodit Tapınağı üzerinde yapılmıştır.
	(Güngörmez) Kilisesi	***Sultanahmet'***tedir.
	Apostoleion/Havariyyun Kilisesi	***Fatih'***tedir.
	Aya Anastas Kilisesi	***Ayakapı'***dadır.
	Saint Stüdyon Manastırı	***Yedikule'***de Yahya Peygamber adına yaptırılmıştır.
Sur-dışı	**Aziz Kosmos ve Damianos Manastırı**	**Kozmodion** olarak da anılır. ***Eyüp'***tedir.
	Leon Manastırı	***Eyüp'***tedir. Kılıç kuşanma töreni yapılır.
	Ayamama (Ayios-Maios) Saray ve Manastırı	***Ayvansaray'***dadır.
	Blakhernai Saray ve Kilisesi	***Ayvansaray***'dadır; Hz.Meryem'in giysisi saklanır. (Tekfur Sarayı. 18.yy.da yenilenmiştir).
	Hora (Kale dışı) Manastırı	***Edirnekapı'***dadır. B.Kostantin yaptırmıştır.
	Aya Mama Manastırı +Ayazma	***Avcılar – Firuzköy*** mevkiindedir.
	İoannes Prodromos Kilisesi	***Hebdomon (Bakırköy)***'dadır.
G	**? Kilise**	***Galata***'da eski bir tapınağın yerine yapılmıştır.(Daha sonra yerine St.Paul Latin Kilisesi ve Arap Camii yapılacaktır.)
Boğaziçi	**Saint Mamas Kilisesi**	***Beşiktaş'***tadır.
	Saint Phocas Kilisesi	***Ortaköy***'dedir.
	Saint Mikhaelion Kilisesi	***Arnavutköy***'dedir. B.Kostantin yaptırmış, Jüstinyen onarmıştır.
	Akametai (Uykusuzlar) Manastırı	**(*Eiranaion*) *Çubuklu***'dadır.
	Khrysokeramos (Altın Kiremitli) Kilisesi	***Kuzguncuk'***tadır.
	Hagios Mikhael Kilisesi	**(*Sophianai*) *Çengelköy***'dedir.
	Theotokos (Meryem Ana) Manastırı	
Boğaziçi	**Theotokos (MeryemAna) Kilisesi**	**(*Brokhtoi*) *Vanıköy-Göksu*** arasındadır.
	Hagios Daniel Manastırı	***Sosthenion (İstinye)***'da, V.yy'da keşiş Daniel adına, ziyaretgâh sütunlar çevresine kurulur.
	Hagios Zakharios Kilisesi ve Manast.	***Katabalos***(Sosthenion /***İstinye***) mevkiindedir.
	Hagios Mikhael Manastırı	***Sosthenion (İstinye)***'dadır.
	Theotokos (Meryem Ana) Kilisesi	
	İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya) Manast.	***Kalosagros (Büyükdere)***'tadır.
	Kilise ve Patrik Tazer Manastırı	***Vatikolpos/Büyükdere'***de Jüstinyen yaptırmıştır.
	Mikhael Kilisesi	**(*Hieron*)** Yuşa Tepesi'nde bulunanm **Zeus Ourios** Tapınağı yerine Jüstinyen tarafından yaptırılmıştır.
	Hagios Pantaleimon Kilisesi	***Beykoz*** Yuşa tepesi'nde Jüstinyen yaptırmıştır.

*Kaynak: Gören (1997: 148-171); Şen (Tarih Yok: 51-54); Algın (1982); Eyice (1996:95-117)

* Adı geçen belgelerdeki tanımlamalar, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

5.3.2.3.3.Hizmet yapıları:

Kentin büyümesiyle birlikte, su gereksinimini karşılamak açısından, kent dışından kemerlerle sarnıçlara su taşınır.

Tablo: 5.9. Su tesisleri

ADLARI	SEMTLERİ
Aetius Sarnıcı	5.yy.da yapılmıştır. Darüşşafaka'nın arkasındadır.
Filoksen (Binbirdirek) Sarn.	Cağaloğlu Semtindedir. Filoksenius Sarayı'nın altındadır.
Aziz Aspar (Çukurbostan) Sarnıcı	Çukurbostan Semtindedir. Açık sarnıçtır.
Azizler (Şehitler) Sarnıcı	Bozdoğan su kemeri yanındadır. Kapatılmıştır.
Altı Mermer Sarnıcı	Samatya'da, I.Anasta tarafından yaptırılan açık sarnıçtır
Batonyat Sarnıcı	Ankara Caddesindedir. 6.yy.da yaptırılmıştır.
Yerebatan Sarnıcı	Ayasofya yakınındadır. Jüstinyen yaptırmıştır.
Mangana Sarayı Sarnıcı	Ayasofya'nın altındadır. I.Basil yaptırmıştır.
Mone Sarnıcı	II.Theodosius Dönemi. Üstüne konut yapılmıştır. Sultan Selim Camii arkasındadır.
Büyük Saray Sarnıcı	Sultanahmet Camii cıvarındadır. 6.yy.da yapılmıştır.
Theodos Sarnıcı	Kadırga Limanı cıvarındadır. Theodosyus yaptırmıştır.
Bordum (Camii) Sarnıcı	Beyazıt'ta, Ragıppaşa Kütüphanesi yanındadır.
(Nuruosmaniye) Sarnıcı	Nuruosmaniye'dedir.
Valens (Bozdoğan) Su Kemerleri	Konstantin zamanında başlanmıştır. Valens zamanında Kadıköy'ün kale duvarları yıktırılıp, oradaki taşlar kullanılarak, sarnıçlardan, kentin 2. ve 3. Tepelerine su nakleden kemerler tamamlanmıştır (368).
Cebeci Su Kemeri	Jüstinyen zamanında yapılmıştır.

*Kaynak: Şen (Tarih Yok:49,63-66); Algın (1982:22-23), Neolitik Çağdan (1997:71-74)

5.3.3.Yapısal donatılar:

5.3.3.1.Kent Planlaması:

Erinç (1994-97:10), İstanbul'un yerleşim planlamasında, yarımadanın topoğrafyası ve vadi sisteminin önem taşıdığına değinmektedir. Kentin ilk ulaşım aksı olan Edirne Yolu ile daha sonra ortaya çıkan Edirnekapı-Beyazıt, Topkapı-Yenikapı bağlantıları [Pafta:3, Pafta:5], kentin iki sırt sahası ve **Lykos** Vadisi (Yenibahçe)'ne göre düzenlenmiş bağlantılardır. Tüm yolların birleştiği düğüm noktası 3.Tepe, **Taurus Meydanı** (Beyazıt)'tır.

---

* Adı geçen belgelerdeki tanımlamalar, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Kent içinde büyük boşluklar mevcuttur; mahalle yerleşimleri, tarım alanlarının, bağlık ve bostanlıkların arasında yer almaktadır. Söylemezoğlu (1980:108), Lykos Deresi vadi yamaçlarında tarım yapıldığını, az sayıda konut yerleşimi olduğunu yazmaktadır. Merkezde ise, Tuncel (1980:145), İlkçağ kentleri ile Bizans kentleri arasındaki değişimlere değinerek; mabetler yerine kiliselerin, direkli caddeler yerine dar sokakların, tiyatro yerine hipodromun geçtiğine, kent duvarlarının yerini de surların aldığına değinmektedir. Konstantin tarafından Nea-Roma olarak yeniden yapılandırılan Konstantinapolis (MS:325), İlkçağ kenti görünümünden sıyrılmıştır; çünkü yeni baştan inşa edilmiştir.

Jüstinyen, Kostantin, Theodosius dönemlerinde yapılan yeni kentleşme hareketleri sırasında, doğulu işgücünün kente göçü, daha sonraki dönemlerde, Boğaziçi yerleşimlerinde kullanılmış olmalıdır. Büyük çiftlikler ise manastırlara tahsis edilmeye başlanır. Bu açıdan Sur-dışı'nda ve Boğaziçi'nde kiliseler kadar manastırlar da çoğalır. Grek Dönemi'nde yapılan tapınakların, bu dönemde bazilika, kiliselere çevrildiği görülmektedir [Pafta:20.B.].

İmpataror *Zenon* (474-491) tarafından konan ve *Justinyen* (527-565) tarafından onanan imar yasaları mevcuttur [Eroğlu, 1997:38]. Bunlardan bazı maddelere göre:

- Deniz manzarasını cepheden ve yandan kapamak yasaktır.
- Denizde en az 30.5 metreden sonra bina yapılabilecektir.

5.3.3.2.Kent peyzajı:

Bu yenilenmeler sırasında kentin profili ve silüeti, Haliç'e bakan sırtlardan Marmara'ya bakan yamaçlara dönmüştür. *Konstantin Sarayı, Ayasofya, Ayairini, Jüstinyen Sarayı*,vb.. açık denize bakan görkemli yapıtlardır. Bu şekliyle kentin ağırlık merkezi, insan iradesi ile Haliç kıyılarından, Marmara yamaçlarına kaymıştır.

İdari Sistem'e göre, tüm topraklar Sezar'a yani İmparator'a aittir. Ancak zamanla asillerin ve yüksek devlet memurlarının önem kazanması ile, bu kişilerin, himayelerindeki köylerle birlikte, geniş çiftliklerde oturmaya başlamaları, özellikle doğal güzelliğe sahip Boğaziçi boyunca güneyden kuzeye eski yerleşmelerin gelişmesine ve yeni yerleşmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Önce bazilika veya kilise, çevresinde bir köy yerleşimi veya saray, villa, av köşkü oluşmaya başlamıştır. Bunlar ise, ulaşımı denizden yapılan bu küçük odakların, giderek şehirsel fonksiyonlar üretmelerine sebep olacaktır.

5.3.3.3.Kent imgeleri:

5.3.3.3.1.Sınırlar:

Özellikle Grek çağında önemli bir simge oluşturan (şimdiki Ayasofya yakınından geçen) **Kent Kara Surları,** (MS.197 sonrası) ***Septimus Severus*** zamanında yörenin topoğrafyasına uygun şekilde genişletilir [Pafta:3]. 3.kez, ***Büyük Konstantin*** (MS.395) tarafından yenilenir [Pafta:5]. Günümüzdeki formasyonunu ise İmparator ***Teodosyus*** zamanında alır.

a) ***Septimus Severus Dönemi***'nde, genişletilerek düzenlenen 2.sıra surlar; sur-dışı konut mahallelerini, hipodrom ve askeri kışlayı da içine alır. 1.sıra surlar, saray ve üst düzey yöneticilerle akropol ve agora'yı kapsar. Günümüzde izleri kalmayan bu surların, Çemberlitaş cıvarından geçtiği sanılmaktadır [Pafta:3].

b) ***Konstantin Dönemi***'nde (MS.395 sonrası), bu surların kara kesimi yıktırılır ve 3.sıra surlar ilave edilir. Kent 14 bölgeye ayrılır. **Bosforion** Limanı'na **Neorion Limanı** da ilave edilir. Kuban (1993:10-24), bu surların Cibali Kapısı-**Petrion**'dan başladığına değinerek şöyle bir güzergah çizer: Buradan batıya kıvrılır, Aziz Aspar (Çukurbostan) sarnıcını dışarda bırakır, Havariyun Kilisesi mevkiinin batısından **Lykos**/Bayrampaşa **Deresi**'ne iner; Kocamustafapaşa sırtlarına tırmanır, **Marsius** Sarnıcı'nı (Çukurbostan) dışarda bırakarak **Rabdos** (Etyemez)'a iner. Bu surların kalıntıları, Bizans Dönemi'nde 9.yy'a kadar sürmüştür. Bu surlar ***Arkadyus, Antemius ve Leon*** Dönemleri'nde de ilaveler görmüştür (Erdem, 1977:226). [Pafta:6].

Kostantin Dönemi'nde ***Sykae/Galata*** çevresi'ne de kent duvarları yaptırılır. *Tiberius* (579-582) tarafından mevcut duvarlar yıktırılarak, Galata Kulesi merkezli yeni kent duvarları yaptırılır. Günümüze kadar ulaşan Galata Surları ise, Bizans Dönemi'nde kenti ele geçiren Venedikliler tarafından 13.yy'da yapılmış; 15.yy'da yükseltilerek güçlendirilmişlerdir.

c) ***Theodosius Dönemi***'nde, İstanbul'un kara surları, 4.sıra surlar olarak günümüz şeklini alır. ***Leon Izavros*** Ayvansaray cıvarında surlara ilaveler yaptırır.

5.3.3.3.2.Bölgeler:

Grek Dönemi'nde kimlik kazanmış bölgeler, biraz genişleyerek devamlılıklarını sürdürürler [Pafta:6]:

Tablo:5.10. Kimliğini koruyan çalışma bölgeleri

	SEMTLER	KULLANIMLAR
Sur-içi	Sirkeci, Eminönü, Haliç	Ticaret Merkezi, iskeleler
	Bosporion, Neorion (Sirkeci)	Limanlar, tersane.
	Kumkapı, Ahırkapı sahili	Balıkçı barınakları, meyhaneler
	Sophien Limanı (Kadırga)	Askeri Liman
	Theodosius/Theodosiacus Limanı (Langa)	En büyük ticaret limanıdır.
Sur-dışı	Haliç boyu sur-sahil arası	Ticaret aksı.
	Ayvansaray	Donanma, askeri kışlalar
	Knigos (Eyüp)	Dinsel merkez, manastırlar
G	Kasımpaşa	Liman, tersane, meyhaneler
	Karaköy	Ticaret merkezi

Kaynak: * Sentez.

Boğaziçi'nde iki yaka boyunca, eski tapınakların yerini manastırlar ve manastır kiliseleri alır [Pafta:20.B.].

Tablo:5.11. Yeni bölgeler

	SEMTLER	KULLANIMLAR
Boğaz	Argyropolis (Tophane)	Mezarlık
	Therapeia (Tarabya)	Dalyan, balıkçılık
	Arnavutköy, Çubuklu, Kuzguncuk, Çengelköy, Vanıköy, Göksu, Büyükdere, İstinye, Beykoz, A.Kavağı	Manastırlar, Kiliseler

Kaynak: * Sentez.

5.3.3.3.3.Bağlantılar/Geçişler/Yollar:

a) Mevcut bağlantılara günümüz Beyazıt-Eminönü bağlantısı olan Ticaret Yolu ilave edilir. [Pafta:3]. Günümüze kadar "**Mercan**" adını koruyan bu yolun Merchant=Tüccar deyiminden kaynaklanması olasıdır. Bir **ahşap köprü** ile Galata (Karaköy)'ya bağlanır. 2.sur kara giriş kapıları belirgin olmayıp, deniz girişleri ve 1.sıra kara sur giriş kapıları aynıdır.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sınıflandırılarak tablo haline getirilmiştir.

b) Kuban (1993:11), Kostantin Dönemi'nde, Anadolu'da örneklerine rastlanan portikli (revak) yolların, İstanbul'da prestij yol olarak yapıldığına değinir. Bunlar 2 katlı revaklı olmakta, alt katları dükkan (tabernae) üst katları heykelli ve gezilecek şekilde yapılmaktadır. Önemli yapılarla çevrelenmiş ve ortası heykelli Forum/meydan ile bitmektedir [Pafta:5].

c) Theodosius Dönemi'nde deniz ve kara surları, günümüz sınırlarına ulaşır. 5 kuleli kale, kara surlarının burcu haline gelir. Ticaret erbabının ürün nakliyat iskeleleri ve kente girişleri için, Haliç kıyısında bir dizi giriş kapısı açılır. Haskan (1993), **Defterdar** ile **Sütlüce** arasında ahşap bir köprünün varlığından sözetmektedir. Daha sonra Jüstinyen tarafından 12 kemerli bir taş köprüye çevrilen bu yapıya ***Kamiloye Feri*** (Deve Köprüsü) denmiştir. 1204 Haçlı istilası sırasında kente gelenler, Haliç'te sular çekildiğinde, bir köprünün sadece ayaklarının görüldüğü yazmışlardır.

d) Kentin yol şeması, belli geometrik sisteme göre kurgulanmıştır. **Augusteaum** (Sultanahmet) Meydanı'ndan başlıyan ana aks, Yerebatan Sarnıcı üzerindeki büyük bazilikanın önündeki **Million** Meydan'ndan, Çemberlitaş'taki **Kostantin** Meydanı'na çıkmaktadır. Burası ***Regie/Mése Yolu***'dur. Kostantin Heykeli'nin bulunduğu meydandan hareketle aks, **Taurus** (Beyazıt) Meydanına ulaşmakta ve ***Kapitol***'ün önünde yol ayrımına gelmektedir. Bir aks **Bovis** (Aksaray) Meydanı'ndan **Arkadyüs** (Cerrahpaşa) Meydanı'na gitmekte; başka bir kol ise **Amastrianum** (muhtemelen Saraçhane cıvarı) Meydanı'na ve **Marsiyanus** (Fatih/Kıztaşı) Meydanı'na ulaşmaktadır [Pafta:5, Pafta:6] .

5.3.3.3.4.Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar:

Kent bağlantılarının düğüm noktaları, kimliklerini, kullanım tarzlarına göre isim alarak sürdürürler [Pafta:5] .

Tablo:5.12. Roma dönemi meydanları

DÜĞÜM / MEYDAN	GÜNÜMÜZ MEVKİİ
Forum Austein/Augusteaum	Sultanahmet Meydanı . Kentin idare merkezi.
Forum Million	Yerebatan Meydanı
Forum Constantin	Çemberlitaş Meydanı (dairesel ve 2 katlı portikli)
Forum Philadelphion	Kapitol önü yol ayrımı
Forum Taurus/Theodosiakum	Beyazıt Meydanı
Forum Bovis	Aksaray Meydanı
Forum Amastrianum	Beyazıt-Edirne Kapı yolu'nun Aksaray'a kıvrıldığı yer
Forum Marsiyanus	Fatih'te Kıztaşı Meydanı
Forum Arkadyüs	Cerrahpaşa Meydanı

Kaynak: * Sentez.

Önemli geçitlerden olan kentin giriş kapıları, o yörenin hizmet ünitelerine göre kimlik kazanmışlardır. Kollektif Belleğe kaydolan bu adların, Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde de benzer adlarla anıldıkları görülmektedir. Bunlardan adları belirlenebilenler şunlardır:

Tablo: 5.13. İstanbul'un giriş kapıları

KAPILAR		İŞLEVLERİ
Saray Deniz Surları Giriş Kapıları	1.Balıkhane Kapısı	Agora'ya bu kapıdan balık nakledilir.
	2.Kumluca Ayazma Kapısı	Panayır Kurulur, yortular ve ziyaretler yapılır.
	3.(Hasırcılar) Kapısı	Fırtınalı havada batan kayıkçılar buradan kurtarılır.
	4.(Top) Kapısı	Sarayburnu'nda, İki mermer kuleli, Rumca kitabeli
	5.Kayıkhane Kapısı	Yöneticiler ve asiller denize buradan açılırlar
	6.(Hasbahçe) Kapısı	Akropol ve yamaçlarına açılan kapı.
	7.(Bahçe) Tersane Kapısı	Bosporion Limanı'ndan şehre giriş kapısı.
Saray Kara Surları Giriş Kap.	1.Demir Kapı	Yöneticiler ve saray erkanı bu kapıdan kente girer.
	2.Ayırd Ayazma Kapısı	Sıtmaya iyi gelen şifalı su ziyaretgâhıdır.
	3.(Paşa) Tören Kapısı	Törenlerin yapıldığı kapı.
	4. (Meyit) Ölü Kapısı	Cenazelerin kentten mezarlığa götürüldüğü kapı.
	5.Ana Giriş Kapısı	Agora ve Saray'a giden Kent Giriş kapısı.
	6.(Kuşhane) Kapısı	Agora'ya, balıkhaneye, ahırlara, kuşevlerine gider.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sınıflandırılarak tablo haline getirilmiştir.

Propontis-Marmara Denizi Surları Giriş Kapıları	1.Narlı Kapı	Yüksek bir kapıdır. Nar ağaçlarından adını alır.
	2.Samatya Kapısı	(İç tarafında Surp Kevork Ermeni Kilisesi vardır).
	3.(Davutpaşa) Kapısı	Theodosius Limanından Küçük Vlanga Bostanı'na çıkar.
	4.**Porta Quinta** (Yeni Kapı)	Vlanga bostanlarına açılır.
	5.Kum Kapı	Kadırga Limanı'na açılan kapıdır.
	6.**Porta Ferrea** (Çatladı/Timur K.)	Çatlak burcundan adını alır. K.Ayasofya'ya çıkar.
	7.**Odikitriya** (Ahır) Kapı	Saray Ahırlarına ve Hipodrom'a giden kapı.
Hrisun Keras – Haliç Surları Giriş Kapıları	1.**Porta Basilica** (Bahçe Kapı)	Büyük Gümrük kapısı.Gece kapatılan en son kapı.
	2.Balıkpazarı Kapısı	Balık iskelesinden Balıkpazarına açılan kapıdır.
	3.Gemiciler (Zindan) Kapısı	Tahtakale, bal-yağ-mum kapanlarına açılır.
	4.**Porte Drongarii** (Odun kapısı)	Zerzevat, meyve, kereste pazarına gider.
	5.Ayazma Kapı	Limana lağımın aktığı ve ayazmanın bulunduğu k.
	6.Horozlu (Unkapanı) Kapı	Un nakliyat ambar ve iskeleleri.
	7.(Cibali) Kapısı	Zerzevat yükleme boşaltma iskeleleri
	8. **Aya Theodora** (Aya Kapısı)	Fener ve Balat zengin konakları ve konutlara açılır
	9.Yeni Kapı	Zenginlerin sandal gezilerine çıktıkları kapı.
	10.**Petrion** Kapısı	Rum eşrafin konutlarına açılır.
	11.**Fenerion** Kapısı	Fener Rum zenginlerinin konak ve konutlarına açı.
	12.**Balat** Kapısı	Yahudi eşrafin konutları. Ticaret iskeleleri.
	13.**Knigos** (Avcı Kapısı)	Eyüp'e açılan kapı.
	14.**Blakhernai** (Ayvansaray) K.	Blakhernai Mahallesi'ne çıkılır.
	15.**Xyloporta** (Ağaç Kapısı)	
Dış Kara Sur Kapıları	1.**Kaligaria** (Eğri Kapı)	Rum mahallesine ve Aya Panaia Kilisesine açılır.
	2.**Charisius/Miryandriyon** (Onbinler Kapısı)	(Edirne K.) Trakya ana bağlantı aksı.
	3.**Pempton**	Askeri Kapı
	4.**Aiyos Romanos** (Top Kapı)	Sur-dışı Rum Çingenelerin Litros Köyüne gider.
	5.**Rusion/ Melandesia** (Mevlâna-İçeri Yeni K.)	Aya Triada (Kozlu) Ayazmasına gider.
	6.**Pigi/ Selymbria** (Silivri Kapı)	İmparatorun dini tören kapısı. Balıklı Ayazma ve ***Hrisopiyi*** (altın çeşme) ***Kilisesi***ne açılır.
	7.**Deleutera** (Belgrad Kapı)	
	8.**Porta Aurea / Hriso Porta** (Altınkapı /Yaldızlı Kapı)	Yedikule'dedir.Savaş kazanan imparatorun karadan giriş/tören kapısı.
	9.**Heptapyrgion/Porta Rhegium** (Yedikule K.)	Gözlem Kulesi ve en uç kara kapısı.

*Kaynak: Sentez.

Konstantin tarafından Galata'nın etrafına çevrilen kent duvarlarının girişlerinin kollektif hafizada korunarak, Bizans Dönemi'nde Cenevizliler tarafından da aynı yerlerde sur kapıları olarak muhafaza edildiği varsayılmıştır:

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sınıflandırılarak tablo haline getirilmiştir.

Tablo: 5.14. Galata'nın giriş kapıları

	KAPILAR	İŞLEVLERİ
Deniz Surları Giriş Kapıları	1.(Azap) Kapısı	Liman, tersane, atölyeler.
	2.Kürkçü Kapısı	Kiliseye (Arap camii'ne) ve Voyvoda konağına gider
	3.Yağkapanı Kapısı	Yağ ticarethanelerine ve hapishaneye gider.
	4.Balıkpazarı Kapısı	Kente balıkhane ve su ürünleri girişi.
	5.(Karaköy) Kapısı	Ticarethanelere giriş.
	6.Kurşunlu Mahzen Kapısı	Askeri malzemenin yükleme-boşaltma-depolaması yapılır.
	7.Mumhane Kapısı	Mum imalathaneleri. Kumkapı'ya nakliyat iskelesi.
	8.Kapı.Eğri	Sahilde Ermeni konutları, içerde Rum meyhaneleri.
	9. Kireç Kapısı	Derici Atölyeleri, tuz imalathaneleri
	10. (Tophane) Kapısı	Tophane İskelesine açılan kapı.
	11.(Meyyit) Ölü Kapısı	(Kasımpaşa) Meyit iskelesine açılan kapı.
	12.Demirkapı	(Kasımpaşa) Tersaneye ait demir işleri yapılır.
Kule Giriş Kapıları	2.Büyükkule Kapısı	Galata Kulesi'ne giriş kapısı.
	3.Küçükkule Kapısı	Galata Kulesi'ne giriş kapısı.

♣ Kaynak: Bayrı (1951:29); Hovhannesyan (Baskı:1996:41-43)

5.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal Yapılar:

Roma panteist döneminden hristiyanitenin etik simgelerine dönüşerek imparatorluğun gücünü, kudretini ve saflığı simgeleyen ***altın sarısı*** ile ***beyaz*** renklerin, birçok eserde kullanıldığını günümüze kalan kalıntılardan izlenmek olasıdır. Denizden gelişte, yeşil ormanlarla çevrili ***sarı*** ve ***beyaz*** renklerde ışıldıyan, **liman ağızlarında üzeri heykelli sütunlar** kadar Gotlara karşı kazanılan zaferi simgeleyen **Gotlar Sütunu**, İki mermer Kuleli ve üzeri kitabeli **Saray (Top) Kapısı,** fenerler, kuleler, dikkati çeken nirengilerdir. Karadan kent girişini simgeleyen ve *Büyük Konstantin* tarafından yaptırılan **Bizans Kapitolü,** Gotlara karşı kazanılan zafer anısına *Theodosius-I* tarafından yaptırılan **Zafer Takı'**na (halen Laleli'de kalıntıları mevcuttur) ilave olarak, meydanlarda, üstlerine heykel dikilen ve panteist çağın bellek şemasını devam ettiren **beyaz mermer sütunlar**, kentin önemli nirengi noktalarını işaretlemektedir [Pafta:20.B.]

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sınıflandırılarak tablo haline getirilmiştir.

Tablo: 5.15. Roma dönemi nirengileri

	ADLARI	SEMTLERİ
Sur-içi Düğümler	Kapitol	Laleli Camii yerinde. bilim, siyaset, din kutsal merkezi.
	I.Theodosius Zafer Takı	Simkeşhane ile Patrona Halil Hamamı arasında olmalıdır.
	Gotlar Sütunu	Got zaferi sonrası I.*Theodosius*, Sarayburnu deniz surlarına diktirmiştir.
	Konstantin Sütunu	Forum Kostantin'dedir. Heykeli vardır.(Çemberlitaş)
	Dikilitaş	*Firavun Thotmoses* Sütunu, Sultanahmet Hipodrom'dadır.
	Zafer Kazanı: Örme/ Burma/ Yılanlı Sütun	İran zaferi sonucu İmparator Konstantin tarafından V.yy.da Delf Tapınağı'ndan getirilmiştir.
	Arkadyüs Sütunu	Arkadyüs Meydanı'nda (Cerrahpaşa)'dır. (Avrat Taşı)
	Marsiyanus Sütunu	Marsiyan Meydanı'nda (Fatih'te) (Kıztaşı)
	Ahırkapı feneri	Ahırkapı'dadır.
G	Hristos (Galata) Kulesi	Galata'dadır. Grekler **Megalos Prygos** (Büyük Burç), Cenevizliler **Christtea Turris** (İsa Kulesi) demişlerdir.
Boğaziçi	Leandr/Damalis Kulesi	Salacak'tan 180 m deniz üzerinde bir adadadır.(Kız Kulesi)
	Pompeis Sütunu ve Kitabesi	Rumeli Feneri önü.
	Yoros Kalesi	Anadolu Kavağı'nda Tapınak kalıntılarına yapılmıştır.(Ceneviz Kalesi.)

*Kaynak: Sentez.

5.4. Sonuç: Roma Dönemi Kimliği:

5.4.1.Coğrafi kimlik:

Coğrafi yapısının elverişliliği dolayısıyla, koylarda ticaret iskeleleri, limanları, tersaneleri ile donanmaya ait limanlar ve tersaneler oluşturulmuştur. Böylece İstanbul bir ***Liman Kenti*** kimliği taşımaktadır. Boğaziçi yerleşmeleri ise iklim ve bitki örtüsünün de etkisiyle ***Sayfiye=Yazlık*** kimliğine sahiptirler.

5.4.2.Sosyal kimlik:

Nea Roma, Roma'nın KIZKARDEŞİ olarak kurulmuştur. ve Hristiyanlığın kabulü ile de Meryem Ana'ya ithaf edilen bir kent olmuştur. Ökümenik Konsil'in Hristiyanlığı kabulünden sonra, Katolizmi temsil eden Roma'ya karşı kent, süratle, bir Ortodoks ***Dinsel Merkez*** kimliğine bürünür. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması, kenti Grek Sitesi'nden Doğu Roma İmparatorluğu'nun ***Başkent***'liğine yükseltmiştir. Öte yandan Akdeniz-Karadeniz ticaretinin merkezinde bir ***Liman Kenti*** oluşu dolayısıyla, giderek ***Ticaret Merkez***'liğini de pekiştirir. Bu ise İstanbul'u ***hem İdari hem dinsel, hem de ticarî başkent*** olmaya yöneltmiştir.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sınıflandırılarak tablo haline getirilmiştir.

Pafta:3.Roma Dönemi (197 sonrası) referans noktaları: Sınırlar, bağlantılar, düğümler

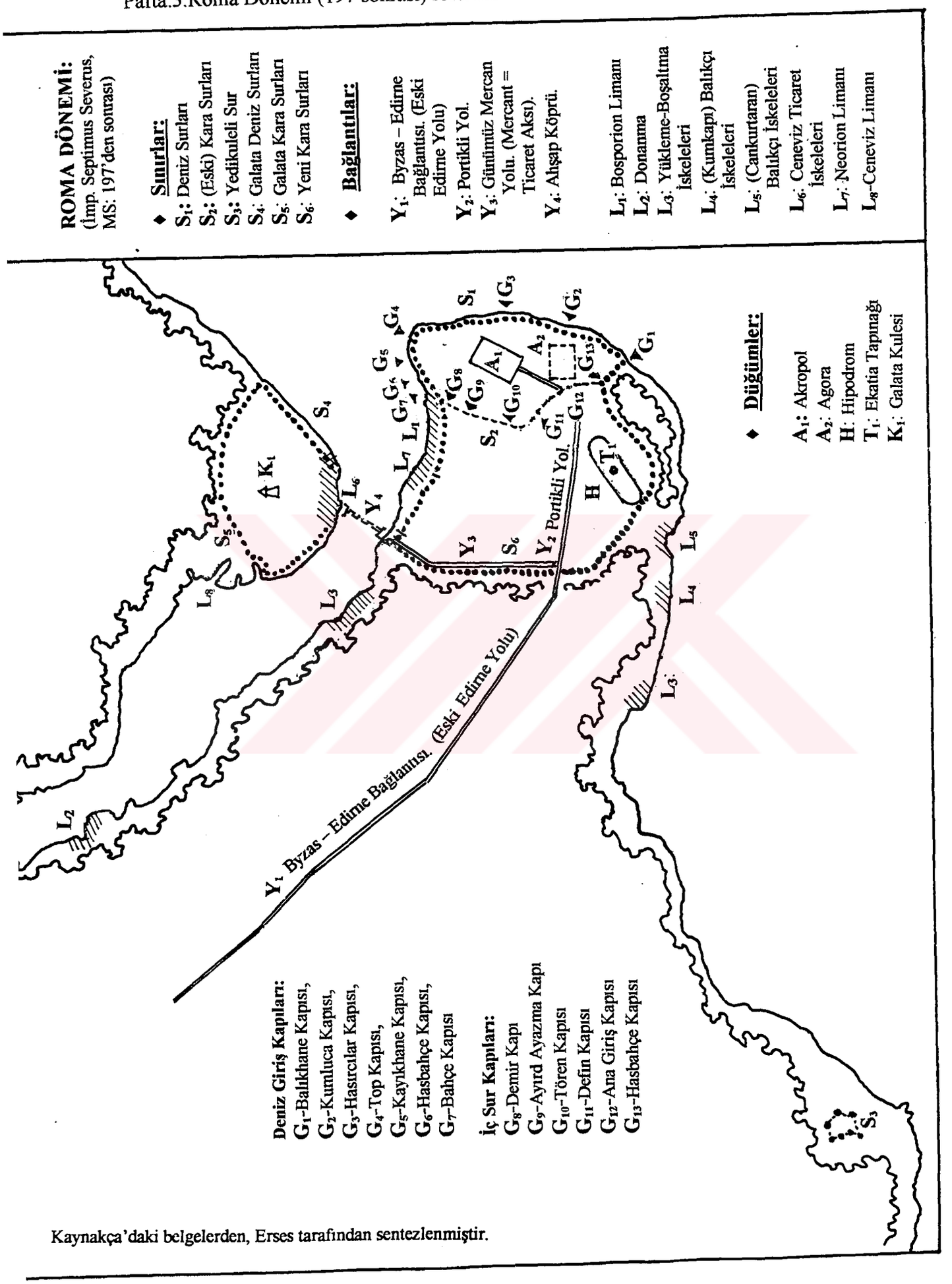

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

Pafta:4.Roma Dönemi (197 sonrası) referans noktaları: Bölgeler

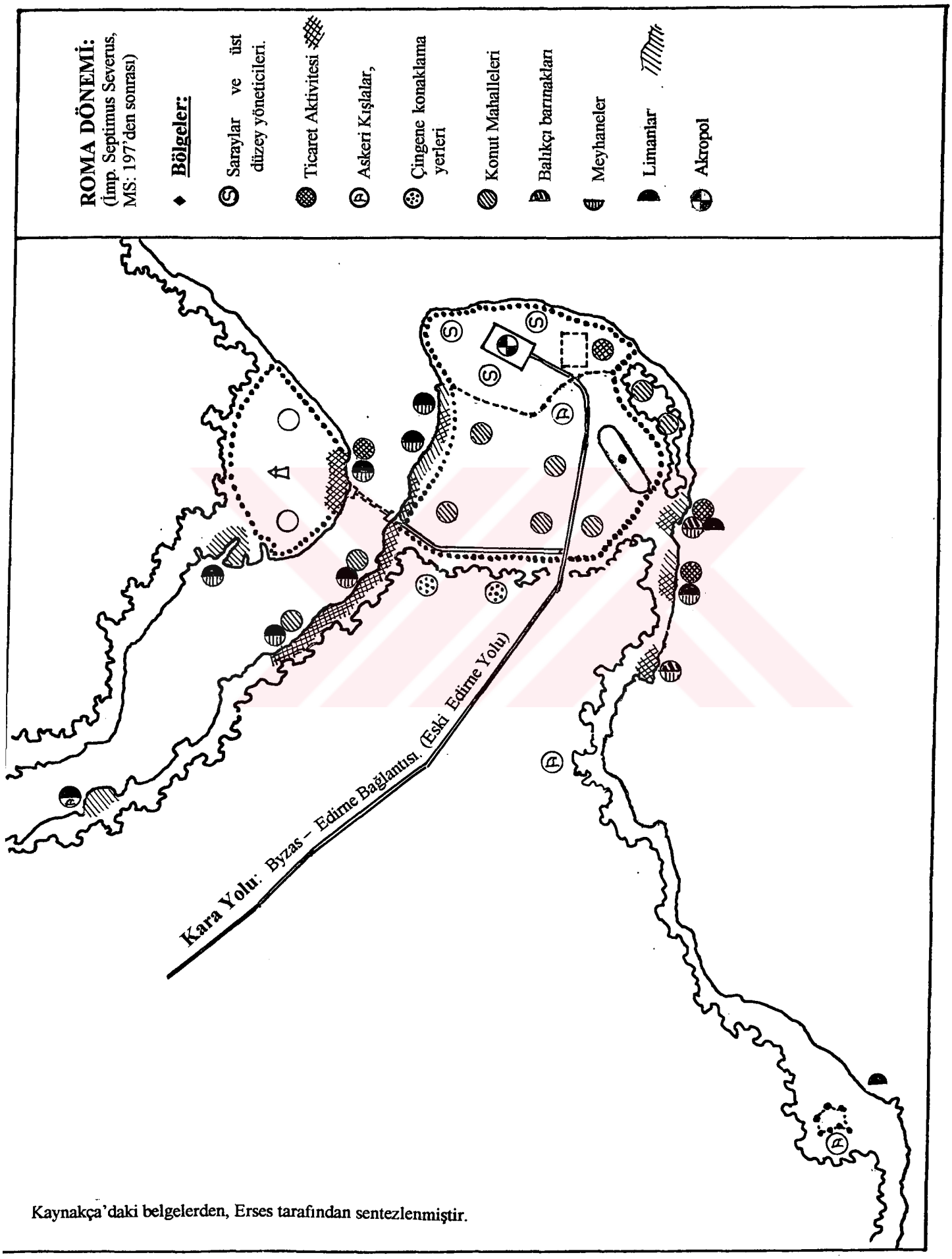

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

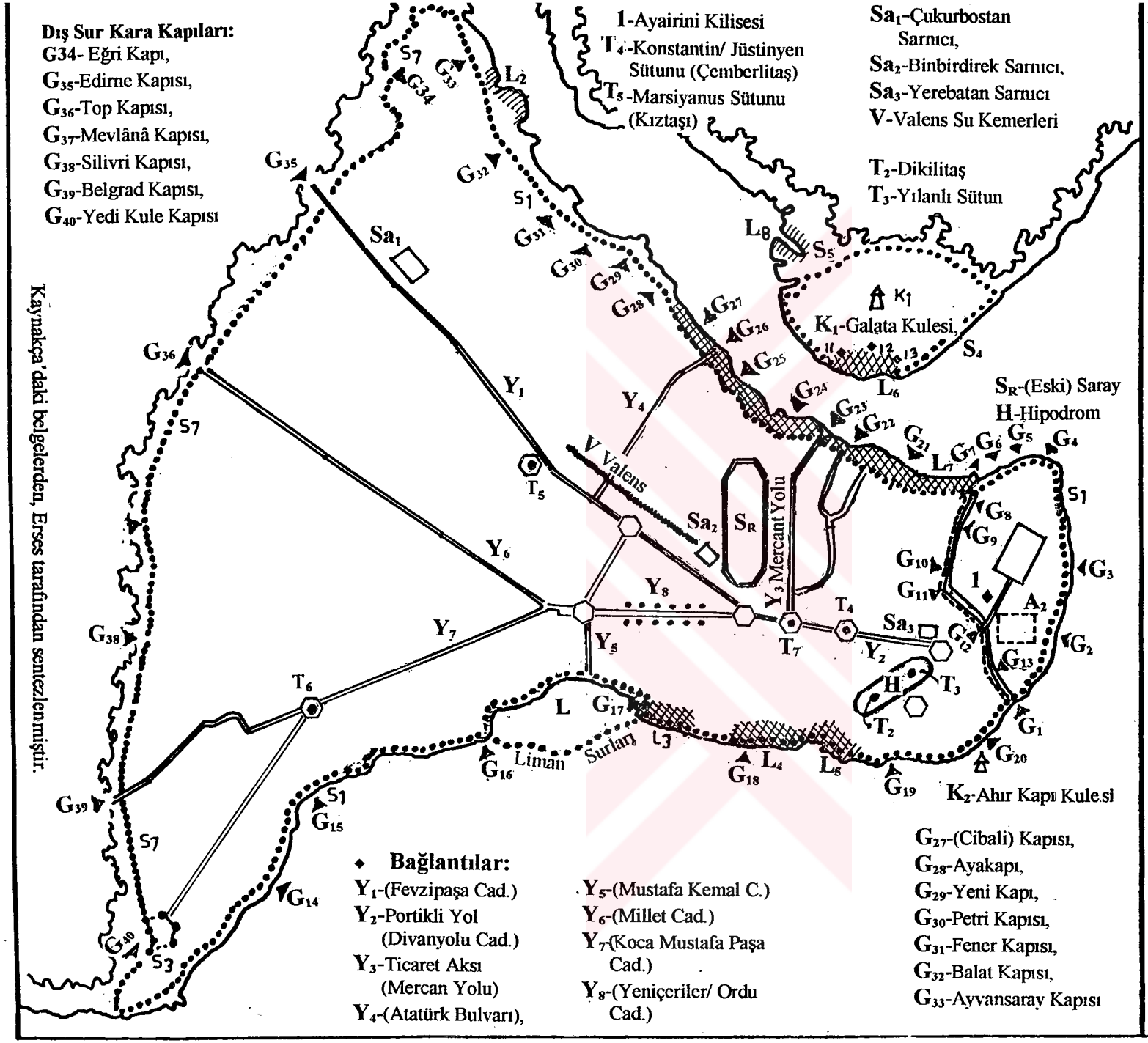

ROMA DÖNEMİ:

(İmparator Konstantin, MS. 395'den sonrası)

- **Düğümler:**

Deniz Giriş Kapıları:
G1-Balıkhane Kapısı,
G2-Kumluca Kapısı,
G3-Hasırcılar Kapısı,
G4-Top Kapısı,
G5-Kayıkhane Kapısı,
G6-Hasbahçe Kapısı,
G7-Bahçe Kapısı

İç Sur Kapıları:
G8-Demir Kapı
G9-Ayırd Ayazma Kapı
G10-Tören Kapısı
G11-Defin Kapısı
G12-Ana Giriş Kapısı
G13-Hasbahçe Kapısı

Dış Sur Deniz Kapıları
G14-Narlı Kapı,
G15-Samatya Kapısı,
G16-Davutpaşa Kapısı,
G17-Yeni Kapı,
G18-Kum Kapısı,
G19-Çatladı Kapı,
G20-Ahır Kapısı,

Dış Sur Haliç Kapıları
G21-Bahçe Kapısı,
G22-Balıkpazarı Kapısı
G23-Zindan Kapısı,
G24-Odun Kapısı,
G25-Ayazma Kapısı,
G26-Un Kapısı,

Pafta:6.Roma Dönemi (395 sonrası) referans noktaları: Bölgeler

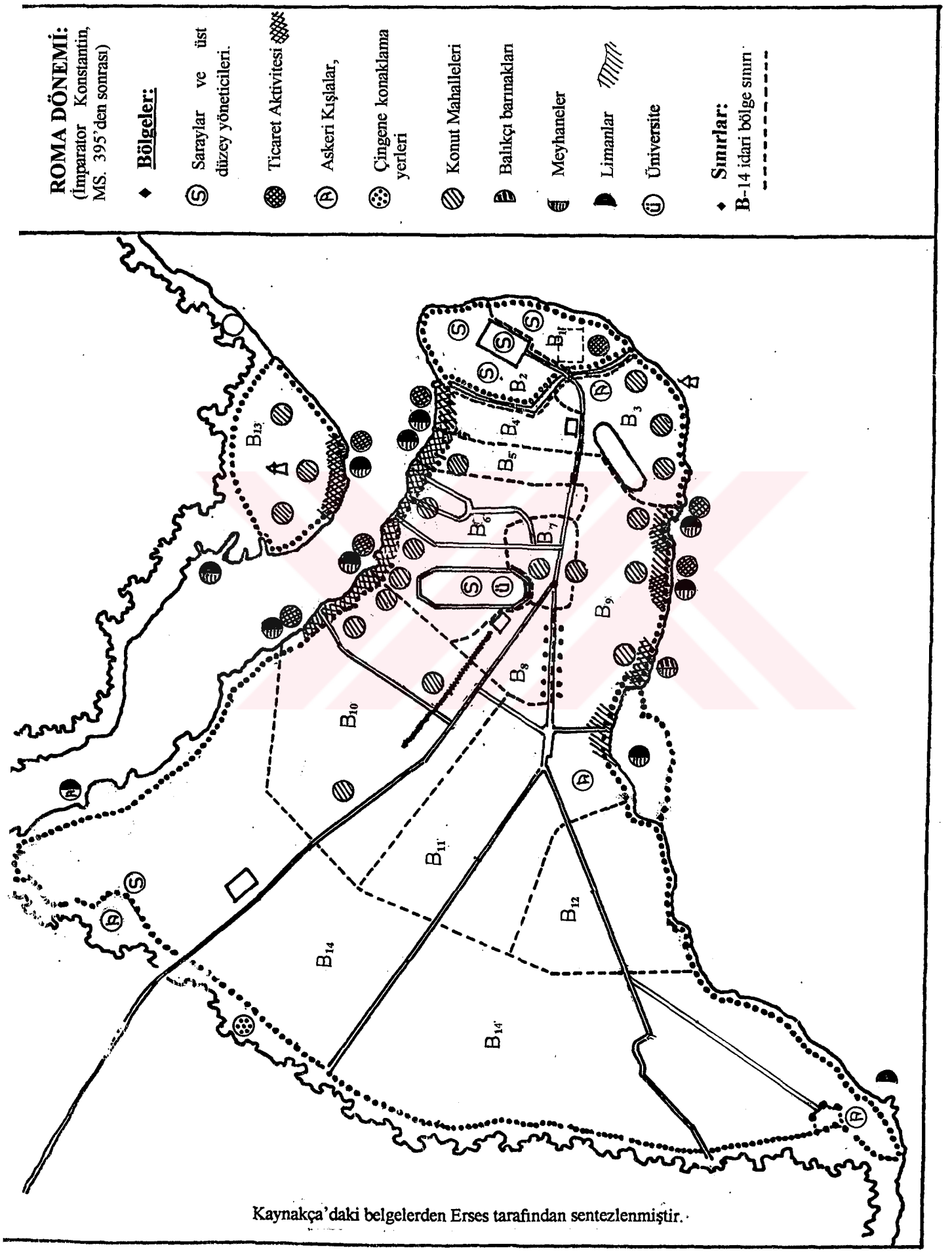

Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiştir.

Şen (Tarih yok:53-54), V.yy.'da B.Kostantin tarafından Yahya Peygamber adına yaptırılan ***St.Stüdyon Manastırı'***nın tanınmış bir bilim merkezi olduğuna ve burada 1000 kadar papaz bulunduğuna değinir. Öte yandan ***Kapitol***'de Avrupa'nın ilk üniversitesinin kurularak hizmet vermeye başlaması, Nea-Roma'nın, Grek Dönemi'nden süregelen ***Kültür Merkezi*** kimliğini de güçlendirmektedir. Bu durumda Ostrogorsky'nin, 100 yıl içinde Nea-Roma nüfusunun Roma nüfusunu geçmesi ifadesindeki temel ögeler ortaya çıkmaktadır. Kent Ticaret Kimliği ile *tüccar*, yeniden yapılanma ile *işçi*, üniversite ve manastırlar ile *öğrenci* çekmektedir.

5.4.3.Yapma kimlik:

Stratejik konumu dolayısıyla 300 yıl içinde 3 kez surların genişletilmesi, savunma kaygısını da ortaya koymaktadır. **Sykae/Galata** yerleşimi, saraylar, idari binalarla zenginleştirilip ***Jüstinyenapolis*** (Jüstinyen Kenti) olarak anılmaya başlandıktan sonra, bir *Gözlem Kulesi* ve savunma amaçlı olmayan *duvarlar*la çevrilmesi, bir korunma kaygısının olduğunu göstermektedir.

Anadolu yakasında eski Fenike yerleşmesi olan Kalkedon, Bizantine'den önce (MÖ.74) Roma hakimiyetine geçmiştir. Roma'nın zayıflamaya başladığı dönemlerde ise İskitler yönetimi ele geçirerek yerleşimi devam ettirmişlerdir.

5.4.4.Sonuç:

Coğrafi olarak ***Liman Kenti***, sosyal olarak ***Ticaret/Kültür/Din merkezi***, askerî olarak ***Stratejik Savunma*** yeri, yapma olarak ***İmparatorluk Başkent'***i kimliklerini taşıyan ***Nea-Roma /İstanbul***, gelecek dönemlerde, bu kimlikleri dolayısıyla pek çok devletin dikkatini çekeceği ve ele geçirmeye çalışacağı bir ***Avrupa Merkezi*** olacaktır.

6.BİZANS İMPARATORLUĞU BAŞKENTİ: Bizans/ Stanpolin (Kente doğru)

6.1.Coğrafi Kimlik:

6.1.1.Fiziksel yapı:

6.1.1.1.Topoğrafya, jeoloji:

Yerleşim, topoğrafik ve coğrafik özelliklere uyum sağladığından, kent adeta kendi kendine biçimlenmektedir. Surların ve anıtsal yapıtların topoğrafyaya uygun konumlandırılışları, korunaklı limanların gelişimi, yüzey şekillerine uyumlu olarak ortaya çıkar. Kentin surları dışındaki ve adalardaki maden yataklarından çıkarılan demir, bakır gibi filizler silah ve madenî eşya yapımında; taş ocaklarından çıkarılan taşlar prestij yapıların inşasında; altın ve diğer materyaller de ziynet ve kilise süslemelerinde kullanılır. Halen **Büyükadada**'ki maden mevkii, çalışma yerinin adını taşımaktadır. Marmara Denizi adalarından getirilen mermer taşı, yapılarda kullanılmaya devam etmektedir (Böl.II.B.4.1.1.1., Tablo:6.6.).

6.1.1.2.Jeomorfoloji:

Kentin jeo-morfografyası geçmiş dönemlerdeki gibi devam etmektedir. Doğal bitki örtüsünü oluşturan ormanlar; inşaatlarda bina, tersanelerde gemi yapımında kullanılmaktadır.

6.1.1.3.Su, kaynaklar:

Kentin çevresindeki bol sular, artan nüfusa hizmet verecek şekilde, çeşmeler, havuzlar, sarnıçlar ile kullanıma sunulmaktadır. Bunlardan bazıları şifalı olarak kabul edilmekte ve yılın belli dönemlerinde bu ayazmalarda yortular düzenlenmekte, şenlikler yapılmaktadır.

6.1.1.4.İklim, mikroklima:

Kentin iklim ve mikrokliması, geçmiş dönemlerin devamı şeklindedir.

6.1.2.Biyolojik yapı:

6.1.2.1.Topraklar:

Kent içindeki ve çevresindeki topraklar, ekim-dikim için verimlidir. Ayrıca Kadıköy yakasının kızıl toprağı, çanak-çömlek ve tuğla yapımında kullanılmaktadır.

6.1.2.2.Bitkiler:

Doğal bitki örtüsü ve ormanlara ilave olarak, Boğaziçi'ndeki **Kela** (Bebek) sırtlarında ve **Kyparodos** (Baltalimanı – İstinye koyu arasında) geniş ***servi ormanları*** görülmektedir. Evlerin bahçelerde ise ***leylâk***lar yetiştirilmektedir.

6.1.2.3.Hayvanlar:

Kent çevresinin doğal zoolojisi devam etmektedir.

6.1.3.Kullanma ve koruma:

Coğrafi nirengiler, *7* ***Tepe, Haliç, Boğaziçi, Adalar, Yuşa Tepesi, Çamlıca Tepesi***'dir. İklimsel nirengiler ***lodos*** ve ***poyraz*** rüzgârları ile ***sis***'tir. Hidrolojik nirengiler ***Boğaz akıntıları, orkoz***'dur.

Bizans kaynaklarıyla yabancı kaynaklarda ***Bouillon Çınarı*** olarak yer alan bir çınar ağacı, coğrafi kimlik odaklarına güzel bir örnektir. Bu ağacın çevresi 32 m, yüksekliği 60 m.dir. I.Haçlı seferi sırasında (1096/97) ***Godefroy de Boullion***'ın askerleriyle **Büyüdere** çayırına gelerek, bu ağaç altında konaklaması, ağaca tarihsel bir kimlik de yüklemiştir (Eyice, 1996:108).

Şiddetli hava akımlarına kapalı Haliç kıyıları'na karşı, Lodos fırtınalarına açık Marmara limanları, mendirekler ve duvarlarla korumaya alınır. Bunlardan ***Theodosius*** **(Vlanga)** ***Limanı***, fırtına'ya karşı, denizden 2.sıra surlarla takviye edilmiş ve sakin bir sığınak haline getirilmiştir. Keza çeşitli gravürlerde ***Kadırga Limanı***'nda da mendirekler görülmektedir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Söylemezoğlu (1980:108), çeşitli gravürlerden gözlenebildiği kadarıyla, Bizans'ta, saray/mâlikâne bahçeleri şeklinde dağınık ağaçlık semtler bulunmasına rağmen; gerçek anlamda yeşil kullanımının olmadığına değinmektedir. **Lykos** Vadisi (Yeşilbahçe) dışında yeşil alanlar mevcut değildir. Serinletici kuzey rüzgârından korunan bu vadinin yamaçlarının yazın sıcak bir semt olarak tarıma bırakılması, güçlü bir varsayımdır.

Kentin mezarlığı (nekropol), sur dışında bir yeşil alan durumundadır.

Galata kent duvarları dışında devam eden ormanlık alanlar ise, kuzeye doğru Boğaziçi'ni çevrelemektedir. Çevrenin ormanlık oluşu dolayısıyla, bina yapımında kereste kullanımının fazlalaşması dolayısıyla, sık sık da yangınlara hedef olmuştur. 15.yy'a ait seyahatnamelerde, yangınlar sonucu zedelenmiş boş alanların çokluğundan söz edilmektedir. Bağlık-bostanlık kesimleri çoktur.

6.2.Sosyal Kimlik:

6.2.1.Sosyo-kültürel yapı:

6.2.1.1.Tarihsel yapı:

a.Bizans:

VII.yy'dan itibaren (610-711) ***Herakleidos Hanedanı*** görevi devralır. Ardından bu yüzyılda İstanbul, 616'da ***İran Hükümdarı Keyhüsrev***'in saldırısına uğrar. 626'da ***Avarlar***, 654'de ***Arap Hükümdarı Muaviye***, 667'de ***Arap Hükümdarı Yezid*** ve 672'de ***Arap Hükümdarı Sübyan bin Avf*** tarafından kuşatılır.

VIII.yy'da (717-803) ***Suriye Hanedanı*** devrededir. Bu dönem *Tasvir Kırıcı* olarak anılan bir buhran dönemidir. Evrensel devlet fikri ile birlikte Bizans'ın Batı'daki egemenliği de zayıflar. Üstelik Araplar, kuşatmalarını bırakmazlar. 715'de ***Halife Ömer bin Abdülaziz*** İstanbul'u kuşatır; Galata'yı ele geçirirerek 7 yıl Arap hakimiyetini sürdürür. 739'da ***Abdülziz'in oğlu Süleyman***, 764'de ***Bulgar kralı Paganos***, 780'de ***Abbasi Halifesi Harun'ür Reşit***, 798'de ***Harun'ür Reşit'in komutanı Abdülmelik*** tarafından kuşatılır. Sonuçta Arapların ve Bulgarların saldırıları imparatorluğu sarsar. Ayrıca Roma ile de devamlı bir iktidar sürtüşmesi sürmektedir. Ancak tüm saldırı ve sürtüşmelerden başarıyla toparlanarak

çıkan Bizans Lâtin Batı'yı; Batı Roma da, Grek Doğu'yu reddeder. Dönemin sonunda Tasvirlere dönüş başlar.

IX.yy'da (820-867) ***Amorion Hanedanı*** başa geçer. Bu yüzyılda da 811 ve 822'de Slavların, 866'da Ruslar'ın kuşatması gerçekleşir. IX.yy sonundan XI.yy'a kadar (867-1056) Makedonya Hanedanı yönetimde kalır. Her iki hanedan döneminde; Bizans İmparatorluğu'nun en parlak dönemi başlar. 914'de ***Bulgar Kralı Simeon*** İstanbul surlarına dayanır. Hukuki kodifikasyonlar devreye girer. Bulgar Patrikanesi'nin Bizans Kilisesi'ne bağlanması ile Bulgarlarla ilişkiler gelişir. 1048'de ***Asi Torniçiuyus***, hanedanın yeniden değişmesine neden olur.

XI.yy'ın 2.yarısında (1059-1078) ***Dukas Hanedanı*** döneminde giderek zenginleşen arazi sahiplerinin İstanbul'da yüksek memurluk görevlerine getirilmeleri ile *Başşehir asiller sınıfını* meydana getirerek yönetimde söz sahibi olması (1025-1081), sıkıntı yaratmaya başlar. 1081 Aleksi Komnen'in kenti ele geçirmesi ve Feodalitenin güç kazanması dolayısıyla, şatolarına çekilen bu kişiler, daha ziyade dinsel tarikatlarda yetiştirilen şövalye ünvanlı korumalarla dolaşırlar. Merkezi yönetim ile büyük derebeyleri arasında zaman zaman çatışmalar başlar.

XII.yy'a kadar (1081-1185) ***Komnenos Hanedanı*** döneminde Bizans yeniden canlanmaya başlar. Sadece devlet güçlenmekle kalmaz, karada ve denizde de eski hükümranlığına kavuşur. İstanbul, 1090/91'de ***Peçenekler*** tarafından denizden kuşatılır. 1096 tarihinde ise I.Haçlı Seferine çıkanların kuşatmasına uğrar. 1097'de tek tek derebeyleri ile anlaşmalar yapılır. Bu dönemde, Başkent yüksek memurlarına dağıtılan ünvanlar iptal edilir; bunun yerine (derebeyliklerin) *askerî asalet sınıfı* ve bunun ünvanları devreye girer. Gerek Avrupa'dan gerekse Anadolu'dan gelen baskı ve akınlarla iyice bunalan İstanbul, en büyük darbeyi ***Sicilyalı Normanlar***'dan yer. Kara ve denizden kuşatmaya dayanamayan Kent, yaşadığı bunalımla imparatorunu linçeder.

XII.yy ile XIII.yy'da (1185-1204) ***Angelos Hanedanı***, XIII.yy'da Laskaris Hanedanı görev alırlar. Bu dönemde de iç huzursuzluklar, kutsal yerlerle ilgili savaşlar sürer gider. ***Haçlılar*** Galata'yı ele geçirirler ve Haliç'teki donanmayı koruyan demiri parçalıyarak içeri girerler ve kenti kuşatırlar. 1203'de kent düşer ve yağmalanır. 1204'de halk arasında isyan patlak verir ve hanedan bir kez daha el değiştirir.

XIII.yy'dan XV.yy'a kadar (1204 -1453) ***Palaiologos Hanedanı*** devrede kalmıştır. 1204'de, (Venedik haçlılarınca ele geçirilen) Bizans'ın hükümdarı, şövalyeler arasından seçilir. Bu, Lâtin egemenliğinin tekrar kurulması anlamını taşımaktadır. ***Flandre Kontu Boudouin***, Ayasofya Kilisesi'nde ***İstanbul Latin Devleti***'nin İmparatoru olarak taç giyer. Bizans topraklarının 1/4'ü imparatora bırakılır. Kalan 3/4'ün yarısı Venediklilere geçer, yarısı da şövalyeler arasında paylaştırılır. İmparator Venedikli olduğuna göre, Patrik de Venedikli seçilir ve Katolik Kilisesi hakimiyeti başlar.

Keza İstanbul'un 3/8'i *Venedik Dogu*'na, 5/8'i *İmparator*'a kaldığı için; Venedik Dogu, kendisine, "*Roma İmparatorluğu'nun dörtte birinin ve diğer dörtte birlerden birinin yarısının efendisi*" ünvanını verir.

Sonuçta içten içe Latinlere karşı hareket başlar. 1261 ***Michael Paleolog*** kenti ele geçirir. Çeşitli devletlerle ve İznik'i başkent yapan Selçuklular ile çeşitli savaşlar, devleti giderek küçültür. Balkanlarda sırp hakimiyeti, Anadolu'da Osmanlı hakimiyeti başlar. Bizans, mâli kriz içindedir. Venedik altını kıymet kaybetmiştir. Ekonomi çöküntüye doğru gitmektedir, halk fakirleşmiştir.

XIV.yy. ***Kantakuzenus Dönemi***'nde Trakya tekrar kontrole alınır. Ancak XV.yy'da Bizans'ın son eyaleti Trakya, Osmanlı'nın eline geçer. Sırbistan ve Bizans (*vassal* olarak), resmen Osmanlı hakimiyetine girerek ona haraç vermeyi kabul ederler. Hatta 1376'da Türkler, bir taht kavgası dolayısıyla Venedik karşıtı imparatora yardımcı olurlar. 1396'da Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezit, kenti kuşatırsa da ele geçiremez; bunun üzerine Boğaziçi'nin en dar yerine 1393'de **Anadolu Hisarı**'nı yaptırır. 1402'de Yıldırım Bayezit kenti tekrar kuşatır, yine sonuç alamaz.

XV.yy'da Osmanlılar, Anadolu'da **Bursa**, Trakya'da ise **Edirne** kentlerini başşehir ilan etmişlerdir. Bu haliyle İstanbul, Osmanlı'nın iki başkenti ortasında kalmıştır. 1414'de ***Şehzade Musa***, 1422'de Osmanlı Padişahı ***II.Murat*** da İstanbul'u kuşatırlar. Önce İmparatordan izin alarak Anadolu Hisarı'nın karşısına 1452'de **Rumeli Hisarı**'nı yaptırarak, Boğaz çıkışlı ticaret gemilerini denetime alan Osmanlı Sultanı ***II.Mehmet***, **Sarayburnu-Kurşunlu Mahzen** (Karaköy) arasına gerilen ***zincir*** dolayısıyla; Osmanlı Donanmasını Galata karasurlarının arkasından karadan Haliç'e indirtmiş ve hem Bizans

donanmasını hem de yardıma gelen Venedik gemilerini etkisiz bırakarak, 1453'de 2 aylık bir kuşatma ile, İstanbul'u fethetmiştir.

b.Galata:

715'de İstanbul'u kuşatan ***Halife Ömer bin Abdülaziz***; kenti fethedemez, ama duvarlarla çevrili Galata'yı ele geçiririr ve burada 7 yıl Arap hakimiyeti sürer.

I.Andronikos Paleolog (1183-1185) zamanında isyan çıkaran Cenevizliler ile Bizans İmparatoru *VIII.Michael Paleolog (1259-1282)*, 1261'de *Nymphasn Anlaşması* yaparak, Galata'da yerleşmesine izin vermiş, denize uzanan kent duvarlarını da yıktırmıştır. 1264'de Galata, Cenovalıların eline geçer ve resmi dil, İtalyanca olur. *II.Andronikos Paleolog* (1282-1328) zamanında Cenevizliler tekrar isyan çıkarmışlardır. 1296 yılında Venedikliler ile Cenevizliler arasında anlaşmazlık çıkar. Venedik donanması, Galata'yı yakıp yıkar. Buna misilleme olarak da Cenevizliler, İstanbul'da ne kadar Venedikli varsa hepsini öldürürler.

1303'de II.Andronikos, 6 Hektar alana Venedik Kolonisi kurulmasına izin verir. 1315'te çıkan yangınla tüm Galata yanar. 1324'te Cenovalılar baskına gelirler, ancak Anadolu Kavağı'nda Galea (savaş gemileri) ile karşılaşıp dönerler. 1328'de Venedikliler tekrar saldırılar, ama ele geçiremezler. Bunun üzerine Galata, Bizans himayesine girer. *Ioannes Kantakuzen* (1347-1354) döneminde tekrar ayaklanırlar; Galata'nın çevresindeki Bizans duvar kalıntıları üzerine yeniden duvar örülür (1349). Asıl sur karakterindeki yuvarlak/kare/çokgen kuleli hisarlar, 1420 yılında, kent duvarları yıkılarak inşa edilir. Sarayburnu Topkapısı ile Kurşunlu Mahzen (Karaköy) arasına zincir gerilerek, Haliç girişi kapatılır.

6.2.1.2.Kültürel yapı

İstanbul'un Bizans Dönemi'ne bakıldığında, genel anlamda bir kent kurgusunun temel niteliklerini görmek mümkündür. Farklı mezheplere rağmen etnik grupları bir arada tutan **cemaat bilinci**dir. Daha sonra islâmi yapılanmanın da katıldığı bu temel Kent İmajı, değişik kent mobilyalarını ortaya koymuştur: Ancak, **cemaat**'likten **cemiyet** oluşa geçiş aşamalarında, bu etnik yapılar, giderek ortak bir İstanbul Kültürü ve mekân anlayışını ortaya koymuştur. Asyalı kavimler kentte doludur ve Resmî Dil (Grekçe'nin Anadolu lehçesi, Ion Uygarlığından galat IONIAN =) **YUNANCA**'dır (Kos, Baskı:1995:15).

Bizans kültürü yüzyıllara yayılmış Grek-Roma kültürlerinin de bir özeti/ sentezi olarak, daha sonraki gelişimlerin meyvelerini verecektir. (Ostrogorsky, Baskı:1995:527), Bizans'ın yaratıcı değil yönlendirici ve tutucu bir karaktere sahip olduğundan verici, Batı Dünyası'nın da alıcı rol oynadığına değinir. Bu ise (Kos, Baskı:1995:19)'a göre adeta zamanı durdurmaktadır

Öte yandan Bizans saray yaşamı, siyasi ve askerî yönetimi elinde tutan, kilisenin sahibi, bazan zayıf karakterli, bazan da güçlü imparatorların idaresindedir. Eyice (1997:24), Büyük Saray mekânını tanımlarken, senato ve kadınlar bölümü hakkında şu bilgileri vermektedir:

..... Büyük sarayın önemli ve zengin surette bezenmiş mekânları olarak, damı ve kapı kanatları altın yaldızlı bakır kaplı olan *Khalke;* ***büyük bir kabul salonu olan ondokuz sedirli*** *Triklinos,* ***yılda bir defa senato üyelerinin içinde toplandıkları ve bütün kompleksin ilk yapılarından olan*** *Daphne,* ***İmparator Theophilos'un (829-842) yaptığı üç yapraklı yonca biçiminde, kubbe ve yarım kubbeleri altın yaldızlı mozaiklerle süslü*** *Trikonkhos* ***başlıca önemli mekânlardı.***

Evvelce sarayın merkezi Daphne iken, İmparator II.İustinos'un (565-578) "Altın Triklinos" *(Khrysotriklinos)* ***'u yaptırması ile merkez burası olmuştur..... Esası IV.yüzyılda yapılan ilk binalardan olan ve büyük kabullerde, bayram ve yortularda ziyafet salonu olarak kullanılan*** *Magnaura* ***veya*** *Manaura* ***elçilerin imparator tarafından kabul edildikleri mekân idi. .... kırmızı porfir taşı ile döşendiğinden*** *Porphyra* ***olarak adlandırılan salon, imparatoriçelerin loğusalığına mahsustu. Bundan dolayı, babasının hükümdarlığı sırasında dünyaya gelen prenslere verilen*** *porphyrogennetos* ***yâni "porfir içinde doğmuş" anlamına gelen unvan bir çeşit soyluluk işareti sayılırdı....***

Ostrogorsky (Baskı:1995:34), Bizans imparatorlarının saray yaşamlarındaki hadım hizmetkârlara değinir:

İmparatorların şahsını çevreleyen her şeyin önemi arttığı için, etki çevresi imparatorun özel bütçesinin idaresini, bilhassa imparatorluk gardrobunun *(sacra vestis)* ***bakımını kapsayan*** *sacrum cubilucum* ***memuriyetinin önemi de arttı.*** *Praepositus sacri cubiculi* ***en yüksek ve en nüfuzlu makam sahiplerinden birisi idi. İmparatorluk tacı zayıf bir şahsiyetin başında bulunduğunda onun "yatak odası" başkanı ekseriya devletin en nüfuzlu kişisi olurdu. Doğu adetleri etkisiyle*** *praepositus sacri cubiculi* ***'ler hemen daima hadımlardan***

olup onların emrine verilen, imparatorun şahsî hizmtkârları da çoğunlukla hadımlardan olurdu.

6.2.1.2.1.Tinsel yapı:

IX.yy'da, Bulgar Kilisesi'nin Roma'ya mı yoksa Bizans'a mı bağlanacağı yolunda toplanan *konsil*, Bizans lehine karar verir. Böylece İstanbul, Bulgar Patrikhanesi'nin de bağlandığı dinsel merkezliğe geçer (Ostrogorsky, Baskı:1995:10).

Ancak 1204 Haçlılarca İstanbul'un fethinden sonra Venedik/Lâtin hakimiyetine giren İstanbul'da, ***Venedik Kardinali*** dinsel inançların ve kilisenin başına geçer. Bu ise ortodoksluğu benimsemiş halk için katolizmin tekrar ortaya çıkması ve aşağılanma anlamındadır. Bunun sonucunda Bizans manastırları devri başlar. Latin ağırlıklı devlet giderek çökerken, İstanbul Patrikliğini yürüten Ortodoks kilisesi'nin doğu/batı üzerindeki etkisi çok artar. Venedik ve Roma Kilisesi'nin birlik tezi de giderek zayıflar.

Kent içinde kiliseler, manastırlar ve sinegoglar/ havralar; kent çevresinde, manastırlar ile Osmanlı dervişlerince kullanılan küçük tekkeler mevcuttur. Bu tekkeler, daha sonra kiliseler arasındaki kavgada, islâmiyetin ne denli tarafsız bir inanç sistemi olduğunu Bizanslılara tanıtan ve Bizanslıların, Osmanlılar lehine seçimde bulunmalarına yardımcı olacak odaklardır. Osmanlı kuşatması sırasında Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasındaki sürtüşme, doruk noktasına ulaşır. Sonuçta, *"İstanbul'da Kardinal takkesi yerine Osmanlı Kavuğu"* tercih edilir.

Bulaç (1997:23), Hristiyan eğilimine göre, Bizans topraklarının 3 ana gruba ayrıldığına değinir:

1.Kilise'ye ait topraklar,
2.Feodal Beyler'e ait topraklar,
3.İmparator'a ait topraklar ve yapılar.

Kilise, İmparatorluğun hizmetindedir; ancak bilim ve sanat dahil herşeyden üstündür: Kos (Baskı:1995:16), bunu **Bizantinizm** olarak adlandırmaktadır. Ostrogorsky (Baskı:1995: 229-230), Ortodoks Hıristiyanlar'a göre, kilisenin İmparator'a ait ve onun mülkü olduğunu; ancak hükümdarlık kudret ve iktidarının sadece dini alanda sınırlı bulunduğunu işaret etmektedir.. Her

ne kadar imparator, kilise hayatının varoluşunda önemli rol alsa da; dünyevi bir kişi olarak sadece koruyuculuğunu üstlenebilmekte; varolan imanı koruyabilmekte; ama iç işlerine karışamamaktadır. Böylece imparatorun kuvvet ve kudreti artarken, kiliseninki de artmaktadır. Buna karşılık Roma yasalarına göre İmparator, *Sezar*'dır ve tasarruf yetkisi ona aittir.

6.2.1.3.Demografik yapı:

Kuzeyden gelen Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Hazarlar, Kumanlar, Macarlar; güneyden Selçuklular, Moğollar, Araplar ve Osmanlılar; bu kente gözdikmişlerdir. Çoğu yokolur veya püskürtülür. Kente hizmetli kisvesi altında giren Slavlar; geç dönem Bizans'ını Slavlaştırır ve Ortodokslaştırır. Böylece Bizantinizm, bir Slav teşkilatına dönüşür. Bu yüzden de kent, Osmanlılara geçtiğinde, ***Çar Büyük Petro*** dahil tüm Slav Irkı'nın ve Ortodoks kavimlerinin emperyalist amacı haline gelir (Kos, Baskı:1995:17).

XV.yy.başlarında 37 hektarlık Galata'da 6 mahalle bulunmaktadır (Gezer, 1995:32-33).

6.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

6.2.2.1.İdari/Politik yapı:

Bizans yönetimi, mutlak merkeziyetçidir. *İmparator*, Doğu Roma İmparatoru ünvanını taşımakta ve *Sezar* olarak anılmaktadır. Halk Roma vatandaşıdır ve yasalar onları kapsamaktadır, göçedenler bunlardan yararlanamazlar. Saraylar ile askerî karargâhlar belirgin sektörlerdir. Saraylar'ın büyük bölümü **Sarayburnu** sırtlarında, geri kalanı da yazlık olarak **Karasurları** cıvarındadır.

6-7.000 kadar Cenevizli'nin Rum nüfusuna geçişinden sonra, Galata'da Ceneviz idaresi başlar. Kentte, toprakların sahibi ve yöneticisi olarak *Podesta* denilen bir Ceneviz Valisi oturmaktadır ve Cenova'yı temsil etmektedir. Koloninin idaresi konusunda 1304 yılında 6 kitaplık 227 madde içeren bir yasa bütünü Galata'ya gönderilmiş ve "***Pera Kanunu***" olarak anılmıştır. (Tersane Caddesi'ne bakan) *Harip Kapısı*'nda dört köşeli kule ve üzerinde Ceneviz sembolü, ayakta durmuş kartal bulunmaktadır. (Bankalar Caddesi üzerinde) Podesta'nın konutu, *Podesta Palazzo* veya *Ceneviz Sarayı* bulunmaktadır (Eroğlu, 1997:38-40).

6.2.2.2.Askeri yapı:

Askeri idare eyaletlerde *Tema*'lar, İstanbul'da garnizonları bulunan *Tagma*'lardan oluşmaktadır. Temalar'ın aslı, "**köylü birlikleri**" dir. Tagmalar ise, "*meslekleri asker*" olanlardır. Tagmaların başında *domestikos* denilen ordu başkomutanı bulunmaktadır. X.yy'da doğu ve batı olarak 2 domestikos mevcuttur. Ayrıca imparatorluk donanmasının başında bulunan *drungarios*, en yüksek askeri memur olarak, donanmanın gücünü simgelemektedir (Ostrogorsky, Baskı:1995: 234).

Eyice (1997:25), Bizans saray muhafizları arasında Hazar Türkleri'nin de bulunduğuna; Bizans'ın uzun süre çeşitli ırklardan yabancı askerlerle birlikte Türkleri de kullandığına değinir.

6.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

6.2.2.3.1.Ticaret sektörü:

Bizans devletinin merkeziyetçi yönetimi, başkent yaşamını da etkilemiştir. Bütün ekonomik hayat, ***İstanbul Epakosu***'nun denetimi altındadır. Epakoslar kitabında hem İstanbul'da hem de diğer kentlerde yaşıyan tacir ve sanatkârların loncaları belirlenmiştir. Bu loncalar, Roma'nın ***Collegiumları*** (Meslek Odaları)'na benzemekle birlikte tipik ortaçağ teşkilatı karakterini taşımaktadırlar. Loncalara giriş birtakım koşullara ve kabiliyetin ispatına bağlıdır. Bu ise devlet kontrolünün kuvvetlenmesine neden olmuştur.

Tablo: 6.1. İstanbul Loncaları

SEKTÖRLER	LONCALAR/ALT LONCALAR
Gıda	*Celepler, kasaplar, balıkçılar, fırıncılar ve meyhaneciler* Loncaları (Gıda sektörü loncaları olarak, özel önem taşımaktaydılar.)
Aktarlar/ Baharatçılar	*Merhemciler, Sabuncular/ sabun imalatçıları, Mum İmalatçıları ve Attarlar* Loncaları (çok gelişmiş balmumu, merhem ve baharat ticaretini ellerinde tutmaktaydılar.)
İpekçiler	*İpek İplikçileri, İpek Dokuyucuları, İpek Boyacıları, Ham İpek Tacirleri, Suriye Menşeli İpek Kumaş Satıcıları, İpek Elbise Satıcıları* Loncaları (İpek Ticaretinin önemi dolayısıyla ipekçilik konusunda kendilerine özgü pek çok lonca mevcuttur).
Tacirler	*Keten Tacirleri, Derici* Loncaları.

**Kaynak: Ostrogorsky (Baskı:1995:236)

**Ostrogorsky'nin tanımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

İtalyanların, giderek hakimiyetlerini arttırmaları ve ticari özgürlükleri, Bizans yönetimini rahatsız eder. Getirilen kısıtlamalar, 1204'deki 4.haçlı Seferi sırasında Venediklilerin İstanbul'u yağmalamaları sırasında çözüme ulaşır ve Bizans'ın siyasi baskısından kurtulunur.

Galata, Ege – Marmara – Karadeniz ekonomisinin sınır noktasındadır. 1310 tarihli ***Ticaret El Kitabı***'nda **Trabzon** (Karadeniz) – **Kefe** (Kırım) - **Galata** üçlüsü, ekonomik merkez olarak görülmektedir. Ayrıca Batı ile Bizans'ın para değiştirme, hatta XV.yy.'da Bizans'ın para basma yeridir (Gezer, 1995:32-33).

6.2.2.3.2.Hizmet sektörü:

Bizans, hizmet sektöründe ulaşım, içmesuyu ve kanalizasyon konusunda, Roma'nın tekniğini sürdürmüştür.

6.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

6.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Museviliğin "Panteist" yorumu durumundaki Hıristiyanlık, insanın kendini doğanın efendisi olarak görmesi anlayışını getirir. Bu ise Roma, Grek ve Anadolu'lu Yunanlı'nın "efendilik/vatandaşlık" anlayışının devamı olarak doğayı değiştirme ve her tür madde üzerinde tasarruf yetkisini kendinde bulma anlamını taşımaktadır. Bu açıdan İstanbul'daki binalar, imparatorluğu simgeleyen sarı, ruh üstünlüğünü simgeleyen mavi ve ruh gücünü simgeleyen kırmızı renklere boyanırlar (Onur ve Habib, 1995:36).

Hıristiyanlığın din olarak IV.yy'da *İznik Ökümenik Konsili* tarafından kabulünden sonra tasvirsiz geçen 200 yıllık dönem sonunda, inançlar kavramsal değerlerini sürdürürken, kollektif bilinçaltında yeretmiş bulunan Roma ve Yunan tanrı tasvirleri, bu kez giyinik olarak renkli boyalı Meryem, İsa ve havarilerin ikonları şeklinde ortaya çıkar. İlerki yüzyıllarda, bunların siyasi amaçlara hizmet eder şekilde siyasi baskılar doğrultusunda kullanılmaları, VIII. ve IX.yy'lar arasında (711-843) *Tasvir Kırıcı* denilen bir buhran döneminin yaşanmasına neden olur (Ostrogorsky, Baskı:1995:137). Tasvir düşmanı Anadolu inançlarının etkisiyle uzun süre din çatışmaları yaşıyan Bizans'ta; yeniden tasvir dönemi başlar. Ancak bu kez ikonlar heykel şeklinde değil, altın ve gümüş yaldızlı resimler, yaldızlı

ve renkli mozaik duvar freskleri şeklindedir. Sonuçta bunlar, Ortodoksluğun kollektif şuurunu simgeleyen tinsel imgeler duruma gelir.

Ortaçağ Avrupası'nın mucizelere inancını ve şifa arayışlarını, İstanbul'daki Patrikhane Merkezi Ayasofya'nın mücevherli sütunlarıyla örnekleyen Clari (Baskı:1994:41-45), şöyle yazmaktadır:

(……) Bazısı, sürtününce böbrek ağrısına iyi geliyormuş, bazısı böğür, bazıları da başka hastalıkları iyileştiriyormuş (…)

(……)

Kilisenin büyük gümüş kapısının halkasında hangi karışımdan yapıldığı bilinmeyen, çoban kavalı boyunda bir boru asılıydı… vücudunda şişlik gibi, meselâ karın şişliği gibi bir dert olan hasta boruyu ağzına koyar koymaz, boru onu tutuyor ve bütün hastalığını emerek zehiri ağzından çıkartıyormuş…

Bunun dışında mukaddes emanetlerle ilgili mucizelerden de bahsetmektedir:

(……) Saint Chappel'de başka bir mukaddes emanet daha vardı. Bir tablonun üstündeki aziz Demetrios tasviri. Bu tasvirden o kadar yağ akıyordu ki, yağın nasıl gideriləceğine akıl ermiyordu.

(……)

(……) Şehirde Havvariyun Kilisesi (Fatih Külliyesi'nde, imaretin bulunduğu yerdeki kilise) ***denilen başka bir kilise göze çarpıyordu. Ayasofya Kilisesinden daha zengin, daha muhteşem olduğu söyleniyordu… Bu kilisede yedi havvarî yatıyordu. Hz.İsa'nın çarmıha gerilmeden önce bağlandığı mermer sütun da buradaydı. İmparator Constantinus'un*** (Büyük Constantinus)***, Helena*** (Azize Helena, İmparator Constantinus'un annesidir) ***ve başka imparatorlarla burada gömülü olduğu rivayet ediliyordu.***

Görüleceği üzere İstanbul, **Hristiyanlığın Kutsal Emanetleri'**nin de merkezi durumundadır. Bu emanetlerin büyük kısmının günümüzde **Vatikan**'da bulunuşu, 1204 Haçlı Seferi Latin yağması sonrasında, nereye götürüldüklerini de ispatlamaktadır.

Batı düşüncesini Doğu Kültürü ile sentezleyen Bizans, hem yenilikçi hem de muhafazakar bir toplumsal tavır içinde olmuştur. Bu tavrı, bir yanda dinsel merkezlikten kaynaklanan bağnazlık ve bâtıl inançlar, diğer yanda başkentlikten ve ticarî kimlikten kaynaklanan askerî/sivil gruplaşmalar meydana getirmiştir. Devamlı ibadet eden, çeşitli mucize ve şifa arayanlar ile, spor

ve savaşlarda başarı kazananlar; aynı mekânda farklı sosyal tabakaları temsil etmişlerdir. Eyice (1997:22), günümüz partilerini anımsatan ve kutsal renkleri de simge olarak kullanan "Maviler, Yeşiller, Kırmızılar" ve "Beyazlar" adı verilen grupların, politik davrandıklarına değinir. Bunlardan *"Maviler"* ve *"Yeşiller"*, Bizans tarihinde önemli rol oynamışlardır. Son dönemlerde hipodrom'un harabe haline gelmesi ise, kentte dinsel gücün giderek daha kuvvetlendiğine işarettir.

Başka bir kollektif şuur ögesi de, doğan kızlar için drahoma (çehiz) olarak servi ağacı dikimlerinin devamıdır. Sonuçta, Boğaz sırtlarında servi ormanları görülmeye başlar.

Öte yandan Galata, Tatar-Slav katolikliğinin köprübaşıdır. Latin Katolik ve Yunan Ortodoks kiliseleri arasında aracılık etmektedir (Gezer, 1995:32-33).

6.2.3.2.Kent belleği:

Kent imgeleri ve kent peyzajı olarak, kentin belleğine kaydolan (fixation) donatıların çoğu, geçen bölümlerde tanımlanan referanslardır (Böl.II.B.5.3.) Grek ve Roma Dönemleri'ndeki kullanımların çoğu kollektif bellekten çağrılarak (recall) kimlik yenilenmelerine uğramış [Tablo:1.17] ve varlıklarını sürdürmüşlerdir.

6.2.3.3.Etik değerler:

Bizans'ın zenginliğinin yarattığı refah, saray ve saraya yakın erkân ile zenginlerin yaşamlarındaki serbest ortam ile; geleneksel ahlâkî sistemi sürdürmeye çalışan kilise arasındaki sürtüşmenin oluşturduğu ikilem; toplum psikolojisini etkilemiştir. Tarihsel gelişim içinde, İmparator ve imparatoriçelerin yaşamlarına duyulan nefret, İstanbul'un fethi sırasında Ayasofya'da toplanan halkın, bu felaketin onların ahlaksız yaşamları yüzünden başlarına geldiği inancıyla, imparatorlarına beddua etmelerine de neden olmuştur.

6.3.Yapma Kimlik:

Latin ağırlıklı Doğu Roma'dan, **Slav** ağırlıklı Bizans'a geçiş yaparak kimlik yenileyen İstanbul, XIII.yy'a kadar eski görkemine devam etmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun Başkenti **Bizantion/Stanpolin** olarak kimliğini sürdürürken, aynı zamanda kültür, ticaret merkezi ve

askerî üs'dür. VII.yy'dan itibaren hem siyasi hem de dini amaçlı İran, Arap, Bulgar, Peçenek ve Haçlı saldırıları dolayısıyla devamlı savaş halindedir, üstelik de iç isyanlarla boğuşmaktadır. Bütün bunlara rağmen, tahribatlar devamlı onarılmaktadır; çünkü İstanbul, sosyal ve manevî açıdan zengin bir şehirdir.

Kentin asıl kimlik yenilemesi/değiştirmesi, Osmanlıların, kent kapılarına dayanmasıyla başlıyacaktır. Bu sadece İstanbul için değil, dünya çapında bir sosyal yaşamsal çağın da değişimi anlamını taşıyacaktır.

6.3.1.Yerleşik alanlar:

Yaşam tarzının, kent karakterinin fiziksel mekâna yansıması olan Mekân Organizas-yonu ile; Kültür'ün mekâna yansıması olan Sanat Yapıtları; **BİZANS SANATI** denilen **doğu-batı sentezi'**ni oluşturarak ***kent formu***'nda, ***anlam*** ve ***doku*** elemanlarında kendini ifadelemiştir [Tablo:1.34].

6.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Roma Dönemi yerleşik alanları, daha gelişmiş olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bizans Dönemi'nde Haliç'e bakan yamaçlar yoğunlaşmıştır [Pafta:21.C.].

Tablo:6.2. Yerleşik alanlar (Sur-içi)

YER/ MAHAL	NİTELİĞİ	KULLANIM TARZI
Sarayburnu, Sultanahmet, Yerebatan (İlk sur-içi alan)	Resmi Kurumlar	Saray, çarşı, resmi ve dini binalar, saray binaları, zengin evleri
Haliç Kent Surları **boyunca**	Konut Bölgesi	Rum, Venedik (İtalyan), Yahudi Mahalleleri
Ahırkapı, Kumkapı,	Konut Bölgesi	Ermeni, Rum (Orta sınıf) Mahalleleri
Süleymaniye, Haliç	Konut Bölgesi	Alt Sınıf Mahalleleri
Sirkeci	Konut Bölgesi	İtalyan (Üst sınıf) Mahalleleri
Eminönü, Bahçekapı	Konut Bölgesi	Yahudi Mahalleleri
Laleli	Konut dışı	Bağlar, bostanlar

Kaynak: ♣

♣ Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

1204 tarihinde İstanbul'un Haçlılarca zaptedilerek yeniden Venedik Hakimiyetine geçmesi sırasında, Robert de Clari (Baskı:1994:41)'nin anılarında kent şöyle tanımlanmaktadır:

(.....) Şehir zaptedilip hacılar yerleştikleri zaman ele geçirilen saraylarda sayısız servetler bulundu. Bukoleon, anlatacağım üzere fevkalade bir saraydı. Marki'ni oturduğu bu saray, birbirine bitişik ve hepsi de altın mozaikten beşyüz kadar evle, küçüklü büyüklü otuz kadar kilise vardı. Bunlardan birinin adı Sainte-Chapelle idi.(...).

(.....).

"(Ayvansaray-Eğri Kapı dirseğinde bulunan 3 burçlu hisar ve iç kısmında yeralan) ***Blakhernai sarayında, yirmi kiliseyle birbirine bitişik ve altın mozayikten yapılmış iki yüz ev vardı. Bu saray öyle zengin ve öyle muhteşemdi ki, tarifine imkân yoktur"***.

1203-4 Haçlı seferi sırasında, Villehardouin adlı soylunun anılarında kent şöyle tanımlanmaktadır (Janoir Larousse, Tarih Yok:410):

(....) İstanbul'a ulaşan Haçlılar, güçlü kulelerle desteklenen yüksek surları, muhteşem sarayları ve büyük kiliseleri görmeden önce, dünya üzerinde bu denli büyük bir şehir bulunabileceğini tahmin edemezlerdi.

Daha sonraki yüzyıllarda, ***Blakhernai Sarayı*** ihmal edilir, yıkılır ve bir bölümü üzerinde günümüze kadar varlığını sürdüren ***Tekfur Sarayı*** veya yabancıların tanımıyla ***İmparatorluk Yazlık Sarayı*** yaptırılır.

Galata (Jüstinyen Napolisi), bu kez **Pera** (Karşıyaka) olarak anılmaya başlar. Roma Dönemi'nden devam eden Derebeyleri'ne ait çiftlikler, köylülerin yerleşim yerleri olan köyler, gruplaşmış konutlardan oluşan Konut Bölgeleri ile tek tük konutlardan oluşan Sayfiyeler/konutlar, **Boğaziçi** boyunca varlıklarını korumaktadır.

Tablo: 6.3. Yerleşik alanlar (sur-dışı)

	YER/MAHAL	NİTELİĞİ	KULLANIM TARZI
Sur-dışı	**Pera** (Galata)	Konut Bölgesi	(Venedik) Üst sınıf Mahalleleri
	Knigos (Eyüp)	Sayfiye	Yazlık saraylar, kiliseler, manastırlar
	Sulukule	Göçebe Bölg.	Çingenelerin konaklama yerleri
Boğaziçi	**Butharion** (Kabataş-Dolmabahçe)	Konut Bölgesi	Kilise, saray, yerleşim
	St.Mamas (Beşiktaş)	Konutlar	Kilise, yerleşim
	Hagios Mamas (Beşiktaş-Ortaköy)	Köy yerleşimi	Kilise, köy yerleşimi
	St.Phocas (Ortaköy)	Konut Bölgesi	Kilise, yerleşim
	Kela (Bebek)	Köy yerleşimi	Kilise, konutlar
	Brokhtoi (Vaniköy-Göksu arası)	Konutlar	Justinyen sarayı ve dinsel yapılar.
	Sophianae (Çengelköy)	Konut Bölgesi	Kilise, yerleşim
	Arnavutköy, Çubuklu, Beykoz Kuzguncuk, Büyükdere, İstinye,	Sayfiye/ konut/ konut dışı	Kiliseler, manastırlar, çiftlikler.
Anadolu	**Skutaria** (Üsküdar)	Konut Bölgesi	Saraylar, konutlar
	Kalkedon (Kadıköy)	Konut Bölgesi	İskit yerleşik alanıdır.
	Khelai (Şile)	Konut Bölgesi	Frik ve Bitin yerleşimi

Kaynak: **

6.3.1.2.Yeni yerleşmeler:

İmparatorların, *Büyük Saray*'dan (Topkapı Sarayı, bu saray beden duvarları üzerine yapılmıştır) ayrılarak *Blakhernai* (Ayvansaray)'da yeni saraya yerleşmeleri ile, kent sınırlarına doğru mahalle gelişmeleri, kendini yenilemiştir [Pafta:21.C.].

Sarayda güç kazanan derebeyleri'nin çiftliklerine ait bilgiler kesin olmamasına rağmen, Boğaziçi'ndeki belli başlı köy yerleşimleri hakkında kayıtlar mevcuttur. Anadolu yakasında Kadıköy, Bizans tarafından ele geçirilir ve prens/prenseslerin saray ve manastırları ile bir yandan sayfiye bir yandan da sürgün yeri olarak kullanıma açılır

** Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir

Tablo:6.4. Yeni yerleşmeler

	SEMTLER	NİTELİĞİ	KULLANIM TARZI
Sur-içi	Beyazıt,Gedikpaşa, Langa, Cerrahpaşa, Kocamustafapaşa	Konut Bölgeleri	Kiliseler, konutlar,
	Blakhernai (Ayvansaray)	Saray ve konutlar	İmp. Sarayı, kiliseler, evler
Sur-dışı	**Zeytinburnu**	Köy yerleşimi	Bizans'ın teşvikine rağmen gelişemez.
	Hebdomon/Makhora (Bakırköy)	Sayfiye	Yazlık saraylar, kiliseler, evler
	Silibrea (Silivri)	Köy yerleşimi	Konutlar
	Matrai (Çatalca)	Köy yerleşimi	Konutlar
Anadolu	**Kalkedon** (Kadıköy)	Yerleşim alanı	Bizans ele geçirir, iskan eder.
	Kızıltoprak	Sayfiye, Eğlence, Dinlence	Yazlık köşkler, bağlar, bahçeler, mesireler
	Fenerlibahçe, Prens Adaları /Kızıl Adalar	Hanedan Sürgün yerleri	Saray, hamam, kilise
	Prens Adaları /Kızıl Adalar	DinselYapılar	Ruhban Okulları, manastırlar, kiliseler
	Kartal, Cevizli, Kayışdağı, İçerenköy, Üsküdar	Köy yerleşimi	Orhangazi Dönemi'nde (XIII.yy) Osmanlı/Türk Mah.
	Cartalimeni (Kartal)	Konut dışı	Bağlık, bostanlık, tarım alanı

Kaynak: **

Eyice (1996:102), eski kaynakların her ne kadar yetersiz olmasına rağmen, Bizans döneminde Boğaziçi'nin Rumeli yakasında İmparatorlara ait 3 yazlık saray, 19 kilise, 16 manastır, 1 düşkünler evi; Anadolu yakasında 3 saray [***Brokhtoi, Meludion (av köşkü), Sophianae***], 14 manastır, 11 kilise, 4 düşkünler yurdu, 1 öksüzler evi olduğuna değinmektedir. Bunların bir kısmı Roma Dönemi'nden kalma olup, bazılarının yerlerine de yenileri yapılmıştır.

Tablo:6.5. Yeni yerleşim alanları (Boğaziçi)

YER/MAHAL	NİTELİĞİ	KULLANIM TARZI
Argyropolis (Tophane)	Mezarlık	Hristiyan, Yahudi Mezarlığı
Diplokyon (Beşiktaş)	Köy yerleşimi	Konutlar
Archion/Kilidiyon (Ortaköy)	Sayfiye	Yalılar
Amoplos (Kuruçeşme)	Köy yerleşimi	Konutlar
Anapolis/Estiyas (Arnavutköy)	Köy yerleşimi, Adak yeri.	Rum ve Yahudi Konutları
Glaros (Kanlıca)	Sayfiye	Konutlar
Arizopolis/Güneş memleketi (Fındıklı)	Sayfiye	Konutlar
Simas (Sarıyer)	Köy yerleşimi	Konutlar
Termimeri (Sıcakköy) **/Kamarodes**(Yeniköy)	Konut dışı	Bağlar, bostanlar, tarım
Süstenyan (İstinye)	Köy yerleşimi	Konutlar
Farmekeus (Zehirli)/ **Serapia** (Tarabya)	Köy yerleşimi	Konutlar
Kledi To Ponte/ Karadenizin Anahtarı (Kireçburnu)	Köy yerleşimi	Konutlar, ayazma
Periron (Kandilli)	Konut dışı	Bahçeler, manastırlar
Nikopolis (Vanıköy)	Köy yerleşimi	Konutlar, kilise
Protes Dikos (Çengelköy)	Köy yerleşimi	Konutlar, manastır
Amikos/Amnikûs (Beykoz)	Köy yerleşimi	Konutlar, av sahası

* Kaynak: Algın (1982:44-118); Eyice (1996:103)

** Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

* Algın ve Eyice'nin tanımlamaları, Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:6.6. Yeni yerleşim alanları (Adalar)

YERİ	ADI	KULLANIM ŞEKLİ
Kadıköy Açıklarında	**Proti** (Kınalı)	**Manastırlar** –Taş Ocağı
	Panorme/Antigon (Burgaz)	**Ayayani Kilisesi** (Kraliçe Teodora adına)
	Pyts (Kaşık)	Boş
	Halki (Heybeli)	**Meryem ve Aya Triada Manastırları. Rum Rahip Okulu.** Bakır madeni ve Taş ocağı.
	Prinkipo (Büyükada)	**Hristos ve Kadınlar Manast.** – Demir Madeni, Taş ve tuğla ocakları.
	Anderevithos (Sedef)	**Manastır** –Taş ocağı.
	Niandre (Tavşan)	Boş – Taş ocağı.
	Plati (Yassıada)	Ağır suçlular için yer altı **zindanları**
	Oksiya (Sivri)	**Mikail Manastırı**. Ağır suçlular için **cezaevi.**
Tuzla Açıklarında	**Pavli** (Güzel)	Boş.
	Andreas (Eşek)	Boş. Tuzla İçmeler karşısında
	? (Dardağan)	Boş. Tuzburnu karşısında
	Vrukolakas (Fener)	Tuzla açıklarında
	? (İncirli)	**Sarnıç.** Tuzla Körfezi karşısında.

*Kaynak: Algın (1982:36-38)

Bizans Dönemi'nde, Marmara denizi'nde bulunan **Prens/Prenses Adaları** veya **Kızıl Adalar** kimlik kazanmaya başlarlar. Buralarda manastırlar, kiliseler, ruhban okulları yapılırken; bir yandan da İmparatorluk saray erkânının sürgün yeri, hapishane ve zindan olarak kullanılmıştır.

* Algın'ın tanımlamaları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

6.3.2.Kurumsal donatılar:

6.3.2.1.Resmi yapılar:

Tablo: 6.7. Resmi yapılar

	KULLANIM TÜRÜ	YER/ MAHAL
Sur-içi	**Büyük Bizans Sarayı** (Mozaik Müz.)	Sultanahmet C. Arkasından Ahırkapı yönüne doğru pavyonlu büyük saray.
	Büyük Theodosius Sarayı (Eski Saray)	İmparatorların tahta çıkarken kıyafet giydikleri saray. Daha sonra Üniversite olur. Beyazıt'tadır.
	Hipodrom. Dönem sonunda tahribolur.	Sultanahmet'tedir.
	Zeuksippos Hamamı	Ayasofya-Sultanahmet C. Arasında.
	Bukoleon Sarayı	Çatladıkapı-K.Ayasofya arasında
	Hormisdas Sarayı	Bukoleon yakınında sura bitişik.
	Yerebatan Sarayı, manastırı	Yerebatan'da
	Antiockus Sarayı	Adliye'dedir.
	Üniversite	**Forum Tauri** (Beyazıt)'dedir.
	Kapitol	Laleli 'dedir.
	Valens Su Kemerleri	Bozdoğan'dadır.
Sur-içi	**Blakhernai** (Ayvansaray) Sarayı, manastırı ve yerleşimi.	İmp. Anastasios Dikoros inşa etmiş, İmp.Mihail Komnenos onarmıştır. Ermeni Leon duvarlarla çevirmiştir. Dönemin en zengin sarayıdır.
	Justinyanus/Tekfur sarayı Bizans Dönemi sonunda yıkılan Blakhernai'nin bir bölümü üzerine yapılmıştır..	Eğri kapı'dadır. B.Konstantin yaptırmış, Justinyanus onarmıştır.
	Bonos Sarayı	5.Tepe (Sultanselim Mevkiinde'dir)
Sur-dışı	**Leon Sarayı** . Savaşa giden imparatorlar, komutanlar ve asiller burada kılıç kuşanırlar.	Eyüp'tedir.
	Eğri (Kovuk) Kemer	Eyüp,Kemerburgaz'dadır. *I.Komnen* yaptırır (1183-85)
G	**Podesta Sarayı**	Galata'dadır. 1315'te yanar, yeniden yapılır.
	Jüstinyen Sarayı- Roma Dönemi'nden kalma	Pera/Karşıyaka'dadır.
Haliç	**Kamiloye Feri** (Deve Köprüsü) 12 Kemerli Taş Köprü. Blakhernai Sarayı'nı Karşıyaka'ya bağlar.	Blakhernai – Kasımpaşa arasındadır.
Boğaziçi	**Protitos** Sarayı	Kuleli'dedir.
	Jüstinyen Sarayı	Beylerbeyi'ndedir.
	Bizans Sarayı	Yerine Anadolu Hisarı yapılır.
	Sophianai Sarayı	Çengelköy'dedir.
	Jüstinyen yazlık villası	**Brokhtoi** (Vaniköy-Göksu arasın)'dadır.
	Skutarion Sarayı	**Skutaria** (Üsküdar)'dadır.
Anadolu	**Zereta** Çeşmesi, Havuzu	Kızıltoprak'tadır.
	12 Kemerli **Taş Köprü**	Yoğurtçu/Kuşdili'ndedir.
	Fenerlibahçe Kalesi	Fenerbahçe'de, Hanedan Sürgün yeri.
Ada	**Plati** Zindanları	Yassıada'da, ağır suçlular içindir.
	Oksiya Cezaevi	Sivri Ada'da, ağır suçlular içindir.

◆◆ Kaynak: Sentez.

◆◆ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablolaştırılmıştır

6.3.2.2.Askeri yapılar:

Tablo: 6.8. Kışlalar - limanlar ve tersaneler

	YER/MAHAL	KULANIM TÜRÜ
Sur-içi	**Bukoleon** (Çatladı Kapı) Lim.	Marmara sah. Bukoleon Sarayı'na hizmet verir.
	Langa, Çukurbostan	Kışla, Askeri Birlikler
Sur-dışı	(Davutpaşa, Rami) **Sur-dışı**	Kışla
	Habdomon (Bakırköy)	Trakya'ya gidecek ordunun toplanma yeri. Kışla. Kente gelen imparatoru karşılamaya asillerin gittikleri sayfiye. İmparatorluk Sarayı mevcuttur.
Haliç	(Haliç) **Neorion** Limanı	Askeri tersane
	(Ayvansaray) **Blakhernai** Limanı	Askeri donanma
	(Kasımpaşa) **Galata** Limanı	Tersaneler
	(Karaköy) **Kurşunlu** Mahzen	*II.Tiberius Dönemi*'nde (578-582), Galata duvarlarında hisar temeli ve mahzeni olarak inşa edilmiştir. VII.yy.'da Emevî ordusunun malzeme deposu olarak kullanılmıştır. Ordu kentten ayrılırken, kapısına kurşun döktüğü için bu adla anılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde camiye çevrilir ve ***Yeraltı Camii*** adını alır.
Marmara	**Sophien** (Kadırga) Limanı	Büyük askeri gemilerin yanaştığı liman.
	Yedikule İskelesi	İmparatorun denizden karaya çıktığı iskele.
Boğaz içi	**Sophanai** (Çengelköy) Koyu	Liman
	(Baltalimanı) Mevkii	Liman. 1453 Baltaoğlu Süleyman Bey komutasında Osmanlı Donanması demirler ve adını verir.

Kaynak: ♣ Sentez

Tablo: 6.9. Kuleler ve kaleler

	ADI	MEVKİİ
Kuleler	**Fenerbahçe** Kulesi	Fenerbahçe'de askeri sahadadır.
	Galata Kulesi	Galata'dadır..
	Ahırkapı Kulesi	Ahırkapı'dadır.
	Papaz Kulesi	Yenikapı'dadır (Mevcut değildir)
	Topkapı Kulesi	Topkapı'dadır (Terkedilmiştir)
	Arkla (Kalecik) Kulesi	Damalis/Salacak açıklarındadır.(Kız Kulesi)
	Kayışdağı Kulesi	Anadolu/Kayışdağı'ndadır (Terkedilmiştir)
	Anemas Kulesi	Tekfur sarayı güneyinde bir askeri burç ve zindan.
Kaleler	**5 Kuleli** Kale	Yedikule'dedir.
	Yoros (Hieron) Kalesi	Bir ara Cenevizliler tarafından ele geçirilir. Bu sırada günümüz şeklini alır. Anadolu Kavağı'nda gümrük kapısıdır. **Ceneviz Kalesi** olarak anılır.
	Arekas (Anadolu Hisarı)	Bizans Sarayı ve Merkür Tapınağı yerine yapılan **Osmanlı** Gözlem Kulesi, askeri karargâhı.
	Hermayon/ Phoneos mevkii (Rumeli Hisarı)	Phoneyas Manastırları mevkiinde Mikhaelion ve Phoneyas Manastırlarının taşları kullanılarak yapılan **Osmanlı** Gözlem Kulesi, askeri karargâhı.

Kaynak: * Sentez

♣ Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

6.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

6.3.2.3.1.Ticaret yapıları:

Kentin iş merkezi, **Sarayburnu** ve **Unkapanı** arasında yoğunlaşmıştır (Ortaylı, 1977). Roma Dönemi ticaret aksları, kimliklerini korumaktadır. XII.yy.'daki 2 günlük yangında, Haliç boyunca tüm ticarethaneler yanar. Latin istilası sonucu, yeni yapılanma sınırlanır (Kuban, 1993:15).

Tablo: 6.10. Ticaret donatıları

YER	MAHAL	SEKTÖR
Sur-içi	Sirkeci – Bahçekapı arasında	**Bosporion** ve **Neorion** limanları
	Sarayburnu, Unkapanı arası	İş Merkezi (MİA)
	Zeugma/Perama (Bahçe Kapısı) - **Porte Drongarii** (Odun Kapısı)	Haliç boyunca bu kapılar arasında yükleme-boşaltma iskeleleri gelişir.
	Sarayburnu, Haliç suru-sahil arası	Hayvan Pazarı
	Sultanahmet	Agora, arasta
	Ayasofya – Sultanahmet C. arasında	**Zeuksippos Hamamı**
	Perama (Odun Kapısı)	**Perama/Yahudi Limanı**
	Langa. Surla çevrili "Tahıl ihracat" limanı, lykos deresi doldurmaya başlar.	**Theodosyus/Eleuterion Limanı.** Kuşatma sırasında Osmanlı Donanması bu limana demirler.
	Ahırkapı-Kumkapı arasında	Balıkçı barınakları ve iskeleleri
G	**Galata**	Gemicilik, nakliyat, ambarlar,iskeleler
A	**Kızıltoprak** (Kadıköy)	Çanak, Çömlek, küp, tabak yapımı
	Otrope (Kalamış) **Koyu**	**Otrope Limanı**

Kaynak: * Sentez

Tablo: 6.11. Ticaret yapıları

KULLANIMI		MEVKİİ
Çarşı	Üstü örtülü ahşap **Venedik çarşısı**	Mısır Çarşısı'nın olduğu yerdedir.
	Üstü örtülü ahşap **Kumaş Çarşısı**	Kapalı Çarşı'nın nüvesini oluşturan yapı.
Hanlar	**Hurmalı** Han	Eminönü'ndedir.(Rüstem Paşa C.yanında)
	Balkapan Hanı	Mısır Çarşısı batı kapısı yanında Venedik yapısı
	Kürkçü Han	Mahmutpaşa'dadır. Taş yapıdır.

Kaynak: * Sentez

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

6.3.2.3.2.Tarım:

Açık alanlarda kuru, dere yatakları çevresinde sulu ziraat yapılmaktadır. Meyva bahçeleri ve bağlıklar, bostanlıklar da geniş alanları kaplamaktadır.

Anadolu Yakası'nda **Kadıköy, Fenerlibahçe, Erenköy, Bostancı**,.. İzmit'e kadar *üzüm bağları* mevcuttur. Ünlü *Çavuş Üzümü*'nün bir adı da ***İmparator Üzümü***'dür.

6.3.2.3.3.Hayvancılık:

Balıkçılık ve balık ticareti çok gelişmiştir; öyle ki, Bizans'ın sembolü *Palamut Balığı*'dır. Besicilik de tarıma paralel olarak gelişmektedir. Haliç'in **Pera** (karşıyaka) kesiminde otlaklar, mandıralar ve süthaneler yaygın durumdadır ve semti kimliklendirmektedir.

6.2.3.3.4.Kültürel yapılar:

Bizans Dönemi'nde, Roma Dönemi kilise ve manastırları zaman zaman onarılmış veya yıkılan/terkedilenlerin yerine yenileri yapılmıştır. Dönemin en görkemli yapısı, bir önceki dönemde yapılıp sonradan tekrar inşa edilen ve Ortodoks Rum Patrikane'sini de içeren Ayasofya Kilisesi'dir.

İstanbul'da sayısız manastır ve otuzbin cıvarında rahip/rahibe olduğuna değinen Clari (Baskı:1994:45) Ayasofya konusunda şöyle yazmaktadır:

(.....) Rumca'da Ayasofya, Fransızca'da Saint Trinit, demektir. Ayasofya kilisesi yusyuvarlaktı. Kilisenin içinde, çepeçevre, muhteşem sütunlara dayanan kubbeler vardı. Bu sütunların akikten, somakiden veya kıymetli taşlardan olmayanı ve şifa vermeyeni yoktu... Bu kilisedeki kapı, menteşe, sürgü ve bunlara benzer şeyler demirden değil, gümüştendi.

Clari (Baskı:1994:41), İstanbul'un işgali sırasında Çatladı Kapı üstlerindeki Bukoleon Sarayı'ndaki Saint Chapelle ile ilgili de şunları yazmaktadır:

(.....) Bu kilisenin içinde fevkalade mukaddes emanetler bulunurdu. (....) Hz.İsa'nın böğrünü delen mızrağın demir ucu, elleriyle ayaklarına çakılan iki çivi, billurdan küçük bir şişe dolusu mukaddes kan, Golhotha Tepesine (İsa'nın çarmıha gerildiği bu tepeye Calvarium Tepesi de denir) götürüldüğü zaman üstünden çıkarılan gömlek ve biz demiri kadar sivri deniz kamışlarından yapılarak başına geçirilen takdis olunmuş taç bulunurdu. Hz.Meryem'in elbiseleriyle Yahya Peygamber'in başı ve saymaktan âciz bulunacağım daha başka birçok mukaddes emanet de buradaydı.(.....)

Keza Eğri Kapı cıvarındaki Blakhernai Sarayı ile de şu bilgileri vermektedir:

Blakherna (sarayı)'da Meryem Ana adında bir kilise vardı. Bu kilisede Hz.İsa'nın kefeni muhafaza ediliyordu. Kefen her cuma günü dikeliyor ve içinde Hz.İsa'nın çehresi görülebiliyordu. Şehir zaptedildikten sonra bu kefenin ne olduğunu ne Rumlar ne de Fransızlar öğrenebildiler.

Tablo: 6.12. Kiliseler ve manastırlar

	ADI	MEVKİİ
Sur-içi	**Ayasofya** (Kutsal Hikmet) Kilisesi ve Rum Ortodoks Patrikhanesi.	Sultanahmet'tedir.
	Aya Öfemi Kilisesi	Sultanahmet, Hipodrom yakınındadir.
	Aya İreni Kilisesi	Sur-içi, Afrodit tapınağı üzerinde yapılmıştır.
	(Güngörmez) Kilisesi	Sultanahmet'te ve Salıpazarı'ndadır..
	İsa (İncilci **İoannes**) Kilisesi	Sultanahmet'tedir.
	Aya Yani (Aios İoannes) Kilisesi	Vaftizci Yahya adına, Ahırkapı'dadır.
	Panahirandos Mabedi	Günümüz Halıcılar Köşkü yakını.
	Aya Sergiyo Kilisesi	Küçükayasofya'dadır.
	Aya Teodosya (Fener Meryemi) Kilisesi	Saray Kilisesi. Ahırkapı yakınındadır.
	Havariyyun Kilisesi/manastırı; Roma İmparator ve ailesinin mezarları	Fatih'tedir.
	Aya Apostali Kilisesi	Fatih'tedir.
	Pamakaristüs (En Mutlu) Kilisesi	Fatih/Çarşamba'dadır.
	Pantakratorus Manastırı ve kilisesi	Zeyrek'tedir.
	Aya Teodoro Kilisesi	Vefa'dadır.
	Pavlos Kilisesi	Şehzadebaşı'ndadır.
	Myrelain Kilisesi	Laleli'dedir.
	Fenarî İsa Kilisesi	Vatan Caddesi üzerindedir.
	Pandepotus Kilisesi	Unkapanı'ndadır.
	Aya Anastasya Kilisesi	Fener'dedir.
	Aya Andrea Kilisesi	Kocamustafapaşa'dadır.
	Anastasya Kilisesi	Haliç Ayakapı'dadır.
	Aya Petro/Marko Kilisesi	Atikalipaşa'dadır.
	Sen Stüdyon Manastırı	Samatya'dadır. Yahya Peygamber adına yaptırılmıştır.
	Hora Manastırı/**Soteros K.**	Edirnekapı'dadır. Büyük Kostantin yaptırmıştır.

Sur-Dışı	**Leon** Manastırı	Eyüp'tedir. Kılıç kuşanma töreni yapılır.
	Kozmodion (Ayas Kozmos/Damianos) Manastırı	Eyüp'tedir.
	Ayamama (Ayios-Maios) Saray ve Man.	Ayvansaray'dadır.
	Blakhernai Saray ve Kilisesi	Ayvansaray'dadır.
	İoannes Prodromos Kilisesi	Hebdomon (Bakırköy)'dadır.
	Aya Mama Manastırı	Avcılar – Firuzköy mevkiindedir.
Galata	**Arap** Camii/ **Mesmele** Camii/ **Sen Paolo** Lâtin Kilisesi ve Mezarlığı/ **Sen Domenico** Manastırı ve Kilisesi	Tersane tarafındaki ***Tapınak*** yerine VI.yy'da yapılan ***Hagia İrene kilisesi***, VII.yy.da Arap hakimiyetinde camiye çevrilir. VIII.yy Abbasi İstanbul kuşatmasında ***Mesmele bin Abdülmelik*** tarafından cami yenilenir. Yanındaki Ceneviz mezarlığı ile, XII.yy.da Sen Paolo Latin kilisi ve mezarlığına çevrilir. 1323-27 Sen Domenico Manastırı ve Kilisesi olur. (XV.yy.da İspanya'dan gelen Araplar bu cıvara yerleştirilince, Arap Camii olarak anılacaktır.)
	Sen Fransuva Lâtin Kilisesi	Galata'dadır.
	Sen George Lâtin Kilisesi	Galata'dadır. XIII.yy'da yapılmıştır.
	Sen Pierre Lâtin Kilisesi	Galata'dadır. XIV.yy'da yapılmış en büyük kilisedir.
	Santa Maria de la Citerne Kilisesi/ **Sen Benoit** Kilisesi	Karaköy'dedir. Bir Bizans manastırı ve sarnıcı yerine XIV.yy'da yapılan Santa Maria Kilisesi, daha sonra Sen Benoit Kilisesine çevrilmiştir.
	Sen Michele Klilisesi	Karaköy'dedir. Osmanlı Dönemi'nde *Rüstempaşa (Kurşunlu) Hanı ve Kervansarayı*'na çevrilecektir.
	Surp Kevork Lusovoriç Kilisesi/ **Surp Haç** Mabedi	1431'de Kefeli (Kırım) Goms/Gozma adlı bir Ermeni tüccar tarafından yaptırılmış en büyük Ortodoks kilisesidir. Yanındaki Surp Haç Mabedi, kilisenin mihrabı olarak yapılmıştır.
Boğaziçi	**Saint Mamas** Kilisesi	Beşiktaş'tadır.
	Diplokyon Kilisesi	Beşiktaşta'dır. Hz.İsa'nın taş beşiği bulunmaktadır.
	Saint Phocas Kilisesi	Ortaköy'dedir.
	Saint Mikhaelion Kilisesi	Arnavutköy'dedir. B.Kostantin yaptırmıştır.
	Mikhaelion Manastırı	Arnavutköy-Bebek arasındadır. Taşları, ***Rumeli Hisarı*** yapımında kullanılır.
	Phoneas Manastırı	Rumeli Hisarı'ndadır. Taşları hisar yapımında kul.
	Süstenyan Kilisesi	İstinye'dedir. Estinye adlı papaz yaptırmıştır.
	Hagios Zakharios Kil./Man.	(Sosthenion) İstinye'de Katabalos mevkiindedir.
	Hagios Mikhael Manastırı	(Sosthenion) İstinyededir.
	Hagios Daniel Manastırı	(Sosthenion) İstinyededir. 13.yy.'a kadar.
	Theotokos (Meryem Ana) Kilisesi	(Sosthenion) İstinyededir.
	Romen Diyajen Manastırı	Tarabya'dadır.
	Kilise ve **Patrik Tazer** Manastırı	Büyükdere'de, Jüstinyen yaptırmıştır.
	İoannes Prodromos (Yahya) Manastırı	(Kalosagros) Büyükdere'dedir.
	Theotokos (Meryem Ana) Kilisesi	Vanıköy-Göksu'da, Jüstinyen yaptırmıştır.
	Protitos Manastırı	Kuleli'dedir.
	Hagios Mikhael Kilisesi	(Sophianai) Çengelköy'dedir.
	Theotokos (Meryem Ana) Manastırı	(Sophianai) Çengelköy'dedir.
	Jüstinyen Manastırı	(Protes Dikos) Çengelköy'dedir.
	Jüstinyen kilisesi	Hrisokeramus (Beylerbeyi'ndedir)
	Theotokos (MeryemAna) Manastırı + sarnıcı	(Mavromolos) R.Kavağı Karataş Mevk.
	Khnynopolis/Philippikos Manastırı	(Damalis) Salacak'tadır.
	Khrysokeramos (Altın Kiremitli) Kilise	Kuzguncuk'tadır.

Boğaziçi	**Stauros** (Istavroz) Rum Kilisesi	Stauros/Beylerbeyi'ndedir.
	Batalas Manastırı	(Boradion) Kanlıca'dadır.
	Akametai (Uykusuzlar) Manastırı	(Eiranaion) Çubuklu'dadır.
	Mikhael Kilisesi	(Hieron) Yuşa Tepesi'nde bulunan Zeus Ourios Tapınağı yerine Jüstinyen yaptırmıştır.
	Hagios Pantaleimon Kilisesi	Beykoz, Yuşa Tepesinde Jüstinyen yaptırmıştır.
Adalar	**Manastırlar**	(Ponti) Kınalı Ada'dadır.
	Manastır	(Anderevithos) Sedef Adası'ndadır.
	Ayayani Kilisesi (Kraliçe Teodora adına)	(Panorme/Antigon)Burgaz Adası'ndadır
	Mikhail Manastırı	(Oksiya) Sivri Ada'dadır.
	Meryem Manastırı	(Halki) Heybeliada'dadır.
	Aya Triada Manastırı	
	Uçurum Manastırı	
	Ruhban/Rahip Okulu	
	Hristos Manastırı	(Prinkipo) Büyükada'dadır.
	Kadınlar Manastırı	

Kaynak: ** Sentez

6.3.2.3.5.Hizmet yapıları:

Tablo: 6.13. Sarnıçlar

ADI	MEVKİİ
Aetius Sarnıcı	5.yy.da yapılmıştır. Darüşşafaka'nın arkasındadır.
Filoksen (Binbirdirek) Sarn.	Cağaloğlu Semtindedir. Filoksenius Sarayı'nın altındadır.
Aziz Aspar (Çukurbostan) Sarnıcı	Çukurbostan Semtindedir. Açık sarnıçtır.
Azizler (Şehitler) Sarnıcı	Bozdoğan su kemeri yanındadır. Kapatılmıştır.
Altı Mermer Sarnıcı	Samatya'da, I.Anasta tarafından yaptırılan açık sarnıçtır
Batonyat Sarnıcı	Ankara Caddesindedir. 6.yy.da yaptırılmıştır.
Yerebatan Sarnıcı	Ayasofya yakınındadır. Jüstinyen yaptırmıştır.
Mangana Sarayı Sarnıcı	Ayasofya'nın altındadır. I.Basil yaptırmıştır.
Havvariyyun Sarnıcı	Havvariyyun Manastırı'na aittir. Son dönemde bostandır.
Mone Sarnıcı	II.Theodosius Dönemi. Üstüne konut yapılmıştır. Sultan Selim Camii arkasındadır.
Büyük Saray Sarnıcı	Sultanahmet Camii cıvarındadır. 6.yy.da yapılmıştır.
Theodos Sarnıcı	Kadırga Limanı cıvarındadır. Theodosyus yaptırmıştır.
Bordum (Camii) Sarnıcı	Beyazıt'ta, Ragıppaşa Kütüphanesi yanındadır.
(Nuruosmaniye) Sarnıcı	Nuruosmaniye'dedir.
Valens (Bozdoğan) Su Kemerleri	Konstantin zamanında başlanıp Valens zamanında kentin 2. ve 3. Tepelerini birbirine bağlıyarak devreye girmiştir
Cebeci Su Kemeri	Jüstinyen zamanında yapılmıştır.
Bapheokliorion Sarnıcı	Boyacıköy (Baltalimanı)'dedir.

Kaynak: ♣ Şen, (Tarih Yok:49,63-66); Algın (1982:22-23)

** Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

♣ Şen ve Algın'ın anlatımlarından, Erses tarafından sentezlenerek tablo haline getirilmiştir.

Tablo: 6.14 . Ayazmalar (Kutsal Sular)

ADI		MEVKİİ
Sur-içi	**Kumluca** Ayazması	Sur-içi, Kumluca Kapı'dadır.
	Aya Triada Ayazması	Mevlâna Kapı'dadır.
	Balıklı Ayazma	Silivri Kapı'dadır.
S-D	**Aya Mama** Ayazması	Avcılar – Firuzköy mevkiindedir.
Boğ.	**Öfemiya** (Euphemia) Ayazması	Kireçburnu'ndadır.
	Hagios Athanasios Ayazması	Çengelköy "Kuleli Bahçe" Mevkiindedir.

**Kaynak: Sentez

6.3.3.Yapısal donatılar:

6.3.3.1.Kent planlaması:

Tuncel (1980:146), Bizans'ın gerileme devrinde, kentin ağırlık merkezinin Grek Dönemi'nde olduğu gibi, tekrar Haliç yönüne kaydığına değinir. Burada, Haliç'in doğal bir hendek durumunda oluşu, İmparatorluğun Zayıflama ve Çöküntü Dönemi'nde kentin kendini korumaya aldığını göstermektedir. Marmara Denizi'ne bakan yamaçlardaki ve kıyılardaki saray ve malikâneler yıkılmış; İmparatorluk Sarayı, Tekfur Sarayı'na taşınmıştır. Terk edilen tesisler, kiliseler ve kurumlar, onarılmamış ve viran halde bırakılmıştır [Pafta:7-8].

Bu dönemdeki gezginlerin anlatımları İstanbul'un oldukça yıpranmış, Roma Dönemi eserlerinin yıkıntı haline gelmiş olduğu üzerinedir. ***Havvariyun Kilisesi*** haraptır ve sarnıcı bostan olarak kullanılmaktadır. Ayasofya Kilisesi'nin kapıları bile düşmüştür. Yangınlar sonucu pek çok ahşap ev yanmış, boş araziler, bağlık/bostanlık olarak bırakılmıştır.

Başka bir gravürde ise, folyo üzerine siyah mürekkeple çizilmiş ve benzerinin Anadolu tarafında da inşa edilmiş olduğuna değinilen ***Rumeli Hisarı*** görülmektedir [Pafta:21.C.].

6.3.3.2.Kent peyzajı:

Bizans'ın görkemli çağlarında, İmparatorluğun tinsel renklerine bürünen yerleşmeler ve anıtsal ögeler, kentin beyaz, altın sarısı, mavi renklerine, ruh gücünü simgeleyen kırmızıyı da katmıştır. Bunun en bariz örneği, Ayasofta Kilisesi'dir. Manastırlarda ve kiliselerde altın yaldızlı

** Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

tasvirler, renkli ve altın yaldızlı mozaikler ile duvar süsleri, iç mekanlarda en çok kullanılan ögeler olmuştur. Marmara'ya görkemle bakan ve çeşitli anıtları uzaktan algılanan İstanbul, Bizans'ın son dönemlerinde giderek silüetini kaybetmiştir.

Son devirde yapılmış olan gravürler incelendiğinde (Boundelmonti,1422), ruh gücünü simgeleyen kırmızı rengin hakim olduğu ***Ayasofya***'nın yegâne *anıtsal referans* olduğu görülmektedir. ***Hipodrom*** da tahrip olmuştur. Sütunların üzerlerinde heykeller mevcut değildir. Sadece ***Fener Patrikhanesi, Tekfur Sarayı*** ve **Pera/Karşıyaka**'daki ***Jüstinyen Sarayı*** görülebilmektedir.

Daha sonraki bir dönemde baskıya giren Hartman Schedel'in "Liber Cronicarum" adlı eserinden, Nurenberg 1493 baskısında ise (Yüzyıllar Boyunca, 1995), denizden İstanbul'a gelişte kent surlarının ***Saray*** (Top) ***Kapısı*** girişindeki Kitabe ve armalar dikkati çekmektedir. ***Gotlar Sütunu, Ahırkapı Feneri, Theodosius*** (Vlanga) ***Liman*** surları kapısı, ***5 kuleli kale, Havariyyun Kilise/manastırı, Tekfur Sarayı*** görülmektedir. Kent içinde yerleşimler ise, küçük köy/mahalleler halindedir [Pafta:8, Pafta:21.C.].

6.3.3.3.Kent imgeleri:

6.3.3.3.1.Sınırlar:

Kara surları, deniz surları ile [Saray (Top Kapısı) - Karaköy arasına] **Haliç** ağzına gerilerek Haliç'teki Donanma'yı koruyan ünlü ***zincir*** (Yüzyıllar Boyunca.., 1995), önemli sınır elemanlarını oluşturmuşlardır. Oysa ekonomik sınırlar genişlemiştir. Sur-dışı kırsal yaşam, küçük köyler ve sayfiye yerleşimleri halinde kent dışına taşmıştır [Pafta:7].

6.3.3.3.2.Bölgeler:

Askerî birlikler, saray mensupları, üst düzey ve ekabir takımının oturdukları semtler ile halkın ***yerleşim bölgeleri***, ilk kent belleğinin devamı olarak mekan organizasyonunda yeralırken; iş kolları da çalışma zonlarını ortaya koymuştur [Pafta:8]. ***Ticaret***, **Haliç** *"su yolları"*na bağlıdır. Günümüze kadar ulaşan çarşılar, dönemin odak noktalarıdır. Anadolu Yakasında Fenerbahçe ***sürgün***, Kızıltoprak ***sayfiye*** yeridir [Pafta:21.C.].

Tablo:6.15. Kimlik kazanan bölgeler

	SEMTLER	KULLANIMLAR
Tarihi Yarımada	(Günümüz) **Topkapı Sarayı alanı**	Saraylar ve konaklar
	Sirkeci, Eminönü, Haliç	Ticaret Merkezi
	Yerebatan (civarı)	Kışlalar, çingene konaklama yerleri
	Kumkapı,Yenikapı,Langa	Konut mahalleleri
	Kumkapı, Ahırkapı sahili	Balıkçı barınakları, meyhaneler
	Ayvansaray	Donanma, askeri kışlalar
Galata	**Kasımpaşa, Karaköy**	Liman, ticaret merkezi, meyhaneler
	(Günümüz) **Kasımpaşa** (Stadı)	Bizans Çöplüğü
	Galata	Konutlar (İtalyan)
Anadolu	**Fenerlibahçe**	Prens ve prenseslerin sürgün yeri.
	Kızıltoprak	Sayfiye yeri
	Üsküdar (Khrysopolis/Skoutaria)	Yazlık saray, manastırlar
	Boğaz Köyleri	Sayfiye yerleşmeleri. Sulu tarım, avcılık, balıkçılık.
	Adalar	Prens ve prenseslerin sürgün yeri.

Kaynak: ♣

6.3.3.3.3.Bağlantılar/Geçişler/Yollar:

Ana yollar belirginleşmiş, kent omurgası tam olarak ortaya çıkmıştır. İki yanı heykellerle ve zengin evleriyle süslü kent omurgası, **Beyazıt**'tan **Şehzadebaşı**'na dönmekte, ***Valens*** [Bozdoğan] Su kemerlerinin yanından [Fatih'teki Kıztaşı olarak bilinen] ***Marsianus***'un heykelinin olduğu bir başka meydanı oluşturmaktadır. Buradan da İmparatorun yazlık sarayının bulunduğu ***Blakhernai*** *(Ayvansaray)*] mevkiine ulaşmaktadır. Başka bir ulaşım aksı ise, **Beyazıt**'tan **Laleli-Aksaray** doğrultusunda **Cerrahpaşa, Kocamustafapaşa** istikametinde uzanmaktadır. Yol bağlantıları, Roma Dönemi'nin gelişmiş şeklini sunmaktadır.

Belgrat Ormanlarındaki bendlerden su taşıyan yeraltı galerileri, ***Valens*** (Bozdoğan) ***Kemeri*** ile kentin sarnıçlarına ulaşan önemli altyapı bağlantılarıdır ve hem görsel olarak, hem de kent peyzajının ögelerini çok iyi kullandıran bölücülerdir [Pafta:7].

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

6.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

Bizans döneminden günümüze çekirdek teşkil eden, ***Ticaret Bölgesi*** veya **MİA** olarak simgelenebilecek önemli düğüm noktasından biri, **Eminönü/Sultanhamam** Mevkii'nde imparatorların geçtiği bir kapı mevcutken, daha sonraları Venedikliler tarafından onun yerinde yaptırılan ve üstü kapatılan ahşap bir çarşı (bugün yerinde ***Mısır Çarşısı*** bulunmakta)'dır. Bir diğeri (günümüz ***Kapalı Çarşısı***'nın çekirdeğini oluşturan) kumaş çarşısı ***Sandal Bedesten***'dir.

Eyice (1997)'nin naklettiği ***Mesudî*** (X.yy), ***İdrisî*** (XII.yy)'nin anılarında, İstanbul'un kapıları 30 ilâ 100 cıvarındadır. Bunlardan bir kısmı örülerek kapatılmış, bir kısmı yeniden açılmıştır. [Pafta:7, Pafta:21.C.].

Tablo: 6.16. İstanbul'un giriş kapıları

	KAPILAR	İŞLEVLERİ
Saray Deniz Surları Giriş Kapıları	1.Balıkhane Kapısı	Agora'ya bu kapıdan balık nakledilir.
	2.Kumluca Ayazma Kapısı	Panayır Kurulur, yortular ve ziyaretler yapılır.
	3.(Hasırcılar) Kapısı	Fırtınalı havada batan kayıkçılar buradan kurtarılır.
	4.(Top) Kapısı	Sarayburnu'nda, İki mermer kuleli, Rumca kitabeli
	5.Kayıkhane Kapısı	Yöneticiler ve asiller denize buradan açılırlar
	6.(Hasbahçe) Kapısı	Akrepol ve yamaçlarına açılan kapı.
	7.(Bahçe) Tersane Kapısı	Bosporion Limanı'ndan şehre giriş kapısı.
Saray Kara Surları Giriş Kap.	1.Demir Kapı	Yöneticiler bu kapıdan kente girer.
	2.Ayırd Ayazma Kapısı	Sıtmaya iyi gelen şifalı su ziyaretgâhıdır.
	3.(Paşa) Tören Kapısı	Törenlerin yapıldığı kapı.
	4. (Meyit) Ölü Kapısı	Cenazelerin kentten mezarlığa götürüldüğü kapı.
	5.Ana Giriş Kapısı	Agora ve Saray'a giden Kent Giriş kapısı.
	6.(Kuşhane) Kapısı	Agora'ya, balıkhaneye, ahırlara gider.
Propontis-Marmara Denizi Surları Giriş Kapıları	1.Narlı Kapı	Yüksek bir kapıdır. Nar ağaçlarından adını alır.
	2.Samatya Kapısı	(İç tarafında Surp Kevork Ermeni Kilisesi vardır).
	3.(Davutpaşa) Kapısı	Theodosius Limanından Küçük Vlanga Bostanı'na çıkar.
	4.**Porta Quinta** (Yeni Kapı)	Vlanga bostanlarına açılır.
	5.Kum Kapı	Kadırga Limanı'na açılan kapıdır.
	6.**Porta Ferrea** (Çatladı/Timur K.)	Çatlak burcundan adını alır. K.Ayasofya'ya çıkar.
	7.**Bukoleon** (Aslan Kapısı)	Bukoleon Limanı'ndan Sarayı'na çıkar.
	8.**Odikitriya** (Ahır) Kapı	Saray Ahırlarına ve Hipodrom'a giden kapı.
Hrisun Keras – Haliç Surları Giriş Kapıları	1.**Porta Basilica** (Bahçe Kapı)	Büyük Gümrük kapısı.Gece kapatılan en son kapı.
	2.Balıkpazarı Kapısı	Balık iskelesinden Balıkpazarına açılan kapıdır.
	3.Gemiciler (Zindan) Kapısı	Tahtakale, bal-yağ-mum kapanlarına açılır.
	4.**Porte Drongarii** (Odun kapısı)	Zerzevat, meyve, kereste pazarına gider.
	5.Ayazma Kapı	Limana lağımın aktığı ve ayazmanın bulunduğu k.
	6.Horozlu (Unkapanı) Kapı	Un nakliyat ambar ve iskeleleri.
	7.(Cibali) Kapısı	Zerzevat yükleme boşaltma iskeleleri

Hrisun Keras – Haliç Surları Giriş Kapıları	8. **Aya Theodora** (Aya Kapısı)	Fener ve Balat zengin konakları ve konutlara açılır
	9.Yeni Kapı	Zenginlerin sandal gezilerine çıktıkları kapı.
	10.**Petrion** Kapısı	Rum eşrafin konutlarına açılır.
	11.**Fenerion** Kapısı	Fener Rum zenginlerinin konak ve konutlarına açı.
	12.**Balat** Kapısı	Yahudi eşrafin konutları. Ticaret iskeleleri.
	13.**Knigos** (Avcı Kapısı)	Eyüp'e açılan kapı.
	14.**Blakhernai** (Ayvansaray K.)	Blakhernai Sarayı'na açılır.
	15.**Xyloporta** (Ağaç Kapısı)	
Dış Kara Sur Kapıları	1.**Kaligaria/Porta Rhegia**(Eğri K)	Rum mahallesine ve Aya Panaia Kilisesine açılır.
	.. **Gyrolymnis** (Altın Manto K.)	Blaknernai Sarayı'na açılan kapıdır.
	.. **Kerka Porta** (Gizli Kapı)	Tekfur Sarayı'nın güneyindedir, sur dışından görülmez.
	2.**Charisius/Miryandriyon**(Onbinler Kapısı)/ **Porta Andrinopolis** (Edirne Kapı)	Trakya ana bağlantı aksı.
	3.**Pempton**	Askeri Kapıdır, ordugâha aittir.
	4.**Porta Romanos** (Top Kapı)	Sur-dışı Rum Çingenelerin Litros Köyüne gider.
	5.**Porta Resium/ Melandesia** (Mevlâna-İçeri Yeni Kapı)	Aya Triada (Kozlu) Ayazmasına gider.
	6.**Pege/ Selymbria** (Silivri Kapı)	İmparatorun dini tören kapısı. Balıklı Ayazma ve ***Hrisopiyi*** (altın çeşme) ***Kilisesi***ne açılır.
	7.**Ksilokerkos** (Belgrad Kapı)	
	8.**Porta Aurea / Hriso Porta** (Altınkapı /Yaldızlı Kapı)	Yedikule'dedir.Savaş kazanan imparatorun karadan giriş/tören kapısı.
	9.**Heptapyrgion/Porta Rhegium** (Yedikule K.)	Gözlem Kulesi ve en uç kara kapısı.

**Kaynak: Sentez

Clari (Baskı:1994:44)'nin 1204'deki anılarında bahsedilen, ancak günümüze izleri kalmamış birkaç kapıdan ilki, Blakheria Sarayı'na açılan **Gyrolymnis** Kapısıdır:

(.....) Şehrin başka bir tarafında <u>Altın Manto</u> denilen bir kapı vardı. Bu kapının üstündeki altın top öyle bir sihirle yapılmış ki, Rumlar, bu orada durdukça şehre yıldırım düşmez diyorlardı. Altın topun üstünde, altın bir manto giymiş tunçtan bir heykel vardı,üzerinde şöyle yazılıydı: 'Konstantinapolis'de bir yıl oturan herkes benim gibi altın bir mantoya sahip olmalı'.

Şimdiki Yedikule'nin olduğu yerdeki beşli kulede de başka bir kapıdan sözetmektedir:

(.....). Başka bir tarafta da <u>Yaldızlı Kapı</u> görülüyordu. Bu kapının üstüne inanılmıyacak kadar büyük, tunçtan bir fil yerleştirilmişti. Bu kapı ancak, imparator bir savaştan toprak kazanmış olarak döndüğü zaman açılırmış (....) (Clari, Baskı:1994:44).

**Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

1203 yılında Haçlı Seferi ile önce Galata'yı işgal eden Latinler, Haliç'in ağzına gerili zinciri kırarak Bizans Donanması'nı ele geçirirler; bu arada Haliç'teki taş köprü de tahrip edilir. İstanbul işgal edilir. XIII.yy.da Cenevizlilerin eline geçen Galata'nın çevresindeki duvarlar yıkılarak, kent surlarla çevrilir. Galata, Cenevizlilere ait, ayrı bir site devlet olur. Konstantin tarafından Galata'nın etrafına çevrilen kent duvarlarının girişlerinin kollektif hafızada korunarak, Bizans Dönemi'nde Cenevizliler tarafından da aynı yerlerde sur kapıları olarak muhafaza edildiği varsayılmıştır:

Tablo: 6.17. Galata'nın giriş kapıları

KAPILAR		İŞLEVLERİ
Deniz Surları Giriş Kapıları	1.(Azap) Kapısı	Liman, tersane, atölyeler.
	2.Kürkçü Kapısı	Kiliseye (Arap camii'ne) ve Voyvoda konağına gider
	3.Yağkapanı Kapısı	Yağ ticarethanelerine ve hapishaneye gider.
	4.Balıkpazarı Kapısı	Kente balıkhane ve su ürünleri girişi.
	5.(Karaköy) Kapısı	Ticarethanelere giriş.
	6.Kurşunlu Mahzen Kapısı	Askeri malzemenin yükleme-boşaltma-depolaması yapılır.
	7.Mumhane Kapısı	Mum imalathaneleri. Kumkapı'ya nakliyat iskelesi.
	8.Eğri Kapı	Sahilde Ermeni konutları, içerde Rum meyhaneleri.
	9. Kireç Kapısı	Derici Atölyeleri, tuz imalathaneleri
	10. (Tophane) Kapısı	Tophane İskelesine açılan kapı.
	11.(Meyyit) Ölü Kapısı	(Kasımpaşa) Meyit iskelesine açılan kapı.
	12.Demirkapı	(Kasımpaşa) Tersaneye ait demir işleri yapılır.
Kara Giriş Kapıları	2.Büyükkule Kapısı	Galata Kulesi'ne giriş kapısı.
	3.Küçükkule Kapısı	Galata Kulesi'ne giriş kapısı.

* Kaynak: Bayrı (1951:29); Hovhannesyan (Baskı:1996:41-43)

Tablo:6.18. Meydanlar

DÜĞÜM / MEYDAN	GÜNÜMÜZ MEVKİİ
Forum Austein/Augusteaum	Sultanahmet Meydanı . Kentin idare merkezi.
Forum Million	Yerebatan Meydanı
Forum Constantin	Çemberlitaş Meydanı (dairesel ve 2 katlı portikli)
Forum Philadelphion	Kapitol önü yol ayrımı
Forum Taurus/Theodosiakum	Beyazıt Meydanı
Forum Bovis	Aksaray Meydanı
Forum Amastrianum	Beyazıt-Edirne Kapı yolu'nun Aksaray'a kıvrıldığı yer
Forum Marsiyanus	Fatih'te Kıztaşı Meydanı
Forum Arkadyüs	Cerrahpaşa Meydanı

*◆Kaynak:

♣ Bayrı ve Hovhannesyan'ın anlatımlardan Erses tarafından sentezlenerek tablo haline getirilmiştir.

*◆ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

6.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal Yapılar:

Bu dönemde surlarla çevrili ve mendirekli limanların ağızlarındaki ve rıhtımlardaki heykellerin önemli nirengi noktaları olduğuna değinen Kuban (1993:15), ***Ayasofya*** ve ***Hipodrom***'un Marmara'dan; ***Havariyyun Kilisesi***'nin de hem Haliç'ten hem de Marmara'dan görülebilen anıtsal yapıtlar olduğunu işaret eder [Pafta:7, Pafta:21.C.].

Clari (Baskı:1994:45), ***Septimus Severus*** zamanında inşa edilen ünlü **Hipodrom** (At Meydanı)'dan şöyle sözetmektedir:

(.....) Şehirde başka bir yerde başka bir harika vardı. Bu, Bukoleon sarayının yakınında, İmparator Oyunları denen bir meydandı. Meydanın uzunluğu birbuçuk ok atımıdır, eni bir ok atımına yakındır. Etrafında, Rumların çıkıp oyunları seyrettikleri otuz kırk sıra vardı. Bu sıraların üstünde,... muhteşem localar bulunuyordu... Meydanı onbeş adım yüksekliğinde (4.95 m), ***on adım genişliğinde*** (3.30 m) ***büyük bir duvar kuşatıyordu. Duvarın üstünde erkek, kadın, at, öküz, deve, ayı, aslan ve birçok hayvanın tunçtan yapılmış heykelleri vardı.... Heykeller eskiden sihirle hareket ediyorlarmış ama artık kıpırdamıyorlar.(.....)***

Meydanlardaki sütunlar, kuleler, kaleler,.. kentin önemli odak noktalarını belirlerler. Clari (Baskı:1994:45) anılarında, bazı sütunlardan da hayranlıkla bahsetmektedir. Özellikle Ortaçağın dinsel ağırlığı ile kehanetler birbirine karışmış durumdadır:

(.....) Şehirde daha da büyük bir harika vardı: herbiri hemen hemen üç kulaç eninde ve elli kulaç boyunda iki sütun *(Arcadius Meydanındaki /Cerrahpaşa Camii cıvarı* ***Arcadius*** *Sütunu ile Tauros=Beyazıt Meydanındaki* ***Theodosius*** *Sütunu).* ***Bu sütunların üstündeki küçük kulübelerde birer keşiş yaşıyordu. Sütunların içinde yukarı çıkmak için bir merdiven vardı. Sütunların dışına, Konstantinapolis'de olmuş ve olacak her hadise kehanet yoluyla yazılıp resmedilmiş....Bununla beraber hadise olmadan önce bilinemezmiş. Olduğu zaman gidip bakarlar ve hadiseyi sütunların üstünde hemen görürlermiş. Fransızların bu istilası bile oraya yazılmış, tasvir edilmiş...***

(....). Şehirdeki başka bir harika da, tunçtan yapılmış, tabii ve fevkalade güzel iki kadın heykeliydi. Bunlar yirmi ayak (6.60 m) boyundaydı. Heykellerden biri elini batıya

doğru uzatıyordu ve üzerinde şunlar yazılıydı: Konstantinapolis'i zaptedecek olanlar, batı'dan gelecekler. Öteki heykel, elini çirkin bir yere uzatıyor ve şöyle diyordu: Onlar buraya sokulacaklar. Bu iki heykel, âdet üzere orada toplanan sarraf dükkanlarının önüne dikilmişti..

Eyice (1997:11-12)'nin anılarını naklettiği ***Hassan Ali el-Herevî*** (XII.yy), İstanbul'daki anıtlardan hayranlıkla bahseder:

(.....) Hastanenin yakınında üçüncü bir anıt daha vardır ki, üstü bütünüyle tunç kaplıdır. Bu Konstantin'in mezarıdır. Üstüne bu hükümdarın atlı heykeli konulmuştur. Atın ayakları taşa, kurşunla sağlamca bağlanmıştır.; yalnız sağ ayağı adım atar gibi kalkmıştır. Konstantin'in sağ elinin avucu açık olarak göğe uzanmıştır. Böylece İslâm ülkesine işaret eder. Sol elinde ise bir küre tutar. Gemiciler yaklaşık bir günlük yoldan, denizden bu anıtı görebilirler.
(.....).
İstoborin (yani *eis ton phorın*) ***denilen çarşıda mükemmel bir sanatla işlenmiş insan kabartmaları ile süslü beyaz mermerden bir anıt daha vardır. Yekpare bir parmaklıkla çevrilidir ve bunun bir tılsım olduğuna inanılır. Bu anıtın tepesine çıkıldığında, bütün genişliği ile şehre hakim görüntü vardır. (.....)***

Eyice (1997:25), sözü edilen bu anıtın, 40 m yüksekliği bulan ve Clari'nin de anılarında yer alan ünlü Theodosius Sütunu/Kulesi olduğuna değinir. Öte yandan Clari'nin anılarında yer alan Yaldızlı/Altın Kapı üzerindeki dev fil heykeli, Eyice (1997:9)'nin anılarını naklettiği ***Harun İbn Yahya*** (IX.yy) tarafından şöyle anlatılır:

(...). surların,Roma'ya giden yola açılan kapısı altındır. Bu kapıya onun için Altın Kapı denir. Üstünde dört fil ile onların dizginlerini tutan ayakta duran bir kişinin heykelleri vardır. (.....)

IX.yy.da *Harun İbn Yahya*'nın anılarında yeralan kapının üzerindeki 4 tane filden, XIII.yy'da *Clari* tarafından sadece 1 tane kalmış olduğu görülmektedir. Bukoleon Sarayı'nın sahilinde ise, bir boğa'yı parçalayan aslan heykeli bulunmaktadır.

Tablo:6.19. Bizans dönemi odakları

	ADLARI	SEMTLERİ
Sur-içi	**Ayasofya Kilisesi**	Narteks kısmında yükselen *Horologion* adlı, 12 küçük pencereli ve saatbaşı bir kuklanın çıktığı saat ünlüdür.
	Hipodrom	Sultanahmet'tedir. Duvarları çeşitli heykellerle süslüdür.
	Simeon Sütunu	Yeni Saray Bahçesindedir.
	Burma/ Yılanlı Sütun (Zafer kazanı)	Hipodromdadır.
	Örme/ Bronzlu Sütun	Hipodromdadır. VII.Konstantin tarafından diktirilmiştir.
	Atlı Konstantin Heykeli	Hipodrom'dadır. Bir elinde altın küre tutar.
	Bukoleon Heykeli	Bukoleon Sarayı sahilindedir.
	Su Terazisi	Yerebatan Sarnıcı üstündedir.
	İki kadın heykeli	Sarraflar Çarşısındadır.
Sur-içi	**Kapitol**	Laleli Camii yerinde. bilim, siyaset, din kursal merkezi.
	I.Theodosius Zafer Takı	Simkeşhane ile Patrona Halil Hamamı arasında olmalıdır.
	Gotlar Sütunu	Got zaferi sonrası I.*Theodosius,* Saraybumu deniz surlarına diktirmiştir.
	Konstantin Sütunu	Forum Kostantin'dedir. Heykeli vardır.(Çemberlitaş)
	Dikilitaş	*Firavun Thotmoses* Sütunu., Sultanahmet Hipodrom'dadır.
	Arkadyüs Sütunu	Arkadyüs Meydanı'nda (Cerrahpaşa)'dır. (Avrat Taşı)
	Marsiyanus Sütunu	Marsiyan Meydanı'nda (Fatih'te)'dır. (Kıztaşı)
	Theodoros Sütunu	Taurus (Beyazıt) Meydanı'ndadır. 40 m.yüksekliktedir.
	Anemas Kulesi	Blakhernai yakınında savunma kulesi ve zindan.
Sur-dışı	**Altın Top**	Gyrolymnis kapısı üzerindedir. Üstünde Altın mantolu tunç heykel durur.
	Tunç Fil Heykeli	Yedikule'deki Yaldızlı/Altın Kapı üzerindedir.
A	**Fener (Kadıköy) Kulesi**	Fenerlibahçe burnunda işaret kulesidir.
M	**Ahırkapı Feneri**	Ahırkapı'da işaret kulesidir.
G	**Hristos (Galata) Kulesi**	Galata/Sykae'da gözlem/savunma kulesidir.
Boğaziçi	**Leandr/Damalis Kulesi**	Salacak'ta gümrük/gözlem kulesidir.(Kız Kulesi)
	Pompeis Sütunu ve Kitabesi	Rumeli Feneri önü.
	Yoros Kalesi	Anadolu Kavağı'nda Tapınak kalıntılarına yapılmıştır.(Ceneviz Kalesi.)

Kaynak:* Sentez

Kentin haşmetli/anıtsal yapıtları, çok uzaktan algılanan ünlü kilise ve manastırlarıdır. Bunlardan en ünlüsü, *Ruh gücünü* de simgeleyen ***kırmızı/kiremit rengiyle Ayasofya Kilisesi*** ve ***Patrikhanesi***'dir. ***Aya Öfemi, Aya İreni Kliseleri; Havariyyun, Pammakaristus, Pantakratorus Manastır/Kilisesi, Sen Stüdyon Manastırı, Kozmodion Manastırı,..*** kente ve bulundukları semtlere kimlik veren önemli odaklardır.

Ayrıca ***Leandr/Kızkulesi, Beş Kuleli Kale, Yoros/Ceneviz Kalesi,..*** gibi ışıklı kuleler de kentin nirengileridir [Pafta:7, Pafta:21.C.].

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablolaştırılmıştır.

6.4. Sonuç: Bizans Dönemi Kimliği:

6.4.1.Coğrafi kimlik:

İstanbul ve çevresinin ekolojik özellikleri devam etmektedir. Akarsulardan kente içme ve kullanma suyu getirilmektedir. Derelerin taşıdıkları alüvyonlar dolayısıyla Haliç ve Theodosius limanları dolmaktadır. İstanbul ***Liman Kenti*** olmaya devam etmektedir.

6.4.2.Sosyal kimlik:

VII.yy'da Slav/Ortodoks ağırlıklı hanedanlar tarafından Bizans Yönetimi'nin ele geçirilmesinden itibaren, bu yöneticiler; ilk başlarda her ne kadar Roma İmparatorluğunu temsil etmişlerse de, giderek kendilerine özgü bir kimlik değişimini ülkeye yaymışlardır; bu da ***Bizans İmparatorluğu***'dur.

Geçen Dönemlerden süregelen doğal, sosyal ve yapma kimliklerinin çekiciliği dolayısıyla Avrupalı/Asyalı kavimlerin devamlı saldırılarına maruz kalan, gerek dinî gerekse askerî ayaklanmalar geçiren, Haçlı seferleri ile bunalan ve yağmalanan kent, hipotezimizde ele aldığımız cesetsiz ölümlerle devamlı kendini yenilemiştir. Bu aşamalarda temel referans noktaları kaybolmadığı için, her yeni düzenleme, bu referanslar üzerine kendini tekrarlamıştır. Bu açıdan sekiz yüzyıl süren Bizans Dönemi'nde İstanbul, devamlı kimlik yenileyerek hem ***siyasi merkez ve idari başkent***, hem Akdeniz-Karadeniz ***ticaret merkezi***, hem (1204 yılındaki yağmaya kadar kutsal emanetler) ***Ortodoks inanç merkezi***'dir. Ayrıca devamlı olarak yeniden yapılanma yüzünden, doğulu işçilerin batı düşüncesini yorumlaması ile ortaya çıkan ***Bizans Sanatı'nın ve Kültürü'nün de Beşiği***'dir.

6.4.3.Yapma kimlik:

İstanbul, ***Bizans İmparatorluğu'nun Başkenti***'dir. Bu konumuyla, Roma Dönemi kimliği devam etmektedir. ***Anıtsal*** yapılarının görkemli zenginliği ile, göz kamaştırıcı ve ***Zengin*** bir kenttir.

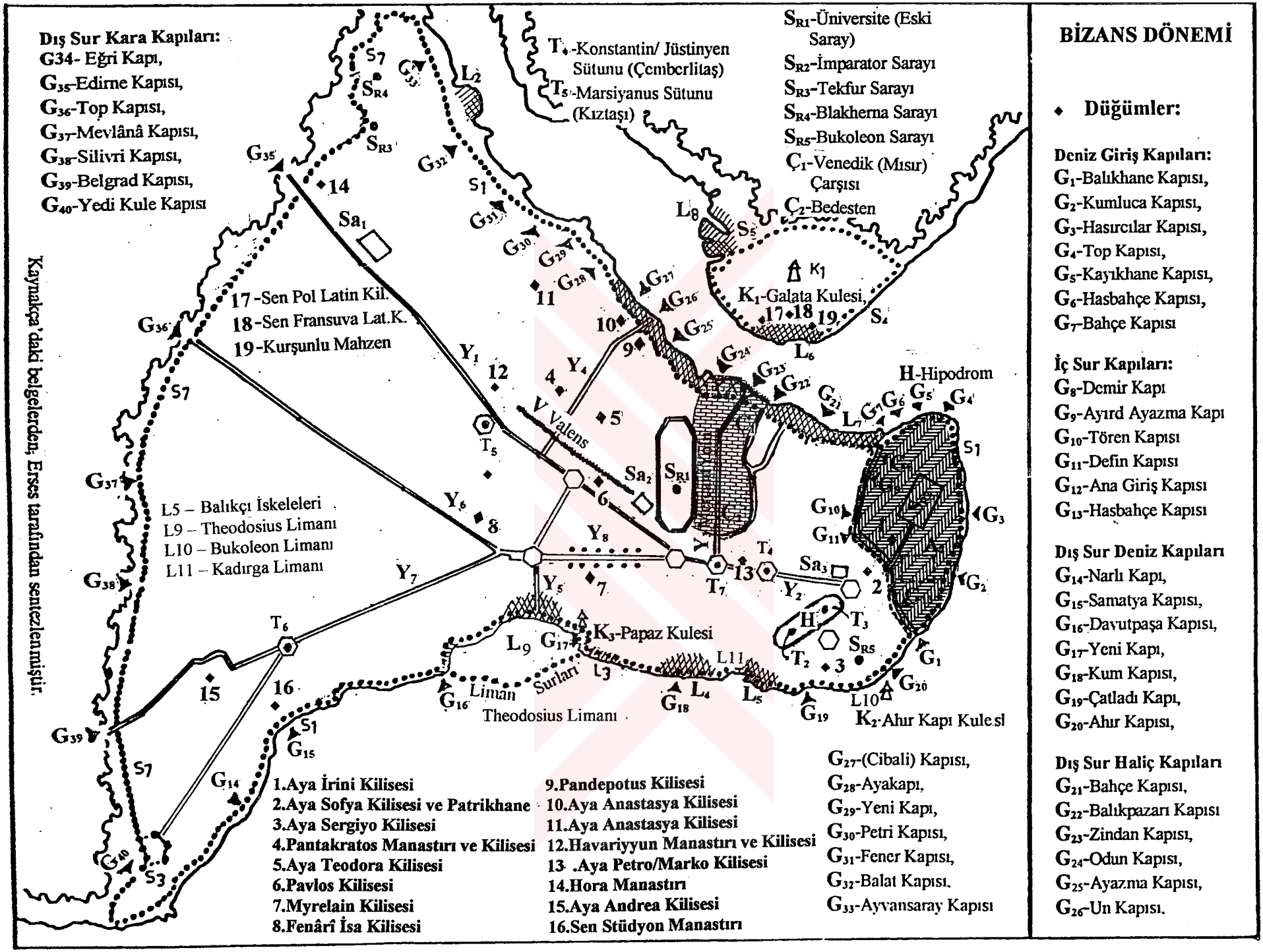

Pafta:7.Bizans Dönemi referans noktaları: Düğümler, odaklar

Pafta:8.Bizans Dönemi referans noktaları: Bölgeler, etnik dağılım

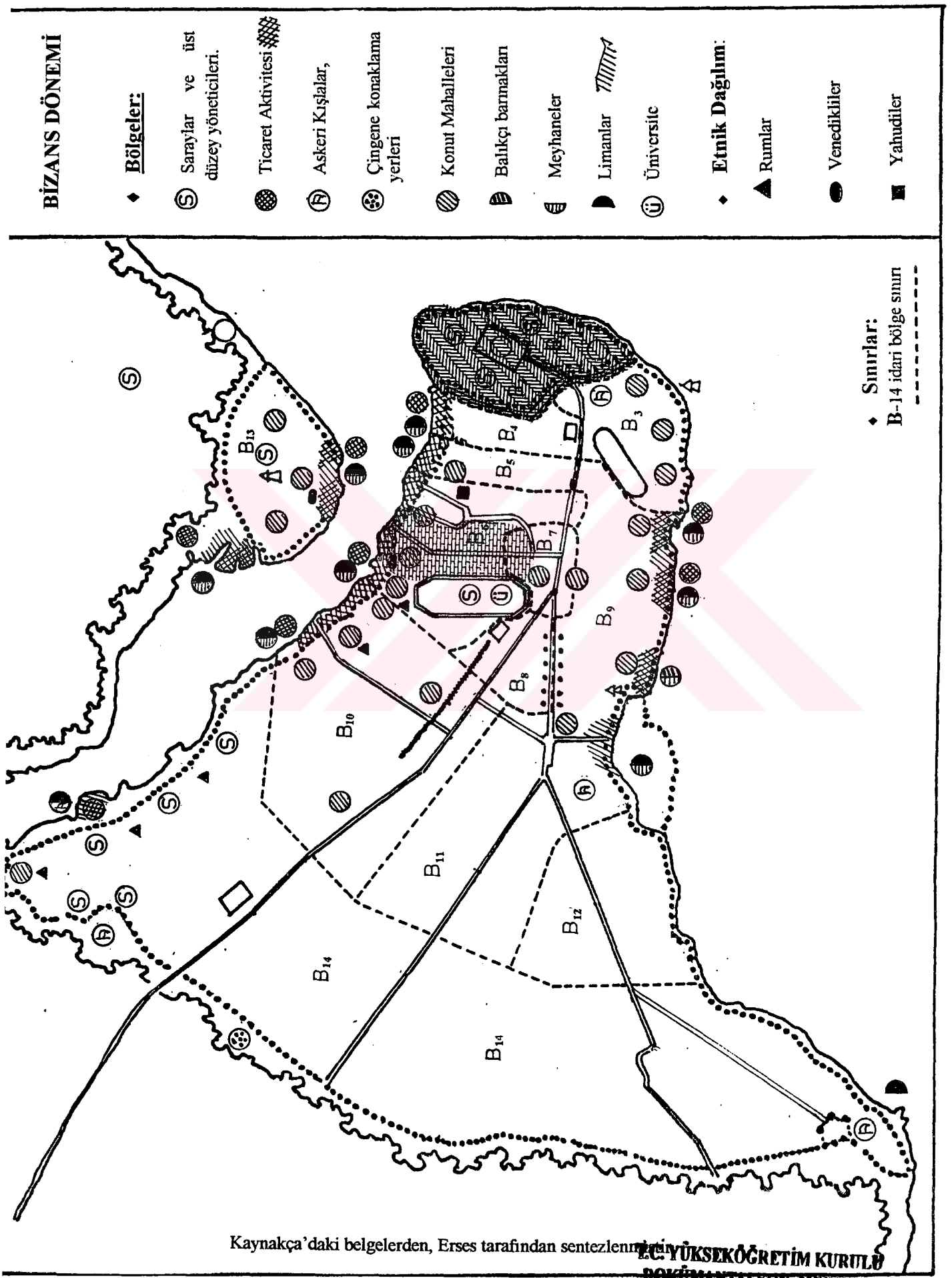

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

6.4.4.Sonuç:

Coğrafî olarak ***Liman***, sosyal olarak ***Ticaret/Kültür/İnanç Merkezi***; askeri olarak ***Stratejik Savunma*** yeri ve yapma olarak ***İmparatorluk Başkentliği*** kimliklerine sahiptir.

Böylesine bir ***Kimlik Mozayiği***, Anadolu'da hükümran olmaya başlıyan Türk Devletleri'nin Akdeniz Ticareti'nin merkezini ele geçirme konusunda önemli adımlar atmalarına neden olmuştur. Zamanla etki alanı daralmaya başlıyan Konstantinapolis, gelişmeye ve güçlenmeye başlıyan ***Osmanlılar***'ın karşısında, onlardan vassallık (arabuluculuk) talep edecek noktaya gelmiştir. Trakya'yı da ele geçiren Türkler, Bizans'ı adeta kıskaca alarak boğmak istercesine; startejik yönden Boğaz'ın giriş çıkışlarını denetleme yoluna başvurmuşlar ve sonuçta; ***Anadolu ve Rumeli*** yakalarında, terkedilmiş, virane durumundaki yapıtlar üzerine ***iki hisar*** inşa etmişlerdir. Boğaziçi'nin manastır/saray kalıntılarının Osmanlı kalelerine dönüşmesi sonucu, bu yapma mekânlar, ilk kimlik yenilemenin ve değişiminin başlangıcı olmuştur.

7.OSMANLI İMPARATORLUĞU BAŞKENTİ:

7.1. XV.Yüzyıl: Konstantiniyye

7.1.1.Coğrafi Kimlik:

7.1.1.1.Fiziksel yapı:

7.1.1.1.1. Topoğrafya, jeoloji:

Osmanlı'nın İstanbul surları çevresini ele geçirmesi, Rumeli ve Anadolu Yakaları'nda birer Hisar inşası ile Boğaziçi'nin stratejik kimliği de açıklık kazanmaya başlar. Boğazın en dar yerinde mevzilenen Osmanlı Askerî Garnizonları, Marmara-Karadeniz trafiğini denetlerken, Bizans İmparatorluğu'nun ve Galata-Ceneviz Site Devleti'nin arasında yer alan Haliç'in giriş-çıkışını da gözleyebilmektedirler.

Daha sonra Fatih lâkabını alacak olan Sultan ***II.Mehmet***, bir zamanlar *Darius*'un Çanakkale [Dardanel] Boğazı'nda uyguladığı yöntemle, Galata surlarının arkasından geçirdiği askerlerini, **Ayvansaray-Sütlüce** arasında, kayıkları birbirine bordalatarak oluşturduğu köprüden karşı kıyıya, Haliç surları önüne çıkartmıştır. Yine kalaslar üzerinde **Tophane** sahiline çıkarılan Osmanlı Çektirileri, Galata surlarının ardından kaydırtılarak, **Sütlüce** cıvarından **Haliç**'e indirilmiştir. Çevrenin ormanlık oluşu, kalasların yerinden temini ve Galata tüccarlarından sağlanan tonlarca zeytinyağı dolayısıyla, malzeme açısından sıkıntı yaşanmamıştır.

XV.yy:'ın ilk Osmanlı Dönemi depremi, 1489 senesinde vukubulmuş olup, taş binalar ve camiler hasar görmüştür (Ürekli, 1988:47).

7.1.1.1.2.Su, kaynaklar:

Tatlı su derelerinin erozyona sebep olduğunu farkeden Fatih, ***Kâğıthane*** ve ***Alibeyköy Dereleri***'nin **Haliç**'e, ***Lykos*** (Bayrampaşa) ***Deresi***'nin ***Theodosius*** **(Vlanga)** ***Limanı***'na alüvyon taşıyarak doldurması dolayısıyla), derelerin korunması için **Fundacı Takımları**'nı kurdurur (Cansever. 1997:10).

7.1.1.2.Biyolojik yapı:

7.1.1.2.1.Bitkiler:

Baltalimanı-İstinye Koyu arasındaki mevki, *ehrâmî servi* denilen cinste servi ormanıdır. Donanmaya kereste sağlamak amacıyla II.Mehmet tarafından gönderilen Baltacıoğlu Süleyman Bey, buraya donanmasını demirler ve tersane kurar (Yaltırık vd., 1997:15).

Kasımpaşa-Hasköy arasına 12.000 servi ağacı fidanını satrançvari diktiren Fatih, Kasımpaşa'daki tersaneye kereste teminini planlamıştır.

Kestane ağacının *Aesculus Hippocastanum* cinsi meyvelerini Türk askerleri atlarına yedirdiklerinden, bunlara "Atkestanesi" denmiştir. Daha sonra Avrupa'dan getirtilen Arnavut bahçıvanlar, bu ağaçları, saray bahçelerine ekmişlerdir. İç bahçe de denilen bu yerlerde yapılan binalara önem verilmemiştir. Bina aralarına ve köşelerine, devleti de simgeleyen "*çınar, ıhlamur, çitlembik, servi*" gibi boylu ağaçlar ile; vatanı Çin olan "*salkım söğüt, mor salkım, doğu mazısı*" dikilmiştir. Çim alanda, Bizans saray bahçelerini de süsleyen "leylak" gibi tek renk çiçekler, fiskıyeli altıgen havuzlar mevcuttur. Geniş arazilerde saray murfağı için sebze-meyve yetiştiren *Dışbahçe* ve *Hasbahçe*'lerde de, "*badem, erik, ayva, malta eriği, hünnap*" yetiştirilir (Yaltırık vd., 1997:18-20).

Evlerin bahçelerinde "*akdut, mordut, karadut*" ağaçları vardır. Günümüz **Mecidiyeköy** Ali Sami Yen Stadı mevkii, **Beşiktaş** Ihlamur deresi çevresi ünlü dutluklardır.

7.1.1.2.2.Hayvanlar:

Uzakdoğu kökenli *bülbül* ile birlikte *florya, kanarya* gibi ötücü kuşlar saraylarda; *saka, ispinoz, iskete* gibi kuşlar evlerde beslenmektedir. İstanbul'un evcil kuşu güvercinler için, cami, külliye tarzı taş yapıların duvarlarına ve saçak altlarına ahşap veya taştan kuşevleri yapılmaya başlanır.

7.1.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

Haliç ve Marmara kıyılarında yükselen topraklar arasında **Lykos** (Bayrampaşa) deresi vadisi (Yenibahçe), tarım ve bostanlık kullanımındadır. Kara ve deniz surlarının Marmara yakasında askerî önemi kaybolunca, kaledibi (**Samatya, Yedikule, Yenikapı** mevkilerinde) bostanlar oluşmuştur (Söylemezoğlu, 1978:109)

Osmanlı Dönemi'nde, yeşil alan niteliğinde olmasa bile, ağaç elemanı kullanılmıştır. Süleymaniye, Fatih, vb.. Külliyelerin bulunduğu yamaçlar, bol ağaçlıktır. Topkapı Sarayı'nın yeşil iç bahçeleri dışında, Kara Surları dışında kalan bölge, kentin mezarlığı olarak kullanılmıştır.

Bizans'ın mevcut yerleşim alanları arasındaki boş kesimlerin giderek konuta açılmaya başlanması ve sürgün yöntemiyle yeni mahallelerin kurulması; Roma Çağı'nda yapılan ve geniş bir alanı çevreleyen surların içinde kurulması düşünülen görkemli kent tasarımına uygundur. Ancak bağlık bostanlık ve tarım alanlarına ne kadar müdahale edildiği bilinmemektedir. Bostanların ve kırların korunması için özel *Bostancı* teşkilatının kurulması ise; genç hükümdarın bu konudaki duyarlılığını göstermektedir.

Yeni yerleşmelerle, boş alanlar değerlendirilirken; ***Hasbahçe*** adı altında bir çok yeşil alan *av sahası, mesirelik* veya *sebze bahçesi* olarak düzenlenir. Böylelikle, Roma ve Bizans Dönemleri'ndeki av sahalarının yeniden kimliklendirildiği görülmektedir. Avcılığa düşkün Osmanlı padişahları için, içlerinde çeşitli av hayvanları bulunan birer millî park niteliğindeki hasbahçeler kurulur.

Tablo: 7.1. Dışbahçeler/ Hasbahçeler

	ADI	GÜNÜMÜZDEKİ MEVKİİ
S-i	Davutpaşa Bahçesi	Davutpaşa Kapısı iç kısmı
Sur-dışı	İskender Çelebi Bahçesi	?
	Haramidere Bahçesi	Avcılar – Bakırköy
	Siyavuşpaşa Bahçesi	Bakırköy
	Halkalı Bahçesi	Halkalı
	Florya Bahçesi	Florya - Bakırköy
H	Tersane Bahçesi	Kasımpaşa – Haliç (Galata Yakası)
	Karaağaç Bahçesi	Sütlüce – Haliç (Galata Yakası)
Boğaziçi	Beşiktaş Bahçesi	Beşiktaş
	Karabâlî Bahçesi	***Pentecontarion Koyu***'nun bir kısmını, Bektaşî Kara-abalı Mehmet Baba doldurur, bahçe yapar. Önünde, ürünlerin nakledildiği Arap İskelelesi bulunur. (Dolmabahçe)
	Hasan Halife Bahçesi	Arnavutköy
	Bebek Bahçesi	Fatih tarafından, buradaki bahçeye "Bebek Çelebi" adında bir bölükbaşı atanır; hasbahçe yapılır.
	Feridun Bey Bahçesi	(Emirgân Korusu)
	Kalender Bahçesi	Kalender
	Büyükdere Bahçesi	Büyükdere
	Tokad Bahçesi	Beykoz. 1458'de Tokad'ın alınma haberi üzerine, **Beykoz**'da avlanmakta olan Fatih, burada bir hasbahçe yapılmasını emreder; adını da ***Tokad Bahçesi*** koyar. Av hayvanlarını korumak için bir duvarla çevirtir, içine bir köşk, havuz ve şadırvan yaptırır.
	Sultaniye Bahçesi	Beykoz
	Paşa Bahçesi	Paşabahçe
	İncirli Bahçesi	Beykoz
	Çubuklu Bahçesi	Çubuklu
	Kandilli Bahçesi	Kandilli
	İstavroz Bahçesi	Beylerbeyi
	Üsküdar Bahçesi	Üsküdar
	Ayazma Bahçesi	Haydarpaşa sırtları
	Haydarpaşa Bahçesi	Haydarpaşa
	Fenerli Bahçe	Fenerbahçe-Kadıköy (XVII.yy.da fener yapılınca bu adı alır)

* Kaynak: Uykucu (1979); Yaltırık vd. (1997:7)

Bostancıların gözettiği dışbahçelerin 1588'de 39 adet olduğunu yazan Yaltırık vd (1997:7), sayılarının zaman içinde değiştiğine değinir. Bunların bir kısmı, halka açık mesire yerleridir.

Fatih tarafından yaptırılan başka bir vakfiye, yeşil kalması için ayrıkotu dikimi ve biçilmesi için nizama bağlanan ve hayvan otlatılması yasaklanan; sadece sporculara tahsis edilen ilk *yeşil spor alanı:* **Okmeydanı Mevkii**'dir (Koyunlu, 1978:251).

* Uykucu ile Yaltırık vd.'nin tanımları, Erses tarafından düzenlenerek tablo haline getirilmiştir.

Galata, sur-dışı ve Boğaziçi de bol ağaçlıklı bir silüete sahiptir. Koptagel (1978:118), İstanbul'u İstanbul yapan şeyin, Boğaziçi'nde her ton yeşile sahip çeşitli ağaçların değişik mevsimlerdeki renkleri, çiçekleri, günün değişik saatlerindeki renk kompozisyonu olduğuna değinir.

Coğrafi nirengiler, kimliklerini korumaktadırlar: 7 Tepe, Haliç, Boğaziçi, Adalar, Yuşa Tepesi, Çamlıca Tepesi ve koylar. İklimsel nirengiler sis, lodos, poyraz rüzgârları ve yılın belli zamanlarında ortaya çıkan fırtınalardır. *Leylek, Kırlangıç, Kozkoparan* Fırtınaları, *Kocakarı* Soğukları, *Bastırma* Yazları Boğaz akıntıları ve orkoz ünlüdür.

7.1.2.Sosyal kimlik:

7.1.2.1.Sosyo-kültürel yapı:

7.1.2.1.1.Tarihsel yapı:

Fatih Sultan ***II.Mehmet***, İstanbul'u fethettikten sonra, kendisini Bizans'ın yeni İmparatoru ilan eder; dört yıllık bir yeniden yapılanma sonucu, Bursa/Edirne çifte başkentler bırakılarak, **Bizantine/Stanpolin** de **Konstantiniyye** adıyla 1457'den itibaren Osmanlı Devleti'nin Başşehri olur.

Karadeniz Ticaret Yolu'na hakim olabilmek için Anadolu'ya sefer yapılır. Buradaki devletlerle savaşılır ve imparatorluk genişletilir. Bu haliyle İstanbul'un hükümranlık sınırları, Roma sınırlarına büyümeye başlar. Bu sırada Anadolu'da şu devletler mevcuttur:

Tablo: 7.2.. Anadolu devletleri

YERİ	DEVLETİN ADI
Amasra	Cenevizliler
Sinop	İsfendiyaroğulları
Trabzon	Rum Pontus İmparatorluğu
Konya	Karamanoğulları
Doğu Anadolu	Akkoyunlular

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'da adı geçen Osmanlı tarihi ile ilgili eserlerden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Osmanlı Donanması güçlendirilerek Ege Adaları ele geçirilir. Venedik, Arnavutluk, İtalya, Kırım,.. gibi denizaşırı ülkelerle savaşlar yapılarak, hakimiyet kurulmaya çalışılır.

Fatih'ten sonra yerine geçen oğlu ***II.Bayezit*** zamanında, Boğdan Seferi, Memlûk ve Venedik savaşları ile Safevî-Osmanlı ilişkileri gündeme gelir. İran, Azerbaycan ve Doğu Anadolu üzerinde hükümran olan Safevîler, Şiî mezhebindendir. Bilgin ve şair ruhlu bir hükümdar olan Bayezit'in ibadete de düşkünlüğünden yararlanan Safevîler, Anadolu'da Şiî propogandasına başlarlar ve iç karışıklıklara neden olurlar. Bu karışıklıklar, kente de yansır. Bir zamanlar din ve mezhep kavgalarına sahne olan İstanbul, bu kez de İslâmî mezhep kavgalarını yaşamaya başlıyan bir ülkenin başkentidir. Üstelik fethedilen 18 ülkenin başkentinin de başkentidir!

7.1.2.1.2.Kültürel yapı:

Sperco (1989:9), Bizans'ın fethinin ertesi günü II.Mehmet'in "*Rum*" sorunu ile karşı karşıya kaldığına değinir. Yıkılan başkentte kalan Bizanslılar, tüccar, banker, hâkim, mimar, denizci, zanaatçıdır. Oysa, Fatih'le birlikte gelen Türkler, sadece askerdirler. Bu durumda II.Mehmet, kendini bu kesimin koruyucusu ve Batı Roma Topraklarının (*Diyar-ı Rûm*) İmparatoru ilan eder. Eski Bizans geleneklerine göre yeni bir patriğin seçilmesini ister ve lâiklerin oyunu alan *Georges Scholarios* (Jorj Skalaryos)'a patriklik asâsını verir. Ardından bir ferman çıkartarak hristiyanları özel bir statüye alır... Böylece giderek Rumlar, yüzyıllar içinde Türkiye'deki en etkin ve kalabalık azınlık durumuna gelirler.

Uykucu (1979:222), Bizans döneminde, **Knigos/Eyüp** Tepesi'nde bulunan **Ayamama** (Mamas/ Ayios) saray/manastır kilisesinde; Bizans İmparatorlarının silah kuşandıklarına değinir (Bu gelenek ya da ***kollektif şuuraltı imgesi***, daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı Padişahları'nın da Eyüp'te kılıç kuşanarak padişahlıklarını ilan etmeleri şeklinde devam edecektir.).

Savaşçı bir kimliğe sahip olup, 30 yıllık saltanatı boyunca 25 seferde ordunun başında bulunan ve 18 ülke fetheden Fatih döneminde İstanbul, dünyanın sayılı bilim, sanat ve ticaret merkezlerinden biri haline gelir. Dönemin matematik bilginleri, astronomlar İstanbul'a gelirler. Keza oğlu ***II.Bayezit*** de, hükümdarlığı süresince bilgin, şair ve sanatkârları korumuştur.

a.**İlmiye Teşkilatı:**

Osmanlıda din, eğitim ve adalet işlerini gören teşkilata *İlmiye Teşkilatı*, mensuplarına da *ulemâ* denmiştir. Ulemâ (bilgin) sınıfı, *müderris* (medrese öğretmeni), *kadılar, kazasker* ve *müftüler*den oluşmuştur.

b.**Medreseler:**

İstanbul'un fethiyle birlikte, kentte medreseler açılmaya başlar. Bunlar 4 derecelidir ve genelde külliyelerin içinde yeralmışlardır:

Tablo: 7.3. Öğretim müesseseleri

ÖĞRETİM KURUMLARI	GÜNÜMÜZ KARŞILIĞI
***Hariç* medreseleri**	İlköğretim
***Dahil* medreseleri**	Ortaöğretim
***Musılâ-ı Sahn* medreseleri**	Lise öğretimi
Sahn-ı Seman* ve *Sahir-i Süleymaniye	Üniversite

Kaynak: * Sentez

Devşirme yöntemi ile çeşitli ülkelerden getirilen çocuklardan güzel ve yetenekli olanlar, iç oğlanlar olarak saray hizmetine tahsis edilirler. Özel eğitim gördükten sonra, ilk kez II.Murat tarafından Ed,irne'de kuruşlan ve Enderûn denilen saray okulunda yetiştirilirler. Sultana nedim olan bu kişiler arasından, yüksek görevlere atanan vezirler ve kumandanlar mevcuttur.

Saray haremine tahsis edilen, genelde zenci kökenli hizmetkârlar ise, çok küçük yaşlarda hadım edilirler. Haremde ağalığa kadar yükselirler.

7.1.2.1.3.Demografik yapı:

İstanbul'daki nüfus dengesini yeniden düzenlemek açısından, II.Mehmet, sürgün (ailesi ile birlikte esnaf ve zanaatkârları bir kentten başka kente naklederek, iş olanağı ve ev sağlamak) yöntemi ile İstanbul'u iskâna açtırır. Anadolu'dan Türk, Ermeni, Rum Pontus, İzmirli Yunan, Yahudi Aileleri; Avrupa'dan Arnavut, Venedik, Ceneviz ve Endülüslü Arap Aileleri göç ettirilir.

---

* Kaynakça'da adı geçen Osmanlı tarihi ile ilgili belgelerden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.4. Demografik yapı

GELİNEN YER	KURULAN SEMT	GELENLER
Tokat, Sıvas, Bursa, Ankara, Bayburt ve Adana	**Sulumanastır, Samatya, Galata, Kumkapı**	Ermeni aileler
Konya Aksaray	**Aksaray**	Anadolu Türk aileleri
Akka ve Gazze	**Tahtakale**	Araplar
Balat	**Balat, Yenikapı, Kumkapı, Topkapı**	Kıptiler, Ermeni çingenler.
Kocaeli	**Silivrikapı**	Arnavut aileleri
Kocaeli, Saruhanlı, Aydın, Balıkesir	**Üsküdar**	Anadolu Türk aileleri
	Langa-Yenikapı - Hasköy	Anadolu Ermeni aileleri
Bursa	**Eyüpsultan**	Anadolu Türk aileleri
Eyüp	**Fener, Balat**	Ermeni, Rum aileler
Tire	**Şeyh Ebü'l-Vefa**	Anadolu Türk aileleri
Trabzon	**Beyazıt**	Pontus Rum aileleri
İzmir	**Büyük Galata**	Rumlar/Ionian (Yunanlılar)
Sinop ve Samsun	**Tophane**	Anadolu Türk aileleri
?	**Hasköy**	Yahudi aileleri
Venedik, Ceneviz	**Galata ve Pera çevresi**	Yabancılar

Kaynak* : Sentez [Pafta:10].

Tablo: 7.5. Etnik dağılım

GRUP		YERLEŞİM MAHALLESİ
Ermeniler	Zenginler	**Hasköy, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Üsküdar**
	Ortahalli aileler	**Samatya, Galata, Sulumanastır, Kumkapı, Langa, Çukurbostan, Yedikule**
	Çingeneler	**Yenikapı, Kumkapı, Balat, Tophane**
Rumlar	Zengin armatör aileleri	**Ayvansaray, Fener**
	Ortahalli aileler	**Ayakapı, Petro Kapısı, Fener, Kumkapı, Cibali, Samatya, Topkapı, Langa, Çukurbostan, Yedikule**
	Karamanlı (Anadili Türkçe)	**Narlıkapı, Fener, Kumkapı**
Yahudiler		**Balıkpazarı, Acemoğlu** [Yemiş İskelesi cıvarı], **Karaşemsi, Timurtaş** [Tahtakale cıvarı], **Unkapanı, Balat, Eminönü/ Bahçekapı, Kumkapı, Langa, Çukurbostan, Edirnekapı,**
İtalyanlar		**Eminönü/ Bahçekapı**
Çingeneler		**Yedikule/Sulukule** (sur-dışı) **Kasımpaşa/Hacıhüsrev** (Galata)
Türkler	Ulema Semtleri (Külliyeler civarı)	**Beyazıt, Şehzadebaşı, Fatih,**
	Ortahalli aileler	**Çarşıkapı, Laleli, Aksaray, Vefa, Horhor, Zeyrek, Çarşamba, Atikali, Dizdariye, Akbıyık, Edirnekapı**
Venedik Tüccarları		Haliç kıyıları. "***Arslanlı Ev Mahallesi***", "***Venedik Lonca Mahallesi***" (Ticareti elinde tutan Venedik Tacirleri'nin armaları dolayısıyla "*Ekmek Aslanın Ağzında*" sözünün çıkmış olması muhtemeldir; çünkü bu kişiler işveren durumundadırlar.)

Kaynak: ♣ Sentez [Pafta:10].

♣ Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

Fatih Dönemi'nde (1477) yapılan Nüfus sayımında (Yalınkılıç,1997:26):

Sur-içi'nde ..... 14.803 hane,

Galata'da ..... 1.521 hane sayılmıştır.

Nüfus sayımlarında bekâr askerler (azaplar), medrese öğrencileri, esirlerden oluşan bekârlar sayılmadıklarından, gerçek nüfus tam olarak saptanamamıştır. Günümüze kadar gelen gelenek, hane (ev/bölüm) sayımı üzerinden yapıldığından gerçek nüfus tahmini olarak bulunmuştur (Yalınkılıç, 1997:27) Müslüman ailelerin oturduğu evlerin bina/yalı, gayrımüslimlerin evlerinin ise hane olarak kaydolmaları gelenek olmuştur. Buna göre Fatih Dönemindeki tahmini nüfusun 100.000 cıvarında olduğu sanılmaktadır. Sezer (1992), Fatih Dönemi nüfusunu 80.000, dönem sonunu ise 120.000 olarak belirtmektedir. Yalınkılıç (1997:26) ise bu rakamların 1550'de 150.000, 1573'de 300.000 dolaylarında olduğunu belirtmektedir.

Yine 1481'de Sur-İçi'nde 182 mahalle sayılmıştır. Bu da ortalama, mahalle başına 80 hane düştüğünü göstermektedir; ki 500 kişilik ünitelerden oluşmuş sosyal dokuyu rakamsal olarak tanımlamaktadır.

7.1.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

7.1.2.2.1.İdarî/Politik yapı:

Fatih tarafından 2.5 aylık muhasara ile ele geçirilen Konstantinapolis, yeniden dirilişe sahne olur. Rumeli'de **Edirne**, Anadolu'da **Bursa**'nın temsil ettiği başkentlik kimlikleri, **"Pay-i Taht"**ın 1457'de İstanbul'a alınmasıyla son bulur.

Fatih, kendi adıyla bir ***Kanunname*** yayınlatarak, Osmanlı Devlet yapısını hanedan ailesine bağlı bırakmamış; tahta geçen büyük şehzadenin kardeşlerini katledebilmesi yetkisini tanımıştır. Bu ise iki asır boyunca şehzadeler ile taht arasında kanlı bir geçit yaratmıştır. Üstelik bu, kendi oğulları Bayezit ve Cem arasındaki Rodos Şövalyelerine ve İtalya'ya kadar uzanan talihsiz bir kovalamacayı da başlatmıştır. Ayrıca Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda yeniden yapılanmaya gidilirken, Selçuklu ve Doğu Roma Devlet Teşkilatı'nın bir sentezinin uyarlandığı da gözlenebilmektedir.

Osmanlı topraklarında Bizans'ta olduğu gibi eyalet sistemi uygulanmaktadır. *Rumeli Beylerbeyi* Trakya topraklarını, *Anadolu Beylerbeyi* de Anadolu topraklarının yöneticisidir. Rumeli Beylerbeyliği, makam olarak Anadolu Beylerbeyliği'nden üstündür. Rumeli Beylerbeyliği'nin merkezi **Manastır**, Anadolu Beylerbeyliği'ninki ise **Kütahya**'dır. Eyaletler sancaklara [vilayetlere] bölünmüştür ve başlarında Sancakbeyleri [Valiler] bulunmaktadır. Hanedanın en büyük şehzadesi, *Manisa Sancağı*'na gönderilerek, devlet yönetiminde tecrübe kazanması sağlanır.

İstanbul'un, Pay-i Taht (Başkent) olması dolayısıyla durumu farklıdır. Diğer kentlere valiler atandığı halde, **İstanbul, Padişah ve Sadaret tarafından atanan kişilerce yönetilmiştir** (Hayat Ansiklopedisi, Tarih Yok). Günümüz Vilayet'inin bulunduğu kesimde **Sadaret Divanı** teşkil edildiğinden, hizmet yoluna **"Divanyolu"** adı verilmiştir.

Tablo: 7.6. Yasama/ İcra sistemi

DİVAN'ın ADI	GÖREVİ
Divan-ı Hümâyûn	Bütün kanunlar ***Divan-ı Hümâyun*** denilen bir mecliste görüşülmekte ve padişahın onayı ile kesinleşmektedir. Bu kurul, devlet işlerini padişah adına yürütmektedir. Yasama ve yürütme yetkisine sahiptir. ***Sadrazam*** başkanlığında ***"Kubbealtı vezirleri"***, ***Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri, Defterdarlar*** ve ***Nişancı***'nın katılımıyla toplanmaktadır.
İkindi Dîvânı	Dîvân-ı Hümâyun'da bitirilmeyen ve orada görüşülmesine gerek görülmeyen konuları görüşüp karara bağlar.
Cumâ Dîvânı (Huzur Murafaası)	Kadıaskerler'in katılımıyla oluşan, şer'î ve örfî karar ve hükümlerin verildiği,Yüksek Mahkeme'dir.
Çarşamba Dîvânı	Hem mahkeme hem de İstanbul'un yönetimi ve sorunları ile ilgili toplanan bir kuruldur.

Kaynak: ** Sentez

Fatih Dönemi'nde 4 kadılık kurulmuştur:

Tablo:7.7. İstanbul kadılıkları

	KAPSAMI	MEVKİİ	ADI
Bilâl-i Selâse	Sur-içi	Balat'ta	**İstanbul Kadılığı**
	Sur-dışı	(Çatalca'ya kadar)	**Hasra Kadılığı**
	Galata	Kürkçü Kapı (Büyük Mahkeme), Kireç Kapısı (Küçük Mahkeme)	**Galata Kadılığı**
	Üsküdar	Kadıköy'de	**Üsküdar Kadılığı**

Kaynak *: Sezer (1992:157-176)

* *Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.
* Sezer'in tanımlamaları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Osmanlı'da 3 çeşit mahkeme faaliyet göstermiştir:

Tablo: 7.8. Kaza sistemi

MAHKEME TÜRÜ	GÖREVİ
Şeriat mahkemeleri	Müslüman halk arasındaki medeni davalara bakmıştır,
Cemaat mahkemeleri	Müslümanlardan gayrısının davalarına bakmıştır,
Konsolosluk mahkemeleri	Kapütülasyonlardan yararlanan yabancılar arasındaki davalara bakmıştır [Raguza (Dubrovnik), Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya, Rusya.]

Kaynak: ** Sentez

Yalınkılıç (1997), Fatih ve II.Bayezit Dönemi'nde İstanbul'da şu nahiyelerin kurulduğuna değinir:

Tablo:7.9. Nahiyeler

DÖNEMİ	ADI	GÜNÜMÜZDEKİ ADI
Fatih Dönemi	**Ayasofya**	Ayasofya
	Mahmutpaşa Ebü'l Vefâ	Vefa
	Sultanmehmet	Fatih
	Muratpaşa	Muratpaşa
	Topkapı	Topkapı
	Şehir	Merkez
II.Bayezit Dönemi	**Alipaşa**	Atikalipaşa
	İbrahimpaşa	İbrahimpaşa
	Sultanbayezid	Bayezid
	Davutpaşa	Davutpaşa
	Mustafapaşa	Kocamustafapaşa

Kaynak *: Yalınkılıç (1997:26)

Osmanlı Devleti'nin yabancı uyruklulara tanıdığı hak ve imtiyazların bütününe **kapitülasyon** denmiştir. Sperco (1989:20), latince "***Caput, Capitulum***" (bölüm) sözcüğünden türetilen kapitülasyonun, bölümlere/maddelere ayrılmış bir anlaşmalar bütünü ve genel hukukun uygulama tarzı olduğuna değinmektedir: ***"Zaten kapitülasyonların akdedildiği devlet egemenliğinin bambaşka bir anlamı vardı ve bahşettiği imtiyazlar, kanunların şahsiyet sisteminden ileri geliyordu..."***

** Kaynakça'da adı geçen eserlerden Erses tarafından tablo haline getirilmiştir.

* Yalınkılıç'ın tanımlamaları, Erses tarafından listelenmiş ve tablo haline getirilmiştir.

7.1.2.2.2.Askeri yapı:

Tablo: 7.10. Ordu düzeni

KUVVET GRUPLARI	OLUŞTUĞU KUVVETLER
Kapıkulu askerleri	Yayalar, Süvariler (Pencik Sistemi)
Eyalet askerleri	Tımarlı sipahiler, Akıncılar, Müsellemler, Deliler
Yardımcı kuvvetler	Bağlı beyliklerin kuvvetleri
Donanma	Deniz Kuvvetleri

Kaynak: * Sentez.

Devşirme yöntemi ile çeşitli ülkelerden getirilen çocukların bir kısmı yeniçeri acemi oğlanlar ocağına alınırlar. Meslekleri asker olan bu bekâr gençlere azep/azap denmiştir. Kışlalarda yatıp kalkarlar, evlenmeleri yasaktır. Ömürleri boyunca savaşçı olarak kalırlar. Humbaracı (topçu), cebeci (silah, teçhizat), lağımcı (istihkâm) gibi çeşitli meslek dallarında orduya hizmet verirler.

Anadolu'da ise Tımarlı Sipahiler, toprak sahipleri tarafından bakılıp beslenir ve orduya hazır kuvvet olarak tutulurlar. ***Tımarlı Sipahiler*** döneminde kullanılan **Ağalık** ünvanı, günümüze doğru birkaç köy sahibi, kendi korucu sistemini de yetiştiren, bir tür derebeyi tarzındaki ***Toprak Ağalığı***'na (Lordluk) dönüşmüştür. Önceleri ***albay*** rütbesinde askerî bir ünvan olan **Paşalık** (Başağalık), daha sonraları yüksek dereceli sivil memurlara; hatta ilerki yüzyıllarda yerli/ yabancı bilim adamlarına veya sanatçılara da verilmiştir. [Sözgelimi XIX.yy.da Osmanlı sarayında *Muzıka-i Hümâyûn*'u yöneten İtalyan bando şefi Donizetti, ***Donizetti Paşa*** olarak anılmıştır. Günümüzde hâlâ sanatının zirvesinde olanlara ve askerî erkânın generallik seviyesinde olanlarına halk ağzı *paşa* denmektedir].

Ordunun dışında, bir tür **inzibat/gümrük/polis/jandarma** görevini üstlenen **Bostancı Örgütü,** ilk önce **Edirne**'de kurulmuştur. İstanbul'un fethinden sonra, bu teşkilat başkentte de kurulur. Örgütün başı **Bostancı Ağası**, günümüzde jandarma generali rütbesindedir

* Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

- **Bostancılar:**
  * Şehir sınırlarını belirler, şehre giriş çıkışları denetler,
  * Bostanları (= bustanları: ağacı, çiçeği, yeşili bol olan yerleri) korur, çoğaltır, bitki bakımı yapar; saray için sebze-meyve yetiştirir,
  * Köşkleri gözetler, Hasbahçe ve Dışbahçeler'i korur,
  * Sahilleri ve Sahilsaraylar'ı denetler, gümrük işlerini yürütür,
  * Ahlak zabıtası görevini yürütür,
  * Saray güvenliğini sağlar,
  * Surların, ormanların denetlenmesi, kara ve deniz avlanma düzenini korur.

Bostancılar, İstanbul'un 3 kırsalında teşkilat kurmuştur:

Tablo: 7.11. Bostancı teşkilatı

KARARGAH MEVKİİ	GÖREVİ
Bostancı (Anadolu Yakası)	*Anadolu-İstanbul* giriş kapısı komutanlığı,
Küçükçekmece (Sur-dışı)	*Trakya* giriş kapısı komutanlığı,
Kavaklar (Boğaziçi)	*Karadeniz* giriş kapısı komutanlığı.

Kaynak: ♣ Sentez.

Subaşılar, **Bostancı Ustaları**'na, Onlar da **Bostancı Ağa**'ya bağlıydılar. Anadolu yakasında **Bostancı Geçidi, Merdivenköy, Kadıköy, Fenerbahçe, Çiftehavuzlar, Erenköy** ocakları kurulmuştur.

- **Fundacı Takımları**: Tatlısu derelerinin erozyonunu engellemek üzere kurulmuş bir teşkilattır.

- **Doğancılar:** Küçük kuşları avlamak üzere ehlileştirilen *doğan* terbiyecileri, önceleri yeniçeri ocağına bağlı iken; sonradan Enderûn grubuna dahil edilirler. Üsküdar'da ***Doğancılar*** mevkiinde ocakları mevcuttur (Somçağ, 1997:81).

♣ Kaynakça'da adı geçen tarih kitaplarından Erses tarafından sentezlenmiş, ve tablo haline getirilmiştir.

7.1.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

7.1.2.2.3.1.Ticaret sektörü:

Ticaret sektöründe esnafin, Bizans dönemine benzer bir lonca teşkilatı mevcuttur. Günümüzün sendikalarına benzeyen bu teşkilât ***Ahî Ocağı*** olarak da bilinir. Her esnafin bir loncaya kayıtlı olması gerekir. Her loncanın *Esnaf Şeyhi, kethüdâ, yiğitbaşı, işçibaşı* ve *ehl-i hibre* (bilirkişi) denilen 6 kişilik yönetim kurulu, esnaf ile hükümet arasında aracılık da yapmaktadır. Her esnafin açacağı işyeri sayısı bellidir; sözgelimi on dükkandan fazla işyeri açılması, izne bağlanmıştır. Kuban (1993:16), sur-içi'nde 3667 dükkan bulunduğuna değinmektedir. Sıkı denetlenen esnafin kalite kontrolunu ***muhtesib*** (tesbit eden) denilen bir tür ***belediye zabıtası*** yapmaktadır.

Ticaret, tüccar'ın hem yazıhane hem de depo olarak kullandıkları (tek tip mal satılan) kapanlarda veya (çeşitli mal satılan) hanlarda yapılmaktadır. **Eminönü**'ndeki ***Unkapanı, Yağ kapanı*** ünlü hanlardır. Mal getirildikten ve vergi harcı ödendikten sonra satışa sunulur; her tüccar istediği yerde mal satamaz, izne bağlıdır.

Yurtdışına baharat, ipek, yün, pamuk ipliği, deri ve kimyevi madde satılmakta; ipekli ve yünlü kumaş, işlemeli kadife, çuha, züccaciye, kâğıt, samur ve kürk çeşitleri, halı alınmaktadır.

7.1.2.2.3.2.Hizmet sektörü:

♦ **Vakıflar**:

Osmanlı Devletinin kuruluşunun ilk 150 yılı içinde 3180 Vakıf kurulur (Yalınkılıç, 1997:27). Bunların çoğu, külliyelerin gelir kaynakları olarak aşevlerine ve medrese öğrencilerine (yurtlara) tahsis edilerek, öğrenci ve kimsesizler koruma altına alınmışlardır. Vakıfların mali güçleri öylesine yüksektir ki, 1493 Yılı iki Vakfiyesini gelirleri, devlet bütçesini katlar durumdadır.

♦ **Külliyeler:**

İlk baskışta bir hayır müessesesi gibi görünen külliyelerin kentin biçimlenmesinde büyük pay aldıklarına değinen Oktay (1994:99), kentin büyümesini de hızlandırdığını ifade etmektedir. ***Cami, imaret*** (aşhane) ***medrese, sübyan mektebi, darüşşifa*** (hastane), ***han, hamam, çarşı, türbe,***

çeşme,.. vb. gibi günümüzün Kültür Siteleri/ Merkezleri denilebilecek sosyal ve kültürel yapılar, kendilerine akar sağlıyacak olan ticarethanelerle birlikte mimarî bir bütünlük içinde organize olurlarken, Osmanlı'nın genişleme siyasetine de hizmet ederler (Oktay, 1994:97-98).

7.1.2.3. Psiko-sosyal yapı

7.1.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Bir kentin dokusu, onun içinde yaşıyan ve fiziksel mekânının oluşumuna kaynak teşkil eden insanların ***etnik yapısı, tinsel değerleri*** ve ***toplum bilinci*** ile orantılı olarak ortaya çıkar. Bu açıdan gerek yaşam felsefesi, gerek inançlar, gerekse ortaklaşa elde edilen kültür değerleri mikrodan makroya mekân düzenini meydana getirecektir (Erses,1995.b):

Toplumsal Yapı, yani Cemiyet Hayatı ve bunun sonucu olan Ortak Kültür'ün ortaya çıkışından önceki Kent Dokusu, ***Cami - Kilise - Sinagog*** çevresinde toplanan toplulukların yani cemaatlerin oluşturduğu bir mahalle düzenidir. Her cemaat kendi tinsel inançlarının fiziksel yansımaları olan mikro mekânları oluştururken ortak bir kent imajı yaratmaktadır:

a) Cemaatin ***ibadet*** yeri (genelde yangın tehlikesine karşı taştan inşa edilmiştir),
b) İbadet sonrası ***toplantı*** meydanı,
c) Bu meydan aynı zamanda ***ticaret*** aktivitesine de sahne olmaktadır,
d) Mahallin yönetim/koruma ***prestij yapıları*** bu meydan civarındadır ve çevresi, belirli akslara doğru ***yolboyu konutlar***la bezenmiştir.
e) Mahallede zengin, ortahalli ve fakir aileler birarada, ***kollektif bir bütünlük*** içinde yaşamaktadır,
f) Bu haliyle mahalle, kendi içinde bir ***kapalı mekân***dır (Yürekli, 1977).

Hristiyanlığın Kutsal Emanetleri'nin yüzyıllarca korunduğu İstanbul, Bizans Dönemi'nden de hatırlanacağı üzere, şifa arayanlar için bir mucizeler kentidir. Kiliselerin adları ya *havariler*'in ya *Meryemana*'nın veya *aziz/azizeler*in adlarını taşımaktadır. Bunların en ünlüsü de Ayasofya Kilisesi'dir. Bulaç (1997), ***ortodoks geleneklerine*** göre kilise ve toprakların imparator'un mülkü sayıldıklarına değinerek, imparator'un Hıristiyan veya Müslüman olmasına bakılmaksızın "Sezar" kabul edildiğini vurgulamaktadır. Bizans'ı fethederek **İmparator** olan **II.Mehmet** de, temayüle

göre "**Sezar**"dır ve **kilisenin de sahibidir**. Bu durumda imparator, kendi mülkünü tasarruf yetkisini kullanarak, Ayasofya'nın kullanım şeklini (dini ibadet merkezi kimliğini bozmadan) kiliseden camiye çevirtmiştir. Bu ise hem ortodoks inancı hem de hukukî teamüllere uygundur (Bulaç,1997:23).

Kent belleğindeki ibadet kimliklerinin korunarak, inanç farklılığından kaynaklanan bir tür **kimlik yenileme/değiştirme** işleminin uygulanmasıyla, imparatorluk mülküne geçen birçok sur-içi kilise de camiye çevrilmiştir.. Başka bir dikkat çekici öge de, Osmanlı/Türk toplum yapısının askerlik/ordu/ kahramanlık konusunda daha belirgin bir kimliğe sahip olmasıdır. Bunun sonucunda hem yeni kurulan/ihya edilen mahallelere, hem de kimlik yenileyen/yeniden inşa edilen eserlere "**devlet adamları**"nın, kahramanlık yapan "**komutanlar**"ın veya "**akıncılar**"ın adları verilmiştir. Bu şekliyle de Roma/Bizans Dönemleri'nin spor turnuvaları sonucu başarı kazanan sporcuları veya askeri kahramanları için dikilen anıtlarına benzer bir ödüllendirme işlemini anımsatmaktadır.

7.1.2.3.2.Kent belleği:

Kent belleğine kayıtlı bulunan kilise ve manastırların; hızlı bir kimlik yenilenmesi ile (dinsel kimlikleri korunmak koşuluyla) camilere çevrilmeleri dikkat çekicidir. İnanç özgürlüğüne saygılı davranmasına rağmen, ***sezar*** olarak mülkünün tasarruf yetkisini kullanan ***Fatih***, yeni bir düzenleme yaparak; farklı mezheplere ait kiliseleri de cemaatler arasında takas ettirmiştir. Yine de çok az sayıda kullanımda kimlik değişimine gidilmiş; manastır/kilise gibi ibadet yerleri, askeri tesislere tahsis edilmiştir.

MS.654 yılı Emevî Ordusu kuşatması sırasında, Knigos Mevkii'nde şehid düşen Hz.Muhammed'in bayraktarı **Hz.Eyyüb'ül Ensârî**'nin mezar ve sandukasını aratan Fatih II.Mehmet, ünlü (Damios/Ayios) Kozmodion Manastırı'nın bulunduğu yerde, onun anısına bir ***cami ve külliye*** yapımını emreder. Fakirler için ilk imaret de burada hizmete girer. Eski adı **Knigos**, yeni adıyla **Eyüp Sultan** semti, 8 mahallesi ile bu cami ve külliyenin çevresini sarar. Buradaki kilise ve manastırları da camiye çevirten Fatih, saray ve köşkleri de satın alarak, Ermeni ve Rumları **Haliç**'in, **Fener** ve **Balat** kıyılarına iskân ettirir. (Sur-dışı **Eyüp**, daha ilerki yüzyıllarda, İstanbul sur-içi'nin eski Hristiyan dünyasının kutsal merkezi kimliğine alternatif bir kimlik yenileyecek/geliştirecek ve ***islâm dünyasının kutsal merkezi*** haline gelecektir.)

Önge (1963:13), bugünkü **Otakçılar** mevkiinde, İmparator ***Leon*** tarafından inşa ettirilen av sarayının yanındaki manastırda, savaşa gidecek imparator ile asilzadelerin ve kumandanların özel bir ayinle silah kuşatılarak törenle uğurlanma geleneğinin, fetih sonrası Osmanlı tarafından devam ettirildiğine değinir. Şehsuvaroğlu (1953:120) ise, **Taklid-i seyf** denilen *kılıç kuşanma* töreninin, Batı'daki taç giyme törenlerine karşılık Doğu'daki hükümdarların kılıç kuşanma geleneğine Osmanlı hükümdarlarının da uyduklarını ve tahta çıktıktan bir süre sonra dini ve askeri bir törenle kılıç kuşandıklarını yazmaktadır. Her ne kadar Müller (1968:167), bu geleneğin Osmanlı'ya Selçuklular'dan geçtiğine değinse de, Anadolu Selçukluları ile dirsek temasında olan Doğu Roma'ya ve Doğu/Batı sentezini temsil eden Bizans'a Selçuklulardan geçmesi, onlardan da Osmanlının etkilenmesi daha gerçekçi görünmektedir.

7.1.2.3.3.Etik değerler:

IV.yy'da Hristiyanlığı kabul eden ve kollektif belleğinde Pagan inançları taşayan Bizanslılar ile, IX.yy.'da İslâmiyet'e geçen ve kollektif belleğinde Şaman inançları taşıyan Osmanlılar, İstanbul'da bir araya gelmişlerdir. Her iki grubun da ahlâkî, toplumsal yaşam standartları, aynı yönetim altında görünmesine rağmen, kapütülasyonlar dolayısıyla giderek birbirinden ayrılmaya başlar. Sperco (1989:25-26), Kur'an'ın sadece kendisine inananları koruduğu ve yargıladığı inancına değinerek, bunu, eski Roma'daki Romalı vatandaşların Roma yasalarından yararlanmalarına benzetmektedir.

Nasılki Roma/Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde yasalar Romalı vatandaşlar için uygulanmakta ise, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde de İslâmî Yasalar, müslüman halka uygulanmakta; yabancılar bundan muaf tıutulmaktadır. Bu haliyle de kent, yabancı uyrukluların serbestçe yaşadığı ve inanç özgürlüğünü sürdürdüğü bir cennet haline gelmiştir.

Aileye ve aile yaşamına önem veren Osmanlı düzeni, bekâr yaşıyan askerleri (azaplar) kışlalara; esirleri ve farklı ülkelerden göçedenleri de, yerleşim dışı yerlere, ticarethane/atölye cıvarındaki bekâr odalarına yerleştirmektedir. Her ne kadar esir pazarlarında köle ve cariye alım satımı olsa da; bunları azat, cariye ile evlenme, köleye miras bırakma gibi önemli kuralları konmuş; hatta onlara, kadıya başvurma hakkı tanınmıştır (Öztürk, 1997:50-58).

Bizans Dönemi'nde kentin sembolü olan (palamut) ***balık,*** Hıristiyan inançlarında makul vicdanı, açık denizlere açılmayı, bolluk ve bereketi simgelemektedir. Saray deniz surları giriş kapılarından Top Kapısı'nın [Tablo:6.16] üst eşiğine asılı, iki insan boyunda dev bir balık iskeleti, Marmara'dan gelenlere kentin sembolünü sunmaktadır (Hovhannesyan, Baskı:1996:12). Galata'daki Venedik/ Ceneviz armalarında yer alan [Bölüm:II.B.6.2.2.1.] ***kartal,*** ileri ve keskin görüşlü olmayı, geniş ufuklara açılmayı ve gücü simgelemektedir. Osmanlı, bu sembollerden balığı, çeşitli çini motiflerinde kullanmıştır. Selçukluların da kullandığı çift başlı kartal yerine, barış ve ruh gücünü simgeleyen ***güvercin/kumru*** figürüne önem vermiş; onlar için bina cephelerine kuşevleri yaparak doğal dengeyi de korumaya çalışmıştır. Padişah tuğralarındaki stilize edilmiş ***Hümâ kuşu/ Anka kuşu/ Phoenix (Ateş Kuşu)*** ise ölüm/dirimleri, ölümsüzlüğü ve sonsuz yaşamı simgelemiştir. Devlet yönetimi ***Hümâyûn*** olarak adlandırılmış; padişah-sadrazam-vezirler grubuna ***Divân-ı Himâyûn*** denmiştir. Keza devletin yapısı da ***çınar*** ağacı ile motiflenmiştir ki; etik ve inanç öğretileri içinde ağaç motifi, erdemsel yükseliş basamaklarını simgelemektedir.

7.1.3.Yapma kimlik: Stanpolin (Kente Gidiyorum)'den Asitane'ye

7.1.3.1.Yerleşik alanlar:

7.1.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

- **Sur-içi:** Surlarla çevrili yarımada için, **Nefs-i İstanbul** denmiştir (İşli,1994:154). Kentin ele geçirilmesinden sonra, 3 gün süren yağmayı durduran Fatih, yıkıntıların onarım işlemini başlatır. Yangınlar söndürülür. Genellikle Marmara Denizine bakan güney yamaçlar ve Haliç Kıyıları meskûn durumdadır. Kent evleri bahçeli nizamdadır. Terkedilmiş, harabe haline gelmiş doku dikkati çekecek derecede fazladır.

Tablo: 7.12. Mevcut yerleşimler (Sur-içi)

YER/ MAHAL	NİTELİĞİ	KULLANIM TARZI
Sarayburnu, Sultanahmet, Yerebatan	Resmi Kurumlar	Büyük Bizans sarayı, resmi ve dini binalar, zengin evleri
Haliç Kent Surları **boyunca**	Konut Bölgesi	Rum, Venedik (İtalyan), Yahudi Mah.
Ahırkapı, Kumkapı,	Konut Bölgesi	Ermeni, Rum (Orta sınıf) Mahalleleri
Süleymaniye-Haliç	Konut Bölgesi	Alt Sınıf Mahalleleri
Sirkeci	Konut Bölgesi	İtalyan (Üst sınıf) Mahalleleri
Eminönü, Bahçekapı	Konut Bölgesi	Yahudi Mahalleleri
Laleli	Konut dışı	Bağlar, bostanlar
Beyazıt, Gedikpaşa, Langa, Cerrahpaşa, Kocamustafapaşa	Konut Bölgeleri	Kiliseler, konutlar,
Ayvansaray (Blakhernai)	Saray ve konutlar	İmparator Sarayı, kiliseler, evler

Kaynak: ♣ Sentez

• **Sur-dışı:** Sur-dışı, kentin batıya doğru, yani karadan Trakya ve Roma'ya bağlantı yolları üzerinde fazla gelişim olmamıştır. Mevcutlar da sayfiye tarzında, ormaniçi yerleşmelerdir. Kent ele geçmeden önce, Çatalca'daki askeri Bizans ordugâhının da, Osmanlı tarafından saf dışı edilmiş olması gerektir.

Tablo: 7.13. Mevcut yerleşimler (Sur-dışı)

YER/MAHAL	NİTELİĞİ	KULLANIM TARZI
Galata (Pera)	Konut Bölgesi	(Venedik) Üst sınıf Mahalleleri
Eyüp Sultan (Knigos)	Sayfiye	Yazlık saraylar, kiliseler, manastırlar
Sulukule	Göçebe Bölg.	Çingenelerin konaklama yerleri.
Zeytinburnu	Köy yerleşimi	Bizans'ın teşvikine rağmen gelişmez.
Bakırköy (Hebdomon/Makhora)	Sayfiye	Yazlık saraylar, kiliseler, evler
Silivri (Silibrea)	Köy yerleşimi	Konutlar
Matrai (Çatalca)	Köy yerleşimi	Bizans sarayı, Konutlar, kışla yeri.

Kaynak: * Sentez

• **Boğaziçi Yerleşmeleri:** Bizans Dönemi'nde Boğaz yolu boyunca iki taraflı olarak gelişen saraylar ve bunların himayesindeki dini yapılar (kiliseler, manastırlar), yazlık köşkler, av köşkleri, tek tük konutlar, çiftlikler ve küçük köylerden bazıları kimliklerini korumuş, bir kısmı da terkedilmiş ve tahrip olmuştur. Burada dikkati çeken durum, Rumeli Yakası'nın, Anadolu

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

Yakasına göre daha gelişme olanağı bulmasıdır. Bunda Boğaz akıntısı dolayısıyla ulaşım zorluğu ya da Anadolu Kıyıları'nın dik yamaçları gibi coğrafi kimlik özelliklerinin rolleri büyüktür.

Tablo: 7.14. Mevcut yerleşimler (Boğaziçi)

	YER/MAHAL	NİTELİĞİ	KULLANIM TARZI
Rumeli Yakası	**Tophane** (Argyropolis)	Mezarlık	Hristiyan, Yahudi Mezarlığı
	Fındıklı (Arizopolis/Güneş memleketi)	Sayfiye	Konutlar
	Kabataş-Dolmabahçe (Butharion)	Konut Bölgesi	Kilise, saray, yerleşim
	Beşiktaş (St.Mamas, Diplokyon)	Köy yerleşimi	Kilise, yerleşim
	Beşiktaş-Ortaköy (Hagios Mamas)	Köy yerleşimi	Kilise, köy yerleşimi
	Ortaköy (St.Phocas)	Konut Bölgesi	Kilise, yerleşim
	Archion/Kilidiyon (Ortaköy)	Sayfiye	Yalılar
	Kuruçeşme (Amoplos)	Köy yerleşimi	Konutlar
	Arnavutköy (Anapolis/Estiyas)	Köy yerleşimi	Rum ve Yahudi Konutları
	Bebek (Kela)	Köy yerleşimi	Kilise, konutlar
	Rumeli Hisarı	Askeri Kale	Türk Kalesi
	Yeniköy/ Sıcakköy (Termimeri/ Kamarodes)	Konut dışı	Bağlar, bostanlar, tarım
	Kireçburnu (Kledi To Ponte)	Köy yerleşimi	Konutlar, ayazma
	Tarabya/Zehirli (Serapia/Farmekeus)	Köy yerleşimi	Konutlar
	Büyükdere	Sayfiye/konut	Kiliseler, manastırlar, çiftlikler
	Sarıyer (Simas)	Köy yerleşimi	Konutlar
Anadolu Yakası	**Üsküdar** (Skutari)	Konut Bölgesi	Saraylar, konutlar
	Kuzguncuk	Sayfiye/konut	Kiliseler, manastırlar, çiftlikler
	Çengelköy (Protes Dikos, Sophianae)	Köy yerleşimi	Konutlar, manastır
	Vaniköy (Nikopolis)	Köy yerleşimi	Konutlar, kilise
	Vaniköy-Göksu arası (Brokhtoi)	Konutlar	Jüstinyen sarayı,dinsel yapılar.
	Kandilli (Periron)	Konut dışı	Bahçeler, manastırlar
	Anadolu Hisarı	Askeri Kale	Türk Kalesi
	Kanlıca (Glaros)	Sayfiye	Konutlar
	Çubuklu	Sayfiye/konut/konut dışı	Kiliseler,manastırlar, çiftlikler.
	Beykoz (Amikos/Amniküs)	Köy yerleşimi	Konutlar, av sahası

Kaynak: ♣ Sentez

• **Anadolu Yerleşmeleri:** Trakya Sur-dışı yerleşimlerinde görülmemesine rağmen, Anadolu kesiminde Osmanlı Türk Mahalleleri, geniş bir kesimde görülmektedir.

♣ Kaynakça'da adı geçen tarih kitaplarından Erses tarafından sentezlenmiş, sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

Tablo: 7.15. Mevcut yerleşimler (Anadolu)

YER/MAHAL	NİTELİĞİ	KULLANIM TARZI
Kadıköy (Kalkedon)	Konut Bölgesi	Yazlık köşkler, bağlar, bahçeler
Kızıltoprak	Sayfiye, Eğlence, Dinlence	Yazlık köşkler, bağlar, bahçeler, Mesirelikler
Fenerlibahçe, Prens Adaları /Kızıl Adalar	Hanedan Sürgün yerleri	Saray, hamam, kilise
Prens Adaları /Kızıl Adalar	DinselYapılar	Ruhban Okulları, Manastırlar, kiliseler
Kartal, Cevizli, Kayışdağı, İçerenköy, Üsküdar	Köy yerleşimi	Orhangazi Dönemi'nde (XIII.yy) Osmanlı/Türk Mahalleleri
Kartal	Konut dışı	Bağlık, bostanlık, tarım alanı
Şile	Konut Bölgesi	Frik ve Bitin yerleşimi.

Kaynak*: Sentez.

7.1.3.1.2.Yeni yerleşmeler:

- **Sur-içi:**

Sur-içi ıslahat hareketlerine başlıyan II.Mehmet, İstanbul'un eski görkemine kavuşmasını isterken, sadece ordusunun Türk, halkının ise Rum/Ermeni/Yahudilerden oluşmuş bir kent olarak kalmasını da doğru bulmamış olacak ki, sürgün yöntemiyle başlattığı göçler sayesinde, kent içindeki boş alanlarda yeni mahallelerin kurulmasını sağlamıştır. Bu mahalleler, Osmanlı'nın hükümran olduğu kentlerden gelen halkın geldiği yerin adı ile anılmışlardır:

Gedikpaşa, Laleli, Aksaray, Zeyrek, Tahtakale, Vefa, Fatih, Atikali, Edirnekapı, Kumkapı, Yenikapı, Samatya, Yedikule,.. geçmiş dönemde manastır, kiliselerin çoğunlukta olduğu; yerleşimlerin fazla bulunmadığı sur-içi sakin bölgelerdir.

- **Sur-dışı:**

İstanbul'un kuruluşunda ilk yerleşim yeri olduğu sanılan **Eyüp**, bu kez de ilk sur dışı yerleşim yeri olarak iskâna açtırılmıştır. Fatih tarafından 8 mahalle kurdurulmuş ve bunlar, çekirdeği oluşturan cami/mescid yapımcılarının adları ile anılmışlardır: **Cezmi Kâsım, Fethi Çelebi, Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi**,... gibi. II.Bayezit tarafından, Haliç kıyısında yaptırılan Bahariye Kasr-ı Hümâyûnu, ilerki yüzyıllarda, sahil kesimine bu adın verilmesine neden olur. *İran Safevî*

---

* Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Devleti'nden gelen âlim ve tarihçi ***İdris-i Bitlisî***'ye padişah tarafından ihsan edilen **Eyüp/Bahariye** sırtlarında ***İdris Köşkü*** yaptırılır. 1461'de *Trabzon Rum Pontus Devleti*, Osmanlı'ya katılınca, son imparator ***David Komnenos*** ve sülâlesi, ***Peran Bağları*** denilen **Pera**'ya yerleştirilir. Burada saraylar yaparlar.

1492'de İspanya'daki *Benî Ahmer Arap Devleti* yıkıldıktan sonra, Galata'ya göç eden Araplar, sık sık yangın çıkarmaya başlarlar. Bunun üzerine, yabancı elçilikler, ***Peran Bağları***'nda yeni binalar yaparak, oraya geçerler. Fransız, İngiliz, Venedikli, Leh, İsveçli, Hollandalı, Raguzeli, Prusyalı elçiler, saraylar yaptırırlar; çevrelerini de kiliseler sarar.

7.1.3.2.Kurumsal donatılar:

7.1.3.2.1.Resmi yapılar:

Fetih sonrası **Taurus** (Beyazıt) Meydanı'nda bulunan ve bir süre Üniversite olarak da kullanılan Bizans Sarayı pavyonlarından kendine geçici bir ikametgah yaptıran *Fatih Sultan II.Mehmet*, daha sonra, Büyük Bizans sarayı temelleri üzerine ***Fatih Köşkü*** (1463) adıyla kurulan ***Saray-ı Cedid****/Yeni Saray*'a (Topkapı Sarayı'na) geçer. İlk ikametgâhına da ***Saray-ı Atik****/Eski saray* adı verilir. Sarayın gelişmesiyle birlikte, Fatih Köşkü, ***İç Hazine Dairesi*** olur, ***harem dairesi*** ve ***kubbealtı vezirleri*** yerleri ile saray kompleksi büyür; çevresine de ***İç Kale*** inşa edilir. *Hipodrom*, At Meydanı'na; dönüştürülür.

Tablo: 7.16. Resmi yapılar

KURUM	YERİ/MEVKİİ
Saray-ı Atik	Beyazıt'tadır. Eski Bizans sarayı ve üniversitesi.
Saray-ı Cedid	Grek/Roma Dönemi ***Akropol***'ü üzerine yapılır.
Nakkaşhane ve Aslanhane	*İsa Kilisesi* kimlik değiştirir: Üst katı saray ressamlarının ikametgâhı Nakkaşhane, bodrumu Aslanhane olup aslan, pars, kurt,benzeri yırtıcılar burada beslenir.
Kuşhane	*Aya Yani (Ayios İoannes) Kilisesi.* Ahırkapı'dadır.
Bab-ı Meşihadi = Şeyhülislamın mevkii	Süleymaniye'dedir.
Gümrük Eminliği	Eminönü'ndedir.
Pencik Emini	Mısı Çarşısı'nda, üst katta oturur. Uzak ülkelerden gelen malların depolandığı Antrepoları ve satışının yapıldığı Mısır Çarşısı ile *Esir Pazarı*'nı denetler ve devşirme askeri toparlar

Kaynak: ♣ Sentez.

♣ Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.1.3.2.2.Askeri yapılar:

Yedikule'deki kapıları harabolmuş **Beş Kuleli Kale** onarılır, kule sayısı yediye çıkarılır. **Yedikule** olarak semte adını verir; askeri karargâh ve zından olarak kullanımına geçilir.

Tablo: 7.17. Askeri yapılar

KURUM	YER/MEVKİİ
Cebeci Kışlası	Aya Sofya'nın güneyindedir.
Kaptanpaşa dairesi	Kasımpaşa'dadır.
Donanma	Haliç'tedir.
Ağa Kapısı	Süleymaniye'dedir.
Top Dökümhaneleri	Tophane (Beyoğlu/ Cihangir eteklerinde)'dedir
Şeşli (6 yivli top) Dökümhaneleri	Şeşhane (Şişhane semti)'dedir.
Güngörmez Kilisesi	Kabataş'dadır. Baruthane olur. 1490'da infilak eder. 4 mahalle yıkılır. Kubbesi Büyük ada önlerine uçar. Taşları Fındıklı ve Üsküdar'a düşer. Kıyıdaki dev kabataş, semte adını verir.
Tüfenkhane/Baruthane	Fener/Cibali arasındadır.
Yedikule askeri kule ve zindanı	Yedikule'dedir.
Baruthane	Topkapı **(Porta Romanos)**Yakınına yapılır

Kaynak:[♣] Sentez

7.1.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

7.1.3.2.3.1.Ticarî yapılar:

Kentin dokusu ve mobilyası, ıslah edilerek yeniden düzene konulur. Bizans'tan kalma ahşap Bez-Kumaş çarşısı [Bezgan'dan bozma] **Sandal Bedesten** onarılır; yakınına mücevher çarşısı olan **Cevahir bedesteni** yaptırılır. (Her iki bedesten arasındaki ve çevresindeki ahşap dükkanların 16.yy'da üstleri örtülecek, genişleyerek ve günümüzün ***Kapalı Çarşı***'sı ortaya çıkacaktır). Bir ***Ceneviz Çarşısı*** olarak yapılan ahşap **Mısır Çarşısı** da onarılır. Devamına **Mahmutpaşa Camii** ve **Hamamı** ilave edilir.

[♣] Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Roma ve Bizans Dönemleri'nden günümüze kadar kimliği bilinen Zeuksippos Hamamı (Sultanahmet) dışında, Osmanlılarda da hamamlar, önde gelen ticarî ve kültürel işletmeler olmuşlardır. Çelebi (1998:44), hamamların, hem toplumdaki tabakalaşmayı yansıtan hem de tabakalar arasındaki iletişimi sağlayan merkezler olduğuna değinir. Kapalı aile düzeninde yaşıyan kadınlar için hamama gitmek, törensel bir değert taşımaktadır. Çoluk-çocuk, eş-dost, yemekli yapılan hamam sefaları gün boyu sürmektedir. Kadın ve erkekler için çifte hamamlar yapılmıştır. Erkeklerinkinin çıkışları caddeye/ ana yola camekânlı çıkışlı; kadınlarınki gizli ve ara sokağa bakılıdır. Osmanlı'da en eski hamam, Fatih Dönemi'nde inşa edilen ***Irgat Hamamı***'dır. Bahçekapı'daki ***Yıldız Dede Hamamı***'nın da, eski bir Bizans kalıntısı (belki de hamamı) üzerine inşa edilmiştir.

Liman ve iskeleler yeniden düzenlenir; giderek hemen her mesleğin işlevine uygun bir çoğunluğa ulaşır; Marmara denizine bakan limanlar yerine, lodos fırtınalarından korunmuş Haliç iç limanları ve iskeleleri gelişir. Ticareti yapılan zahirenin çeşidine göre isimler alırlar. **Balıkpazarı** İskelesi, **Unkapanı** İskelesi,.. gibi. Bu döneme ait Bostancı Defterleri'nde veya diğer belgelerde, iskelelerle ilgili kayıtlara rastlanamamıştır. Ancak kent sur kapılarının deniz ve Haliç çıkışlarında, Boğaziçi küçük köy ve çiftlik yerleşmelerinde iskelelerin bulunması ve o yerin adıyla anılmaları gereklidir.

Mısır Çarşısı, Mahmutpaşa ve **Bedesten** cıvarında *"Bekâr Odaları"* ve *"Hanları"* mevcuttur. İstanbul'da mevcut 7 han'dan ***Hurmalı, Balkapan*** ve ***Kürkçü*** Hanlar ile ***bedestenler*** taş yapılardır.

Eski **Balık Pazarı, Odun Pazarı** canlandırılır; **Sebze Pazarı'**nın yan tarafına ***Baba Cafer Makam Türbesi ve Zindan*** yapılır. Önceleri hırsızlar ve adi suçlar için kullanılan bu hapishaneye, daha sonra fahişeler de kapatılmaya başlanır. Sonraki dönemlerde, çevresi iyice ticari aktiviteyle sarıldığından, **"zindan"** görevi kalmamıştır. Halen yıkıntıları bulunmaktadır (Eyice,1992:129). Daha ilerde Buğday-Un-Ekmekçi esnafının iskeleleri yeralmaktadır ki, bu iskelelerden indirilen malların satıldığı kapan'lar dolayısıyla semte **Unkapanı** adını verilmiştir.

Doğu kervanlarının konaklama yerleri Kervansaraylar, özellikle Anadolu Yakası'nda Üsküdar'da yoğunlaşmışlardır.

Tablo: 7.18. Yeni kurulan çarşılar

ADI	MEVKİİ
Ayasofya Çarşısı	Ayasofya arkası arasta.
Dikilitaş Çarşısı	At Meydanı (Hipodrom)
Odun Pazarı	Eminönü
Sebze Pazarı	Eminönü
Balık Pazarı	Eminönü
Cibali Çarşısı	Cibali Kapısı (Haliç)
Bakırcılar Çarşısı	Tahtakale
Saraçlar Çarşısı	Saraçhanebaşı
Avrat Pazarı (Cariye alım-satım yeri)	Cerrahpaşa (Marsiyanus) Meydanı

Kaynak: ♣ Sentez.

7.1.3.2.3.2.Kültürel yapılar:

Kuban (1993:17), Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'da dini yapılar, hanlar, hamamlar, vakıflar olarak toplam 300 cıvarında yapının onarıldığına ve kullanıma sunulduğuna değinir. Bunlar, semtlere, yörelere, mahallelere adlarını vererek, oraları kimliklendirirler. Sultanlar, Şehzadeler adına 30 cıvarında Bizans imparatorluk kilisesi ve manastırı, anıtsal Osmanlı ***Selâtin***♦ camilerine çevrilir. Sadrazamlar, vezirler, paşalar adına yapılan cami ve hayrat, ikinci sırayı almaktadır. Sözgelimi *II.Bayezid* zamanında *Sadrazam Davud Paşa*, eski Theodosius Limanı önündeki Küçük Vlanga Bostanı ile Yenikapı arasındaki iki sıra surla çevrili semtte, ***Davutpaşa Camii***'ni ve mahkemesini yaptırır. Semte **Davutpaşa** adı verilir. Yine Bayezit'in *Başhazinedarı Firuz Ağa*, Fındıklı sırtlarındaki *Antiockus Sarayı* harabeleri üzerinde ***Firuzağa Camii***'ni yaptırır (1491). Semte **Firuzağa** adı verilir. Bunların dışında zengin kişilerin ve eşrafın yaptırdıkları hayrat da üçüncü tip, küçük işlevsel camileri oluşturmuştur.

Fatih tarafından Ayasofya Kilisesi camiye çevrilince, burada bulunan *Rum Ortodoks Patrikhanesi*, ***Havariyyun Kilisesi***'ne taşınır. Daha sonra, patriğin talebi ile patrikhane bir kez daha yer değiştirir ve ***Pammakaristus Kilisesi***'ne taşınır. Keza Fatih, cemaatler arasında da kilise takası yapmıştır. Sözgelimi **Samatya**'daki Rum Kilisesi onlardan alınarak Ermenilere verilmiş ve ***Surp Kevork Kilisesi*** adını almıştır

♣ Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenmiş ve tablolaştırılmıştır.

♦ Selâtin: Selâh-üd din: Dine Bağlı.

Tablo: 7.19. Selâtin camileri

ESKİ ADI	YENİ ADI	MEVKİİ
Ayasofya (Kutsal Hikmet) Patrikhane.	*Ayasofya* Camii	Sultanahmet'tedir.Patrikhane, Havvariyyun'a naklolur.
Aya Sergiyo Kilisesi	***Küçük Ayasofya*** C	Küçükayasofya'dadır.
Pantokratorus Manastırı ve 3'lü Kilisesi	*Mevlânâ Mehmet Zeyrek* Camii ve Medresesi	Zeyrek'tedir.
Aya Teodore Kilisesi	***Vefa Kilise*** Camii	Vefa'dadır. Şeyh'ül-islâm Şemsettin Ahmed tarafından minaresi yaptırılır.
Pavlos Kilisesi	***Şehzade*** Camii	Şehzadebaşı'ndadır. Yerine yapılır
Myrelain Kilisesi	***Bodrum*** Camii	Laleli'dedir.
Fenarî İsa Kilisesi	***Fenarî İsa*** Camii	Vatan Caddesi üzerindedir.
Pandepotus Kilisesi	***Unkapanı*** Camii	Unkapanı'ndadır.
Aya Anastasya Kilisesi	***Sokullu Mehmetpaşa*** C.	Fener'dedir.
Aya Anastasya Kilisesi	***Gül*** Camii	Ayakapı'dadır.
Aya Andrea Kilisesi	***Kocamustafapaşa*** Camii	Kocamustafapaşa'dadır (1489)
Sen Stüdyon Manastırı	***İmrahor*** Camii	Samatya'dadır.
Hora Manastırı/**Soteros** K.	***Kariye*** Camii	Edirnekapı'dadır.

Kaynak: ♣ Sentez

Bunların dışında kültür/ticaret merkezi durumunda 3 önemli külliye görülmektedir. Bunlardan en önemlisi, Patrik Gennadios'tan satın alınarak (Bilgin, 1998:12-33), Patrikhane'nin boşalttığı *Havariyyun Kilisesi*'nin imarete çevrilmesiyle, *Apostali Kilisesi* üzerinde camii yapımıyla ve Bizans İmparatorluk Mezarlığı'nın Osmanlı İmparatorluk Mezarlığı'na dönüşmesiyle ortaya çıkan ve semte de **Fatih** adını veren ***Fatih Külliyesi***'dir (Hovhannesyan, Baskı:1996:21).

Fatih tarafından **Pera**/Karşıyaka/Beyoğlu'nda, eski *Jüstinyen Sarayı* temelleri üzerinde ***Galata Saray*** yaptırılır. Devşirme usulüyle İstanbul'a getirilen acemi oğlanlar, burada yetiştirilip sınandıktan sonra, Saray'daki Enderun'da yüksek öğrenime alınırlar. **Galata**'da, ***İskenderpaşa Av Çiftliği*** arazisinde, ***Kulekapı*** (Galata) ***Mevlevihanesi*** 1491'de açılır (Işın,1993.a.). ***Kurşunlu Mahzen*** onarılarak ibadete açılır. Kefeli (Kırım)'den gelen esmer (zenci) meryem ikonundan adını alan ***Teodokos Kafatiani (Panayia) Kilisesi*** inşa edilir.

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.20. Külliyeler

ADI	MEVKİİ	ESKİ KULLANIMI
Fatih Külliyesi ve Camii, Medaris-i Semaiyye (4 medrese)	Fatih	Havvariyyun Patrikhanesi, Apostali Kilisesi.
Mahmutpaşa Külliyesi	Mahmutpaşa	1462'de kullanıma açılır.
Atikalipaşa Külliyesi ve Muvakkithanesi	Atikalipaşa	**Aya Petro/Marko** Kilisesi (Sadrazam Hadım (Öküz) Ali Paşa adına. 1492'de
Eyüp Sultan	Eyüp	**Kozmodion** (Ayas Kozmos/Damianos) Manastırı
Şeyh Ebu'l-Vefa Külliyesi	Vefa	1476'da inşa edilir.
Fatih Sultan Medresesi	Galata	Tersane Caddesi üstü.

*Kaynak: Oktay (1995:100), Bilgin (1998:12-33)

7.1.3.3.Yapısal donatılar:

7.1.3.3.1.Kent planlaması:

Cami, kütüphane, medrese gibi yapıların taştan inşa mecburiyetleri, kalıcı olmaları yanında kentin belleğinde oluşturdukları nirengiler dolayısıyla da önem taşımaktadırlar.

Koyunlu (1978:249), geleneksel Türk Evi yapısının, kapalı aile düzeni ve sosyal yaşam biçiminden kaynaklandığını belirterek; İstanbul'daki konut iç yapısını şöyle tanımlar: ***Konutlar ya bahçe içindedir ya da evin arkasında bahçe vardır. Bu bahçelerin büyük kısmı meyvelik, sebzelik ve çiçekliktir. Yeşil gereksinimi konut bahçeleriyle karşılanmıştır.***

Tuncel (1980:149), Osmanlı kentlerinde konut dokusunun, çarşı ve pazar çevresinde yoğunlaştığına; sokakların çarşılara açıldığına; çarşı ortalarında kıymetli eşyalar satan bedestenlerin bulunduğuna değinir. Arazinin elverişli olduğu nisbette çarşılar çukurlara, evler de manzarayı kapatmayacak şekilde yamaçlara yapılmıştır. Selâtin camileri ve külliyeler de kentin merkezindedir. Sur-içi dokusu da, klasik Osmanlı kenti ve mahallesi tarzında formlaşmıştır. Sokaklar kıvrımlı ve

---

* Oktay'ın anlatımı, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

çıkmazdır. Savunma, gölge ve iklime karşı düşünülmüş bir yapılanmadır. Zengin konağı, prestij yapı olarak sokağın bitimindedir. Çeşme, medrese, cami meydanı, bir bütündür.

7.1.3.3.2.Kent peyzajı:

Fetih'ten sonra Osmanlı'ya geçen İstanbul, başkent ilan edilene kadar, yeni bir imar hareketine hedef olur. Tuncel (1980:146), inşaat faaliyetlerinin hem Haliç, hem de Marmara cephesinde sürdüğünü ve tamamen bir Türk-İslâm kenti görüntüsü verildiğine değinir. Orta kesimde yeralan Havariyyun Kilisesi gibi yapıların yerini ise, görkemli külliyeler almaktadır.

Galata'nın tepelik yapısından ve vadilerinden yararlanarak, sitenin çevresinden gemilerin Haliç'e indirilmesi, coğrafî yapının sağladığı bir olanaktır. Ormanların kereste ihtiyacı için kullanımı dolayısıyla; özellikle tersanelerin liman ve ormanlık sahalarda yer alması; üstelik buralara tekrar ağaç dikimlerinin yapılması, önemli noktalardır.

Başka bir coğrafî özelliğin değerlendirilerek kente kimlik katması da; avlanma-eğlence-dinlence, gezi yerleri ve bağlık-bostanlık olarak değerlendirilen hasbahçelerin ve dışbahçelerin tanzimi ve korunmasıdır. (Böl.B.II.Tablo:7.1.) Bunların Anadolu yakasında yoğunluk kazanmaları, coğrafî yapının sonucu olup; yüzyılımızın başına, hatta günümüze kadar kimliklerini koruyanlar olmuştur.

Selâtin Camileri'nin ve sarayların, eski Bizans yapıları korunarak veya temellerinin yeniden kullanılarak yapılmasında; topoğrafyasının, mikroklimasının ve manzarasının uygunluğunun da büyük rolü olmuştur. Bu açıdan manzara da, önemli bir nirengidir.

7.1.3.3.3.Kent imgeleri:

7.1.3.3.3.1.Sınırlar:

Kara ve deniz surları önemli sınır elemanlarını oluşturmaktadır. Boğaz boyunca ***Rumeli*** ve ***Anadolu Hisarları***, 2.önemli sınır elemanları, Karadeniz çıkışındaki ***Ceneviz Kalesi*** ise 3.önemli sınır elemanıdır. [Pafta:9]

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

7.1.3.3.3.2.Bölgeler:

Kentin yerleşim bölgeleri ile ticaret bölgeleri belirgin şekilde "*Kent Belleği*"ndeki yerlerini almış, Osmanlı İmparatorluğu'na geçişle birlikte **kimlik yenileme** işlevi başlamıştır. Bu bağlamda, kimlik değiştiren, yani eski kimliğini atarak tamamen farklı bir kimliğe bürünen; veya kimliğini yitiren kesimi hemen hemen yok gibidir. [Pafta:10]

Kuban (1993:17), Rum ve Ermeni Mahalleleri'nin **Marmara Denizi'**ne bakan yamaçlarda ve Haliç kıyılarında, Osmanlı Türk Mahalleleri'nin ise, kentin tepelerini birleştiren ve omurgayı oluşturan **Aksaray – Saraçhanebaşı – Fatih - Edirnekapı** aksı üzerinde ve yine Haliç'e bakan yamaçlarda toplandığına değinir.

Tablo:7.21. Kimlik kazanan bölgeler

SEMTLER		KULLANIMLAR
Tarihi Yarımada	**Topkapı Sarayı**	Osmanlı Yönetim Merkezi
	Demirkapı	Üst düzey yöneticilerin mahallesi
	Sirkeci, Eminönü, Haliç İskeleleri	Ticaret Merkezi - MİA
	Kumkapı,Yenikapı,Langa	Rum, Ermeni, Yahudi Mahalleleri
	Kumkapı, Ahırkapı sahili	Balıkçı barınakları, meyhaneler
	Cibali, Fener, Balat, Ayvansaray	Rum, Yahudi Mahalleleri
	Aksaray, Vefa, Zeyrek, Horhor, Fatih, Çarşamba, Atikalipaşa, Eyüp	Türk Mahalleleri
	Eyüp Sultan Külliyesi	İslâm Dini Merkezi
	Fatih Pammakaristus Kilisesi	Hristiyan Dini Merkezi
S-D	**Sulukule**	Çingene yerleşmeleri
	Küçükçekmece	Bostancı/ Jandarma Karargâhı
Galata	**Kasımpaşa**	Osmanlı Donanması Limanı
	Kasımpaşa, Karaköy	Liman, ticaret merkezi, meyhaneler
	Galata	Levanten Mahalleleri
	(Günümüz) **Kasımpaşa** (Stadı)	Bizans Çöplüğü
Boğaziçi	**Beşiktaş**	Osmanlı Donanması'nın sefere çıkma iskelesi.Türk mahalleleri
	Üsküdar (Khrysopolis/Skoutaria)	Türk Mahalleleri
	Boğaz Köyleri	Sayfiye yerleşmeleri. Sulu tarım, avcılık, balıkçılık.
	Kavaklar	Bostancı/Jandarma Karargâhı
A	**Bostancı**	Bostancı/Jandarma Karargâhı

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

7.1.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

Kentin ana aksları kimliklerini yenilemişlerdir. Ancak Roma/Bizans Dönemlerinde yapılan büyük törensel **meydanlar**, kent bellek şemasından silinmeden, içlerine yeni mahalleler kurularak **kimlik değişimi'**ne uğratılmışlardır. [Pafta:9]

Ana arter, Külliyelerin cıvarından [Ulema Semtleri] başlıyarak **Çarşıkapı - Şehzadebaşı -Vefa - Horhor - Fatih - Zeyrek - Çarşamba - Atikali - Dizdariye** semtleriyle **Edirnekapı**'ya doğru ilerlemektedir. Bağ ve bostanlarla ayrılan ikinci arter ise **Çarşıkapı - Beyazıt - Laleli - Aksaray** tarzında yayılmaktadır.

7.1.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

Savaş sırasında tahrip olan İstanbul'un bazı giriş kapıları onarılmış, bazıları örülmüş, bazıları da yeni açılmıştır. Eski kaynaklardan 100 cıvarında görünen kapılardan, yine Bizans Dönemi'nde temel olarak görülen kapıların eski/yeni kullanım ve kimlikleri gözlenmeye çalışılmıştır. [Pafta:9]

Tablo: 7.22. İstanbul'un giriş kapıları

	KAPILAR	İŞLEVLERİ
Saray Deniz Surları Giriş Kapıları	**1.Balıkhane Kapısı**	Saray'a balık nakli bu kapı ve iskelesinden yapılır. Sürgüne giden vezirler bu kapıdan çıkartılır.
	2.Kumluca Ayazma K.	Bostancıların girip çıktığı kapı. Saray lağımları ve çöpleri denize dökülür. Ayazmada, panayır kurulur, yortular ve ziyaretler yapılır.
	3.Hasırcılar Kapısı	Saray'da boğdurulan kişilerin cesetleri denize atılır. Fırtınalı havada kayıkçılar buradan kurtarılır.
	4.Top Kapısı	Sarayburnu'nda, denize yönelik iki topu vardır. Saray Kayıkhanesi bulunur. Muhafizları bostancılardır.
	5.Kayıkhane Kapısı	Padişahlar deniz sefasına buradan açılırlar
	6.Hasbahçe Kapısı	İç kısımda Bostancı odaları, hapishane, ambarlar.. Bostancıbaşı Kayıkhanesi ve Yalı Köşkü bulunur.
	7.Bahçe Kapısı	Sarayın en uç giriş kapısı.
Saray Kara Surları Giriş Kapıları	**1.Demir Kapı**	Saray mensupları bu kapıdan saraya girer.
	2.Ayırd Ayazma Kapısı	Sıtmaya iyi gelen şifalı su ziyaretgâhıdır.
	3.Paşa Kapısı	Törenlerin yapıldığı kapı.
	4.Meyit/Ölü Kapısı	Cenazelerin saraydan çıkarıldığı kapı. Köşesinde Soğukçeşme adında bir çeşme bulunur.
	5.Bab-ı Hümayûn	Saray'a giden Saltanat Kapısı.
	6.Kuşhane Kapısı	Hasbahçeye,balıkhaneye, ahırlara, kuşevlerine gider.

Marmara Denizi Surları Giriş Kapıları	**1.Narlı Kapı**	Yüksek bir kapıdır. Nar ağaçlarından adını alır.
	2.Samatya Kapısı	İç tarafında Surp Kevork Ermeni Kilisesi vardır.
	3.Davutpaşa Kapısı	Eski Theodosius Limanından Küçük Vlanga Bostanı'na çıkar. Davutpaşa Camii ve mahkemesi vardır.
	4.Yeni Kapı	Langa bostanlarına açılır.
	5.Kum Kapı	Kadırga Limanı'na açılan kapıdır.
	6.Çatladı/Timur Kapı	Çatlak burcundan adını alır. K.Ayasofya'ya çıkar.
	7. Aslan Kapısı	Kapatılır.
	8.Ahır Kapı	Saray Ahırlarına ve Atmeydanı'na giden kapı.
Haliç Surları Giriş Kapıları	**1.Bahçe Kapısı**	Büyük Gümrük kapısı.Gece kapatılan en son kapı. Meydan iskelesinden Saray'a kışlık odun sağlanır. İstanbul Ağası bulunur. Eminönü İskelesinde pencik emini bulunur.
	2.Balıkpazarı Kapısı	Balık iskelesinden Balıkpazarı'na ve Mısır'dan gelen ürünlerin satıldığı Mısır Çarşısı'na açılan kapıdır. Kahveciler bulunur. *Dideban*: Gümrük malları kontrolörü. Hasır İskelesi, Zindan Kapısı'na kadar mermer atölyeleri. Tekne ve kürek satıcıları, bakkallar.
	3.Zindan Kapısı	Zindan. Zeytinyağı satıcıları. *Yemiş İskelesi*'nden meyve nakli. *Çardak Mevkii*: Muhtesip Ağa ve Yeniçeri Bölüğü. Tütün Gümrüğü. *Tahtakale*'de demirciler, nalburlar.
	4.Odun Kapısı	İzmit'ten gelen soğan, sarımsak, tavuk, yumurta, meyve. Ayazma Kapısı'na kadar keresteciler. Kapı eşiğinde suçlular çengele asılır.
Hrisun Keras – Haliç Surları Giriş Kapıları	**5.Ayazma Kapı**	Limana lağımın aktığı ve ayazmanın bulunduğu kapı Keresteci, kunduracı, bakır kazancı, zeytinci, pekmezci, buğdaycı esnafi
	6.Unkapanı Kapısı	Karadeniz/Akdeniz ticaretine yönelik un, buğday, darı, arpa nakliyat ambar ve dağıtım iskeleleri. Ekmekçi Kâhyası ve İstanbul Efendisi oturur.
	7.Cibali (Cebe Ali) Kapısı	Kuşatma'da Cebe Ali adlı bir yeniçeri ve askerleri, Galata'dan indirilen gemilerle bu kapıdan kente girer.. Kavun/karpuz,zerzevat yükleme boşaltma iskeleleri
	8. Aya Kapısı	Fener ve Balat zengin konakları ve konutlara açılır. Tuğla, kiremit, kaldırımtaşı, mermer atölyeleri. Yeniçeri Kulluğu. Gül Camii'ne çıkar.
	9.Yeni Kapı	Ulemâlar buradan sandal gezisine çıkarlar.
	10.Petri Kapısı	Rum eşrafin konutlarına açılır.
	11.Fener Kapısı	Fener Rum zenginlerinin konak ve konutlarına açı.
	12.Balat Kapısı	Yahudi eşrafin konutları. Balat iskelelerinden şarap, odun, kömür, soğan, çeşitli eşya yük gemileri kalkar
	13.Avcı Kapısı	Kapatılır.
	14.Ayvansaray Kapısı	Meryem Ana Kilisesi ve ayazmasına açılır. Blakhernai Kilisesi haraptır. İskelesinden Eyüp ve Hasköy'e kayık seferi yapılır.
	15.Eyyüb'ül-Ensarî Kapısı	Kapatılır.
Dış Kara Sur Kapıları	**1.Eğri Kapı**	Rum mahallesine ve tımarhanesi olan Aya Panaia Kilisesine açılır. Sur dışı Türk/Rum mezarlıkları. Tekfur Sarayı'na çıkar.
	Altın Manto Kapısı	Kapatılır.
	Gizli Kapı (Kerka Porta)	Kapatılır.

Dış Kara Sur Kapıları	**2.Edirne Kapı**	Trakya karayolu güçlenince, Kara Gümrük tesisi kurulur, semte adını verir. Eyüp ve Bayrampaşa'ya çıkılır.
	3.Pempton	Kapatılır.
	4.Top Kapı	Sur-dışı Ermeni Çingeneler oturur; elek imal ederler.
	5.Mevlâna-İçeri Yeni Kapı	Mevlevî odaları bulunur.Aya Triada (Kozlu) Rum Ayazmasına gider.
	6.Silivri Kapı	Kocamustafapaşa (Zincirli) Camii ve imareti bulunur. Elekçi Dede mezarı. Balıklı Ayazma.
	7.Belgrad Kapı	Belgrad seferi sırasında kullanılır.
	8.Altınkapı /Yaldızlı Kapı	İşlevini yitirir, kapatılır.
	9.Yedikule Kapısı	2.hendek içinde *Tokat*:sığır ahırları vardır. Yeni/Eski saray kasapları ve Mezbahalar bulunur.

**Kaynak: Bayrı (1951:29), Amicis (Baskı: 1993), Hovhannesyan (Baskı:1996:41-43).*

Keza Galata kenti kapıları da gelişerek, kimliklerini korumuşlardır: [Pafta:9]

Tablo: 7.23. Galata'nın giriş kapıları

KAPILAR		İŞLEVLERİ
Deniz Surları Giriş Kapıları	**1.Azap Kapısı**	Liman, tersane, demirci atölyeleri. Bekâr askerler kışlası. Tulumbacı dükkânları.
	2.Kürkçü Kapısı	Arap camii'ne ve Galata Mollası'nın mahkemesine çıkar. Pencşenbih (Perşembe) Pazarı ve Voyvoda konağına gider
	3.Yağkapanı Kapısı	Yağ ticarethanelerine,başlıkhaneye ve zindana gider.
	4.Balıkpazarı Kapısı	Balık ve böcek satan dükkânlar.
	5.Karaköy Kapısı	İskelelerden kayıkla sefere çıkılır. Yüksek kaldırım'dan Kule Kapısı'na çıkılır.
	6.Kurşunlu Mahzen K.	Galata Gümrüğü. Askeri malzemenin yükleme-boşaltma-depolaması yapılır. Rıhtıma gemiler yanaşır.
	7.Mumhane Kapısı	Mum imalathaneleri. Kumkapı'ya nakliyat iskelesi.
	8.Eğri Kapı	Sahilde Ermeni ve Yahudi, içerde Rum mahalleleri ve meyhaneleri.
	9. Kireç Kapısı	*Debbağlar*: Derici Atölyeleri, tuz imalathaneleri. Galata Mollası'nın küçük mahkemesi.
	10.Tophane Kapısı	Tophane İskelesine açılır Salıpazarı ve Mavromolos'a kadar dalyanlar vardır. Çavuşbaşı İskelesi, top imalathaneleri, asker odaları.
	11.Meyyit/Ölü Kapısı	Kasımpaşa, Meyit iskelesine açılan kapı.
	12.Demirkapı	Kasımpaşa tersanesine ait demir işleri yapılır.
Kara G.iriş	**1.Büyükkule Kapısı**	Galata Kulesi'nden Şeşhane'ye çıkan kapı.
	2.Küçükkule Kapısı	Galata Kulesi'ne giriş kapısı.

**' Kaynak: Bayrı, 1951:29; Hovhannesyan (Baskı:1996:41-43)*

*** Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir..*

Kentin önemli meydanlarından bazıları, formları korunmak suretiyle yerleşim alanlarına çevrilirler. Bir kısmı da yeni adları ile ortaya çıkarlar ve merkezlerindeki sütunları koruyarak varlıklarını sürdürürler:

Tablo:7.24. Düğümler/Meydanlar

ESKİ KİMLİĞİ	YENİ KİMLİĞİ
Forum Austein/Augusteaum	**At Meydanı**, Kentin idare merkezi.
Forum Million	**Yerebatan** Meydanı, mahalleler.
Forum Constantin	**Çemberlitaş** Meydanı (Esir Pazarı. Köleler alınıp satılırlar)
Forum Philadelphion	**Beyazıt – Aksaray/Saraçhanebaşı** yol ayrımı
Forum Taurus/Theodosiakum	**Beyazıt** Meydanı
Forum Bovis	**Aksaray** Meydanı, mahalleler.
Forum Amastrianum	**Saraçhanebaşı** (Saraççılar çarşısı kurulur)
Forum Marsiyanus	Fatih'te **Kıztaşı** Meydanı, mahalleler.
Forum Arkadyüs	Cerrahpaşa **Avrat Pazarı** Meydanı (Cariyeler alınıp satılırlar)

Kaynak: * Sentez

Eminönü Ticaret Bölgesi, **Mısır Çarşısı**, **Mahmutpaşa** ve **Bedestenler**, kimliklerini sürdüren önemli düğüm noktalarıdır. [Pafta:9]

7.1.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal yapılar:

Roma/Bizans döneminden kalan büyük meydanlara yeni mahalleler kurulur. **Cami - medrese - çeşme**, mahalleyi çevresine toplayan temel kimlik elemanlarıdır. Osmanlı dönemine ve dolayısıyla İstanbul'a imzasını atacak önemli bir kimlik elemanı ortaya çıkar: Uzak-Doğu Mimarisindeki Stupalar'ın, Roma sütunları (Mutlu, 1996:82) tarzında yorumuyla ortaya çıkan **minareler** ve Roma/ Bizans kubbe'sinin klasikleştiği **camiler**; günümüze kadar süren önemli **form** elemanlarıdır [Tablo:1.34].

Keza, renklerin diliyle, kentte yaşayanların etik/tinsel yapılarını ifadeleri, geçen bölümlerde örneklendiği gibi, sanki "**Peri masalı**"nda yaşanıyormuş izlenimini uyandırmaktadır. Bu rengarenk

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablo haline getirilmiştir.

ve yer-yer minareler ve kulelerle yükselen şehir, doğal kimliğine son derece uyumlu bir yerleşime sahip olduğu için de **konum** olarak ideal bir düzeydedir [Tablo:1.34].

Bizans Dönemi'nden kalan sütunların bilinenleri ayaktadır. Heykelleri olmamasına rağmen, nirengi durumundadırlar. Ancak kentin uzaktan algılanan asıl nirengi noktaları, **Saltanat Camileri** ve **Külliyeleri**'dir. Bunların da büyük kısmı, Roma/Bizans Dönemleri'nde inanç merkezi olan ibadethaneler ve manastırlardır. İçlerinden en ünlüsü, "**Ruh Gücü**"nü simgeleyen "**kırmızı**" boyalı eski ***Ayasofya*** Kilisesi ve ***Patrikhane,*** yeni ***Ayasofya*** Camii'dir. Sur-içi'nde ***Fatih*** ve ***Atikalipaşa Külliyeleri*** ile Sur-dışı'nda ***Eyüp Külliyesi*** çevrelerini saran mahallelerin de merkezleri olarak önemli nirengi noktalarıdır. Bu dönemde, ***Kocamustafapaşa*** ve ***Atikalipaşa Cami*** avlularında ilk kez zaman tayin eden su terazili ***muvakkithaneler*** yapılır.

Sarayburnu'nda eski Akropol temelleri üzerine yükselen ***Topkapı Sarayı***, idarî ve ikamet merkezi olarak, yüzlerce yıl kimliğini koruyacak ve önemli bir nirengi noktası olacaktır.***Kız Kulesi, Galata Kulesi, Yedi Kule, Ceneviz Kalesi*** *ile* ***Fenerlibahçe, Ahırkapı Fenerleri,*** uzaktan algılanan ve kentin önemli noktalarını işaretleyen nirengilerdir. [Pafta:9, Pafta:22.D.]

7.1.4.Sonuç: XV.yy. Osmanlı Dönemi Kimliği:

7.1.4.1.Coğrafi kimlik:

İstanbul bir ***Liman Kenti'***dir. Doğal güzelliği ve peyzaj özelliği dolayısıyla da **güzel** bir kenttir.

7.1.4.2.Sosyal kimlik:

Osmanlı Dönemi'nde, İstanbul'un Ticaret ve Kültür merkezliği sürmekte; Bizans'tan beri süregelen farklı kültürlerin sentezi; Osmanlı'nın hükümranlığındaki yerlerden sürgün usulüyle getirilen ailelerle, **Slav** (Ortodoks) ağırlıklı ve **Latin** (Katolik) azınlıklı Bizantine'den, **Osmanlı** (Müslüman) Türk ağırlıklı bir formasyona bürünmüş; kimlik yenilemiştir. Ancak baskın şekilde ***Toplama Kent Kimliği***'ni sürdürmektedir.

Hristiyan Kutsal Emanetleri'ni ve Rum Ortodoks Patrikhanesi'ni barındıran İstanbul, Osmanlı egemenliği ile birlikte kimlik yeniler; ***Türk/İslâm dini merkezi*** haline gelir. Fatih'in başlattığı kültürel atılım ile, eğitim kurumları açılır. Her dönemde kent belleği bilgilerinin tazelenmesi sonucu; bir kez daha tüm yapma kimlik elemanları yeniden elden geçer, onarılır, düzenlenir. ve Kültür/Sanat Merkezi Kimliği'ni yenileyerek, bu kez ***Osmanlı Kültür/Sanat Merkezi Kimliği***'ne bürünür.

Öte yandan, ***Liman Kenti Kimliği*** ile İpek ve Baharat Yolları trafiğinin zenginliğinin aktığı; ***Ticaret Merkezi Kimliği*** de devam etmektedir. Her türlü ticari mal (esir/köle/cariye dahil) buraya getirilmekte ve buradan satılmaktadır.

7.1.4.3.Yapma Kimlik:

Stratejik ve coğrafi konumu dolayısıyla askeri üs niteliğini korumakta, ***İmparatorluk Başkenti Kimliği*** yanında, 22 ülkenin başkenti olarak ***başkentler başkenti kimliği'ni*** kazanmaktadır.

7.1.4.4.Sonuç:

İstanbul bir kez daha ***mozaik kimliğini*** yitirmeden; sadece kullanımcısının kimlik değişimi ile kendini yenileyen ve eski saltanatını, daha görkemle sürdüren bir ***Avrasya Merkezi***'dir.

Pafta:9.XV.yy.Osmanlı Dönemi referans noktaları: Düğümler, odaklar

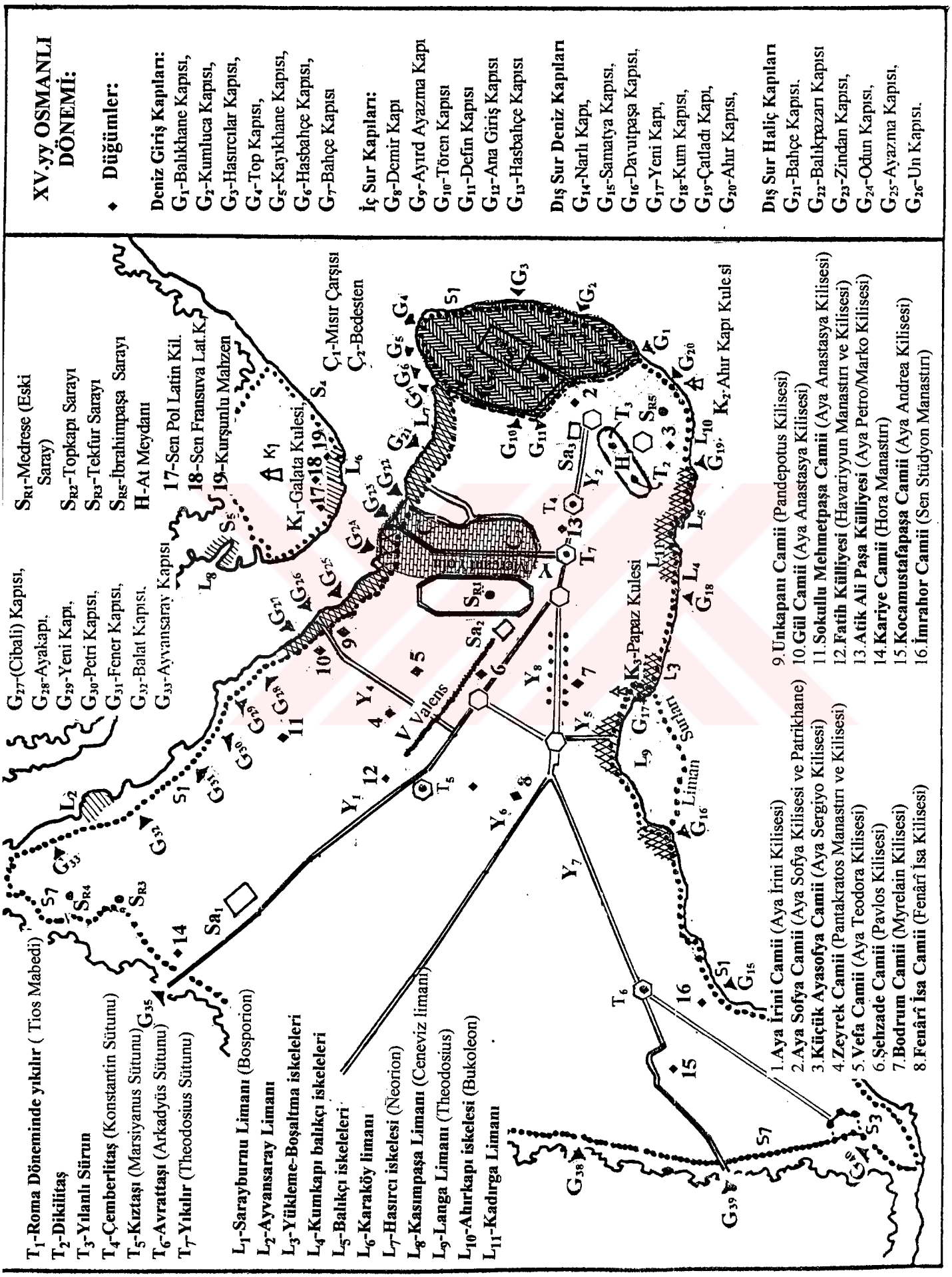

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

Pafta:10.XV.yy.Osmanlı Dönemi referans noktaları: Bölgeler, etnik dağılım

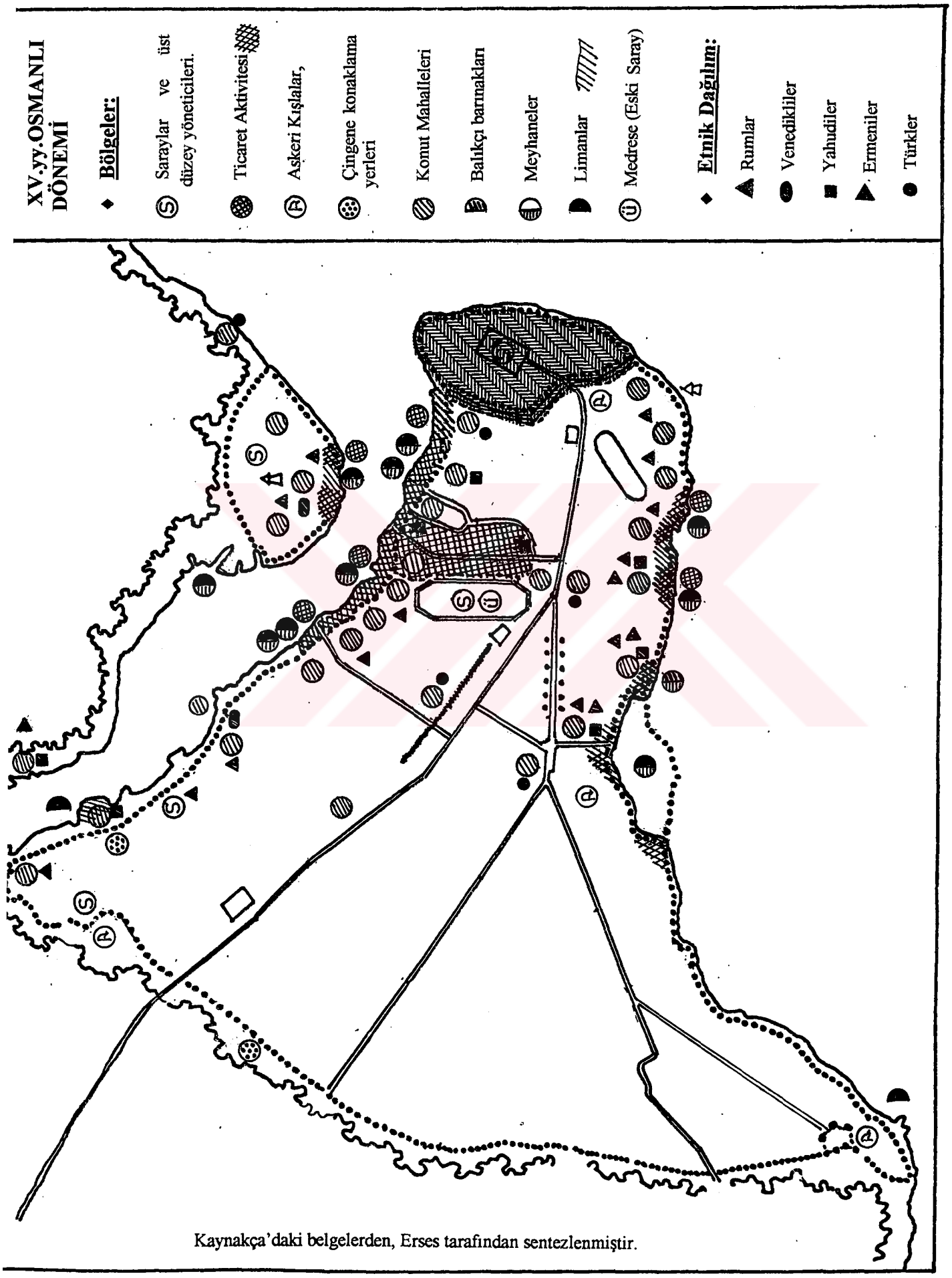

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

7.2. XVI.Yüzyıl: (Yükselme Devri)

Asitâne (Dergâh/ Tekke Merkezi) veya **Der'saadet** (Mutluluk Kapısı)

7.2.1.Coğrafi kimlik:

7.2.1.1.Fiziksel yapı:

Kentin fiziksel yapısı, kimliğini sürdürmektedir. İstanbul, 1509 yılında büyük bir deprem geçirir; ***Kıyamet-i Suğra*** (Küçük Kıyamet) denilen bu sarsıntılar 40 gün sürmüştür. Halk korkudan evlerine giremez, bağ, bahçe ve sokaklarda konaklarlar. 109 camii 1070 taş ev yıkılmış; **Yedikule** Surları, **Bahçekapı-Topkapı** Sarayı Sahil Surları tahrip olmuştur. Deniz yükselmiş, **İstanbul** ve **Galata**'yı su basmış, 5000 civarında can kaybı olmuştur (Ürekli, 1998:47).

1557'de olan depremde ***Fatih Camii*** zarar görmüştür. 1559 depremi de şiddetli geçmiştir.

7.2.1.2.Biyolojik yapı:

Kentin biyolojik yapısı, kimliğini sürdürmektedir.

7.2.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

III.Murat, Kâğıthane'deki ***Sa'dâbat Kasrı*** ve ***Karaağaç Bahçeleri***'ne dikilmek üzere, Halep Beylerbeyi Üzeyir Bey'den, 500.000 adet *sümbül soğanı* (1579); Edirne Bostancıbaşısı'ndan ***Dar'üs-saade-i Atik*** (Eski Saray) bahçesi için *gül fidanı* (1578); Maraş Beylerbeyi'nden saray bahçesine ekilmek üzere 50.000 adet *sümbül soğanı* (1593) ister (Yaltırık vd., 1997:21).

Kent yaşamında oturulan evler geniş bahçelidir. Köşk ve konaklarda hareme ait iki, selamlığın tek bahçesi; zeminde de bir iç, bir de dış taşlık bulunmaktadır. Harem'deki iç taşlıktan büyük ve küçük harem bahçelerine geçilir.Genelde büyük bahçede *meyve* ve *süs ağaçları* bulunur. Küçük bahçede *gül, yasemin, hanımeli, mor salkım, karanfil* gibi çiçeklerden oluşmuş tarhlar vardır. Yalılarda ise, bunlara ilave olarak, sohbet ederek Boğaziçi'ni seyretmeye yarıyan, ancak oturanları rüzgârdan koruyan camekânlı mekânlar mevcuttur. Buralarda *limon/portakal* da yetiştirildiği için, mekâna ***limonluk*** adı verilir (Yaltırık vd., 1997:6).

Bu dönemde de bazı yeni Hasbahçeler oluşturulur: Anadolu Yakası'nda ***Valide Bağı, Tunus Bağı***, **Beykoz**'da ***Bahçe-i Amire*** kurulur. Bazı bahçelerin içinde ise, köşkler ve kasırlar yapılır. Kapı Ağası Yakup Ağa, (Fenerbahçe Burnu'nda) bir fener kulesi yaptırır ve hasbahçenin adı, ***Fenerlibahçe*** olur (1562).

Coğrafi kimliği oluşturan nirengiler belirgindir: 7 Tepe, Haliç, Boğaziçi, Yuşa ve Çamlıca Tepeleri, Adalar, Koylar ve Manzara'dır. İklimsel nirengiler olarak sis, lodos-poyraz ve mevsim fırtınaları; hidrolojik nirengiler ise Boğaz akıntısı, orkoz ve derelerdir.

7.2.2.Sosyal kimlik:

7.2.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

7.2.2.1.1.Tarihsel yapı:

Yüzyılın başında Osmanlı tahtında, Fatih'in torunu ***Yavuz Sultan Selim*** oturmaktadır. Babası II.Bayezit'e göre daha girişkendir. Mısır Memlüklüleri üzerine yaptığı sefer sonucu elde edilen avantajlardan bazıları şunlardır:

1. *Suriye, Hicaz* ve *Mısır*, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanır,
2. Halifelik ve Baharat Yolu Osmanlılara geçer,
3. Osmanlı İmparatorluğu, İslâm Dünyası'nın en büyük gücü haline gelir.

Hindistan ve Çin'in de haritalarını yaptıran Yavuz'un en büyük amacı İslâm Dünyası'nı birleştirmektir. Bu açıdan, Türkistan ile de yakından ilgilenmiştir.

Çıkardığı yasalarla ***Kanunî*** ünvanını alan ***Sultan Süleyman***'ın tahta çıkışından sonra (1520), Osmanlı İmparatorluğu en parlak dönemini yaşamaya başlar.II.Bayezit zamanında itibaren güçlendirilmeye çalışılan Donanma, Kanunî döneminde Akdeniz'i Türk Gölü'ne çevirmiştir. *Nis* (Fransa'ya yardım için Şarlken'den) alınır ve Fransızlar'a teslim edilir. *Trablusgarp, Cerbe/ Sakız/ Kıbrıs Adaları, Tunus* fethedilir; *Fas* himayeye alınır. Doğu'da 3 kez İran seferi düzenlenerek *Tebriz, Bağdat, Basra, Van ,Nahcivan, Erivan, Karabağ* ve *Gürcistan* fethedilir. *Hindistan*'a sefer

düzenlenir; *Yemen, Eritre, Sudan kıyıları* ve *Habeşistan*'ın bir kısmı ele geçirilir. *Endonezya*'ya sefer düzenlenerek *Açe Sultanlığı*'na silah/asker yardımında bulunulur.

Osmanlı İmparatoru, hâlâ Roma Topraklarının da İmparatorudur. Bu konuda ***Kanunî Sultan Süleyman***'ın Fransa Kralı ***I.Françouis***'aya yazdığı mektupta açıkça anlaşılmaktadır: ***"... Ben ki Akdeniz'in, Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un ve Diyarbakır'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Halep'in ve Mısır'ın ve Mekke ve Medine'nin ve Kudüs'ün bütün Arap diyarının ve Yemen'in ve ecdadımın fethettikleri daha birçok diyarın sultanı..."***

Kânunî'den sonra tahta çıkan (1566) ***II.Selim*** (Sarı Selim), devlet yönetimini ***Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa, Şeyhülislam Ebu Suut Efendi*** ve ***Celaloğlu Mustafa Paşa***'ya bırakarak günlerini sarayda geçirmiştir. Ordunun başında savaşa gitme geleneğini terkeden ilk Osmanlı Padişahı'dır. Kollektif Şuuraltı'na kayıtlı iç isyan ve ayaklanmalar, bu dönem kendini göstermiştir.

Bu yüzyılın sonlarına doğru, II.Selim'den sonra oğlu *Manisa Sancakbeyi* ***III.Murat*** tahta çıkmıştır (1574). Onun döneminde saray kadınlarının ve saray dışından bazı kişilerin yönetimde etkileri artmıştır. Yeniden alevlenen İran savaşları, Avusturya ile savaşlar, Fas'ın Osmanlı'ya geçmesi, dönemin tarihsel kimliğini belirleyen olaylardır.

III.Murat'ın ölümü'nden sonra tahta çıkan ***III.Mehmet*** (1595), Alman İmparatorluğu ve Safevî devleti dışındaki devletlerle dostane ilişkiler içinde olmuştur. Devletin iç, malî, siyasi ve ekonomik durumu bozulmuştur. Anadolu'da Celâlî isyanları çıkmaktadır. Kapıkulu askerlerinin düzeni bozulmuş, idareleri zorlaşmıştır. İstanbul'un gelişmekte olan hinterlandı dolayısıyla, yönetsel sıkıntılar ortaya çıkmaktadır.

7.2.2.1.2.Kültürel yapı:

Bu dönemde pusulanın gemicilerce kullanıma başlanması, dünya haritasının çizimine yolaçar. Tıp alanında, astronomide, coğrafyada gelişmeler olmaktadır. Avrupa'da Matbaanın icadı ve kullanıma geçmesiyle ***Rönesans*** ve ***Reform*** hareketleri yaşanmaktadır. Gerek düşüncede, gerek sanatta gerekse inançlarda oluşan bu yeni akımlar ve yeniden yapılanmaların Osmanlı İmparatorluğunu da

etkilememesi mümkün değildir. Çünkü tüm ülkelerle hem askerî hem de ticarî olarak yakın/sıcak temastadır.

Her toplumun düşünce yapısı; fizikî mekânda kendini ifadeler. Bu açıdan, belli merkezlerde toplanan cemaatlerin, inançları doğrultusunda kente kimlik kazandıracakları da bir gerçektir. Her cemaat kendi ibadet merkezi [cami, kilise, sinagog] çevresinde mahallesini kurmuştur (Erses,1997:99). ***Cami-medrese-hamam'dan oluşan mahalle ünitesi'nde zengin ve fakir aileler birlik içinde yaşamaktadırlar***.

Kentin kültürel dokusu ve inançlarında yer alan kuş ve güvercin kültürü, binaların çehrelerinde kuş evlerinin giderek çoğalmasına nedendir. ***Süleymaniye Camii Külliyesi, Bali Paşa Camii*** en bilinen ***kuşevi*** mekânlarıdır (Bilgin, 1998.b.)

1509 depreminden sonra, yıkılan binalar yenilenir ve böylelikle Türk kimliği belirginleşir. Medrese cıvarındaki yerleşimlere "**Ulema Semti**" denmektedir. ***Suflî*** [tek katlı, kaba, küçük veya düşük nitelikte], ***tahtânî*** [tek katlı, normal, orta halli], ***fevkânî*** [genelde iki katlı], ***ulvî*** [iki kattan yüksek], ***mükellef*** [geniş, büyük ekâbir evi, köşk, konak, saray tarzı] binalar mevcuttur (Yenen,1993; Behar,1998:28). Mahalle dokusu kentsel imajını devam ettirirken, semt ünitelerinin devreye girişiyle daha büyük kitlelere hizmet verecek büyük **camiler**, eğitim fakülteleri olan **medreseler** ve birer kültür merkezi olan **külliyeler** ile yardım kurumları olan **vakıflar** ve **imaretler** artar.

Tacirlerin kalacakları ve işlerini yürütecekleri **Hanlar** ve **Kervansaraylar** dışında otel mevcut değildir. Kuryeler hükümet memurları buralarda geçici olarak kalsalar da, *Paşalar, Kapıcıbaşılar* ve *diğer erkân*, geldikleri kentin devlet memurunun evinde kalırlar veya önceden bir "***konakçı***" göndererek, birkaç günlüğüne kalmak için özel konuk evlerini, ***konaklar'***ı kiralarlar. Sürgün yöntemi ile yerleştirilen aileler arasında, kentten kente gidiş-gelişler için evlerde bir "***misafir odası***"nın bulundurulması adettendir. Bunun dışında sırf zevk için gezmek mümkün değildir. Dönemin ünlü gezgini Evliya Çelebi'nin anılarında kendisi ile birlikte 6 köle, çadır, çamaşır, silah, mutfak malzemesi vb.. şeyleri taşıyan hayvanların bulunduğu anlatılmaktadır; ki bu da oldukça masraflı bir yolculuk olmaktadır (Evliya Çelebi, Baskı:1986).

Zengin Hristiyanların binaları taştandır. Yahudilerin sinegogları taştan, 3 katlı Yahûdhaneleri (Yahudi evleri/apartımanları) ise ahşaptır. Müslüman ortahalli ailelerin evleri ahşap ve kâgir iken, zenginlerin konakları devamlılığı ve otoriteyi temsilen taştan olup, ***Küçük Kıyamet*** denilen deprem sonrasında ahşap yapılması için emirnameler çıkartılmıştır (Ürekli, 1998:48).

And (1989:44-45), Kanunî Dönemi'nde, İstanbul'da bir bale gösterisi yapıldığına değinir.

7.2.2.1.3.Demografik yapı:

1546'da Sur-içi'nde 219 mahalle sayılmıştır (Yalınkılıç, 1997:26). 65 yılda, 1481'den itibaren sur-içi'ne 37 mahallenin ilave olduğu görülmektedir. Bu da ortalama 15 - 20.000 kişinin yeniden yerleştirildiğini göstermektedir. Sezer (1992:156-176), bu yüzyılda İstanbul nüfusunun 200.000 cıvarında olduğunu belirtmektedir. XVI.yy.dan itibaren, yabancılar yavaş yavaş **Galata** ve **Pera** çevresi'nde yoğunlaşırlar.

Yahudi Kapısı veya **Çuhut/Çıfıt Kapısı** denilen **Bahçekapı** semtindeki yoğun Yahudi mahallesi'nde çıkan yangın sonrasında, tekrar burada iskânlarına izin verilmeyen Yahudiler, **Hasköy**'e ve **Balat**'taki diğer ailelerin yanına yerleştirilerek vergiden de muaf tutulurlar. Yanan mahalle'nin yerine, "***Yeni Camî***" inşa edilir. Kanunî'nin kurdurduğu **Pîri Paşa Mahallesi** Yahudilerle meskûndur. **Edirnekapı, Sultanselim** ve **Fatih Mahalleleri**'nde ise müslüman nüfus yoğunluktadır. Kuban (1993:17), Müslümanların Haliç'e bakan, Hıristiyanların Marmara Denizi'ne bakan yamaçlarda yerleştiklerine değinir. [Pafta:12]

Demirkapı – Vezir İskelesi Mevkii'ndeki eski ***Bosphorion-Neorion Limanları***, gemicilere ve genelev kadınlarına ait hanları barındırmaktadır. *Yavuz Sultan Selim*'in, Mısır Seferi'nden dönen, gemilerindeki birkaç gemiciden sıçrayan taun (veba), şehirde büyük bir salgına neden olur. Binlerce insan ölür. Sonuçta, bu mevkide bir karantina[♦] kurulur ve dışardan gemiyle gelenler, 7 gün burada bekletilerek kontrol edilirler.

Boğaziçi'nde **Baltalimanı** bir ***Türk*** Köyü; **Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, İstinye *Rum*** köyleridir.

♦ Karantina: Rumca "7" anlamında bir kelimeden türer.

7.2.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

7.2.2.2.1.İdârî/Politik yapı:

Bu dönemde İstanbul, çok geniş topraklara yayılan Osmanlı'nın İmparatorluk Başkenti durumundadır. İpek Yolu'nun ve Baharat Yolu'nun, Kutsal Kentlerin (Mekke/ Medine) ve Emanetlerin sahibi olan bir yönetimin merkezidir. Bu dönemde, Beylerbeyliği makamının sayısı arttırılmıştır.

Eyaletler de üçe ayrılmıştır:

Tablo: 7.25. Eyaletler

KİMLİKLERİ	ÖZELLİKLERİ
Sâliyaneli eyaletler:	Doğrudan Sultan'a bağlı olanlar.
Sâliyanesiz eyaletler	Merkezden yönetilenler
Özel yönetimi olan eyaletler	Mahalli yöneticilerle yönetilenler

Kaynak: ♣♣ Sentez.

7.2.2.2.2.Askeri yapı:

Osmanlı Devleti'nin askeri yapısı bütünlüğünü korumaktadır. Bu yüzyılda, Bostancı Ocağı'na bağlı 1612 bostancıdan 971'i dışbahçelerde çalışmaktadır (Yaltırık vd. 1997).

7.2.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

Bu yüzyıldan itibaren İstanbul'da 4 Temel Aktivite odağı ve kimliği belirginleşir:

Tablo: 7.26. Temel sektörel kimlikler

YER/MEVKİİ	SEKTÖR
SUR-İÇİ	Ana aktivitelerin yaşandığı ***"muhafazakâr" tarihi merkez,***
ÜSKÜDAR	Anadolu'dan gelenlere hizmet veren ***konaklama merkezi,***
EYÜP	Geleneksel ***Dinsel merkez,***
PERA (Karşıyaka)	Gayrimüslim ağırlıklı, ***"atak" ticaret merkezi.***

♣ Kaynak: Cansever (1976)

♣♣ Kaynakça'da adı geçen belgelerden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

♣ Cansever'in çalışmaları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Sektörel hizmetler, sur-içinden taşmış, Haliç ve Boğaziçi kıyılarına yayılmıştır. Koku, yangın tehlikesi,.. gibi nedenlerle kent içinde yapılamayacak işlere ait atölyeler ve bu işkollarında çalışanlar, çevrelerindeki mahallelerde oturmaktadırlar (Ortaylı,1977).

Tablo:27. Kentsel alan dışı kullanımlar

YER/MEVKİİ	ATÖLYE/ İŞLİK/ KURUMSAL İŞLEVLER
Paşabahçe	Cam yapım atölyeleri
Yedikule,Kazlıçeşme (çeşmesindeki kaz resminden dolayı bu adı almıştır)	Dericilik-tabakhaneler (Tabaklanan derilerin kokusu dolayısıyla mûteber olmayan semtlerdir)
Üsküdar	Deri atölyeleri
Eyüp	Çömlekçilik, dericilik
Kasımpaşa, Baltalimanı (İstinye)	Tersane, gemi tezgâhları
Davutpaşa, Yıldız	Askeri kışlalar
Tophane	Top dökümevi, deri atölyeleri
Şişhane	Şeşhane (6 yivli top dökümhanesi)
Yıldız-Darphane	Altın ve gümüş sikke basım evi.
Eminönü	Matbaa
Kadırga	Liman ve tersane.

* Kaynak: Ortaylı (1977), Pafta:12

Tablo: 7.28. Çalışanların işyeri dağılımı

YER/ MEVKİİ	KİMLER/ NE İŞLER YAPIYOR?
Karaköy	Mumcular, yelkenciler ve yemeniciler
Galata ve Üsküdar	Ticaret'e bağımlı işletmeler
Kumkapı	Balıkçılık
Eyüp	Balıkçılık, sebzecilik-bostanlar (Emekli memurlar bir alt sosyal kesim olarak, daha ziyade **Eyüp** cıvarında iskân etmiştir.)
Langa ve Çukurbostan	Sebzecilik-bostanlar
Sütlüce ve Galata	Süt ürünleri. (EVLİYA ÇELEBİ'ye göre, Galata sözcüğü Rumca "Süt" anlamına gelmektedir. Bu kesimdeki otlaklar öylesine verimlidir ki, hayvanların sütleri bol ve lezzetlidir. Bu yüzden üst kesime Galata, kıyı kesimine de Sütlüce denmiştir)
Yedikule	Mezbaha, Kesimhaneler (Fatih'ten sonra köye, bu tesisler getirilmiştir. Fena kokusu dolayısıyla mahalleyi yabancılar iskân edemezler. Sakinleri, bekârlardır) ve Karantina = Nazart (Bizans döneminde veba hastalığı olan yerlerden gelenler, burada 7 gün kalmadıkça İstanbul'a giremezlerdi.)

♣ Kaynak: Ortaylı (1977), Pafta:12

♣ Ortaylı'nın çalışmaları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

7.2.2.3.Psiko-Sosyal yapı

7.2.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Yavuz döneminden itibaren ***halifeliğin Osmanlı'ya geçmesi*** ve ***Kutsal Emanetlerin*** İstanbul'a getirilerek İslâm gücünün burada merkezileşmesi; Başkentin ikinci hac yerine dönüşmesine neden olmuştur. Bizans döneminde Hristiyan Kutsal emanetlerini barındıran İstanbul, bu konuda da kimlik yenilemiş ve bu kez ***İslâmî Kutsal Emanetler***'in koruma mekânı olmuştur. Üstelik, Roma Dönemi'nden Bizans dönemine geçişteki fanatizmi anımsatan bir kargaşaya da sürüklenmiştir: Devlet ricalinin ***türbe=anıt mezarları ve kabristanları*** yerine; ermiş ulemâ takımının ***cami-türbe-tekke*** düzeni devreye girer. **Eyüp Sultan, Merkez Efendi, Sümbül Efendi, Telli Baba, vb..** gibi tekkeler, yatırlar,.. şifa arıyan insanların akın etmesine olanak sağlamıştır. Bu tür yapılar taştan ve sağlamdır. Gerçi taş işçiliği pahalıdır, üstelik taş bloklar eşek sırtında adalardan ve kent dışı ocaklardan getirilse de, kent belleğinin nirengileri olarak önem taşımaktadırlar.

7.2.2.3.2.Kent belleği:

Tekkeler, zaviyeler, türbeler, şifahaneler, tımarhaneler, vb...gibi inanç ve ruhsal tedaviye bağlı merkezler kentin uzak ve bahçelik kesimlerinde yeralmıştır. **Cerrahpaşa-Haseki-Samatya** arasında toplanan bu tımarhaneler ve şifâhaneler giderek **Cerrahpaşa, Haseki, Gureba** Külliyelerini oluştururlar.

7.2.3.Yapma kimlik:

7.2.3.1.Yerleşik alanlar:

7.2.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Günümüzdeki sur-içi dokusunun temel formu bu dönemde belirginleşir. Artı ürün ve göçler dolayısıyla kent çevresine yerleşmelerin sonucu, ikinci sırası çekilen narin ve kalitesiz surların ne yazıkki günümüzde izleri kalmamış durumdadır (Yenen,1993).

Yüzyılın başındaki 1509 depremi sonunda yıkılan ahşap karkas/ dolgu duvarlı evler yerine, bir emirname çıkartılarak, depreme dayanıklılık açısından tamamen ahşap yapımına karar verilir. II.Bayezid, Anadolu ve Rumeli sancaklarındaki her ev'den 20 akçe, 20 evden 1 ücretli işçi olmak

üzere, 77.000 işçi toplatır. Bunların başına 3.000 yapı ustası geçirtir ve içlerinden 11.000 işçiye kireç yapma görevi verdirir. Sonuçta, 65 gün içinde İstanbul yenilenir. ***Yenisaray*** (Topkapı Sarayı), ***Galata Kulesi, Güzelce Hisar*** (Anadolu Hisarı) ve ***Rumeli Hisarı surları, Silivri Kapısı burçları*** ve ***Çekmece Köprüleri*** onarılır (Ürekli, 1998:48).

Bu yüzyıl seyyahları, evlerin çoğunun tek katlı olduğuna değinmektedir. Genelde yaşama birimi bir oda olup, mutfak, yüklük, fırın, kuyu, kenef (tuvalet), sundurma/gölgelik, ahır, mahzen, vb.. birimler, oturma/kullanma birimi dışında ifade edilmiştir. Evler bahçelidir ve burada bostan (sebze) yetiştirilerek hem aile ihtiyacı görülmekte hem de satılmaktadır. Müştemilatlar evin çevresinde veya uzantısı şeklinde bahçe içindedir. Yerleşim, yarı tarıma yönelik, kırsal bir yaşamdır ve parseller değişik büyüklüktedir. Bahçelerin dört bir yanı duvarla çevrilidir. Bakı, sokağa değil, iç avluya doğrudur. Sokaklar toprak, daracık, ağaçsız, perspektifsiz ve topoğrafya dolayısıyla çok dönemeçli olup, bir yaşam ve iletişim alanı değildir. Meydan kültürü de yoktur (Behar, 1998:29-34).

Ancak tamamen ahşap yapılan yapılarda da yangın riski ortaya çıkmaktadır. 5-6.000 konuta mal olan yangınlarından geride kalan boş arsalarda, Mimarağa'dan alınan izinle, cami, medrese, çeşme, kütüphane, vb.. taş yapılar röper alınarak, eski konumuna göre birkaç metre farklı yerde de olsa evler, konaklar yeniden inşa edilebilmiştir. Burada dikkat çekici olan, evlerin yüksekliği, saçak ve cumba çıkıntı ve çatılarla ilgili çok sayıda ferman ve emirname olmasına rağmen (Behar, 1998:30), İmar Hizmetleri için görevlendirilen Mimarağa'nın imar yönetmeliğini tayin ederek ücret mukabili ruhsat verdiği; büyük taş binaların yapımı dışında, kentin içi ile ilgili şehirsel dizayn ve planlama ile ilgilenmediğidir. Zaten konutlar da, kişilerin kendi zevk ve ihtiyaçlarına göre; belli geleneksel tarzlar çerçevesinde spontan yapılmaktadır. Doku, her yangın sonrası yenilenmekte, adeta kendi kendine tazelenmektedir (Mantran, Baskı:1990).

Yavuz ve Kanunî Dönemleri'nde. kentin bayındırlık hareketleri, prestij tinsel yapılarla seferleri simgeleyen kasrlar ve köşkler; devlet ricalinin mal varlıkları oranında, vakıflara yönelik hizmetler şeklinde kendini ifade etmektedir. Bu dönemde en çok vakfiyesi ve en kalabalık yerleşimi olan mahalle, (Bizans'ın 12.Bölgesi'nde kurulan) **Davutpaşa'**dır. Üstelik bu vakfiyelerin çoğu da kadınlar tarafından yapılmıştır. Bu gelenek, daha sonraki yüzyıllarda da kadın ağırlıklı olarak devam edecektir (Behar, 1998: 9,12,44). Boğaziçi'ndeki en büyük mahalle ise **Beşiktaş'**tır.

7.2.3.1.2.Yeni Yerleşmeler:

II.Bayezit zamanında Kasımpaşa'da kurulan acemi oğlanlar ocağı dolayısıyla, Galata'nın arka kısımlarda bir-iki mahalle oluşur. *Ayas, Ferhat* ve *Piyale Paşa*'lar, Kasımpaşa'nın imarıyla uğraşmışlardır. Ayabolu fatihi *Güzelce Kasım Paşa*, yaptırdığı Cami ile semte adını vermiştir. Kanuni Dönemi'nde, **Kasımpaşa, Pîripaşa, Ayazpaşa, Piyâlepaşa** Mahalleleri kurulur. *Kanuni Sultan Süleyman*, külliyesi çevresinde **Süleymaniye Mahallesi**'ni, Boğaziçi'nde **Yeniköy**'ü kurdurur. *II.Selim* zamanında **Tarabya** gelişir.

7.2.3.2.Kurumsal Donatılar:

7.2.3.2.1.Resmi yapılar:

Saltanat'a ait ***Topkapı Sarayı*** içinde, kazanılan savaşların şerefine bazı köşkler, kasırlar yapılır. Ayrıca ***Hasbahçeler***'in içinde, daha ziyade padişahların av partileri sonucu dinlenme yerleri olan, binalar ve yalılar inşa edilir. İkinci derecede, sadrazamlara, padişah damatlarına veya ünlü paşalara ait yapılar ortaya çıkar. Resmi görevli olan kişilerin oturdukları binalar, aynı zamanda resmi bina hüviyetinde olup, işlerini oradan yönetirler.

Tablo: 7.29. Hanedan sarayları ve hizmet binaları

	MEVKİİ	KULLANIMI
Sur-İçi	**Topkapı Saray Kompleksi**	Yavuz Dönemi'nde, Mısır'dan getirilen Kutsal Emanetlerin korunacağı ***Hasoda*** yapılır.
	Saray Kompleksi 3 ana bölümden oluşur:	***III.Murat Köşkü*** eklenir. (1578)
	1.Padişah daireleri,	Bağdat seferi sonucu ***Bağdat*** ve ***Revan köşkleri*** yapılır.
	2.Valide Sultan dailreleri,	Koca Sinan Paşa, III.Murat için ***İncili Köşk***'ü yaptırır. ***Sinanpaşa Köşkü*** olarak da bilinir (1582)
	3.Eş ve çocuk daireleri	***Yalı Kasrı/Cebeciler Kasrı***, Sarayburnu'nda.
Sur-İçi	**İbrahim Paşa Sarayı**	**Sultanahmet, Atmeydanı**.Kanuni'nin sadrazamıdır.
	Saraylar, köşkler	**Süleymaniye**. Yerleşim Bölgesi.
	Davut Paşa Sarayı	**Davutpaşa.** II.Selim'in sadrazamıdır.
Haliç	**Padişah Sarayı**	**Kasımpaşa /Tersane.** Tersane Bahçesi'nde yapılır.
	Fatma Sultan Sarayı	**Ayvansaray**. III.Murat'ın kızıdır.
	Hançerli Sultan Yalısı	**Eyüp Bostan İskelesi**'ndedir.
	Sadrazam Ali Paşa Sarayı	**Eyüp/ Şifâ Tepesi**'ndedir.
Boğaziçi	**Kaptan Paşa Sahil Sarayları**	**Beşiktaş.** II.Selim bir ***kasır*** yaptırır. (İlk Beşiktaş saray çekirdeğidir.).
	Sultan Süleyman Sarayı	**Çengelköy.** Kanunî, Kuleli Mevkii'nde saray yaptırır.
	III.Murat Kasrı	**Kandilli.** III.Murat, birkaç ***kasır*** yaptırır.
	Sultan Süleyman Kasrı	**Çubuklu.** Kanunî, bir ***kasır*** yaptırır.
	İskender Paşa Kasrı	**Beykoz.**
	II.Selim Kasrı	**Bebek.** II.Selim, *Bebek Bahçesi*'ne bir ***kasır*** yaptırır.
	II.Selim Kasrı	**Büyükdere.** II.Selim, *Büyükdere Bahçesi*'ne bir ***kasır*** yaptırır.
A	**Sahilsaraylar**	**Salacak**
	Büyük Kavaksaray	**Selimiye**

Kaynak: * Sentez

Karayolu ticaretinin canlanması sonucu, **Edirnekapı**'da bir ***Kara Gümrüğü*** kurulur ve semte adını verir. Galata **Pera**'da ***İngiliz Elçilik Binası*** inşa edilir.

Fatih ve Yavuz Selim Dönemlerinde **Halkalı**'dan içmesuyu getirilir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında, **Kemerburgaz**'da *Kâğıthane Deresi* vadisini geçen ***Uzun Kemer, Eğri (Kovuk) Kemer, Paşa Kemeri*** ile *Alibeyköy Deresi*'ni geçen ***Mağlova (Molova) Kemeri, Cebeciköy (Güzelce) kemeri*** ve onarılan eski Bizans yeraltı galerileri vasıtasıyla, dere kaynaklarından, şehre su getirilir ve çeşmelere dağıtılır. Bunlara **Kırkçeşme suyu** denilir.

Ünlü İtalyan sanatçı ***Leonardo da Vinci***, *II.Bayezit*'e, **Haliç**'te bir açılır kapanır köprü yapımını önerir (Tanık,1984); ancak netice alınamaz.

---

* Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.2.3.2.2.Askeri yapılar:

Tablo: 7.30. Askeri yapılar

YERİ/ MEVKİİ	KULLANIMI
Kadıköy	Anadolu'ya gönderilen askerlerin toplanma yeridir,
Haydarpaşa çayırı	Atlı sipahilerin eğitim yeridir,
Yeldeğirmeni	(Askerlere yitecek unu sağlayan *un değirmenleri*, semte adını verirler.) Yaya askerlerin eğitim yeridir.
Talimhane	Yaya askerlerin eğitim yeridir.
Bahariye	Yeniçeri ve Bostancıların yazlık giysileri dağıtılma yeridir. Bostancı Ağaları'na birer top (Bahariyelik) kumaş verilmektedir. Bahariye dağıtım günlerinde şenlikler yapılmaktadır.
Ordu Yolu	Bağdat'ı almaya giden ordu, bu yolu kullanmıştır. (Şimdiki Bağdat caddesi ve eski Bağdat yolu. Kervanlar da bu yoldan kullanmaktadır..)
Caddebostan = Cadıbostanı	(Sık koruluk ve baltagirmez ağaçlığa, eşkiya yatağı olduğu için, Cadı Bostanı denmiştir.)
Bostancı - Fenerlibahçe	Bostancı erleri, kaçakçıları, hırsızları, korsanları yakalamak için bu kesimde kolluk görevi yapmaktadır.
Darphane önü (Yıldız)	Yılda bir kez, Selânik'ten getirilen çuhalar, yeniçerilere 10'ar arşın dağıtılır.
Kasımpaşa	II.Bayezit zamanında acemi oğlanlar ocağı kurulur

Kaynak: ♣ Sentez

7.2.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

7.2.3.2.3.1.Ticarî yapılar:

Ticaret sektörüne tahsisli alanlar, kimliklerini sürdürmektedirler. (Kapalı Çarşı'nın nüvesi olan) Bedestenlerin çevresi giderek genişlemiştir ve üstü örtülmüştür. **Saraçhanebaşı**'nda gelişen ***Saraçlar Çarşısı*** ve pazarlar ile ticaret aksı, **Edirnekapı/Karagümrük**'e doğru ilerler.

Bu dönemde hamamlara yenileri eklenmiştir. En ünlüsü, Mimar Sinan tarafından yapılan ***Çemberlitaş Hamamı***'dır. Roma hamamlarından en ünlüsü ***Zeuksippos Hamamları*** harabe haline gelmiştir. ***Haseki Hürrem Sultan***, bu hamamları onartır ve kendi adıyla kullanıma açtırır. (Günümüzde tekrar onarılarak, çarşı kimliğine dönüştürülmüştür).

İstanbul'un bir su yolu ve liman kenti olması dolayısıyla, tüm ulaşımın deniz yoluyla sağlanması, iskelelerinin tüm ticari aktivitelerin nirengilerinde olmasını ve sandal/kayık işletmeciliğinin gelişmesini sağlamıştır. Bu iskeleleri, kapılara bağlı olarak şu şekilde sıralamak olasıdır

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş ve tablolaştırılmıştır.

[Belgelerden bulunan iskeleler koyu renkte, kapılara bağımlı (Pafta:9, Tablo:7.22) tahmin edilen iskeleler açık renkte belirlenmiştir]:

Tablo: 7.31. İstanbul'un Ticaret İskeleleri

	İSKELELER	MEVKİLERİ
Marmara Denizi Surları Giriş Kapıları	Yedikule Kapısı İskelesi	Roma-Bizans Dönemleri'nden mevcut, *Tokat* ahırlarına, kasaplara ve mezbahalara sığır nakledilen iskele olmalıdır
	Narlı Kapı İskelesi	Narlı Kapı giriş iskelesi olmalıdır.
	Samatya (İpsomatya) Kapısı İskelesi	İç tarafında Surp Kevork Ermeni Kilisesi bulunan Samatya Giriş Kapısı İskelesi olmalıdır.
	Davutpaşa Kapısı İskelesi	Eski Theodosius Limanından Küçük Vlanga Bostanı'na ve Davutpaşa Mahallesi'ne çıkan iskele olmalıdır.
	Yeni Kapı İskelesi	Langa bostanlarına açılan kapının iskelesi olmalıdır.
	Kum Kapı İskelesi	Kadırga Limanı'na açılan ve kum nakliyatı yapılan iskeledir.
	Çatladı/Timur Kapı İskelesi	Küçük Ayasofya'ya çıkılan halkın kullandığı iskeledir. .
	Ahır Kapı İskelesi	Saray Ahırlarına ve Atmeydanı'na at nakil iskelesidir.
Haliç Surları Giriş Kapıları	**Bahçekapı İskelesi**	Büyük Gümrük ve gece kapatılan en son kapının iskelesi.
	Meydan İskelesi	İstanbul Ağası bulunan bu iskeleden, Saray'a kışlık odun taşınır.
	Eminönü İskelesi	Pencik (erkek esir pazarı) Emini dolayısıyla bu adı alır ve esir nakledilir.
	Balıkpazarı Kapısı İskelesi	Balıkpazarı'na ve Mısır'dan gelen ürünlerin satıldığı Mısır Çarşısı'na mal nakledilen iskeledir.
	Hasır İskelesi	Zindan Kapısı'na kadar mermer atölyelerine; tekne ve kürek satıcıları, bakkallara hizmet eden iskeledir.
	Yemiş İskelesi	Meyve nakli yapılan iskeledir.
	Muhtesip Çardağı İskelesi	*Çardak Mevkii*'nde oturan Muhtesip Ağa ve Yeniçeri Bölüğü'ne, Tütün Gümrüğü'ne; *Tahtakale*'deki demirciler ve nalburlara hizmet eden iskeledir.
	Odun Kapısı İskelesi	İzmit'ten gelen soğan, sarımsak, tavuk, yumurta, meyve nakledilen iskeledir.
	Ayazma Kapı İskelesi	Ayazmaya gelenlere; keresteci, kunduracı, bakır kazancı, zeytinci, pekmezci, buğdaycı esnafına mal nakleden iskeledir. Fazla kalabalık bir iskele değildir.
	Unkapanı Kapısı İskelesi	Karadeniz/Akdeniz ticaretine yönelik un, buğday, darı, arpa nakliyat ambar ve dağıtımının yapıldığı;. Ekmekçi Kâhyası ve İstanbul Efendisi'nin oturduğu iskeledir.
	Cibali (Cebeali) Kapısı İsk.	Kavun/karpuz,zerzevat yükleme boşaltma iskeleleri
	Aya Kapısı iskelesi	Fener ve Balat zengin konutlarına; Gül Camii'ne yolcu taşıyan iskeledir. Yeniçeri Kulluğu bulunur. Tuğla, kiremit, kaldırımtaşı, mermer atölyeleri mal nakliyatı yapar.
	Yeni Kapı İskelesi	Ulemâların sandal gezisine çıktıkları iskeledir.
	Petri Kapısı İskelesi	Rum eşrafın konutlarına yolcu taşıyan iskeledir.

Haliç Surları Giriş Kapıları	**Fener Kapısı İskelesi**	Fener Rum zenginlerinin konak ve konutlarına yolcu taşıyan iskeledir.
	Balat Kapısı İskelesi	Şarap, odun, kömür, soğan, çeşitli eşya yük gemilerinin kalktığı büyük iskeledir. Eminönü, Kâğıthane ve diğer semtlere kayık işler.
	At İskelesi	At nakliyatı yapılan iskeledir.
	Ayvansaray Kapısı İskelesi	Meryem Ana Kilisesi ve ayazmasına, Blakhernai Kilisesi'ne yolcu taşır. Eyüp ve Hasköy'e kayık seferi yapılır.
	Eyyüb'ül-Ensarî Kapısı İskelesi	Eyüp Sultan'a ziyaretçi taşır.

♣*Kaynak: Sentez

Keza Galata kenti iskeleleri de kapılarına bağlı olarak [Pafta:9] oluşmuşlardır.

Tablo: 7.32. Galata'nın İskeleleri

İSKELELER		MEVKİLERİ
Deniz Surları Giriş Kapıları	**Azap Kapısı İskelesi**	Liman, tersane, demirci atölyelerine, bekâr askerlerin kışlasına, tulumbacı dükkânlarına yolcu ve malzeme taşıtan iskeledir.
	Kürkçü Kapısı İskelesi	Arap camii'ne, Galata Mollası'nın mahkemesine; Pençşenbih (Perşembe) Pazarına ve Voyvoda konağına yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Yağkapanı Kapısı İsk.	Yağ ticarethanelerine, balıkhaneye mal ve zindana esir nakleden iskeledir.
	Balıkpazarı Kapısı İsk.	Balık ve böcek satan dükkânlara mal makleden iskeledir.
	Karaköy Kapısı İskelesi	Kayıkla sefere çıkılan iskeledir.
	Kurşunlu Mahzen Kapısı İskelesi	Galata Gümrüğü'ne hizmet eden; askeri malzemenin yükleme-boşaltma-depolamasının yapıldığı; rıhtıma gemilerin yanaştığı iskeledir.
	Mumhane Kapısı İsk.	Mum imalathanelerinden Kumkapı'ya mum nakliyat iskelesidir.
	Eğri Kapı İskelesi	Ermeni, Yahudi ve Rum mahalleleri'ne yolcu ve meyhaneler gemici nakleden iskeledir..
	Kireç Kapısı İskelesi	Derici Atölyeleri'ne, tuz imalathaneleri'ne malzeme;Galata Mollası'nın küçük mahkemesi'ne yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Meyyit Kapısı İskelesi	Kasımpaşa, Kalyoncu Kışlası ötesindedir. Cenazelerin çevredeki Türk mezarlığına nakledildiği iskeledir.
	Demirkapı İskelesi	Kasımpaşa tersanesine ait demir nakliyat iskelesi olmalıdır.

♣ Kaynak: Bayrı (1951:29); Hovhannesyan (Baskı:1996:41-43); Mazak (1998:74-76)

---

*♣Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

♣ Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Tablo: 7.33. Haliç İskeleleri

	İSKELELER	MEVKİLERİ
Haliç	Kasımpaşa İskelesi	Kasımpaşa halkının alışveriş iskelesidir. Ayrıca Tersane Bahçesi'nden ürün nakleden iskele olmalıdır.
	Hasköy İskelesi	Hasbahçe'ye ve Hasköy'e gidenlerin indiği iskeledir.
	Sütlüce İskelesi	Köy yerleşimine yolcu indiren iskeledir. Ayrıca süt ürünleri ve Karaağaç Bahçesi'nden ürün nakleden iskele olmalıdır.
	Kâğıthane İskelesi	Kayık ve peremecilerin mesireye gidenleri indirdiği iskeledir.
	Okmeydanı İskelesi	Okmeydanı'na giden askerlerin kullandığı iskele olmalıdır.

Kaynak: * Mazak (1998:75)

Bu iskelelerin hem yerleşim yerlerine, hem de Dışbahçe/Hasbahçelerin ürün nakillerine hizmet ediyor olmaları gereklidir [Tablo:7.1., Tablo:7.12., Tablo:7.13. Tablo:7.14.].

Tablo: 7.34. Boğaz İskeleleri

	İSKELELER	MEVKİLERİ
Rumeli Yakası	Tophane İskelesi	Salıpazarı ve Mavromolos'a kadar dalyanlar vardır.
	Çavuşbaşı İskelesi	Top imalathaneleri, asker odalarına malzeme ve asker nakleden iskeledir.
	Fındıklı İskelesi	Sayfiye yerleşimine yolcu taşıyan iskeledir.
	Beşiktaş İskelesi	Üsküdar'dan gelen ve giden malların, Deve Meydanı'na indirildiği, toplandığı ve sevk edildiği iskeledir. Galata Mollaları'na bağlı Kadılar oturur. Türk, Rum ve Yahudilerle meskûn yerleşime yolcu da nakleder. Ayrıca Beşiktaş Bahçesi ürünlerini de naklediyor olmalıdır
	Ortaköy İskelesi	Yahudi yerleşimine yolcu ve yetiştirilen enginarların nakledildiği iskeledir.
	Kuruçeşme İskelesi	Rum yerleşimine yolcu indirilen iskeledir.
	Arnavutköy İskelesi	Rum yerleşimine yolcu indirilen iskeledir.
	Rumeli Hisarı İskelesi	Kaleye asker indiren iskele olmalıdır.
	İstinye İskelesi	Manastırlara ziyaretçi taşıyan iskele olmalıdır.
Anadolu Yakası	Yoros İskelesi	Yoros Kalesi'ne asker indiren iskele olmalıdır.
	Kanlıca İskelesi	Türk yerleşimine yolcu taşıyan iskeledir.
	Anadolu Hisarı İskelesi	Türk yerleşimine yolcu indiren iskeledir.
	Çengelköy İskelesi	Rum yerleşimine yolcu indirilen iskeledir. Manastırlara da ziyaretçi taşıyor olmalıdır.
	İstavroz İskelesi	Türk-Rum yerleşimine yolcu indiren iskeledir. İstavroz Bahçesine de hizmet ediyor olmalıdır.
	Üsküdar İskelesi	Anadolu'nun en işlek iskelesi olup, Beşiktaş bağlantılıdır.
	Akbaba İskelesi	Fırtınaya yakalanan gemicilerin sığındığı "Baba" iskeledir.

Kaynak: * Mazak (1998:76)

* Mazak'ın belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

7.2.3.2.3.2.Kültürel yapılar:

Beyazıt'ta inşa edilen **II.Bayezid Külliyesi** (1501-1506), daha önce inşa edilen külliyeler zincirine bir halka daha ilave eder. Bu mekân Bizans döneminde de üniversiteye tahsis edilmiş bir yerdir ve düğüm noktası olarak, kendini yenilemektedir. ***Hassan Ali el-Herevî***'nin anılarında (Bölüm.II.B.6.3.3.5.), ***Konstantin***'in at üstünde heykeli tanımlanırken, **hastane**'nin yanında olduğundan sözedilmektedir. Bizans'ın zenginliklerinden bahsedilmesine rağmen, şifahaneleri ile ilgili fazla bilgi yoktur. Ancak Osmanlı Dönemi'nde kurulan veya açılan şifahanelerin, mevcudu yenilemesi veya kollektif bellekten tekrarlanması şeklinde de yorumlanması sözkonusu olabilir.

Pamakaristus Kilisesi'ne taşınmış bulunan Patrikhane, bu kez, **Fener** semtinde yaptırılan yeni patrikhaneye taşınır (1583). Pamakaristus Kilisesi ise, ***Fethiye Camii*** olarak, müslümanlara tahsis edilir Kara surlarının **İçeri Yeni Kapı** çıkışındaki ***Yeniçeri Başhalifesi Malkoç Mehmet Efendi***'nin arazisinde, sur boyu tarikat dergâhlarının merkezi, ***âsitâne*** kabul edilen bir Mevlevîhane açılır (1597/98). Kapının adı da ***"Mevlâna Kapı"*** olarak anılır (Işın, 1993.a:119-131). İstanbul, bu dönemde **Asitâne** (Tarikat Merkezi) olarak anılır.

Tablo: 7.35. Külliyeler ve selâtin camileri

ADI	YILI	MEVKII
Bayezit Külliyesi	1501-06	Forum Tauri'de. **(3.Tepe)** Semte adını verir.
Sultan Selim Camii	1520-27	Bonos Sarayı üzerinde. **(5.Tepe)** Semte adını verir.
Haseki Külliyesi	1540	Avratpazarı mevkiinde, Kanuni'nin eşi Hürrem Sultan tarafından cami, imaret ve kadınlar şifahanesi yaptırılır. **(7.Tepe)** Semte adını verir.
Şehzade Külliyesi ve Muvakkithanesi	1544-48	Şehzadebaşı'nda.. Semte adını verir.
Mihrimah Sultan Külliyesi	1547-48	Edirnekapı'dadır.
Süleymaniye Külliyesi	1549-57	Süleymaniye'dedir. **(6.Tepe)** Semte adını verir.
Cihangir Camii	1552-53	Kanuni'nin oğlu *Cihangir*'in *Nahcivan* seferinde şehit olması üzerine,anısına yaptılır. Semte adını verir.
Fethiye Camii	1583	Pammakaristos Kilisesi, Fatih/Çarşamba'da.
Mihrimah Külliyesi	?	Üsküdar'dadır. Kervansarayı da mevcuttur.
Eski (Atik) Valide Külliyesi ve Muvakkithanesi	1593	Üsküdar'dadır. Nurbânû Sultan yaptırır. Kervan-sarayı da mevcuttur.

Kaynak: ♣ Sentez

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.36. Yeni kültür yapıları

	ADI	YERİ/ MEVKİİ
Sur-içi	Yeni Cami	Eminönü. Dönemin sonunda, yanan Çıfıt/Çuhut çarşısı yerinde başlatılan cami, ancak 66 yıl sonra bitirilebilmiştir (1597-1663)
	Rüstempaşa Camii	Tahtakale,
	Mehmet Paşa Camii	Unkapanı,
	Ferruh Kethüda/Balat Camii	Balat (1564-65)
	Mesih Mehmet Paşa Camii	Eski Alipaşa Mevkii,
	Bâli Paşa	Fatih,
	Zembilli Ali Efendi Evi ve Sıbyan Mektebi	Zeyrek, Yavuz Dönemi'nde 8.Şeyhülislamdır. Asıl adı Alaaddin Ali Cemâli'dir.
	Piri Paşa Mescidi/ Soğukkuyu Mescidi	Zeyrek Camii'ne çevrilen Pantokratos Manastırı sarnıcının üst terasına, Piri Paşa Vakfi olarak yapılır. *Fil damı* da denir.
	Süleyman Subaşı/Unkapanı Camii	Unkapanı,
	Hürrem Çavuş Camii	Keçeciler Mevkii,
	Kocamustafapaşa Camii ve imareti	Kocamustafapaşa (1512)
	Ramazan Efendi ve Hacı Hamza Camii	Kocamustafapaşa
	Behruz Ağa Camii	Şehremini,
	Cerrahpaşa Camii	Avrat Pazarı'na yakın bir tepeye, III.Murat'ın veziri Cerrah Mehmet Paşa bir cami yaptırır. Semte adını verir.
	Kara Ahmetpaşa Camii	Topkapı (1554-55)
	Mesih Mehmet Paşa Camii	Karagümrük (1586)
	İbrahim Paşa Camii	Silivrikapı,
	Hacı Evhat Camii	Yedikule
S-D	Nişancı ve Zal Mahmut Paşa Camii, medresesi ve tekkesi	Eyüp
	Defterdar Camii	Eyüp (1523)
Haliç/Galata	Kasımpaşa Camii	Tersane,
	Sokullu Mehmet Paşa Camii	Azapkapı,
	Yeşildirek/Azapkapı Hamamı	Sokullu Mehmet Paşa Camii vakfiyesidir.
	Sokullu Mehmet Paşa Sebili	Azapkapı, Yeşildirek hamamı yanındadır. Longa Mustafa Paşa'ya da atfedilir.
	Rüstem Paşa (Kurşunlu) Hanı/ Zindan Hanı ve Kervansarayı	Galata, St.Michael Kilisesi'nin yerine yapılmıştır.
	St.Benoit Kilisesi ve kompleksi	Galata, İlk Fransız külliyesidir.
	Güzelce Kasım Paşa Camii	Kasımpaşa (1525-26)
	Kaptan Piyale Paşa Camii ve Tekkesi	Okmeydanı (1577-78)
	Çukurcuma (Muhiddin Çelebi) Camii	Galata, Şeyhülislâm Fenârizade Muhiddin Mehmet (Molla Fenârî) yaptırır. (1540)
Boğaziçi	Mihrimah ve Şemsipaşa Camii	Üsküdar,
	Cihangir Camii	Cihangir,
	Kılıç Ali Paşa Camii, medresesi ve hamamı	II.Selim'n Kaptan Paşası.Tophane (1580)

Kaynak: ♣ Sentez

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

7.2.3.3.Yapısal donatılar:

7.2.3.3.1.Kent planlaması:

XVI.yy. kent planlaması ile ilgili en güzel bilgiler, dönemin tarihçisi/ silahşörü (matrakçısı)/ hattatı/ ressamı ***Matrakçı Nasuh***'un fırçasından çıkan ve ***Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn*** adlı kitapta yer alan İstanbul-Galata-Üsküdar planlarıdır. Nahif tarzda çizilen ve boyanan bu minyatürlerde, kentin önemli tarihsel yapıları daha büyük çizilerek öne çıkarılmış, topoğrafik yapı dikkate alınmamıştır

Gülhane Bahçesi ve eski ***At Meydanı*** (eski Hipodrom), **Beyazıt**'taki eski ***Saray Bahçesi***, ***Davutpaşa Bahçesi***, geniş yeşil alanlardır. Diğer kesimler bahçeli ve kırlık görünmektedir. **Eyüp** ve **Haliç**'in devamı yeşildir ve Haliç ortasında alüvyal birikinti adaları görülmektedir. ***Kâğıthane Deresi*** ağzına yakın kesimde, yarımay şeklinde bir bend resmedilmiştir. ***Galata surları*** dışı, **Kasımpaşa - Sütlüce** sırtları ile **Tophane – Fındıklı** sırtları, arkadan, servilik, meyvelik ve bahçeliklerle birleşmektedir. Tepelerin ardı ise kırlık ve bostanlıktır. (Özdemir, 1998:58). **Üsküdar** yerleşiminin arkası da benzer şekilde resimlenmiştir.

Behar'ın, Manner'ten nakline göre (1998:13), 1530'lu yıllara ait ***Vavassore Haritası***'nda, ***Marmara sahili***, batıya doğru **Samatya**'ya (İpsomatya) kadar birçok bölge bağlık, bahçelik, tarlalık, bostanlık, tek-tük evli boş arazilerdir. Kilise ve cami yoktur. Scheneider ise (1952), XV.yy. sonlarında **Langa** ile **Yedikule** arasında sahilde 3 adet yeldeğirmeni bulunduğuna değinmektedir.

7.2.3.3.2.Kent peyzajı:

Coğrafî yörenin topoğrafik özellikleri, akarsular ve hakim rüzgâr yönleri, sur dışı yerleşme ve iş kollarının dağılımında rol oynamaktadır. Boğaziçi, önemli bir su-yolu'dur. Ormanların sıklığı ve yaygınlığı dolayısıyla, karadan ulaşım yerine, Boğaz boyunca küçük köylere denizyolu ile ulaşılmaktadır. Akarsu boyları, küçük sanayi kuruluşları, imalathaneler ve mesire yerlerine olanak sağlamaktadır. Korunaklı koylar ise sert *Poyraz* ve *Lodos*'a göre gemilere ve kayıklara sığınak olmaktadır.

Boğaziçi'nin bir su yolu oluşu, iki yakasında kurulu köylerin yeniden canlandırılmaları; yeni köylerin kurulmaları, İstanbul'dan kuzeye doğru kademe kademe sağlanmıştır. Fethedilen ülkelerden gelen paraların bir bölümünün de hasbahçelerin bakımı ve yenilenmesi; saray bahçelerinin peyzajı için de harcanmaktadır. Hasbahçelerin içinde köşk ve kasırlar inşa edilirken; doğal güzellik, hava, manzara etkili olmakta; Boğaziçi yalı bahçelerine kurulan limonluklar; iklim özellikleri dolayısıyla camdan yapılmaktadır.

7.2.3.3.3.Kent imgeleri:

7.2.3.3.3.1. Sınırlar:

İstanbul surları, kentin sınırlarını oluşturmasına rağmen, şehir **Galata** ve sırtlarına doğru ilerlemektedir. Anadolu Yakası'nda ***Eski (Atik) Valide Külliyesi***, İskele'de ***Mihrimah Külliyesi***, **Doğancılar**, ***Tunus Bağı***, **Üsküdar**'ın sınırlarını belirlemektedir.

7.2.3.3.3.2.Bölgeler:

Tarım alanlarıyla bütünleşen otlak ve mer'aların ötesinde, günübirlik geziye gidilen mesireler ve çayırlar, dinlence/ eğlence yerleridir:

Tablo: 7.37.Yeşil Alanlar

MEVKİİ	KİMLİĞİ
Beykoz, Alibeyköy	Mesire
Kavaklar, Göksu	Meyvelikler
Yedikule, Langa	Sebzelikler
Pera	Bağlık

Kaynak: * Sentez.

Samatya'da ***Arkadyüs Meydanı***'ndaki ***Arkadyüs Sütunu***'nun sadece kaidesi kalmıştır. Burada ***Avrat Pazarı*** (cariye alım-satım yeri) kurulmakta; esir kızlar ve kadınlar bu kaide üzerinde pazarlanmaktadır. Bu yüzden sütun "***Avrat Taşı***" kimliğini kazanır.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Kanunî Dönemi'nde İstanbul'a gelerek *Venedik Balyozu* olan ve ***Peran Bağları***'nda bir saray yaptıran *Alvasio Gritti*'nin oturduğu yere, sonradan **Bey Yolu,** giderek **Bey Oğlu** denmiştir.

Tablo: 7.38. Anadolu yakası

YER/ MEVKİİ	KULLANIMI
Kuşdili Çayırı	Spor alanı: Güreşler yapılmaktadır
Acıbadem, Haydarpaşa, Yeldeğirmeni	Gezinti ve dinlenme, Mesire yeridir
Koşuyolu	Yüzyılın sonlarına doğru verem hastaları tedaviye gelirler.
İbrahimağa sırtları	Bağlar, bahçeler, köşkler.. sayfiye yeri. (Sokullu Mehmet Paşa, 2.vezirliği sırasında burada bir köşk yaptırır ve İsmihan Sultan'la balayına buraya gelir [şimdiki Anadolu Lisesi]. Köşkler, sahiplerinin adlarıyla anılırlar. Buraları Bostancılar korumaktadır. Halk Türk ve Rumlardan oluşmuştur.)

♦ Kaynak: Teoman (1980)

7.2.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

Osmanlı kent ve sokak yapısı, spontandır; organiktir. Bu dönemde gözlenebilen tek düzgün yol, Ayasofya - Bayezit arasındaki Divanyolu – Ordu Caddesi'dir. Sokaklar son derece dardır; ancak atlı veya yaya olarak geçilebilmekte, binaların saçakları birbirine girmektedir. [Pafta:11]

7.2.3.3.3.4.Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar:

İstanbul ve Galata'nın kapıları, kimliklerini korumaktadırlar [Böl.II.B. Tablo:7.22, Tablo:7.23]. Çarşılar ve pazarlar da önemli düğümlerdir [Pafta:11].

Bunun dışında, saraya hizmet götüren iskeleler de, bu dönemin belirgin düğümlerini oluşturmaktadırlar:

♦ Teoman'ın anlatımları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.39. Topkapı Saray Kompleksi'ne hizmet veren iskeleler

	İSKELELER	MEVKİLERİ
Saray Deniz Surları	**Balıkhane Kapısı İskelesi**	Saray'a balık nakli bu kapı ve iskelesinden yapılır.
	Kumluca Ayazma Kapısı İskelesi	Bostancıların girip çıktığı kapı ve iskelesi olup Ayazmada kurulan panayır, yortular ve ziyaretler bu iskeleden yapılmış olmalıdır.
	Hasırcılar Kapısı İskelesi	Fırtınalı havada kayıkçıların sığındığı iskeledir.
	Top Kapısı İskelesi	Saray Kayıkhanesi bulunduğu iskele olmalıdır.
	Kayıkhane Kapısı İskelesi	Padişahlar deniz sefasına bu iskeleden açılırlar.
	Hasbahçe Kapısı İskelesi	*Bostancıbaşı Kayıkhanesi* ve *Yalı Köşkü*'nün bulunduğu iskele, Bostancı odaları, hapishane, ambarlara hizmet etmiş olmalıdır.
	Bahçe Kapısı İskelesi	Sarayın bahçe giriş kapısına bağlı iskele olmalıdır.

Kaynak: * Sentez

7.2.3.3.3.5.Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar:

Dönemin ünlü mimarı ***Sinan*** tarafından pek çok Roma/Bizans eseri onarılmış ve yeni Osmanlı prestij yapısı inşa edilmiştir. Haliç'e paralel bir aks üzerine dizili kilise/manastırlara karşı, Osmanlı Anıtsal Yapıları, paralel bir aks daha oluştururlar. Bunlardan ilki ***Şehzade Külliyesi***, en ünlüsü, ***Kanunî*** adına yaptırılan ***Süleymaniye Camii*** ve ***Külliyesi***'dir. Aynı aks üzerinde, **Edirnekapı**'da, ***Mihrimah Camii*** ve ***Külliyesi*** yapılmıştır. [Pafta:11, Pafta:22.D.]

Üsküdar'da yapılan külliyelerde ise kervansaraylar mevcuttur. Bunlar, dönemlerinin ünlü ve konforlu otelleridir.

Grek, Roma ve Bizans kökenli odaklar, varlıklarını sürdürmektedirler. ***Kız (Leander) Kulesi, Ceneviz (Yoros) Kalesi, Yedikule, Hisarlar, Ayasofya*** ve eski kilise manastırlar yerine kurulan cami ve külliyeler, önemli nirengilerdir.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.2.4. Sonuç: XVI.Yüzyıl (Yükselme Devri) **Kimliği**:

7.2.4.1.Coğrafi kimlik:

İstanbul, bir ***Liman Kenti***'dir ve ***Su Kenti***'dir. Her tarafının suyla çevrili oluşu dolayısıyla Venedik ile de karşılaştırılmıştır (Yüzyıllar Boyunca, 1995). Akarsuları, içme ve kullanma suyu olarak, kemerler ve yer altı galerileriyle kente getirilmektedir.

7.2.4.2.Sosyal kimlik:

Her ilave edilen ülke ile birlikte, kâh zaferi kutlamak için yapılan kasırlar, köşkler, yalılar ile kentin çehresi yenilenirken; oralardan getirilen işçiler-ustalar da, kentin demografik mozayiğini zenginleştirmekte; çalışma hayatını da zenginleştirmektedir. İstanbul, ***Ticaret Merkezi Kimliği***'ni sürdürmektedir. Fethedilen ülkelerden gelen paralar ile Selâtin Camilerin yapımı yavaşlamış (adeta kent bunlara doymuş); buna karşılık ***Kültür Merkezi Kimliği***'ni pekiştiren külliyeler artmıştır.

Kollektif şuuraltında yatan Bizans Dönemi mucize ve şifa arayışları; bu dönemde tekrar ortaya çıkar. Tarikatler, şeyhler, pirler, dedeler, evliyalar adına yapılan cami-türbe-tekkeler de ***İnanç Merkezi Kimliği***'ne ilave edilirler. Bu dönemde İstanbul, Bizans döneminde sahip olduğu bir kimliği de pekiştirmiştir. Bu da, ***Kutsal Emanetler***'i muhafaza eden bir merkez olduğudur.

Kentsel alan dışı kullanımlar, bulundukları bölgeleri kimliklendirirken; işkolları ve çalışanlar da, bulundukları mevkilere kimlik kazandırmışlardır. İstanbul'un, ***Küçük Sanayi/İmalat Merkezi Kimliği*** de öne çıkmaya başlar. Ordunun, kentin çevresindeki kışlalarda konuşlandırılması; Donanma'nın Haliç Limanı'nda demirlemesi dolayısıyla, İstanbul, ***Askeri ve Stratejik Kimliği***'ni de devam ettirmektedir.

7.2.4.3.Yapma Kimlik:

İstanbul, **Osmanlı İmparatorluğu**'nun (zaptedilen ülkelerin başkentlerinin) **başkentidir**.

7.2.4.4.Sonuç:

İstanbul bir kez daha **Mozaik Kimliği**'ni yitirmeden, sadece kullanımcısının kimlikl değişimi ile kendini yenileyen ve eski saltanarını, daha görkemle sürdüren bir **Avrasya Merkezi**'dir.

Pafta:11.XVI.yy.Osmanlı Dönemi referans noktaları: Düğümler, odaklar

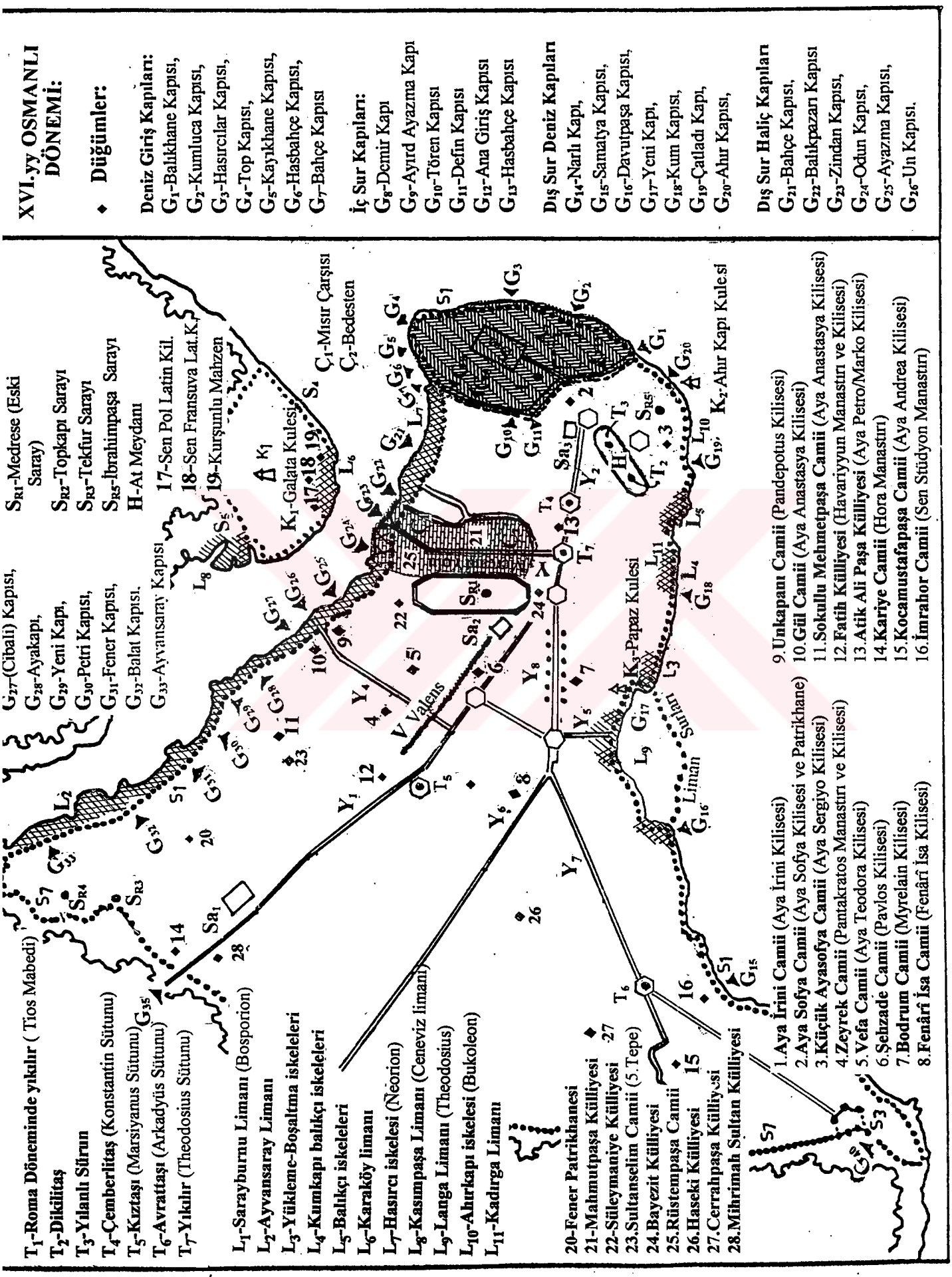

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

Pafta:12.XVI.yy.Osmanlı Dönemi referans noktaları: Bölgeler, etnik dağılım

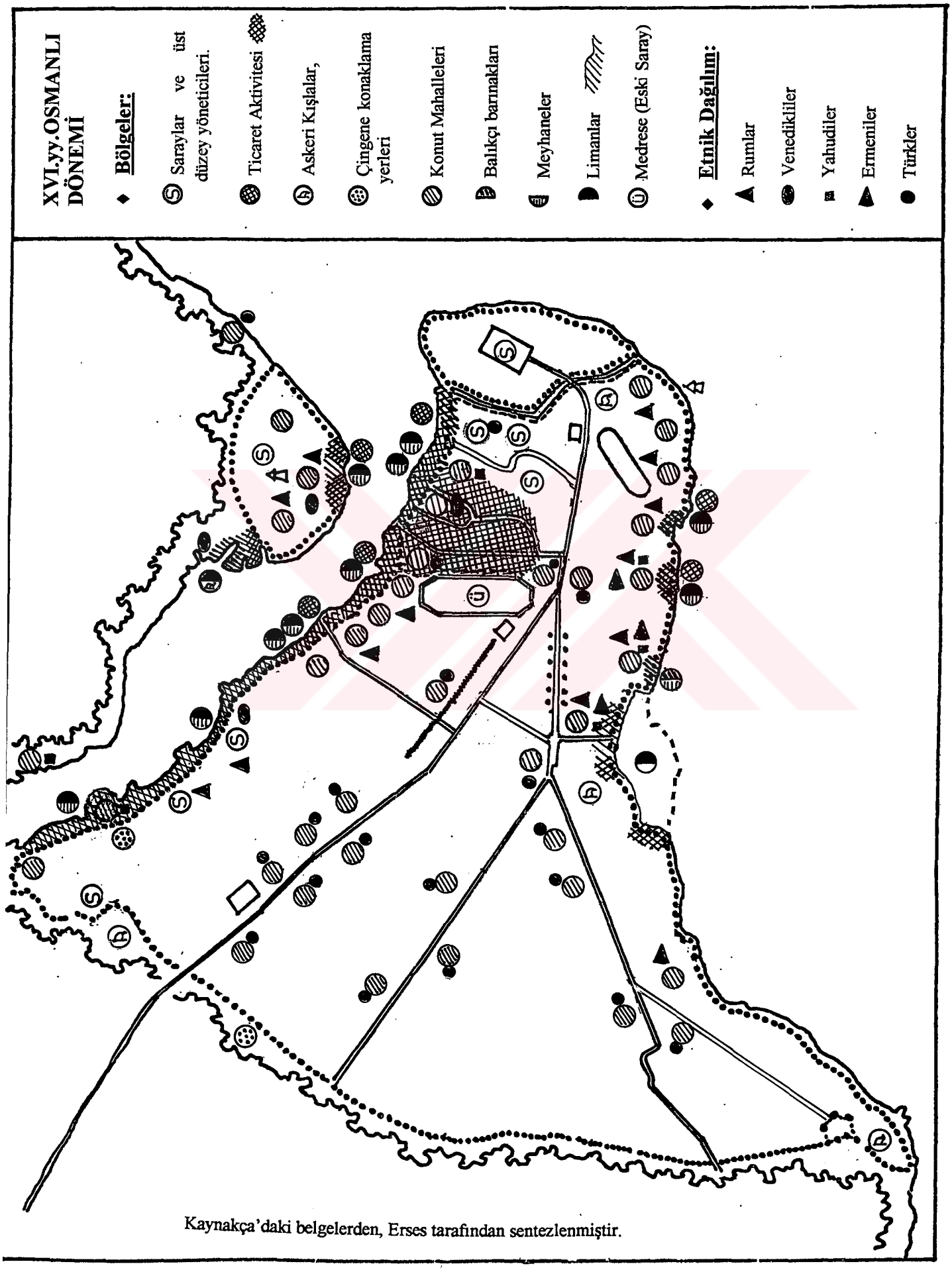

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

Pafta:13.XVI.yy.Osmanlı Dönemi iş kolları dağılımı

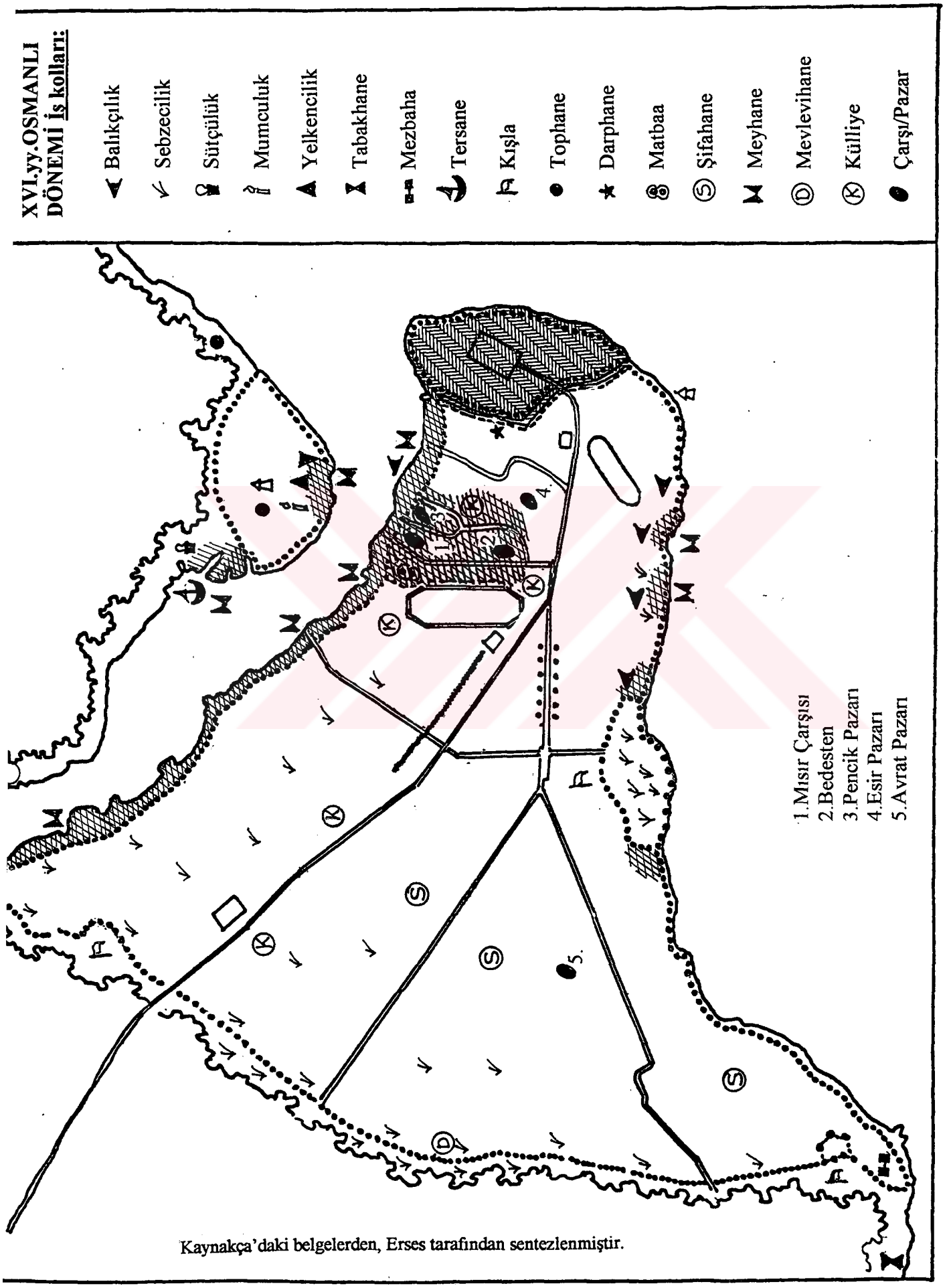

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

7.3.. XVII.Yüzyıl : (Duraklama Devri) **Dar'üs-saltanat** (Saltanat Merkezi)

7.3.1.Coğrafi kimlik:

7.3.1.1.Fiziksel yapı:

7.3.1.1.1.Topoğrafya, jeoloji:

Kent ve çevresinin fiziksel yapısı değişmemiştir. Ancak bu yüzyılda da kente korku salan depremler sürmüştür: 1648 depremi dipten gürültüyle gelir ve kent peşpeşe 3 kez sarsılır. Oluşan dalgalarla, Marmara'da gemiler çarpışmıştır. Birçok ev tamamen, hisarlarla surlar kısmen yıkılır.1690 depremi gece başlar ve birkaç gün devam eder. Bir kez daha Fatih Camii kubbesi hasar görür. Kara surları giriş kapılarından Topkapısı yıkılır.

7.3.1.2.Biyolojik yapı:

Kentin biyolojik yapısı değişmemiştir..

7.3.1.3.Arazi koruma ve kullanma:

Eremya Çelebi'nin notlarına göre sur içinde gezinti yeri olarak çok sayıda güzel bahçe, meyvalıklar ve çayırlıklar bulunmaktadır. Keza ***Evliya Çelebi*** (Baskı:1986) İstanbul'un pek çok Mesire yerine sahip olduğunu, insanların dinlenmek - eğlenmek - gezmek için buralara pikniğe gittiklerine değinmektedir. Hatta buralarda özellikle Ramazan Bayramları'nda panayırlar, gösteri yerleri açılmaktadır.

Kasımpaşa'nın çok sayıda bağ ve bahçesi mevcuttur. Mantran (Baskı:1990), buranın güzel evlere, küçük sevimli camilere ve Osmanlının en güzel hamamına sahip olduğuna değinir. Kasımpaşa tersanesi'nin kuzeyindeki meyveliklerin arasına *Sultan İbrahim* büyük bir ***av köşkü*** ve ***ahır*** yaptırır. Daha kuzeyde ***Okçuluk*** çalışmalarının yapıldığı ve yarışmaların düzenlendiği, Fatih Vakfiyesi **Okmeydanı** bulunmaktadır. **Alibeyköy'**de *IV.Mehmet,* bir av köşkü yaptırır (Bayrı, 1951) ve av partileri düzenlenir.

IV.Murat'ın başveziri ***Bayram Paşa***'ya ait sur-dışı'nda, Lykos deresi vadisi boyunca büyük bir çiftlik mevcuttur. Cıvar, mandralar dolayısıyla **Sağmalcılar** olarak bilinmektedir. (Bu çiftliğin yerleşime dönüşmesi ve **Bayrampaşa** adını alması, 1984 sonrasıdır)

Pera, bir Avrupalı Mahallesi [yada köyü]'dir. En önemli caddesi, ***Cadde-i Kebir*** [İstiklâl Caddesi] denilen Büyük Cadde'dir. Meyvelik ve bağlıklar zengin tüccarlarca sökülüp caddenin iki yanına konaklar yapılmıştır. Giderek de elçiliklerin konak yeri olmuştur.

Fındıklı (Fındıklıdere), bahçeleri ve mesireleri ile güzel bir sayfiyedir. ***Hasan Ağa'nın Yalı Bahçesi,*** fındık ağaçları kaplıdır. Şeyh'ül-islâm Ebussuud Efendi'ye ait ***Ayazpaşa Havuzlu Mesiresi*** ve ***Korusu,*** kıyıdan setlerle yükselen, fiskiyeli, sebilli, çeşmeli önemli bir mesire'dir.

I.Ahmet, yarısı doldurularak ***Karabâlî Bahçesi*** yapılan ***Pentecontarion Koyu***'nu tamamen doldurarak, ***Dolmabahçe*** adıyla bir hasbahçe yaptırır ve semte adını verir..

IV.Murat, Revan seferinden dönerken, kendisine yardım eden Emirgûne oğlu'nu, İstanbul'a beraberinde getirir. **Ahırkapı**'da bir saray, **Kâğıthane**'de bir mesire *ve Münşeat Sahibi Feridun Bey*'in Bahçesi'ni armağan eder. Bahçe, ***Emirgân Bahçesi*** olarak kimlik kazanır.

Evliya Çelebi'ye göre **Üsküdar**, Bizans Hükümdarlarından Aleksander'in yaz aylarında yaylaya çıktığı mahaldir ve buranın adı, ondan galat olarak söylenmiştir. Kasaba *meyva* ve *gül* bahçeleri ile tam bir *bahçeler* kentidir. Saray mensuplarının konakları da bahçeler içinde yeralmaktadır.

Bu yüzyılda **Boğaziçi**'nin, giderek kent kimliği üzerinde etkisi gözlenmektedir. Tam bir su-yoludur ve kent, ormanlık tepeleri arkasına almış, dar sahil şeridindeki vadi ve koylarda, küçük köyler şeklinde kuzeye doğru yayılmaktadır.

7.3.2.Sosyal kimlik:

7.3.2.1.Sosyo-kültürel yapı:

7.3.2.1.1.Tarihsel yapı:

Dönem başında tahtta Sultan ***III.Mehmet*** oturmaktadır. Avusturya savaşları, Tuna beyliklerinin isyanları dolayısıyla bunalımlı bir yüzyıl Osmanlı için başlamıştır. Estergon ve Kanije Kaleleri'nin alınmasının ardından Anadolu'da süren Celâlî isyanlarıyla hükümranlığın zayıflaması karşısında devreye giren Safevîler ile savaş başlar. Tebriz, Azerbaycan kentleri, Nahçivan, Revan düşer. III.Mehmet'in vefatı üzerine (onüç yaşında) yerine geçen (1603) ***I.Ahmet*** İran seferi'ne devam eder, ancak yapılan anlaşmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü belirginleştirmektedir.

I.Ahmet Dönemi'nde Anadolu'daki Celâlî isyanları bastırılır. Safevîler ile anlaşma yapılır. Bu dönemde hükümdar, çalışkan ve bilgili insanları devlet idaresine getirmiştir. Ancak hastalanarak vefat eder ve yerine ***I.Mustafa*** kısa bir süre tahta geçirilir. Onun da zihinsel rahatsızlığı dolayısıyla yerine yeğeni (onbeş yaşında) ***II.Osman*** (genç Osman) tahta çıkar (1618)

II.Osman Dönemi'nde önce Safevîler ile ardından da Lehistan ile savaşılır; her ikisi ile de zorunlu anlaşmalar yapılır. ***Vak'a-i Vakvakiye*** (Çınar Olayı) olarak anılan ihtilalle Tahttan yeniçeriler tarafından indirilen ve öldürülen II.Osman'ın yerine bir kez daha ***I.Mustafa*** (1621) çıkartılır; ancak aklî dengesizliği dolayısıyla yerine (onbir yaşındaki) ***IV.Murat*** (1623) padişah olur.

Sultan IV.Murat iç ayaklanmaları bastırttıktan sonra Revan ve Bağdat'a sefer düzenler ve Kasr-ı Şirin anlaşması ile 150 yıllık İran Savaşları son bulur. Bu kez Kırım Hanlığı isyan eder, ancak bastırılır. Bu dönemde Venedik ile ilişkiler bozulmaya başlar. IV. Murat'ın vefatından sonra yerine geçen (1640) ***I.İbrahim*** (deli İbrahim)'in dengesiz yönetimi sonucu, yerine oğlu ***IV.Mehmet*** (altı yaşında) padişah olur (1648).

Sultan IV.Mehmet döneminde Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa sayesinde İstanbul'un asayişi düzenlenir, donanma güçlendirilir; Venedik, Alman, Lehistan savaşları kazanılır.. Viyana kuşatılır (II.kuşatma). Mali kriz, Osmanlı topraklarına saldırılar, iç huzursuzluklar sonucu Sadrazam/ ocak

ağaları/ ulema'nın ortak kararıyla tahttan indirilen padişahın yerine kardeşi ***II.Süleyman*** hükümdar olur (1687).

II.Süleyman döneminde Avusturya ve Venedik savaşları yapılır ve bazı başarılar elde edilir. Padişahın vefatından sonra, yerine kardeşi ***II.Ahmet*** tahta geçer (1691). Bu sırada Avusturya ve Macaristan savaşı devam etmektedir. Onun kısa sürede vefatı ile yerine ***II.Mustafa*** geçer (1695). Üç kez Avusturya üzerine sefer düzenler, ordu yenilir ve anlaşma yapılır.

7.3.2.1.2.Kültürel yapı:

Osmanlı hükümranlığında yer alan veya onun etkisinde kalan birçok devlet, yönetim merkezi olan İstanbul'a çeşitli isimler vermişlerdir. Bunlardan bazıları, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde (Evliya Çelebi, Baskı:1986) şöyle yeralmıştır:

Tablo: 7.40.Toplumlara göre İstanbul'un adları

TOPLUMLAR	KENTE VERİLEN AD
Araplar	**Kostantiniyye-i Kübrâ**
Çekler	**Aliyana**
Felemenkliler	**İstefaniye**
Frenkler	**Yağfuriye , Kostantiniyye, Pozamtiyam**
Hintliler	**Taht-ı Rum**
İranlılar	**Kayser Zemin**
İsveçliler	**Herakliyan**
Latinler	**Makedonya**
Lehliler	**Kanaturiye**
Macarlar	**Vizendovar**
Moğollar	**Çakdurkan**
Nemseliler	**Kostantinopol**
Portekizliler	**Kostin**
Ruslar	**Tekfuriye**
Süryaniler	**Yankoviçe,** (İskender'e atıfla) **Aleksandra**
Tatarlar	**Sakalya**
Türkler	**Asitâne, Dar'üs-Saade, Der'Aliye, Dar'üs-Saltanat, Dar'ül-Hilafe, İslambol, Kostantiniyye, Pay-i Taht**
Yahudiler	**Vizendovina**

Kaynak: *[*] Bayrı (1951: 6)

[*] Bayrı'nın kent isimleri ile ilgili dökümü, Erses tarafından sınıflandırılmış ve tablolaştırılmıştır

Osmanlı'nın çeşitli dönemlerinde, farsça ve arapça'nın türk kültürünü etkilemesi ile birlikte, "***Osmanlıca***" denilen bir karma dilin ortaya çıkması sonucu, İstanbul, kendi halkı tarafından da çeşitli şekillerde isimlendirilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Tablo: 7.41. Osmanlı'da İstanbul'un adları ve anlamları

ADLARI	ANLAMLARI
Asitâne	Kapı eşiği, Giriş kapısı (Farsça)
Asitane-i Saadet	Mutluluk Eşiği/Giriş Kapısı (Osmanlıca)
Asitane-i Saltanat	Saltanat Eşiği/Giriş Kapısı (Osmanlıca)
Asitane-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye	Osmanlı Yüce Devleti Eşiği/Girişi (Osmanlıca)
Asitane-i Aliyye	Yüce Eşik/Giriş Kapısı (Osmanlıca)
Dar'üs-Saade	Yokuşun Başı. (Arapça)
Dar'üs-saadet,	Mutluluk Yeri/Mekânı (Arapça)
Der'saadet	Mutluluk Kapısı (Arapça)
Der'Aliye	Yüce Kapı (Arapça)
Dar'üd-Devlet-i Aliyye-i Osmaniye	Osmanlı Yüce Devlet Merkezi (Osmanlıca)
Dar'üs-Saltanat	Saltanat Merkezi (Arapça)
Dar'üs-Saltanat'üs-Seniyye-i Osmaniye	Osmanlı Yüce Saltanat Merkezi (Osmanlıca)
Dar'ül-Hilafe	Hilafet Merkezi (Arapça)
Dar'ül-Hilafet'ül-Aliyye-i İslâmiye	İslâmın Yüce Hilafet Merkezi (Osmanlıca)
İslâmbol	İslâmı bol olan (Türkçe)
Konstantiniyye	Konstantin'in Kenti (Arapça)
Mahmiye-i Konstantiniye	Konstantin'in Büyük Şehri (Osmanlıca)
Pay-i Taht	Hükümet Merkezi, Başşehir, Başkent. (Farsça)
Makarr-ı Hilâfet-i İslâmiye	İslâm Halifelik Karar Makamı (Osmanlıca)
Payitaht-ı Saltanat-ı Seniyye	Yüce Saltanat Başkenti (Osmanlıca)
Merkez-i Hükümet-i Osmaniye	Osmanlı Hükümet Merkezi (Osmanlıca)

Kaynak: *[*] Bayrı (1951: 6); Şimşir (1988:47)

Yangınlar dolayısıyla tahribolan İstanbul'da *IV.Murat* döneminde içki ve sigara yasağı konmuştur. *IV.Mehmet* de kahveleri kapattırmış ve içki yasağı getirmiştir. Ancak onun döneminde saray eğlenceleri ve kendisine düzenlenen sünnet düğünü ünlüdür. Av meraklısı olan hükümdar, sık sık av partileri düzenlemiştir. *II.Mustafa* ise, tüm eğlenceleri yasaklamasına ve savaşa bizzat ordunun başında gitmesine rağmen, başarısız olmuştur.

---

[*] Bayrı ve Şimşir'in kent isimleri ile ilgili bilgileri, Erses tarafından anlamları açıklanarak tablolaştırılmıştır.

Eğitim kurumlarında yozlaşma başlamıştır. Pozitif ilimlerin medrese eğitiminden çıkarılması, medrese öğrenci sayısının artışı ve rüşvet verenlerin müderris atanmaları, sistemi bozmuştur.

Güneşin doğup batması, Padişah çocuğunun doğumu, ünlü bir hainin idamı, Padişah'ın şehirden ayrılışı veya dönüşü, Ramazan'ın başlangıcı ve bitimi, iftar ve sahur saatleri, kandiller, kazanılan askerî zaferler,.. Tophaneden atılan toplarla halka duyurulmaktadır (Lewis, Çev:1973).

Osmanlı İmparatorluğu, hükümdarları, sadrazamları, komutanları ve yaşamı ile Avrupa'yı etkilemektedir. Özellikle de müzik dünyası, yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı üzerine bale eserleri ve operalar besteler. *Kibarlık Budalası* (1670), *Şanslı Büyük Vezir* Kara *Mustafa* (1686), *13.İbrahim* (1696), *İbrahim Sultan* (1692), *II.Mehmet* (1696) Operaları, Türk konulu yapıtlardan bazılarıdır.

7.3.2.1.3. Demografik yapı:

XVII.yy Avrupasında nüfus artışının refahı getireceği görüşü hakimdir. İş bölümü ve üretimin artışı; emeğin ucuzlaması, refahın yükselmesi anlamını taşıyacaktır. O Dönemde İstabul'da Nüfus fazla yoğun değildir. Tahminen 600-750.000 cıvarındadır. Sezer (1992), bu dönemde İstanbul'da 700 – 800.000 kişi olduğundan sözetmektedir.

Polonyalı Simon'un anılarına göre, 1595-1610 Celâlî isyanları dolayısı ile 40.000 Ermeni aile (ortalama 200-250.000 kişi) Anadolu'dan gelerek İstanbul'a yerleşir (Yalınkılıç (1997:26). 1634'de Sur-İçi'nde 304 mahalle sayılmıştır (ortalama 150.000 kişi). Bunların % 12'si Gayrimüslimdir (ortalama 15-20.000 kişi). Bu rakamların içinde askerler, öğrenciler ve esirler yer almamaktadır.

Tablo:7.42. Mevcut etnik dağılım

ETNİK GRUP	YERLEŞİM ALANI
Türkler	Rumeli Kavağı, Yeniköy, Rumeli Hisarı, Anadolu Kavağı, Beykoz, Kanlıca, Anadolu Hisarı.
Rumlar	İstinye, Arnavutköy, Çengelköy
Ermeniler	Beşiktaş – Kuruçeşme arası, Üsküdar
Yahudiler	Kuruçeşme, Ortaköy, Kuzguncuk, Üsküdar. (Bahçekapı-Balat arasında 17 mahalle mevcuttur.) Ayvansaray, Cibali, Hasköy, Galata,Mumhane.
Levantenler	Galata, Pera
Endülüslü Araplar	Galata
İranlılar	Çarşı çevresi Üsküdar

Kaynak: ♣ Sentez

Tablo: 7.43. Göçedenlerin dağılımı

GELİNEN YER	YERLEŞİM YERİ	YERLİ HALK	GELEN AİLELER
Sinop, Amasra, Ereğli, Bartın, Bafra, Samsun	**Tophane**	Türkler. Az miktarda hıristiyan cemaat.	**Rumlar, Abazalar ve Gürcüler**
Balkanlar	**Arnavutköy**	Rum ve Yahudiler. Çok az müslüman cemaat.	**Arnavutlar**
Karaman Çiftliği, Tekkebağ halkı	**Erenköy**	Yeni.	**Türk Aileler**

Kaynak: * Sentez.

Tablo: 7.44. Etnik işkolları dağılımı

GRUPLAR	İŞKOLLARI
Rumlar	***Gemici, balıkçı, marangoz, tekne yapımcısı, kalafatlık*** yapmaktadırlar. ***Ticaret*** **ve** ***gemicilik, Taverna*** ve ***Meyhaneleri*** de yakınına çekmiştir. Zengin aileler, ***tacirlik*** ve ***armatörlük*** işkollarını aile mesleği olarak sürdürmektedirler. 17.yy'da Rumlar da ***matbaba*** kurarlar.
Yahudiler	***Mücevherat işleri, peynirci, kaşerci, meyhaneci; parşömen, kumaş*** (özellikle saten) ***imalatçılığı, teshipçilik, inci ticareti*** ve ***bankerlik*** işlerini yüklenmişlerdir.
Arnavutlar	***Kaldırım döşeyiciliği, kuyu açıcılığı, uzman dalgıçlık, seyyar satıcılık*** ve ***çercilik*** işkollarına sahiptirler.
Mısırlılar	***İnşaatçılık, taş yontuculuk, çömlekçilik*** (Galata Kıyısında) yanında ***seramik*** ve ***fayans işçiliği*** de yapmaktadırlar.
Çingeneler	***Ayı oynatıcılığı, cambazlık ve demircilik*** yapmaktadırlar
Sırplar-Ulahlar	***Çobanlık,peynircilik,pastırmacılık*** yapmaktadırlar.
İranlılar	***İpek ticareti, eskicilik*** **ve** ***aracılık*** (komisyonculuk) yapmaktadırlar

Kaynak: * Sentez.

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

7.3.2.2.Sosyo-ekonomik yapı:

7.3.2.2.1.İdarî/ politik yapı:

Osmanlı döneminin talihsiz yüzyıllarından biri denilebilecek bu dönemde 11 kez padişah değişmiş ve bunlardan 5'i askeri ihtilâl ile olmuştur. XV. ve XVI.yy'larda tahta geçmesi düşünülen en büyük şehzadelerin ***Manisa Sancağı***'na gönderilme geleneği III.Mehmet'ten sonra kaldırılarak, tüm şehzadelerin sarayda (adeta hapis) tutuldukları görülmektedir. I.Ahmet'ten sonra da "*kardeş öldürme*" geleneğine son vererek en büyük kardeşin tahta çıkması usulü konmuştur. Sonuçta çoğu padişahlar, iyi eğitim alamamışlar, devamlı öldürülme korkusu içinde ya aklî dengelerini kaybetmişler ya da harem eğlencelerine dalmışlar ve devlet idaresinde yeterince yetkinlik sağlıyamamışlar; güçlü devlet adamlarından yoksun kaldıkça da dış ve iç ilişkilerde başarısız olmuşlardır.

Bu yüzyılda çocuk yaşta padişahların tahta çıkarıldıkları görülmektedir. Bunun sonucunda valde sultanların ve saray içi/ saray dışı kişilerin devlet yönetimine etkileri görülmektedir. Kendi oğullarının tahta geçmesi için mücadele eden aslen Venedik/ Ceneviz/ Rus/.. kökenli Şehzade eşleri dolayısıyla, dışta olduğu kadar saray içinde de büyük karışıklıklar olmuştur. Özellikle (altı yaşında tahta çıkan) IV.Mehmet'in annesi ***Turhan Sultan*** ile Büyükannesi ***Kösem Sultan*** arasındaki saltanat kavgası tarihe mal olmuş bir olaydır. Keza IV.Mehmet döneminde Sadrazam ***Köprülü Mehmet Paşa***, Kanuni dönemindeki Sadrazam *Sokullu Mehmet Paşa* gibi yüzyıla imzasını atan bir devlet adamı olarak, birçok ıslahat hareketlerini gerçekleştirmiş, ülkeye çeki düzen vermiştir..

Bu yüzyılda Sultan I.Ahmet, II.Osman, IV.Murat, IV.Mehmet ıslahat hareketlerine girişerek devlet otoritesini, orduyu ve maliyeyi düzene sokmaya çalışmışlardır. Ancak bunlar köklü ve kalıcı olmamış, ancak devletin gerilemesi geciktirilmiştir.

İstanbul'da asayişi temin eden Hâkimleri şöyle sıralamak mümkündür: *Gümrük Emini,Yağ Kapanı Yöneticisi, Kalafatçı Başı, Muhtesib (zabıta), İçki Emini, Yeniçeri Ocağı Mumcusu, İstanbul Ağası*. Ayrıca alt rütbeli Subaylar, Yeniçeriler, Hizmetkârlar,..500-600 erin başı olan bir *Çorbacı*, güvenlik güçlerini temsil etmektedirler. Sur-içi'nde görev yapan *Gece Bekçisi*, Galata'da hizmet vermemiştir.

7.3.2.2.2.Askeri yapı:

Rönesans ve reform sonucu Avrupa'da **pozitif bilim** değer kazanmış; bunun sonucunda sürekli ve düzenli ordular kurulmuş; yeni silahlar, toplar, gemiler yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu gelişmeye ayak uyduramamıştır.

Bu dönemdeki askeri başarısızlıkların en büyük nedeni, askeri düzeninin bozulmasından kaynaklanmaktadır. Savaşta cenk etmemekte; barışta huzursuzluk çıkarmaktadırlar. Askerlik dışında çalışma izinleri olmayan yeniçeriler, her üç ayda bir aldıkları maaşlarını tefecilere vererek bir tür sermaye grubu gibi davranmaktadırlar. Değeri düşük sikke basımından ve ekonomik sıkıntıdan şikâyetle, padişahların tahta çıkmaları (cülus) sırasında dağıttıkları ikramiyeye (ulûfe) göz dikerek sık sık isyan çıkarmakta ve gereksiz yere ihtilâl yaparak padişahların değişmelerinde rol oynamaktadırlar. *Harwey Kuramı*'nın [Bölüm.I.A:1.3.2.3] çevrimleri gözden geçirilirse; sermaye birikiminin çözüm bulamaması durumundaki askeri müdahalelerin devreye girdiği ve bunun kolay bir yön olarak benimsendiği görülmektedir. Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması konusunda girişimde bulunan Sultan II.Osman da bu vesileyle tahttan indirilir ve öldürülür.

Bu dönemde donanmanın zayıflamaya başlaması, denizdeki yenilgileri de arttırmıştır. Savaş gemilerinde *yelken* kullanılmaya başlanır.

7.3.2.2.3.Sivil/sektörel yapı:

Büyük bir mali bunalım sözkonusudur. Devletin gelir kaynakları olan harçlar ve ganimetler azalmış; harcamalar ise artmıştır. Tımar sistemi bozulduğundan, topraktan elde edilen gelir; kapitülasyonlar dolayısıyla da gümrük gelirleri azalmıştır. Akçe değer kaybetmiş; fiyatlar artmıştır.

İmparatorluğun çeşitli kesimlerinde yaşıyan iş erbabı, İstanbul'un Başkent oluşu ve olanaklarının zenginliği ile kente göçetmektedirler. Her ne kadar önceki yüzyıllarda güçlü bir lonca teşkilatı kurulmuş ve kentte iş olanakları izne bağlanmışsa da, bu yüzyılda haraççılığın, tırtıkçılığın esnaf arasında arttığı görülmüştür. Çakırtaş (1995:68), bu yüzyılda İstanbul'da 1100 esnaf derneği ve bunlara kayıtlı 80.000 kişi çalıştığına değinir.. Bunlardan bazıları şöyledir:

Tablo:7.45. Çalışan ve işyeri sayısı

MESLEK	DÜKKAN/İŞÇİ	MESLEK	DÜKKAN/İŞÇİ	MESLEK	DÜKKAN/İŞÇİ
Pirinç tüccarı	40/300	İnci esnafı	40/400	Sorguççular	40/80
Mercimekçiler	70/300	Zer-gerân	100/155	Kapamacılar	300/500
Kınacılar	15/55	Saatçiler	45/100	Kadın takyeci	55/300
Hasırcılar	20/45	Elmas traşçıları	7/45	Kavukçular	105/400
Ketenciler	15/208	Cevher-furûşlar	70/102	Kellepuşçular	105/205
Şekerciler	70/100	Cevahirciler	?/600	Zencif ütücüler	20/40
Kahve tüccarı	55/100	Sedefkârlar	100/500	Gömlekçiler	300/400
Salhaneciler	200/1000	Hakkâklar	30/105	Tülbentçiler	100/500
Sığır kasap	100/200	Mühür kazıcısı	50/80	Yağlıkçılar	60/100
Yahudi kasap	55/200	Heykel,tılsımcı	15/40	Örücüler	10/35
Manda sütçüsü	200/1000	Kalemkârlar	200/300	Çulhalar	45/80
Koyun sütçüsü	300/800	Sırmakeşler	80/105	İplikçiler	255/500
Peynirciler	400/500	Potacılar	10/20	İpekçiler	300/600
Yoğurtçular	500/1600	Divitçiler	19/40	İbrişimciler	100/200
Kelleciler	100/400	Bıçakçılar	105/200	İpek düğmeci	100/200
Pastırmacılar	100/400	Dökmeciler	1000/1300	Kürkçüler	55/105
Kirişçiler	80/500	Kalaycılar	100/200	Kalpakçılar	80/105
Kiriş tüccarı	50/100	Berber kösereci	10/25	Saraçlar	1084/5000
Attarlar	2000/3005	Yaycılar	200/500	Paşmakçılar	104/1000
Yahudi attarlar	200/400	Okçular	200/300	Çizmeciler	100/500
Anberciler	35/100	Yay zembereği	10/80	Mestçiler	100/500
Buhurcular	25/35	Sapancılar	3/5	Tülbent yörüğü	40/100
Çömlekçiler	300/500	Ok talimcileri	45/50	Yeniçeri keçeci	40/100
Çiniciler	100/300	Gürz-bâzlar	12/70	Moytaflar	300/1000
Tenekeciler	100/103	Sofracılar	50/300	Yularcılar	40/100
Çamaşırcılar	300/500	Sandıkçılar	105/205	Kamçıcılar	12/20
Kuşbazlar	500/600	Kafesçiler	100/300	Palan-düzler	500/105
Kaşıkçılar	300/1000	Zer-kûblar	55/70	Kolancılar	55/105
Kutucular	100/1000	Müzehhebkeşler	40/105	Yağlıkçılar	20/25
Aynacılar	90/105	Mücellitler	100/300	Çuhacılar	100/107
Halıcılar	40/111	Sahhaflar	60/300	Musevi atlasçılar	105/300
Hallaçlar	1047300	Kâğıtçılar	200/205	Dîbâcılar	16/25
Yorgancılar	105/400	Divitçiler	55/105	Kadife yastıkçı	100/400
Yastıkçılar	25/100	Mürekkepçiler	40/65	Bezciler	500/600
Çıkrıkçılar	500/1005	Ressamlar	4/40	Kebeciler	100/700
Miskçiler	70/100	Oymacılar	9/20	Sof ihramcılar	70/100
Oyuncakçılar	100/105	Zerdüz nakkaş	20/25	Bez tokmakçılar	100/800
Sünnetçiler	300/400	Boyacılar	500/800	Sarıkçılar	17740

* Kaynak: Yorulmaz (1997:24-52)

* Yorulmaz'ın çalışması, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

İşkollarının, işyeri dağılımını da şöyle gözlemek olasıdır: [Pafta:14]

Tablo:7.46. İşkollarının işyeri dağılımı

	YER/ MEVKİİ	HİZMETLER
Sur-İçi	Sultanahmet	Eski İsa Kilisesi'nden bozma aslanhanenin üst katı nakkaşhane olup, ***saray ressamları***'na ve ***nakkaşlar***'a ayrılmıştır.
	At Meydanı	Eski Hipodrom'da ***Tir-endaz*** (okçu) pehlivanlar bulunmaktadır.
	Gülhane	Alayköşkü kapısı çıkışında ***terzile***re ait atölyeler bulunur.
	At Pazarı	***Tülbent körükçüleri*** denen, keçeden yağmurluk yapanlar.
	Mercan Yokuşu	***Pabuççula***ra ait 7 bekârevi bulunur. Çoğu tablakâr (seyyar satıcı)'dır.
	Beyazıt-Aksaray	***Yaycılar.***
	Aksaray-Orta Camii yanı	***Resmi yeniçeri keçecileri***
	Kapalı Çarşı	***Kalpakçı, kürkçü, ibrişimci, yorgancı, paşmakçı*** çarşıları.
	Bedesten	Batı kapısında ***hakkâklar***, güney kapısında ***çadırcılar***, doğu kapısında ***telciler*** çarşısı bulunmakta ve kapılar, bu adları almaktadır.
	Bayezit	***Mürekkepçiler***
	Saraçhanebaşı	***Saraçlar çarşısı***
	Bayezit-Lâleli	***Simkeşhane***'de (gümüş) sim iplik imalatı yapılır.
	Fatih	***Terziler***
	Yedikule	***Kirişçiler, debbağlar*** (dericiler)
Haliç Yerleşmeleri	Kağıthane	***Tuğla Ocakları*** mevcuttur.
	Eyüp	***Balıkçılar, ayakkabı imalatçıları*** mevcuttur. ***Süt pazarında yoğurt - kaymak satıcıları; kutsal ziyaretgâh*** çevresinde her türlü ***sahafiye, gül yağı, tesbih, yazma,***vb.. satılmaktadır. özellikle Kurban bayramı öncesi "***Hayvan Pazarları***" kurulmakta; her zaman için "adaklık" *horoz* satışları yapılmaktadır. ***Kiriş imalathaneleri*** bulunmaktadır.
	Kasımpaşa	***Boza, peksimet imalathaneleri; fırınlar*** mevcuttur.
	Hasköy	Fetih öncesi Sultan II.Mehmet'in çadırını kurduğu mevkie, Hasköy denmiştir. ***Bahçeleri, limon/ turunç/ kübbat bağları; Elma Suyu, Misket Şarabı*** ünlüdür.
	Okmeydanı	Kuruluş amacı'ndan adını alır. ***Tir-endaz*** (okçu) pehlivanlar bulunur.
Galata	Galata	İskelelerine İngiliz-Fransız-Hollanda ve Venedik gemileri yanaşmaktadır. Tamamen ***deniz ticareti*** ile gelirini temin eden yerleşmenin ikinci gelir kaynağı, gemicilere hizmet veren ***meyhaneler***'idir. Bu kesimdeki kilise ve hastaneler ekaliyetlere aittir. Dükkan sahiplerinin de çoğu Rum ve Frenktir. ***Mum,balmumu imalathaneleri, yelkenciler, gemi levazımatı*** buradadır.
	Pera/Beyoğlu	***Ticarethaneler*** ve ***dükkânlar*** bulunmaktadır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Boğaziçi	**Tophane**	Yamaçlara doğru pazarlar kurulmaktadır. Giderek sırtta *Pera* ile birleşmektedir.Halkın çoğu ***manav, kebapçı, fırıncı, meşrubatçı***'dır.
	Beşiktaş	Bahçelerinin güzelliği dolayısıyla ***bahçıvanları*** ünlüdür. Boğaz akıntısına karşı dümen kıvraklığına sahip ***kayıkçılar***'ı aranan meslek erbabındandır.
	Göksu	***Tuğla Ocakları*** mevcuttur.
	Kuruçeşme	Buranın halkı ***odun/kömür tüccarı*** ve ***işçisi***dir.
	Bebek	Bebek halkı ***balıkçılık***'la yaşam sürmektedir.
	İstinye	***Kayık, tekne yapım*** ve ***onarımhaneleri*** bulunmaktadır.
	Yeniköy	***Denizciler*** oturur, zenginlerin konak ve yalıları mevcuttur.
	Arnavutköy	Halk ***bahçıvan*** (fideci ve çiçekçi)'dır. Kuzeybatı tarlalarında *Osmanlı* ve *Frenk çileği* yetiştirilmektedir. ***Peksimet imalathaneleri*** vardır.
	Büyükdere, Sarıyer, Beykoz	Karadeniz'e açılacak gemilerin sığınak yerleridir. Bu açıdan iskele cıvarlarışnda ***meyhaneler*** gelişmiştir.
	Hisarlar/Kavaklar	Halk ***balıkçı*** ve ***bahçıvan***'dır. ***Meyvecilik, sebzecilik*** yapılmaktadır.
Anadolu	**Üsküdar**	Üsküdarlılar ***gemici, tayfa*** ve ***zanaatkârdır***. Evliya Çelebi, bedesten dışında 11 han 2060 işyeri olduğunu yazmaktadır.Azerbaycan ve Türkistan'dan gelen çini ustaları, burada çini imalathaneleri kurmuşlardır. Üsküdar, İstanbul-Galata ticaret bağlantısı'nın sacayağını tamamlayan 3. önemli merkezdir. ***Mihrimah*** ve ***Orta Valide Sultan Kervansarayları***, 100'er odalı ve ocaklı, konforlu otellerdir. ***Kiriş imalathaneleri*** bulunmaktadır.
	İçerenköy	17.yy başlarında sarayın Çamaşırcıbaşısı Kuloğlu Mustafa Bey Bostancı Deresi'nin iki yanını İçerenköy'e kadar satın alarak ***bahçecilik*** yapmaya başlar. Bu yüzden dereye "*Çamaşırcı Deresi*" adı verilir. Çiftliğinin sınırları *Turşucu Deresi*'nden Altıntepe'ye kadar uzanır.
Adalar		***Taş ve Tuğla Ocakları*** mevcuttur.

Kaynak: * Sentez

Tablo:7.47. İşkollarının etnik dağılımı

İŞKOLU	ETNİK GURUP
Badanacılar, lağımcılar	**Ermeniler**
Esirci esnafı	**Müslüman tacirler**
Galata Bezirgânları, bankerler	**Yahudiler**
Tercümanlar	**Ermeniler, Yahudiler**
Gemici Esnafı	**Rumlar**
Kaldırım döşemecileri	**Arnavutlar**

Kaynak: * Sentez.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sınıflandırılmı, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:7.48. Galata esnaf dağılımı

MESLEKLER	ETNİK GRUP
Meyhaneciler	Rum ve Yahudi
Aracılar [komisyoncular]	Yahudi
Satıcılar	Ermeni
Hakimler [asayiş güçleri]	Türk

Kaynak: * Sentez.

Tablo:7.49. Kasımpaşa meslek grupları

GRUPLAR	TÜRLERİ
Askerler	Kaptanlar,azepler (bekâr askerler), gardiyanlar, gemici dayılar
Esnaf	Marangozlar,demirciler,tüccarlar,bahçıvanlar
Kültürel Hizmetler	Dervişler,öğrenciler.

Kaynak: ♣ Sentez.

7.3.2.2.3.1.Tarım sektörü:

Birinci sırada 14-15.000 koyunun barındığı 2000 cıvarında mandıra yeralmaktadır. Gerek Galata, gerek Trakya, gerekse Anadolu Yakası'nda mandıralar bulunmakta ve yörelerine kimlik kazandırmaktadırlar: ***Sellimandıra, Galata, Sütlüce, Yoğurtçu,*** bunlardan bazılarıdır. Bunu meyvecilik/sebzecilik yapan çiftlikler izlemektedir. Koyun ağılları da yüksek sayıdadır. Evliya Çelebi, 2000 cıvarında serbest çalışan koyun esnafından (celep?) ve günde 38.000 koyunun kesildiğinden sözetmektedir.

Et, süt ürünleri ile ilgili çalışan esnafın dökümünü [Tablo:7.37.'den] izlemek olasıdır. Ayrıca pastırmacılar, işletme olarak; teleme peyniri satanlar da serbest çalışmaktadır.

7.3.2.2.3.2.Ticaret sektörü:

1682 yılında tutulan bir ihtisab (Belediye gelirleri) defterinde, İstanbul'da kayıtlı 49 adet oduncu ve kömürcüden 41 tanesinin **Unkapanı** ve **Cibali** cıvarıda, 8 tanesinin de **Davutpaşa/Langa**'da bulunduğu kayıtlıdır (Behar, 1998:95)

İpek ve Baharat yolları'nın ürünleri, zengin bâzergân (kumaştüccar)'ları yaratmıştır. İstanbul'da 6000 mağazanın bulunması, dikkat çekicidir. Onları samur kürk, sandal (saten) kumaş ve bez

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sınıflandırılmı, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır

(poplin, basma) tüccarları izlemektedir; [Tablo:7.38. incelenirse] ticaret olarak en fazla işlemin ve çeşidin, giyim-kuşam üzerine olduğu görülecektir.

Kemankeşlik ve tiren-dâzlık, okyapımcılığı ile ilgili mesleklerdir ve sayıları da azımsanamıyacak kadar yüksektir.

Galata bedesteni 4 kapılı, 200 dolaplı, 100 bekçili, 50 dellâllı (çığırtkan); çuha, kumaş, sakız, cezayir ehramı satan; cezayirli rumların çalıştığı zengin bir çarşıdır. Günümüzün marketleri gibi hizmet veren ve her çeşit mal satan attarlar (aktarlar) ise, oldukça yüksek bir sayıya sahiptir.

Evliya çelebiye göre, XVII.yy'da İstanbul'da 9999 çeşme mevcuttur ve gerek atlı gerekse yaya olarak, saka (sucu) sayısı 9400 cıvarındadır. (Develi,1997:149).

Bu dönemde Hollanda ile ticaret ilişkileri başlar. Yün ve şap (boya hava maddesi) satılır.

7.3.2.2.3.3.İmalat sektörü:

Tablo: 7.50. Çalışan ve işletme sayısı

MESLEK	İŞLETME/İŞÇİ	MESLEK	İŞLETME/İŞÇİ	MESLEK	İŞLETME/İŞÇİ
Mandıracılar	2000/14-15000	Mumcular	555/5500	Debbağlar	700/3000
Çiftlikler	1060/10600	Balmumcular	2 fab/55 dük	Tirşeciler	26/105
Ağılcılar	2000/4000	Balmumu satan	100 işçi	Güdericiler	80/300
Pastırmacılar	?/600	Çömlekçiler	300/400	Terziler	6/3000
Kahveciler	300/500	Şişeciler	3/105	Pabuççular	3400/8000
Keçeciler	400/1005	Dökmeciler	1000/1300	Bez dokumacı	240/1000
Hamamcılar	150/3000	Usturacılar	52/140	Kadife dokuyan	70/100

♣ Kaynak: Yorulmaz (1997:24-52)

Giyim-kuşam üzerine pabuççular, saraçlar, paşmakçılar, ayakkabı imalat sanayiini oluşturmaktadır. Keza debbağlar (dericiler), terziler ve bez dokumacılar da önemli bir üretim grubudur. Önceleri kilise ve manastırlara mum, gemilere balmumu sağlamak üzere kurulan imalathaneler, gece aydınlatma için de mum imal etmektedirler. Bulundukları mevkie de adlarını verirler: Karaköy'deki ***Mumcular mevkii*** gibi.

♣ Yorulmaz'ın belgeleri, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır

Ev eşyaları arasında kaşık, kutu gibi imalatların yanında; dökmecilerin ve boyacıların da yüksek oluşu, binalarda demircilik işçiliğinin çok kullanıldığını göstermektedir [Tablo: 7.37.].

Hamam tellaklığı, natırlık, külhanlık (ocakçılık) makbul mesleklerdir.

7.3.2.2.3.4.Serbest meslek erbabı:

Tablo: 7.51. Tacirler ve serbest meslek erbabı

MESLEK	KİŞİ	MESLEK	KİŞİ	MESLEK	KİŞİ
Kayıkçılar	7000	Bâzergân	6000 mağaza	Teleme peyniri sat.	300
Peremeciler	8000	Samur bâzergânları	1000	Yelpazeciler	105
Kemankeşler	3000	Sandal bâzergânları	1000	Piyade berberler	2000
Tiren-dâzlar	800	Galata bedestan esnafı	200	Nakkaşlar	1000
Pehlivanlar (2 tekke)	300	Bez tacirleri (700 dükkân)	1000	Esir Tüccarı	2000
At sakası (sucu)	1400	Sırt sakası (sucu)	8000	Cambazlar	13

* Kaynak: Yorulmaz (1997:24-52); Develi (1997:144)

Toplam 15.000 kişiyi bulan kayıkçı ve peremecilerin, günümüz dolmuş seferlerine benzer şekilde deniz ulaşımını ellerinde tutan etkin bir esnaf grubu olduğunu görülmektedir. Üstelik yoğun bir deniz trafiği de sözkonusudur. Evliya Çelebi'ye göre, bunlar, devlet tarafından kontrol edilmişlerdir. Mazak (1998:116) bu kuralların en çok fazla yolcu taşıma, fazla ücret alınması, kadın ve erkeklerin aynı kayıkta yolculuğu gibi sorunlara da çözüm olarak konduğunu işaret etmektedir.

Serbest çalışanlardan cambazlar, **Samatya** (Kocamustafapaşa)'da oturmaktadırlar ve bulundukları yere adlarını verirler: ***Cambaziyye Sokak***. Evliya Çelebi'ye göre dünyada toplam 200 kadar cambaz vardır. Bunlar adamlarıyla birlikte 2000 kişidirler (Develi,1997:144).

Dükkânı olmadan çalışan esnaf grupları içinde sokak berberleri ve esir tüccarları eşdeğer sayıdadır. Savaşlarda esir düşenler, **Çemberlitaş** ***Esir pazarı***'nda köle (erkek) ve **Cerrahpaşa** ***Avrat pazarı***'nda cariye (kız) olarak satılmaktadır.

* Yorulmaz ve Develi'nin belgeleri, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Nakkaşhane'deki hücre odalarda ve evlerinde hizmet veren nakkaşların çokluğu ile, mücevher işçileri de azımsanamıyacak derecede fazladır.

İstanbul çevresindeki ötücü kuşların çeşidi, bunların evlerde beslenmeleri ve kuş ticaretinin yapılışı, [Tablo: 7.37'deki] kafesçiler ve kuşçuların sayılarından da belli olmaktadır.

7.3.2.3.Psiko-sosyal yapı:

7.3.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Kollektif Şuuraltı'nda bulunan bazı olaylar yinelenmektedir. Sözgelimi Bizans Dönemi'ndeki sosyal ve askeri ayaklanmalar, bu yüzyılda da tekrarlanmıştır. Keza Bizans Dönemi'nde askeri memurların güç kazanma dönemleri ile sivil asiller sınıfının güç kazanma ve bunlara ayaklanmaların olduğu dönemlerdeki gibi, toplumsal olaylar tekrarlanmaktadır. **Vak'a-i Vakvakiye** (Çınar/Devlet Vakası, Bölüm:II.B.7.1.2.3.3.) bunlardan biridir.

7.3.2.3.2.Kent belleği:

XVII.yy'da ***Avrupa'da Rönesans ve Hümanizma akımları*** sürmekte, ***din-bilim çatışması*** olagelmektedir. İnsan düşünce yapısının önem kazanmasıyla, Euclid (Öklit) Geometrisi'nin mekâna yansıması, **Geometrik Büyük Bahçe kültürünü** ortaya koyacaktır. Bahçeler halka açık bir tür park şeklindedir. Güzel estetik sanat ürünü heykeller tıpkı Roma dönemindeki gibi, bu parkları süslemeye başlar. Yüzyılın sonlarında ise, hristiyan bahçelerinde dev haç figürleri ortaya çıkar. Bunda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı dikilen Haçlı ruhunun izleri de görülebilmektedir.

Avrupa'daki değişimin İstanbul'a yansıması özellikle "**Karşıyaka**" anlamına gelen **Pera**'da kendini göstermiştir. Ayrıca, Avrupa'yı uzaktan da olsa izleyen (ancak çoğunlukla cariyeleri ve hanım sultanları batılı aristokratların kızları olan) saray yaşamı, halktan kopuk da olsa, bu gelişmeleri mekâna yansıtmıştır. Sözgelimi, bu dönemde Saray Kadınefendileri ve Hanım Sultanlarca yaptırılan **vakfiyeler** ve **geniş bahçeli saraylar**'ın ve Boğaz buyunca inşa ettirilen **sahilsaraylar** ve **yalılar**'ın çokluğu göze çarpmaktadır (Artan, 1992). Özellikle hanedana bağlı kadınların yüksek seviyeli memur ve subaylarla yaptıkları evliliklerle, saray dışında, daha bağımsız ve rahat yaşadıkları görülmektedir.

Cemaat bilinci ile hareket eden ve kapalı mahalle dokusunu sürdüren İstanbul semtlerinin o dönemlerde aldığı şekil, kent belleğini oluşturduktan sonra, günümüze kadar kimliğini korumuştur. Her köy yerleşmesinin kendine özgü bir kimliği vardır ve birbirine geçiş, belli belirsiz olabilmektedir.

Bu dönemlerin İstanbul'unu Belge (1984) şöyle tanımlamaktadır :

"...Eski İstanbul bir bakıma köyler toplamıydı. Sonradan bugünün semtleri haline gelen bu köyler büyük ölçüde kendine yeterli birimlerdi. Dükkanlar, hayati önemi olan kahve, merkezde yer alırdı. Mahallenin zengini, orta hallisi ve yoksulu olurdu.

Tarihi belgelerde ***İstanbul ve Bilâd-ı Selâse*** (İstanbul ve 3 belde) olarak geçen Sur-içi, Üsküdar, Galata ve Eyüp yerleşimlerinde "mesafe" duygusunun önemine değinen Behar(1988:16)'a karşılık Cansever (1976) konuyu şöyle tanımlamaktadır:

"Tarihi İstanbul şehri, Galata Ticaret şehri, Eyüp ziyaret yeri, Üsküdar el sanatları alanı olmak üzere birbirinden ayrı olarak yaşayan, birbirleriyle uzak ilişkilerle bağlı, dört şehirden oluşuyor ve buna Boğaz köyleri ilavesiyle meydana gelen modern anlamda bir şehirler galaksisi karışımının bütünlüğünü yansıtıyordu. Ve her biri kendi müstakil merkezi etrafında,kendine verilmiş esas fonksiyonu görüyordu.

Ancak bunlara eklenmesi gereken, İstanbul'un bir şehirler galaksisi olarak, Başkentler Galaksi'sini yönettiğidir.

7.3.2.3.3.Etik yapı:

İstanbul'un Mistik yapısı gelişmiştir. Mevlevî Tarikati, Anadolu, Balkanlar, Akdeniz coğrafyasını etkilerken, İstanbul da bundan nasibini almış ve mekânâ yansıması ***Beşiktaş, Kasımpaşa*** ve ***Üsküdar*** Mevlevîhaneleri şeklinde olmuştur. Böylece 16.yy'da kurulan ***Galata*** ve ***Yenikapı Dergâhları'***nın sınırları genişlemiş olmaktadır (Işın, 1993). Özellikle bu dergâhların, diğer inançların yoğun olduğu bölgelerde kurulması da, bir tür denge unsuru durumundadır.

Geçen yüzyılda Pammakaristos Kilisesi'nden **Fener**'de yapılan yeni binasına taşınan *Rum Patrikhanesi*, 1601 yılından itibaren çalışmaya başlar. *Ermeni Patrikhanesi* ise, 1641'de, önce ***Surp Kevork Kilisesi***'ne, oradan da ***Meryem Ana Kilisesi***'ne taşınır.

Bu yüzyılda 11 hükümdar tahta geçmiştir ve neredeyse hemen hepsi çocuk yaştadır. Bunların tahtta kalış sürelerinin de kısalığı, saray entrikalarını ve tahta çıktıktan sonra suikaste (büyük olasılıkla da zehirlenerek) kurban gitmiş olabileceklerini düşündürmektedir (Altan, 1994). Saray mutfağında, zehirden etkilenen Çin Porselenleri ve çeşnicibaşıların bulunuşu ilgi çekicidir. Bu işlemin Venedik, Ceneviz saraylarında da yaygın olduğu bir gerçektir. Zaten, saltanata yakın hanımsultanların bir bölümü de Venedik ve Ceneviz kökenli oluşları ile bu ülkelerle akrabalık ilişkileri belirgindir.

7.3.3.Yapma Kimlik:

7.3.3.1.Yerleşik alanlar:

7.3.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

a.Sur-içi Yerleşmeler:

Bazı sokaklarda kireç badanalı, taştan, köşeleri yontma taşlı iyi yapılara, hamam, çarşı ve ekâbir evlerine rastlanmaktadır. Evliya Çelebi, hepsi de taştan yapılmış 40 kadar ekâbir sarayının İstanbul'da bulunduğunu yazmaktadır. Nüfus arttıkça, binaların sıkışıklığı da artmıştır.

Kumkapı/Kadırga Limanı cıvarına yerleştirilen çingeneler, demircilik yapmaktadırlar. Yaşam tarzlarının halk tarafından ahlâksızca bulunması nedeniyle evleri yıktırılır ve sürülürler (1659/60). Kocamustafapaşa'da bulunan çingeneler ise, cambazlık yapmaktadırlar. Bu yüzden de semte **Cambaziye** adı verilir. **Yedikule** dışında yeni bir mahalle kurulur.

b.Sur Dışı Yerleşmeler: Eremya Çelebi'ye göre, XVII.yy sonlarına doğru, şu kasabalar yoğundur: [Pafta:14, Pafta:22.D.]

Tablo:7.52. Yerleşik alanlar

	ADI	ZONLAR			
		OTURMA	ÇALIŞMA	KÜLTÜR	ASKERİ
Haliç – Kâğıthane Civarı	**Fener**	yerleşim		Patrikhane	
	Cibali, Ayakapı, Balat, Defterdar, Ayvansaray, Tekfursarayı	yerleşim	deniz ticareti		
	Kâğıthane (Baruthane, Fabrika, İmal.)	yerleşim		mesire	silah deposu
	Hasköy	yerleşim		mesire	
	Galata, Mumhane	yerleşim	deniz ticareti	meyhaneler	
	Eyüp	yerleşim	oyuncakçılık	ziyaretgâh	
	Pera (Karşıyaka)–**Beyoğlu** (Beyyolu)	yerleşim	elçilikler		
	Kasımpaşa	yerleşim		hasbahçe	donanma
	Azapkapı, Halıcıoğlu, Sütlüce	yerleşim	imalathane	hasbahçe	
Boğaziçi Çevresi	**Tophane**	yerleşim			tophane
	Fındıklı-Beşiktaş	yalılar		mesire	
	Beşiktaş	yerleşim	bahçıvan	mevlevihane	
	Ortaköy	yerleşim		hasbahçe	
	Kuruçeşme	yerleşim	Odun/kömür		
	Arnavutköy	yerleşim	bahçıvan	hasbahçe	
	Bebek	yerleşim	bahçıvan	hasbahçe	
	Hisarlar	yerleşim	balıkçılık		karargâh
	Emirgân	yalılar		mesire	
	İstinye		tersane		
	Yeniköy	Denizciler	bahçıvan	hasbahçe	
	Büyükdere, Sarıyer, Beykoz		deniz ticareti	meyhaneler	
	Kavaklar	yerleşim	bahçıvan		
Anadolu Yakası	**Üsküdar**	yerleşim	gemici, tayfa ve zanaatkârlar	hasbahçe	
	Kuzguncuk	yerleşim			
	Kadıköy	yerleşim	çarşılar	mesire	
	Erenköy	yerleşim		bahçe	
	Adalar	yerleşim		manastır	

Kaynak: [♣] Sentez

Eyüp, sadece Türklerin oturduğu en önemli köy'dür. Gelişerek, kent surlarına doğru yaklaşır. Evliya Çelebiye göre, Eyüp'te 1080 *duayeri, medreseler, okullar, zaviyeler,* bir *imarethane,*bir *hamam, çeşmeler* ve *mezarlıklar* mevcuttur.. Kadı, Subaşı ve Mütevelli bulunmaktadır. **Şah Sultan, Valde Sultan** Camileri, **Maktüloğlu** Yalısı dönemin ünlü yapıtlarıdır.

[♣] Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Mevlevihaneler, **Mevlânakapı** ve **Galata**'dadır. Galata surları dışına, Türk mahalleleri kurulmuştur. Bugünkü **Galatasaray**'da Fatih Dönemi'nde kurulan ve daha sonra geliştirilen sarayda, Enderun'a iç oğlanlar, yetiştirilmektedir.

Tophane'de 6 camii, çok sayıda mescit, tekke ve 6 hamam mevcuttur.

Evliya Çelebi'ye göre **Beşiktaş**, 100 mahalleli ve 7 camili, en büyük yerleşmedir ve konumu dolayısıyla **Üsküdar** ile bağlantı kurulan en işlek iskeledir. Burada *ekâbir*'ler oturmaktadır ve *hanımsultanların yalıları* yeralmaktadı (Artan, 1992).

7.3.3.2.Kurumsal yapılar:

7.3.3.2.1.Resmi yapılar:

Bu yüzyılda da resmi kurumlar, o hizmeti yüklenen devlet memurunun ikametgâhı durumundadır. Bu yüzden de, oturulan sokak veya mevkii, görevlinin adı ile anılmaktadır. **Kazasker, Kadı Çıkmazı**, .. gibi.

XVII.yy başlarında, I.Ahmet, Kızlarağası Mısırlı Osmanağa'ya, **Acıbadem, Hasanpaşa** mahallelerini kapsayan toprakları verir. **Osmanağa Tımarı** kurulur. **Kadıköy** merkezinde ve şimdiki Gazhane fabrikası cıvarında, avcılar - yolcular için çeşme yaptırır. 1630 cıvarında IV.Murat, bu toprakları kamulaştırır (Teoman, 1980). 1639 yılında **Kayışdağı** suyu künklerle **Erenköy**'e getirilir.

Tablo:7.53. Hanedan sarayları ve hizmet binaları

	ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Topkapı Sarayı Kompleksi	**Bağdat ve Revan Köşkleri**	IV.Murad tarafından bitirilen 150 yıllık İran savaşının anısına, yaptırılır.
	Hünkâr Kasrı/Sofrası	IV.Mehmet tarafından, Sultanahmet Camii'nin kuzey tarafında yaptırılır.
	Balıkçıbaşı Köşkü	**Ahırkapı** tarafında, Balıkçı Kapı yakınındadır. Saray için tutulan balıkları denetleyen *Balıkçıbaşı* oturur.
Haliç	**Aynalı Kavak Sarayı/ Zahire Ambarı/ Tersane Sarayı.**	**Hasköy/Kasımpaşa.** I.Ahmet tarafından Tersane-i Amire Bahçesi'ne ***Aynalı Kavak Sarayı*** yaptırılır. Daha sonra bu yapı ***zahire ambarı*** olur. Yıktırılır, içinde bulunduğu hasbahçede ***gemi tezgâhları*** kurulur. ***Tersane Sarayı*** olarak anılır.
	Gürcü Mehmet Paşa Sarayı	**Eyüp/Topçular** Mahallesi
	Hanım Sultan Yalısı (Çukur Yalı)	**Eyüp/ Bahariye** Sahili'ndedir.
	Hançerli Sultan Yalısı	**Eyüp,** XV.yy'da yapılmıştır.
	Fatma Sultan Yalısı	**Eyüp,** XVI.yy.'da yapılmıştır.
Boğaz	**Dolmabahçe Kasrı**	**Dolmabahçe**'deki koy doldurulur ve *I.Ahmet* burada bir kasır yaptırır. (*Dolmabahçe Sarayı'nın çekirdeğidir.*)
	Çinili Köşk	**Beşiktaş.** ***Beşiktaş Sarayı***'nı büyüten IV.Mehmet, bahçesine bir köşk yaptırır.
	Kaya Sultan Yalısı	**Ortaköy.** IV.Murat, ***Kazancıoğlu Bahçesi***'ne, kızı Kaya Sultan için bir yalı yaptırır. (Bu yapı, yüzyıllar sonra inşa edilecek *Çırağan Sarayı*'nın çekirdeğidir.)

Kaynak: * Sentez.

7.3.3.2.2.Askeri yapılar:

Tablo:7.54.Askeri yapılar

DONANIM	YERİ/MEVKİİ
Askeri ordugâhlar	Yenikapı, Haydarpaşa, Okmeydanı
Baruthane,	Kağıthane
Silah atölyeleri	
Kâğıt imalathanesi	
Askeri baharlık kumaş dağıtım yerleri	Bahariye, Darphane önü.

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden ,Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.3.3.2.3.Sivil/sektörel yapılar:

7.3.3.2.3.1.Ticarî yapılar:

Bu dönemde Evliya Çelebi, kent içinde 151 hamam bulunduğuna değinmektedir. Bu ticarethaneler, iyi gelir getirmelerine rağmen, aşırı ölçüde su ve odun tüketmektedirler. Ekolojik dengeyi bozduğu konusunda rahatsızlık duyan yönetim, XVIII.yy.'da bu yapıların yenilerinin açılmasına izin vermiyecektir.

Konut dışı kullanım alanlarının, kentin çevresinde odaklandıklarını izlemek mümkündür.

Tablo: 7.55. Konut dışı kullanım alanları

KULLANIM SEKTÖRÜ	YER/MEVKİ
Peksimet imalathaneleri	Arnavutköy
Kayık-tekne yapım atölyeleri	İstinye
Camcılık	Paşabahçe
Anadolu'dan gelen yolcular için kervansaraylar, çarşılar	Üsküdar
Denizciler için meyhaneler, mesire yerleri	Boğaziçi ve Haliç

Kaynak: *Sentez.

Tablo: 7.56. İstanbul'un Ticaret İskeleleri

İSKELELER		MEVKİLERİ
Marmara İskeleleri	Yedikule Kapısı İskelesi	Roma-Bizans Dönemleri'nden mevcut, *Tokat* ahırlarına, kasaplara ve mezbahalara sığır nakledilen iskele olmalıdır.
	Narlı Kapı İskelesi	**Narlı Kapı giriş iskelesidir.**
	Samatya (İpsomatya) İskelesi	İç tarafında Surp Kevork Ermeni Kilisesi bulunan Samatya Giriş Kapısı İskelesi olmalıdır.
	Davutpaşa İskelesi	Eski Theodosius Limanından Küçük Vlanga Bostanı'na ve Davutpaşa Mahallesi'ne çıkan iskele olmalıdır.
	Bab-ı Cedid (Yeni Kapı) İsk.	Langa bostanlarına açılan kapının iskelesi olmalıdır.
	Kum Kapı İskelesi	**Kadırga Limanı'na açılan ve kum nakledilen iskeledir.**
	Çatladı/Timur Kapı İskelesi	**Küçük Ayasofya'ya çıkılan halkın kullandığı iskeledir.**
	Ahır Kapı İskelesi	**Saray Ahırlarına ve Atmeydanı'na at nakil iskelesidir.**
	Aya Stefanos (Yeşilköy) İsk.	Sayfiye yerleşimine yolcu nakliyor olmalıdır.
Haliç	Bahçekapı İskelesi	**Gece kapatılan en son kapının iskelesi. Büyük Gümrük buradadır.**
	Maydan İskelesi	**İstanbul Ağası'nın bulunduğu bu iskeleden, Saray'a kışlık odun nakledilir.**

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Haliç İskeleleri	Eminönü İskelesi	Anadolu/Marmara iskelelerinden gelen gemiler yanaşır. Pencik (erkek esir pazarı) Emini dolayısıyla bu adı alır ve esir nakledilir.
	Balıkpazarı İskelesi	Balıkpazarı'na ve Mısır'dan gelen ürünlerin satıldığı Mısır Çarşısı'na mal nakledilen iskeledir.
	Hasır İskelesi	Zindan Kapısı'na kadar mermer atölyelerine; tekne ve kürek satıcıları, bakkallara hizmet eden iskeledir. Mısır'dan gelen hasır burada indirilir.
	Zindankapı İskelesi	Kahve, balmumu, pirinç indirilir.
	Yemiş İskelesi	Meyve nakli yapılan iskeledir.
	Muhtesip Çardağı İskelesi	*Çardak Mevkii*'nde oturan Muhtesip Ağa ve Yeniçeri Bölüğü'ne, Tütün Gümrüğü'ne; *Tahtakale*'deki demirciler ve nalburlara hizmet eden iskeledir.
	Odun Kapısı İskelesi	İzmit'ten gelen soğan, sarımsak, tavuk, yumurta, meyve ve kereste nakledilen iskeledir.
	Bokluk (Ayazma) İskelesi	Ayazmaya gelenlere; keresteci, kunduracı, bakır kazancı, zeytinci, pekmezci, buğdaycı esnafına mal nakleden iskeledir. Şehrin lağımı buraya aktığından bu adı almıştır. Fazla kalabalık bir iskele değildir.
	Unkapanı İskelesi	Güney Rusya, Balkanlar ve Trakya'dan gelen Karadeniz/ Akdeniz ticaretine yönelik un, buğday, darı, arpa nakliyat ambar ve dağıtımının yapıldığı; Ekmekçi Kâhyası ve İstanbul Efendisi'nin iskelesidir.
	Cibali (Cebeali) İsk.	Kavun/karpuz, zerzevat yükleme boşaltma iskeleleri
	Aya Kapısı iskelesi	Fener ve Balat zengin konutlarına; Gül Camii'ne yolcu taşıyan iskeledir. Yeniçeri Kulluğu bulunur. Tuğla, kiremit, kaldırımtaşı, mermer atölyeleri mal nakliyatı yapar.
	Bab-ı Cedit (Yeni Kapı) İsk.	Ulemâların sandal gezisine çıktıkları iskeledir.
	Petri İskelesi	Rum eşrafın konutlarına yolcu taşıyan iskeledir.
	Fener İskelesi	Fener Rum zenginlerinin konak ve konutlarına yolcu taşıyan iskeledir.
	Balat İskelesi	Şarap, odun, kömür, soğan, çeşitli eşya yük gemilerinin kalktığı büyük iskeledir. Eminönü, Kâğıthane ve diğer semtlere kayık işler.
	At İskelesi	At nakliyatı yapılan iskeledir.
Sur-dışı iskeleler	Ayvansaray İskelesi	Meryem Ana Kilisesi ve ayazmasına, Blakhernai Kilisesi'ne; Eyüp ve Hasköy'e kayık seferi yapılır.
	Ya-vedûd İskelesi	Eyüp'te, Ya-vedûd külliyesi'ne ziyaretçi taşır.
	Defter İskelesi	Eyüp, Defterdar'a inilen iskeledir.
	Eyyüb İskelesi	Eyüp Sultan'a ziyaretçi taşır.

**Kaynak: Kuban (1993:21), Hovhannesyan (1996), Mazak (1998:89-90)

** Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Keza Galata kenti iskeleleri de kapılarına bağlı olarak oluşmuşlardır [Pafta:9].

Tablo: 7.57. Galata Yerleşimi İskeleleri

İSKELELER		İŞLEVLERİ
Haliç Kıyıları	**Azap İskelesi**	**Liman, tersane, demirci atölyelerine, bekâr askerlerin kışlasına, tulumbacı dükkânlarına yolcu ve malzeme taşınır.**
	Tulumba İskelesi	Deniz Tulumbacıları'nın hizmete çıktığı iskele olmalıdır.
	Kürkçü İskelesi	Arap camii'ne, Galata Mollası'nın mahkemesine; Pençşenbih (Perşembe) Pazarına ve Voyvoda konağına yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Yağkapanı İsk.	**Yağ ticarethanelerine, balıkhaneye mal ve zindana esir nakleden iskeledir.**
	Balıkpazarı İskelesi	**Balık ve böcek satan dükkânlara mal makleden iskeledir.**
	Galata İskelesi	
	Karaköy İskelesi	**Rıhtımına büyük gemilerin yanaştığı, kayıkla sefere çıkılan iskeledir.**
	Kurşunlu Mahzen İsk.	**Galata Gümrüğü'ne hizmet eden; askeri malzemenin yükleme – boşaltma - depolamasının yapıldığı; rıhtıma gemilerin yanaştığı iskeledir.**
	Mumhane İskelesi	**İmalathanelerden Kumkapı'ya mum nakliyat iskelesidir.**
	Kürekçi İskelesi	Gemi malzemeleri imalat nakil iskelesi olmalıdır.
	Eğri Kapı İskelesi	**Ermeni, Yahudi ve Rum mahalleleri'ne yolcu ve meyhaneler gemici nakleden iskeledir..**
	Kireç İskelesi	Derici Atölyeleri'ne,tuz imalathaneleri.'ne malzeme;Galata Mollası'nın küçük mahkemesi'ne yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Meyyit İskelesi	**Kasımpaşa, Kalyoncu Kışlası ötesindedir. Cenazelerin çevredeki Türk mezarlığına nakledildiği iskeledir.**
	Demirkapı İskelesi	Kasımpaşa tersanesine ait demir nakliyat iskelesi olmalıdır.

* Kaynak: Bayrı (1951:29); Hovhannesyan (Baskı:1996:41-43); Mazak (1998:74-76)

Tablo: 7.58. Haliç İskeleleri

İSKELELER		MEVKİLERİ
Pera Yakası	**Kasımpaşa İskelesi**	**Kasımpaşa halkının alışveriş iskelesidir.**
	Tersane İskelesi	Kasımpaşa tersanesine işçi/malzeme taşıyan isk. Olmalıdır.
	Şahkulu İskelesi	?
	Hasköy İskelesi	**Hasbahçe'ye ve Hasköy'e gidenlerin indiği iskeledir.**
	Sütlüce İskelesi	**Köy yerleşimine yolcu indiren iskeledir.**
	Kâğıthane İskelesi	**Kayık ve peremecilerin mesireye gidenleri indirdiği iskeledir.**
	Okmeydanı İskelesi	Okmeydanı'na giden askerlerin kullandığı iskele olmalıdır.

Kaynak: ** Mazak (1998:88-89)

---

* Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listlenmiş, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

** Mazak'ın belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Bu iskelelerin hem yerleşim yerlerine, hem de Dışbahçe/Hasbahçelerin ürün nakillerine hizmet ediyor olmaları gereklidir [Tablo:7.1., Tablo:7.12., Tablo:7.13. Tablo:7.14.].

Tablo: 7.59. Boğaz İskeleleri

	İSKELELER	MEVKİLERİ
Rumeli Yakası	Tophane İskelesi	**Salıpazarı ve Mavromolos'a kadar dalyanlar vardır.**
	Çavuşbaşı İskelesi	Top imalathaneleri, asker odalarına malzeme ve esker nakleden iskeledir.
	Fındıklı İskelesi	**Sayfiye yerleşimine ve fındık bahçesine yolcu taşıyan iskeledir.**
	Arap İskelesi	
	Beşiktaş İskelesi	**Üsküdar'dan gelen ve giden malların, Deve Meydanı'na indirildiği, toplandığı ve sevkedildiği iskeledir. Galata Mollaları'na bağlı Kadılar oturur. Türk, Rum ve Yahudilerle meskûn yerleşime yolcu da nakleder.** Ayrıca Beşiktaş Bahçesi ürünlerini de naklediyor olmalıdır.
	Ortaköy İskelesi	**Rum/Yahudi yerleşimine yolcu ve yetiştirilen enginarların nakledildiği iskeledir.**
	Arnavutköy İskelesi	**Rum yerleşimine yolcu indirilen iskeledir.**
	Kayalar İskelesi	Bebek Hasbahçesi cıvarı olmalıdır.
	Rumeli Hisarı İskelesi	Kaleye asker indiren iskele olmalıdır.
	Rahman Akıntısı İsk.	?
	Mirgûnoğlu İskelesi	**Emirgân Hasbahçesi ve sayfiyeye inilen iskeledir.**
	Balta Limanı İskelesi	Türk Yerleşim ve limana yolcu/işçi taşıyan iskele olmalıdır.
	İstinye İskelesi	Rum yerleşime ve Manastırlara ziyaretçi taşıyan iskele olmalıdır.
	Yeniköy İskelesi	Yerleşime yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Tarabya iskelesi	Yerleşime yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Büyükdere İskelesi	Yerleşime yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Sarıyer İskelesi	Yerleşime yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Yenimahalle İskelesi	Yerleşime yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Telli Tabya İskelesi	Yerleşime yolcu ve asker taşıyan iskele olmalıdır.
	Rumeli Kavağı İskelesi	Yerleşime yolcu ve asker taşıyan iskele olmalıdır.
	Poyraz Limanı İskelesi	?
Anadolu Yakası	Anadolu Kavağı (Yoros) İskelesi	Yoros Kalesi'ne asker indiren iskele olmalıdır.
	Hünkâr İskelesi	Padişah sarayına hizmet eden iskele olmalıdır.
	Beykoz İskelesi	
	İncirköy İskelesi	Hasbahçeye yük taşıyan iskele olmalıdır.
	Kanlıca İskelesi	**Türk yerleşimine yolcu taşıyan iskeledir.**
	Anadolu Hisarı İskelesi	**Türk yerleşimine yolcu indiren iskeledir.**
	Çubuklu İskelesi	
	Kandilli İskelesi	
	Çengelköy İskelesi	**Rum yerleşimine yolcu indirilen iskeledir.** Manastırlara da ziyaretçi taşıyor olmalıdır.

Anadolu Yakası	İstavroz İskelesi	**Türk-Rum yerleşimine yolcu indiren iskeledir.** İstavroz Bahçesine de hizmet ediyor olmalıdır.
	Kuzguncuk İskelesi	Yerleşime hizmet veren iskele olmalıdır.
	Öküz Limanı İskelesi	Üsküdar'dadır.Sığır naklediyor olmalıdır.
	Sarıtaş İskelesi	Üsküdar'dadır.
	Büyük (Üsküdar) İskele	**Anadolu'nun en işlek iskelesi olup, Beşiktaş bağlantılıdır.**
	Balaban İskelesi	**Üsküdar'dadır.**
	Taşlimanı İskelesi	?
	Salacak İskelesi	
	Kavak İskelesi	Selimiye'deki büyük Kavaksaray ve çevresine hizmet götüren iskele olmalıdır.
	Akbaba İskelesi	**Fırtınaya yakalanan gemicilerin sığındığı "Baba" iskeledir.**
	Haydarpaşa İskelesi	Mesireye, yel değirmenine ve ordugâha hizmet veriyor olmalıdır.
	Kadıköy İskelesi	Yerleşime yolcu, yiyecek/giyecek nakleden iskele olmalıdır.
	Fenerlibahçe İskelesi	Hasbahçeye ve sayfiyelere yolcu götüren iskele olmalıdır.
	Maltepe İskelesi	Türk yerleşimlerine tyolcu ve yük nakleden iskele olmalıdır.

Kaynak: ♣ Mazak (1998:76-80)

7.3.3.2.3.2.Kültürel yapılar:

Eski kimliği Mesé Caddesi olan Divanyolu üzerinde, sadrazamlara ait cami ve medreseler bu yüzyılda sıralanmaya başlar. İmparatorluğun başındaki sultanlar, halen "sezar"dır ve dini kurumların kullanımlarını, eğilim veya ihtiyaca göre değiştirebilmektedirler.

Tablo: 7.60. Kimlik yenileyen ibadethaneler

ADI		MEVKİİ/ESKİ KİMLİĞİ:
Sur-içi	Gül Camii	**Ayakapı**'da. ***Aya Anastasya Kilisesi*** camiye çevrilir.
	Aziz Mikael Kilisesi	**Balat**'ta.IV.Murad, kiliseyi Rumlardan alıp Ermenilere tahsis eder. (1628)
	Kefeli Camii	**Edirne Kapı**. ***Surp Nikoğais Ermeni Kilisesi*** camiye çevrilir. (1629)
	Ermeni Patrikhanesi	**Samatya**'da. Önce ***Surp Kevork Kilisesi***'ne, oradan da ***Meryem Ana Kilisesi***'ne taşınır. (1641)
	Hreşdagabet Kilisesi	**Balat**'ta. Yanan kilisenin yerine yenisi yapılır. (1692)
Haliç	Gülnûş Sultan Camii	**Galata *Balıkpazarı Kapısı*** yanında, II.Mustafa'nın annesi adına, *Aziz Franko Latin Kilisesi*, camiye çevrilir.
	Süleyman Subaşı/ Unkapanı Camii	**Unkapanı. *Kara Çelebizade*** tarafından onarılır.

Kaynak: ♣ Sentez.

♣ Mazak'ın belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.61. Yeni kültürel yapılar

	ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Sur-içi	Yeni Cami Külliyesi	**Eminönü**'nde. (1597-1663) Çifit Çarşısı yerine yapılır.
	Sultanahmet Külliyesi	**Sultanahmet**'te. Semte adını verir.
	Vezir Han	**Çemberlitaş**'ta. Sadrazam *Köprülü Mehmet Paşa* yaptırır.
Galata	Sen George Kilisesi	1671'de yenilenir. Eski Frank tüccarlarının yeri olup, Avusturyalılar'a geçer.
	Sen İren Kilisesi	Sen George Kilisesi'nin yanındadır. 1629'da yanına bir okul açılır.
	Zulfaris Sinagogu	Musevi'ler için yapılmıştır.
	Kemankeş Mustafa Paşa Camii	Sen Antonio Kilisesi yanına 1635'te yapılır.
	Valide/ Bereketzâde Medresesi ve Çeşmesi	Günümüzde olmayan Valide Camii karşısına, Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılan medresenin çeşmesi, Galata Kulesi Avlusu'nda, sur kalıntısı üzerindedir.
	Gülnûş Emetullah Valide Sultan Çeşmesi	*IV.Mehmet*'in eşlerinden, *II.Mustafa* ve *III.Ahmet*'in annesi için 1697'de yaptırılır.
	Cududî Valide Sultan Çeşmesi	1698'de yaptırılır.
Boğaziçi	Mihrimah Sultan Kervansarayı	**Üsküdar**'da. Konaklama yeri.
	Kösem Sultan Kervansarayı	**Üsküdar**'da. Konaklama yeri.
	EskiValide Sultan Kervansarayı	**Üsküdar**'da. 100 odalı, en lüks konaklama yeridir.
	Kösem Sultan Çinili Camii	**Üsküdar**'da. Yörenin en önemli yapısıdır.
	Theotokos Kilisesi	**Boğaziçi**'nde inşa edilir. (1690)
A	Osmaniye Camii ve Muvakkithanesi	**Kadıköy**'de. *Bab'üs-saade Ağası Osman Ağa* 1612'de camii, 1620'de muvakkithaneyi yaptırır.
	Erenköy Camii	**Erenköy**'de. *Tersane Kâhyası Mustafa Ağa* yaptırır. (1664)

Kaynak: * Sentez.

Tablo:7.62. Türbeler

ADI	MEVKİİ	KİMLİĞİ
I.Mustafa Türbesi I.İbrahim Türbesi	Ayasofya Vaftizhanesi	Sultanlar ile birlikte 15 aile ferdi.
Şehzadeler Türbesi	Ayasofya Bahçesi	*IV.Murat*'ın 4 oğlu ve 1 aile ferdi.
III.Mehmet Türbesi	Ayasofya Bahçesi	*III.Mehmet* ile 2 aile ferdi.
I.Ahmet Türbesi	Sultanahmet	Eşi *Kösem*, oğlu *IV.Murat* ve torunu *II.Osman* ile aile bireyleri birarada bulunmaktadır.
Köprülü Türbesi	Divanyolu/Türbe	Sadrazam *Köprülü Mehmet Paşa*'nın türbesidir.

Kaynak: * Sentez

Yeni Cami ve ***Köprülü Mehmet Paşa*** Külliyesi duvarlarında yapılan kuşevleri (Bilgin, 1998.b.: 45-47), günümüze kalan güzel sanat eserleri ve doğaya saygının örnekleridir.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.3.3.3.Yapısal donatılar:

7.3.3.3.1.Kent planlaması:

Kent, bahçeli evlerden oluşmaktadır. Kent içi büyük yangınlar sonucu, boş alanlar çoktur ve yerleşim eğilimi, sur-dışına doğrudur. Kuban (1993:19) dini yapı inşaatının, geçen yüzyıla göre 1/3 oranına düştüğüne değinmektedir. Bunda [Bölüm.II.B.7.3.2.1.1.] Osmanlı İmparatorluğu'nun geçen yüzyıllardaki yayılma politikasından "*Duraklama Dönemi*"ne girmesi ile ekonomik darboğazı yaşamasının da büyük rolü olmalıdır.

7.3.3.3.2.Kent peyzajı:

XVII.yy seyyahlarının ortak görüşü (Mantran, Baskı:1990; Evliya Çelebi, Baskı:1986), İstanbul'un adeta bir peri masalı kenti görünümünde olduğudur. Seyyahlardan ***Grelot, C.Le Bruyn, Evliya Çelebi ve Yeremya Çelebi***, kentin formunun "***Sonsuz farklılıkta kubbeler, minareler ve küçük kuleler***"ce belirlendiğini; bunların da "***Bahçe, ağaç ve selviler***"le süslendiğini vurgulamaktadırlar.

Mantran (Baskı:1990)'ın değindiği seyyahlardan Grelot'un anılarında, şöyle ifadeler kullanılmıştır: ***"Kostantinapol'e, bu kente yanaşmadan, daha cazip birşey ne görülebilir, hatta ne de kavranabilir. Ben buraya ilk kez geldiğimde bir peri kentine giriyorum gibi hayale kapıldım...***

Keza, C.Le Bruyn da şöyle demektedir:
" ..Sonsuz farklılıklarla boyanmış bu evlerin arasında inanılmaz sayıda büyük kubbeler, kubbeler ve minareler veya küçük kuleler görülmektedir. Bütün bu kubbelerin, eşsiz bir yana sahip belli bir ulu tavırları da vardır.. Sonsuz sayıda bahçenin selvilerinin ve diğer ağaçlarının yeşilliği gözlerimizin önüne serilen ve eğer deyim yerindeyse İstanbul'a gelenleri hayran bırakan,sonsuz nesnenin hoşa gidici karışıklığına katılmaktadır.

Buna karşılık, kentin sokakları dar, gayrımuntazam, toprak veya arnavut kaldırımı denilen tarzda döşelidir. Yağmurda derhal çamur oluşmakta ve yürünmez hale gelmektedir.

Pietro della Valle, şu eleştiriyi yapmaktadır:

"..Kentin içine girildiği andan itibaren, yolların darlığı ve bunların pisliği insanı çarpmaktadır. Sokaklara çöp dökülmektedir ve bu da pislik yaratmaktadır. Bu yüzden Kaymakamlık ve Kadılıkça yayınlanan emirnamelerle; pisletenlerce temizletilmesi;tekrar edenlerlere pisletmelerinden dolayı cezai müeyyidelerin uygulanacağı ifade edilmiştir.

7.3.3.3.3.Kent imgeleri:

7.3.3.3.3.1.Sınırlar:

Sur-içi ve Pera arasındaki gerek yaşamsal gerekse etnik farklılık, hem yerleşim düzeni, hem yaşam tarzı hem de inanç farklılığı olarak sosyal bir sınır oluşturmaktadır. Bu, kent yaşamının yapma kimliğinde de yerleşim düzeni olarak kendini ifadelemektedir. Özellikle ticaret aktivitesinin oluştuğu çarşılar, hanlar, kapanlar bölgesi ile dinsel/ yönetsel kesimler ve yerleşimler arasındaki ayrım giderek belirgin sınırlar oluşturmaktadır. Bu açıdan geçen yüzyıldan itibaren belirginleşen zonlar, günümüze doğru uzanan temel kent bölgelerini oluşturmaktadır.

7.3.3.3.3.2.Bölgeler/Zonlar:

Külliyeler, bu yüzyılda da odak görevini sürdürmektedir. Eminönü'nde yanan Çifit (Yahudi) Mahallesi'nin yerine inşa edilen ***Yeni Valide Külliyesi*** (1597-1663), ***Mısır Çarşısı*** ile ***Beyazıd Külliyesi*** arasındaki diğer külliyeler zincirinin son halkası olarak, yöreyi tamamen Ticaret Bölgesi haline sokmuştur [Pafta:22.D.]

Üsküdar, Anadolu'dan gelenlerin, ticaret ve sanatlarını iştigal ettikleri son duraktır. Bu açıdan Evliya Çelebi'ye göre burada 11 adet Kervansaray mevcuttur. Kasaba dışında, *Cüzzamlılar için de bir Misafirhane* mevcuttur. Bunun dışında orta halli deniz-kara tacirleri için hanlar bulunmaktadır [Pafta:14].

7.3.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

İstanbul'un en işlek caddesi, Bizans döneminden itibaren 15.-16.yy'larda da önemini koruyan **Divanyolu**'dur. Bu ana arter, **Sultanahmet**'ten **Edirnekapı**'ya kadar uzanmaktadır. Mahalle içlerindeki sokaklar karanlık ve derindir. Seyyahlara göre, haydutların pusu kurabilecekleri derecede ürkütücüdür; ki yabancı literatür'de geçen yabancı kentlerle ilgili bilgilerde, özellikle İtalyan kentlerinde de aynı durumun sözkonusu olduğu görülmektedir. Sur-dışı ulaşım, Edirnekapı vasıtasıyla "***Edirne Yolu***" olarak, eski başkent **Edirne**'ye bağlanmaktadır. Bunun dışında temel ulaşım, deniz yoluyla yapılmaktadır.

7.3.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

İstanbul ve Galata'nın sur giriş kapıları, kimliklerini sürdürmektedirler (Böl.II.B.Tablo: 7.22, Tablo:7.23.). Giderek genişleyen ve etkin olan bedestenler, çevrelerindeki çarşıları da yutarak, dev bir ticaret kompleksine dönüşmektedirler. Sokakların üzerleri örtülmekte, girişler demir kapılarla kapatılarak, dükkânlardaki mallar emniyete alınmaktadır. Çarşının sokakları, ve kapıları yapılan ticari hizmetlere göre kimlik almaktadır. Sözgelimi ***Kürkçüler Kapısı, Kalpakçılar Kapısı, Paşmakçılar Kapısı,...*** gibi.

7.3.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal Yapılar:

Bu yüzyıl seyyahları, İstanbul'da kışlalar, antrepolar, hanlar, çeşmeler, vb. ile karşılaşmışlardır. ***Yeni Cami Külliyesi***'nden sonra, bu dönemde yapılan en ünlü eser ve nirengi noktası, semte adını da veren, Ayasofya'nın karşısına I.Ahmet tarafından yaptırılan ***Sultanahmet*** *(Mavi Cami ve)* ***Külliyesi***'dir (1616). Külliyede, medrese, mektep, hastane, çeşme, imaret, dükkanlar, hamam ve akarlar mevcuttur. [Pafta:22.D.]

7.3.4. Sonuç: XVII.yüzyıl (Duraklama Devri) kimliği:

7.3.4.1.Coğrafi kimlik:

İstanbul, Karadeniz'den Marmara'ya inen akıntıya meydan okurcasına, güneyden kuzeye doğru yayılmaktadır. Bu dönemdeki coğrafi nirengiler değişmemiştir. (Böl.B.II.7.2.4.2) İstanbul, ulaşımının ve ticaretinin büyük kısmı denizyoluyla yapılan bir ***Liman Kenti***'dir.

7.3.4.2.Sosyal kimlik:

Savaşlarda bir duraklama dönemi yaşanmaktadır. Çocuk padişahların, valide sultanlar ve sadrazamlar tarafından yönetildikleri bir yüzyıldır. Bu dönemde sünnet düğünleri, av partileri, saray eğlenceleri saray yaşamının geniş zamanını almaktadır. Saraylı hanımsultanlar, Haliç ve Boğaz boyunca köşk, kasır, yalı yaptırmaktadırlar. Boğaziçi, giderek ***Sayfiye Merkezi*** kimliği'ne bürünmüştür.

İstanbul ***Ticaret ve İmalat Merkezi*** kimliği'ni taşımaktadır. Ticaret ve imalatın değerlendirilmesi, ekonomik olarak verimli görünmesine rağmen, paranın değer yitirmesi, yine de padişahların cülusunu gerektirebilmektedir. Bu bakımdan Selâtin Camileri ve yeni ibadethanelerin yapımı, 66 yıl süren Yeni Cami Külliyesi ve görkemli Sultanahmet Külliyesi dışında çok azalmıştır. Saray dışında yaşamayı göze alan hanımsultanların köşk, kasır ve yalıları kadar, vakıf kervansarayları da önemli yer tutmaktadır. İhtiyaç karşılığı yapılan bu binalar, ticari sirkülasyonun yoğunluğunu da göstermektedir. Bu şekliyle Üsküdar/Anadolu Yakası ***Konaklama Yeri*** kimliği'ni taşımaktadır.

İslâmi Kutsal Emanetler'in korunduğu mekân, ***İslam ve Hıristiyan Dinsel Merkezi*** kimliği'ni sürdürmektedir.

Kültürel yapısı Grek, Roma, Bizans geçmişine dayalı kimlik yenileyerek, kendini geliştiren bir dokuya sahiptir. Yangınlar sonucu Türk yapı sisteminin yoğunlaşması, ***Osmanlı Sanat ve Kültürü Merkezi*** oluşunu da devam ettirmektedir.

7.3.4.3.Yapma kimlik:

İstanbul, ***Galaktik Kent, İmparatorluk Başkenti*** ve ***Bölgesel Siyasi Merkez*** kimliklerini sürdürmektedir.

7.3.4.4.Sonuç:

Mozaik Kimliği'ni sürdüren İstanbul, tıpkı Roma ve Bizans'ın zayıf dönemlerini kollayan yabancı unsurların saldırıları gibi, Osmanlı Devleti'nin de zayıf dönemini bekleyen ülkelerin; giderek artan taleplerine hedef olacaktır.

a) OSMANLI İMPARATORLUĞU'nun BAŞKENTİ'dir.
b) BÖLGESEL SİYASİ MERKEZ'dir.
c) TİCARET MERKEZİ'dir.
d) İSLAMÎ KUTSAL EMANETLER'in ve HİLÂFETİN DİNSEL MERKEZİ'dir.
e) OSMANLI KÜLTÜR ve SANAT'ının MERKEZİ'dir.

Pafta:14.XVII.yy.Osmanlı Dönemi Sur-içi, Haliç, Boğaziçi Mekân Oluşumu

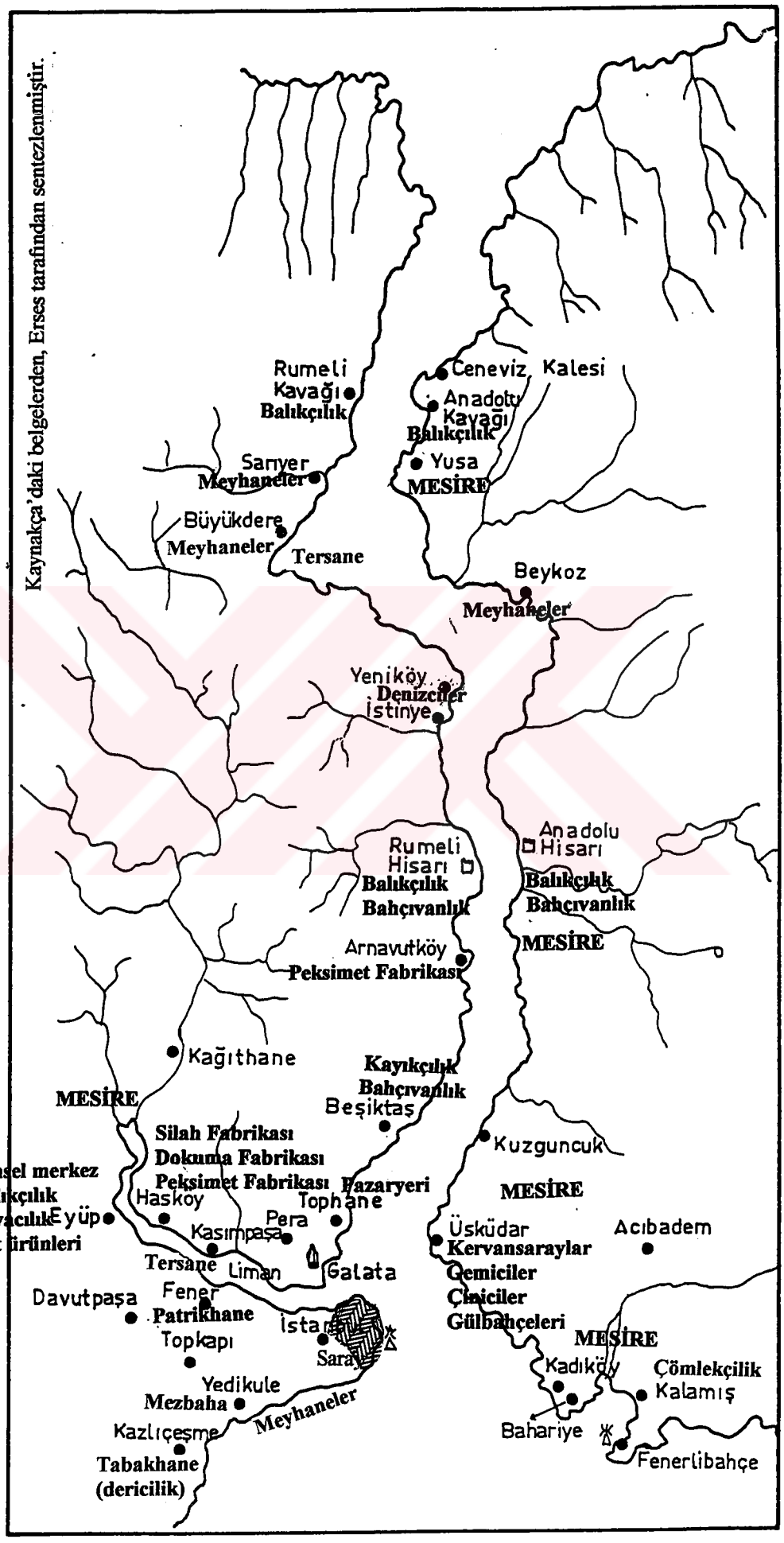

7.4. XVIII.Yüzyıl: (Gerileme Devri)

7.4.1.Coğrafî kimlik:

7.4.1.1.Fiziksel yapı:

7.4.1.1.Topoğrafya, jeoloji:

Bu yüzyılda da kenti tahribeden, çevre köy ve nahiyelerde yaşayanları paniğe sokan depremler olmuştur:

Tablo: 7.63. XVIII.yy'daki belli başlı depremler

YILI	TAHRİBATI
	3 gün süren depremde çok sayıda bina ve duvar yıkılır.
1719	***Mihrimah Sultan Camii*** ve medresesi kubbeleri ile mescid ve hamam duvarları (**Edirnekapı**) yıkılır.
	Topkapı Sarayı ***Yalıköşkü Kayıkhanesi*** yıkılır.
	Yedikule ve **Ahırkapı** arasındaki Marmara Deniz Surları ve burçları hasar görür.
1752	Bazı binalar yıkılır, bir çok bina hasar görür.
1754	5-6 gün süren sarsıntılarda, ***Fatih*** ve ***Bayezid Camileri***'nin kubbeleri hasar görür.
1766	Şiddetli bir deprem sonucu kâgir ve ahşap pek çok bina yıkılır. Can kaybı olur. 3 ay boyunca artçı depremler devam eder. Panik içindeki halk, çadırlarda kalır.
	Fatih Camii tamamen yıkılır ve bugünkü cami, III.Mustafa tarafından yaptırılır.
	Çarşı-i Kebir (Kapalı Çarşı), ***Baruthane, Saraçhane, Tophane, Yeniçeri Kışlaları, Saray-ı Hümâyûn***'da bazı yerler yıkılır.
	Cami ve mescid minareleri yıkılır, kubbeleri çöker.
1790	Bu deprem fazla hasar yapmaz.

Kaynak: * Ürekli (1998:49)

Görüleceği gibi, Roma Dönemi'nde Manastır kompleksi olarak inşa edilen [Tablo:5.8] ve Osmanlı Döneminde önce Patrikhane, sonra da Fatih Camii'ne çevrilen Havariyyun Manastırı ve Apostali Kilisesi"in [Tablo:7.19, Tablo:7.20], 1766 depremiyle, 1000 yıllık ömrünün tamamlandığı görülmektedir. Ahşap binaların dahi yıkılmış olması, deprem merkezinin sur-içi'ne yakın olduğunu düşündürmektedir.

Bu yüzyıl, giderek Boğazın coğrafî özelliklerinin keşfi ile, Karadeniz istikametindeki küçük yerleşmelerin önem kazanmasına neden olmuştur. Bu aynı zamanda *özgürlük* imgesinin de mekana yansımasında önemli bir doğal neden olmuştur.

* Ürekli'nin anlatımlarından Erses tarafından listelenerek tablolaştırılmıştır.

7.4.1.2.Biyolojik yapı:

Kent ve çevresinin biyolojik yapısı değişmemiştir.

7.4.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

Söylemezoğlu (1978:110), her ne kadar Roma ve Bizans dönemlerinde yeşil kültürü var idiyse de; bunun saray bahçeleri, sırtını sokağa dönen evlerin iç bahçeleri, tarlalar ve mezarlıklar olarak gözlendiğini; Osmanlı döneminde büyük bir yenilik olarak, kent içinde yeşilalan niteliğinde olmasa bile halkın genel kullanım yerleri olan mescid, cami ve Selâtin Camilerinin dış avlularında ağaçlı bahçeler şeklinde kendini gösterdiğine değinmektedir. Kent dışı bölgeler av sahası ormanlık; Boğaz yamaçları koruluk, mesireliktir. Ulaşım yüzyıllara yayılan kent belleğine bağlı, su/deniz yoluyladır

Bu dönemde, sosyal kimlikte bölgesel ve yerel değişimler göze çarpmaktadır. Askerî Sistem'deki ıslahat hareketleri sonucu, hasbahçelerden bir kısmı, kimlik değiştirerek kışla haline getirilirler [Tablo:7.1., Tablo:72]. Keza askerî eğitim kurumları da, kasırların kimlik değişimiyle ortaya çıkar [Tablo:7.73.]. Burada önemli olan, geçmiş yüzyıllardaki kimlik yenileme yerine, kimlik değiştirme yönteminin uygulanmasıdır [Tablo:1.30.].

Dolarak bataklık haline gelen eski ***Theodosius Limanı***'nın deniz surları üzerinde, ***Papaz Kulesi*** denen bir burç vardır. Burada Ermeni Patriğin emriyle birkaç papaz boğdurulunca, III.Mustafa, sahayı tamamen doldurtur, dışbahçe haline getirtir: ***Büyük Langa Bostanı*** olarak anılır.

Kâğıthane'deki **Karaağaç** mevkiinde, padişah atlarının otladığı ***Karaağaç Bahçesi*** mevcuttur. **Cendere** Mevkii mesireliktir. **Sütlüce**'deki ***Abdi Selâm Bahçesi*** ünlüdür. **Küçükköy** ve **Belgradköy** yakınındaki ***Vidos Bahçesi*** ile ***Sazlıdere Bahçeleri***'nde saray için kabak, lahana yetiştirilmektedir.

Bu cıvarda büyük çiftlikler oluşmaya başlamıştır. Bunlardan ***Azizpaşa, Cicoz, İntepe, Taşköprü, Tilki Çiftlikleri*** ünlüdür.

III.Ahmet, ***Anadolu*** ve ***Rumeli Hisarları***'ndan **Kavaklar**'a kadar *ıhlamur, dişbudak* ve *karaağaç* fidanlarının sökülüp, saraya gönderilmesini emreder. ***Kâğıthane Deresi***'ne iki adet bataklık servisi (sekoya) diktirir (1722). *I.Mahmut*, ***Karaağaç Bahçesi***'ne, **İzmit** ve **Karamürsel**'den 5.000 adet *ıhlamur, karaağaç, meşe, kocayemiş, dişbudak, gürgen, çınar, defne, erguvan, ahlat* fidanı ister (1745). **Kâğıthane**'deki ***Ayazağa Korusu***'nda, kasırlar ve muhtelif ağaçlar mevcuttur (Yaltırık vd. 1997:21,23). *III.Selim* zamanında ***Baltalimanı Çayırı,*** mesire olarak kullanılır. Ayrıca **Kalatarya Mevkii**'ndeki ***Florya Bahçesi***'nde padişah sarayı, bahçesi ve tatlı suyu bulunmaktadır.

7.4.2.Sosyal kimlik:

7.4.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

7.4.2.1.1.Tarihsel yapı:

Yüzyılın başında Osmanlı tahtında Sultan ***II.Mustafa*** oturmakta ve ülkeyi **Edirne**'den idare etmektedir. Onun yerine **İstanbul**'da ***Şeyhülislam Feyzullah Efendi*** ferman vermektedir. Bu durum, halk ve asker arasında huzursuzluk yaratır. Edirne'de meydana gelen bir askerî ayaklanma (Edirne Vakası) ile tahttan indirilir ve yerine kardeşi ***III.Ahmet*** (1703) geçer. Bu dönemde Osmanlı-Rus savaşı ve tarihe ünlü ***Baltacı Mehmet Paşa*** adının çevresinde çeşitli varsayımlarla geçen *Prut Anlaşması* yapılır. Ardından Osmanlı – Venedik – Avusturya savaşları başlar ve *Pasarofça Antlaşması*'yla son bulur.

Sadrazamlığa ***Damat İbrahim Paşa***'nın geçmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir dönem başlar: **Lâle Devri** (1718-1730). Bir süre barış anlaşmaları ve İran'ın iç karışıklıkları dolayısıyla sükûnet bulan Osmanlı-İran savaşları, 1929'da yeniden alevlenir ve ordu yenilir. Bu halk arasında hoşnutsuzluk yaratır. Sonuçta **Patrona Halil isyanı** ile III.Ahmet tahttan indirilir, yerine ***I.Mahmut*** padişah olur (1730). İsyanı bastıran hükümdar, İran savaşlarına ağırlık verir, *Kasr-ı Şirin Anlaşması* yapılır.

I.Mahmut'un vefatından sonra yerine geçen ***III.Osman*** (1754) fazla bir kişilik gösteremez. Onun da vefatından sonra yerine ***III.Mustafa*** (1757) geçer. Bir süre huzur içinde geçen dönem, yine alevlenir ve Rusya savaşa başlar. Yenilgi haberlerini alan padişaha inme iner. Vefatından sonra

yerine kardeşi ***I.Abdülhamit*** (1774) tahta çıkar. Ağır koşullarda imzalanan Küçük *Kaynarca Anlaşması* ile Osmanlı toprakları küçülmeye devam etmektedir. Ardından tekrar Osmanlı-Rus-Avusturya savaşları başlar. Ordunun hezimeti karşısında felç geçiren hükümdarın vefatı üzerine yerine ***III.Selim*** padişah olur (1789). Fransa'da patlak veren ihtilal dolayısıyla Avrupa kargaşa içindedir. Avusturyalılarla *Ziştovi*, Ruslarla *Yaş* Anlaşmaları imzalanır. Ancak Balkanlardaki derebeyliklerde ayaklanmalar görülür. Bu dönemde Nizam-ı Cedit adlı ıslahat hareketlerine başlıyan III.Selim, Napolyon'un *Mısır seferi*'ne (1798) çıkarak Osmanlı topraklarına saldırmasına kadar rahat bir dönem geçirir.

7.4.2.1.2.Kültürel yapı:

a.Toplumsal Yaşam:

XVII.yüzyılda terkedilen, en büyük şehzadenin Manisa Sancağı'nda eğitim yapması geleneği yerine, tahta çıkan padişahlar, **Haliç Yolu**'yla Eyüp sahiline gelmekte, **Hüsrevpaşa Külliyesi** ile **Adile Sultan Türbesi** arasındaki iskeleden **Eyüp Camii**'ne törenle gitmekte ve kılıç kuşanmaktadırlar. Böylelikle saltanat kılıcını kabul ederek, tahtı da kabul etmiş olmaktadırlar. [Böl.II.B. 7.1.2.1.2.; II.B.7.1:2.3.2.]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa ile ilişkilerini güçlendirmeye başlamasıyla birlikte, Fransız yaşam ve düşünce tarzı, yaşamı etkilemeye başlar. Bir yandan Akdeniz Kültürü'nün etkileri bir yandan da Avrupa yaşam ve mimarisi, Osmanlı mimarisinde de kendini gösterecektir. Avrupa'da *değişim* rüzgârları esmekte; Fransa'da *Aydınlar ve Işıklar* yüzyılı olarak anılmaktadır. Bilimde, ekonomide, sanayide büyük gelişmeler olmaktadır. Avrupa'daki gösterişli, özentili bahçeler, yerini basit geometrili, dekoratif ve tarhlı bitkilere bırakmıştır. İç bahçeler kıymet kazanmaya başlamıştır. Havuzlar, küçük şelâleler, heykeller, saray bahçelerini süslemektedir. Doğadan kopuk, dekoratif, sembolik güven duygusunu tatmin eden, evcimen bir bahçe anlayışı ile doğadan soyutlanma düşüncesi, mikro mekânlara yansır.

Osmanlı İmparatorluğu hantal yapısından kurtulamamaktadır; her ne kadar ıslahatçı padişahlar ve devlet adamları gayret içindeyseler de köklü değişimlerin yapılamaması dolayısıyla, gerileme başlamıştır ve Devlet, toprak kaybındadır. Doğuda ise Safevî Devleti, haşmetli mimarî ve şehircilik uygulamaları yapmaktadır. Bunun verdiği psikolojik baskı, *Avrupa Monumental Yapılaşma*

akımının da etkileriyle, düşünceleri sınırlama/görsel zenginlik olarak karşıtını yaratmış görünmektedir. Başkent İstanbul'da, Fransız Kralları XIV. ve XV.Louise Dönemleri'nin görkemli saray eğlencelerinin benzerleri uygulanmaya başlanmıştır. Bunun Osmanlı'ya yansıması **Lâle Devri** şeklinde olur. Bu dönemin simgesi, Hollanda'dan getirilen "Lale"lerdir. Çini'lerden, her tür süsleme ögesine kadar kullanılan "**lale**" motifi, döneme de adını verecektir. Bahçe kültürü, "**lale bahçeleri**" olarak kendini ifadeleyecektir. Bu dönemdeki yapıları gösteren gravürlerden, ahşap yapılaşmada giderek barok stilin belirdiği, tezyinatın arttığı; buna karşılık yaşam şeklinin pek değişmediği; ancak daha müreffeh konutlara geçildiği gözlenebilmektedir.

Geçen yüzyıllardaki seyrek, bahçe içindeki ev nizamı, bu yüzyılda değişmeye başlamıştır. Arnavut kaldırımlı, yanyana dizilmiş, 2-3 katlı, cumbalı, geniş saçaklı, çıkmalı ahşap kaplamalı evler ortaya çıkmaya başlar. Behar (1998:37), özellikle çıkmaz sokaklardaki yeni bir ev inşasında, evin büyütülmesi, yeni bir kat ilavesi, sokağa veya komşuya bakan bir çıkma veya cumba yapılması, sokağa başka bir kapı açılması, vb.. inşaat faaliyetleri için, sokak sakinlerinin oluşturduğu heyetten ***izn-i şürekâ*** (müşterek izin) alındığına değinmektedir.

Bu yüzyıl sonlarında Fransız Devrimi'ne de paralel, başka bir akım, öncekine karşıt olarak ortaya çıkar. Bu *"nahif sanat"* görüşüne göre, doğa'nın kendisi dev bir bahçedir, zaten. Bu bahçede insanlar kadar diğer canlıların da yaşam ve kullanım hakları mevcuttur. Doğa'nın kendisi kendi "estetiği"ni üretmektedir. Dolayısıyla Rönesans'ın düşünceye dayalı geometrik yapılanması terkedilerek, ornamental form arayışları ortaya çıkar. Bu anlayış giderek temel estetik ve fonksiyon şeklinde arazinin kullanım eylemini oluşturacaktır. Doğanın biçim ve estetiği kavrandıkça, yaratıcı ögeler de onun temel ilkeleri çerçevesinde yönlenecektir.

b.Sanat Akımları:

Osmanlı yaşamı, özellikle II.Viyana kuşatmasından sonra Avrupa müzik dünyasını etkilemeye devam eder. İngiltere'ye kadar uzanır. Günlük yaşam, yüzlerce sahne yapıtına malzeme olur. *Timur* (1724), *Bayazıt* (1735), *Süleyman* (1753), *Eczacı* (1768), *Saraydan Kız Kaçırma* (1782) ünlü bestecilerin operalarıdır. Bale müzikleri, senfoniler, marşlar bestelenir. Mozart'ın *Türk Marşı* ve *Türk Konçertosu* (1775) en ünlülerindendir.

Keza Osmanlı giyim kuşamı da Avrupa modasını etkilemektedir. Kavuk benzeri şapkalar, kaftan benzeri üstlükler; kadınlarda peçeyi andıran tüller ve paşmak biçimi ayakkabılar da Avrupalının eğilimleri arasındadır.

Bu dönemde batılı eğitim sistemi gözden geçirilir, ***İbrahim Müteferrika*** ve ***Sait Efendi***'lerin gayretleriyle ilk *Türk Matbaası* kurulur. Bir *Tercüme Heyeti* oluşturularak önemli eserler Türkçe'ye çevriltilir.

7.4.2.1.3.Demografik yapı:

Devlet tarafından ekili/dikili arazinin bozulması durumunda ödenecek "***Çiftbozan***" vergisine rağmen; bu yüzyılda Anadolu'daki topraklarını bırakan aileler ve bekâr erkekler, çalışmak için İstanbul'a gelmeye başlarlar; çünkü Anadolu'da ekilebilir topraklar azalmıştır ve İstanbul'un taşı toprağı altın olmuştur. İstanbul'a gelmek için teşvik ögeleri de, gelen niteliksiz kurukalabalığı çeker durumdadır (Kaya, 1994:73).

- Askerlikten muafiyet,
- Ticarette vergi muafiyeti,
- Bir Dünya Şehri'nde yaşama kolaylığı.

Özellikle bekâr erkeklerin,mazbut mahalleli nüfusu rahatsız etmemesi için, iş çevreleri cıvarında "*Bekâr Odaları*"nda kalma geleneği vardır. Ayrıca çeşitli bürokratik, polisiye tedbirlerle asayiş teminine çalışılır. Aslında engeller, bekârlar daha İstanbul'a gelmeden başlamaktadır. Rumeli'de "**Küçükçekmece**", Anadolu yakasında "**Bostancı**" mevkiinde bekleyen Bostancılar, gelenleri sorguya çekmektedir. Burada "***Mürur Tezkeresi***" denilen bir giriş belgesi tanzim edilmekte; gelenin kime, nereye, ne kadar süreyle gelip kalacağı bu "giriş vizesi"ne yazılmaktadır. Kentten dışarı çıkanlar için de bu işlem yapılmakta; dönüş de izne tâbî olmaktadır. İmparatorluk başkentine adeta pasaport ile girilmektedir. Buna rağmen, özellikle **Eyüp, Kasımpaşa** ve **Üsküdar** cıvarında ilk gecekondular görülmeye başlanır. En büyük endişe, nüfusun ihtiyaçlarının giderilememesi durumunda isyan çıkmasıdır (Belge, 1992).

Eyüp'te **Çeşmeli Odalar** ve **Serviler** adlı iki Ermeni Mahallesi bulunmaktadır. *Çömlek* denilen 42 imalathane sahiplerinin çoğu *Ermeni Çömlekçi*'dir. Kili şekilleyip fırınlayarak, çanak çömlek yapmaktadırlar.

1700 yılında **Beyoğlu,** ***Cadde-i Kebir*** ve yan sokaklarından oluşur. Batısında ***Aşıklar Mezarlığı***, doğusunda ***İncir Bostanı*** vardır. Elçilikler, incir bostanı boyunca dizilidir. **Dörtyol, Tomtom, Polonya** Mahallesi hıristiyan; **Asmalımescid** ve **Galatasaray** Mahallesi müslüman semtidir.

7.4.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

7.4.2.2.1.İdarî/ Politik yapı:

Savaşlar ve toprak kayıplarına rağmen, bu yüzyılın ilk çeyreği ile son çeyreğinde ülkede sükûnet ve ıslahat hareketleri sürdürülmüş, avrupa'ya ayak uydurulmaya çalışılmıştır.

I.Mahmut, devlet işleriyle yakından ilgilenmiş, Divan Toplantıları'na katılarak halkın şikayetlerini dinlemiştir. Askeri eğitimde yabancı uzmanlardan yararlanmıştır. ***III.Mustafa,*** yönetim, maliye ve askerlik alanlarında yenilikler yapmıştır. Avrupa'dan tıp ve astronomi konusunda kitaplar getirtmiş, askerî teknolojiyi orduya uygulamaya çalışmıştır.. ***I.Abdülhamit,*** devlet işleriyle yakından ilgilenmiş, dirayetli devlet adamlarını yönetime getirmeye gayret etmiştir. ***III.Selim,*** planlı ve bilinçli ıslahat hareketleri yapmaya çalışmış, bunların hepsini **Nizam-ı Cedit** adı altında toplamıştır. Ayrıca vezirlerin sayısı ve görev süreleri yeniden ayarlanmış, kadıların mutlaka görev yerlerine gitmeleri sağlanmış, paranın ayarı korunmaya çalışılmış ve ilk defa avrupa ülkelerinde **daimî elçilikler** kurulmuştur. Ancak bir süre sonra, Nizam-ı Cedit taraftarlarının kayırıldıkları bahanesi, asker arasında huzursuzluk ve başkaldırı yaratır.

7.4.2.2.2.Askerî yapı:

Askerî yapıya çeki düzen verilmesiyle ilgili girişimler sonucu, I.Mahmut döneminde, Humbaracı (topçu) teşkilatı kurulur, donanma yeniden düzenlenir. Batı standartlarında eğitim veren askerî okullar açılır.

7.4.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

Külliyeler, çevrelerinde gelişen çarşı ve pazarlar devam etmektedir. Roma/Bizans dönemi çekirdeği olup, Fatih Dönemi'nde geliştirilen Bedesten, çevresindeki çarşılarla birleşmiş; XVI.yy'da hepsinin üstü örtülmüştür. 700 han odası, 21 han, 2 bedesten (İç bedesten ve sandal bedesten), 7 çeşme, 1 kuyu, 1 sebil, 1 şadırvan, 1 cami, 1 mescid'i içine alan 8 büyük 10 küçük kapılı bir ticaret merkezi olmuştur.

Kentin Limanı **Haliç**'tedir, donanma burada demirlidir. Bu yüzden Tersane hizmetleri de yakınında gelişmiştir.

İbrahim Müteferrika tarafından kurulan matbaaya kâğıt ihtiyacı dolayısıyla, (XV.yy'dan beri ekaliyetlerin matbaalarına kâğıt temin eden) kâğıt imalathaneleri çoğaltılır.

7.4.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

7.4.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

17.yy. seyyahlarının İstanbul'u ziyaretlerinde, rengârenk konutlarıyla bir periler ülkesi imgesi ile karşılaştıklarına değinilmişti. Bunda Bizans'tan kalan kırmızı, mavi, beyaz renkleri ile Osmanlı'nın kırmızı ve turkuvaz'ının büyük rolü vardır. Kırmızı, Anadolu'da "gelin" kıyafetinin de rengi olup, "mutluluğu, bereketi, saflığı ve ruh gücünü" simgelerken; turkuvazın, kötülüklere karşı koyan, şeytanları ve hastalıkları uzaklaştıran, uzlaştırma gücüne sahip "uğurlu" bir renk olduğuna inanılmıştır.

Pera/Beyoğlu yakasının temasta olduğu Venedik, Ceneviz yaşamı ise çok renklidir. İtalya'da her ton sarı, kan kırmızı, soluk pembe, şeftali/kayısı renkleri, güneş yanığı rengi, tarçın rengi ve kahverengi, koyu turkuaz, zeytin yeşili, lacivert, şarap rengi ve bronz rengi revaçtadır. Bunlar Akdeniz Kültürünün ürünleri, yeryüzü/ deniz/ güneş/ gökyüzü, pazar/ şarap/ olgun meyva simgeleridir. Güçlü ve dinç olmalarından dolayı da "*İmparatorluk*" renkleridir (Onur ve Habib, 1995:31-32).

İslâm Mimarisi'nin tüm saltanatı, Ortaasya sanatının da karışımı ile bu yüzyılda da devam etmiştir. Mezar ve medreselerde, cami içlerinde sırlı tuğlalar, pano etkisi veren çini kaplamalar, geometrik biçimler ve halı desenleri bol bol kullanılmıştır (Onur ve Habib, 1995:37). Stilize edilmiş çiçek (*gül, lâle, karanfil*) motifleri, kentte odaklanmış çeşitli tarikatlerin de simgelerini taşımaktadır.

7.4.2.3.2.Kent belleği:

Kentin belleğinde yer etmiş bulunan kullanımlar, bu yüzyılda kimliklerini yenilerlerken; yeni açılan yerleşmelerde de "arşetip şema" tekrarlanmaktadır.

7.4.3.Yapma kimlik:

7.4.3.1.Yerleşik alanlar:

18.yy'da köyler birbirlerine iyice yaklaşmaya ve bir "Galaktik Kent" kimliği'ni taşıyan İstanbul'un "Zon"ları belirgin hale gelmeye başlamıştır.

Tablo:7.64. Sur-dışı yerleşik alanlar

YER	ADI	ZONLAR			
		OTURMA	ÇALIŞMA	KÜLTÜR	ASKERİ
Haliç-Galata	Eyüp	Konutlar	Pazarlar	Dinsel Merkez	
	Haliç-Sa'dâbâd	Sahilsaraylar	Tersane	Lâlebahçeleri, külliyeler,tekkeler	Donanma
	Beyoğlu,Kasımpaşa, Galata Tophane,Kuledibi,Tatavla	Konutlar	Hamam, hanlar, Pazar, bedesten	Mevlevihane	
	Cadde-i Kebir	Elçilikler			
Boğaziçi	Ortaköy, Kuruçeşme, Akıntıburnu, Arnavutköy	Sahilsaraylar			
	Kuruçeşme		Peksimed İmalatı.		
	Tarabya, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Kandilli	Sahilsaraylar, Ekaliyet Yerl.		Mesireler	
	Çengelköy-Kuleli				Okul
	Boyacıköy	Konutlar	Boyacılık		
Anadolu Yakası	Kadıköy (merkez)	Konutlar	Pazarlar		
	Kurbağlıdere (Yoğurtçu), Moda, Haydarpaşa, Uzun, Kuşdili Çayırları			Mesireler	
	Fenerlibahçe	Konutlar		Hasbahçe	

*Kaynak: Kıray (1984), Kayra vd. (1992), Bilgin (1997)

* Kıray, Kayra vd. ile Bilgin'in belgelerinden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

a.Sur-içi:

Tablo: 7.65. XVIII.yy'da belli başlı yangınlar

YILI	TAHRİBATI	
1716	**Cibali** yangını büyük tahribat yaratır.	Kentin 1/8'i yanar.
1727	**Balat** yangını büyük tahribat yaratır.	
1754	Kentin büyük bir bölümü yanar.	
1774-79	*I.Abdülhamit Dönemi*'ndeki **Cibali** yangınıda ise 20.000 ev yanar.	
1781-82	**Yenikapı *Ermeni Mahallesi,*** tamamen yok olur.	

Kaynak: *

Görüleceği üzere Kentte meydana gelen depremlerle [Tablo:7.63] oluşan yıkıntılar ve ahşap binalarda, özellikle de yaz aylarında, kızartma mevsimine paralel olarak (veya kerestecilerde) çıkan yangınlar; kentin dokusunun 10-15 yıllık periyodlarla yenilenmesini sağlamaktadır.

b.Haliç ve Eyüp civarı:

Eyüp'ün ziyaret merkezi kimliği ve yerleşim düzeni devam etmektedir. Parlar (1997), XVIII.yy'da Batı'dan en fazla etkilenen semtin Eyüp olduğuna değinmektedir (Parlar, 1997).. Geçen yüzyılın sonlarından itibaren ***Kâğıthane Deresi***'nin mecrası değiştirilir, mermer rıhtım yaptırılır ve kıyıları, Osmanlı Padişahları ve üst düzey erkânın ve halk kesiminin çok önem verdiği bir yer halini alır. Şenlikler için iki yakada çadırlar kurulur; günler ve haftalarca eğlenceler düzenlenir. ***Lale Devri*** olarak da bilinen, saray eğlencelerinin **Kağıthane Deresi**'nin iki yakası boyunca taştığı, Haliç kıyılarının küçüklü-büyüklü yalılar-konaklar-köşkler ve sahilsaraylarla dolduğu, Hollanda'dan soğan getirtilerek nefis **Lâle Bahçeleri**'nin tanzim edildiği dönemde, bu kesim, **Sa'dâbâd** = "Kutlama/şenlik yeri" adıyla anılmaya başlanır. Kelimenin başka bir anlamı da "Kutlu/Uğurlu/Bayındır yer" demektir.

Lale devrinde **çeşmeler, sebiller, saraylar, külliyeler, tekkeler** yapılır. Köşk ve kasırlar batıda **Eyüp/Bahariye** sırtlarına ve **Alibeyköy**'e kadar uzanır. Lüks ve sefahat alemleri, ***Patrona Halil*** isyanı sonucu biter, 60'a yakın köşk yağmalanır. III.Selim Dönemi'nde Eyüp yeniden canlandırılır (1794). Lâle Devri'nden sonra da Haliç'in iki yakasında şenlikler, hıdrellezlerde ve bayramlarda 1914'e kadar devam etmiştir. (Bayrı, 1951:13)

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:7.66. Haliç yalıları/konakları

	ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Haliç	**Mekke Kadısı Hamid Molla Konağı**	**Eyüp**/Haznedar Cad. üzerindedir.
	Elvansaray Hamamcısı Yalısı	**Eyüp/Ayvansaray**'dadır.
	Hamid Molla Konağı	**Eyüp,** *Defterdar Cad. üzerindedir.*
	Hasırcı Hacı Mehmet Yalısı	**Eyüp**'tedir.Mısır hasır tüccarlarındandır.
	Kâğıtçıbaşı Yalısı	**Eyüp**'tedir.
	Nakkaş Mehmet Yalısı	**Eyüp**'tedir.
	Taşçı Hüseyin Ağa Yalısı	**Eyüp**'tedir.
	Muhzırbaşı Hacı Bekir Ağa Zevcesinin Yalısı.	**Eyüp**'tedir.
	Karaağaç Ustası-zâde Ahmet Yalısı	**Alibeyköy**'dedir.
	Debbağ Bekir Ağa Yalısı	**Sütlüce**'dedir.

* Kaynak: Kayra vd. (1992); Haskan (1996)

Sahiplerinin adlarıyla anılan binaların çoğunun, ticaretle uğraşan ve esnaftan kişilere ait oldukları görülmektedir. Bir kişiye ait birkaç konak/yalı veya sahil sarayın varlığı, bu kesimden kişiler arasında da mevcuttur.

c.Galata/Beyoğlu yerleşimi

Galata'yı Voyvoda yönetmektedir. Hanlar, birkaç hamam, pazar ve bedesten mevcuttur. Mevlevihane, dinsel yönden gerekli çalışmaları sürdürmektedir. Ayrıca, o dönemde yapılan haritalardan tesbit edildiği kadarıyla, Beyoğlu bölgesi, XVIII.yy'da camilerle dolmuştur (Kayra, 1988). Tünel-Galatasaray arasındaki caddenin (***Cadde-i Kebir***) iki yanı gelişmiş; dörtyol belirmiştir.Batısında mezarlık, doğusunda elçilikler vardır. Halen, Galata'nın yazlığı durumundadır.

Fransız etkisi ve diplomasisi etkendir. İstanbul'a gelen Avrupalılar, Pera'ya yerleşmektedirler. Binaların projeleri, Avrupada, yabancı mimarlara çizdirilmektedir. XVIII.yy sonlarına doğru **Beyoğlu, Kasımpaşa** ve **Tophane**'ye sarkmıştır. **Kuledibi**'ne doğru inen yamaçlar, bahçeli, yeşillikler içinde evlerle bezelidir (Dökmeci vd, 1990). **Kasımpaşa**, kalabalık bir kasabadır. Mevlevihane'si mevcuttur. **Kulaksız** ve **Ermeni Mahallesi** adlı Ermeni Mahalleleri vardır. **Yenimahalle**'de zengin sarraf Ermeniler oturmaktadır. **Piri Paşa Mahallesi** de Yahudilerle meskûndur ve burada br ***Yahudi mezarlığı*** da vardır. (Günümüz Kurtuluş semtinin yerinde) *Aya Dimitri tepeleri* üzerinde **Tatavla** Rum Köyü bulunmaktadır.

* Kayra vd. ile Haskan'ın belgelerinden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

d.Boğaziçi civarı:

İnsanlarda yeni bir yaşam standardı ortaya konmuştur: Sayfiye = Yazlık. Boğaziçi'ndeki yerleşim birimleri ve balıkçı köyleri de, bir yüzyıl öncesinden hareketlenen yenilenme rüzgârına kapılarak gelişmeye başlarlar (Tanık, 1994). Böylece ilk kez II.Konut fikri ortaya çıkar. Boğaziçi, eski törensel aks olan Divanyolu'nun yerini almaktadır. Sultankızları, kızkardeşleri ve kardeşkızları, Sultanefendilerin sahilsarayları **Ortaköy-Kuruçeşme** ile **Akıntıburnu-Arnavutköy** kıyılarında görülürler. Hanedanın meşrû mirasçılarından olan Kadınefendiler'in yaşam tarzı, ideolojik değerleri simgelemektedir (Artan, 1992). Bir-iki katlı pavyon ve köşklerden oluşan bu sayfiyeler, çok geniş alanlara yayılır ve sayıları da 100 cıvarındadır (Kuban, 1993:20). Kapıları Boğaziçi'ne açılan yalılara ulaşım, kayıkla sağlanır.

Öte yandan, Fener cıvarında yoğunlaşmış bulunan Rum Armatörler, Karadeniz trafiğini ele geçirmenin zenginliği içinde, Boğaz boyunca yalı ve köşkler yaptırırlar. Dolayısıyla, Rumeli yakasında **Ortaköy, Tarabya;** Anadolu yakasında **Kuzguncuk, Beylerbeyi, Kandilli**.. yazlık ve eğlence kimliğine bürünür.

Boğaziçindeki mahalle yerleşimleri I.Abdülhamid Dönemi'nde artmıştır. **Kuzguncuk, Çengelköy, Emirgân**, cami ve çeşmelerle takviye edilerek, Türk Mahalleleri kurulur. **Selimiye**'deki ***Eski (Atik) Kavak Kasrı*** yıktırılıp yerine kışla ve mahalle kurdurulur.

e.Anadolu Yakası

Padişah III.Ahmed, bir Vakıf kurdurarak, mîri topraklarından 40 yalılık kısmını satışa çıkartır (Kayra, 1988). **Üsküdar**'da **Yenimahalle** ve **Selâmsız** olmak üzere 2 Ermeni ve 1 Rum mahallesi vardır (Hovhannesyan, 1996:66-67).

7.4.3.2.Kurumsal donatılar:

7.4.3.2.1.Resmi yapılar:

Saray mensupları, meşrû varisler ve hizmetliler bu grup altında toplanmıştır:

Tablo:7.67. Hanedan sahil sarayları/ köşkler/ kasırlar

	ADI	MEVKİİ
Haliç	Sofa Köşkü	III.Ahmet, ***Topkapı Sarayı*** içine köşk yaptırır.
	İbrahim Han Konağı	**Kumkapı/Kadırga'**dadır. Saray katırlarının barındığı ***Katır Han*** yapılır.Ağa da bitişiğindeki handa oturur.
	Hatice Sultan Yalısı	**Ayvansaray/*Yavedûd Camii*** yanındadır. IV.Mehmet'in kızı adına yaptırılan yalıda, **Edirne**'den dönen ve karadan kente gitmek istemeyen padişahlar konaklayıp kayık ile ***Yalı Köşkü***"ne giderler.
	Saliha Sultan Yalısı	**Eyüp/Bahariye**. II.Ahmed'in kızıdır.
	Valide Sultan Yalısı	**Eyüp**. *Zal Mahmut Paşa Camii* yanındadır.
	Büyük Ayşe Sultan Yalısı	**Eyüp,** Defterdar iskelesi cıvarındadır.
	Küçük Ayşe Sultan Yalısı	**Eyüp,** *Hançerli* ve *Hatice Sultan Yalıları*'nın yanındadır.
	Beyhan Sultan Yalısı	**Eyüp/Ayvansaray'**dadır.
	Esma Sultan Yalısı	**Eyüp/Ayvansaray'**dadır.
	Hanım Sultan Yalısı (Çukur Yalı)	**Eyüp,** XVII.yy.'da yapılmıştır.
	Hançerli Sultan Yalısı	**Eyüp,** XV.yy'da yapılmış,en eski yalılardandır.
	Fatma Sultan Yalısı	**Eyüp,** XVI.yy.'da yapılmıştır.
	Küçük Hüseyin Paşa Yalısı	**Eyüp**'tedir.
	İbrahim Han-zâde Halil Bey Yalısı	**Eyüp/Bostan İskelesi**'ndedir.
	Üçler İmamı'nın Yalısı	**Eyüp/Bostan İskelesi**'ndedir.
	Mütevelliye Kadın Yalısı	**Eyüp/Bostan İskelesi**'ndedir.
	Eski Eyüp Mollası Ali Efendi Yalısı	**Eyüp/Bostan İskelesi**'ndedir.
	Matlabçı Hacı Osman Efendi yalısı	**Eyüp /Bostan İskelesi**'ndedir.
	Gürcü Mehmet Paşa Sarayı	**Eyüp,** *Topçular Mahallesi*'ndedir. XVII.yy.
	Abdullah Paşa Yalısı	**Eyüp/Bahariye'**dedir. Bahariye Kasrı'na yakındır.
	Bahariye Kasr-ı Hümayunu	**Eyüp/Bahariye**. III.Ahmet'e aittir. 1708 tarihinde onarılan yalı, 1722'de yıktırılır; yeniden inşa edilir.
	Mirahur Köşkü	**Kâğıthane,** Karaağaç Bahçesi'ndedir.
	Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Yalısı	**Eyüp/Kâğıthane'**dedir.
	Çağlayan Köşkü	**Kâğıthane/Çağlayan'**dadır.
	Karaağaç Sarayı	**Kâğıthane,** *Karaağaç Bahçesi*'ndedir.
	Aynalı Kavak Kasrı	Geçen yüzyılda *Aynalı Kavak Sarayı* yıktırılıp, *Tersane-i Amire Bahçesi* ve *Divanhane* ile *Tersane Sarayı* yapıldıktan sonra, III.Selim tarafından,bahçede yeniden bir av kasrı yaptırılır (1792).

Boğaziçi	**Yıldız Kasrı**	**Yıldız**. III.Selim'in annesi adına yapılan bu kasrın bahçesinde okçuluk talimleri yapılır.
	Kaya Sultan (Çırağan) Yalısı	**Çırağan (Ortaköy-Beşiktaş** arası). 1717-18'de eski kasır yenilenir. Damat İbrahim Paşa 1720'de, eşi ve III.Ahmet'in kızı Fatma Sultan için, kasrın yerine bir saray yaptırır. Mum,kandil,çıra şenlikleri yapıldığı için "*Çırağan*" adını alır. XVIII.yy. sonlarında, III.Selim'in kızkardeşi *Beyhan Sultan*'a verilir.
	Hatice Sultan Yalısı	**Ortaköy/Defterdar Burnu**'ndadır.
	Büyük Esma Sultan Yalısı	**Ortaköy**'dedir.
	Beyhan Sultan Yalısı	**Bebek/Akıntı Burnu**'ndadır.
	Hümâyûn Âbâd Sarayı	**Bebek.** *Bebek Hasbahçesi*'ndedir. 1725'de *III.Ahmet*, köşke adını koyar. Sonra *Basmacılar Kârhanesi* olur.
	İstavroz Bahçesi Konağı	**Beylerbeyi.** *IV.Murat* burada doğar.

Kaynak: * Kayra vd. (1992), Haskan (1996)

İngiliz elçisinin eşi Lady Montaque'nün anılarında (Uykucu, 1979:115), ***Kaya Sultan*** (Çırağan) ***Yalısı*** şöyle tanımlanır:

.... Saray, deniz kenarında bulunabilecek mevkilerin en güzelinde.... Mevkie, ağaçlık bir tepe hakim. Saray son derece büyük. Kapıcı, 800 odasının olduğunu söyledi. Odaları saymadım. Fakat pek çok oda olduğuna şüphe yok. Mermer, yaldız ve boyanın en inceleri, bol bol sarfedilmiş. Pencerelerin camları, İngiltere'nin en birinci billurundan yapılmış. Koca Osmanlı İmparatorluğu'nun geliri, sanki buraya akıtılmış...

Tablo: 7.68. Resmi yapılar

KURUM	MEVKİİ
Sebil/ cami/ mescid/ okul/ kütüphane/ çeşmeler...	**Tüm Semtler** (Sur-içi, Sur-dışı)
Ermeni Hastanesi	**Narlıkapı.** Kimsesizler için. (1751)
Fransız Vebalılar Hastanesi	**Cadde-i Kebir** (Beyoğlu)
Ermeni Hastanesi	**Taksim.** III.Selim yaptırır. (1794)

Kaynak: ** Sentez.

Kentin *Su İdaresi*, her mahalleye "**Çeşme**" adı verilen büyük su tankları kurarak, Bizans'tan kalan su kemerleri ile, sarnıçlardan ve bendlerden su nakleder. Ancak zengin evlerine ve bazı önemli binaların içlerine kadar su getirilebilmiştir. Orta halli ve fakir evlerin kendi sarnıçları vardır.

* Kayra vd. ile Haskan'ın anlatımlarından, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.
** Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

II. Mahmut, eşlerinden ***Saliha Sultan, I.Abdülhamit, III.Selim***, İstanbul'un çeşitli semtlerine kendi adlarını taşıyan cami, mescit, okul, kütüphane ve çeşme yaptırmışlardır. **Alibeyköy**'de ***Fil Köprüsü*** mevcuttur (Hohannesyan:1996).

Tablo:7.69.Çeşmeler

ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
III.Ahmet Çeşmesi	**Sultanahmet**'dedir. *III.Ahmet tarafından* yaptırılır.
Yenikapı Saka Çeşmesi	**Yenikapı**'dadır. *III.Mustafa* yaptırır. (1761)
Cüce Çeşmesi	**Yenikapı/Hisardibi**'ndedir.
Saliha Sultan çeşme ve sebili	**Azapkapı**'dadır. III.Mustafa'nın annesi tarafından yaptırılımıştır, rokoko nakışlıdır. (1732)
Kemankeş Mustafa Paşa Çeşmesi	**Galata**'dadır. Kemankeş Mustafa Paşa Camii yanındadır. Cami 1637'de yapıtırılmıştır. Onun adı ile anılır. (1732)
Alefte Hatun Çeşmesi	**Galata**'dadır. Valide/ Bereketzade Medresesi yanındadır. (1708)
Sultan Selim Çeşmesi	**Galata**'dadır.
Silahtar Çeşmesi	**Alibeyköy**'dedir.
Taksim Su Tankı	**Taksim**'dedir. **Pera/Beyoğlu** tarafının su ihtiyacının yetmemesi dolayısıyla, *I.Mahmut* Dönemi'nde sekizgen su deposu yaptırılır ve *Su İdaresi*'nce buradan su dağıtımı yapıldığı için, semte *"Taksim"* adı verilir.
I.Mahmut Çeşmesi	**Tophane**'dedir. *I.Mahmut* tarafından yaptırılır.
Kandilli Çeşmesi	**Kandilli**'dedir. Şifalı su akar. (1780)
Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi	**Kabataş**'tadır. (1732/33)
Silahtar Arnavut Kâhya Çeşmesi	**Kabataş**'tadır. (1783)
Çelebi (Köse Kâhya) Efendi Çeşmesi	**Kabataş**'tadır. Köse Kâhya, XV.yy'da infilak eden (***Güngörmez Kilisesi***) ***Baruthane***'nin kıyıya saplanıp kalan ve semte adını veren kabataşını oydurur, çeşme yaptırır (1798/99)
Çuhadar Ağa Çeşmesi	**Kadıköy,Yel değirmeni**'ndedir. (1792)

Kaynak: * Sentez.

Tablo: 7.70. Çeşmelerin kente dağılımı

SEMTLER	MİKTARI
Üsküdar ve Kadıköy	%20
Boğaziçi	% 22
Eyüp ve Kasımpaşa	% 14
Galata ve Beyoğlu	% 9
Sur-içi	% 35

** Kaynak: Kuban (1993:21)

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

** Kuban'ın anlatımlarından Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Kuban (1993:21), büyük yangınlar sonucu, kent nüfusunun Anadolu ve Boğaziçi'ne doğru kayışına, bu çeşme dağılımı ile yanıt arar. % 49 sur-içi/Haliç çevresi yerleşimlerine karşı; % 44 Boğaziçi ve Kadıköy yerleşimleri gelişmiştir. Bu da kentin, sayfiyelere doğru kaydığının başka bir göstergesidir.

Önceki yüzyıllarda, bazı camilerin avlularına zaman tayin etmek üzere yapılan su düzeçli veya güneş saatli muvakkithanelere, bu yüzyılda yenileri ilave olur.

Tablo: 7.71. Muvakkithaneler

ADI	YILI	MAHALLİ/ VAKIF KURUMU
Yeni Valide Muvakkithanesi	1710	**Üsküdar.** *Yeni Valide Camii* ile birlikte, III.Ahmet'in annesi *Gülnüş Emetullah Sultan* yaptırır.
Lâleli Muvakkithanesi	1763	**Lâleli.** Lâleli Camii Aksaray Kapısı yanındadır.
Ramazan Efendi Muvakkithanesi	?	**Kocamustafapaşa.** 1700'lerde *Ramazan Efendi Camii* ile birlikte yapılır.
Mihrimah Camii Muvakkithanesi	1770	**Üsküdar**'dadır. *I.Abdülhamit* tarafından *Muvakkit Derviş Muhittin*'e *Beylerbeyi Camii* için yaptırtılan dikey ***Güneş Saati***, daha sonra buraya nakledilmiştir.
Beylerbeyi Muvakkithanesi	1778	**Beylerbeyi**'ndedir.
Teşvikiye Muvakkithanesi	1794	**Teşvikiye.** Teşvikiye Camii'ndedir. III.Selim yaptırır.

* Kaynak: Dayıoğlu (1995), Akad (1998).

7.4.3.2.2.Askerî yapılar:

Donanma'nın bulunduğu **Kasımpaşa**'da ***Cami, Tersane, Beylik Zindanı, Tersane depoları, Kaptanpaşa Divanhanesi*** bulunmaktadır. ***Şahkulu İskelesi***'nde darağacı kuruludur ve kalyon direkleri, bu mekanizma ile gemilere dikilir. **Marihora** (Bakırköy)'daki günümüz Ataköy mevkiinde ***baruthane*** mevcuttur.

Bu dönemde hasbahçeler ve saraylar yıktırılarak, yerlerine kışlalar ve okullar yaptırılır.

* Dayıoğlu ve Akad'ın belgelerinden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.72. Askeri yapılar

ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Kalyoncu Kışlası	**Kasımpaşa.** I.Abdülhamid Dönemi'nde, *Divanhane* bitişiğinde, 3 katlı, masif bir bina olarak, *Cezayirli Hasan Paşa* tarafından 1782'de yaptırılır.
Fırkata Gözleri	**Kasımpaşa.** III.Selim, 1795/96'da, firkata (firkateyn/hücumbot) denilen gemileri koruyan, sürmeli firkata gözleri yaptırır.
Gözler	**Kasımpaşa.** *Kırlangıç* veya *fulika* (filika) denilen saltanat kayıklarının korunduğu gözlerdir.
Humbarahane Kışlası	**Sütlüce/Halıcıoğlu.** III.Selim Dönemi'nde, humbaracı ve levazım birlikleri için 1792'de kurulur.
Tophane Kışlası	**Tophane.** III.Selim Dönemi'nde, yeniden düzenlenir.
Rami Kışlası	**Rami.** II.Mustafa'nın sadrazamı *Rami Mehmet Paşa*'ya ait arazi olup, kışlaya çevrilir.
Topçu Kışlası	**Taksim.** *Halil Paşa* zamanında yaptırılır. Daha sonra yıktırılır ve yeri *Taksim Parkı*'na çevrilir.
Taş Kışla	**Taksim.** Günümüz İTÜ Binası'dır.
Hamidiye Kışlası	**Taksim.** *Abdülhamid*'in adı verilen bu kışla, günümüz *Taksim Gezisi*'nin yerindedir.
Talimhane	**Taksim-Elmadağ** cıvarında askeri talim yeridir.
Ayazağa Kışlası	**Ayazağa**'da kurulur.
Kule Bahçesi Kışlası	Kıyıdaki kasır yıktırılır ve yerine kışla yapılır. Tepede Kanunî Süleyman'ın Sarayı ve Bahçesi vardır.
Selimiye Kışlası	**Selimiye.** III.Selim Dönemi'nde, *Nizam-ı Cedid* için, *Eski (Atik) Kavak Kasrı* yerine kurulur.

Kaynak: * Sentez.

Tablo: 7.73. Askeri eğitim kurumları

ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Kuleli Askerî Sultânisi	**Kuleli.** ***Kule Bahçesi Kışlası***'nda açılır. Semte adını verir.
Hendesehane	**Üsküdar.** 1727'de açılan okulun öğrencileri, yeniçeri ayaklanması sonucu öldürülürler. Okul kapatılır.
Humbarahane ve Hendesehane	**Üsküdar/Topçular**. 1734'de yeniden mühendislik ve topçuluk eğitimi başlar. Semte adını verir.
Mühendishane-i Bahri Hümâyûn	**Kasımpaşa.** 1773 yılında *Baron Tott* ve *Cezayirli Hasan Paşa*'nın gayretiyle açılır.
Mühendishane-i Fünûn-u Berri Hümâyûn	**Halıcıoğlu.** 1792 yılında, topçu istihkâm okulu olarak açılır.
Mühendishane-i Sultâni	**Halıcıoğlu**. 1793 yılında ***Humbarahane Kışlası*** ile ***İdris-i Bitlisî Kasrı*** yıktırılarak, yerine askeri lise yaptırılır.

Kaynak: * Sentez.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.4.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

7.4.3.2.3.1.Ticarî yapılar:

Kâğıthane'de, sarayın süt ve yoğurdunu sağlayan manda mandıraları vardır. Karcıbaşı, kış mevsiminde karın depolandığı ambarlara nezaret eder. Bulgar ve Ermenilere ait bahçe ve bostanlar bulunmaktadır.

Tablo: 7.74.Ticari yapılar

ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Papaz Burcu Fırını	**Langa.** *Laleli Camii*'nin yapımı sırasında çıkarılan toprakla tamamen doldurulan Büyük Langa Bostanı, deniz surları ve burçları karada kalırlar. Papaz Burcu da mahalle içinde kalır, fırına çevrilir.
Çukurçeşme Hanı **Taş Han**	**Laleli**'dedir. *Laleli Camii* karşısındadır.
Büyük Yeni Han **Küçük Yeni Han**	**Yenikapı**'dadır. *Saka Çeşmesi* cıvarındadır.
Zindandelen Han **Çinili Hamam**	**Yenikapı/Hisardibi**'ndedir.
Sen Pierre Hanı	**Galata**'tadadır. Fransız armaları taşıyan bir handır. (1771-1775)
Galatasaray Hamamı	**Galatasaray**'dadır. Önce erkekler için 1715'te inşa edilir; sonra kadınlar bölümü ilave edilir.
Cağaloğlu Hamamı	**Cağaloğlu**'ndadır. 1741'de yapılan son hamamdır. Odun ve su tüketiminin fazlalığı dolayısıyla 1768'de yeni hamam açılması yasaklanmıştır.
Patrona Halil Hamamı	**Beyazıt-Laleli** arasındadır. Elbise satıcısı/hamam tellâkı ve yeniçeri Halil'in elebaşılığında çıkan isyanla, Kapalı Çarşı yağmalanır; III.Ahmet tahttan indirilir.

♣ Kaynak: Gülersoy (Tarih Yok:67), Hovhannesyan (Baskı: 1996), Çelebi (1998:48).

Nefs-i İstanbul ve bilâd-ı selâse giderek yayılmıştır ve ulaşımı sağlayan su yolu, onarılan eski veya yeni iskelelerle bu 4 ana merkezi birbirine bağlamaktadır. Saray surlarının çevresindeki kapılara hitabeden iskeleler, saray halkının yaşamına hizmet verirken, yerleşimlerdeki iskelelerin çoğu yolcu ve yük nakliyatında kullanılmakta; bir kısmı da askeri kışlalara, hasbahçelere veya mesirelere gidiş-gelişi sağlamaktadır [Tablo:7.1., Tablo:7.52, Tablo:7.64., Tablo:7.72., Tablo:7.73.].

Bu iskeleleri bir kez daha gözden geçirirken, Bostancı defterlerinde kayıtlı olan veya çeşitli kaynaklarda belirtilen iskeleler koyu renkte, yerleşmesi bilindiği halde, büyük ihtimalle ticarî aktivitesi bulunmadığından kaydedilmemiş; ancak var olması düşünülen iskeleler açık renkte belirtilmiştir.

♣ Adı geçen belgeler'den, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.75 İstanbul'un Ticaret İskeleleri

	İSKELELER	İŞLEVLERİ
Marmara İskeleleri	**Yedikule İskelesi**	Roma-Bizans Dönemleri'nden mevcut, *Tokat* ahırlarına, kasaplara ve mezbahalara sığır nakledilen iskele olmalıdır.
	Narlı Kapı İskelesi	Narlı Kapı giriş iskelesi olmalıdır.
	Samatya (İpsomatya) İskelesi	İç tarafında Surp Kevork Ermeni Kilisesi bulunan Samatya Giriş Kapısı İskelesi olmalıdır.
	Davutpaşa İskelesi	Davutpaşa Mahallesi'ne çıkan iskele olmalıdır.
	Langa İskelesi	Küçük Vlanga Bostanı'na hizemt ediyor olmalıdır.
	Bab-ı Cedid (Yeni Kapı) İsk.	Langa bostanlarına açılan kapının iskelesi olmalıdır.
	Kum Kapı İskelesi	Kadırga Limanı'na açılan ve kum nakliyatı yapılan iskeledir.
	Çatladı/Timur Kapı İskelesi	Küçük Ayasofya'ya çıkılan halkın kullandığı iskeledir. .
	Arslan İskelesi	Eski Bukoleon Sarayı iskelesi veya aslanhaneye aslan nakledilen iskele olabilir.
	Ahır Kapı İskelesi	Saray Ahırlarına ve Atmeydanı'na at nakil iskelesidir.
Haliç İskeleleri	**Sirkeci İskelesi**	Gümrük iskelesi yanında, Limana nakliyat yapan iskelelerden biri olmalıdır.
	Gümrük (Bahçekapı) **İskelesi.** (Eski Bosphorion/ Neorion Limanı)	**Gece kapatılan en son kapının iskelesi. Büyük Gümrük buradadır.**
	Mahmut Reis Kayıkhanesi İskelesi	**Bahçekapı'dadır.**
	Bahçekapıcı Kayıkhane-i Sânî İbrahim Reis Kayıkhanesi İskelesi	Kayıkhane Kapısı İskelesi olup, padişahların deniz sefasına çıktıkları iskele olmalıdır .
	Bab-ı Bahçekapı İskelesi	Sarayın bahçe giriş kapısına bağlı iskele olmalıdır.
	İstanbul Ağası (Meydan) **İskelesi**	**İstanbul Ağası'nın bulunduğu bu iskeleden, Saray'a kışlık odun nakledilir.**
	Eminönü (Porta Basilica) **İsk.**	**Anadolu/Marmara iskelelerinden gelen gemiler yanaşır. Pencik (erkek esir pazarı) Emini dolayısıyla bu adı alır ve esir nakledilir.**
	Balıkpazarı İskelesi	**Balıkpazarı'na ve Mısır'dan gelen ürünlerin satıldığı Mısır Çarşısı'na mal nakledilen iskeledir.**
	Hasır İskelesi	**Zindan Kapısı'na kadar mermer atölyelerine; tekne ve kürek satıcıları, bakkallara hizmet eden iskeledir. Mısır'dan gelen hasır burada indirilir.**
	Zindankapı İskelesi	**Kahve, balmumu indirilir.**
	Pirinç İskelesi	**Pirinç indirilen iskeledir.**
	Yemiş İskelesi	**Meyve nakli yapılan iskeledir.**
	Sebzehane İskelesi	**Hal'e sebze nakledilen iskeledir.**
	Çöplük İskelesi	**Kartal, Maltepe, Pendik bostanlarında yetişen sebzeler ve bostanlar, buraya nakledilir.**
	Çardak (Muhtesip Çardağı) **İskelesi**	***Çardak Mevkii*'nde oturan Muhtesip Ağa ve Yeniçeri Bölüğü'ne, Tütün Gümrüğü'ne; *Tahtakale*'deki demirciler ve nalburlara hizmet eden iskeledir.**
	Kereste (Odun/Hatap) **İskelesi**	**İzmit'ten gelen soğan, sarımsak, tavuk, yumurta, meyve ve kereste nakledilen iskeledir.**

Haliç İskeleleri	Bokluk (Ayazma) İskelesi	Ayazmaya gelenlere; keresteci, kunduracı, bakır kazancı, zeytinci, pekmezci, buğdaycı esnafına mal nakleden iskeledir. Şehrin lağımı buraya aktığından bu adı almıştır. Fazla kalabalık bir iskele değildir.
	Balkapanı İskelesi	Bal depolayan hanların nakliyat iskelesi olmalıdır
	Unkapanı İskelesi	Güney Rusya, Balkanlar ve Trakya'dan gelen Karadeniz/ Akdeniz ticaretine yönelik un, buğday, darı, arpa nakliyat ambar ve dağıtımı yapılır. Ekmekçi Kâhyası ve İstanbul Efendisi oturur.
	Cibali (Cebeali) İsk.	Kavun/karpuz,zerzevat yükleme boşaltma iskeleleri
	Aya Kapısı iskelesi	Fener ve Balat zengin konutlarına; Gül Camii'ne yolcu taşır. Yeniçeri Kulluğu bulunur. Tuğla, kiremit, kaldırımtaşı, mermer atölyeleri mal nakliyatı yapılır.
	Bab-ı Cedit (Yeni Kapı) İsk.	Ulemâların sandal gezisine çıktıkları iskeledir.
	Petri İskelesi	Rum eşrafın konutlarına yolcu taşıyan iskeledir.
	Fener İskelesi	Fener Rum zenginlerinin konak ve konutlarına yolcu taşıyan iskeledir.
	Balat İskelesi	Şarap, odun, kömür, soğan, çeşitli eşya yük gemilerinin kalktığı büyük iskeledir. Eminönü, Kâğıthane ve diğer semtlere kayık işler.
	At İskelesi	At nakliyatı yapılan iskeledir.
	Ayvansaray İskelesi	Meryem Ana Kilisesi ve ayazmasına, Blakhernai Kilisesi'ne yolcu taşır. Eyüp ve Hasköy'e kayık seferi yapılır.
	Salhane İskelesi	Küçük kesimhanelere hizmet eden iskele olmalıdır .

*Kaynak: Kuban (1993:21), Mazak (1998:89-90), Hovhannesyan (1996)

Behar (1998:94, 97), Davutpaşa İskelesi cıvarında çok sayıda saman, odun, kereste, kömür dükkân ve depoları/mağazaları bulunduğuna değinir. Bunların dışında, bu iskeleden inşaat malzemelerinin dağıtıldığı da bilinmektedir.

*Adı geçen belgelerden Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Galata yerleşimi iskeleleri de kapılarına bağlı olarak devam etmektedirler (Tablo:7.65, Pafta:9). Ancak bazı yeni işlevlere hizmet eden iskeleler de ortaya çıkmıştır:

Tablo: 7.76. Galata'nın İskeleleri

	İSKELELER	İŞLEVLERİ
Haliç	**Meyyit Kapısı İskelesi**	Kasımpaşa, Kalyoncu Kışlası ötesindedir. Cenazelerin çevredeki Türk mezarlığına nakledildiği iskeledir.
	Demirkapı İskelesi	Kasımpaşa tersanesine ait demir nakliyat iskelesi olmalıdır.
	Azap Kapısı İskelesi	**Liman, tersane, demirci atölyelerine, bekâr asker kışlasına, tulumbacı dükkânlarına yolcu ve malzeme taşıtan iskeledir.**
	Tulumba İskelesi	Deniz Tulumbacıları'nın hizmete çıktığı iskele olmalıdır.
	Kürkçü İskelesi	Arap camii'ne, Galata Mollası'nın mahkemesine; Pençşenbih (Perşembe) Pazarına ve Voyvoda konağına yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Yağkapanı İskelesi	**Yağ ticarethanelerine, balıkhaneye mal ve zindana esir nakleden iskeledir.**
	Balıkpazarı İskelesi	**Balık ve böcek satan dükkânlara mal makleden iskeledir.**
	Galata İskelesi	Galata'da (şimdiki Galata Köprüsü'nün yerinde) olmalıdır.
	Karaköy İskelesi	**Kayıkla sefere çıkılan iskeledir** (şimdiki seyyar Karaköy İskelesi yerinde olmalıdır). **Rıhtıma büyük gemiler yanaşır.**
	Kurşunlu Mahzen İsk.	Galata Gümrüğü'ne hizmet eden; askeri malzemenin yükleme-boşaltma-depolamasının yapıldığı; rıhtıma gemilerin yanaştığı, iskeledir (şimdiki Karaköy ruhtımında olmalıdır).
	Kürekçi İskelesi	Gemi malzemeleri imalat nakil iskelesi olmalıdır.
	Eğri Kapı İskelesi	Ermeni, Yahudi ve Rum mahalleleri'ne yolcu ve meyhaneler gemici nakleden iskeledir..
	Kireç İskelesi	Derici Atölyeleri'ne,tuz imalathaneleri.'ne malzeme;Galata Mollası'nın küçük mahkemesi'ne yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Mumhane İskelesi	**İmalathanelerden Kumkapı'ya mum nakliyat iskelesidir.**
	Virane Önü İskelesi	**Mumhane ve Tophane İskeleleri arasındadır.**
	Garp Kapısı İskelesi	Virane Önü ve Tophane İskeleleri arasında olmalıdır.
	Aralık İskelesi	Garp Kapısı ve Tophane İskeleleri arasında olmalıdır.

* Kaynak: Bayrı (1951:29); Hovhannesyan (Baskı:1996:41-43); Mazak (1998:74-76)

* Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Haliç iskeleleri, yerleşim yerlerine, yalılara, Dışbahçe/Hasbahçelerin ürün nakillerine ve mesirelere hizmet ediyor olmaları gereklidir [Tablo:7.1., Tablo:7.52., Tablo:7.54. Tablo:7.59. Tablo:7.60].

Tablo:7.77. Haliç İskeleleri

	İSKELELER	İŞLEVLERİ
Pera Yakası	**Kasımpaşa İskelesi**	**Kasımpaşa halkının alışveriş iskelesidir.**
	Tersane Bahçesi İsk.	**Tersane Bahçesi'nden ürün nakleden iskeledir.**
	Divanhane İskelesi	**Kaptan-ı Derya'nın Divanhane iskelesidir.**
	Kaptan-ı Dakik İsk.	Kaptan-ı Derya'nın iskelesi olabilir.
	Hasköy İskelesi	**Hasbahçe'ye ve Hasköy'e gidenlerin indiği iskeledir.**
	Sütlüce İskelesi	**Köy yerleşimine yolcu indiren iskeledir.**
	Halıcıoğlu İskelesi	**Köy yerleşimine yolcu indiren iskeledir.**
	Piripaşa İskelesi	**Köy yerleşimine yolcu indiren iskeledir.**
	Haliç İskelesi	?
	Karaağaç Ocağı İsk.	**Karaağaç Bahçesi'nden ürün nakleden iskeledir.**
	Kâğıthane İskelesi	**Kayık ve peremecilerin mesireye gidenleri indirdiği iskeledir.**
	Pirî Paşa İskelesi	**Köy yerleşimine yolcu indiren iskeledir.**
	Funda İskelesi	Fundacı Takımının nakledildiği iskele olabilir.
	Atikbağı İskelesi	?
	Bozhane İskelesi	?
	Hamam İskelesi	Azapkapı/Yeşildirek Hamamı'na yolcu indiren iskele olabilir.
	Kaliçecizâde İskelesi	Kaliçecizade Yalısına hizmet ediyor olmalıdır.
	Aynalıkavak İskelesi	Aynalı Kavak kasrı'na ve çevresine hizmet ediyor olmalıdır.
	Okmeydanı İskelesi	Okmeydanı'na giden askerlerin kullandığı iskele olmalıdır.
Sur-dışı	**Ya-vedûd İskelesi**	**Eyüp'te, Ya-vedûd külliyesi'ne ziyaretçi taşır.**
	Defterdar İskelesi	**Eyüp Defterdar'a inilen iskeledir.**
	Eyyüb İskelesi	**Eyüp Sultan'a ziyaretçi taşır.** Kılıç kuşanma törenine padişah bu iskeleden gelir.

Kaynak: * Mazak (1998:88-89)

* Mazak'ın belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Boğaz iskeleleri de, boğaz yerleşimlerine pararlel olarak gelişmesini sürdürmüştür [Tablo:7.44].

Tablo: 7.78. Boğaz İskeleleri

	İSKELELER	İŞLEVLERİ
Rumeli Yakası	Tophane İskelesi	**Salıpazarı ve Mavromolos'a kadar dalyanlar vardır.**
	Çavuşbaşı İskelesi	**Tophane-Salıpazarı arasındadır. Top imalathaneleri, asker odalarına malzeme ve esker nakleden iskeledir.**
	Salıpazarı İskelesi	Salı günleri kurulan pazara hizmet eden iskele olmalıdır.
	Fındıklı İskelesi	**Sayfiyeye ve fındık bahçesine yolcu taşıyan iskeledir.**
	Karabâlî İskelesi	Karabâlî Bahçesine hizmet eden iskele olmalıdır.
	Dolmabahçe İskelesi	Doldurulan Pentecontarion Koyu'na yapılan hasbahçeye hizmet eden iskele olmalıdır.
	Arap İskelesi	Dolmabahçe-Beşiktaş arasında olmalıdır.
	Beşiktaş İskelesi	**Üsküdar'dan gelen ve giden malların, Deve Meydanı'na indirildiği, toplandığı ve sevkedildiği iskeledir. Galata Mollaları'na bağlı Kadılar oturur. Türk, Rum ve Yahudilerle meskûn yerleşime yolcu da nakleder.** Ayrıca Beşiktaş Bahçesi ürünlerini de naklediyor olmalıdır.
	Koyun İskelesi	**Koyun nakledilen iskeledir.**
	Kılıçalipaşa İskelesi	**Beşiktaş-Ortaköy arasında Kılıçali Mevkii'ne hizmet eder.**
	Ortaköy İskelesi	Yerleşime ve sayfiyelere hizmet eden iskele olmalıdır.
	Kuruçeşme İskelesi	**Rum yerleşimine yolcu indirilen iskeledir.**
	Arnavutköy İskelesi	**Rum yerleşimine yolcu indirilen iskeledir.**
	Bebek İskelesi	Yerleşime gelen yolculara ve hasbahçeye hizmet vermelidir.
	Rumeli Hisarı İskelesi	Kaleye asker indiren iskele olmalıdır.
	Mirgûnoğlu İskelesi	**Emirgân Hasbahçesi ve sayfiyeye inilen iskeledir.**
	Balta Limanı	Türk yerleşim ve limana yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	İstinye İskelesi	Rum yerleşime ve Manastırlara ziyaretçi taşıyan iskele olmalıdır.
	Yeniköy İskelesi	Yerleşime yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Tarabya iskelesi	Sayfiyelere hizmet eden iskele olmalıdır.
	Büyükdere İskelesi	Deniz ticareti ve meyhanelere hizmet ediyor olmalıdır.
	Sarıyer İskelesi	Hasbahçeye ve yerleşime hizmet eden iskele olmalıdır.
	Yenimahalle İskelesi	Hasbahçeye ve yerleşime hizmet eden iskele olmalıdı.
	Telli Tabya İskelesi	Yerleşime yolcu taşıyan iskele olmalıdır.
	Rumeli Kavağı İskelesi	Yerleşime yolcu taşıyan ve sebze nakliyat iskelesi olmalıdır.
Anadolu Yakası	Anadolu Kavağı (Yoros) İskelesi	Yoros Kalesi'ne asker indiren iskele olmalıdır.
	Yuşa Tepesi İskelesi	Ziyaretgâha ve mesireye yolcu taşıyan iskele olmalıdır .
	Beykoz İskelesi	Deniz ticareti ve meyhanelere hizmet ediyor olmalıdır.
	İncirköy İskelesi	Hasbahçeye ve yerleşime hizmet eden iskele olmalıdır .
	Paşabahçe İskelesi	Hasbahçeye hizmet eden iskele olmalıdır.
	Kanlıca İskelesi	**Türk yerleşimine yolcu taşıyan iskeledir.**
	Anadolu Hisarı İskelesi	**Türk yerleşimine yolcu indiren iskeledir.**
	Küçük Göksu İskelesi	Mesireye hizmet eden iskele olmalıdır.

Anadolu Yakası	**Kandilli İskelesi**	Sayfiyelere hizmet eden iskele olmalıdır.
	Vaniköy İskelesi	Rum yerleşimine yolcu indirilen iskele olmalıdır.
	Çengelköy İskelesi	**Rum yerleşimine yolcu indirilen iskeledir.** Manastırlara da ziyaretçi taşıyor olmalıdır.
	Çengelköy Gülbahçesi İskelesi	Gülbahçelerine hizmet eden iskele olmalıdır.
	Beylerbeyi İskelesi	Sayfiyelere hizmet eden iskele olmalıdır.
	İstavroz İskelesi	**Türk-Rum yerleşimine yolcu indiren iskeledir.** İstavroz Bahçesine de hizmet ediyor olmalıdır.
	Kuzguncuk İskelesi	Sayfiyelere hizmet eden iskele olmalıdır.
	Mumhane İskelesi	**Üsküdar**'da, mum nakliyat iskelesi olabilir.
	Tophaneyeri İskelesi	**Üsküdar'dadır.**
	Büyük (Üsküdar) İskele	**Anadolu'nun en işlek iskelesi olup, Beşiktaş bağlantılıdır.**
	Balaban İskelesi	**Üsküdar'dadır.**
	Ayazma İskelesi	Ayazma'ya hizmet eden iskele olmalıdır.
	Salacak İskelesi	Sayfiyelere hizmet eden iskele olmalıdır.
	İhsaniye İskelesi	Hasbahçeye hizmet eden iskele olmalıdır.
	Harem İskelesi	Sayfiyelere hizmet eden iskele olmalıdır.
	Kadıköy İskelesi	Yerleşime ve nakliyata hizmet eden iskele olmalıdır.

Kaynak: ** Hovhannesyan (Baskı:1996), Mazak (1998:90-92)

Tablo: 7.79. İstanbul'un iletişim kurduğu diğer ticaret iskeleleri

İSKELELER		İŞLEVİ
Sur-dışı	**Çatalca**	Yerleşime yolcu indirip bindirir.
	Gelibolu	Yerleşime yolcu indirip bindirir.
Anadolu	**Maltepe, Kartal, Pendik**	Bostanlarda yetişen ürünleri nakleder.
	Gebze	Yerleşime yolcu indirip bindirir.
Karadeniz	**Ağva (Küçükağız), Tokordan, Şile, Kandıra, Güğeç**	Her türlü kuru/yaş sebze/meyva, odun/kömür ve eşya nakliyatı yapılır.
Körfez	**Karamürsel, Çınarcık, Gemlik, İzmit**	Ürünleri İstanbul'a taşınır.
	Mudanya	30 kayıklık çok işlek bir deniz trafiğine sahiptir.

Kaynak: * Mazak (1998:80-88)

** Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş, tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

* Mazak'ın belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.4.3.2.3.2.İmalâthaneler:

Tablo: 7.80. Sektörler ve dağılımı

SEKTÖRLER	ADI/ MEVKİİ
İthal Mallar, saat tamircileri, hekimler, eczacılar, terziler, (İbrahim Müteferrika'nın kurduğu) **Matbaa.**	**Pera/ Beyoğlu/ Galata** (Cadde-i Kebir)
Oyuncakçılık, adaklık hayvan pazarları, ibadet malzemeleri,	**Eyüp**
Çömlekçilik, tuğlacılık	**Kızıltoprak, Eyüp**
Mandralar, süt ürünleri	**Merdivenköy**
Kâğıt İmalathanesi (III.Selim yaptırır.)	**Beykoz**
Kâğıt İmalathanesi	**Kâğıthane**
Basmacılar Kârhanesi (Basma dokumacıları, satıcıları) [Önceleri **Bebek**'teki ***Hümâyûn Âbâd Sarayı***'nda, sonra **Yenikapı/ Langa**'da, en sonunda da Üsküdar'da çalışır]	**Üsküdar**
Beylik Kârhanesi (Küçük top ve gemi demiri imal ederler)	**Hasköy**
Harman yerleri (Tuğla, kiremit İmalathaneleri)	**Sütlüce**
Tekfur Sarayı: Papuççular; pota, kiriş, bakır kap, vb. satıcıları	**Eğrikapı**

Kaynak:** Sentez. [Pafta:15]

7.4.3.2.3.3.Kültürel yapılar:

Tablo: 7.81. Yeni ibadethaneler

ADI	KİMLİĞİ
Nûr-u Osmaniye Camii	**Nuruosmaniye.** ***Sandal Bedesten*** karşısı. II.Mahmut başlatır, III.Osman tamamlatır (1748-56). Semte adını verir.
Lâleli Camii	**Laleli.** Buradan çıkarılan toprak, ***Büyük Langa Bostanı***'na doldurulur, arazi Ermeniler'e satılır.
Sultan Mahmut Camii	II.Mahmut yaptırır.
Ayazma Camii	III.Mustafa yaptırır.
Surp Asdvadzadzin Kilisesi ve Patrikhanesi	**Yenikapı-Kumkapı** arası. Patrik oturur.
Hekimbaşı Ali Paşa Camii	**Samatya/Altımermer'**dedir. (1734/35)
Surp Agop Kilisesi	**Samatya/Sulumanastır'**dadır. 1782'de yanar.
Ramazan Efendi Camii	**Kocamustafapaşa'**dadır.
Hreşdagabet Kilisesi	**Balat'**tadır. 1729'da yanar, 1730'da daha büyük olarak inşa edilir.
Fener Patrikhanesi	**Fener.** 1797'de yapılır. Rum Ortodoks Patrikanesi buraya taşınır.
Ayios Yeorgios Kilisesi (1)	**Fener.** Çevresinde Rum Metropolit evleri bulunur.
Ayios Yeorgios Kilisesi (2)	**Fener.** Kudüs Rum Patrikhanesi'ne bağlıdır.
Aya Panaia Kilisesi	**Eğrikapı.** Rum tımarhanesidir.
Mihrişah Sultan Külliyesi	**Eyüp'**tedir. III.Selim'in annesi, yeniden inşa eder (1797)
Zal Mahmut Paşa Külliyesi	**Eyüp'**tedir.
Surp Asdvadzadzin Kilisesi	**Eyüp/Çeşmeli Odalar** mahallesindedir.
Surp Yeğia Kilisesi	**Eyüp/Serviler** mahallesindedir.

Surp Stepannos Ermeni Kilisesi	**Sütlüce/Yeni mahalle,** zengin Ermeni mahallesidir. (1727)
Aya Paraskevi Kilisesi, ayazması	**Sütlüce/Piri Paşa'**dadır.
Surp Hagop Kilisesi	**Kasımpaşa/Kulaksız** mahallesi'ndedir.
St.Trinite Alman Latin Kilisesi	**Pera/Beyoğlu'**ndadır. (1724)
Piyale Paşa Camii ve Tekkesi	**Okmeydanı** (Sahra-i Tirendâz)'ndadır.
Aya Dimitri Kilisesi	**Tatavla** (Kurtuluş) **Köyü** kilisesi yenilenir.
Kandilli Camii	**Kandilli'**dedir.
Valide-i Cedid Camii (Yeni Valide Camii)	**Üsküdar'**dadır. III.Ahmet'in annesi *Gülnûş Emetullah Sultan* tarafından yaptırılır. (1710)
Eyüp Camii	XV.yy'da yapılan ve onarılan cami, III.Selim tarafından yenilenir (1799)
Reis'ül-Küttap İsmail Efendi Mektebi	**Galata'**dadır. Kemankeş Mustafa Paşa Camii yanındadır. (1732)
Surp Kevork Lusovoriç Kilisesi	**Galata'**dadır. Kilise 1731'de yanar, 1733'de tekrar onarılır.
Yeraltı Kurşunlu Camii	**Karaköy'**dedir. 1754'de, Kurşunlu Mahzen, camie çevrilir.
Ağa Camii	**Beyoğlu/Cadde-i Kebir'**dedir.
Teşvikiye Camii	**Teşvikiye'**dedir. III.Selim yaptırır. (1794)
Beylerbeyi Camii	**Beylerbeyi.** I.Abdülhamit, annesi *Rabia Sultan* hayrına yaptırır.(1778)
Aya Stefanos Kilisesi	**Yeşilköy.** İlk Hıristiyan şehidi adına yapılmıştır, köy yerleşimidir.
Aya Panaia Kilisesi	**Florya.** Rumlar yortularda ziyaret ederler.

** Kaynak: Hovhannesyan (Baskı:1996), Haskan (1996:345-370), Artan (1992), Kayra (1988).

7.4.3.3.Yapısal donatılar:

7.4.3.3.1.Kent planlaması:

Kent planlamasında, yeni kullanım alanları açma yerine, mevcudun kimlik değişimi üzerinde durulmuştur. Has bahçeler içine yapılan köşkler, yalılar, konaklar, askerî kullanımlara tahsisi edilirken; hasbahçeler de askerî kışlaya dönüşmektedir. Her ne kadar yeşil alanlar azalıyor gibi görünse de, asker elinde yeşilin daha rahat korunacağı, gelecek yüzyıllarda daha rahat anlaşılacaktır.

XVIII.yy'a kadar kendi içinde gelişen Osmanlı Mimarisi ve Osmanlı/Türk Evi göçlerle birlikte Anadolu'dan İstanbul'a gelir ve hakim mimari form olarak yaygınlaşır. Daha sonraki dönemlerde Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya'ya kadar yayılır (Uluengin, 1995:249).

** Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.4.3.3.2.Kent peyzajı:

Geçen yüzyılda etken olan "***Geometrik Büyük Bahçe***" kültürü sonucu, XVIII.yy sonlarına doğru "*koruma önlemleri*" alınmaya başlamıştır. Köseoğlu (1981:6), doğaya egemen olmaya çalışan insanoğlunun, doğal kaynakların sınırsız olmadığını kavramasıyla birlikte, bunların arasındaki ilişkilerin belirli yasalara dayandığını ve değiştirdiğini farkettiğini; doğanın kendini yenilemesinin, doğa ögeleri arasındaki ilişkilerin sağlam ve dengeli olmasına bağlı olduğunun anlaşılmasına bağlamaktadır. Sonuçta "***koruma***" amaçlı peyzaj düzenleme ve güzelleştirme çalışmaları başlamıştır. Köseoğlu (1983:3), yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekoloji bilminin doğuşuyla birlikte, Orta Avrupa'da köy güzelleştirme çalışmalarının ve ABD'de milli park planlarının yapılmaya başladığına değinir. Avrupa ve dünya akımlarının etkileri, her dönemde olduğu gibi bu yüzyılda da kendini göstermiştir.

7.4.3.3.3.Kent imgeleri:

7.4.3.3.3.1.Sınırlar:

Kentin sınırları da geçen yüzyıllardaki yerlerini ve kimliklerini korumaktadır.

7.4.3.3.3.2.Bölgeler:

Sa'dâbâd adı verilen Haliç'in iki kıyısındaki bahçeli kasırlar ve mesirelikler, bu bölgeyi eğlence/dinlence zonu haline getirir. Bunun dışında İstanbul, geçen yüzyıllardan süregelen ticari ve hizmet bölgelerini korumaktadır.

7.4.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

Bu dönemdeki bağlantı ve yollar, geçen yüzyılın aynıdır. Su yolları önemini arttırmakta, sur-dışı sahil yerleşmeleri arasındaki ulaşım, denizden yapılmaktadır. Boğaziçi, eski törensel aks olan Divanyolu'nun yerini almıştır.

7.4.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

İstanbul giriş kapıları ve Galata giriş kapıları varlıklarını sürdürmekte, bazıları kimlik yenilemektedir.

Tablo: 7.82. İstanbul'un giriş kapıları

KAPILAR		İŞLEVLERİ
Saray Deniz Surları Giriş Kapıları	1.Balıkhane Kapısı	Saray'a balık nakli bu kapı ve iskelesinden yapılır. Sürgüne giden vezirler bu kapıdan çıkartılır.
	2.Kumluca Ayazma K.	*İncili Köşk*'e açılır.Bostancıların girip çıktığı kapı. Saray lağımları ve çöpleri denize dökülür.
	3.Hasırcılar Kapısı	Boğdurularak idam edilenlerin cesetleri buradan denize atılır. Surun bir kısmı yıktırılır ve III.Selim, annesine bir köşk yaptırır.
	4.Top Kapısı	Sarayburnu'nda, denize yönelik iki topu vardır. Saray Kayıkhanesi bulunur. Muhafizları bostancılardır.
	5.Kayıkhane Kapısı	Padişahlar deniz sefasına buradan açılırlar
	6.Hasbahçe Kapısı	İç kısımda Bostancı odaları, hapishane, ambarlar.. Bostancıbaşı Kayıkhanesi ve ***Yalı Köşkü*** bulunur.
	7.Bahçe Kapısı	Sarayın en uç giriş kapısı.
Saray Kara Surları Giriş Kapıları	1.Demir Kapı	Saray mensupları bu kapıdan saraya girer. Ulema semtidir.
	2.Ayırd Ayazma Kapısı	Sıtmaya iyi gelen şifalı su ziyaretgâhıdır.
	3.Paşa/Vezir Kapısı	Padişah, törenleri ***Alay Köşkü***'nden izler.
	4.Meyit/Ölü Kapısı	Cenazelerin saraydan çıkarıldığı kapı. Köşesinde Soğukçeşme adında bir çeşme bulunur. Çeşme, sokağa da adını verir.
	5.Bab-ı Hümayûn	Askerler, kumandanlar, paşalar, halk buradan saraya girer..
	6.Kuşhane Kapısı	Hasbahçeye, balıkhaneye, ahırlara, kuşevlerine gider.
Marmara Denizi Surları Giriş Kapıları	1.Narlı Kapı	Yüksek bir kapıdır. Nar ağaçlarından adını alır.
	2.Samatya Kapısı	İç tarafında ***Surp Kevork Ermeni Kilisesi*** vardır.
	3.Davutpaşa Kapısı	Küçük Vlanga Bostanı'na çıkar. Davutpaşa Camii ve mahkemesi vardır.
	4.Yeni Kapı	Langa bostanlarına açılır.
	5.Kum Kapı	Kadırga Limanı'na açılan kapıdır.
	6.Çatladı Kapı	Çatlak burcundan adını alır. Küçük Ayasofya'ya çıkar.
	8.Ahır Kapı	Saray Ahırlarına ve Atmeydanı'na giden kapı.
Hrisun Keras – Haliç Surları Giriş Kapıları	1.Bahçe Kapısı	Meydan iskelesinden Saray'a kışlık odun nakledilir. ***İstanbul Ağası*** bulunur. Eminönü İskelesinde ***Pencik Emini*** bulunur.
	2.Balıkpazarı Kapısı	Mısır Çarşısı'na açılan kapıdır. Valide Camii'nde Turhan Sultan, IV.Mehmet ve çocukları gömülüdür. ***Dideban***: Gümrük malları kontrolörü bulunur. Hasır İskelesi, Zindan Kapısı'na kadar mermer atölyeleri, tekne ve kürek satıcıları, bakkallar mevcuttur.
	3.Zindan Kapısı	Zindan. Zeytinyağı satıcıları. *Yemiş İskelesi*'nden meyve nakli. ***Çardak Mevkii***: Muhtesip Ağa ve Yeniçeri Bölüğü. Hasır İskelesi'nde limon ve tuz satıcıları. Tütün Gümrüğü. *Tahtakale*'de demirciler, nalburlar. Han odalarında gurbetçi Araplar. ***Rüstem Paşa Camii*** ve ***Ahi Çelebi Mahkemesi*** mevcuttur.

Haliç Surları Giriş Kapıları	**4.Odun Kapısı**	İzmit'ten gelen soğan, sarımsak, tavuk, yumurta, meyve. Ayazma Kapısı'na kadar keresteciler. Kapı eşiğinde suçlular çengele asılır. ***Ağa Kapısı*** (Yeniçeri ağası konağı) bahçesinde ***Yangın Köşkü***.
	5.Ayazma Kapı	Limana lağımın aktığı ve ayazmanın bulunduğu kapı. Keresteci, kunduracı, bakır kazancı, zeytinci, pekmezci, buğdaycı esnafi
	6.Unkapanı Kapısı	Karadeniz/Akdeniz ticaretine yönelik un, buğday, darı, arpa nakliyat ambar ve dağıtım iskeleleri. ***Ekmekçi Kâhyası*** ve ***İstanbul Efendisi*** oturur. ***Balık Emini***, Galata'ya taşınmıştır. ***Tüfenkhane*** (imalathane) bulunur.
	7.Cibali (Cebeali) K.	***Aya Nikolas Kilisesi***'ne çıkar. Taşralı Rumlar burada otururlar. Kavun/karpuz,zerzevat yükleme boşaltma iskeleleri bulunur.
	8. Aya Kapısı	Fener ve Balat zengin konakları ve konutlara açılır. Tuğla, kiremit, kaldırımtaşı, mermer atölyeleri. ***Yeniçeri Kulluğu***. ***Gül Camii***'ne çıkar. Eflak/Boğdan Beyleri konakları bulunur.
	9.Yeni Kapı	***Sultan Selim Camii***'ne çıkar. Ulemâlar buradan sandal gezisine çıkarlar.
	10.Petri Kapısı	Rum eşrafin konutlarına açılır. ***Patrikhane kilisesi*** bulunur.
	11.Fener Kapısı	Fener Rum zenginlerinin konak ve konutlarına açılır. 1797'de Patrikhane yapılır. Kudüs Rum Patrikhanesine bağlı ***Ayios Yeorgios Kilisesi***. Fener-Balat arası Eflak/Boğdan Rum asilzadeleri konakları. Rum/Yahudi evleri.
	12.Balat Kapısı	Ayvansaray'a kadar Yahudi eşrafin konutları ve sinegoglar. Balat iskelelerinden şarap, odun, kömür, soğan, çeşitli eşya yük gemileri kalkar
	14.Ayvansaray Kapısı	Meryem Ana Kilisesi ve ayazmasına açılır. İskelesinden Eyüp ve Hasköy'e kayık seferi yapılır.
Dış Kara Sur Kapıları	**1.Eğri Kapı**	Rum mahallesine ve tımarhanesi olan ***Aya Panaia Kilisesi***'ne açılır. Sur dışı Türk/Rum mezarlıkları. Tekfur Sarayı'na çıkar.
	2.Edirne Kapı	***Kara Gümrük*** tesisi mevcuttur. Eyüp ve Bayrampaşa'ya çıkılır.
	4.Top Kapı	Sur-dışı Ermeni Çingeneler oturur; elek imal ederler. ***Surp Nikoğos Kilisesi***'ne ulaşır. Sur-dışı'nda ***Davutpaşa Sarayı*** mevcuttur.
	5.Mevlâna-İçeri Yeni Kapı	***Mevlevîhane*** bulunur. ***Aya Triada*** (Kozlu) ***Rum Ayazması***'na gider.
	6.Silivri Kapı	***Kocamustafapaşa*** (Zincirli) ***Camii*** ve imareti bulunur. Elekçi Dede mezarı. Balıklı Ayazma.
	7.Belgrad Kapı	Belgrad Köyü'ne çıkar.
	9.Yedikule Kapısı	2.hendek içinde *Tokat*:sığır ahırları vardır. Yeni/Eski ***saray kasapları*** ve ***Mezbahalar*** bulunur.

**Kaynak: Sentez.

**Kaynakça'daki belgelerden Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

Keza Galata kenti kapıları da gelişerek, kimliklerini korumuşlardır:

Tablo:7.83. Galata'nın giriş kapıları

	KAPILAR	İŞLEVLERİ
Deniz Surları Giriş Kapıları	1.Azap Kapısı	Liman, tersane, demirci atölyeleri. Bekâr askerler kışlası. Tulumbacı dükkânları. ***Sokullu Mehmetpaşa Camii.***
	2.Kürkçü Kapısı	Arap camii'ne ve Galata Mollası'nın mahkemesine çıkar. ***Pençşenbih*** (Perşembe) ***Pazarı*** ve Voyvoda konağına gider
	3.Yağkapanı Kapısı	Galata Zindanı. Sahilde balıkhane.
	4.Balıkpazarı Kapısı	Balık ve böcek satan dükkânlar.***Gülnûş Sultan Camii.***
	5.Karaköy Kapısı	İskelelerden kayıkla sefere çıkılır. Yüksek kaldırım'dan Kule Kapısı'na çıkılır.
	6.Kurşunlu Mahzen K.	Galata Gümrüğü. Askeri malzemenin yükleme-boşaltma-depolaması yapılır. Rıhtıma gemiler yanaşır.
	7.Mumhane Kapısı	Mum imalathaneleri. Kumkapı'ya nakliyat iskelesi.
	8.Eğri Kapı	Sahilde Ermeni ve Yahudi, içerde Rum mahalleleri ve meyhaneleri.
	9. Kireç Kapısı	*Debbağlar*: Derici Atölyeleri, tuz imalathaneleri. Galata Mollası'nın küçük mahkemesi.
	10.Tophane Kapısı	Tophane İskelesine açılır Salıpazarı ve Mavromolos'a kadar dalyanlar vardır. Çavuşbaşı İskelesi, top imalathaneleri, asker odaları.
	11.Meyyit/Ölü Kapısı	Kasımpaşa, Meyit iskelesine açılan kapı.
	12.Demirkapı	Kasımpaşa tersanesine ait demir işleri yapılır.
Kara G.iriş	1.Büyükkule Kapısı	Galata Kulesi'nden Şeşhane'ye çıkan kapı.
	2.Küçükkule Kapısı	Galata Kulesi'ne giriş kapısı.

* Kaynak: Bayrı (1951:29), Hovhannesyan (Baskı:1996:41-43)

7.4.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal Yapılar:

Geçen yüzyıllardan kalan coğrafi, sosyal, yapma nirengiler varlıklarını sürdürürken, anıtsal yapılara yenileri eklenmiştir. Külliyelerin sayısal değerleri azalırken; köşkler, sahilsaraylar artmaktadır. Hasbahçelerden kışlaya çevrilen kullanımlar; yöreye de adını veren yeni nirengiler oluştururlar. ***Kule Bahçesi Kışlası, Selimiye Kışlası, III.Ahmet Çeşmesi, Mihrişah Sultan Külliyesi, Zal Mahmut Paşa Külliyesi, Nur-u Osmaiye Camii, Çırağan Yalısı, Yıldız Kasrı,..*** bu dönemin yeni nirengileridir.

* Bayrı ve Hovhannesyan'ın tanımları Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

Dönem içinde yapılan bina cephelerindeki kuşevleri, hem kent peyzajında görsel bir değer olarak yer almakta, hem de doğal ve tinsel yapıya da hizmet etmektedir:

Tablo: 7.84. Kuş evleri

KULLANIM	SEMT/MEVKİ
Amcazade Hüseyin Paşa Medresesi	Saraçhanebaşı
Seyyid Hasan Paşa Medresesi	Bayezid
Feyzullah Efendi Medresesi	Zeyrek.
III.Sultan Mustafa Türbesi	Laleli
Amcazade Hüseyin Paşa Sıbyan Mektebi	Saraçhanebaşı
Ragıp Paşa Mektebi	Vezneciler
Sultan II.Mahmut Mektebi ve Kütüphanesi	Ayasofya
Şebsefa Hatun Mektebi	Zeyrek
Büyük Yeni Han	Eminönü
Çukurçeşme Hanı	Laleli

Kaynak: ** Bilgin (1998.b.:45-47)

III.Selim, **Nışantaşı** mevkiine bir nışangâh diktirir (1790-91) ve buraya adını verir (Hakko, 1995:24-25). Bu taş, günümüzde dörtyol ağzında kalmıştır.

** Bilgin'in tanımları, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.4.4.Sonuç: XVIII. Yüzyıl (Gerileme Devri) Kimliği.

7.4.4.1.Coğrafi kimlik:

Gerek topoğrafya, gerek mikroklima, gerekse ürünler bazında; Boğaz'ın oluşturduğu küçük koylar ve dere vadilerinde yerleşimler ilerlemektedir. Geçen yüzyıllarda ***Su Kenti*** ve ***Liman Kenti Kimliği*** devam etmektedir.

7.4.4.2.Sosyal kimlik:

Her ne kadar isyanlara sahne olsa da, bu dönemde iki kez ıslahat hareketlerinin yapıldığı; savaşlarda toprak kaybedilirken, içerde toparlanılmaya çalışıldığı ve bunun fiziksel mekânda "kent bayındırlık hareketleri" şeklinde, daha ziyade yüksek memurlar ve saray erkânının eliyle yapıldığı; bu yüzden de askerin ve esnafın öfkesinin çekildiği görülmektedir.

Aynı şahsa ait sahilsaray/yalı/köşk/kasırların hem Haliç'te hem de Boğaziçi'nde bulunması [Tablo:7.53.], kentin ***Sayfiye Kimliği'***ni pekiştirmektedir. Bunların Haliç boyunca dağılımı ise, bu bölgeye korunaklı bir ***Eğlence/Dinlence Kimliği*** eklemektedir.

İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun ***başkent***idir ve ***hilafet***in de merkezidir. Bunun ötesinde ***Ticarî*** ve ***Kültürel Kimliklere*** de sahiptir.

7.4.4.3.Yapma kimlik:

İstanbul ***Galaktik Kent, İmparatorluk Başkenti*** ve ***Bölgesel Siyasi Merkez Kimlikleri'***ni sürdürmektedir.

7.4.4.4.Sonuç:

Mozaik Kimliğe sahip İstanbul'un, galaktik parçalarını oluşturan yerlerde kimlik değişimleri görülmesine rağmen; kent, bütünsel olarak zaman içinde kimliğini korumaktadır:

Pafta:15. XVIII.yy.Osmanlı Dönemi Sur-içi, Haliç, Boğaziçi Mekân Oluşumu

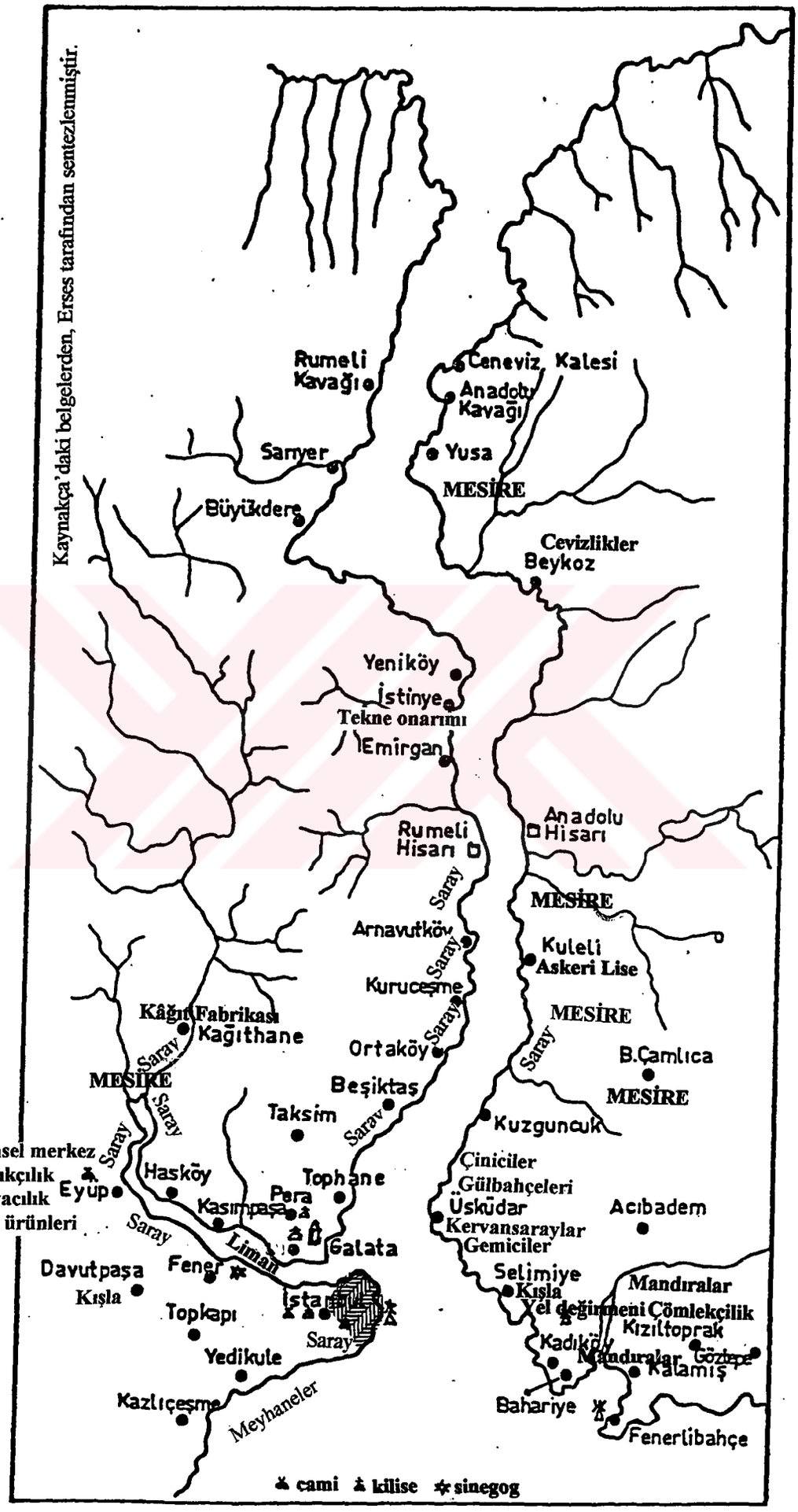

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

7.5. XIX.yüzyıl: (Tanzimat/Düzenleme – Islahat/Düzeltim – Meşrutiyet/Koşulluluk Dönemleri)

7.5.1.Coğrafi kimlik:

7.5.1.1.Fiziksel yapı:

7.5.1.1.1.Topoğrafya ve jeoloji:

Bu dönemde de, kenti tahribeden depremler devam etmiştir. Bunlardan en ünlüsü ve derinlemesine inceleme yapılanı, 1894 Depremi'dir.

Tablo: 7.85. XIX.yy. İstanbul depremleri

YILI	TAHRİBATI
1806 1837	Pek hasar yapmayan depremlerdir.
1841	Şiddetli depremde kent 3 kez sallanır. Bir çok ev, duvar, han ve hamam harabeye döner. Can kaybı olur.
1894 Büyük Hareket-i Arz	Yeraltından uğultu ve gürültüyle gelen ilk deprem 4-5 sn. sürer; en küçük eşyalar bile devrilir. 2.sarsıntı 9 sn, 3.sarsıntı 5 sn. sürer. Yerin yüzeyi, deniz üzerindeymiş gibi sallanmıştır.
	Zemin yapısı çamur olan **Ambarlı**'da, doğu-batı yönünde, denize 300 m. mesafede, 3 Km. boyunda ve 8 cm. eninde 1.fay hattı belirir. Yine denize 30 m. mesafede 100 m. boyunda 6 cm. eninde 2.fay hattı ortaya çıkar.
	Heybeliada'da, ***Ruhban Okulu*** ile ***Ticaret Okulu*** arasında, kuzey-güney yönünde, 200 m. boyunda dar bir yarılma olur.
	Kınalıada'da, sahil cıvarında, kuzey-güney yönünde çatlak ve çöküntüler ortaya çıkar.
	Burgazada'da, sahile paralel, kuzey-güney yönünde, 200 m. boyunda 6 cm. eninde yarıklar oluşur.
	Ortaköy (Rumeli Yakası)'de denize yakın, kuzey-güney yönünde 2 yarık ortaya çıkar.
	Katırlı (Esenköy)'da sahile yakın yarıklar oluşur ve denizden su sütunu fışkırır.
	Sirkeci (Sur-içi)'de, iskele önünde 42 m.lik yarık meydana gelir.
	Bakırköy, Yeşilköy (Sur-dışı), **Galata** ve **Yeniköy** (Rumeli Yakası)'de deniz suyu ısınır.
	Kapalıçarşı'nın kapıları kapanır, yer yer kubbeler çöker. Enkaz altından 700 yaralı ve 70 ölü çıkarılır. **Sirkeci**'de ***Borsa Salonu***'nun duvarları çatlar.
	Gedikpaşa, Kadırga, Kumkapı, Hobyar (Davutpaşa, Atik Zaptiye cıvarı), **Yenikapı**'da ahşap binalar dışında, yaklaşık 1000 ev yıkılır.

Kaynak: * Ürekli (1998: 49-65)

* Ürekli'nin belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:7.86. 1894 depreminde hasar gören kurum ve kuruluşlar

KURUMU	ADI	
Karakollar	**Hırka-i Şerif, Şehremini, Kadırga, Galata** (Polis Merkezi), **Ortaköy, Bebek, Üsküdar** karakol binaları onarılır. Bir kısım görevliler çadırlarda ve jandarma karakollarında barınır.	
Hastaneler	***Humbara Hastanesi*** yıkılır.	
	Haseki Nisa (Kadın) ***Hastanesi*** hasar görür.	
	Gureba-yı Müslimîn Hastanesi tehlikeli duruma gelir.	
	Rum Cemaati Hastanesi hasar görür ve belediye çadırına taşınır.	
Okullar, Fakülteler	***Mekteb-i Tıbbiye*** (Tıp Fakültesi)	Onarılır.
	Dar'ül-Muallimîn (Erkek Öğretmen Okulu)	
	Dilsiz ve Amâ Mektebi	
	Bayezid Rüştiye Mektebi (Bayezid İlkokulu)	
	Dar'üş-Şafaka Mektebi (Öksüz eğitim Okulu)	
	Mekteb-i Mülkiye (Mülkiye/Siyasal Fakültesi)'de hasar fazladır.	
	Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) ***Mektebi***	Birçok bölümler hasar görür.
	Aşiret Mektebi (Fer'iye Sarayı'nda)	
Kütüphaneler	***Bayezid Umumî Kütüphanesi*** onarılır.	
Müzeler	***Müze-i Hümâyûn***'un birçok bölümleri zarar görür.	
Hapishaneler	***Topkapı Sarayı*** hapishane duvarlarında hasar fazladır.	
Kışlalar	Muhacirler için süt ve yağ deposu olarak kullanılan ***Kırmızı Kışla*** zarar görür.	
Resmi Daireler	***Rüsûmat Emanet Dairesi***	Hasarı fazla binalardır.
	Beyoğlu Mutasarrıflığı Dairesi	
	Meskûkât ve Kupon Dairesi	
	Muhacir komisyonunun bulunduğu ***eski Zaptiye D***airesi zarar görür.	
	Hariciye Dairesi'nin pencere ve kapıları çatlar, tavan sıvaları dökülür.	
	Defter-i Hakânî Dairesi başka binaya taşınır.	
	Sıhhiye Binası	Tehlikeli şekilde zarar gören binalar olup, kâtipler, bahçelere kurulan barakalarda çalışmaya başlarlar.
	Parlatoryo	
Bakanlıklar	***Adliye Nezareti***	Her iki nezaretin binaları onarılana kadar, eşyaları ***Sadık Paşa Konağı***'na taşınır.
	Evkaf Nezareti	
	Orman Nezareti	Bu bakanlıklar da, hasar gören bölümlerinden, binaların sağlam kalan kısımlarına taşınırlar.
	Maadin (Madencilik) Nezareti	
	Ziraat (Tarım) Nezareti	
	Maliye Nezareti'nin bazı kısımları hasar görür.	
Saraylar	Topkapı Sarayı ***Bab-ı Hümâyûn*** bitişik duvarları hasar görür.	
	Beşiktaş Sahil Sarayı duvarları hasar görür.	

Kaynak: * Ürekli (1998: 49-65)

* Ürekli'nin belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.5.1.2.Biyolojik yapı:

Kentin biyolojik yapısı, geçen yüzyılda yoğunlaşan imalathaneler ve askeri tesisler dolayısıyla giderek değişmektedir.

Amıcıs (Baskı:1993:82), 1874 yılında gezdiği İstanbul'daki deniz ürünleri konusunda şunları yazmaktadır:

(.....) Burada bizim denizlerimizden dört defa daha büyük, Boğaz'ın nefis tekirleri, sadece Rumlarla Ermenilerin ateşte iyi pişirmeyi bildikleri Marmara adalarından gelmiş istridyeler, münhasıran Yahudilerin salamura yaptıkları palamut ve ton balıkları, tuzlamasını Marsilyalıların Türklere öğrettiği gümüş balıkları, bütün Ege'ye İstanbul'dan giden sardalyalar, Boğaz'ın en leziz balığı olan ve ay ışığında tutulan lüferler, şehrin sularına sesi iki yakadan duyulan peşpeşe yedi akınla gelen Karadeniz uskumruları, koca koca kılıç balıkları, Türklerin kalkana benzettikleri için kalkan balığı dedikleri balıklar ve yunusların kovaladığı, deniz kırlangıçlarının ağzından yalıçapkınlarının kaptığı, iki denizin arasında yüzen ve pek meşhur olmayan bin türlü balık bulunur. (.....)

7.5.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

Kuruluş yıllarına göre İstanbul çok genişlemiş ve yayılmıştır. Özellikle coğrafi konumunun vermiş olduğu olanaklarla da gelişmeye devam etmektedir.

II.Mahmut Dönemi'nde (1808-1839) ***Ayazağa Kasırları'nın Korusu***, **Hazine-i Hassa**'ya aittir ve ***Haznedar Çiftliği Koruluğu*** olarak anılır. Burada *çınar, gümüşi ıhlamur, saplı meşe, atkestanesi, ova akçaağacı* gibi 1300 –1400 ağaç vardır (Yaltırık, 1997:23).

I.Abdülmecit Dönemi'nde yapılan ***Ihlamur Kasrı*** (1857) ile II.Abdülhamit Dönemi'nde yapılan ***Mediha Sultan Kasrı*** (1887) bahçelerine, Çin'den *yelpaze çamı* ve *mabet çamı* getirilip ekilir.

Beykoz/ İncirköy'deki ***Sultaniye Mesiresi,*** **Sütlüce**'deki ***Yusuf Efendi Bahçesi*** ünlü mesireliklerdir. Sütlüce'de ayrıca büyük bir Rum Mezarlığı bulunmaktadır.

Kadıköy'de ***Haydarpaşa, Kuşdili, Moda, Uzun*** ve ***Yoğurtçu Çayırları***, önemli mesireliklerdir.

7.5.2.Sosyal kimlik:

7.5.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

7.5.2.1.1.Tarihsel yapı:

III.Selim zamanında Nizam-ı Cedid taraftarlarının sarayda bolluk ve eğlence içinde olmalarını kıskanan ve askerî düzenin değişmesini istemeyen yeniçeriler, *Kabakçı İsyanı* ile III.Selim'i tahttan indirir, yerine ***IV.Mustafa***'yı padişah yaparlar (1807). III.Selim'in tekrar tahta çıkmasından korkan IV.Mustafa, onu öldürtür; ancak Alemdar Mustafa Paşa emrindeki Nizam-ı Cedid askerleri İstanbul'a gelir ve isyanı bastırırlar, IV.Mustafa tahttan indirilir ve yerine ***II.Mahmut*** geçirilir (1808). Alemdar, sadrazam olur.

Bu dönemde Osmanlı-Rus savaşı yeniden patlar ve anlaşmayla sonlanır. Ardından Yunanistan bağımsızlığını ilan eder. Bu arada Napolyon Mısır seferi düzenlemiştir.Cezayir kaybedilir. Osmanlı Devleti, Mısır konusunu uluslararası şekle sokar. İlk kez Rus filosu, İstanbul'a gelir, Büyükdere ve Beykoz sırtlarına 6000 asker yerleştirilir. Fransa ve İngiltere devreye girer. Rusya ile yeniden ittifak yapılır.

II.Mahmut'un vefatından sonra yerine onaltı yaşındaki ***Abdülmecit*** (1839) geçer. Sadrazam *Mustafa Reşit Paşa*'nın telkinleriyle **Tanzimat Fermanı**'nı ilan eder (3.11.1839). Mısır meselesi çözülür. Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa Devletleri arasında Boğazlar Anlaşması imzalanır (1841).Abdülmecid, Tanzimat Fermanı'nı tamamlayan **Islahat Fermanı**'nı yayınlar (1856); ardından da Ruslarla *Paris anlaşması* yapılır. Bundan sonra Islahat hareketleri ve dış borçlanmalar hızlanır.

Abdülmecit'in vefatı üzerine (1861) yerine ***Abdülaziz*** Osmanlı Padişahı olarak tahta çıkar. Önceleri masrafları kısmaya çalışan Abdülaziz, giderek israf ve eğlenceye yenilir. Sonuçta malî kriz başgösterir. Öte yandan Balkanlarda isyanlar ve Mısır olayları yeniden alevlenir. Dönemin devlet adamlarından *Mithat Paşa* ve arkadaşları, Anayasal Rejimi kabul etmeyen padişahı tahttan indirir ve yerine ***V.Murat*** hükümdar olur (1876). Feriye Sarayında hapis tutulan Abdülaziz, öldürüleceği korkusuyla intihar ettiği sanılmışsa da, bir suikaste kurban gittiği ortaya çıkmıştır (Grece, 1992:119). Aklî dengesi bozuk olan V.Murat da, bir süre sonra yine Mithat Paşa ve arkadaşları tarafından tahttan indirilir ve Meşrutiyet sözü veren ***Abdülhamid,*** hükümdar ilan edilir (1876).

Bosna, Hersek ve Bulgaristan'da isyanlar çıkar. Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş açarlar. Balkan sorununu halletmek için İstanbul'da Konferans düzenlenir. Bu arada hükümdar, **Kanun-ı Esasî** (Anayasa)'yi kabul eder ve **Meşrutiyet**'i ilan eder (1876). Rusya, Boğazlar üzerinde hükümran olabilmek için Osmanlı'ya tekrar savaş açar. *Ayastafanos* (Yeşilköy) *Anlaşması* ile barış imzalanır. Berlin anlaşması ile Kıbrıs, İngiltere'ye bırakılır. Mısır elden çıkar. Doğu Rumeli sorunu, Ermeni sorunu, Osmanlı-Yunan Savaşı, dış borçların artması sonucu mâli dengesizlikler, dönemin yıpratıcı olaylarıdır.

7.5.2.1.2.Kültürel yapı:

a.Eğitim ve Öğretim:

II.Mahmut dönemde askerî ve sivil eğitim sistemi yeniden yapılandırılır.

Tablo: 7.87. Sivil eğitim kurumları (II.Mahmut Dönemi)

YILI	ADI	KİMLİĞİ
1828	*Üsküdar Kız Sanat Okulu*	Kızlara el sanatları, dikiş öğreten okul.
1829	*Aksaray Kız Sanat Okulu*	Kızlara el sanatları, dikiş öğreten okul.
1829	*Cağaloğlu Kız Sanat Okulu*	Kızlara el sanatları, dikiş öğreten okul.
1829	*Eczacılık Mektebi*	Günümüz eczacılık okulunun çekirdeğidir.

Kaynak: * Sentez

Tablo: 7.88. Sivil eğitim kurumları (Abdülmecit Dönemi)

YILI	ADI	KİMLİĞİ
1839	*Mekteb-i Maarif-i Adliye*	Adliye'de çalışacak memur yetiştiren okul.
1839	*Mekteb-i Ulûm-ı Edebiyye*	Resmi dairelere kâtip yetiştiren okul.
1842	*Ebe Mektebi*	
1845	*Maarif Meclisi* ve *Maarif Nezareti*	Eğitim Meclisi ve Eğitim Bakanlığı
1846	*Dar-ül Muallimin*	Erkek Öğretmen Okulu
1847	*Amelî Ziraat Mektebi/ Ziraat Talimnamesi*	Uygulamalı Tarım Okulu
1848	*Dar'ül-Muallimîn*	İlkokul öğretmeni (kadın) yetiştirir.
1849	*Dar'ül-Maarif*	İlkokul öğretmeni (erkek) yetiştirir.
1850	*Encümen-i Danış*	İlimler Akademisi
1854	*Dar'ül-Fünûn-u Osmanî*	Üniversite. Ayasofya'da eski defterdar ile Sultan sarayı arasında, "U" biçimli bir binadır.
1857	*Orman Mektebi*	
1858	*Kız Rüştiyesi*	İlk Kız İlkokulu
1859	*Mekteb-i Mülkiye-i Şahane*	Siyasal Bilgiler Okulu. Kaymakam ve müdür yetiştirir.
1859	*Cevri Kalfa Kız Rüştiyesi*	Ortaokula, kızlara özgü sanat dersleri konur.

Kaynak: * Sentez.

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Abdülaziz Dönemi'nde ***Maarif-ı Umumiye Nizamnamesi*** (1869) ile öğretim şu şekilde kademelendirilir:

Tablo: 7.89. Öğretim kademeleri

ADI	KARŞILIĞI
Sıbyan Okulu	Hazırlık
Rüştiye	İlkokul
İdadî	ortaokul
Sultanî	Lise
Darülfünûn	Üniversite

Kaynak: * Sentez

Tablo:7.90. Sivil eğitim kurumları (Abdülaziz Dönemi)

YILI	ADI	KİMLİĞİ
1867	*Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiye*	Devlet Tıp Okulu. Sivil Tabip yetiştirir.
1868	*Galatasaray Sultanisi*	Galatasaray Lisesi
1869	*Telgrafçılık Mektebi*	
1870	*Kaptan ve Çarkçı Mektebi*	Gemi kaptanı ve çarkçısı yetiştirecektir.
1870	*Darülfünûn-u Osmânî*	Osmanlı Üniversitesi. **Ayasofya**'daki yerinden, **Türbe**'deki yeni binasına geçer. 1871'de de kapanır.
1870	*Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane*	Devlet Tıp Okulu. Günümüz Tıp Fakültesi çekirdeği.
1870	*Orman Mektebi*	Orman Okulu
1873	*Darüşşafaka*	Yetim çocukları yetiştirme Okulu
1874	*Maadin Mektebi*	Madencilik okulu. Günümüz Maden Fakültesi çekirdeği.
1876	*Dar-ül Muallimat*	Kız Öğretmen Okulu

Kaynak: * Sentez.

Tablo:7.91. Sivil eğitim kurumları (Abdülhamit Dönemi)

YILI	ADI	KİMLİĞİ
1880	*Mekteb-i Hukuk-ı Şahane*	Devlet Hukuk Fakültesi
1881	*Darülfünûn-u Osmânî*	3.kez Galatasaray Lisesi'nde 4 okul olarak açılır, yine aynı yıl kapatılır.
1883	*Arkeolog ve Müze okulu*	Arkeolog ve Müzeci yetiştirecektir.
1883	*Sanayi-i Nefise*	Güzel Sanatlar Okulu. Günümüz MSÜ'nün çekirdeğidir.
?	*Mekteb-i Fünûn-ı Maliye*	Ticaret Okulu
1884	*Medrese-i Mülkiye*	İlk mezunlarını 1888'de 13 kişi olarak verir ve devlet kadrolarına yerleştirilirler.
1885	*Mekteb-i Sanayi*	Sanat Okulu
1887	*Fennî Resim ve Mimar Mektebi*	Teknik Çizim ve Mimarlık Okulu
1887	*Mülkiye Mühendis Mektebi*	Devlet Mühendislik Okulu. Günümüz İTÜ'nün çekirdeğidir.
1887	*Aşı Ameliyat Mektebi*	Bağ/bitki hastalıklarını önleyici eğitim verir.
1892	*Halkalı Ziraat Mektebi*	Kapatılan *Amelî Ziraat Mektebi* yerine açılır.
1895	*Veteriner Okulu*	Hayvan hastalıklarını önleyici eğitim verir.

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:7.92. Yabancı okulları

YILI	ADI	MİSYONU
1846	***Panayia Kilisesi Okulu***	Rum cemaatince açılır.
1863	***Robert Kolej***	ABD misyonunca açılır.
1892	***Zoğrafyan Rum Erkek Lisesi***	Rum cemaatince açılır.
	Avusturya Kız ve ***Erkek Liseleri***	Avusturya misyonu tarafından açılır.

Kaynak: * Sentez

1831 yılında padişahın ***Takvim-i Vakayi*** adını koyduğu devletin resmi gazetesi yayına başlar. (Günümüz *Resmi Gazete*'nin çekirdeği).

b.Sanat Akımları:

XVII.yy'da başlıyan yeni sanat akımları, bu yüzyılda da devam eder. II.Mahmut Dönemi'nde kurulan ***Asakir-i Mansure-i Muhammadiye*** adlı ordu düzenine, dağılan Mehter Takımı yerine bir bando teşkilatı da gereklidir. Fransa ve İtalya'da bando şefliği ile ün kazanan *Giuseppe Donizetti* (ünlü Guetano Donizetti'nin ağabeyi), İstanbul'a bando şefi olarak davet edilir (1828). ***Muzıka-i Hümayûn*** kurulur. Donizetti'nin bestelediği ***Mahmudiye Marşı***, 10 yıl boyunca "***Ulusal Marş***" olarak çalınır. Kendisine "Paşa" ünvanı verilir (1856). Abdülmecid Dönemi'nde de görevini sürdüren ***Donizetti Paşa***'nın bu kez bestelediği ***Mecidiye Marşı***, yirmi yıl boyunca Ulusal Marş olarak çalınır (İlyasoğlu, 1994:279).

1847 yılında ünlü besteci ve piyanist ***Franz List*** İstanbul'a gelir (ve Karantina'da bekletilmekten de oldukça rahatsız olur). Beyoğlu'nda piyano yapımcısı ve onarımcısı *Alexandre Commendiger*'in evinde konuk edilir. Saray'da ve Büyükdere'de Francini Köşkü'nde konserler verir. *Mahmudiye Marşı* üzerine yaptığı çeşitlemeler dolayısıyla, Abdülmecit tarafından "***Mecidiye Nışanı***" ile ödüllendirilir. Bu arada Avrupa'lı besteciler, geçen yüzyıllarda olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'ndan etkilenerek, çeşitli besteler yapmaktadırlar. Beethoven, çeşitli yapıtlarında Türk motifleri kullanır. *Ebu Hasan* (1813), *İtalya'da Bir Türk* (1814), *II.Mehmet* (1820), *Korent Kuşatması* (1826), *Atilla* (1846), *Cemile* (1872) Operaları, en tanınmışlarıdır. (Klasik Müzik Kolleksiyonu:3, 1995:27). Abdülhamit Dönemi'nde (1855) İstanbul'da *Silistre Kuşatması* Operası sergilenir (And, 1965).

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiş, listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

c.Toplumsal yaşam:

1839'dan itibaren ***Hicrî*** olarak bilinen takvimdeki aksaklıklar dolayısıyla, Rum Ortodoks Kilisesi'nin (Jülyen) Takvim Sistemi; ***Rumî*** adı altında kullanılmaya başlanır ve zaman kaymaları da düzeltilir. Bu takvim genelde malî işlerde kullanılır. Ayrıca Avrupa ölçüm sisteminin de mevcut sistemle birlikte kullanılmasına geçilir. Kıyye yerine ***litre***, arşın yerine ***metre***, okka yerine ***kilogram*** ölçüleri getirilir ve bu geçiş aşamasında, toplumda epey karışıklıklar yaşanır (Sağlam, 1997.b:168). Keza Avrupai ***saat*** sistemi de yüzyılın yarısından itibaren hizmete başlıyan şimendifer tesislerinde uygulandığından, zorluklar yaratır (Sağlam,1997.c:126). Bu konuda, *Basiretçi Ali Efendi'nin Mektupları*'nda ilginç tanımlar mevcuttur (Sağlam,1977.c:156).

Ma'lûmdur ki mukaddemâ atik evzan ve mikyasat ve mikyâil Avrupa usulüne tahvil olundu. Bir zamandan beri mu'amelât-ı umumiyyede bunlar mu'teber ve ma'mûlûn-bih bulunmaktadır. Bunları devletin usûl-i cedideye tahvilinden maksadı, mu'âmelat-ı umumiyyenin bir daire-i tesâvi ve muttaridede ve emniyet olunur bir halde cereyanıdır.(.....)

Ayrıca, *Basiret Gazetesi Sahibi Ali Efendi'nin Mektupları*'nda, müslüman kadınların Beyoğlu taraflarında yüzlerini açarak dolaştıklarını; hele peçesiz fotoğraf çektirdiklerini ve bunların da sergilendiğini izlemek olasıdır (Sağlam, 1977.b:153).

Bu yüzyılda da Osmanlı Toplumunda kahvehaneler sohbet yerleridir ve konuşarak bilgi alış-verişi yapılır. Bu açıdan, devlet işlerinin konuşulduğu, eleştirildiği sohbetlere de "**Devlet Sohbeti**" denmiştir. Giderek bu eleştiriler, ***Abdülhamit Dönemi***'nde **Karagöz-Hacivat gölgeoyunu**'na ve **Kavuklu-Pişekar Ortaoyunu**'na dökülerek yapılır (Ortaylı,1984). Tanpınar'ın eserlerinde, giderek çehre değiştiren İstanbul kahvehaneleri anlatılır (Tanpınar'ın İstanbul'u,1997:35):

"Tanzimattan sonra, insanla beraber kahve zevki de değişti. Viyana ve Paris usulü, duvarları aynalarla süslü,sandalye ve masalı kahveler açıldı ve bugün o kadar zevkle dinlediğimiz Kâtibim türküsünde kolalı gömleği ve setresiyle alay edilen İstanbul beyleri bu kahvelerde toplanmaya başladılar. Aziz devrinde birdenbire yayılan gazete zevki yüzünden, bu kahvelerin bir kısmı kıraathane adını aldılar. Beyoğlu'ndan Galata ve Divanyolu'na, Bayezit'e kadar bu kıraathaneler vardı..."

Basiretçi Ali Efendi'nin Mektupları'nda, son zamanlarda kahvehanelerde, meddah tarafından *Monte Kristo* ve benzeri kitapların okunduğu veya anlatıldığına değinilerek, bu gereksiz yapıtlar yerine tarih gibi kitapların okurtulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Sağlam,1997.a.201).

Aynı şekilde Hamamlar da önemli sosyal kurumlar olmayı sürdürmektedirler. İnsanlar hâlâ oraya sadece yıkanmaya değil, sohbet etmeye ve boş vakitlerini geçirmeye gitmektedirler. Haftada bir yapılan bu ziyaretlerin kutsal bir yanı da vardır (Kayabal, 1992).

Cansever (1997:14), yüzyılın sonunda; sadece İstanbul'un Haliç ve Boğaziçi'nde değil; **Osmanbey, Yeşilköy, Bakırköy** semtlerinde ve adalarda, neo-gotik veya eklektik chalé üslubu yapılarla bezendiğine değinir.

7.5.2.1.3.Demografik yapı:

İstanbul'un demografyası, geçmişin devamı olarak yapısını sürdürmektedir. Roma ve Bizans'ın halkı "*Rum*" adı altında yaşamlarını sürdürmekte; İtalyan ve Yunan melezi kişiler "*levanten*" olarak Beyoğlu yakasında oturmaktadırlar. Türkler ise Sur-içi **Fatih** ve Sur-dışı **Eyüp** ile Anadolu Yakası'nda **Üsküdar**'da yoğunluk kazanmaktadır.

Tüm engellemelere rağmen, savaşlar ve mali krizler dolayısıyla, İstanbul'a XVIII.yy'da başlıyan göç, devam etmektedir. 1829 kıtlığında, 14.000 bekâr, İstanbul'dan sürülür. 1856'da 45.000 cıvarında işçi ve medrese öğrencisi, derviş, dilenci, azap (bekâr asker), levent, kayıkçı, rençber; hamam külhanlarında, gemilerde, bekâr odalarında, meyhane ve izbelerde yaşamaktadır (Yalınkılıç, 1997:27) ve bu kişiler işsizlikleri dolayısıyla, adeta potansiyel suçlu durumundadırlar. 1871'de Sur-İçi'nde 331 mahalle sayılmıştır. Bunların % 47'si gayrimüslimdir. **Boğaziçi, Haliç, Üsküdar** ve **Kadıköy**'de toplam 256 mahalle mevcuttur (Yalınkılıç, 1997:26). Sezer (1992), bu dönemde İstanbul nüfusunun 750.000, çevresiyle 950.000 kişi olduğuna değinir.

Meyvanın, sebzenin,etin, şekerin, ekmeğin ve yakacağın fiyatları yükselmektedir. İstanbul göçmen doludur. *Basiretçi Ali Efendi*, bunların, ***Kandıra Dağları***'ndan odun kesip getirmeleri durumunda hem para kazanacaklarından hem de kente yakıt temin edilebileceğinden sözeder.(Sağlam, 1997.b:168).

Kadıköy'de kurulan **Caferağa Mahallesi**'nde 885 ev, 205 dükkan, 291 ekili tarla olduğu kayıtlara geçmiştir. **Osmanağa Mahallesi**'nde ise 882 ev, 290 dükkan, 676 parça ekili toprak mevcuttur.

7.5.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

7.5.2.2.1.İdarî/Politik yapı:

*** Başkent/Vilayet yönetimi:**

Bu yüzyılda, yeni bir idari düzenlemeye geçilir; III.Selim ve II.Mahmud Dönemlerinde kurumlaşmaya başlar. Bu da arapça "*şalayak*" sözcüğünden türetilen "***Meşveret***" = (Danışma/Dayanışma/Sözleşme) ***Meclisi***'dir (Seyitdanlıoğlu, 1994:16).. Bu meclis, daha önceki yüzyıllarda gördüğümüz *Divân-ı Hümâyûn*'un daha gelişmiş şeklidir. Padişah'ın Hatt-ı Hümayûn'u ile toplanır. Eğer Padişah katılmazsa, Sadrazam'ın başkanlığında Şeyhülislâm, Kaptan Paşa, Kadıaskerler, bütün vezirler, devletin bütün ileri gelenleri ve emekli yüksek devlet görevlileri ile gerektiğinde ulemâ temsilcileri tarafından oluşmaktadır. İhtiyaca göre toplanan bu meclis, Divan-ı Hümayûn'un aksine sürekli değildir ve "*savaşa ve barışa karar vermek, andlaşma yapmak, önemli içişleri konularını görüşmek*" gibi belirli konuları işlemektedir.Kendine bağlı bir bürokratik örgüte de sahip değildir (Seyitdanlıoğlu, 1994:16-17).

Bu yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun ıslahat hareketlerini meşrûlaştırdığı bir dönemdir. II.Mahmut, o güne kadar cesaret edilmeyen birçok reformu gerçekleştirir. Devri, siyasi bakımdan yenilgili, ıslahatlar açısından başarılıdır. Ordudan eğitime, devlet teşkilatından kıyafete kadar bir dizi yeniliğe imzasını atmıştır. Anadolu ve Rumeli'deki **âyânlar**'ı İstanbul'a davet eder ve saray ile aralarında asayiş üzerine anlaşma yapılır. Böylece âyânların varlığı da resmen kabul edilmiş olur.

Abdülmecit'in ilân ettiği **Gülhane Hatt-ı Hümayûn**'u ve **Tanzimat Fermanı** (3.11.1839) ile Osmanlı İmparatorluğu'nda **Tanzimat** (Düzenleme) **Dönemi** başlar. Bunun anlamı, keyfî idareye son vermek, devlet yönetimini düzene sokmaktır. Kadılığın itibarını yükseltmek için ***Nuvvap Mektebi*** açılır. Devamında ilân edilen **Islahat** (Düzeltim/İyileştirme) **Fermanı** (1856) ile de Tanzimat'ın eksikleri düzeltilir, böylece İmparatorluğun Avrupa Devletleri camiasına girmesiyle çeşitli şirketler, hizmetler konusunda imtiyazlar almaya başlarlar (Ortaylı,1974). Sonuçta her ne kadar müslümanların hoşuna gitmese de, Hıristiyanlar ile Müslümanlar, aynı haklara sahip olurlar.

Tablo: 7.93.Yasal durum

YILI	YASA ADI
1838	***Meclis-i Sıhhiye Tâmimi.*** Kolera salgını dolayısıyla, Sağlık Meclisi kurulur ve Matbaa-i Amire'de basılan tâmim, yabancı elçiliklere gönderilir.
1839	***Gülhane Hatt-ı Hümayûn'u ve Tanzimat Fermanı***
1839	***Mekatib-i Rüştiye Nezareti*** (Evkaf Nezaretine ve Şeyhülislama bağlı bir genel müdürlük)
1840	***Ceza Kanunu*** çıkarılır.
1840	***Ticaret Mahkemesi*** açılır.
1846	Kadın ve kızların satıldığı ***Avrat Pazarı*** kaldırılır.
1846	***Meclis-i Maarif-i Umumiye*** (Genel Eğitim Meclisi) açılır.
1848	***Karma Ticaret Mahkemesi*** kurulur.
1850	İlk ***Ticaret Kanunu*** çıkarılır.
1856	***Islahat fermanı*** yayınlanır.
1857	***Arazi Kanunnamesi*** çıkartılır.
1857	***Maarif-i Umumiye Nezareti*** (Milli Eğitim Bakanlığı) kurulur.
1857	***Resmi Tebliğ*** ile İstanbul ***14 Belediye Dairesi***'ne ayrılır.
1858	***Sokaklara Dair Nizamname*** ile ***Vilayet Nizamnamesi*** (Vilayet İdare Meclisi'nin yetkileri belirlenir. Kurulacak olan Belediye Daireleri ve Meclislerinin kararları, icraati ve harcamaları üzerinde kontrol organı durumunda bulunacaktır.)
1859	***Islahat*** (Düzeltim/İyileştirme) ***Fermanı***
1864	***Turuk ve Ebniye Nizamnamesi*** (Yollar ve belediye hizmetleri denetime alınır.)
1867	***Tebaa-i Ecnebiyye'nin Emlâka Mutasarrıf Olmaları Konusundaki Kanun,*** (Osmanlı Topraklarında yaşıyan yabancıların emlâklerini nasıl kullanacaklarını düzenler.)
1868	***Şûra-yı Devlet*** (Danıştay) açılır.
1870	***Adliye Nezareti*** (Adalet Bakanlığı) kurulur.
1871	***Vilayet Nizamnamesi*** (İmparatorluğun uzak kesimlerindeki belediyelerin yarı özerk oluşlarıyla ilgili konuları düzenler.)
1876	Abdülhamit, söz verdiği ***Meşrutiyet***'i, tahta geçince ilan eder. ***Ayân*** ve ***Mebusân Meclisleri*** kurulur. ***Kanun-u Esâsî*** (Anayasa) ilan edilir.
1877	***Dersaadet Belediye Kanunu*** (Henüz 14'ü kurulmamış belediye dairelerinin sayısı 20'ye çıkartılır.
1877	İlk ***Meclis-i Mebusan,*** *Çırağan Sarayı*'nda toplanır..
1878	***Mecelle*** (Osmanlı Medeni Kanunu) kabul edilir. (1868-78 arası düzenlenir.)

Kaynak: * Sentez

Bir süre sonra, padişah, meclisleri fesheder ve yeniden mutlakiyet sistemine dönülür. 30 yıllık saltanatı boyunca istibdad'a varan yönetimiyle "***kızıl sultan***" olarak anılan ***Abdülhamit,*** tüm gayretine rağmen, ülkenin parça parça dağılışına engel olamaz. Benoıtst-Mechin (1954:60), Kızıl Sultan Abdülhamit'in, Boğaz'daki sarayından, düşmanlarını bilerek ve onları usta bir şekilde birbirine düşürerek zaman kazanmaya çalıştığını yazan H.G.Armstrong'a değinir. Bu yüzden de Sultan, Yıldız Sarayı'na çekilmiş ve askerî koruma altında saray entrikaları ve suikastlerden kendini korumuştur.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Yapılan Islahatlar, yasal düzenlemeler getirirken, milliyetçilik hareketlerini de hızlandırmıştır. Yüzyılın sonuna doğru Jön Türk (Genç Türk) adı verilen yeni bir hareket başlar. Bu gruplar içinde ***İttihat ve Terakki Cemiyeti*** (Birlik ve Gelişim/İlerleyiş Partisi) yeniden meşrutiyetin ilânı konusunda ordu subayları arasında etkin olur.

Şimşir (1988:50), *Alman General von der Goltz Paşa*'nın, 1897 yılında, İstanbul Yönetim Merkezi'nin, Türkçe ve Arapça'nın sınırında bir yere, sözgelimi **Konya**'ya veya **Kayseri**'ye, hatta belki de daha güneyde bir yere nakledilmesi gerektiğinden sözettiğine değinir. Bu da göstermektedir ki, kentin coğrafi, sosyal ve yapma kimliği, çevre ülkeler için son derece cazip bir konumdadır.

*** İlk belediyecilik çalışmaları:**

İstanbul'da Şehremini teşkilatının kurulduğu 1855'den yüzyılın başına kadar 24 Şehremini (4 tanesi yeniden) seçilir. Ergin (Baskı:1997:69), bunların pek varlık gösteremediklerine değinir. Behar (1998:21), bu yüzyıla kadar o sokakta oturan eşrafin, çalışan esnafin veya sarayın adıyla anılan veya lakaplandırılan sokakların, nihayet 1850'lerden sonra resmen adlandırıldıklarına değinir.

Tablo:7.94. Belediyecilik çalışmaları

YILI	İŞLEVİ
1845	***Polis Teşkilatı, Modern İtfaiye Teşkilatı*** ve ***Zabıta Teşkilatı*** kurulur.
16.8.1854	***İstanbul Şehremaneti İdaresi*** kurulur. *Şehremini,* mimar başının yanında imar işlerinin mali ve idari yönleriyle uğraşan memura verilen ünvandır.
1854	***Kadıköy*** Temizlik ve Çöp İşleri Çöpçübaşı ***Salih Ağa*** yönetmektedir.
1855	***Kadıköy*** Belediye işleri bakımından İstanbul Şehreminliği'ne, bağlanır.
27.1.1858	***Beyoğlu-Galata 6.Belediye Dairesi*** kurulur ve başına ***Hariciye Teşrifatçısı Kâmil Bey*** getirilir. Yabancılar dolayısıyla, işlemler *Fransızca* yapılır.
1864	***Tarabya Belediye Dairesi***, kuruluş için müracaat eder, ancak netice alınamaz
1863-67	***Adalar 7.Belediye Dairesi*** kurulur ve başına ***Sait Paşa*** getirilir
1868	İstanbul, 14 Belediye Dairesi olarak yeniden düzenlenir ve Şehremaneti yeniden teşkilatlandırılır
1869	***Kadıköy***, Üsküdar Sancağı'na bağlanır.
1872	***Kadıköy Belediyesi*** kurulur ve reisliğine Ethem Paşa'nın oğlu, ***Müzeci Hamdi Bey*** atanır.
1875	Kadıköy'e seçimle gelen ilk belediye başkanı, ***Yaver Bey***'dir.

Kaynak: * Ortaylı (1974), Teoman (1980)

* Ortaylı ve Teoman'ın belgeleri, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:7.95. Belediye daireleri ve dağılımı (1872/73)

ADI	MEVKİİ	ADI		ADI	MEVKİİ
1.Daire	Beyazıt	8.Daire	Beşiktaş	15.Daire	Beylerbeyi
2.Daire	Sultanahmet	9.Daire	Arnavutköy	16.Daire	Üsküdar-Yeni Mahalle
3.Daire	Fatih	10.Daire	Yeniköy	17.Daire	Üsküdar-Doğancılar
4.Daire	Samatya	11.Daire	Tarabya	18.Daire	Kadıköy
5.Daire	Eyüp	12.Daire	Büyükdere	19.Daire	Adalar
6.Daire	Beyoğlu	13.Daire	Beykoz	20.Daire	Bakırköy
7.Daire	Hasköy	14.Daire	Anadoluhisarı		

Kaynak:** Bayrı (1951:29)

Tablo:7.96. Belediye daireleri ve dağılımı (1874/75)

ADI	MEVKİİ	ADI	MEVKİİ		
1.Daire	Beyazıt	4.Daire	Beşiktaş	7.Daire	Büyükdere
2.Daire	Fatih	5.Daire	Yeniköy	8.Daire	Kanlıca
3.Daire	Cerrahpaşa	6.Daire	Beyoğlu	9.Daire	Üsküdar
				10.Daire	Kadıköy

Kaynak: ** Bayrı (1951:29)

Günümüz "*Çevre Vergisi*"ni çağrıştıran ***Nezafet Vergisi***'ni Basiretçi Ali Efendi, mektuplarında şöyle anlatmaktadır (Sağlam, 1997.c:133).

(.....) Her dairenin hudûdu dâhilinde bulunan ahâlî, derece-i kudret ve servetine göre hükümete her sene bir miktar vergi vermeli; o paralar dairenin masraflarından başka sokaklarımızın yani memleketimizin ma'müriyet ve intizamına sarf edilmeli.....

1890'da Şehremini (Belediye Başkanı) olan ***Rıdvan Paşa,*** bu görevi 1906 yılına kadar sürdürür.

7.5.2.2.2.Askerî yapı:

III.Selim ile başlıyan ***Nizam-ı Cedid*** hareketi meyvelerini verir ve ***II.Mahmud*** döneminde Yeniçeri Ocağı tamamen dağıtılır; isyancılar öldürülür. ***Asakir-i Mansure-i Muham*****madiye** adlı yeni bir ordu kurulur. Ordunun eğitimi için Prusya'dan subaylar getirilir. Geçen yüzyılda mevcut bulunan **Bakırköy**'deki ***Baruthane*** yenilenir (günümüz Ataköy mevkii).

** Bayrı'nın belgeleri, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:7.97. Askeri okullar

YILI	ADI	GÜNCEL ADI
1831	***Muzıka-i Hümâyûn***	Devlet Bandosu
1831	***Sıbyan Bölükleri***	Orduya subay yetiştiren okul. 1834'te ***Maçka Kışlası***'na taşınır.
1834	***Mekteb-i Ulûm-ı Harbiye***	Harb Okulu (Fransız subay okulu örnek alınır.)
1842	***Mekteb-i Bahriye-i Şahane***	Bahr-i Hümâyûn'un yeni şekli;Yüksek Denizcilik Okulu.
1849	***Erkân-ı Harbiye***	Harb Akademisi
1870	***Mekteb-i Tıbhane-i Şahane***	Yüksek Tıp Okulu.
1870	***Bahriye Mektebi***	Denizcilik Okulu. Yeniden yapılandırılır.
1876	***Askerî İdadîler***	Askeri Liseler (III.Selim döneminde açılan ve yangın geçiren Kuleli Askeri Lisesi onarılır ve yeniden hizmete açılır : 1872)

Kaynak: * Sentez

7.5.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

7.5.2.2.3.1.Ticaret sektörü:

Bahçekapı'daki *Vezir İskelesi*, **Dersaadet Limanı**'dır. Odun, kömür nakledilen bir mezbeleliğe dönmüştür; çevreye koku yaymaktadır. Özel gemiler, ***Şirket-i Hayriye*** gemileri, sandallar, yelkenliler üstüstedir. Ticaret yapmak isteyen, eski ve çürük bir gemiyi limana bağlayıp ambar veya mağaza olarak kiraya verebilmekte, vergi de ödememektedir (Sağlam, 1997.c:168). Sonuçta, çarşı ve pazarlarda denetim sıklaşır.

Buna rağmen *Basiretçi Ali Efendi'nin Mektupları*'nda, **Silivrikapı** taraflarındaki ***nişastahaneler***in fena koktukları; bu teknelerde tavuk, fare, küçük köpek ve kedi leşlerinin de bulunduğuna; bu kesimin şehrin başka sulak bir yerine taşınmasının gerekliliğine değinir. Balıkpazarında yağlı salamura fıçılarını sokaklara boşaltan ve koku yaratan *Nevşehirli Bakkallar* da mevcuttur (Sağlam, 1997.c:124,132).

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.98. Bankalar

YILI	ADI	GÜNÜMÜZDE
1847	***Banque de Constantinopole = Bank-ı Dersaadet***	İstanbul Bankası
1861	***Astro-Ottoman Bankası***	
1863	***Banque Imperial D'Ottoman = Bank-ı Şahane-i Osmanî***	Osmanlı Bankası
1864	***Şirket-i Umumiye-i Osmaniye***	
1866	***Şirket-i Maliye-i Osmaniye***	
1869	***İtibar-ı Umumiye-ı Osmaniye***	
1872	***İstanbul Bankası***	
1872	***Kambiyo ve Esham***	
1891	***Metelini Bankası***	
1888	***Selânik Bankası***	

* Kaynak: Dedeoğlu (1994 :57-67)

Bunların çoğu üç-beş yıl içinde kapanır veya birleşirler. Sadece ***Osmanlı Bankası*** (Restore edilen **Galata**'daki ***St.Pierre Hanı***'nda çalışmaya başlayarak) günümüze kadar yaşayabilmiştir. Bu yüzyılda, ıslahat ve tanzimat hareketlerini gerçekleştirmek için alınan dış borçlar ve bu borçları denetleyen "***Duyun-u Umumiyye***" teşkilatı, Cumhuriyet sonrasında da ödemelerini sürdürmüştür.

Beyoğlu, artık kesinlikle bir ikinci merkez hüviyetine bürünmüştür. Hükümet binalarının ***Bab-ı Ali***'de toplanması gibi, şirketler ve mağazalar da **Galata** ve **Beyoğlu**'na kayar. Bu dönemin İstanbul'unda Beyoğlu, Türkiye'nin Paris'i gibidir. Hanımlar oradan giyinir, beyler kitapçılardan gazete ve kitap alırlar. Binalar, Fransız stili yapılmaktadır. Yüksek kaldırım'ın Galata'ya yakın kısmı merdivenlidir ve burada [İtalyan, Avusturya, vb..] postaneler mevcuttur. Alafranga yemek veren lokantalar açılmaya başlanır (Deleon,1993). ***6.Belediye Dairesi*** belediye hizmetleri vermeye başlar.

7.5.2.2.3.2.İmalat sektörü:

Haliç'teki taşımacılık ve onu besleyen derelerin varlığından ötürü, her iki yakasında imalat sektörü gelişmeye başlar. Bunun sonucunda, bu yüzyılın 2.yarısından itibaren **sahil saraylar** yerlerini **imalathane** ve **depolara** terketmeye başlarlar.

** Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

* Dedeoğlu'nun belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.5.2.2.3.3.Hizmet sektörü:

Kentin *Su İdaresi*, geçen yüzyıllardan beri çeşmeler (su tankları) ve sarnıçlar ile su sorununu çözmeye çalışmaktadır. Her mahalleye "***Çeşme***" adı verilen büyük su tankları yapılmıştır. Türklerde özellikle islâmî inançlar doğrultusunda "akarsu" makbuldür. Bu açıdan Su İşleri İdaresi, sık sık çeşmeleri denetler ve boşa su harcanmasını da önlemeye çalışır. Zengin evlerinde sarnıçlar, orta halli ve fakir evlerinde "yağmur suyu" biriktiren taş hazneler veya küpler mevcuttur. İçme suyu, *Saka* denilen su satıcılarıyla, yaya veya eşek sırtında evlere dağıtılmaktadır.

Haliç/ Boğaziçi/ Üsküdar/ Kadıköy arasında şahıs eliyle kayık işletilir ve taşımacılık yapılır. Haliç'te sandalcıların beklemeleri için, iskelelerin yan taraflarında kahvehaneler yapılmıştır. Kayık ücretleri kürek sayısına göre saptanmaktadır. Özellikle **Boğaz** boyunca ulaşım sandallarla yapıldığı için, iç kesimlerde yollar gelişmemiştir (Ortaylı,1977). II.Mahmut Dönemi'nde, ilk *kez "Buğu Gemisi"* denilen buharlı gemi devreye girer. ***Şirket-i Hayriye*** firması tarafından işletilmeye başlanır. Haliç temizlenebilirse, **Hasköy** ve **Sütlüce** taraflarına, hatta **Kâğıthane**'ye kadar vapur seferleri yapılabilecektir (Sağlam, 1997.c:128). 1846'da vapur seferleri konduktan sonra, bu döneme kadar keşiş ve balıkçıların oturdukları adalar, canlanır, şenlenir ve gelişirler (Gülen, 1998:30-31).

Fatih – Edirnekapı arasındaki cadde adeta çamur deryasıdır. **Vezneciler – Saraçhanebaşı,** çamur ve pis kokular içindedir. Bu cıvarda koyun kesilmekte, derileri dışarı gönderilmektedir. Yağmur ve çamur dolayısıyla acele işi olanlar hamal sırtında, ücretle taşınır; kadınlar ise bu olanaktan yararlanamazlar. Sokaklardan, hayvan, insan pislikleri karışık lağım akmaktadır. **Tavukpazarı *Atikalipaşa Camii*** avlusu harabelik, helâ kapı önleri pislik içindedir (Sağlam, 1997.c:123-139).

Karaköy – Azapkapı – Beşiktaş hattında atlı tramvay çalışmaya başlar. Özellikle **Bahçekapısı – Aksaray** arası, atlar yokuşlarda zorlanmaktadır. Bu yüzden Avrupa'dan 8-10 beygir gücünde duman çıkarmayan lokomotifler ısmarlanır. Öte yandan arabacı esnafı da tramvay ile rekabete koyulur. İşlerine gitmek isteyenler, at da kiralayabilmektedirler (Sağlam, 1997.c:127).

Abdülaziz Dönemi'nde yeni saraylar yaptırılır ve dış borçlar yükselir. Abdülhamid, ekonomiyi dengelemek için bir dizi tedbir almak zorunda kalır. Dış borçları karşılayabilmek için ***Duyûn-u Umumiye İdaresi*** (günümüz İstanbul Erkek Lisesi Binası'nda) kurulur.

Kökleri Bizans'a kadar dayanan XV.yy'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun da uyguladığı "***Karantina***" sistemi dolayısıyla, İstanbul'a gelen ünlü piyanist Lizst'in de karantinada bekletildiği görülmektedir.

7.5.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

7.5.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Arkitekt, ilk ve ortaçağ boyunca insanların kentte, inançlarına göre ayrı mahallelerde oturduklarına, buna rağmen sürekli bir etkileşim içinde bulunduklarına değinir (İnançların Buluştuğu.. 1996:74-78) Tanzimat'tan sonra kentin bütünleşmesi ile, insanlar kaynaşmaya başlar. Daha önceki birlikte, ama ayrı ayrı yaşamlar, bir arada yaşamaya dönüşür. Bu, bir sosyal kimlik yenilmesidir. Ve bunun sonucunda da topluluklar (cemaatler) arasında son derece hızlı ve verimli bir etkileşim oluşur. Boysan (1996:25-29), kentlerin görünüşlerinin, toplumların çehresi olduğuna değinir. İlk anda gözle görünmeyen, o çehreleri biçimleyen ve anlamlandıran ruhları ise, o yüzlere, yani kentlere benzeyecektir.

Tanzimat Öncesi'nde İstanbul'a gelen gezginlerden Jane Pardol'un anılarında, yalı ve evlerin renk düzenleri şöyle tanımlanmaktadır:

Tablo:7.99. Konut renk düzeni

ETNİK DOKU	RENKLER
Türk Yapıları	[Evler,Yalılar] parlak renklerdedir
Ermeni ve Rum Yapıları	Donuk kırmızı, kurşûnî renklerdedir
Yahudi Evleri	Kara renktedir
Zengin Reaya veya ***Devlet Memurları'***na ***ait büyük konaklar***	İki ayrı evmiş gibi iki ayyrı renge boyanarak, alt sınıfların incinmesi engellenmiştir.

* Kaynak: Nayır (Tarih yok: 4/2), Onur vd. (1995)

* Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

7.5.2.3.2.Kent belleği:

Bu yüzyılda da İstanbul'un kimliği değişmemiştir. Yitirildiği veya unutulduğu sanılan ögeler, kentin ortak belleğinde yinelenmekte; kimlik tazeleyerek veya değiştirerek canlanmaktadır. Tıpkı XV.yy.da olduğu gibi ıslah (düzeltim/geliştirme/yenileme), tanzim (düzene sokma) ve çağdaşlaşma konularında büyük atılımların yapıldığı, gerçekleştirildiği gözlenebilmektedir. Geliştirilen sistem içindeki ögeler, "yenilenen" kimlikleri içinde, bazan kısa bazan da günümüze kadar işlevlerini sürdürmüşlerdir. Hızla değişen modalar, Kollektif Şuuraltı'nda yer alan temel kavramlara uyum sağlayamadıkların, kısa zamanda kimlik yenilemesine dönüşmektedirler. Uzun vadeli değişimlerde ise, kollektif şuuraltındaki temel kavramların yeniden düzenlenmesi ile birlikte, toplum artık bu yenileşmeyi bekler, özler durumda olmakta ve değişimi kolay kabullenmektedir.

II.Meşrutiyet Dönemi'nde milliyetçilik akımları da kuvvetlenir. Saraylar, hamamlar, köşkler ve kasırların yerine gelişen ve zenginleşen burjuvazinin istekleri doğrultusunda bankalar, apartımanlar, villalar, okullar ve hastaneler yapılmıştır (Kayhan,1995:302). Bunlar, kent belleğinde yer alan yeni ögelerdir. Özellikle **Beyoğlu** yakasında, XIX.yy Avrupa Mimari rüzgârları esmektedir; bu ise "*çok katlı apartımanlar*", **Galata ve Pera**'da "*Neo-Klasik*" ve "*Neo-Barok*" üslûbu binalar demektir. Cephe süslemelerinde *Dor*, *İyon* ve *Korint* tarzları bol bol kullanılmıştır (Niven,1988). Bunlar da, bin yıl öncesinin kollektif şuurunda yeralan ve yeniden canlandırılan Kent Bellek ögeleridir.

Bu yüzyılda, kent belleğinde yeralan imgelerin, yeniden fizikî mekânda belirdiği gözlenebilmektedir. Haliç'te üst üste birkaç kez köprülerin yinelenmesi, Yıldız Köşkü yerine saray yapımı, eski saray yerine Harbiye nezareti,...Nea Roma 'daki gibi idarenin 14 bölgeye ayrılması... gibi tekrarlanan kullanımlarla birlikte, pek çok mekansal imge, kimlik ve kişiliğini korumuştur. Buna karşılık, Haliç kıyılarında yapılan sahil saraylar ömürlerini tamamlamaya başlamışlar ve geçici bellek kayıtları olarak, yerlerini farklı kimlik ögelerine terketmişlerdir.

7.5.3.Yapma kimlik:

7.5.3.1.Yerleşik alanlar:

7.5.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Konutlar bahçeli, az yoğundur. Konut-işyeri ilişkisi, müslüman kesiminde [sur-içi **İstanbul**'u ve **Üsküdar**'da] sıkı-sıkıyken; **Galata**'da ayırım, bu yüzyılın 2.yarısında iyice belirginleşir.

a.Sur-içi:

İşyerlerinin ayırımıyla birlikte; konutlarda bir yaygınlaşma; giderek de konut sahalarında dükkanlar devreye girmiştir. Böylece konutaltı kullanımlar, giderek eski semtlerde boğulmalar yaratmıştır; çünkü ulaşılabilirlik, önemli bir sorun teşkil etmektedir.

b.Haliç/Galata/Pera/Beyoğlu:

1874'de İstanbul'a gelen Edmondo de Amıcıs, gördüğü **Beyoğlu**'nu şöyle anlatır (Niven,1988): ***" (.....) Pera, deniz seviyesinden yüz metre yüksektedir; hem sakindir hem eğlenceli; hem Haliç'e bakar, hem Boğaz'a. Avrupa kolonisinin West End'idir, zarafet ve safa şehridir. Yürüdüğümüz yolun iki tarafına İngiliz ve Fransız konakları, şık kahveler, göz kamaştıran dükkânlar, tiyatrolar, konsoloshaneler, kulüpler, sefaret konakları sıralanmış, bunların arasından bir kale gibi Beyoğlu'na, Galata'ya ve Boğaz sahilindeki Fındıklı'ya hakim olan Rus sefaretinin kâgir sarayı yükseliyordu."***

Bu dönemde **Teşvikiye, Nışantaşı** tarafları kırlık, hafif eğimli yerlerdir. Günümüzde **Topağacı** denilen semt, o dönemde ***Hacı Hüseyin'in Bağı***'dır.

c.Kadıköy:

Tablo: 7.100.Kadıköy'ün gelişimi

YILI	SEMTLER
1800'ler	1630'da IV.Murat'ın ordu için kamulaştırdığı **Osmanağa, Acıbadem, Hasanpaşa** köyleri, III.Selim'in tapusuna geçer. II.Mahmut'un gezinti ve av yeri olur.
1845	Abdülmecit, şimdiki Acıbadem'in bir kısmıyla Hasanpaşa'nın tümünü, ***Kapıcıbaşı Hacı Hüsamettin Efendi***'ye armağan eder

* Kaynak: Teoman (1980)

* Teoman'ın belgeleri, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

7.5.3.1.2.Yeni doku:

a. Sur-içi:

Vezir iskelesi – Hidayet Camii arasındaki **Demirkapı** semti, vezirlerin, devlet adamlarının mahallesi iken, **Hocapaşa** yangınları sonucu yanan konaklar dolayısıyla; ekâbir, **Bayezit/ Soğanağa**'ya taşınır. Yalılar ise depo ve mağazalara çevrilir. Mahalle alt sınıf gruplarına açılır. Bekâr odaları, hanlar ve genelevler ortaya çıkar. ***Melekgirmez Sokağı*** en ünlü eşkıya yatağıdır. 1812'de II.Mahmut tarafından, uygunsuz bulunan bu sokaktaki bekâr odaları, hanlar ve genelevler kapatılarak yıktırılır.

Yüzyılın başından itibaren **Beyazıt**'ın siyasî ve kültürel kimlik kazandığına değinen İşli (1994), yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi ve askeri kimliği de yenilediğine değinir. **Soğanağa, Çarşıkapı, Vezneciler** semtleri, paşa konakları, akademisyenlerin konutları ile doludur.

Kıray (1984) da, bu yüzyılda ekabir konaklarının **Bozdoğan, Horhor** ve **Cağaloğlu**'nda olduğuna değinir. **Karagümrük** ve **Balat**, sefalet mahallelerine dönüşmüştür. Bir zamanların mutena Yahudhaneleri (Yahudi Evleri) kırık-dökük haldedir, it-kopuk yuvasıdır. Bu yüzden kolluk kuvvetlerinin (polis gücünün) kuruluş sonrası, burada açılan ***Cibali Karakolu,*** ilerde sahne eserlerine de konu olacaktır.

b. Haliç/Galata/Pera/Beyoğlu:

1815 Bostancı defterlerine göre, ***Ayvansaray, Yâvedûd, Çamur, Defterdar, Eyüp ve Bostan iskeleleri*** arasında, Hanedan Sahilsarayları'na ilâve olarak şu yalılar da kayıtlıdır:

Tablo:7.101. Haliç sahilsarayları

ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Çalık Emini Yalısı	**Ayakapı**'dadır.
Kominar Yalısı	**Ayakapı**'dadır.
İskerletoğlu Yalısı	**Ayakapı**'dadır.
Urganizade Yalısı	**Ayvansaray**'dadır.
Seferizade Yalısı	**Ayvansaray**'dadır.
Sabık Tersane Emini Vahid Efendi Yalısı	**Ayvansaray – Yavedûd** iskeleleri arasındadır.
Karaağaç Ustası-zâde Ahmet Yalısı	**Ayvansaray – Yavedûd** iskeleleri arasındadır.
Sabık Bosna Mollası Efendi Yalısı	**Ayvansaray – Yavedûd** iskeleleri arasındadır.
Kasap Mustafa'nın Yalısı	**Ayvansaray – Yavedûd** iskeleleri arasındadır.
Kasap Ali'nin Yalısı	**Yavedûd – Çamur** İskeleleri arasındadır.
Sabık Arabacıbaşı Aliağa Yalısı	**Yavedûd – Çamur** İskeleleri arasındadır.
Kasap Ömer'in Yalısı	**Yavedûd – Çamur** İskeleleri arasındadır.
Diğer Ömer'in Yalısı	**Yavedûd – Çamur** İskeleleri arasındadır.
Memi Çavuş'un Yalısı	**Yavedûd – Çamur** İskeleleri arasındadır.
Kuzucu Zevcesi Hatunun Yalısı	**Yavedûd – Çamur** İskeleleri arasındadır.
Safa-i zade Yalısı	**Çamur – Defterdar** İskeleleri arasındadır.
Ahmet Haseki'nin Yalısı	**Çamur – Defterdar** İskeleleri arasındadır.
Hasan Efendi Yalısı	**Çamur – Defterdar** İskeleleri arasındadır.
Teberderan'dan Ali Efendi Yalısı	**Çamur – Defterdar** İskeleleri arasındadır.
Teberderan'dan Abdullah Ağa Yalısı	**Çamur – Defterdar** İskeleleri arasındadır.
Teberderan'dan Hüseyin Ağa Yalısı	**Çamur – Defterdar** İskeleleri arasındadır.
Eyüp Mollası Sabık Urgani-zade Efendi Yalısı	**Çamur – Defterdar** İskeleleri arasındadır.
Hacegândan Yusuf Efendi Yalısı	**Defterdar – Eyüp** İskeleleri arasındadır.
Yahya Bey Yalısı	**Defterdar – Eyüp** İskeleleri arasındadır.
Ali Bey-zâde Yalısı	**Defterdar – Eyüp** İskeleleri arasındadır.
Müstear Sadettin Bey yalısı	Hançerli Yalısı yıkılınca, arsasına bu iki yalı yapılır.
Müsahip Said Efendi Yalısı	
İbrahim Hanzade Yalısı	**Eyüp**'tedir. ***Halil Bey Yalısı*** olarak da bilinir.
Mevali'den Bekir Ağa-zâde Yalısı	**Eyüp – Bostan** İskeleleri arasındadır.
Mekke Mollası Mehmet Efendi Yalısı	**Eyüp – Bostan** İskeleleri arasındadır.
İbrahim Hanzade Yalısı	**Alibeyköy**'dedir.***Halil Bey Yalısı*** olarak da bilinirler.
Mekkîzade Yalısı	**Sütlüce**'dedir. Mekke mollasının oğlunun yalısıdır.
Dabbağzade Yalısı	**Sütlüce**'dedir.

* Kaynak: Kayra vd. (1992), Haskan (1996)

III.Selim'in kararıyla, ***Galata Saray*** arazisinin bir kısmı bölünür ve Hıristiyanlara satılır. Bahçeli evler şeklinde yerleşime açılır (1801).

* Kayra vd.'nin belgeleri, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

1831 yangınından sonra **Cadde-i Kebir** [İstiklâl Caddesi]'in güneyi, 1870 yangınından sonra da kuzeyi bayındır hale getirilir (Niven,1988). Sık sık ortaya çıkan yangınlar dolayısıyla, Abdülmecit tarafından çıkartılan *Hatt-ı Hümâyun* ile, artık yapıların taştan yapılması koşulu getirilir (Kıray,1984).

İstanbul'da ilk Toplu Konut denilebilecek "***sıra-evler***", **Beşiktaş**'ta "**Akaretler Yokuşu**"nda 1870'lerde inşa edilir (Çinici,1991:180). Aslında saray hizmetlileri için lojman anlamında yapıldıklarından, mutfakları yoktur; çünkü çalışanların sarayda yiyecekleri düşünülmüştür. Üstelik yangınlara karşı çıkarılan *Hatt-ı Hümâyun*'a göre de kâgir inşa edilirler. 1853-54'de ***Teşvikiye Camii***'ni yaptıran Abdülmecid, burada **Teşvikiye** mahallesinin kurulmasını emreder. Ferman, cami avlusundaki 2 taşa kazınır. 93 Harbi olarak da bilinen 1877-78 Türk-Rus savaşı sonucu, Alibeyköy'e göçmenler yerleştirilir ve konut mahalleleri açılır. (Bayrı: 1951)

c. Kadıköy:

Yüzyılın başlarında Sıvas Valiliğine atanan ***Baba Paşa***, **Haydarpaşa** çayırında koşular, kılıç-kalkan oyunları düzenler. Bu oyunlar dolayısıyla mahalle, **Koşuyolu** adı verilir (Teoman,1980) **Üsküdar**, **Tunusbağı**'na doğru konutlar ilerlemiştir. **Doğancılar** da tamamen dolmuştur.

1870'lerde Fenerlibahçe cıvarı bağlar, buğday tarlalarıdır. Alman Müller, İsviçreli Semadeni, Belçikalı Singriye ve Fransız Baron Oppenheim, buraları yatırım maksadıyla satın alırlar.
İstanbul'un ilk "**apartımanlar**"ı, yüzyılın 2.yarısında Kadıköy **Yeldeğirmeni** semtinde inşa edilir. Çoğu Musevîlere aittir. İlk Türk apartımanı, ***Dr.Celal Muhtar Bey'in Evi***'dir (Gözden Uzak..1997:48-50).

Tablo: 7.102. Kadıköy'de yeni yerleşimler

YILI	GELİŞİMİ
1839	Kadıköy yakası, Boğaziçi'nden sonra tam bir **Sayfiye** [Yazlık] yeridir. Fransız, İngiliz, İtalyan ailelerden İstanbul'da yaşıyanlarla zengin Rum ve Ermeniler, Kadıköy küçük Moda kesimindeki Cevizlik yöresinden **Moda Burnu**'na kadar ***Mühürdar Bağları***'nı satın alarak yerleşmeye başlarlar. Gelenek ve yaşantıları farklı olduğu için, halk, yeni anlamına "**Moda**" olarak onları adlandırır. Giderek ***Fransız, İngiliz, İtalyan kiliseleri*** yapılır, ***St.Joseph Lisesi*** kurulur.
1845	**Yel değirmeni**'nde postane açılır.
1850	**Fenerlibahçe** arazisi Fransız, İngiliz. Belçikalı ve Alman 4 kişi tarafından yatırım için satın alınır.
1851	Kadıköy 4 mahalleye ayrılır: **Osmanağa, Tuğlacıbaşı, Caferağa, İbrahimağa [Koşuyolu, Haydarpaşa, Selimiye** bu mahallenin sınırları içindedir].
1860	Çeşmeler, köşkler, camiler yapımına hız verilir. Yine bu yıllarda **Kızıltoprak**'taki Tuğlacıbaşılığa. ***Tuğlacı Hacı Mustafa Efendi*** seçilir. **Kayışdağı** Caddesi'ndeki ocak bacası onundur. Bu yüzden bu mahalle, **Tuğlacıbaşı** adı verilir.
1876	**Çayırönü** [Hasanpaşa] kesimine Romanya ve Bulgaristan'dan Manavlar [Türkler] getirilerek yerleştirilir.
1880	**Fenerlibahçe**, levantenlerin yazlığı olur.
1882	II.Abdülmecit'in ***Maarif Nazırı Zühtü Paşa***, **Kızıltoprak**'ta bir cami ve okul yaptırır.
1885	**Kuzguncuk - Dağhamamı** kesiminde bir yangın çıkar ve yörede oturan Yahudiler, **Yeldeğirmeni**'ne göçerler.
1896	**Kızıltoprak** Mahallesi kurulur ve kütüğe kaydedilir.
1895	Müller, Semadeni, Singriye ve Oppenheim'ın varisleri tarafından satılan **Fenerlibahçe** arazisi, parsellenir, tacirlere satılır. Semt villalarla dolar.
1898	Rumlar **Yeldeğirmeni**'nde kilise inşa ederler. O dönemde **Rasimpaşa, Acıbadem, Kaptan Hasanpaşa** mevkileri, **Osmanağa Köyü**'ne bağlıdır ve buranın bir Türk bir de Rum Muhtarı mevcuttur.
1889	**Yel değirmeni**'nde bir Havra [Sinagog] yapılır.

Kaynak: * Sentez.

d.Boğaziçi yerleşmeleri:

Bebek kıyılarından **Dolmabahçe**'ye kadar ***Feriye Sarayları*** (hanedan sahil sarayları) mevcuttur. ***Fulya*** ve ***Ihlamur Deresi***'nin aktığı yerde ***Ihlamur Mesiresi*** ve ***Hüseyin Ağa Bağı*** ünlüdür. **Bebek** sırtları, ABD'nin misyonunda kurulan ***Robert Kolej*** ile canlanır. Çoğunluk Türk olsa da, İngiliz, Amerikalı, Fransızlar aileler de mevcuttur. Türklerin **Arnavutköy**'e yerleşmesi, XIX.yy'da daha da artar. **Çengelköy**'de Ermeni evleri, **Arnavutköy**'de Rum Boyarlar'ın evleri ve yalıları; **Salacak**'ta yalılar mevcuttur.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.103. Boğaziçi'nin ünlü yalıları

ADI/KİMLİĞİ	MEVKİİ
Cami, karakol	**Akıntı Burnu**'na bir cami ve karakol yapılır. Böylece kentleşme belirginleşir.
Düzoğlu Yalısı	**Kuruçeşme'**dedir.
Kâgir Binalar	**Arnavutköy** yangınından sonra, Boğaziçi'nin diğer kesimlerinde olduğu gibi Arnavutköy'de de kâgir binalar yapılmaya başlanır.
Moroz Efendi Yalısı	**Arnavutköy'**dedir.
Rum Boyarlar'ın evleri ve yalıları	**Arnavutköy – Bebek** arasındadır.
Tıngıroğlu Yalısı	**Rumeli Hisarı – Boyacıköy** arasındadır.
Kadızade Yalısı	**İstinye**'dedir.
Ohannes Efendi Yalısı	**Yeniköy**'dedir.
Bibikiye Yalısı	**Tarabya**'dadır.
Ferruh İsmail Bey Yalısı	**Kireçburnu**'ndadır.
Osmanlı – Rum yalıları	**Sarıyer**'dedir.
Abdi Bey Yalısı	**Yenimahalle**'dedir.
Nazif Efendi Yalısı	**Vanıköy**'dedir.
Moralı Ali Efendi Damadı Yalısı	**Vanıköy – Kandilli** arasındadır.
Tıngıroğlu Yalısı	**Kandilli**'dedir.
Salihzâde Yalısı	**Kanlıca**'dadır.
Abdurrahman Münip Efendi Yalısı	**Çubuklu**'dadır.
Hammâmîzâde Yalısı	**Beykoz**'dadır.
Kadızâde Yalısı	**Beykoz**'dadır.
Arif Efendi Yalısı	**Beykoz Hünkâr İskelesi**'ndedir.

Kaynak: * Sentez.

7.5.3.2.Kurumsal donatılar:

7.5.3.2.1.Resmi yapılar:

Merkezî idare dışında, saltanata yakın kişilerin ve görevlilerin konutları, hizmet binaları olarak bilinir ve kullanılır.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:7.104. Hizmet binaları

ADI	YER/KİMLİĞİ
Bab-ı Ali	**Beyazıt-Sirkeci-Sultanahmet** üçgeni, *Bab-ı Ali* ve *Nezaret* (Bakanlık) binalarına tahsis edilerek, merkezi idare bölgesi halini alır.
Paşakapısı	**Üsküdar**. Sadrazam ailesinin oturduğu konut. Yer dar geliyorsa, bir konak kiralanır ve oraya taşınılır, orası *Paşakapısı* olur
Ağa Kapısı	Yeniçeri Ağası'nın [Başkumandan'ın] oturduğu ve kışlaları denetlediği konut.
Eski Meclis-i Mebusan	**Sultanahmet.** Eski ***Dar'ül-Fünûn-u Osmani.*** 1870 sonrası, üniversitenin **Türbe**'deki yeni binasına taşınmasından sonra, Kırım Savaşı sonucu İstanbul'a gelen Fransız askerlerine *Hastane, Maliye, Adliye, Evkaf Nezareti* (Vakıflar Bakanlığı) ve *Meclis-i Mebusan* binası olarak kullanılır.
Meclis-i Mebusan	**Çırağan.** Tanzimat Fermanı sonucu kurulan I.Meşrutiyet (1876) ve Mebuslar Meclisi'nin ilk toplantı yeri *Çırağan Sarayı*'dır.
Maliye Nazırı	**Şahzadebaşı/Bozdoğan**'daki konağından maliyeyi yönetir.
Mebeyinci Konağı	**Beyazıt/Soğanağa.** Saray Mabeyincisi'nin konağının bulunduğu yere de Mabeyinci Yokuşu denmiştir.
İmaret Kasrı	**Beyazıt.** Camiin Kaşıkçılar Kapısı karşısında 1810'da II.Mahmut tarafından yaptırılır.
Kaptanpaşa Sarayı	**Kasımpaşa**'dadır. Kaptan-ı Derya'nın ikametgâhıdır.
Tersane Divanhanesi	**Kasımpaşa**'dadır.
Gümrük	**Karaköy**'dedir.
Nakkaşhane/Divanhane	**Sultanahmet**'tedir. Yüzyılın başında yıktırılır.
Bayezit Kulesi	**Bayezit**'tedir. Yangın Kulesi olarak ahşap inşa edilen kule, 1826-28'de taş olarak yenilenir.
Gazhane	**Bakırköy, Dolmabahçe, Kuzguncuk, Hasanpaşa**. Yüzyılın sonunda kullanıma giren havagazı için 4 adet yaptırılır.

Kaynak: * Sentez.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.105. Haliç hanedan ve paşa sahilsarayları/ köşkleri

	ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Saray	**Sepetçiler kasrı**	**Sarayburnu.** Topkapı Sarayı'nın ilave pavyonlarından.
	Yalı/Cebeciler Kasrı	**Sarayburnu.** Şimendifer hatları döşenirken yıktırılırlar.
	Sinan Paşa (İncili) Köşkü	**Sarayburnu.** Şimendifer hatları döşenirken yıktırılırlar.
	Alay Kasrı	**Sarayburnu**. Topkapı Sarayı'nın ilave pavyonlarından.
Haliç – Sur-dışı Kıyıları	**Beyhan Sultan Yalısı**	**Ayvansaray- Eyüp** arasındadır. 1835'de Hibetullah Sultan Yalısı ile birlikte yıktırılır; ortak arsalarına ***Feshane-i Amire*** binası yaptırılır.
	Hîbetullah Sultan Yalısı	**Eyüp**'tedir. Mîrî olan yalı, *Beyhan Sultan*'a tahsis edilir.
	Hatice Sultan Yalısı	**Eyüp**'tedir. III.Selim'in kızkardeşidir. Vefatından sonra 1822'de yıktırılır. Arsasına ***İplikhane Fabrikası*** inşa edilir.
	Hatice Sultan Yalısı	**Eyüp,** *Yâvedûd* Camii yanındadır. Yüzyılın ilk yarısında yıktırılır; iskelesi de olan hamamı, çarşı hamamı olarak kullanılır. Yalı arsasına *un değirmeni* yapılır. (1987'de arsa yeşil alan olur.)
	Hanım Sultan Yalısı	**Eyüp, Bahariye** kıyısındadır. Geçen yüzyıldan kalmadır.
	Hançerli Yalısı	**Eyüp**, Şah Sultan Camii yanında, **Bostan İskelesi**'ndedir. XVI.yy'dan kalmadır.
	Şah Sultan Yalısı	**Eyüp**'tedir.
	Sa'dâbâd Sarayı	**Eyüp**'tedir.
	Baharâbâd/ Bahariye Kasrı (İdris Köşkü)	**Eyüp/Bahariye**'de, Piyer Loti cıvarındadır.Semte adını verir. (XVI.yy'da II.Bayezit, Bitlis-i İdrisî'ye buradaki ilk kasrı hediye etmiştir.)
	İmaret-i Amire Bahçesi	**Bostan İskelesi**'ndedir.
Haliç	**Karaağaç Kışlası**	**Alibeyköy**'dedir.
	Humbaracı İzzet Efendi Yalısı	**Sütlüce**'dedir.
	İngiliz Mustafa Ağa Yalısı	**Sütlüce**'dedir.
	Çıtak Mustafa Paşa Yalısı	**Halıcıoğlu**'ndadır.
	Aynalı Kavak Kasrı	**Sütlüce**'dedir.
	Kaptan Paşa Sarayı	**Kasımpaşa**'dadır.
	Çağlayan Köşkü	**Kâğıthane**'dedir. Semte adını verir.
	Kurşunlu Mahzen Köşkü	**Karaköy**'dedir.

Kaynak: ♣ Sentez

♣ Kaynakça'da adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.106. Boğaziçi hanedan ve paşa sahilsarayları/köşkleri

	ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Rumeli Yakası	Cemile Sultan Sarayı	**Fındıklı.** (1920'de son Mebusan Meclisi Toplanacaktır. Günümüz MSÜ Mimarlık Fakültesi Binası.)
	Behice Sultan Sarayı	**Fındıklı.** (Cumhuriyet Dönemi'nde *Beşiktaş Kız Lisesi*'ne çevrilir. Günümüz MSÜ Dekoratif Sanatlar Binası)
	Dolmabahçe Sarayı	**Dolmabahçe.** I.Ahmet tarafından doldurularak üzerine kasır yaptırılan hasbahçe, 1843'te yeniden ele alınır. 1853'te sarayın yapımı biter.
	Ihlamur Kasrı	**Ihlamur**'dadır. I.Abdülmecid, şehzadelerin sünneti için bu kasrı yaptırır (1855-57).
	Atiye Sultan Köşkü	**Ihlamur**'dadır. *Fulya* ve *Ihlamur Derelerinin* aktığı ***Ihlamur Mesiresi***'nde, I.Abdülhamid'in kızı adına yapılan bu köşk, sonradan ***Mevlevî Dergâhı*** olur.
	Yıldız Sarayı	**Yıldız.** I.Abdülmecid, annesi adına yapılmış kasrı söktürür; 1842'de ***Dilkuşâ Kasrı***'nı yaptırır. ***Yıldız*** adlı gözdesine armağan eder. Saray ve semt, bu isimle anılır. Abdülhamit sarayı genişletmiş ve saltanatı süresince burada ikamet etmiştir
	Malta,Çadır, Çit Köşkleri	Abdülaziz zamanında ***Yıldız Sarayı*** bahçesine yaptırılırlar ve bir köprü ile *Çırağan Sarayı*'na bağlanırlar.
	Beşiktaş Sarayı	**Beşiktaş**'tadır.
	Halet Efendi Yalısı	**Beşiktaş – Çırağan** arasındadır.
	Çırağan Sarayı	**Çırağan.** II.Mahmut tarafından, yazlık saray olarak kullanılan Çırağan, 1839'da yenilenir. Abdülaziz, bu sahilsarayı yıktırır; 1865/66'da **Ortaköy-Beşiktaş** arasına yeni, şaşaalı bir saray yaptırır, Fatma Sultan'a verir. 1871'de saray tekrar yenilenir.
	Mecidiye (İtfaiye) Köşkü	I.Abdülmecid yaptırır. Günümüzde ***İtfaiye Köşkü*** olarak da bilinir. Boğaz ve Marmara'ya hakim bir tepededir.
	Naile Sultan Köşkü	**Ortaköy-Kuruçeşme** arasındadır.
	Naciye Sultan Köşkü	**Ortaköy.** ***Enver Paşa Köşkü*** olarak da bilinir.
	Neşetâbâd Sarayı	**Defterdar Burnu**'ndadır.
	Esma Sultan Sarayı	**Kuruçeşme'**dedir.
	Süreyya Kasrı	III.Ahmet için **Kuruçeşme** sırtlarında yaptırılır.
	Beyhan Sultan Sarayı	**Bebek**'tedir.
	İzzet-i âbâd Köşkü	**Bebek sırtları**'ndadır.
	Hümâyûnabâd Sarayı	**Bebek**'tedir.
	Dürrîzâde Yalısı	**Rumeli Hisarı**'ndadır.
	Mekkîzade M.Asımî Efendi Yalısı	**Rumeli Hisarı – Boyacıköy** arasındadır.
	Ebûbekir Paşa Yalısı	**Rumeli Hisarı – Boyacıköy** arasındadır.
	Reisülküttap Azmi Efendi Yalısı	**Emirgân**'dadır.
	Mediha Sultan Kasrı	**Baltalimanı.** II.Abdülhamit Dönemi'nde yaptırılır (1887).
	Mustafa Reşit Paşa Yalısı	**Baltalimanı**'ndadır. ***Kemik Hastanesi***'ne çevrilir.
	Said Halim Paşa Yalısı	**Yeniköy'**dedir.
	Padişah'ın Yalısı	**Kireçburnu**'ndadır.
	Elçilik ve çevirmen yalıları	**Büyükdere**'dedir.
	Ağa Hüseyin Paşa Yalısı	**Tabya mevkii**'ndedir.

Anadolu Yakası	**Mahmut Muhtar Paşa Köşkü/ Mermer Köşk**	**Kadıköy**'dedir. 1897'de yapılmıştır. Sonradan ***Kadıköy Kız Lisesi***'ne çevrilir.
	Hafız İsmail Paşa Yalısı	**Haydarpaşa**'dadır.
	Haydarpaşa Malikânesi	**Haydarpaşa**'dadır.
	Şerefâbâd Kasrı/ Ayazma Kasrı	**Harem**'dedir. ***Ayazma Hasbahçesi***'ne yapıldığından, ***Ayazma Kasrı*** olarak da bilinir.
	Kaptanpaşa Yalısı	**Salacak**'tadır.
	Tiryal Hanım Köşkü	**Üsküdar-Çamlıca**'dadır.
	Abdülmecit Efendi Köşkü	**Üsküdar, Bağlarbaşı**'ndadır.
	Hüseyin Avni Paşa Köşkü	**Üsküdar**'dadır.Halide Edip Adıvar'ın babasına kaldığı için ***Edip Bey Köşkü*** olarak da bilinir.
	Vahdettin Köşkü	**Üsküdar**'dadır. ***Köçeoğlu Köşkü*** olarak da bilinir.
	5.Kadınefendi Yalısı	**Üsküdar-Kuzguncuk** arasındadır.
	Mocanlar Yalısı/ Pembe Yalı/ Fethi Ahmet Paşa Yalısı	**Üsküdar-Kuzguncuk** arasındadır. I.Abdülhamit döneminde yaptırılan yalı, kullanımına göre farklı isimler alır.
	Abraham Komonda Paşa Yalısı	**Kuzguncuk**'tadır.
	Mehmet Emin Rauf Paşa Yalısı	**Kuzguncuk**'tadır.
	Elmaspaşazâde Sadık Bey Yalısı	**Kuzguncuk – Beylerbeyi** arasındadır.
	2.Kadınefendi Yalısı	**Kuzguncuk – Beylerbeyi** arasındadır.
	Beylerbeyi Yalısı/ Eski Beylerbeyi Sarayı/ Beylerbeyi Sarayı	**Beylerbeyi**'ndedir. Semte adını da veren Rumeli Beylerbeyi'nin ikamet ettiği yalı, II.Mahmut tarafından saray olarak kullanılır. Ahşap binanın yanması üzerine, 1861-65'de günümüz saray inşa edilir.
	Sadullah Paşa Yalısı	**Çengelköy**'dedir. I.Abdülhamit, yalıyı Dar'üs-saade ağası Mehmet ağaya verir.
	Sadrazam Ahmet Paşa Yalısı	**Çengelköy**'dedir.
	Sadrazam Yusuf Paşa Yalısı	**Çengelköy**'dedir.
	Abdullah Paşa Yalısı	**Vaniköy**'dedir.
	İcadiye Kasrı	**Vaniköy**'dedir.(1911'de yerine rasathane yapılır.)
	Adile Sultan Kasrı	**Kandilli**'dedir.II.Mahmud'un kızı adına yaptırılan bu kasır, sonradan *Kandilli Kız Lisesi* olur.
	Defterdar Fevzi Efendi Yalısı	**Küçüksu**'dadır.
	Küçüksu Kasrı	**Küçüksu**'dadır.
	Göksu Kasrı	**Göksu**'dadır. 1856'da yapılır.
	Yâsincizâde Yalısı	**Göksu**'dadır.
	Amcazâde Hüseyin Paşa Yalısı	**Anadolu Hisarı**'ndadır.
	Sadrazam Said Galip Paşa Yalısı	**Bahaî Koyu**'ndadır.
	Şeyhülislâm Topal Atâullah Efendi Yalısı	**Çubuklu**'dadır.
	Yeniçeri Ağası Halil Ağa Yalısı	**Çubuklu – Paşabahçe** arasındadır.
	Kile Nazırı Mustafa Ağa Yalısı	**Paşabahçe**'dedir.
	Eski Beykoz Kasrı	**Beykoz**'dadır. 1854'de yapılır.
	Hidiv Kasrı	**Beykoz**'dadır. Boğaz'ın ilk taş binasıdır (1845). *Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa* yaptırır.
	Halil Haseki Yalısı	**Beykoz-Sütlüce** arasındadır.

Kaynak: ♣ Sentez

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Sur-içi/ Nefs-i İstanbul'da, ***Divanyolu-Gülhane Caddesi*** üzerindeki eski bir Bizans kilisesi temelleri üzerinde inşa edilen ***Sadrazam Hersek-Zade Ahmet Paşa***'nın sarayı yıkılınca, yerine ***Necmeddin Molla***'nın ikametgâhı yapılır. Onun da yıkılmasından sonra **Abud Efendi Konağı** yapılır (Nemlioğlu,1986). Şam'dan gelip İstanbul'a yerleşen *Ahmet Abut Efendi*, uzun yıllar Ticaret Odası Başkanlığı yapmış; **Sultanhamam** ve **Beyoğlu**'nda birçok hanlar yaptırmıştır. Keza **Divanyolu**'ndaki ***Gedikli Kâhyası Salih Efendi Konağı*** (Günümüz Sağlık Müzesi) önemli taş yapılardandır. **Makriköy** [Bakırköy]'de küfeki taşından yapılmış nefis cephesiyle ***Siyavuşpaşa Kasrı*** (Kuntay,1983), **Kadıköy** ***Haydarpaşa Çayırı***'nda bulunan ***Haydarpaşa Konağı*** (Bilgin, 1997:35-40) artık mevcut değildir.

7.5.3.2.2.Askeri yapılar:

Tablo:7.107.Askeri yapılar

ADI	MEVKİİ
Daire-i Umur-ı Askeriye/ Harbiye Nezareti	**Bayezit.** İstanbul Şehremaneti tarafından, Fatih'ten kalma eski harap saray yıktırılır ve yerine *Harbiye Nezareti* (Savaş Bakanlığı) yaptırılır (1866-70).
Rami Kışlası	**Rami.** Sur-dışında yerini korumaktadır.
Davutpaşa Kışlası	**Sur-dışı/*Davutpaşa Hasbahçesi.*** II.Mahmut Dönemi'nde Yeniçeri Ocağı kaldırılınca, Rumeliye giden ordunun hareket noktası olan bu bölgeye kışla kurulur. XVII.yy'dan itibaren 1 saray ve 1 mescidi olan bu alana, Davutpaşa Sahrası da denir.
Yıldız Askeri kışlası	**Yıldız** Sarayı'na yerleşen Abdülhamit, ıslahat hareketleri boyunca sarayın korunması için çevresine bir kışla konuşlandırır.
Erkân-ı Harbiye	**Yıldız** Sarayı mabeyn bölümüne *Harp Akademisi* taşınır.
Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Askeri Tıp Okulu)	Önce **Şehzadebaşı**'nda iken, *Cerrahhane* ile birlikte Sarayburnu'ndaki ***Sinanpaşa (İncili) Köşkü***'ne taşınır. Demiryolu inşası sırasında 1871'de köşk yıktırılınca taşınır.
Cebeciler Kışlası	Yangından sonra 1813'te tekrar inşa edilir.
Muzıka Kışlası	**Hasköy.** 1826-28'de ***Asakir-i Mansure-i Muhammediye*** için inşa edilir. Hastane, un değirmeni, fırın, cami, hamam mevcuttur.
Feshane-i Amire	**Eyüp**'tedir. Orduya fes ve çuha imalatı için *Hatice, Beyhan Sultan Yalıları* ile *Molla Müftü Türbesi* yerine inşa edilir.
İplikhane Kışlası	**Eyüp**'tedir. *Hibetullah, Hatice, Hançerli Sultan Yalıları* yıktırılarak, yerlerine yaptırılır. (1828)
İplikhane Kışlası	**Eyüp**'tedir. İplikhane fabrikası işlevini kaybedince, kışlaya çevrilir. (20.yy.da yıktırılır, yeri parsellenerek satılır.)

Tekfur Sarayı	**Ayvansaray.** Bizans'tan kalma saray, önce ***Şeşhane*** (6 yivli top dökümhanesi), ardından ***Yahudhane*** (Yahudi Evi) ve ***cam fırını olur.***
Maçka Kışlası	**Maçka**'dadır.Sıbyan Bölükleri buraya taşınır.
Maçka Silahhanesi	**Maçka**'dadır.
Harbiye Mektebi	**Harbiye**'dedir.
Taksim ve ***Hamidiye Kışlaları***	**Taksim**'dedir.
Talimhane Kışlası	**Taksim.** *Talimhane Mevkii*'ndedir.
Karaağaç Kışlası	**Sütlüce**'dedir.
Humbaracılar Kışlası	**Hasköy**'dedir.
Yeni Dökümhane	**Sütlüce**'dedir.
Tersane, kışla, depolar	**Hasköy**'dedir.
Kalyoncular Kışlası	**Kasımpaşa**'dadır. Havz-ı Kebir denilen büyük havuz oradadır.
Büyük Liman	**Boğaziçi,** *Tabyalar Mevkii*'ndedir.
Hamsialtı Limanı	**Boğaziçi,** *Rumeli Kavağı Mevkii*'ndedir.
Bağlaraltı Limanı	**Boğaziçi,** *Rumeli Kavağı Mevkii*'ndedir
Rumeli Kışlası	**Rumeli Feneri,** *Kale Mevkii*'ndedir.
Anadolu Feneri Limanı	**Anadolu Feneri.**
Ceneviz Kalesi ve Kışlası	**Anadolu Kavağı.**
Macar Bahçesi ve Tabyası	**Anadolu Kavağı,** *Sütlüce Mevkii*'ndedir.
Umur yeri ve Moskof Taşı	**Beykoz**'dadır.
Hünkâr İskelesi	**Beykoz – Sütlüce** arasındadır.
Selimiye Kışlası	**Kadıköy**
Bahriye Mektebi	**Heybeli Ada**'da tedrisata başlar.
Nizamiye Karakolu	Eski Bostancı Ocağı yerine kurulur.

Kaynak: * Sentez

7.5.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

7.5.3.2.3.1.Ticarî yapılar:

1.Merkez: **Sur-içi**: ***Kapalı Çarşı*** ve ***Mısır Çarşısı*** önemini koruyan ticaret merkezleridir. Kapalı Çarşı adetâ bir kent halini almıştır. Amicis (Baskı.1993:87), 1874 yılı anılarında, Kapalıçarşı'yı şöyle tanımlamaktadır:

Kapalıçarşı'nın dış taraftan dikkati çekecek ve içerisini tahmin ettirebilecek bir hali yoktur. Bu, Bizans üslûbuyla yapılmış, gayrı muntazam, yüksek kurşunî duvarlarla çevrili, kurşun kaplı ve çarşıyı aydınlatan pencereleri olan bir sürü ufak kubbeli, kârgir, muhteşem bir yapıdır

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

(....) Bulunulan yer bir bina değil, oymalı direklere ve sütunlara dayanan kemerli kubbelerle örtülmüş iç içe sokakları, mescitleri, çeşmeleri, dört yol ağızları, küçük meydanları olan, kesif bir ormana sızan güneş ışığı gibi zayıf, loş bir ışıkta aydınlanan ve pek büyük bir kalabalığın dolaştığı hakiki bir şehirdir. Her sokak bir çarşıdır ve hemen hepsi de, beyaz taştan kemerleri olan bir kubbeyle örtülü, cami sahını gibi, arabesklerle süslü bir ana yola açılır. Yarı aydınlık bu sokakların içinden, dalgalanan kalabalığın arasından sağır edici bir gürültüyle arabalar, atlar ve süvariler geçer. (.....).

(.....) Bu koca çarşı bir kışla kadar muntazamdır ve bir iki saat içinde, yol gösteren olmadan, insan aradığı herşeyi bulabilecek hale gelir. Her türlü malın küçük bir mahallesi, küçük bir sokağı, küçük bir koridoru ve küçük bir meydanı vardır. Bunlar, büyük bir evin salonları gibi, birinden ötekine geçilen birçok küçük çarşıdır ve her çarşı, içinde hiçbir şey almadan dolaşılan, kahve içilen, serin serin oturulan, on dilde konuşulan, Şark'ın en güzel kadınlarıyla gizlice göz göze gelinen bir müze, bir gezinti yeri, bir pazar ve bir tiyatrodur.

Gülersoy (Tarih Yok:58) da, buranın tarih boyunca her türlü trafiğe açık olduğunu vurgular. Yaya, eşekli, atlı, arabayla, hatta sıra sıra develerle Kapalıçarşı'da dolaşılabilmektedir. 1894'deki iki büyük depremle Kapalıçarşı büyük hasar geçirir ve 4 yılda onarılır. Kapalıçarşı'nın Bayezit çıkışında ve meydanda, II.Abdülhamid Dönemi'nde sahaf, berber, kâğıtçı, kebapçı,vb... syyar esnaf barakaları mevcuttur (İşli, 1994.a:54). En eski eczane de yine bu meydanda açılmıştır.

Başka bir ünlü çarşı da, yine Kapalıçarşı kadar geçmişe uzanabilen ***Mısır Çarşısı***'dır. Burada bir Ticaret Kadısı oturmakta; fiyat tesbitleri yapmakta ve hile yapan esnafi cezalandırmaktadır. Amicis (Baskı.1993:84) anılarında, bu çarşı ile ilgili de güzel gözlemlerde bulunur:

(....) kemerli ve asma dallarıyla tezyin edilmiş eski bir kapının altından geçilir ve ortasından uzun, düz, üstü örtülü, tıklım tıklım insan, sandık, sepet, çuval, eşya dolu loş dükkânlarla çevrilmiş bir yol geçen büyük kârgir bir binanın karşısına gelinir. İçeriye girer girmez, insanın burnuna öyle keskin bir nebat kokusu çarpar ki, neredeyse gerisin geriye dönülür. Burası, Hindistan, Suriye, Mısır ve Arabistan'dan gelen her türlü baharatın, toplanarak, odalıkların ellerini, yüzlerini boyayan, evlere, hamamlara, ağızlara, sakallara ve yemeklere güzel kokular veren, asabî paşalara kuvvet kazandıran, bedbaht zevceleri yatıştıran, tiryakileri uyuşturan,

muhteşem şehre hayal, sarhoşluk ve keyif dağıtan esans, hap, toz, merhem haline döndüğü Mısır çarşısıdır. Çarşıda biraz yürüyünce insan, sersemlemeye başlar.(....) sarhoş edici kokuların tesiri, açık havaya çıkınca bile bir müddet devam eder.(...).

Ayrıca sokaklarda kurulan pazarlar, çoğunlukla yiyecek maddeleri satmaktadır. Belli günlerde belli semtlere taşınan pazarlar, oraya adlarını da verirler:

Tablo:7.108. Semt pazarları

ADI	MEVKİİ
Salı Pazarı	**Fındıklı**
Çarşamba Pazarı	**Fatih**
Perşembe Pazarı	**Karaköy**
Balık Pazarı	**Eminönü-Pera**
Bit Pazarı	**Beyazıt** (eski giysiler satılan pazardır)

Kaynak: ♣ Sentez

Haliç cıvarında dökümhaneler ve mezbahalar türer. Bunların cürufu, giderek Haliç'i kirletmeye ve 200 yıllık alüvyon birikinti adalarını cüruf birikinti öbekleri haline sokmaya başlar. **Silahtarağa**'daki silah fabrikası'nda orduya tüfek imal edilmektedir. **Yeniköy**'de *mumhane* hizmet vermektedir.

Özellikle II.Abdülmahid Dönemi'nde (1876'dan itibaren) güçlenen; halkın devlet sohbeti ve sazlı sözlü maniler, bazan da köçekler (kadın kılığında erkek dansörler) ile eğlendiği kahvelerin bir kısmı üst düzeyin, bir kısmı halk tabakasının, hatta esnafın devam ettiği ticarî işletmeler olarak önem taşımaktadır. Özellikle Ramazanlarda ve Bayramlarda daha da dolup taşmakta, sahura kadar açık kalmaktadırlar. Bunları işletenlerden çoğu, ticaret erbabıdır:

İstanbul'un ve Haliç kıyılarının Ticaret İskeleleri varlıklarını korumaktadır ve bazıları yenilenmiştir [Tablo:7.75.,Tablo:7.101., Tablo:105.]

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo:109. Sur-İçi çalgılı kahveleri

ADI/İŞLETENİ	MEVKİİ/İŞLEVİ
Kâtip Mahmut'un Kahvesi	**Şehzadebaşı/Çukurçeşme**'dedir. Hatırlı kişiler uğrar.
Kadayıfçı Ali'nin Kahvesi	**Aksaray**'dadır. Meydan şairleri çalar, mânî olurlar.
Arnavut Recep'in Çalgılı Kahvesi	**Divanyolu**'ndadır. Fazla rağbet edilmeyen bir yerdir.
Halit Hoca'nın İşlettiği Çalgılı Kahve	**Unkapanı**'ndadır. İşleteni, Bahriye nezareti fabrikalarında ustabaşıdır. Çok kalabalık ve şenlikli olmasına rağmen, şairlerin pek uğramadığı bir yerdir.
Laz Yakup'un İşlettiği Çalgılı Kahve	**Balat**'ta, ***İstrati caddesi***'ndedir. Köçek oynatarak çok müşteri çeker. Şairler az uğramışlardır.
Kâhya İsmail'in İşlettiği Çalgılı Kahve	**Eyüp/*Defterdar İskelesi***'ndedir. İsmail, aslında hamal kâhyasıdır. Ramazanda, ***Balıkçı Hacı Mehmet***'e kahvesini süsletmiştir. Yenilikleri seven bir kişidir. Tanınmış meydan şairleri gelmişlerdir.
Dolmacı Ermeni Mihran'ın Kahvesi	**Halıcıoğlu**'ndadır. Ermeni meydan şairlerinin "***Ermeni Ağzı***" mânî okudukları bir kahvedir.
Midyeci Süleyman'ın Çalgılı Kahvesi	**Kasımpaşa/Deveyolu**'ndadır. Sazlı sözlü eğlenceleri, sokaklara taşan bir eğlence yeridir.

Kaynak: * Bayrı (1951:65-66)

2. Merkez: **Beyoğlu:** 19.yy başında yapılan bir planda Beyoğlu, doğuda **Dolmabahçe**'den, batıda **Camialtı**'na kadar uzanır. Galata'nın uzantısı durumundaki yabancıların oturduğu **Pera**, İstanbul'un ikinci merkezini oluşturur.

Tablo: 7.110. Sektörel dağılım

YER/ MEVKİİ	SEKTÖRÜ
Balat	Kayıkhaneler, kalafat yerleri.
Unkapanı	Kapanlar, Uzun Çarşı.
Haskôy	Salhane (mezbaha).
Galata	Yükleme-boşaltma depo-antrepoları yanında gümrük mevcuttur. Batılı tacirler, komisyonculuk, inşaatçılık ve bankerlik hizmetlerini yürütmektedirler.
Karaköy-Şişhane	Ticarethane, büyük mağazalar
Bankalar Caddesi	Bankalar açılır ve caddeye adını verir.
Tünel	10 Haziran 1869'da devreye girer ve semte adını verir.
Cadde-i Kebir	Konsolosluklar, elçilikler yanında yeni bir ticaret zonu ve ardından lokantalar, meyhaneler ile Avrupai eğlence yerleri bunu izler.
Taksim - Talimhane - Harbiye	Yenileştirilen ordu kurumları, kışlalar.
Yüksek Kaldırım, Asmalı Mescid	Ticaret aksları oluşur.
Ferikôy	Saray arabalarının ahırları bulunur.
Şişli/Bomonti	1892'de *Bira Fabrikası* açılır.
Şişli	Bağlık, bahçelik mevkide, şiş imal eden zengin bir ailenin konakları mevcuttur. "*Şişliler*" olarak anılırlar ve semt onlardan adını alır.

Kaynak:** Sentez

* Bayrı'nın belgelerinden, Erses tarafından sntezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

** Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İş merkezlerinin yanında ucuz oteller, pansiyonlar ve lokantalar türemiştir. Galata, Beyoğlu kesiminde de çalgılı kahveler mevcuttur. Bunlar daha ziyade tulumbacıların işlettiği ticarethanelerdir.

Tablo:7.111. Galata – Beyoğlu ve Boğazda'ki çalgılı kahveler

ADI/İŞLETENİ	MEVKİİ/İŞLEVİ
Tulumbacı Galip Reis'in Çalgılı Kahv.	**Galata/*Çeşme Meydanı*'**ndadır. Meydan şairleri semâî ve mânî okumaya gelmişlerdir. *Galip reis, Uzun İbrahim, Şişman Behçet* en ünlüleridir.
Tulumbacı Ahmet Reis'in Çalgılı Kah.	**Galata/ Hendek'**tedir. Tulumbacıların merkezidir. İyi meydan şairleri devam etmişlerdir.
Arap Hüseyin'in Çalgılı Kahvesi	**Galata/Yüksek kaldırım'**dadır. *Darbukacı Tosun Halil* en ünlü meydan şairlerindendir.
Edepsiz Süreyya'nın Çalgılı Kahvesi	**Tophane/Boğazkesen'**dedir. Fazla müşterisi yoktur.
İsmail Reis'in Çalgılı Kahvesi	**Fındıklı'**dadır. Fazla müşterisi yoktur.
Mânîci Zil İzzet'in Çalgılı Kahvesi	**Beşiktaş/*Saman İskelesi*'**ndedir. Zil İzzet, Askeri Sanat Okulu mezunu olup tornacıdır. Bu kahveye daha ziyade saraylılar ve aydın kesim devam etmiştir.

Kaynak: * Bayrı (1951:66)

Galata kesimindeki ve Boğaziçi'ndeki iskeleler de varlıklarını sürdürmektedirler [Tablo:7.76., Tablo:7.78., Tablo:7.106]. Ayrıca Askeriye'ye hizmet eden yeni iskele ve limanlar da devreye girmiştir [Tablo:7.107].

3.Merkez:**Anadolu Yakası:**

Anadolu kesimindeki çalgılı kahveler, **Kadıköy, Üsküdar** ve **Anadoluhisarı**'nda saptanabilmiştir:

Tablo:7.112. Anadolu Yakası çalgılı kahveleri

ADI/İŞLETENİ	MEVKİİ/İŞLEVİ
Muhittin Kâhya'nın Çalgılı Kahvesi	**Kadıköy'**dedir.
Vâsıf Hoca'nın Çalgılı Kahvesi	**Üsküdar'**dadır.
Anadolu Hisarı Çalgılı Kahvesi	**Anadolu Hisarı**'nda olup, işleteni bilinmemektedir.

Kaynak: *Bayrı (1951:66)

Anadolu yakasındaki iskeleler ve yolcu/nakliyat/ürün alım satım iskeleleri de varlıklarını sürdürmektedirler [Tablo:7.79.]

* Bayrı'nın belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.5.3.2.3.2.Hizmet yapıları:

Tablo: 7.113. Köprüler

YIL I	ADI	MEVKİİ
1836	*Cesr-i Atik*	II.Mahmut tarafından **Unkapanı-Azapkapı** arasına, Haliç /Camialtı Tersanesi'nde yaptırılır: I.Unkapanı Köprüsü
1845	*Cisr-i Cedid*	**Eminönü-Karaköy** arasına inşa edilen I.Galata Köprüsü.
1852	*Yahudi Köprüsü*	**Ayvansaray-Piripaşa** arasına kurulan bu ahşap köprü, maişetleri kapanan kayıkçılar tarafından, açılışından 10 gün sonra yakılır.
1853	*Cisr-i Atik*	İlk köprü eskiyince, yerine yapılan II.Unkapanı Köprüsü.
1863	*Cesr-i Cedid*	Ahşap köprü yerine yenisi devreye girer.
1878	*Cesr-i Cedid*	Bir İngiliz firmasına demirden yaptırılır

Kaynak: * Sentez

Tablo: 7.114. Çeşmeler

ADI/KİMLİĞİ	MEVKİİ
Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi	**Akaretler** (1839)
Adile Sultan Şadırvanı	**Galata** (1868) Arap Camii'ne, II.Mahmut'un kızı tarafından ekletilir.
Sultan Mahmut Çeşmesi	**Galata**/*Perşembe Pazarı Sokağı*'ndadır.
D'aranco Çeşmesi	**Galata**/***Çeşme Sokağı*** başındadır.
Vali Hüseyin Avni Paşa Çeşmesi	**Üsküdar** (1874)
Alman Çeşmesi	**Sultanahmet.**Alman İmparatoru *II.Wilhelm* tarafından II.Abdülhamit'e hediye olarak yaptırılır. (1895)
Halit Ağa Çeşmesi, Mısırlı Osman Ağa Çeşmesi, Sürmeli Ali Paşa Çeşmesi, Rıza Paşa Çeşmesi	**Kadıköy**'de yapılan çeşmelerdir. (1864)
On Çeşmeler	**Beykoz**'dadır.
Göksu Çeşmesi	**Göksu**'dadır.

Kaynak: * Sentez

Bu yüzyılda, geçen dönemlere göre muvakkithanelerin yani su terazisi ile zaman ölçen ve bildiren yapıların sayısında, gözle görülür bir artma olmuştur. Günümüzde "sebil" sanılan bu yapıların kent içinde dağılımı şöyledir:

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.115. Muvakkithaneler

	ADI	YILI	MAHALLİ/ VAKIF KURUMU
Sur-içi	**Yeni Cami** Muvakkithanesi	1813	**Eminönü**. II.Mahmut yaptırır.
	Sultan IV.Murat Sebili Muvakkithanesi	1876	**Sirkeci.**
	Ayasofya Muvakkithanesi	1849	**Sultanahmet**. *Ayasofya Cami*. Abdülmecid yaptırır.
	Kocamustafapaşa Muvakkithanesi	1847	**Kocamustafapaşa**. *Kocamustafapaşa Camii* Şekerci Kapısı çıkışında.
	Bâlâ Süleyman Ağa Muvakkithanesi	1892	**Silivrikapı**. *Bâlâ Süleyman Ağa Camii* avlusunda. Abdülmecid'in kadınlarından *Perestu Hatun* yaptırır.
Sur-dışı	**Eyüp Sultan** Muvakkithanesi	1800	**Eyüp.** III.Selim *Eyüp Sultan Camiini* yenilerken yaptırır.
	Yenikapı Muvakkithanesi	1849	**Mevlânâkapı.** *Mevlevihane*'de Maliye Nazırı *Abdurrahman Nafiz Paşa* yaptırır.
Haliç-Galata	**Sultan II.Mahmut** Muvakkithanesi	1840	**Eyüp/Bahariye.** *Esma Sultan Sarayı* bahçesindeki *Sultan II.Mahmut Türbesi*'ndedir.
	Galata Mevlevihanesi Muvakkithanesi	1818	**Galata.** *Mevlevihane*'de, *Kethüdâ Halet Said Efendi* yaptırır.
	Humbarahane Muvakkithanesi	1803	**Halıcıoğlu.** *Humbarahane*'de, III.Selim'in annesi *Mihrişah Sultan* yaptırır.
	Yer altı Muvakkithanesi		**Karaköy.** 1800'lerde *Yer altı Camii*'ne yaptırılır.
	Teşvikiye Muvakkithanesi	1892	**Teşvikiye**'de. *Abdülmecid*, camiye ilave yaptırır.
Boğaziçi	**Nusretiye** Muvakkithanesi	1826	**Tophane.** *Nusretiye Camii* ile birlikte yaptırılır. Kitabesinde astronomik bilgiler yazılıdır.
	Dolmabahçe Muvakkithanesi	1853	**Dolmabahçe.** *Dolmabahçe Camii* ile birlikte yapılır.
	Selimiye Muvakkithanesi	1805	**Üsküdar.** *Selimiye Camii* ile birlikte yaptırılır.
	Emirgân Muvakkithanesi	1844	**Emirgân.** *Emirgân Camii* ile birlikte Abdülmecid yap.
	Beylerbeyi Muvakkithanesi	1881	**Beylerbeyi.** *Beylerbeyi Camii* avlusuna, *II.Mahmut* Tarafından 2 katlı olarak ilave yaptırılır.
	Kanlıca Muvakkithanesi	1850	**Kanlıca.** *Kanlıca Camii* ile birlikte *Rıfat Paşa* yaptırır.
	Nışancı Mehmet Paşa Muvakkithanesi	1800'ler	*Nişancı Mehmet Paşa Camii* ile birlikte yapılır.
	Tevkifiye Muvakkithanesi	1833	**Arnavutköy.** *Tevkifiye Camii* ile birlikte yapılır.
	Beykoz Muvakkithanesi	1857	**Beykoz** iskele meydanı. *Hüseyin Ağa, Beykoz Camii* ile birlikte yaptırır.

* Kaynak: Dayıoğlu (1993)

* Dayıoğlu'nun belgelerinden Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

7.5.3.2.3.3.Kültürel yapılar:

Avrupa'dan tren seferleri konmuştur ve Orient Ekspresinin getirdiği zengin konukları ağırlıyabilmek için, **Tepebaşı**'na ünlü ***Pera Palas*** oteli inşa edilir (Erses,1994.c). Bu kâgir yapı, İstanbul işgalci kuvvetlerinden, ünlü gazeteci yazarlara (Agatha Christie,..gibi) kadar pek çok kişiyi konuk edecektir. Burada balolar verilir; elit Osmanlı takımı, Jön Türkler ve ekaliyetler, yabancı subaylar, I.Dünya Savaşı'nın gizli görüşmelerini yapan komutanlar, Pera Palas'ın renkli dünyasını ve ihtişamını yaşarlar.

Tablo: 7.116. Tiyatrolar

ADI/KİMLİĞİ	MEVKİİ
Bosco Tiyatrosu	**Beyoğlu**
Naum Tiyatrosu	**Beyoğlu**
Konkordia Tiyatrosu	**Beyoğlu.** 1913'de yıktırılır ve yerine *St. Antuan Kilisesi* yapılır.
Opera	**Beyoğlu.** Çiçek Pasajı yerinde olmalıdır.
Elhamra Sineması	**Beyoğlu.** Hem sineması hem de pasajı ünlüdür.
Royal Tiyatrosu	**Beyoğlu.** Günümüz Adliye Binası'nın yerindedir.
Trokadero	**Beyoğlu.** Ünlü eğlence yeridir.
Dram Tiyatrosu	**Tepebaşı.** (1916'da Şehir Tiyatrolarına devrolur. 1970'de yanar. Günümüz TÜYAP Binası'nın bulunduğu yerdedir.)
Gedikpaşa Tiyatrosu (Osmanlı Tiyatrosu)	**Gedikpaşa**. (1860'da *Rosi* adlı bir İtalyan tarafından kurulur ve Osmanlı Tiyatrosu olarak hizmet verir)
Saray Tiyatrosu	Padişah Abdülmecid, *Dolmabahçe Sarayı*'nda bir Saray Tiyatrosu yaptırır. Bina, **Dolmabahçe Meydanı**'nın köşesindedir. *Versailles Şatosu Operası*'na benzer. Perde ve sahne makine aksamı, Paris'ten getirtilir (Bu bina, 1937'de meydan tanzimi yapılırken tamamen yıktırılmıştır).

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.117. İbadethaneler/Türbeler

	ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Sur-içi	Pertevniyal Valide Sultan Camii	**Aksaray**'dadır. (1871'de yapılır)
	Hidayet Camii	**Sirkeci**'dedir.
	Baba Cafer Türbesi	**Zindan Kapı**'dadır.
	Horoz Baba Türbesi	**Ayazma Kapı**'dadır.
	Surp Kevork Kilisesi	**Samatya/Sulumanastır**'dadır. (1804'de yenilenir)
	Sultan Selim Camii	**Balat/Fener**'dedir.
Sur-dışı ve Haliç	Zal mahmut Camii	**Ayvansaray**'dadır.
	Şah Sultan İmareti	**Ayvansaray**'dadır.
	Eyüpsultan Camii	**Eyüp**'tedir.
	Hasanâbâd Tekkesi	**Sütlüce**'dedir.
	Caferbaba tekkesi	**Sütlüce**'dedir
	Şalopa Yeri	**Sütlüce**'dedir
	Ahmet Paşa Camii	**Sütlüce**'dedir
	Suadiye Camii	**Sütlüce**'dedir
	Sokullu Mehmet Paşa Camii	**Kasımpaşa**'dadır.
Galata	Surp Hisus Pırgiç Kilisesi	Lübnan Emiri Beşar Sıhabi'nin mezarı da mevcuttur (1834)
	Aya Ioannis Kilisesi	Katolik Sakızlı Semti Rum Tüccarları ve gemici bağışlarıyla yapılır (1849). Yanınca Sakızlı ortodokslarca onarılıp onların hizmetine geçer. (Günümüz Süryani Klilsesidir).
	Aya Nikola Kilisesi	Rum bağışlarıyla yapılır (1856)
	Aya Pandeleimon Kilisesi	Aynaroz'a bağlı Beyaz Rus Kilisesidir (1871)
	Aya Andrea Kilisesi	Aynaroz'a bağlıdır. Kudüs'e Hacca giden Beyaz Ruslar kullanmışlardır. (1888)
	Aya Elia Kilisesi	Aynaroz'a bağlı Beyaz Rus Kilisesidir.
	Aya Triada Kilisesi	Aynaroz'a bağlı Beyaz Rus Kilisesidir.
	İtalyan Sinegog'u	İtalya'dan göçeden musevilere aittir.
	Or. Hadache	(Kemeraltı Sinegog'u) Musevilere aittir.
	Terziler Sinegog'u	Musevilere aittir.
Boğaz ve Anadolu	Kılıç Ali Paşa Camii	**Tophane**'dedir.
	Nusretiye Camii	**Tophane**'dedir.
	Dolmabahçe Camii	**Dolmabahçe**'dedir. Abdülmecid'in annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan adına 1852'de yaptırılır.
	Teşvikiye Camii	**Teşvikiye**'dedir. Abdülmecit tarafından yaptırılır. Teşvikiye Mahallesi'nin çekirdeği olur.
	Ortaköy Camii	**Ortaköy**'dedir.
	Emirgân Camii	**Emirgân**'dadır.
	St.Öfemiye Kilisesi	**Moda**'dadır.
	Şemsipaşa camii	**Salacak**'tadır.
	Mihrimah Sultan Camii	**Üsküdar**'dadır.
	Sarı Kadı Camii	**Kadıköy**
	Vanıköy Camii	**Kandilli**'dedir.
	İskenderpaşa Camii	**Kanlıca/ Çakalburnu**'ndadır.

Kaynak: Sentez. Kaynakçadaki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş, tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.118. Kültürel odaklar

ADI	MEVKİİ
Sahaflar Çarşısı	**Beyazıt**
Medresetü'l Kuzzat	**Beyazıt**'tadır. Günümüz Üniversite Kütüphanesidir.
Küllük Kahvesi	**Beyazıt**'tadır. edebiyat/sanat meraklıları ve ***Mecanin-i Kütüp*** (Kitap Delileri'nin) merkezidir.
Şah Sultan Mektebi	**Eyüp**'tedir.Cephesindeki ***Kuşevi***, son dönem eserlerindendir.
Maçka Mevlevihanesi	**Maçka**'da, İTÜ Maden Fakültesi'nin bulunduğu mevkidedir. Günümüzde izi kalmamıştır (Işın,1993)..

Kaynak: * Sentez

7.5.3.3.Yapısal donatılar:

7.5.3.3.1.Kent planlaması

XIX.yy.da dünyayı etkileyen akımlardan biri de, ULUSAL PARK görüşüdür. Doğayı bir bütün olarak görme ve KORUMACILIK kavramının ortaya çıkması ile, park yolları, kolej kampüsleri ve banliyöler oluşur. İstanbul da bu yapılanmadan etkilenir, köyleri arasında demiryolu taşımacılığına başlanır. Bu ise, banliyölerin ortaya çıkışı demektir. Şimendifer Rumeli ve Anadolu yakalarında, uzak yerleşimleri kent merkezine bağlar. Bu sayede insanlar artık merkezde oturmaya mecbur kalmamaktadırlar. Köylerde istasyon binaları kurulur.

Rumeli Şimendiferi, batı saat ayarına göre hareket saatlerini belirlemiş, biletleri yabancı dilde yazan, **Sirkeci – Küçükçekmece** arasında hizmet veren bir işletmedir. Her ne kadar **Edirne**'ye kadar uzanacağı söyleniyorsa da, yabancı dilde yazılışı dolayısıyla hisse senetleri rağbet görmemektedir (Sağlam, 1997.c:121).

Yüzyılın sonlarında Avrupa'da Endüstri Devrimi patlak verir. Bu devrimle birlikte, "*seri üretim*" fikri, üretime katılanları da kapsayan bir düşünce tarzını oluşturur. Yalnızca ihtiyaca cevap veren yalın, kısıtlı, standardize ve seri üretilebilen konutları ortaya çıkarmıştır. Sonuçta alt ve orta tabakaya cevap veren "*Toplu Konut*" talebi, önceleri kentlerin içinde çözümlenmeye çalışılırken; yüzyılın sonlarına doğru, kent dışında "**Bahçeşehir**" düşüncesini oluşturmuştur (Köksal ve Akdemir, 1995:173).

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Bu yüzyılda, konutların giriş katlarında yeralan dükkânlar, Batı örneklerine uygun "arkad"lar oluşturmaya başlarlar. Arkad, tek-tek dükkânların biraraya gelmesiyle oluşan bir alış-veriş mekânıdır. Böylelikle:

* malların çeşitlenmesi,
* kesintisiz yürüyüş mekânı, vitrin gezme, ticari ürün sergileme,
* kullanıcıyı da dış etkenlerden koruyarak rahatını sağlamak,

işlevlerini de yerine getirir (Çağlar, 1995:130).

7.5.3.3.2.Kent peyzajı:

Bu dönem, Osmanlı'nın Batı'ya açılmak ve dünya uygarlık yarışına katılmak için bir dizi önlemin ve atılımın yapıldığı bir dönemdir. Bu atılımların fizikî mekâna yansıması sonucu ortaya çıkan mekân organizasyonu ve sektörel kullanımlar; geçmiş yüzyıllarla karşılaştırıldığında daha kolay anlaşılabilmektedir. Konutlar, hizmet binaları, kültürel yapılar, ticarethaneler, imalathaneler, mevcudun kimlik yenilemesi tarzında olduğu gibi; özellikle mesirelik olarak kullanılan çayırlıklar, korulukların yavaş yavaş kimlik değiştirmesi şeklinde de olmaktadır. Bunun sonucunda kentin sosyal dokusu gelişirken, buna ödün veren kesim, kentin peyzajı olmuştur. Geniş araziler içine yayılan imalat, küçük sanayi tesisleri yanında, yeşilin kışla ve talimhane olarak kullanan askerî tesisler giderek öne çıkmaktadır [Tablo:7.107]. Bazı yeşil alanlar ise konuta açılmıştır [Tablo:7.119].

Kentin hinterlandı genişlemiş; topoğrafyanın elverdiği ölçüde yollarla bağlanarak, ***Nefs-i İstan*bul** yani **Sur-içi**, ***Bilâd-ı Selâse*** yani **Galata, Eyüp, Üsküdar/Kadıköy** ile yakınlaşmaya başlamış; **Boğaziçi** yerleşmeleri de birbirleriyle daha sıkı temasa geçmiştir.

Tablo:7.119. Kimlik değiştiren Hasbahçe ve Mesireler

MEVKİİ	KULLANIMI
Ayazağa Hasbahçesi **Tokad Hasbahçesi** **Alemdağ Hasbahçesi**	İcadiye Köşkleri yapılır.
Haydarpaşa Çayırı	Haydarpaşa (Himeres) Deresi (günümüzde et-balık kurumu yanında denize dökülürken, Kördere olarak) üstü kapatılır. Haydarpaşa Çayırı'na ***Haydarpaşa Garı*** yapılırken, Haydarpaşa Çarşısı da ***Haydarpaşa Köprüsü*** altında kalır.
Kuşdili Çayırı	***İtfaiye Meydanı*** yapılır (Günümüz Pazar yeri)
Moda Çayırı	Konut alanları. (Bir kısmı günümüze çaybahçeleri olarak kalır)
Uzun Çayır	?
Yoğurtçu Çayırı	Konut alanları. (Küçük bir kısmı günümüze park olarak kalır)

Kaynak: ♣ Sentez

Bu yüzyıldaki kent dokusu, önceki yüzyılın devamı şeklindedir. Arnavut kaldırımlı 2-3 katlı, geniş saçaklı, çıkmalı ahşap kaplamalı evlerin çoğu sokak üzerindedir ve sokağa bakmaktadır. Arka kesimdeki bahçelerde artık ticarî amaçla sebze ve meyvecilik yapılmamaktadır. Bahçeler, gerçek anlamda bahçe kimliğinde kullanılmaktadır.

7.5.3.3.3.Kent imgeleri:

7.5.3.3.3.1.Sınırlar

Bu yüzyılda da İstanbul'a gelen seyyahlar, yabancı elçiler ya da elçilerin yakınları, kendilerine ilginç gelen bu yaşamı, gravürlere işlemiştir. Dönemlerinin birer fotoğrafı olan bu yapıtlardan yabancı dergilerde yayınlanan dökümanlar, bizler için de büyük kaynak teşkil etmektedirler. Sözgelimi **İstanbul Surları**'nın bu dönemlerde, depremlerin de etkisiyle tahribolduklarını ve onarılmadıklarını gözlemek mümkün olmaktadır.

Geçmiş yüzyıllarda padişahların sadece avlanma ve dinlenme amacıyla Boğaziçi sahilsaraylarına veya kasırlarına gitmelerinin aksine; yüzyılın sonlarına doğru ***Yönetim Merkezi***'nin ***Topkapı sarayı***'ndan **Boğaziçi**'ne, ***Dolmabahçe*** ve ***Çırağan Sarayları***na geçmesi dolayısıyla, kentin hinterlandının, geleneksel çekirdeğinin çok ötelerine sıçraması, surlarının önemini yitirmesine ve kent sınırlarının değişmesine neden olmuştur. Trenyolu gibi yeni kullanımlar için **Sarayburnu** surlarının bir kısmı ve kasırlar yıktırılır.

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.5.3.3.3.2.Bölgeler

Geçmiş yüzyıllarda kimlikleri belirlenen bölgeler, varlıklarını sürdürmektedirler. Sur-içi, geleneksel yaşamı ve tarihsel kimliği ile kutsal emanetlerin muhafizlığını üstlenmiştir. Topkapı Sarayı'ndaki Saltanat Yönetim Merkezi'nin Boğaziçi'ne kayması ile, Sultanahmet ve cıvarı, yeni yapılanma doğrultusunda, idarî binaların toplandığı bir merkez haline gelir. **Divanyolu, Cağaloğlu, Bayezit, Vezneciler**,.. ekâbir konaklarının giderek eğitim kurumlarına dönüştüğü bir bölge olma yolundadır. Bu şekliyle de Roma Dönemi'ne ait kent bellek kayıtlarının yeniden ortaya çıktığı; eski ***Kapitol*** ve ***Üniversite'***nin yeniden kimlik kazandığı (recall) gözlenebilmektedir [Bölüm.I.A.1.1.6.1.].

Galata ve **Beyoğlu**, yabancı ağırlıklı ticaret merkezidir. Yerleşimleri askeri kışlalar sarmaktadır. **Haliç** ve **Boğaziçi** sayfiye kimliğini sürdürmesine rağmen, Haliç Bölgesinde imalat ağırlıklı gizli bir kimlik değişimi gündemdedir. **Üsküdar** muhafazakârlığı ve sanatkârlara kucak açan konaklama yeri olma kimliğini sürdürürken, **Kadıköy, Moda, Adalar**,.. sayfiye kimliklerini geliştirmektedir.

Yüzyılın sonuna doğru, iki merkeze bağımlı olarak iki eğlence bölgesi kendini gösterir. Biri, Avrupaî gösterilerin ve tiyatroların toplandığı **Beyoğlu**, diğeri de daha ziyade Ramazan aylarında canlanan, **Şehzadebaşı**'ndaki "***Direklerarası***".

7.5.3.3.3.3.Geçişler/ Bağlantılar/ Yollar:

Ana arterlerde, yüzyıl ortalarında "Atlı Tramvay" hizmete girer. Ancak yokuşu bol olan sur-içi'nde atların zorlanmaları, bir süre sonra motorlu taşıt getirtmeyi düşündürtecektir.

XIX.yy, demiryolları'nın İstanbul'a bağlandığı, Sur-içi'nde **Sirkeci**, Anadolu yakasında **Haydarpaşa (Enverpaşa) Garları'**nın projelendirildiği dönemdir. ***Sirkeci Garı***, Avrupa'dan ***Orient Ekspresi***'nin ulaştığı son noktadır. *İstanbul Surları* ile *Sirkeci Semti*'nin büyük bölümü ve *Gülhane Saray Bahçesi* istimlâk edilerek gerçekleştirilir.

Avrupa'yı Hindistan'a bağlamayı düşleyen İngilizlerin "*Anadolu-Bağdat Hattı projesi*" karşısında ikna olan Osmanlı yönetimi, İngilizlere imtiyaz verir. Böylece kendisi de asker ve mühimmat

taşıyabilecektir. Uygulama ancak 1872'de gerçekleşebilir ve hattın ilk güzergahı, **Erenköy** ve **Bostancı'**dan geçirilerek Haydarpaşa-İzmit arasına döşenir. Ayrıca, **Fenerbahçe** ile **Feneryolu** İstasyonu arasına bir dekovil hattı döşenerek askeri mühimmatın nakli sağlanır. Fransızlar da *Afyon -İzmir hattının* imtiyazını alırlar. 1888'de Almanlar tarafından yol kısaltılarak, bugünkü güzergahına (**Şaşkınbakkal** mevkiine) oturtulur. 8-10 köşk ve çiftlik dolayısıyla bir de istasyon yapılır. Yazın deniz kıyısına gitmek isteyenler, burada inerler. Ali adında girişken bir genç, plaja gelenlere su ve meşrubat satmaya başlar. Yaptığı işin gelir getirmeyeceğini düşünenler tarafından verilen ***Şaşkın Bakkal*** lakabı, giderek semtin adı olur.

Tanık (1994), Boğaziçi'nde yandan çarklı ***Şirket-i Hayriye*** Vapurları'yla ***Fevâid-i Osmaniye seferleri***'nin başladığına değinir (1846). Böylece, sandalla yapılan ulaşım, yeni bir boyut kazanır. Sayfiye yerleri ve balıkçı köylerine *Vapur İskeleleri*'nin yapımı projelendirilir. Eski konak ve yalılar onarılır ve giderek, sahil Saraylar, yazları kiralanır duruma gelirler.**Adalar,** canlanır, gelişir.

7.5.3.3.3.4.Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar:

Bu yüzyılda kışlalara ait meydanlardan Taksim ve Talimhane Meydanı ile Kültürel aktivitelerin toplandığı Bayezit Meydanı, önemli düğümlerdir. Mısır Çarşısı ile kapalıçarşı, yüzyıllardır sürdüren düğüm kimliklerine devam ederken; kent giriş kapıları, eski değerlerini yitirmişlerdir. Surlar üzerinde yapılan illegal doku dolayısıyla da, bir süre sonra varlıkları silinmeye başlar.

7.5.3.3.3.5.Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal Yapılar:

İstanbul'un coğrafi kimliğini oluşturan nirengiler değişmemiştir: ***7 Tepe, Haliç, Boğaziçi, Yuşa, Çalıca Tepeleri, Adalar, Koylar*** ve ***Manzara***. İklimsel nirengiler olarak sis, lodos-poyraz ve mevsim fırtınaları, hidrolojik nirengiler ise Boğaz akıntısı, orkoz ve derelerdir.

Yüzyılın başından itibaren, ıslahat hareketleriyle birlikte, gerilemekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden dirilmekte olduğunu simgelemek istercesine; avrupa modasına da uyularak, DEVLET PRESTİJ BİNALARI = **SARAYLAR**'ın inşasına geçilmiştir. Özellikle hanedana ait (günümüze kadar da varlıklarını sürdüren) binalar, askerî tesisler; geçmiş dönem

nirengilerine ilave odak ve anıtsal değerlerdir. ***Bayezit Kulesi***, ***Yıldız Sarayı***, ***Dolmabahçe Sarayı*** ve ***Çırağan Sarayı***, dönemin en önemli yeni nirengileridir.

II.Mahmut tarafından, (günümüz Harbiye Karakolu'nun yanındaki boşluğa), bir diğeri de semte adını veren **Nışantaşı** olarak dörtyol ağzına diktirilir (Hakko, 1995:24-25). Ihlamur yolu üzerinde bir apartımanın ön bahçesinde bir taş daha mevcuttur; ancak kitabesi mevcut değildir.

Zeyrek'te "***Fil Damı***" olarak da geçen (eski ***Pantokratos sarnıcı***) Pir Mehmet Paşa mescidinin altındaki sarnıç kurumuştur. Kimlik değiştirip, dehlizleri konut olarak kullanılmaya başlar (İşli, 1998:12-33)

7.5.4.Sonuç: XIX. Yüzyıl Kimliği

7.5.4.1.Coğrafi kimlik:

Coğrafi kimlik, ***Liman*** ve ***Su Şehri Kimliği***'nin yanı sıra ***Sayfiye Kimliği***'nde ve ***Yönetim Merkezi***'nin yer değişiminde önemli rol oynamıştır.

7.5.4.2.Sosyal kimlik:

İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun ***başkenti***dir. Bununla birlikte ***hilafetin, kutsal emanetleri***n ve hristiyan mezheplerinin ***piskoposluklarının*** da ***merkezidir***. ***Ticarî ve Kültürel Merkez*** Kimlikler'ini de sürdürmektedir. Bunlara ilave olarak, ***imalat*** sektöründeki gelişme, gelecek yıllarda, bu konuda da odaklaşma ve kimlik kazanma sinyalleri vermektediir.

Pafta:16.XIX.yy. Osmanlı Dönemi Sur-içi, Haliç, Boğaziçi Mekân Oluşumu

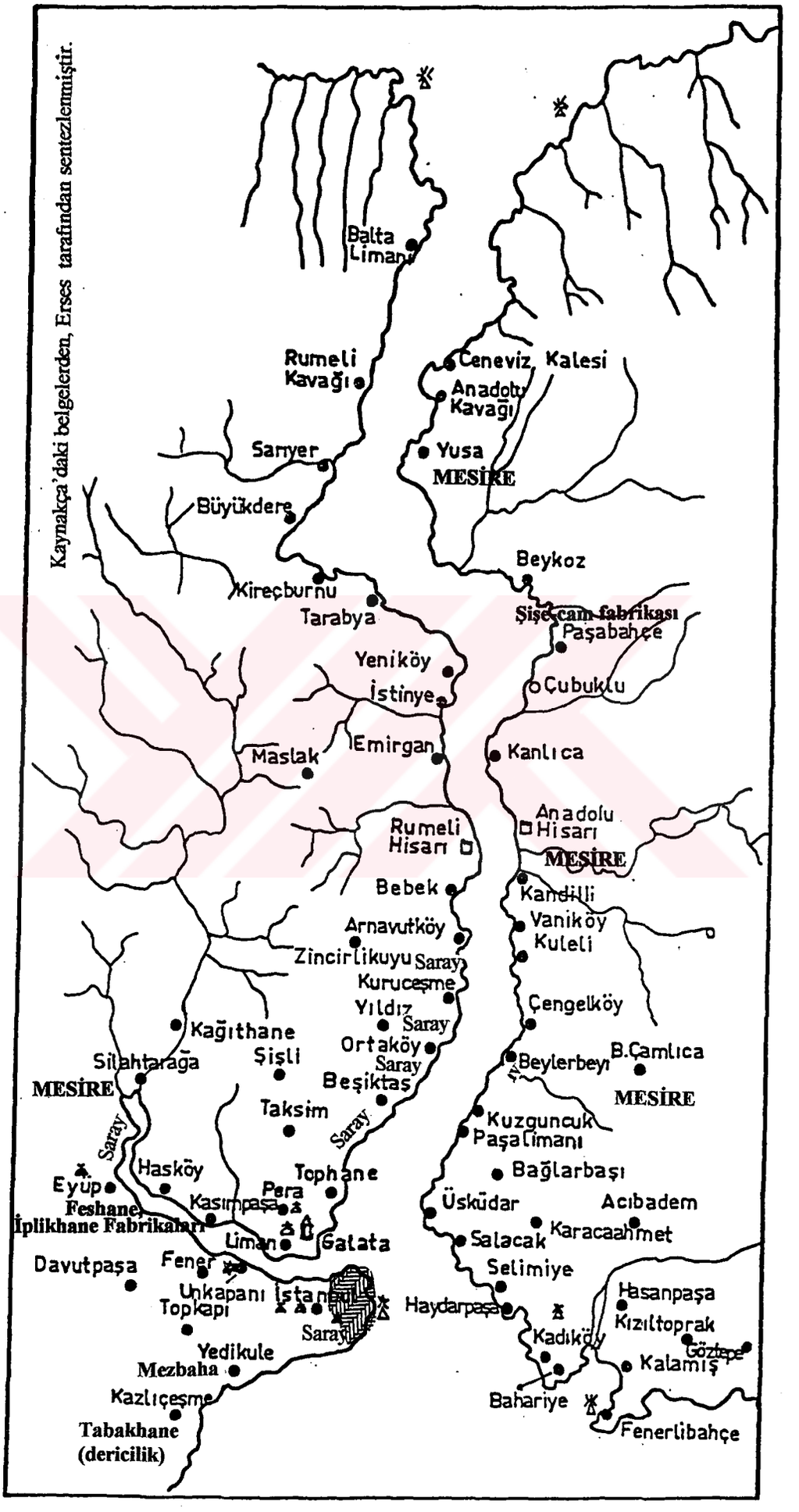

Rıza (!998:172), 1887 yılında yazmış olduğu yazısında, İstanbul'un ***Askerî Merkez*** kimliğine şöyle değinir:

İstanbul, tabii güzelliği ile ünlüdür. Eğer Osmanlı, bir medeniyet devleti olsaydı, burasını dünyanın gözdesi ve milletlerin toplandığı bir yere dönüştürür ve turistler sayesinde en zengin gelir kaynağına sahip olurdu. Ancak bu şehirde, eski/önceki sultanların kadim mimari yapıları, mescidlerinden başka eser yoktur. Yeni mimari eserlerden ise kışla ve medrese dışında bir şey bulunmaz. Asitâne güzel bir yerdir ve büyük bir ordugâhtır. Biran bile yolda asker eksik olmaz...

7.5.4.3.Yapma kimlik:

Galaktik Kent kimliğini sürdürürken, gücü zayıflamakta ve toprakları daralmakta olan ***Osmanlı İmparatorluğu***'nun ***Başkenti, Balkanlar ve Orta Doğu***'nun ***Siyasi Merkezi***'dir..

7.5.4.4.Sonuç:

İstanbul, **mozaik** bir kimliğe sahiptir ve bu çehresiyle de yüzyıllardır süren çekiciliğini yitirmemiştir. Özellikle coğrafi konumu dolayısıyla kuzey komşusu Rusya'nın; sosyal konumu (mezhep ayrıcalığı) dolayısıyla doğu komşusu İran'ın siyasi ve askeri baskılarına maruz kalmıştır. Yüzyıl sonlarına doğru kaybedilen Balkan, Afrika ve Ortadoğu ülkeleri yanında, geleneksel din/mezhep savaşlarını ortak belleklerinde ve kollektif şuuraltlarında taşıyan avrupa ülkeleri için, her zaman çekici bir av olmayı da sürdürmektedir.

a) OSMANLI İMPARATORLUĞU'nun BAŞKENTİ'dir.
b) BÖLGESEL SİYASİ ve ASKERİ MERKEZ'dir.
c) TİCARET MERKEZİ'dir .
d) İSLAMİ KUTSAL EMANETLER'in ve HİLAFET'in DİNSEL MERKEZİ'dir
e) OSMANLI KÜLTÜR ve SANAT'ının MERKEZİ'dir.

7.6. XX.yüzyıl başı: 1900 - 1923. (İttihat/Birlik ve Terakki/Gelişim/İlerleyiş - Anadolu İhtilali Dönemleri)

7.6.1.Coğrafi kimlik:

7.6.1.1.Fiziksel yapı:

İstanbul'un fiziksel yapısı değişmemiştir. Büyük hasara neden olan 1894 depreminden sonra, yeni yüzyılda da depremler olmuştur. Ancak bunlar, yüzyılın son depremi kadar hasar yaratmamıştır.

7.6.1.2.Biyolojik yapı:

Kentin ve çevresinin biyolojik dengesi henüz bozulmamıştır. Çevre ormanlıktır, dereler temiz akmaktadır; kara ve deniz hayvanları bereket ve bolluklarını sürdürmektedirler.

7.6.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

1911 tarihli *Erkân-ı Harbiye Matbaası* baskılı haritada, **Beyoğlu**'nu çevreleyen bağlar ve bahçeler görülmektedir. Ancak, **Kabataş**'tan **Haliç**'teki ***Camialtı Tersanesi***'ne ve **Tepebaşı**'na kadar olan alan, yapılaşmıştır. Dikkat çekici olan, yangınlarla açılan sahalardaki yeni yapılaşma, geometrik düzendedir. Geçmişin organik kent dokusu, daha kalıcı ve daha dayanıklı; geçen yüzyılda Tanzimat'la başlıyan yenilikçiliğin ürünleri durumundaki "***Turuk ve Ebniye Nizamnameleri***" ile "***Vilayet ve Belediye Kanunu***" doğrultusunda değişmektedir (Yenen,1993)..

İstanbul, coğrafi kimliğinin yarattığı olanaklarla genişlemeye devam etmektedir. Boğaziçi ve adalar da, hem görsel güzellikler, hem kolay ulaşılabilir görünmelerine rağmen kentin kargaşasından uzaklaşmak isteyenler için Sayfiye/II.Konut olanakları sunmaktadırlar.

Ortaköy (Boğaziçi) ve **Kadıköy** (Haydarpaşa)'de iki fidanlık yaptırılarak, evlere fidan yetiştirilir. Boğazın iki yakasında *sedir* ağaçları yaygındır.

7.6.2.Sosyal kimlik:

7.6.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

7.6.2.1.1.Tarihsel yapı:

Yüzyılın başında Osmanlı tahtında ***II.Abdülhamit*** bulunmaktadır. Avrupa huzursuzluk içindedir. 1908'de Rumeli Beylerbeyliği'nin merkezi olan ***Manastır'***da isyan çıkar ve 1876 Anayasası'nın tekrar devreye girmesi istenir. II.Abdülhamit, isyancıların üstüne asker gönderse de, giden birlikler de onlara katılır. Sultan, 24 Temmuz'da Anayasa'yı geri getireceğini bildirir. Selânik'te de Yzb. Enver Bey, isyanın liderliğini üstlenerek, halka *eşitlik* vadedince "*Hürriyet Kahramanı*" ilan edilir.

1908'de ***II.Meşrutiyet***'in ilanından sonra ortaya çıkan otorite boşluğu dolayısıyla, İstanbul'a Makedonya'dan *Avcı Taburları* getirilir. Ancak bu taburların askerleri de, 31 Mart'ta isyan çıkararak Mebusan Meclisi'ni kuşatır ve "şeriat" isterler. Bu kez Selânik'ten Binbaşılığa terfi eden Enver Bey komutasında *Hareket Ordusu* gelerek isyanı bastırır ve Abdülhamit, Meclis'in kararıyla tahttan indirilir, yerine ***V.Mehmet Reşat*** geçer (1909). Ülkede huzursuzluk devam etmektedir. Doğu'da Kürt isyanı, güneyde Ermeni ve batıda Arnavut ayaklanmaları olur. Bundan yararlanan İtalya, Trablusgarb'a saldırır ve Osmanlı Devletine savaş açar (1911), ancak ilerleyemez. Bunun üzerine Ege Denizi'nde 12 Ada'yı işgal eder, Çanakkale Boğazı'na saldırır. Sonuçta ***Uşi Anlaşması*** yapılır.

Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan, Balkanları kışkırtırlar ve Osmanlı'ya savaş açarlar (1912). İstanbul'da hükümet değişir, *Londra Konferansı* ile Osmanlı'nın tamamen Balkanlar'dan çekilmesi istenir. *İttihat ve Terakki Cemiyeti* hükümet darbesi yapar, sadrazam tekrar değişir. Ancak saldırganlar, Edirne'ye kadar gelirler. Bunun üzerine Balkan ülkeleriyle ***Londra Anlaşması*** (1913), Bulgaristan ile ***İstanbul Anlaşması*** (1913) imzalanır.

Bu sırada Avrupa kaynamaktadır ve krallıklar, imparatorluklar dağılmakta, yeniden yapılanmaya gidilmektedir. Saraybosna'da bir Sırplı tarafından Avusturya Macaristan Arşidük'ü Ferdinant'a yapılan bir suikast ile, I.Dünya Savaşı patlar (1914). Fransa + İngiltere + Rusya arasında Üçlü İtilaf; Almanya + İtalya + Avusturya Üçlü İttifak devletlerini oluştururlar. ***Harbiye Nazırı Enver Paşa*** ile orduyu yapılandıran ve yöneten Alman kurmayı dolayısıyla, Almanya'dan yana davranan

Osmanlı Devleti, Savaş Bakanlığı tarafından satın alındığı beyan edilen iki Alman zırhlısının, **Sivastopol**'ü topa tutması üzerine, kendisini savaşın içinde ve Üçlü İtilaf karşısında buluverir (1914).

İngiltere, işgal ettiği Mısır ve Kıbrıs'ı topraklarına katar. Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmek için Anzak orduları ve İngiliz Donanması gönderilir. Ne Boğaz alınabilir ne de İstanbul'a girilebilir. Yardım alamıyan Rusya'da 1917'de ihtilal olur ve savaştan çekilir. İngilizler, bu kez Araplar'ı ayaklandırırlar. Irak, Filistin ve Suriye'ye girerler. Bu sırada Sultan ***V.Mehmet Reşat*** ölür, yerine ***VI.Mehmet Vahdettin*** padişah olur (1918).

I.Dünya savaşı sırasında, İstanbul birkaç kez hava saldırısına uğrar (1918).Bunlardan biri ***Harbiye Nezareti'***ne isabet ederek hasar yaratır(Çetiner,1997:11-12). Savaş sonrası Almanya yenilir; ABD ise Üçlü İttifak'tan yana savaşa girer. *İttihat ve Terakki Cemiyeti* liderleri ***Enver/ Talat/ Cemal Paşalar*** yurt dışındadırlar.

30 Ekim 1918'de ***Mondros Mütarekesi*** imzalanır ve silahlar bırakılır. Mütareke gereği, İngiltere, Fransa, Yunanistan tarafından, kalan Osmanlı toprakları işgale başlanır; İmparatorluk parçalanır. 23 Kasım 1918'de İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan donanmalarına ait 60 parça gemi ile Trakya'dan Fransız kara birlikleri İstanbul'a girerler. Mebusan Meclisi dağıtılır. Saray'dan ayrılmayan padişah ise, temsili bir kimlik taşır duruma gelir.

16 Mart 1920'de İngilizler **Tophane**'ye asker çıkarırlar; ***Cemile Sultan Sarayı***'nda toplanan Mebusan Meclisi feshedilir ve kentin resmen işgaline başlanır, çatışmalar çıkar. Bunun üzerine İstanbul'dan ayrılarak Anadolu'ya geçebilen ordu komutanları, mebuslar, gazeteciler ve sivil halktan kişilerle, yeni bir Anadolu ihtilali başlatılır. **Ankara** merkez olmak üzere ***Temsilciler Meclisi*** yeniden toplanır (23.4.1920). ***Sevr Anlaşması*** (10.8.1920) koşulları reddedilir. ***Kurtuluş Savaşı*** ve ***Büyük Taarruz*** (26-30.8.1922) sonrası, saltanat kaldırılır (1.11.1922). Can güvenliğinden çekinen ***VI.Mehmet Vahdettin,*** İşgal donanmaları ile birlikte, yurt dışına kaçar (16.11.1922). Ancak hilafet devam etmektedir. ***II.Abdülmecit*** halife ilan edilir (18.11.1922).

Ankara Hükümeti'nin önerilerinin, ***Lozan Anlaşması*** (24.7.1923)'ında kabul edilmesinden sonra, **Ankara** başkent olmak üzere (13.10.1923) *Cumhuriyet* ilan edilir ve ***Mustafa Kemal Paşa,*** Cumhurbaşkanı seçilir (29.10.1923). İstanbul'da,"**Halife**" nüfuzunu kullanarak bazı girişimlerde

bulunduğu görülen ***II.Abdülmecit Efendi***'nin yetkileri, Cumhuriyet Hükümeti tarafından kaldırılır (3.6.1924); kendisi ve hanedan ailesi yurtdışına gönderilir; yasa ile ülkeye dönüşleri yasaklanır (1924).

7.6.2.1.2.Kültürel yapı:

Enver paşa'nın onurunu üstlendiği 23 Temmuz 1908 İhtilâli, Rumeli Beylerbeyliği merkezi **Manastır**'dan hareketle, tüm ülkeye "Hürriyet" fikrinin rahat düşünülme imkânını sağlar ve o tarih, ***Hürriyet Bayramı*** ilan edilir. Manastır'da kadınlar peçelerini çıkarırlar. O tarihten sonra peçe, kadınların ve ailelerin talebi doğrultusunda takılır.

1917 sonrası, Rus İhtilalinin ardından, İstanbul, mülteci Rus Aristokratlarının akınına uğrar. Bunların çoğu, Beyoğlu'na yerleşirler. ***Narmanlı Yurdu*** da bunlardan biridir Kentin modern kesimi sayılan yörelerine yeni bir hava, değişik bir dünya görüşü gelmiştir. Bu ise *vasıfsız* ama *aristokrat* bir tabakanın; eğlence hayatına da yeni bir bakış açısı sunmasıdır. Rus lokantaları açılır, Rus baleleri sergilenir; kabareler devreye girer. Ancak buralarda neşe ve hüzün birarada yeralmaktadır. Tanpınar (Tanpınar'ın İstanbul'u,1997:36), hiçbir dönemde **Beyoğlu**'nun, bu kadar bahtsız, sınıflar dengesini altüst edecek derecede paralı ve eğlenceli olmadığına değinir.

İstanbul'u işgal eden yabancı ordu subaylarının tercih ettikleri kesim **Galata, Pera, Beyoğlu**'dur. ***Pera Palas***, önemli bir buluşma merkezidir. Sömürgelerden gelen askerler (Senegalliler gibi) ise, sur-içi cıvarını tercih ederler.

Tablo: 7.120. Eğitim kurumları

YILI	ADI	KİMLİĞİ
1908	***Çoban mektebi***	Tiftik keçisinin bakım ve ıslahı konusunda eğitim verir.
1909	***Enderun***	Yüzyıllarca saray için eğitim veren okul, kapatılır.
1911	***Kondüktör Mekteb-i Âlisi***	Fransız "*Ecole Conducteur*" örnek alınarak, *Vilayet Nafıa Fen Memuru* ihtiyacını karşılamak üzere kurulur. (Günümüz YTÜ'nün çekirdeği).
1914	***İnâs Sanayii Nefise Mektebi***	Kızlara güzel sanat dersleri vermek üzere kurulur.

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.6.2.1.3.Demografik yapı:

Osmanlı Mahallesi bir bütündür; ***1 İmam, 2 Muhtar*** (Yetkili) ve ***İhtiyar Heyeti*** (Yetkililer Kurulu)'nce idare edilmektedir. Muhtarların halka verdiği yazılı vesikalar (***ilm-ü haber***), imam tarafından mühürlenerek geçerli olmaktadır. İmamın mahalledeki rolü büyüktür (Bayrı, 1951:69). Oraya taşınmak için mahalleli, toptan kefil olmak durumundadır. Uğursuz, hayırsız, hırsız kabul edilmez ve ırz düşmanı görülenin de evi, imamın başkanlığında basılmakta ve istenmeyen kişiler mahallede atılmaktadır.

Çöpler hâlâ sokağa boşaltılmakta; lâğım ve çeşme tamirleri, mahalleli tarafından yapılmaktadır (Ortaylı,1984). Ev sahiplerinin kendi kendilerine yaptıkları tamirat ve inşaat işçiliği, giderek "meslek" halini almaktadır (Adıvar,1936). Mahallenin düzeni, Anadolu'dan iş aramaya gelen güvenilir delikanlıların imam ve muhtarlarca ***Bekçi*** tayin edilmeleri sayesinde korunmaktadır. Resmi bir geliri olmayan bekçilerin maaşı, evlerden ve ticarethanelerden toplanan *Bekçi Harcı* ile olmaktadır. Her mahallede 1-2 bekçi bulunmaktadır. Halkı fakir mahalle bekçileri, evlere su taşımacılığı, hamallık, tablakârlık (seyyar satıcılık), komisyonculuk yaparak kendilerine gelir sağlamaktadırlar.

Mahalle kahvesi, imam, muhtar ve ihtiyar heyetinin, halkın dertlerini dinlediği yerdir. II.Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1918) bu kahveler, siyasi kulüp mahiyetine bürünmüşlerdir.

Kentin fethinden bu yana oluşan her çeşit göç olgusu, yine devrededir. Bu kez, 1917 Rus İhtilâli ile birlikte, ülkelerini terketmek zorunda kalan kraliyet soyundan prensler,prensesler,.. Rusya'dan Türkiye'ye, özellikle de İstanbul'a gelmeye başlarlar. Beyoğlu yakasını tercih eden bu aristokrat kesim, çeşitli işlere talip olmuştur. Garsonluk, teşrifatçılık, mürebbiyelik,.. gibi meslekler yanında, iş bulamayanlar için batakhanelerde fahişelik de geçer meslek durumundadır.

Sezer (1992), 1914-1916 tarihleri arasında arasında İstanbul'un nüfusunun 1.600.000 kişi olduğuna değinir.

7.6.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

7.6.2.2.1.İdari/Politik yapı:

a.Yönetim:

Meşrutiyet sözü vererek tahta çıkan ve kısa bir süre bunu uygulayan ***II.Abdülhamit***, 33 yıllık saltanatının büyük bölümünü, çevresi askerî kışla ile korunan ***Yıldız Sarayı***'nda geçirir. Buna rağmen Jön Türk hareketleri ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin zorlamalarıyla, 24 Temmuz 1908'de II.Meşrutiyeti ilan eder.

Balkan Savaşıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'dan Asya'ya itildiğini gören ***General von der Goltz Paşa,*** 1913 tarihli *Viyana Neue Freie Presse* gazetesinde, şöyle yazar (Şimşir,1988:51):

Osmanlı başkentinin taşınması gerektiğini epeydir söylerim. Doğal ve siyasal durum, başkentin taşınmasını gerektirir. Hükümet İstanbul'da kaldıkça gözlerini hep Avrupa'ya çevirecektir... Oysa artık Osmanlı Hükümeti için Arnavutluk, Makedonya gürültüleri kalmamış; Bulgaristan, Sırbistan sınır kavgaları da ortadan kalkmıştır. Osmanlı Devletinin savunması gereken iki sınır vardır: Trakya ve Kafkasya. Trakya maalesef savunmaya hiç elverişli değildir. Yalnız, yanlardan korunabilir. İstanbul'u karadan ve denizden savunmak için ise buraya çok büyük sayıda asker yığmak gerekir, ki bu doğal bir yığınak olmaz.

"*Son Bir Uyarı*" başlıklı başka bir yazısında da konuya şöyle değinir (Şimşir,1988:52):

(.....). Başkent taşınırsa, yönetimin düzenlenmesi, devletin merkezinden (ortasından) daha kolay uygulanabilir. Halep ve Şam, İstanbul gibi çekici değildir... Oralara gitmekle geleceğin padişahı ülkenin en uzak köşelerini görecektir... İstanbul, hükümetin çalışma yeri olamaz... Osmanlı Devleti'nin çöküşü, gerçekte Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u başkent yapmasıyla gizlice başlamıştır.(.....)

Buna şiddetle karşı koyan basın mensupları yanında, destekleyenler de olur. Eski Kütahya Mebusu *Gazeteci Ahmet Ferik* (Tek) Bey, ***İfham Gazetesi***'ndeki "*Kostantiniyye'den Osmaniye'ye*" başlıklı yazısında, konuya şöyle değinir:

Payitaht'ın İstanbul gibi güzel bir şehirden uzaklaştırılması güç bir meseledir. Hisse, an'aneye aykırı bir teşebbüs; fakat ne yapalım? Eğer bu nakil millet ve memleket selâmeti için lüzumlu ise...

Payitaht'ın vatanın merkezine, milletin kalbine kurulması, yerleşmesi lazımdır. Payitaht bir devletin başı demektir. Düşmana baş uzatılmaz, baş saklanır, kollarla ayak onu müdafaa eder.

Hudut bu kadar yaklaştıktan sonra İstanbul'da rahat oturmanın imkânı yoktur; idare merkezi bu gibi tehlikelerden masun olmak icap eder. Şimdiye kadar İstanbul'a tehlike yalnız Boğazlar cihetinden idi. Şimdi buna bir de karadan bir tehdit ilave olundu. Üç taraftan tehlikeye maruz bir noktada payitaht kurulamaz.

Rus Dışişleri Bakanı B.Sazanof, 4 Mart 1915'de, Petrograd'taki İngiliz Büyükelçisi Sir G. Buchanan'a şöyle bir mektup gönderir (Şimşir, 1988:56):

Son olayların akışı nedeniyle, Majeste İmparator Nikola, İstanbul ve Boğazlar sorununun kesin biçimde, Rusya'nın kökü yüzyıllara giden istemlerine uygun olarak çözülmesi gerektiğini düşünmeye başlamıştır.

İstanbul Kenti, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara denizi'nin batı kıyıları ile Midye-Enez çizgisine kadar Güney trakya, Rus İmparatorluğu'nun içine alınmadıkça, varılacak tüm çözümler eksik ve iğreti kalacaktır.

23 Kasım 1918 sabahı, topları saraylara yönelik olarak demir atan yabancı savaş gemileri, Anadolu İhtilâli'nin habercisi ve İstanbul Şehri'nin başkentliğinin de ölüm fermanıdır. Müttefikler, İttihat Terakki (1908-1918) ve I.Dünya Savaşı (1914-1918) Dönemleri sonucu, özellikle Galata-Pera kesimindeki ekaliyetlerin garantörlüğünü bahane ederlerken; Akdeniz'e açılma hedefi güden Rusya, açık açık bu toprakların kendi idaresine bırakılmasını istemektedir. Bu tıpkı, XIII.yy'daki Haçlı Seferi'nde, Bizans'a karşı Venedik'in güçlendirilmesi için yapılan ablukaya benzemektedir. İstanbul büyük bir kaos'un ortasındadır.

11 Kasım 1919 tarihinde ***İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck***, Osmanlı Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı)'nı ziyaret ederek, başkentin **Bursa**'ya kaydırılmasını önerir. Durum giderek tehlikeli bir hal almaktadır. Buna rağmen 12 Ocak 1920'de ***Cemile Sultan Sarayı***'nda, Anadolu'dan gelen milletvekilleriyle toplanan son Mebusan Meclisi'nin, 10 Şubat 1920'de ***Misak-ı Millî*** (Ulusal And) üzerinde uzlaşması, önemli bir adımdır. Bu yeminin 4.maddesi, Başkent İstanbul ile ilgilidir (Şimşir,1988:71):

Makarr-ı Hilâfet-i Osmaniye ve Payitaht-ı Saltanat-ı Seniye ve Merkez-i Hükümet-i Osmaniye olan İstanbul şehriyle Marmara Denizi'nin emniyeti her türlü halelden mâsun olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve münakalat-ı âleme küşadı hakkında bizimle sair bilcümle alakadar devletlerin müttefikran verecekleri karar muteberdir:

14 Şubat 1920 *Londra Toplantısı*'nda *İngiliz Başbakanı Lloyd Geo*rge, İstanbul ile ilgili şu konuşmayı yapar (Şimşir,1988:72):

Padişahın İstanbul'dan kovulmasına karşı ileri sürülen görüşler kurumsal niteliktedir..... İstanbul Türk değildir ve nüfusunun çoğunluğu Türk değildir. Ayrıca hükümet merkezi oradan uzaklaştırılacak olursa İstanbul'daki Türk nüfusu da büyük ölçüde azaltılmış olacaktır. Kentin hemen çevresindeki nüfus Rum'dur. Demek oluyor ki, biz padişahı İstanbul'da tutmakla, yabancı bir hükümdarı yabancı bir halka egemen olarak bırakıyoruz.(.....).

Bu konferans sonucunda padişahın İstanbul'da kalması gerekliliği üzerinde durulurken; İstanbul'un gelecekte Avrupa barışını önleyecek bir odak haline gelişinin engellenmesi ve kentin, Yakın Doğu'nun en büyük pazarlarından biri olması hedeflenmiştir.

16 Şubat 1920 tarihinde Mareşal Foch başkanlığındaki askerî komite, bu sorunu gözden geçirerek şöyle bir görüş geliştirir (Şimşir,1988:73):

Barış (Sevres) hükümlerini dürüstçe yerine getirdikleri ve topraklarındaki azınlıkların haklarına saygı gösterdikleri sürece, padişah ve hükümetinin, Türklerin başkenti olarak kalacak İstanbul'da kalmalarına izin verilecektir.

Bu sıralarda İngiliz ve Fransızların ortak görüşü, ***Vatikan Formülü*** denilen bir çözüm üzerinde birleşmektedir. Buna göre Siyasi Başkent Anadolu'ya nakledilmeli, Dinî Başkent İstanbul'da kalmalıdır. Ancak bu öneriler bir sonuca ulaşmadan, kent 16 Mart 1920'de resmen işgal edilir, mebuslardan yakalananlar da dahil 150 kişi, Malta'ya sürülür.

Anadolu İhtilali ve bunun Ankara'da kurulan geçici hükümetlerinin aldıkları kararlar, 1920'den itibaren önce Ankara'yı ve Anadolu kentlerini, giderek de İstanbul'u kapsayan bir aşama kaydetmiştir (Eyüboğlu, 1987:13). I.Dünya Savaşı, Mondros Mütarekesi ardından yapılan savaşlar ve Büyük Taarruz öncesi'ndeki suskunluk döneminde, Ankara'da encümenler ve kabineler kurulmaktadır. 25.4.1920 tarihinde "***Muvakkat İcra Encümeni***" (Geçici Uygulama Encümeni) kurulur.

1923 Lozan Antlaşması, Kapitülasyonların kaldırılması, büyük firmaların, ticaret erbabının, sigorta şirketlerinin ve bankerlerin çöküşü; yabancı postanelerin kapanması.... 1924'de Ankara'nın Başkent olmasıyla birlikte yabancı ülkeler, zorla da olsa Beyoğlu'ndaki elçiliklerini, yeni başkente taşıyarak. İstanbul'da, konsolosluk seviyesinde kalırlar.

b.Belediyecilik Çalışmaları:

Evkaf Nezareti'nde ***İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi*** kurulur (1909). Başında *Mimar Kemalettin Bey* bulunmaktadır. Bu heyet, 1.Ulusal Mimari Akımı'nın da odak noktası olacaktır. 1912 yılında, belediye daireleri, bir kez daha şekil değiştirirler:

Tablo: 7.121. Belediye daireleri ve dağılımı (1912)

ADI	MEVKİİ	ADI	MEVKİİ	ADI	MEVKİİ
1.Daire	Bayezit	4.Daire	Yeniköy	7.Daire	Kadıköy
2.Daire	Fatih	5.Daire	Anadoluhisarı	8.Daire	Adalar
3.Daire	Beyoğlu	6.Daire	Üsküdar	9.Daire	Bakırköy

* Kaynak: Bayrı (Tarih Yok:29)

♣ Bayrı'nın belgeleri, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

İstanbul şehremanetinin başında ***Rıdvan Paşa*** bulunmaktadır. 1906 yılından ***itibaren Reşid Mümtaz Paşa*** şehremini olur ve bu dönemde 22 şehremini daha kente hizmet verir (Ergin, 1987:71-72). Bunlardan ***Ziver Bey*** (1908-1909) köşkü dolayısıyla **Kadıköy**'de bir mevkie, en son şehremini ***Haydar Bey*** (1923-1924) de **Beyazıt**'taki havuza adlarını verirler.

7.6.2.2.2.Askeri yapı:

Orduya çeki düzen verilmesi için, Alman İmparatorluğu ile işbirliği yapılır ve ordunun başına Alman generaller getirilir. Karşılıklı subaylar gönderilerek, yeniden yapılanma üzerinde durulur. Bu açıdan gerek kültür, gerekse harekât olarak çok değerli subaylar yetişir.

Nüzhet (1915:3) anılarında, Balkan Savaşı (1912) dolayısıyla, Askeri Teşkilat'ın, Fransız, Alman malı olmak üzere 18-20 kadar uçak satın aldığına değinmektedir. 1911'den itibaren Fransız Havacılık Okulu'ndan yetişen askeri pilotlara ilave olarak **Ayestafanos** (Yeşilköy)'ta bir ***Hava Okulu*** kurulmuştur. Ancak yine de ücretli olarak yetişkin İsveçli, İtalyan, Fransız pilotlar kullanılmıştır.

Geçen yüzyılda kurulan ***Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure***'den *Tıphane-i Amire* ayrılarak, ***Mülkî ve Askerî Tıp Fakültesi*** olur (1903).

7.6.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

Avrupa'da başlayan ve tüm dünyaya yayılan endüstrileşme akımı, eş zamanlı olmasa bile hemen her ülkede kendini hissettirmiş ve sosyal dokuyu değiştirmiştir. Eyüce ve Keskiner (1995:13) bu değişimin farklılaşma yönünde değil, birbirlerine benzeşme yönünde olduğuna değinmektedir. Yani ülkeler ve yaşamlar, giderek birbirlerine benzemeye başlarlar. İstanbul'da da yeni endüstriyel kuruluşlar ve fabrikalar devreye girer.

XIX.yy'da gelişen ve açılmaya başlayan bankalara, yüzyıl başında da yenileri eklenir: ancak hepsinin ömrü 3-5 yıl içinde tamamlanır; çünkü ekonomi allak bullaktır ve savaşlar dolayısıyla para istikrarını koruyamamaktadır (Dedeoğlu,1994).

Tablo:7.122.Bankalar

YILI	ADI
1909	*Türkiye Milli Bankası*
1910	*Şirket-i Ticaret ve Sanayi Bankası*
1910	*Şirket-i Ticariyye-i Osmaniye Bankası*

Kaynak: * Dedeoğlu (1994:57-67)

İşsizlik sözkonusudur ve devlet, işsizlere iş yaratabilme yöntemleri aramaktadır. Bu bağlamda olmak üzere, Sirkeci ile Bab-ı Alî arası yokuşun parke taşlarının üç kez sökülüp yeniden döşetilmesi, ilginç bir çözüm arayışı olarak görülebilir.

1917 yılında, yeni bir takvim ayarlaması yapılır ve Hz. İsa'nın doğumunu esas alan ***Gregoryan Takvimi***, ***Milâdî Takvim*** olarak kabul edilir. Ancak yılın tarihi yazılırken, Rûmî Takvim'de yapıldığı gibi, Hicrî yılın kullanımına devam edilir. Sözgelimi: 1917 yılı yerine 1333 yazılır.

7.6.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

7.6.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Yüzyılın başı, Osmanlı ve İstanbul için, tüm geçmişin adeta yeniden yaşanması gibidir. Siyasi ve askerî olaylar devam ederken; sosyal yaşam da kendi kurallarını sürdürmektedir.

İstanbul'u işgal eden orduların subayları, bin yıl öncesinin Haçlı sefer ruhunu taşımaktadırlar. 23 Kasım 1918'de İstanbul'a giren ***Fransız Komiseri General Franchet d'Esperey*** ise, ***Fatih***'e özenerek, beyaz at üzerinde, ***Cadde-i Kebir***'i geçerken; ekaliyetlerin çiçekli sevinç tezahüratıyla karşılanmıştır.

Kollektif Şuuraltı'nda kayıtlı ***Taklid-i Seyf*** (Kılıç Kuşanma) Törenleri'nin [Böl.II.B.7.1.2.3.2.] sonuncusu, VI.Mehmet Vahdettin'e yapılmıştır (1918). Vahdettin'in tahtı bırakarak yurt dışına çıkışından sonra, (bir ara yanına bile almayı düşündüğü) *Kutsal Emanetler*, amcazadesi ***Abdülmecid Efendi***'ye devredilir (1922). Ancak yeni halife, padişahlara özenerek kılıç kuşanma

* Dedeoğlu'nun belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

töreni yapmak ister. Her cuma **Ayasofya**'ya Fatih Sultan Mehmet gibi beyaz at üstünde ve kaftan giyerek gitmeyi; **Üsküdar**'daki büyük camideki dini törenlere katılırken, **Boğaz**'ı 14 kürekli saltanat kayığı ile geçmeyi tercih etmektedir (Benoist-Mechin, 1997:260). Kollektif Bellek'teki kayıtların bu şekilde yeniden canlandırılmaya çalışılması, Ankara Hükümeti tarafından soğuk karşılanır.

Osmanlı'nın yarı doğulu, yarı batılı düşünce yapısını, bu kez, batının kullandığı ölçümlere adapte olma sıkıntısı zorlamaktadır. Geçen yüzyıldan başlatılan uzunluk, ağırlık, zaman ve hacım ölçülerindeki yeni kullanımlar, henüz kollektif belleğe yeterince kayıtlanamadığından, karışıklık yaratmaktadır.

7.6.2.3.2.Kent belleği

Kent Belleği'nde bulunan tüm öğeler, kendilerini tekrarlamaktadırlar. Bunlardan bazıları da kimlik değiştirmektedirler. Özellikle saraylar, konaklar, köşkler ve kasırlar; eğitim yuvaları veya kütüphane kullanımına çevrilmektedirler. Bunda da büyük bir kültür atağına kalkan Osmanlı Kadını'nın eğitim ve çalışma yaşamında çağdaş rol alma isteği yatmaktadır. Geçmiş yüzyıllarda külliyeler, hastaneler, camiler, mescitler, çeşmeler yaptıran saraylı Hanım Sultanlar, bu kez eğitim kurumlarına ağırlık vermiş görünmektedirler.

7.6.2.3.3.Etik değerler:

Hilafetin merkezi ile yönetimin merkezinin çakışmasından kaynaklanan sıkıntılar; giderek açıklık kazanmaktadır. Siyasi gücün zayıflamasıyla, I.Dünya Savaşı'ndan galip çıkan ülkelerin, İstanbul'un kimliği üzerindeki tartışmaları, dikkat çekecek derecede artmıştır. Kutsal Emanetler'in Merkezi'nin İstanbul oluşu dolayısıyla, hem idarenin hem de Hilafetin Anadolu'ya taşınması durumunda, kentin sadece Hıristiyanlığın Dinsel Başkenti olarak kalacağı endişesi yaşanmaktadır. Bu ise İngiliz Başbakanı Lloyd George'un dile getirdiği ve Hıristiyan kollektif şuuraltında yatan imajı desteklemek anlamını taşıyacaktır [Böl.II.B.7.6.2.2.1.]

Sultan, halifesi olduğu *Kutsal Emanetlerin Korunma Makamı* **İstanbul**'u [Böl.II.B.7.2.2.3.1.] bırakarak, sadece yönetici kimliğiyle başka bir kente gidemediği gibi; Yönetim Merkezinin başka

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

kente taşınması durumunda, İstanbul'da oturması da, otorite sorunları yaratacaktır. Tarih'te benzer bir olay yaşıyan ***II.Mustafa***, eski başkent **Edirne**'den ülkeyi yönetmeyi denemiş, fakat ***Edirne Vakası*** denilen ayaklanma ile tahttan indirilmiştir [Böl.II.B.7.4.2.1.1.].

7.6.3.Yapma kimlik:

7.6.3.1.Yerleşik alanlar:

7.6.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Bu dönemde kurulan ***İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi, Sultanahmet, Fatih, Ayasofya, Yeni Cami*** gibi önemli cami ve külliyeleri onarır.

Tablo: 7.123. Sayfiye yerleşimleri

YER/ MEVKİİ	KİMLİĞİ
Çamlıca, Bağlarbaşı, Koşuyolu, Yeldeğirmeni, Göztepe, Erenköy	Kırsal/ II.Konut kimliğini koruyan *sayfiye* = yazlıklar mevcuttur.
Acıbadem, Kozyatağı	Geniş çiftlikler, bol meyvelikler mevcuttur.
Maçka, Teşvikiye, Moda, Adalar	Zengin gayrımüslim tacirler köşk ve yalılarda oturmakta; kente çalışmaya inmektedirler.
Boğaziçi	Kiralık yalı ve konaklarıyla tam bir sayfiye yeridir

Kaynak: * Sentez

7.6.3.1.2.Yeni yerleşmeler ve yapılar:

XX.yy. enternasyonal binaların ve mekânların yaratıldığı bir dönemdir. Binalarda yeni bir malzeme kullanılmaktadır: BETON. Sade, özel işlemden geçmemiş, boyanmamış ahşap ve çelik; "Dürüst ve Güvenilir" bir mimari imajı uyandırmaktadır (Onur ve Habib,1995:41). 1918'de Laleli yangınından sonra, ilk "*Betonarme karkas*" yapı olan "***Harikzedegân Katevleri***" yapılır. (*Tayyare Apartımanları* olarak da bilinen bu binalar, günümüzde onarılarak RAMADA Oteli olmuştur) 1920 sonrasında İstanbul'da en fazla apartımanlaşan semt, **Teşvikiye** olmuştur. Üst düzey, kaliteli kişilerin bu semti tercihi, ticaret ve sanayi kesimini de çekmiştir (Hakko,1995:23-24).

* Kaynakçadaki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.6.3.2.Kurumsal yapılar:

7.6.3.2.1.Resmi yapılar:

II.Abdülhamid'e "*Bosphorus Railroad Company*" firması, ***Anadolu-Rumeli hisarları*** arasında, şahane bir köprü yapmayı önerir. Asıl amaç, Avrupa Demiryolu'nu [Orient Express] Bağdat'a bağlamaktır. Adı da, "***Hamidiye Köprüsü***" olacaktır. Çizilen eskizlerde, köprü ayakları cami stilinde resmedilmiştir. Toplarla Boğazı koruyacak, geceleri ışıklandırılacaktır (Tanık,1994) .

F.Arnoden adlı bir Fransız da bir demiryolu köprü projesi hazırlar. Hatta **Sarayburnu-Salacak** arasında, iki yakayı birleştirecek bir Tünel dahi (***Tünel-i Bahri)*** önerilir ve beratı alınır. Ne varki 1908'de İttihat ve Terakkî İhtilâli (Kuntay,1938) dolayısıyla, projeden vazgeçilir.

24 Temmuz 1908 tarihinde II.Meşrutiyet'in ilanından sonra, mebuslar 14 Kasım 1909'da 33 yıl ara ile, Çırağan Sarayı'nda tekrar toplanırlar. ***Çırağan Sarayı***, 20 Ocak 1909 tarihinde, bir elektrik kontağı sonucu yanar ve tüm kıymetli evrak kül olur. Bunun üzerine, meclis, ***Cemile Sultan Sarayı***'nda toplantılarına devam eder. Bu yüzden, **Tophane – Fındıklı** arasındaki yol ***Meclis-i Mebusan Caddesi*** kimliğini kazanır. İstanbul'u işgal eden *Fransız İstihkâm Kışlası*, 1920-22 arası, Çırağan Sarayı'nın yanık kalıntılarını depo olarak kullanır.

Beyoğlu'nda *Galatasaray Lisesi*'nin kapalı kapısı önünde (günümüzdeki boş sahada), bir ***Karakol*** binası ve önünde fiskiyeli havuzu mevcuttur.

Tablo: 7.124. Resmi yapılar

ADI	MEVKİİ
Şişli Etfal (Çocuk) *Hastanesi*	**Şişli.** 1902 yılında hizmete girer.
Haydarpaşa Askeri Tıbbiyesi	**Haydarpaşa.** 1903 yılında hizmete girer.
Enverpaşa (Haydarpaşa) *Garı*	**Haydarpaşa.** 1903 -1908 arasında Almanlar tarafından inşa edilir. *Hürriyet Kahramanı Enver Paşa*'nın adı verilir.
Postane-i Amire	**Sirkeci.** Günümüz Büyük Postane Binası (1909)
Defter-i Hakâniye	**Sultanahmet.** Tapu ve Kadastro Müdürlüğü (1909-10)
Sultan Reşat Türbesi	**Eyüp.** Sultan V.Mehmet Reşat gömülüdür.
Feshane-i Amire	**Eyüp ve Haliç Kıyıları**
Mezbaha, depo binaları, buzhane,	
Sümerbank Defterdar Yünlü Fabrikası	
Silahtarağa Termik Elektrik Santralı	**Silahtarağa.** 1.Ulusal Mimari tarzında, Türkiye'nin ilk termik elektrik santralıdır.

Kaynak: * Sentez

Tablo: 7.125. Eğitim yapıları

YILI	ADI	MEVKİİ
1900	***Darülfünun-u Osmanî*** (Mülkiye, Hukuk, Tıbbiye Mektepleri bağımsız olarak öğrenci yetiştirirken, İlahiyat, matematik, edebiyat, tabiiyye ve filoloji bölümleri açılır.)	**Cağaloğlu**
1902	***Reşadiye Mekteb-i İbtidadisi***	**Eyüp**
1908	***Darülfünun-u Osmanî*** (Hukuk mektebi de sistemin içine katılır.)	**Cağaloğlu**
	Aşiret Okulu. **Dolmabahçe-Beşiktaş** arasındaki *Feriye sarayları* kimlik değiştirmeye başlar. Bunlardan biri, aşiret okulu olur.	**Beşiktaş**
	Kabataş Erkek Lisesi. Aşiret Okulu kimlik değiştirir ve Sultanî olut	**Beşiktaş**
1909	***Darülfünun-ı Osmanî***, Yusuf Kâmil Paşa'nın eşi ***Zeynep Hanım***'ın ***konağı***na taşınır	**Vezneciler**
1909	***Diş Tabipleri Mektebi***	**Beyazıt**
1911	Yıldız Teknik Okulu..	**Yıldız**
1914	Üniversite'nin geliştirilmesi için çalışılır	
1919	Almanya'dan profesörler getirilir, rektörlük ve senato teşkilatı kurulur	**Vezneciler**
1919	***Kabataş Erkek Lisesi***'. *Sultanî* olan adını değiştirir.	**Ortaköy**
1920	***Sanayi-i Nefise.*** *Gedikler Kâhyası Salih Efendi Konağı*'na taşınır.	**Divanyolu**
1924	***Harbiye Nezareti***, İstanbul'un işgali ile, işgal kuvvetlerinin merkezi haline gelir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, İstanbul Darülfünunu adıyla Üniversite'ye tahsis edilir. (1933 yılında adı ***İstanbul Üniversitesi*** olarak değiştirilir).	**Beyazıt**
	Taşmektep	**Göztepe**
	Bostancı, Ayazma okulları.	**Üsküdar**

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.125. Belli başlı hanedan ve paşa konutları

ADI/ KİMLİĞİ	MEVKİİ
Topkapı Sarayı	**Sultanahmet.** Gözden düşen saray erkânı oturmaktadır.
Zeynep Hanım Konağı	**Vezneciler.** Darülfünûn-ı Osmanî'ye tahsis edilir
İsmail Bey Konağı	**Nışantaşı**
Cemile Sultan Sarayı	**Fındıklı.** Mebuslar Meclisi'ne tahsis edilir.(Günümüz MSÜ binası)
Behice Sultan Sarayı	**Fındıklı.** (Sonradan *Atatürk Kız Lisesi* olur)
Dolmabahçe Sarayı	**Dolmabahçe.** Valide sultanlar oturmaktadır.
Yıldız Sarayı ve Kompleksi	**Yıldız.** Son dönem padişahların ikametgâhı.
Beşiktaş Sarayı	**Beşiktaş.** (Sonradan *Beşiktaş Kız Lisesi* olur)
Fer'iye Sarayları, Karakolu, Zaptiye Koğuşu	**Beşiktaş-Ortaköy.** 2.derece saray erkânı oturur.
Çırağan Sarayı	**Beşiktaş-Ortaköy.** 1910'da yanar. Fransız İşgal Ordusu Kışlasının deposu olur.
Naile Sultan Köşkü	**Ortaköy-Kuruçeşme** arası. Aynı adlı koru içindedir.
Naciye Sultan Köşkü/Enver Paşa Konağı	**Ortaköy** sırtlarında, aynı adlı koru içindedir.
Galip Bey Köşkleri	**Rumelihisarı**
Abdülmecit Efendi Köşkü	**Üsküdar.** II.Abdülhamit'in oğluna aittir; aynı adlı koruluktadır.
Şehzade Yusuf İzzettin Efendi Köşkü	**Üsküdar.** XIX.yy'da ***Tiryal Hanım Köşkü*** olarak da bilinir. Abdülaziz'in oğlu'na aittir.Koruluk içindedir.
Adile Sultan Valide Bağı	**Üsküdar/Çamlıca.** (Sonradan *sanatoryum* olur)
Beylerbeyi Sarayı	**Beylerbeyi.**
Ratip Paşa Konağı	**Çamlıca.** (1909'da *Çamlıca Kız Lisesi* olur)
İcadiye Kasrı	**Vaniköy.** (1911'de yanar, 1915'de yerine ***Kandilli Rasathanesi*** yapılır).
Adile Sultan Kasrı	**Kandilli.** (1909'da *Kandilli Kız Lisesi* olur)
Küçüksu Kasrı	**Küçüksu**
Amcazâde Hüseyin Paşa Yalısı	**Anadolu Hisarı.** Aynı adlı koruluk içindedir.
Mihrabad Kasrı	**Kanlıca.** Mısırlı Prenses Rukiye Hanımın mülkü. Koru içindedir.
Hidiv Kasrı	**Beykoz.** *Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa*'nın ailesi oturur.

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 7.127. İbadethaneler

YILI	ADI	MEVKİİ
1902	***Kaybolan Cami/Mescid***	**Karaköy**
1903	***Zafir Baba Türbesi, çeşmesi, kütüphanesi***	**Beşiktaş**
1909	***Mecidiye Camii***	**Yeşilköy**
	Bebek Camii	**Bebek**
1911	***Bostancı Camii***	**Bostancı**
	Bakırköy Camii	**Bakırköy**
1913	***St.Antuan Kilisesi***	**Beyoğlu.** *Konkordia Tiyatrosu* yerine yapılır.

Kaynak: * Sentez

7.6.3.2.2.Askeri yapılar:

Bu dönemde, **Bayezit**'te ***Harbiye Nezareti*** (Savaş Baknalığı), **Taksim**'de ***Hamidiye Kışlası, Taşkışla, Gümüşsuyu Kışlası, Talimhane Kışlası;*** **Harbiye**'de ***Mekteb-i Ulum-u Harbiyye,*** varlıklarını sürdürmektedirler. ***Harp Akademileri*** ise *Yıldız Sarayı Mabeyn Dairesi* ve cıvar binalarındadır.

İşgal dolayısıyla, 1920 ylından itibaren, bir *Fransız İstihkâm Kıtası,* ***Çırağan Sarayı*** enkazını, askeri depo olarak kullanır. **Sirkeci**'de ***4.Vakıf Han*** boşaltılarak yabancı askerlerin kışlası haline getirilir. Boğaz'daki belli başlı yalılar ve ***Enver Paşa Sarayı*** (Ortaköy), yabancıların ordugâhlarına tahsis edilir.

7.6.3.2.3.Sivil/ Sektörel yapılar:

7.6.3.2.3.1.Ticarî yapılar:

İş ve Bankalar Merkezi haline gelen **Karaköy** ve cıvarında lokantalar, oteller artmış; pasajlar ortaya çıkmıştır. Şarküteriler, su böreği ve puf böreği satan dükkanlar,muhallebiciler, aşevleri, günümüzün ayaküstü büfelerinin ilk modelleridir. Galata hâlâ XIX.yy çehresini yitirmemiştir. Sözgelimi burada **Tavukpazarı'**nda canlı satılan tavuklar orada kesilir, yolunur ve paketlenir. **Yüksekkaldırım'**a doğru antikacılar, keman-piyano satıcıları ve tamircileri, mobilyacılar yer almaktadır.

Tarabya'daki [şimdiki Tarabya Oteli'nin yerinde bulunan] ***Tokatlıyan Oteli,*** **Pera**'daki ***Pera Palas*** kadar yabancıları çekmektedir. 1914-18 arasında, Urfa kökenli mültimilyoner Mersinli Bogosaki, ***Pera Palas Oteli***'ni, Vagon Lee firmasından satın alır. XIX.yy.da açılan ***Lebon Pastanesi***'nin ünü artmıştır. **Tünel**'de ***Pétitechamp***; ***Nisuaz,*** **Asmalı Mescid**'deki ***Elit,*** fikir tartışmalarına sahne olan pastanelerdir. Avrupa'yı yakından izleyen Beyoğlu'na sinematograf gelmiştir. ***Mısırlı Apartımanı***'nda ünlü terziler oturur. ***Kanun-u Esasi Kıraathanesi***'nde ise meddah, karagöz, çalgıcılar sanatlarını icra ederler. Buradaki gösteriler Karagöz-Hacivat tarzı ***hayaloyunu*** ile Kavuklu-Pişekar tarzı ***ortaoyunu***; Rum Taverna, Levanten ve Bizans karışımı ***kanto*** gösterileridir.

Bu dönemde, **Sirkeci, Sultanhamam, Beyoğlu**'nda ***Vakıflıanlar*** inşa edilerek vakıflara gelir teminine çalışılır. **Mecidiyeköy**'de, bağlar yakınında ***Likör Fabrikası*** inşa edilir.

Vagon Lee Şirketi'nce 1890-1900 arasında **Büyüada**'da yaptırılan 3 katlı ahşap otel (***Kırmızı Saray***'a) Abdülhamit tarafından kullanım izni verilmeyince, 1903'te ***Rum Yetimhanesi***'ne çevrilir (Alper,1994).

7.6.3.2.3.2. Hizmet yapıları:

Demiryolu, telefon, tramvay, elektrik şirketleri devletleştirilmiştir. Otomobiller, artık zengin tabakanın kullandığı binek arabalarıdır. Avrupa ile tren seferleri ***Orient*** (Doğu) ***Expresi*** ile yapılmaktadır.

1913'den itibaren Beyoğlu'nda elektrikli tramvay çalışmaya başlar. Ulaşımın kolaylaşması demek, insanları daha uzaklarda oturmayı tercih edebilecekleri anlamını da taşıyacaktır. **Teşvikiye, Nişantaşı, Şişli** semtlerinin oluşumuyla, **Taksim**'den ***Cumhuriyet Caddesi*** boyunca **Harbiye-Maçka-Osmanbey-Ihlamur-Beşiktaş** ve **Şişli** yönünde tramvay hatları döşenir, toplu taşımacılık gelişir (Kayra,1988).

Haliç, yeşil denizdir, suyun dibi görünmektedir ve kiralık plaj kabinleri bulunmaktadır. 1910'dan sonra Haliç boyunca vapur iskeleleri inşa edilir. ***Şirket-i Hayriye*** Vapurları, Galata Köprüsü'nden kalkmaktadır. Boysan (1988), 1920'lerde Boğaziçi'ne giden vapurların *başiskelesi* Galata Köprüsü

olduğuna, köprü altındaki bekleme salonlarında oturulduğuna değinmektedir. 1920'de Türkiye'ye iltica eden **Barones Taskin**, anılarında ***Galata Köprüsü***'nü şöyle anlatmaktadır (Deleon, 1993:26).

"Galata köprüsünden ilk kez geçtiğim günü hatırlıyorum. Yanıma 5 kuruşluk helva ve 5 kuruşluk ekmek almıştım, köprüden geçerken de 1 kuruş ücret vermiştim. Köprünün iki yanı da bomboştu, bina ve ev yoktu. Haliç kayıklarla kaynıyordu...."

Zeyrek'te konut olarak kullanılan eski ***Pantokratos Sarnıcı*** dehlizleri, bir kez daha kimlik değiştirerek *Liman Deposu* olarak kullanılmaya başlanır (İşli, 1998:12-33).

Bebek Koyu'nda, **Bostancı** ve **adalarda**, kadınlara da yönelik deniz hamamları (plaj tesisleri) kurulur (Sözen,1989:123).

7.6.3.2.3.3. Kültürel yapılar:

XIX.yy sonlarında Metropolleşme eğilimi gösteren İstanbul; giderek büyümekte, gelişmektedir. 1900'lerde günümüzün havası belirmeye başlamıştır. Geçen yüzyılda olduğu gibi, bu dönemde de yurt dışından gelen mimarlar çeşitli yapılar inşa ederler. Bunlarda İtalyan ***Raimondo D'Aronco***, *Osmanlı Başmimarı* olur (1896) ve kendisine "***Bey***" ünvanı verilir. Bu dönemde yabancı mimarların eserleri, **Sirkeci, Pera** (Karşıyaka) ve **Karaköy** ticaret merkezinde kendini göstermeye başlar.

Tablo:7.128. Yabancı mimarlarca yapılan kültürel yapılar

KULLANIMI	MİMARI	MEVKİİ
Osmanlı Bankası	Vallauy	**Galata**
Eşkenaz Sinagog'u	Tedeshi	
Kaybolan Cami: Meydanda bulunan iki katlı bir binanın alt katında ***Café d'Orient*** , üst katında ise D'Aranco tarafından yapılan bir mescid (1902) bulunmaktadır. (Bu eser, 1958 meydan düzenleme çalışmaları sırasında yıktırılır)	D'Aranco	**Karaköy**
Dolmabahçe (Bezm-i Alem Valide Sultan) Camii	Balyan	**Dolmabahçe**
İtalyan sefareti	Mongeri	**Maçka**
St.Antoine Kilisesi	Mongeri	**Beyoğlu**
Rus Sefareti	Fossati	**Beyoğlu**
Sirkeci Garı	Jachmund	**Sirkeci**
Dar'ül-Fünûn-u Osmanî (İlk Üniversite Binası)	Fossati Kardeşler	**Sultanahmet**
Duyun-u Umumiye	Vallauy	**Cağaloğlu**
Zafir baba Türbesi/Çeşmesi/Kütüphanesi (1903)	D'Aranco	**Beşiktaş**
Enverpaşa /Haydarpaşa Garı	Helmut Ritter	**Haydarpaşa**

Kaynak: * Aksoy (1995:40-41)

Dönemin yetişmiş Osmanlı mimarlarından I.Ulusal Mimari Akımı temsilcilerinden **Mimar Kemalettin** ***Ratip Paşa Konağı, Galip Bey Köşkleri, İsmail Bey Konağı, Enver Paşa Konağı, Zeynep Hanım Konağı, 4.Vakıf Han, Harikzedegân Katevleri,..*** gibi önemli yapıtları projelendirirken; yine aynı akımın temsilcilerinden *Şehremaneti Heyet-i Fenniye Reisi* ve daha sonra *Harbiye Nezareti Başmimarı* olan **Mimar Vedat** (Tek), ***Postane-i Amire, Hobyar Mescidi, defter-i Hakâni, Cemil Topuzlu Köşkü, Tayyare Şehitleri Anıtı, Moda İskelesi..*** önemli eserlere imzasını atmıştır.

Galata'daki ***Sen Pierre Kilisesi*** 1906'da onarılır; ***Arap Camii***'ne 1913'de, Doğu Mimari tipinde son cemaat yeri eklenir; ***Aya Andrea Kilisesi*** de 1918'de Beyaz Ruslara devredilerek el değiştirir.

Mahalle kahveleri, geleneksel olarak ortaoyunu ve devlet sohbetlerine devam etmektedir [Tablo:7.109, Tablo:7.111, Tablo:7.112]. Müslüman kadınların sahneye çıkması, toplum tarafından hoş karşılanmadığı için, tiyatrolarda [Tablo:7.117] *zenne* denilen erkek oyuncular veya Ermeni - Rum kadınlar, çalgılı kahvelerde veya sokaklarda *köçek* denilen erkek rakkaseler, veya *çengi* denilen çingene kızlar raksetmektedir. Kanto denilen şarkılı levanten müziğinde dans eden kantocular da ekaliyetlerden olmaktadır.

* Aksoy'un anlatımlarından, Erses tarafından sentezlenerek listelemiş ve tablolaştırılmıştır.

7.6.3.3.Yapısal donatılar:

7.6.3.3.1.Kent Planlaması:

Paris Güzel Sanatlar Okulu ve Özel Mimarlık Okulu mezunu, tanınmış şehircilik uzmanı ***Henry Prost***, 1904-5 yıllarında Bursa ve İstanbul'a gelerek bu kentlerin gelişim planlamaları üzerinde çalışır.

I.Dünya Savaşı sonuna kadar kentlere, hem bir sosyal çalkantı ortamı, hem de bir sosyal reform odağı olarak bakılmıştır.Bu açıdan kent planlaması bir fiziksel çevre düzeltme aracı olduğu kadar, bir toplumsal eylemci olarak da görülmüştür. Savaş sonrasında kentin yalnız bir fiziksel gerçek olmayıp,daha karmaşık bir olgu olduğu üzerinde durulmuştur (Sökmen,1991:40). 1908 yangını sonrası, **Boğaz**'da ve **Gedikpaşa**'da karakteristik doku yerine *aksiyel planlama* başlar (Akdemir ve Köksal, 1995:184).

1914 yılında Sultan ***V.Mehmet Reşat***'ın derleyip düzenlediği ve zamanın çeşitli gazetelerinden de alınmış *NEVSAL-İ MİLLİ* (Ulusal Yıllık) adlı kitabın başlıklarından biri şöyledir: "*HAYATİ BİR MESELE: UCUZ MESKENLER*" (Özal,1987:4).

Son yıllarda **Dersaadet**'te (İstanbul'da) kiraların çok arttığına ve bunun sonucunda işçi, hizmetli ve orta sınıfın ucuz ve sağlıklı konut bulmakta zorlandığına değinen yazının devamında, bir İzmirli Milletvekili'nin **Bakırköy**'deki çiftliği ile ilgili teşebbüsüne yerverilmektedir (Özal,1987:7-8). Bu milletvekili Bakırköy demiryolu istasyonuna 15 dakika mesafedeki 1 milyon metrekarelik **İncirli Çiftliği'ni**, herbiri 1000 arşın kare'den az olmamak üzere "***Bahçeli Ev***" yapımı için parsellemiştir. Bu, geçen yüzyıl sonlarında Avrupada beliren ve giderek dünyayı etkileyen "***Bahçeşehir***" kavramının Osmanlı'daki uygulanma şeklidir.

Bu kişi, arazinin ödemesini taksitle kabul ettiği gibi, üzerinde yapılacak toplu konutlara da taksit uygulayacak; gerekirse yapımını da üstlenecektir. İşin başında, en yüksek yere bir aile gazinosu yaptırır. Çarşı/pazar/ ortak alanların yapımını üstlenir. Cami/kilise/sinagog yerleri ayrılır; demiryolu/tramvay hatları döşenene kadar otobüs tahsis edilir. Bu işletmede hiçbir kamu kuruluşu ve devlet organı devrede olmayıp, tamamen ***Özel Girişim***'dir.

7.6.3.3.2.Kent peyzajı:

İstanbul'un coğrafi kimliğinin, kentin idaresi üzerindeki etkilerine değinen *von der Goltz Paşa*'nın görüşleri İlginçtir (Şimşir,1988:52).

İstanbul azimle ve gayretle çalışmaya elverişli bir yer değildir. Ilımlı iklimi, olağanüstü güzelliği ve Boğaz'ın iki yakasıyla körfezlere serilmiş durumu ile insanları gevşetir. İnsanları egemenliği altına alır. Oysa hükümet, çevresine ve kendisine egemen olmak durumundadır... tarih şunu gösteriyor ki, İstanbul'u başkent yapan hiçbir hükümet orada uzun süre güçlü kalmamıştır.

Geçen yüzyıldan itibaren büyük bir ıslahat hareketi içinde kendini yenilemekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti **İstanbul**'un sosyal kimliği, bu yüzyılda da değişmemiştir: Birçok saray mensubuna ait saray ve kasrın eğitim kurumlarına, sosyal tesislere tahsis edilerek kimlik değişimine uğradığı görülmektedir. Dinsel ağırlıklı yapıların yerine, toplumun eğitimine hizmet veren kurumların geliştirilmesi, geçen yüzyıldan sosyal yaşama çeki düzen verilerek Avrupa standartlarını yakalama gayreti de, birçok yenilik hareketi ile birlikte İstanbul'da, özellikle **Pera** ve **Kadıköy**'de kendini göstermiştir.

7.6.3.3.3.Kent İmgeleri:

7.6.3.3.3.1.Sınırlar:

Kent sınırları, artık surlara bağımlı kalmadan, alabildiğine genişlemiştir. Artık doğal/coğrafî sınırlar, kentin sınırlarını belirlemektedir. Deniz kıyıları, üç yandan kenti sararken, özellikle kuzey yönünde ve iç kısımlarda kalan ormanlık, bitkisel sınırları sağlamaktadır.

7.6.3.3.3.2.Bölgeler:

XVI.yy'dan itibaren beliren bölgeleri bir kez daha anımsamak yerinde olacaktır:

Tablo:7.129. Bölgeler

BÖLGE	KİMLİĞİ	MEVKİİ
1.Bölge	Tarihsel Merkez (Nefs-i İstanbul)	Sur-içi
2.Bölge	Ticaret Merkezi	Karaköy
3.Bölge	Dini Merkez	Eyüp
4.Bölge	Anadolu'lu zanatkârlar ve konaklama merkezi	Üsküdar

Kaynak: * Sentez

Üsküdar, aynı zamanda, Avrupa yakasında Eyüp'ün üstlendiği görevin benzerini yaparak kimlik geliştirmiştir; bu da köklü Türk ailelerin yerleştiği, Müslüman ağırlıklı bir yerleşme olduğundan dolayıdır.

Sur-içi tarihsel merkez içinde yeni düzenlemeler ile ***Kapalı Çarşı*** ve çevresi, ticaret aktivitelerini sürdürürken, ***Beyazıt Külliyesi*** yeniden canlandırılır. ***Zeynep Hanım Konağı***'nda üniversiteler toplanarak, ***Süleymaniye Külliyesi***'ne doğru **Vezneciler** yoluyla bir bağlantı kurulur. Böylece bölge, kültür ağırlıklı eski kimliğini kazanmaya başlar.Defter-i Hakânî, Postane-i Amire, bab-ı Alî (Vilâyet) binalarıyla resmi merkezî alan çekirdeğine **Bab-ı Âlî** ile **Cağaloğlu** arası gazete idarehaneleri ve matbaaların toplanmaya başlaması; buraya basın ağırlıklı bir çekirdeğin ilave olduğu görülmektedir.

7.6.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

Şişhane yokuşu ve ***6.Belediye Dairesi***'nden itibaren, ***Pera Palas***'ın önünden kıvrılan yol **Kabristan Caddesi** olarak bilinir; çünkü burada yabancıların kabristanı bulunmaktadır. Daha sonra burası büyük bir parka dönüştürülür ve sonra da burada ***Şehir Tiyatroları*** komedi-dram bölümleri yeralır (günümüzün TÜYAP Sergi Binası ve otoparkı).

Sarayların Boğaziçi boyunca yayılması, kent içinde bazı yolların açılmasını da gerektirir. **Karaköy – Tophane – Beşiktaş** arası yol; **Ortaköy – Emirgân**'a doğru ilerler. Buna karşılık Anadolu Yakası, coğrafî özelliğinden dolayı yeterince gelişemez.

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

7.6.3.3.3.4.Düğümler/ Geçitler/ Meydanlar:

Bizans döneminden beri önemli bir düğüm noktası kimliği taşıyan **Beyazıt Meydanı** (Forum Tauri)'de Abdülhamit Dönemi'nde, sahaf, berber, kâğıtçı, kebapçı,..gibi tablakârlara, seyyar esnaf barakaları kurulur. Meydana, İmparatorluğun son yıllarında itfaiye teşkilatının yararlanabilmesi için (sarnıç anlamında) bir havuz yapılır (1923-24). Bu havuz, [1926'da açılışını yapan Ali Haydar (Yuluğ) Bey'in anısına ***Haydar Bey Havuzu*** adını alarak] semtin önemli bir nirengi noktasını oluşturacaktır (İşli, 1994:54).

1918 yılında *İstanbul Şehremaneti* tarafından *Mühendis Necip Bey*'e yaptırılan İstanbul Rehberi'nde **Taksim**'deki en önemli düğüm noktaları,gezi bahçesi ve gazino olarak bilinen ***Taksim Bahçesi, Belvü Gazinosu, Yorgancı*** ve ***Nectar Gazinoları***'dır.

7.6.3.3.3.5.Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal yapılar:

1204 İstanbul'un haçlılar tarafından işgali sırasında keşfedilen ***Bouillon Çınarı*** veya ***Yedi Kardeşler Çınarı*** , bu tarihe kadar doğal nirengiliğini sürdürür. 1915 yılında burada bir kahve açılır, ancak 1918 yılında yanar.

Geçmiş dönemden gelen **Sur-içi** ve **Galata** nirengileri, varlıklarını sürdürürlerken; sarayların **Boğaziçi**'ne kayması ile kimlik kazanan yörelerdeki yeni nirengilerden en önemlisi **Yıldız Sarayı**'dır. Bu odak, öylesine güçlü etki yaratmakta ve ***Abdülhamit*** tarafından kollektif şuuraltındaki bilgiler öylesine dikkatle izlenmektedir ki; herhangi bir yerde "***Yıldız***" sözcüğünün geçmesi veya yazılması bile sarayı çağrıştırdığından, izlenme/gözlenme konusu olmaktadır.

Yıldız Sarayı (Yıldız), ***Silahtarağa Termik Santralı*** (Silahtarağa), ***Feshane-i Amire*** (Eyüp), ***Enverpaşa/Haydarpaşa Garı*** (Haydarpaşa), ***Harbiye Nezareti*** (Beyazıt), ***Harikzedegân Katevleri*** (Laleli), ***Zeynep Hanım Konağı*** (Vezneciler), ***Cemile Sultan Sarayı*** (Fındıklı),***Düyun-u Umumiye Binası*** (Cağaloğlu), ***Likör Fabrikası*** (Mecidiyeköy),... dönemin önemli nirengileridir.

7.6.4.Sonuç: XX.Yüzyıl başı kimliği:

7.6.4.1.Coğrafi kimlik:

İstanbul'un yerleştiği ve genişlediği doğal çevre ve doğal kimlik, onun giderek daha da güçlenmesine neden olmaktadır. Arkitekt (1997:30), Tanpınar'ın İstanbul'un coğrafyasıyla ilgili görüşlerini ve bunun, kentin kimliğinde oynadığı büyük rolü şöyle tanımlar:

...İstanbul sadece abide ve abidemsi eserlerin bol olduğu bir şehir değildir. Şehrin tabiatı bu eserlerin görünmesine ayrıca yardım eder. İstanbul her süsün, her kumaşın kendisine yaraştığı, ayrı ayrı hususiyetlerini açtığı o cömert yaradılışlı güzellere benzer. Yedi tepe, iki, hatta Haliç'le üç deniz, bir yığın perspektif imkânı ve nihayet daima lodosla poyraz arasında kalmasından gelen bir yığın ışık oyunu bu eserleri her an birbirinden çok başka, çok değişik şekillerde karşımıza çıkarır.

İstanbul, ***Liman Kenti*** kimliğini sürdürmektedir.

7.6.4.2.Sosyal kimlik:

Başkent kimliğini taşıyan İstanbul'un, bu kimliğini değiştirmek için yapılan çalışmalarda, kent belleğindeki geleneksel ve toplumsal değerlerin direnişleri gözlenebilmektedir [Böl.II.B.7.6.2.2.1.]. Hatta Cumhuriyet'in İlanından sonra başkent kimliğinin Ankara'ya verilmesinden sonra, bir sonraki bölümde izleneceği üzere, bu kez yabancı ülkelerin direnişi ile de karşılaşılacaktır [Böl.II.B.8.1.2.2.1.]. Roma İmparatorluğu'ndan itibaren (MS.395), 1528 yıl İmparatorluk Başkentliği'ni sürdüren İstanbul, 1923'de bu kimliğini resmen yitirmiştir. Her ne kadar Yavuz Sultan Selim'den itibaren Osmanlı'da kalan halifelik 1924'te feshedilecek olsa da, İstanbul yine de 407 yıldan beri ***İslâmî Kutsal Emanetler***'in, 876 yıldan beri ***Ortodoks Rum Patrikhanesi*** ile, ***Süryani Ermeni Kilisesi***'inin de dahil olduğu ***7 ayrı cemaatin merkezidir***.

Öte yandan özellikle Pera kesimi, ***Doğu'nun Paris'i*** olarak tanımlanmaktadır ve kent, ***Ticaret Merkezi*** kimliği yanında ***imalat sektörü***'nün de merkezidir.

7.6.4.3.Yapma kimlik:

Galaktik Kent kimliğini taşıyan **İstanbul,** binyıllardır taşıdığı ***Toplama Kent*** kimliğini de sürdürmektedir. Sadece kendi iç göçleriyle değil, 1917 Rus İhtilâli sonucu, bu kez Rus Aristokları'nın sığındığı ve kültürünü aktardığı **Mozaik Kimliği** 'ni de taşımaktadır.

7.6.4.4.Sonuç:

İstanbul, bu dönemde de yabancı ülkelerin göz diktikleri ve hatta Sovyet Rusya'nın açık açık idaresine ve mülkiyetine talip olduğu ***İmparatorluk Başkenti*** ve önemli bir ***Bölgesel Siyasi Merkez***'dir.

a) OSMANLI İMPARATORLUĞU'nun BAŞKENTİ'dir.
b) BÖLGESEL SİYASİ ve ASKERİ MERKEZ'dir.
c) TİCARET MERKEZİ'dir .
d) İSLAMİ KUTSAL EMANETLER'in ve HİLAFET'in DİNSEL MERKEZİ'dir
e) OSMANLI KÜLTÜR ve SANAT'ının MERKEZİ'dir.

8. T.C. DEVLETİ'nin SOSYAL/ EKONOMİK/ KÜLTÜREL KENTİ: İstanbul

8.1. 1923 - 1950 (Tek Partili Devletçilik Politikası) Dönemi:

8.1.1.Coğrafi kimlik:

8.1.1.1.Fiziksel yapı:

İstanbul genişlemiş, *Bilâd-ı Selâse* (Eyüp, Galata, ve Üsküdar/Kadıköy) ile Boğaziçi'ni de içine alan büyük bir Galaktik Kent olmuştur. Sur-içi'nin 7 tepesi'ne Galata'nın topoğrafik engebeleri katılmaktadır. Sur-dışında, batıya doğru uzanan topraklarda çiftikler ve küçük köyler tarıma elverişli topraklarda yeralmaktadır. Ancak bu topraklar, geçen yüzyıllarda görülen fay kırıklarıyla, fazla dayanıklı olmayan bir zemine de sahiptirler.

Buna karşılık, sağlam zemine sahip Kadıköy ile topoğrafyası yerleşime müsait olmayan Boğaziçi'nin Anadolu Kıyıları sayfiyelere sahipken, Batı Kıyıları yerleşimlere daha uygun görülmektedir.

İstanbul'u coğrafi olarak anımsatan önemli özellikleri hâlâ niteliklerini korumaktadır:

7 Tepe, Boğaziçi, Haliç, Prenses Adaları, Lodos, Poyraz, Orkoz, Sis, Mevsim Fırtınaları,

8.1.1.2.Biyolojik yapı:

Fiziksel olarak yayılmasına ve genişlemesine rağmen, kentin toplam nüfusu, doygunluk değerlerine ulaşmamıştır ve ekolojik denge varlığını sürdürmektedir. Biyolojik yapısını ve kimliğini tanımlayan özellikler de devam etmektedir: ***Belgrat ve Alemdağ Ormanları, Güvercin, Lüfer, Palamut, Böcek, ...***

8.1.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

İstanbul'un artık temel anlamda iki merkezli bir görünümü vardır.

1.Suriçi ve Ticaret Merkezi

2.Galata-Pera ve Ticaret Merkezi

Gelişme, yayılma, yenilenme, vb.. hareketlerin tümü, bu iki merkezin alternatifleri olarak devreye girerek daha küçük merkezler halinde çevresini sarar bu ikisine tâbî olurlar. Geçmişin izlerini taşıyan ve Sur-içi gibi muhafazakâr bir yapıya sahip olan **Üsküdar**, giderek XIX.yy'da bu hüviyetini kaybetmeye başlamıştır. Buna karşılık, **Kadıköy** gelişmekte ve üçüncü Merkez olma yolundadır. **Eyüp**, her ne kadar ***"Dinsel Merkez"*** kimliğini korumaktaysa da, bir kır-köy kimliği taşımaktadır. Çevredeki kır-köy merkezlerin hemen hepsi 1.Kademe Merkezdir

Bu dönemdeki köy gelişmeleri ve bunların planlanması, daha ziyade İstanbul'a yakın, sur çevresindeki kesimlerde, kasaba planlaması tarzında düşünülmüştür. 93 Harbi sonrası mübadele ile getirilen ailelerin bir kısmı, 1945'de çıkarılan 2510 sayılı **İskân Kanunu** ile bu köylere yerleştirilirler (Suri,1984:23) ve 15.6.1945/4753 tarih sayılı **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** gereği kendilerine toprak dağıtılarak çiftçilik yapmaları sağlanır (Suri,1984:24). **Ferhatpaşa** ve **Sultançiftliği** gibi köy büyüklüğünde çiftlikler bulunmaktadır. Üretim tarım ve hayvancılık üzerinedir. Sulu-kuru tarım karışıktır. Orman içlerine doğru sulu tarım ağırlık kazanır. Kuzey kesimlerdeki (**Fatih, Belgrad, Atatürk Ormanları** içindeki) köyler ise, orman ürünlerinden yararlanmakta ve (**Kemerburgaz** gibi) ağaç kesimlerinden pay almaktadırlar (Erses,1976:67).

İstanbul, artık sur-içi'ne sıkışmış bir Site Devleti'nin çok ötesinde bir şekle bürünmüştür. Avrupa ve Asya kıyılarına iyice yayılmıştır. 30 Km.lik Boğaziçi, geniş bir nehir havasındadır. **Haliç** ise küçük bir nehir ağzı görünümündedir. XVI.yy ***Matrakçı Nasuh***'un planında [Bölüm:II.B. 7.2.3.3.1.] görülen derelerin taşıdığı toprak/çakıl ile **Kâğıthane** boyunca dizilen imalathane ve fabrikaların artıkları, bu ağza varmadan büyük adalar oluşturmuşlardır.

8.1.2.Sosyal (Beşerî) **kimlik:**

8.1.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

8.1.2.1.1.Tarihsel yapı:

Sadece Osmanlı İmparatorluğu açısından değil, avrupa ülkelerinde de yeniden yapılanma hareketleri başlar. XX.yy. başında ortalığı kasıp kavuran *I.Dünya Savaşı* (1914-1918)'nın ardından, ülkeler arası toprak değişimleri, ihtilaller, iç savaşlar devam eder. *Anadolu Kurtuluş Savaşı* ve *Türkiye'de Cumhuriyet İdaresi*'nin ilanı ile yeni bir çehreye bürünen ulusun temel

ilkeleri, ***Mustafa Kemal Atatürk***'ün ortaya attığı 6 ilke doğrultusunda gerçekleşir: ***Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılapçılık.*** Bu ilkeler, "***birlik***", "***otorite***", "***eşitlik***" sağlama ve devleti güçlü kılma amaçlarına yöneliktir. Üstelik, monarşik yönetimin yerine halkın temsili egemenliği sözkonusudur. Buna rağmen, *tek partili sistem*, tüm çalışmalarda lokomotif olmuştur.

29.10.1923'de ilan edilen **Türkiye Cumhuriyeti**'nin **ilk Cumhurbaşkanı**, ***Mustafa Kemal Paşa***'dır. Bu dönemde ülkede büyük bir kimlik değişimi sözkonusudur. Özellikle devamlı devrimcilik ilkesi ile gelişmeyi taze tutmak, en önemli hedeftir.

Tablo: 8.1. Ülke siyasi olayları

YILI	NİTELİĞİ
1924	Tüm okullar ***Milli Eğitim*** adı altında toplanır
1924	Dinsel mahkemeler kaldırılır, tüm mahkemeler birleştirilir
1925	***Danıştay*** (Şura-ı Devlet) yeniden yapılandırılır.
1934	Balkan ülkeleriyle barış anlaşması "***Balkan Antandı***" imzalanır
1936	Avrupa ülkeleri, "***Montreux Boğazlar Sözleşmesi***" ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinde Türk egemenliğini kabul ederler.
1938	**Hatay**, halk oylaması ile Türkiye'ye katılır
1938	(10 Kasım) ***Mustafa Kemal Atatürk***, İstanbul'da, Dolmabahçe Sarayı'nda vefat eder.
1938	(11 Kasım) Başbakan ***İsmet İnönü***, Cumhurbaşkanı seçilir.

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998).

Avrupa yeniden kaynamaktadır. Almanya'da Hitler, National Socializm (Nazizm) denilen saf Alman ırkı yaratma ilkesi ile çevre ülkelere savaş ilan eder ve II.Dünya Savaşı başlar (1939). Almanya'da *Hitler*, İtalya'da *Mussolini*, İngiltere'de *Churchill*, Fransa'da *De Gaulle*, orduların; Rusya'da *Stalin* ve ABD'de *Roussewelt* yönetimlerin başlarındadır. Bu dönemde, TC Hükümetleri, savaşa girmemek için tarafsızlığını ilan eder. İstanbul "**açık şehir**" ilan edilir. Bunun anlamı, tüm ülkelerin ajanlarının ve casuslarının, serbestçe kentte dolaşabilmeleridir.

1945'de II.Dünya savaşının bitmesi, Hitler ve Mussolini'nin ölümleri, Japonya'nın ABD'ye kayıtsız şartsız teslimiyeti, *Yalta Konferansı* ve ülkelerin paylaşımı, Almanya'nın bölünmesi ve benzeri

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından sentezlenerek tablo haline getirilmiştir.

olaylar sırasında Türkiye, ulus/devlet ilkelerini sürdürüp kendi olanakları ile ekonomiyi idare etmeye çalışmasına rağmen, değişmekte olan dünya koşullarına göre liberalizmden etkilenmiştir. Bunun sonucunda çok partili sistem için yasalar çıkarılır ve seçimler yapılır (1950). TC'nin kuruluş aşamalarında görev almış olan ***Celal Bayar***, ilk sivil Cumhurbaşkanı seçilir. Kabinenin başında ise ***Adnan Menderes*** vardır.

8.1.2.1.2.Kültürel yapı:

XIX.yy Tanzimat ve Islahat hareketleri ile XX.yy başında yapılan çeşitli atılımlar sonucu, toplumun bakış açısı değiştirilmeye çalışılmış; sonuçta ortaya çıkan *Anadolu İhtilali* ve *Cumhuriyet rejimi*, bu yeniliği ve gelişmeyi benimseyen insanların ürünü olmuştur. Gerek *Jön Türk* hareketleri, gerekse *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, tüm yanlışlarına rağmen, belirli değişimlere de basamak oluşturmuştur.

İmparatorluğun son yılları ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde iki farklı ülkenin kültürü ile karşılaşılmıştır. Bunlardan ilki, diplomaside kullanılan kıvrak *Fransız* dili ve kültürü; diğeri ise, özellikle askeri teşkilatta etkin olan disiplinli *Alman* nizamı ve kültürüdür. Osmanlı'nın Arapça, Farsça ve Türkçe karışımlı Osmanlıca'sının yerine Anadolu Türkü'nün konuştuğu Türkçe'nin baskın olma mücadelesi verdiği bu dönemde, Rumeli göçmenlerinin de dil ve kültürleri karışacak; bir süre "*özgürlük kaybı*"na neden olan uyum sarsıntıları geçirilecektir [Tablo:1.24].

Cumhuriyetin ilanı ve Başkentin Ankara'ya taşınması ile birlikte, Kent Bayındırlık hareketlerinde yoğunluğun, bu eski Anadolu kasabası'na kaydırılması, bir süre için İstanbul'un gelişimini frenler. **Nafıa Vekaleti**'nce çıkartılan yasalar doğrultusunda, ülke çapında "***Ulaşım-Eğitim***" sorunlarına eğilinir.

Halkın güncel yaşamı sürmektedir; ancak Cumhuriyetle birlikte, rejimde meydana gelen ve buna bağlı olarak eski başkentte oluşan kimlik değişimi, ikibin yıla yakın bir geleneğin yıkılması açısından önemlidir; çünkü "**Kent Belleği**"ndeki temel ögeler değişikliğe uğramaktadır. Toplumsal büyük değişimler yaşanır ve İstanbul aristokrasisinin bunları kabulü zor olur.

Eyüp, kutsal mekân oluşunu devam ettirmektedir. Bayramlarda kutsal emanetler çıkarılmakta ve halkın ziyaretine açılmaktadır. Buna rağmen, toplumun irtica'ya karşı direnişi yanında, eskiye dönme hevesinde olan kişiler/gruplar da mevcuttur.

Tablo:8.2. Sosyal olaylar

YILI	NİTELİĞİ
	Halifelik kaldırılır (4.3.1924)
1924	***İstanbul Şehreminliği'***ne ***Opr.Dr.Emin Bey atanır.*** (13.6.1924)
	İstanbul'da Kadınlar Birliği kurulur.
	Tarikatler - Tekkeler-Zaviyeler kapatılır
	Şapka yasası çıkartılır, Uluslararası Saat ve Takvim Resmen kabul edilir
1925	***İstanbul'da, Taksim'de düzenlenen bir baloya ilk kez Türk kadınları katılır.***
	Türk Tarih Encümeni İstanbul'da toplanır.
	Yıldız Sarayı'nda Uluslararası oyun yeri işletmeye açılması anlaşması yapılır
1926	Medeni Kanun kabul edilir ve resmi nikah yasallaşır. Memurin Kanunu çıkar.
	İstanbul'da ilk Radyo yayını başlar.
1927	***Kadıköy,Bahariye'de Süreyya Paşa tarafından yaptırılan Süreyya Sineması açılır. Bu bina ve geliri, daha sonra Darüşşafaka'ya hibe edilecektir.***
1928	Harf Devrimi yapılır
1928	***Hutbe İstanbul'da Türkçe okunmaya başlanır***
1929	***Liselerden Arapça ve Farsça dersler kaldırılır***
1931	Ölçüler Yasası kabul edilir
	Cağaloğlu Halkevi açılır.
1932	Türk Dil Kurumu kurulur
	Yerebatan Camii (Sultanahmet)'inde ilk kez Türkçe Kur'an okutulur
1933	İller Bankası kurulur ve alt yapı finansmanına başlar.
	Kıyafet Devrimi yapılır.
1934	Soyadı Yasası kabul edilir, lakap ve ünvanlar kaldırılır
	Kadınlara seçme/seçilme hakkı tanınır
1935	***İstanbul'da Ayasofya, müze olarak halka açılır.***
1936	***İstanbul*** ve Ankara'daki ***Radyo Şirketi devletleştirilir.***
1937	***İlk Resim sergisi Atatürk tarafından Dolmabahçe sarayı'nda açılır***
1938	***M.K.Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'nda vefat eder.***
1940	***Savaş dolayısıyla İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilir ve karartmalar başlar.***
1945	Anayasa'nın dili ve Ay adları Türkçeleştirilir
1948	Türk Devrim Ocakları Kurulur.
1949	***İstanbul Radyoevi açılır.***
1950	***İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 40.000 kitaplık arşiviyle halka açılır.***

Kaynak: * Keskin (1997:60-69), TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998)

* Adı geçen belgedeki bilgiler, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Yüzyıl öncesinden başlıyan çeşitli eğitim kademelerindeki yeniliklere, bu dönemde yenileri eklenir:

Tablo:8.3. Eğitim kurumları

YILI	KİMLİĞİ
1923	***Nafıa Fen Mektebi*** (Kondüktör Mekteb-i Alisi yerine), ***Gümüşsuyu Kışlası***'na taşınır. Mühendis Mektebi ile birlikte çalışır.
1925	İstanbul Darülfünun'da ***İnkılap Tarihi kürsüsü*** kurulur.
1926	***Sanayi-i Nefise,*** **Divanyolu**'ndaki ***Gedikler Kâhyası Salih Efendi Konağı***'ndan, **Fındıklı**'daki eski Mebusan Meclisi'nin toplandığı ***Cemile Sultan Sarayı***'na taşınır.
1928	Mühendishane-i Berri Hümayûn yerine ***Yüksek Mühendislik Mektebi*** açılır.
1928	***Sanayi-i Nefise, Güzel Sanatlar Akademisi***'ne dönüştürülür.
1931	***Mühendis Mektebi*** öğrencileri, ***Nafıa Fen Mektebi***'ne aktarılır.
1933	***İstanbul Darülfünun***'u kapatılır; yeniden düzenlenerek ***İstanbul Üniversitesi*** olarak açılır. **Beyazıt**'taki ***Harbiye Nezareti,*** Üniversiteye tahsis edilir. Tıp ve Hukuk Fakülteleri ile FKB buraya taşınır.
1934	***Fer'iye Sarayları***'ndan ***Ağalar Dairesi*** kimlik değiştirerek, ***Kültür Binası*** olur.
1935	***Nafıa Fen Mektebi,*** **Kuruçeşme**'deki ***Memduhpaşa Köşkü***'ne taşınır.
1938	*Nafıa Fen Mektebi* yerine ***Teknik Okul*** kurulur.
1942	***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi***'nin bulunduğu ***Zeynep Hanım Konağı*** elektrik kontağı sonucu yanar.
1943	**Laleli**'de ***Fen Fakültesi***'nin temelleri atılır.
	İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) kuruluş kanunu çıkar.
1944	*Yüksek Mühendislik Mektebi,* ***İstanbul Teknik Üniversitesi*** olarak teşkilatlanır.
1945	İTÜ'de ilk ***Şehircilik Fakültesi*** açılır
1945	***Teknik Okul,*** eskiden *Erkân-ı Harbiye*'nin bulunduğu ***Yıldız Sarayı*** Mabeyn dairesi ve ilavelerine taşınır.
1948	***Güzel Sanatlar Akademisi***'nin bulunduğu ***Cemile Sultan Sarayı*** elektrik kontağı sonucu yanar. Akademi eğitimi, bahçedeki ek binalarda, Fındıklı'da bir ilkokulda ve Yıldız Sağır ve Dilsizler Okulu'nda devam eder (1953'e kadar).
1949	***Fer'iye Sarayları***'ndan 3.Bina, kimlik değiştirerek ***"Beşiktaş Ortaokulu"*** olur.

Kaynak: * YÜ Kataloğu (1989), MSÜ (1998), TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998)

* Adı geçen belgedeki bilgiler, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

8.1.2.1.3.Demografik yapı:

Tablo:8.4. Sosyal topoğrafya

YERİ/MEVKİİ	DAĞILIMI
Fatih	Konut bölgesi -Türk aileler
Eminönü	İş yerleri ve konut bölgesi
Gedikpaşa	Karadenizliler
Kumkapı	Balıkçı limanı – Ermeni ve Rum aileler
Langa	Bostanlıklar - Ermeni ve Rum aileler
Beyazıt-Soğanağa	Elit aileler (yazarlar, devlet memurları)
Yeşilköy	Bamya tarlası - Trenciler, Hava Subaylarının aileleri ve Azınlıklar.

Kaynak: * Sentez

Cumhuriyet Dönemi'nde gayrimüslim halkın mübadele antlaşmaları ile yurtdışına gönderilmeleri ve yerlerine Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan ailelerin getirilmesi; XV.yy.Fatih Dönemi'ndeki Sürgün Yöntemi yerleştirmelerini hatırlatmaktadır. Üstelik bu yerleşimler, bir süre sonra (1960-70' lerde) kalan ailelerin birleştirilmesi için yeni ve güçlü bir göçün daha başlangıcını oluşturacaktır. Cumhuriyet döneminde İstanbul nüfusunun % 48'i gayrımüslim iken, mübadeleler sonucunda % 25'e düşer (Görgülü,1995:164). Azınlık mahalleleri el değiştirmeye, *Fener Patrikanesi* ve *Heybeliada Ruhban* Okulu dışında dinsel merkezler de güçlerini yitirmeye başlarlar.

Kadıköy Yakası'nda levantenler yaygın durumdadır. Önceleri ***Rasimpaşa, İbrahimağa, Yel değirmeni, Talimhane, Söğütlüçeşme, Moda, Bahariye, Altıyol, Yoğurtçu, Erenköy, Bostancı, Küçükyalı ve Pendik*** mahalle ve semtlerinde otururlarken (Osmanlı Geleneğiyle, 1997:41-42); daha sonra ***Adalar***'a doğru kaymışlardır.

ABD'nin Türkiye'ye makine ve teçhizat yardımı, kırsal kesimde ürün artışına neden olur. Ancak toprak yeterli değildir, bu yüzden de işgücü, sanayileşmekte öncülük eden İstanbul'a doğru akmaya başlar. Ancak göçün sonucu ortaya çıkan marjinal kesimin:

* kette örgütlenmiş olan iş olanaklarına emek arzı yoktur,
* dışa bağımlı ithal bir teknoloji ile çalışmaktadır (Görgülü,1995:166-167) .

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Örgütlü çalışanlar ise, birkaç kuşaktan beri İstanbul doğumlu kentsoylulardır. Bunlar daha ziyade memur olarak çeşitli devlet kademelerinde hizmet vermektedirler. İstanbul'un kentleşme oranları şöyledir:

Tablo: 8.5. Kentlileşme oranı

YILI	Kent Soylu/Kentli Nüfusu
1935	% 85.8
1940	% 82.2
1945	% 84.2
1950	% 85.9

Kaynak: * Sentez

1935-40 arasındaki azalma, II.Dünya Savaşı etkilerinin hissedilmesiyle kentten bir kaçışın olduğunu göstermektedir. Savaşın bitimiyle birlikte (1945) hız tekrar yükselir. Üstelik Balkanlardan muhacirler de gelmeye başlar.

Toplum dokusu gözden geçirildiğinde, İstanbul **Pera** semtinin göç vermeye başladığını gözlemek mümkündür. Özellikle İşgal sonrası giden gemilerle birlikte, müttefiklerin destekçileri de ülkeyi terkederler. Yerlerini alan Türkler ile birlikte, meslekler de kimlik değişimine uğrar.

8.1.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

8.1.2.2.1.İdari/Politik yapı:

Her ne kadar Cumhuriyet'in ilânı 29 Ekim 1923 tarihine rastlıyorsa da, İstanbul'un başkent kimliğini yitirerek tek başına Kültür ve Ticaret Merkezi olarak kalışı 13 Ekim 1923 tarihini gösterir. İstanbul, 3 Mart 1924 tarihine kadar Hilâfetin yönetim merkezliğini sürdürmüş; o tarihte hilâfetin kaldırılmasıyla, bu kimliğini de yitirmiştir.

Ankara Hükümeti'nin kabulü ile Başkent'in Ankara'ya kaydırılması ve elçiliklerin de orada temsili gerekliliği; bin yıldır İstanbul'daki Galata/Pera'da bulunan elçilikleri rahatsız etmiştir. Ankara'ya büyükelçi göndermeme konusunda İtalya ve İngiltere direnirler. Lord Curson, Ekim ve Kasım 1923 tarihlerinde müttefiklere ve ABD'ye şöyle bir mektup sunar (Şimşir,1988:259).

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Majesteleri hükümeti, Ankara'ya asla büyükelçi göndermemeye kararlıdır. İstanbul'da oturacak temsilcilerin ünvanları konusunda, Türklerin yapmak isteyecekleri baskıya karşılık, şimdilik hiçbir karar verilmemesinden yanadır.
Ankara'da verilecek arsa konusu ise düşünülebilir.(.....)

Türkiye'nin Paris Mümessili Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey, Ankara'ya şöyle bir telgraf gönderir (Şimşir,1988:260).

Fransa'nın Türkiye'ye Sefir-i Kebir gönderme niyetine İngiltere itiraz etmiştir. Fransa tereddüde düşmüştür.

İstanbul'un Kemalistlere karşı ve hilafetten yana olduğuna inanan müttefikler; Mustafa Kemal'in, Dışişleri'nin İstanbul'dan yürütülmesine de engel olacağını bilmektedirler. 1924 yılı ocak ayında Avrupa basınına sızan bilgilere göre: ***İstanbul Makarr-ı Hükümet olursa müttefikler Sefir-i Kebir, Ankara Makarr-ı Hükümet olduğu taktirde orta elçi tayinine karar vermişlerdir.*** İtalyanlar da benzer görüşlerini 20 Ocak 1924'de İngiltere'ye sundukları notada şöyle belirtirler (Şimşir,1988:261).

(.....) İtalya Hükümeti (.....) İstanbul'a büyükelçi payesinde temsilci gönderirken, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul'da Dr.Adnan Bey gibi bir delege bulundurduğu sürece bu temsilcilerin Türkiye'de kalacaklarını Türk Hükümetine duyurmayı da arzu etmektedir.
(.....) Türk Hükümeti bugünkü durumu devam ettirmez ise İstanbul'daki büyükelçiler ipso facto geri çekilecek ve yerlerine Ankara'da oturmak üzere aşağı derecede temsilciler gönderecektir.

Sorun ancak bir – bir buçuk yıl kadar sonra çözülebilmiştir.

Başkent'in naklinden sonra, Ankara'da kurulan Şehremaneti'ne, *İstanbul Şehremini Haydar Bey* atanır. İstanbul'da günümüzün Şube Müdürlükleri tarzında yorumlayabileceğimiz Belediye Dairelerinin merkezi yönetimi ile, Hükümeti temsil eden Vilayet ve Kurum Temsilciliklerinden oluşturulan *İl özel İdaresi*, **Bab-ı Ali**'de çalışmalarını sürdürür. Her ikisi de 1930'da ***İstanbul***

Birleşik İdaresi olarak birleştirilir. ***Ord.Prof.Dr.Fahrettin Kerim Gökay***, ilk vali/belediye reisidir. (Bu idare, 1954'de 6349 sayılı yasa ile tekrar ayrılır.)

Tablo:8.6. Belediye daireleri ve dağılımı (1930)

ADI	MEVKİİ	ADI	MEVKİİ	ADI	MEVKİİ
1.Daire	Eminönü	5.Daire	Beşiktaş	9.Daire	Kadıköy
2.Daire	Fatih	6.Daire	Sarıyer	10.Daire	Adalar
3.Daire	Eyüp	7.Daire	Beykoz	11.daire	Bakırköy
4.Daire	Beyoğlu	8.Daire	Üsküdar		

Kaynak: * Bayrı (Tarih Yok:29)

Cumhuriyet öncesi ve sonrası, sur-dışı eski Rum köyleri, muhtarlık yönetimleri şeklinde yer almaktadır.

Tablo: 8.7. Yasal düzenlemeler

YILI	KİMLİĞİ
1923	***İstanbul'da İstiklal Mahkemesi kurulur.***
1930	***İstanbul Birleşik İdaresi*** kurulur.
1930	1580 sayılı ***Belediye Kanunu*** yürürlüğe girer.
1933	2290 sayılı ***Belediye Yapı ve Yollar Kanunu***,belediyelerin 50 yıllık bir projeksiyona göre imar planı hazırlamalarını şart koşar;bununla da bizzat belediyeleri görevli kılar.
1940	Bakanlık veya bakanlıkça kurulan birimler, belediyelerin görevlerini üstlenirler; bu da merkezî yönetimin görev alanının genişlemesi ve güçlenmesi anlamını taşır. Hizmetlerin ülke, bölge ve çevre planlarına göre uygulanması gerçekleşemez, sonuçta merkezî yönetimle yerel yönetim arasında yetki karmaşası oluşur.
1945	2510 sayılı ***İskân Kanunu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*** çıkarılır.

Kaynak: **TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998).

T.C. Hükümetlerinin imar konusundaki yaklaşımları, "*Sosyo-Ekonomik, Siyasal ve Toplumsal*" kararlar alınarak "*Yapıların düzenlenmesi*" ve "*Yapı ve Bayındırlık işlerinin düzene konulması*" tarzındadır (Babüroğlu, 1987:13), konut ve yerleşme ile ilgili ayrı bir öneri yoktur.

8.1.2.2.2.Askeri yapı:

İstanbul çevresinde bulunan garnizonlar, kentin koruması ve Trakya'nın savunması için bırakılır.

---

* Bayrı'nın belgelerinden Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

** Adı geçen belgeden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 8.8. Askeri yapı

MEVKİİ	KİMLİĞİ
Kırsal kesim	Bostancı teşkilatı yerine, jandarma teşkilatı oluşturularak, kırsal kesimin denetimi yapılır.
Boğazlar	**Boğazlar**'ın korunması için ayrı bir garnizon (daha *sonra Kuzey Saha Deniz Komutanlığı* olarak), eskiden Bostancı teşkilatının bu ünlü su yolunu koruduğu staratejik noktalarda mevzilenir

Kaynak: * Sentez

8.1.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

Tablo:8.9. Sektörel yapı

YILI	KİMLİĞİ
1923	***Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu kurulur.***
1923	***Şişli***'de ***Mısırlı Trikotaj fabrikası*** açılır.
1924	***İstanbul'dan kalkan deneme uçağı, 3 saatte Ankara'ya varır.***
1928	**Feriköy**'de ***Nestle Çikolata Fabrikası*** ve 8 sanayi tesisi kurulur.
1932	Yabancı ülkelere olan tüm borçlar ödenir
1925	Fransızların yönettiği *Tütün Tekeli* kaldırılır
1925	*Yerli Malı* yasası kabul edilir
1928	***Haydarpaşa Limanı*** devletleştirilir
1929	*Zırai Kredi Kooperatifleri* kurulur
1934	**Bakırköy**'de ***bez fabrikası*** açılır
1934	**Beyazıt**'taki ***Sultan II.Mahmut***'un ***İmaret Kasrı*** yıktırılır.
1935	**Paşabahçe**'de şişe ve ***cam fabrikası*** kurulur
1936	***İstanbul Telefon Şirketi*** devletleştirilir ***Atatürk Köprüsü***'nün (Unkapanı yerine) temelleri atılır
1937	***Şark demiryolları*** (Sirkeci-Edirne) satın alınır.
1938	***Toprak Mahsulleri Ofisi*** (TMO) kurulur ***Üsküdar ve Kadıköy Su Şirketleri ile İstanbul Elektrik Şirketi,*** devletleştirilir
1939	***İstanbul Tramvay ve Tünel İdaresi*** satın alınır.
1940	***Dolmabahçe Stadı***'nın temelleri atılır
1943	**Sütlüce**'deki ***Nuri Paşa patlayıcı madde fabrikası*** infilak eder Tarihi ***kapalıçarşı***'da yangın çıkar 220 dükkan yanar
1945	***Şirket-i Hayriye*** satın alınır. Kabataş ***Tekel Genel Müdürlüğü*** devreye girer.
1945	**Kadıköy/Hasanpaşa *Gazhanesi,*** IETT'ye devredilir.
1947	**Unkapanı,** XIX.yy'da ***Beşirağa***tarafından onartılan ***Hadikat'ül-Cevamî*** diye de anılan ***Süleyman Subaşı Camii,*** kimlik değiştirerek depoya çevrilir.
1949	***Feshane Fabrikası*** yanar. Depo yapılan ***Süleyman Subaşı Camii***'nin istimlâk kararı alınır (ve 1951 yılında yıktırılır). Günümüzde arsası, Unkapanı Geçidi'nin Karaköy viyadüğü içinde kalmıştır.

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998).

* Kaynakça'daki ve adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Haydarpaşa yakınında silolar inşa edilerek (1938), kentin ve çevresinin buğday stokları yapılır, tren yollarıyla da Anadolu bağlantısı sağlanır. **Salacak-Üsküdar** arasında Liman Tesisleri kurulur. Yükleme-boşaltma, uluslararası nakliyat ve **Sirkeci-Haydarpaşa** arası tren bağlantısı [Arabalı Vapurla vagon taşımacılığı] kurulur.

8.1.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

8.1.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Kollektif Şuuralt'nı ve bunu devamında Kent Belleği'ni yenileyecek ögelerde büyük değişimler olmaktadır. Kenti kent yapan temel aktiviteler ve kimliği belirleyici yapay mekanlar, sil baştan düzenlenmektedir. Kollektif şuuraltı, bu dönemde adeta yeniden tanzim edilmiştir.

2700 sene boyunca yönetim merkezi olan İstanbul'un Kollektif Şuuraltı'na kayıtlı dinsel merkez oluş imgesi, idari merkezin Ankara'ya taşınmasının ardından da bir süre devam eder. Osmanlı'ya karşı kollektif şuuraltında devamlı bir küçümseme besleyen batılının, başkent konusundaki bocalamasını da önemli bir direniş olarak gözlemlemek olasıdır. 19 Mart 1924 tarihli İngiliz diplomatı ***Ronald Lindsay***'in raporundaki şu görüşler, bu tür bir biliçaltı deşifresi gibidir (Şimşir,1988:265-267):

Başkenti Ankara'da tutma düşüncesi daha çok Ankara içinde yaygın. Buradan (İstanbul'-dan) tam sağlıklı değerlendirilemez.(.....). Gerçekte bu karar, Türklerin Asyalı bir aşiret oldukları ve Asya'ya dönmeleri gerektiği duygusunun bugünkü ifadesinden başka bir şey değildir.(.....)

.....

Boğaz kıyılarına dönme dürtüsü, kişisel kaygılardan ziyade derin nedenlerden kaynaklanıyor. (.....) Hükümet üzerine baskı daha çok İstanbul'dan geliyor,(.....) İstanbul'dan gelen baskı giderek artarsa, liderlerin daha zeki olanları, İstanbul'dan Ankara'yı yönetmenin, Ankara'dan İstanbul'u yönetmekten daha kolay olduğunu belki kavrıyabilirler...

(.....) Başkent işinin nereye varacağı üzerinde kehanette bulunmaktan hiç hoşlanmam, ama şunu cesaretle söyleyebilirim: <u>Günün birinde İstanbul'un tekrar Türkiye'nin başkenti olacağı hemen hemen kesindir...</u>

Lindsay'in bu ifadelerinde, kollektif kimlik ögeleri [Tablo:1.27.] içinde yer alan "*Toplum Belleği*" kadar, bu bellekteki kayıtların tekrarına [Böl.I.A.1.2.1.; Tablo:1.17., Tablo:1.20.,] dair atıflar da bulunmaktadır. Bir önceki bölümde yer alan ***Lloyd George***'un konuşmasının özü gözden geçirildiğinde [Böl.II.B.7.6.2.2.1.], İstanbul'un Türkler'e ait olmadığına dair güçlü bir direniş yanında, kentin gelecekte yeniden "Avrupa'nın güçlü bir odağı olacağı"na karşı duyulan korku dile getirilmektedir. Öte yandan Güvenç'in (1996:283) dünyadaki Türk imajına değinirken, çeşitli ulusların Türkleri nasıl bir gözle gördüklerini sergilemesi de ilginçtir.

8.1.2.3.2.Kent belleği:

İstanbul'un Osmanlı Döneminde inşa edilen binalar, Kent Belleği'ne sadık kalınarak yapılan spontan yapılardır. Cumhuriyet dönemi yapıları ise, moderndir, yani mimar/şehirci tarafından güdülerek yaptırılmış formlardır. Bu açıdan, mevcut geleneksel Kent Belleği ile Batı'nın geleneksel yapısının çatıştığı yapı tarzı arasında, ilk zamanlar oldukça farklılık yaşanacaktır.

Alışılmış "*Ev/Hane*" düzeni, ekonomik aile yapısının giderek çekirdek dokusuna dönmeye başlamasıyla da, "*apart*" sistem devreye girerek, aynı bina içinde farklı gelenek/ görenekleri taşıyan ailelerden oluşan toplu yerleşimler; dairenin kullanım amaçları doğrultusunda, iç fonksiyonlarının değişimi, geleneksel ev imgesinin bozulmasına; yeni fonksiyonlara hitabeden yeni kullanımların ortaya çıkmasına da neden olacaktır.

Öte yandan kendileri kalmasalar da, aradan geçen yıllarla kollektif şuuraltı'nda kaydı olan ve Kent Belleği'ne işlenen bazı ögelerin de fiziki mekanda yeniden canlandıklarını izlemek olasıdır. Sözgelimi geçen bölümde değinilen, **Yeşilköy**'de bir Havacılık Okulu mekânı ve hava pisti, zamanla geliştirilecek ve giderek hava meydanına dönüşecektir (Günümüzün Yeşilköy Uluslararası Hava Limanı). Keza Roma/Bizans döneminde **Beyazıt**'ta aktif hizmet veren ***Üniversite*** ve çevresinin, aradan bin yıldan fazla zaman geçmesinden sonra yine kendini Üniversite kompleksi olarak yinelemesidir.

8.1.3.Yapma kimlik:

8.1.3.1.Yerleşik alanlar:

8.1.3.1.1.Mevcut Yerleşimler:

Sur-içi:

Yüzyılın başındaki kimliğini sürdüren sur-içi, her ne kadar muhafazakâr kanadı temsil etse de, büyük gelişim göstermiştir. Ancak yapılanma, tarihi dokunun tekrarı tarzındaki binaların, kamu yararına açılması şeklinde geçen yüzyıldan gelen (sarayların eğitim/kültür tesislerine çevrilmesi tarzında) bir anlayışla, süratle değiştirilmektedir.

Tablo: 8.10. Mevcut yerleşimler

YER/MEVKİİ		KİMLİĞİ
Sur-içi	**Cağaloğlu**	Oturulan bir semttir, konaklar mevcuttur. En ünlüleri de ***Veysel Paşa Konağı*** ile,devrin zeytinyağı kralının oturduğu ***Serhat Bey Konağı***'dır [Cumhuriyet Gaz.'ne giden köşebaşı].
	Aksaray-Yedikule arası	Deniz kenarına tek katlı arabalarla taşınarak çöp dökülmektedir. Surların dibi, doğal kıyılardır. Buraya *"Davutpaşa Çöp İskelesi"* denmektedir. Kara tarafındaki kesimler ise "Ispanak" tarlasıdır .
Sur-dışı	**Ayastefanos [Yeşilköy]**	Geniş çiftlikler yer almaktadır. Bunların içinde en ünlüsü ***Ferhatpaşa Çiftliği***'dir.
Pera	**Teşvikiye ve Nışantaşı**	Konutlar giderek **Ihlamur** üzerinden **Beşiktaş**'a sarkmaya
	Şişli	Yüksek sınıftan kişilerin konakları ve evleri vardır.
	Mecidiyeköy	Kırsal yerleşme olup, bağlıktır.
	Beşiktaş	Eski bir yerleşme olan Beşiktaş'ta Türk evleri ahşap, ekaliyet evleri taştandır
Kadıköy	**Çiftehavuzlar**	Kırlıktır, sadece sahilde ***Cemil (Topuzlu) Paşa***'nın köşkü bulunmaktadır. Ayrıca ***Tayyareci Vecihi Bey***'in kendi adını taşıyan okulunun önünde tayyaresi de durmakta ve bu gözüpek kişi, gençlere havacılığı öğretmektedir.
	Moda	Zenginlerin ve ekaliyetlerin konakları mevcuttur.

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

8.1.3.1.2.Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler:

Bu dönemde, sur-içi'nin yenileşmeye başlıyan çehresinde, kagir binalar çoğunluktadır. Dar pencereli, püskürtme sıvalı, dıştan kitle görünümünde, içten geniş aydınlıklı yapılardır.

Tablo: 8.11. Yeni yerleşmeler

YERİ/MEVKİİ	UYGULAMA SAFHASI
Eminönü	Sirkülasyon projeleri ve ***Metro Projesi*** uygulanmaz.
Sultanahmet	***Adliye Sarayı***, yarışmaya çıkarılır ve inşa edilir.
Beyazıt-Aksaray-Cerrahpaşa aksı	Zor ulaşılan bir akstır. Ahşap cumbalı evlerden ve Arnavut kaldırımlı, çıkmazı bol dar sokaklardan oluşan semti kurtarmak için, çareler aranır ve bazı yolları genişleterek ve meydan tarzı iç mekânlar yaratarak düzenlemeler önerilir.
Rami yöresi	Balkan Muhacirleri yerleştirilir (1947-48).
Taksim-Tepebaşı 1 no'lu yol	Prost'un önerdiği, **Tophane - Boğazkesen - Taksim** üstgeçit projeleri uygulanamaz, eskiz olarak kalır.
Zincirlikuyu ve **Feriköy**	**Taksim**'in iskana açılmasıyla birlikte, buradaki mezarlıklar, kentin bu kesimine nakledilir.
Kurtuluş	**Tatavla** Hristiyan mezarlıklarının bir kısmı, günümüze kadar muhafaza edilir.
1.Levent	**Levent Çiftliği** Belediyece satın alınarak Modern Şehircilik akımına uygun bir "***Bahçe şehir***" yapımı için 1947'de Emlak Bankası tarafından Kemal Ahmet Arû ve Bedîî Gorbon'a, 1.Levent Projesini yaptırıp uygulatılır. Bu proje yerleşimin, gerek kent dışına kurulması, gerek kentle kolay bağlantı sağlaması, gerekse tasarım kriterleri açısından Batı'daki örnekleriyle benzerlik taşıyan iyi bir örnektir.
Bebek	1940'lı yıllarda Boğazda ilk apartımanlar, **Bebek** cıvarında, ***Robert Kolej***'e doğru uzanan sahil şeridinde ortaya çıkar. Üst tabakadan kişiler, Bebek sırtlarına doğru köşkler yaparak tırmanmaktadırlar.
Kadıköy	1935'de Prost tarafından **Kadıköy**'ün planı hazırlatılır; böylece modern bir tarzda şehirleşme başlar.

Kaynak: * Sökmen (1991:40), Ekinci (1994), Akdemir vd. (1995:184),

8.1.3.1.3.Yeni (düzensiz/ değişken) Yerleşmeler:

Artı ürün sonucu kırdan kente göçmeye başlayan halk, imalat sektörünün çevresinde gecekondu mahalleleri tarzında tekrar spontan yapıları Kent Belleği'nden çağırmaya başlar. Sur-dışı'nda **Zeytinburnu, Sağmalcılar** (Bayrampaşa), **Taşlıtarla** (Gaziosmanpaşa), **Rami** konut alanları

* Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

oluşur. Ancak bu yapılar, gelen kişilerin kendi kırsal Bellek Şemaları'nın bir ürünü olduğundan, genelde tek katlı, derme çatma iç içe geçmiş evlerden oluşmuş denetimsiz yapılanmalardır. Bunları düzene sokmak için, ***Gecekondu Önleme Bölgeleri*** ihdas edilir veya ***Gecekondu Islah Projeleri*** hazırlatılır.

8.1.3.2.Kurumsal yapılar:

8.1.3.2.1.Resmi yapılarlar:

Tablo: 8.12. Resmi yapılar

YERİ/MEVKİİ	KİMLİĞİ
Sirkeci	***Adliye*** [Büyük Postane] geçici olarak hizmet verir.
Cağaloğlu	***Düyûn-u Umumiye*** [eski İstanbul Erkek Lisesi] çevresinde Gazete ve yayın müesseseleri odaklanır.
Sultanahmet	***Topkapı Sarayı***'nın bir bölümü ***cezaevi*** yapılır.
Cerrahpaşa, Gureba, Haseki	***Vakıf Hastaneleri*** geliştirilir, yenilenir.
Kadıköy/ Koşuyolu	***Astım Hastanesi***
Büyükada - Heybeliada	Dönemin öldürücü hastalığı verem tedavisinde ***sanatoryum*** ve ***provantoryumlar***

Kaynak:* Sentez

8.1.3.2.2.Askerî yapılar:

Tablo:8.13. Askerî yapılar

YERİ/MEVKİİ	İŞLEVİ
Beyazıt-Süleymaniye	Harbiye Nezareti *ve* Kışlası Üniversiteye tahsis edilir.
Silahtar	Silah ve malzemeyi ***Silahtar Fabrikası*** sağlar
Gedikpaşa	Gedikpaşa'daki ***Dikimevi***'nde üniforma dikilmektedir
Galata-Kasımpaşa	***Askeri Hastane***
Rami	***Kışlalar***
Harbiye	***Kışla*** ve ***Tesisler***
Yıldız	***Kışlalar***
Yeşilköy	***Hava Harb Okulu***
Selimiye	***Kışlalar***
Paşakapısı	***Askeri kışla, cezaevi*** olarak kullanılır.
Haydarpaşa	***Askeri Hastane*** ve ***Askeri Tıbbiye***
Göztepe	***Askeri talim yeri***. Çevrede seyrek köşkler mevcuttur.
Heybeliada	***Deniz Harb Okulu***

Kaynak:* Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.1.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

Tablo: 8.14. Ticaret

YERİ/MEVKİİ	KİMLİĞİ
Samatya	Kökleri Bizans'a kadar uzanan balıkçı meyhaneleri
Galata-Karaköy-Perşembe Pazarı	Ticaret merkezi
Tophane istikameti	Gümrükler
Pera / Beyoğlu	Elit kitlenin gezi, alışveriş ve eğlence merkezi. Pastaneler, lokantalar,kabareler, tiyatrolar, müzikli eğlence yerleri bulunmaktadır. Elçilikler, yeni başkente taşınsa da, konsolosluklar faaliyetlerini burada sürdürmektedirler.
Kadıköy	Kilise ve camilerin çevresinde Ticaret merkezi, küçük ağaçlıklı meydan ünitesi şeklinde kendini ifadeler
Maltepe	Muhacirler oturmaktadır ve tütün yetiştirmektedirler

Kaynak: * Sentez

Tablo: 8.15.Sanayi

YERİ/MEVKİİ	KİMLİĞİ
Balat, Ayvansaray, Halıcıoğlu, Sütlüce	Çeşitli imalathaneler
Sirkeci	Tütün andrepoları.
Cibali	Sigara fabrikası
Kuzguncuk	Tütün depoları
Yedikule-Kazlıçeşme	Dericilik
Camialtı ve Kasımpaşa	Tersaneler, gemi bakım yerleri.
Kasımpaşa	Deniz hastanesi
Üsküdar-Salacak	Gemi yapım ve onarım atölyeleri
Bomonti	Almanlar tarafından kurulan Bira Fabrikası,
Şişli	Nestle çukulata ve bisküvi fabrikaları. Trikotaj Fabrikası.
Mecidiyeköy	Likör Fabrikası
Kalamış-Fenerbahçe Spor Tesisleri arası saha	1930'larda ***Vecihî Hürkuş***, deniz kenarında bir uçak atölyesi kurar. ***Nuri Demirdağ***'ın da yardımıyla, ***Nuri Bey*** adı verilen ilk ***Türk Uçağı*** üretilir.

Kaynak: * Sentez

1955 yılına kadar **Şişli/Feriköy/Mecidiyeköy** cıvarında 32 fabrika kurulur ve hizmete geçer.

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 8.16. Hizmetler

YERİ/MEVKİİ	KİMLİĞİ
Terkos Gölü	Sular İdaresince su verilmektedir.
Beyazıt	Elektrik Şirketi, elektrik hizmetlerini yerine getirmektedir
Kurtuluş (eski Tatavla)	Bostanlık ve ekaliyet mezarlıkları
Karacaahmet (Üsküdar)	Semtin en büyük Türk mezarlığı
Feriköy	At yetiştiricileri ve araba kira yerleri, ahırlar
Pera/Beyoğlu	Hastanelerin ve yetimhanelerin çoğu yabancılara ait kurumlardır. Bugünkü Fransız Konsolosluğu, zamanında ***Veba Hastanesi*** olarak kurulmuştur.
Bahçekapı-Eminönü-Beyazıt-Vezneciler-Şehzadebaşı-Edirnekapı güzergâhında	Atlı tramvay ile başlıyan ulaşım sistemi, bir süre sonra elektrikli tramvaya dönüşür.
Kadıköy-Üsküdar	Tramvay, fayton taşımacılığı yapılmaktadır. Faytonlar ve at arabaları da taşımacılıkta kullanılmaktadır. Avrupa'da hızla gelişen otomobiller,özel ve taksi olarak hizmete girer
Haliç ve Boğaziçi	Sandallar, kısa mesafelerde hizmet vermekte, uzun mesafelere vapur işlemektedir
Sirkeci Garı	Banliyöler arası şimendifer çalışmaktadır., Avrupadan gelen Orient Express'inin son duraklarıdır. Banliyö trenleri, "***Şark Şimendifer Kumpanyası***" tarafından işletilir.
Feneryolu-Fenerli Bahçe [Bizans Feneri] arası	Bu alanda dekovil hattı mevcuttur ve askeriyeye mühimmat taşınmaktadır. Daha sonraları buna "*Kör Hat*" denmiş ve bataklığa dönüşmüş [Günümüz ***Faruk Ayanoğlu Caddesi***].

Kaynak:[*] Sentez

8.1.3.3.Yapısal donatılar:

8.1.3.3.1.Kent planlaması:

a.Şehircilik Akımları:

Modern Avrupa'da doğan ***Rasyonalist-Fonksiyonalist Mimarlık akımı***, 1930'larda Konut, Modern Konfor ve Modern Mobilya sahibi olmak, "Çağdaş"lık belgesi sayılmaya başlar (Kayhan, 1995:306). Türk Mimarlık alanı da bundan etkilenir. Bu Modern akım, iç mekânlara da yansır ve tipik ***Bauhause Stili'***nde sade formlar ortaya çıkar.

1920-70 arası "***Modern***" dönem olarak tanımlanırsa; bunun öncesi "***Erken Modern***", sonrası da "***Post Modern***" olarak adlandırılır (Sökmen, 1991:40).

[*] Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

1933'de Modernist Akımlar, Yapılanmış Ortam'ın toplumsal yapıyı da kökünden değiştireceğine inanmaktadır. Bu yüzden sokak kavramı yıkılmış, yüksek kuleler ve büyük yeşil mekânlar planlanmıştır. Ancak bu varsayımın ilerki yıllarda tutmadığı görülecektir (Konuk,1991:73).

İngiliz kökenli olmasına rağmen yüzyılın başından itibaren diktatörlükle idare edilen ülkelerde yandaş bulan "***Monamental***" = ***Haşmetli/Heybetli Kentler*** ve ***Mimari tarzı***; Almanya'da Hitler, Rusya'da Lenin/Stalin, İtalya'da Mussolini tarafından uygulanır. Temel felsefesi, ihtişamı ve otoriteyi, dev boyutlarda sergilemeye çalışmaktadır. 1930'lu yıllarda, Roma, Moskova, Berlin... gibi kentler, bundan nasiplerini alırlar.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne de bu mimarinin rüzgârları değer. Özellikle Ankara'da uygulanmaya başlayan modelin İstanbul'daki örnekleri, yeni açılmakta olan semtlerde kendini gösterir. Yıldız biçimli meydanlarda biten geniş caddeler; kent girişlerine konan simgesel heykeller; meydanlardaki anıtlar ve anıtsal prestij binalar; Devletçiliğin esas olduğu ve Devlet'in finanse ettiği İdeolojik ve Politik kriterlere de uymaktadır. Bunun sonucunda İstanbul'da da "**Dairesel**" veya "**Altıgen**" geniş meydanlara açılan ışınsal yollar, geniş cadde ve bulvarlar, heykel-anıt tarzında kent mobilyaları ve de bunları uygulayabilmek için alabildiğine eski-antik dokunun tahribi, belirgin özellikler olarak ortaya çıkar. Genelde meydanlara ***Cumhuriyet Meydanı***, ana arterlere de ***Cumhuriyet Caddesi*** adı verilir.

b.Şehircilik Hareketleri

Heybetli Kentler ve devamında yeni bir çehreye bürünen ***Kent Bayındırlık Hareketleri***; dünya üzerinde farklı politikalarca [gerek sömürgeci, gerekse totaliter rejimlerde; hem kapitalist hem de komünist bloklarda] uygulanmıştır.

Türkiye'deki şehircilik hareketleri, 1924'de Ankara'nın Başkent olması ve planının yaptırılmasıyla ilgili kararlar sonucu ortaya çıkmıştır. Alman mimar H.Jansen tarafından ilk kez Ankara İmar Planı hazırlanır.

1933 yılında **İstanbul** ve çevresinin planlanması konusunda Alman ***Hermann Elgötz***, Fransız ***Alfred Agache*** ve ***H.Lambert*** davet edilir. Üçü de ayrı öneri planlar sunarlar, sonuçta Elgötz'ünki beğenilir. Elgötz, gözlem ve etüdleriyle planını açıklayan bir rapor hazırlar (Erses, 1994.b:16).

Kentin kimliğinde büyük yenileme ve değişimlere neden olan ve günün modern planlama anlayışıyla ***Monumental=Heybetli Kent*** imajını sentezleyen bu projeyi tanımakta yarar vardır:

Tablo: 8.17. Elgötz projesi

YER/MEVKİİ	ÖNERİ
Kazlıçeşme ile **Eyüp** arasında	Demiryolu ulaşımı
Haydarpaşa ve **Yenikapı**	İki liman
Yeşilköy - Sirkeci arasına	Sahil yolu
Eyüp ve **Balat**	[Mevcut iki köprü dışında] 2 köprü daha
Şişli-Galata-Beyazıt-Aksaray hattı	Metro. Ayrıca Tramvay yerine otobüs hatları
Yeşilköy	Havaalanı

Kaynak: * Sentez

Elgötz'ün raporunu değerlendiren jüri, sonuçta onun hazırladığı proje ve raporu esas alarak bir **Nazım Plan** hazırlatır. Fransız Şehircilik Enstitüsünden ***H.Prost***'la bir mukavele yapılır (Berköz,1991).

1937'de ***Prof.Martin Wagner*** ile 1924-25 yılları arasında İzmir Nazım Planı üzerinde Denger ekibinde çalışan ***Prof.Henry Prost*** davet edilirler ve İstanbul'un planlanması üzerinde çalışırlar. Prost, Türk uzmanlarla birlikte üç ayrı Nazım Plan hazırlar: 1) **Suriçi,** 2).**Beyoğlu,** 3) **Anadolu Yakası** (Üsküdar-Kadıköy).

Bunlardan 30 Haziran 1943 tarihli "1943-1953 On Senelik Plan - İstanbul Mıntıkası Planı"nın içeriği şöyledir:

Tablo: 8.18. Henry Prost Projesi-1

1.Derecede Acele Olarak Başlatılması Lazım Gelen Nazım Planın Büyük Caddeleri	
1. Cadde	**Taksim**-İngiliz Sefareti-**Tepebaşı**-Atatürk Köprüsü,
2. Cadde	**Taksim-Karaköy**
3. Cadde	**Eminönü-Beyazıt**
4. Cadde	**Eminönü**-Haller-Atatürk Köprüsü, **Tophane-Karaköy**-Atatürk Köprüsü
5. Cadde	Deniz Sahil Bulvarı-**Yedikule-Saray Burnu-Eminönü**

Kaynak:* Prost (1943)

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.
* Prost'un belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Bu plandaki diğer öneriler şöyledir:

Tablo: 8.19.Henry Prost Projesi-2

YER/MEVKİİ	KİMLİĞİ
III.Haliç Köprüsü	Avrupa-Asya Otomobil Yolu
Eyüp-Sütlüce arası	Küçük Sanayi
Kara Surları	Surlar'ın Himayesine Tahsis Edilen Mıntıka [Kara surlarının 500 m. ötesine kadar kent çevresine yeşil band önerisi],
Fatih [Çukurbostan Mevkii]	Olimpiyat Oyunları
Eyüp-Ayvansaray cıvarı	Mezarlıklar
Kadıköy-Haydarpaşa arası	Mendirek,Yeni Liman,Antrepolar
Yeşilköy-Bakırköy arası	Kara ve Deniz Tayyareleri Limanı
Yedikule-Sarayburnu arası	Yeni İskân Mıntıkası
Sarayburnu - Küçük Ayasofya arası	Arkeolojik park
Yenibahçe [Gülhane]	Botanik ve hayvanat bahçesi,kültür park.

Kaynak: * Prost (1943)

Bunun daha alt çalışmalarında ise, şu kararlar alınır:

Tablo: 8.20. Henry Prost Projesi-3

YER/MEVKİİ	KİMLİĞİ
Haliç	Düzenlenmesine geçilir
Haliç çevresi	Endüstri kuruluşlarına hizmet götürecek yollar
Atatürk Köprüsü ile **Alibeyköy** arası	Büyük sanayi alanları
Unkapanı	Hal ve balıkhane
Haydarpaşa-Galata	Limanlar genişletilir
Yenikapı	Modern yat limanı
Sur dışı [**Yenimahalle**]	Hipodrom
Florya	Deniz sporları ve plajlar

Kaynak:* Prost (1943)

* Prost'un belgelerinden Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Ayrıca **Bakırköy** ile ilgili detay çalışmaları şöyledir:

Tablo: 8.21. Henry Prost Projesi-4

YENİ BÜYÜK SANAYİ MINTIKASI	
Tren İstasyonu ile Deniz Arasında Tamirat Atölyesi	İlerde Başka Yere Nakledilecek
Gazhane yeri dondurulmuştur ve kimlik değiştirecektir	İlerde Başka Yere Nakledilecek

* Kaynak: Prost (1943)

Prost, kentin nirengi meydanları konusunda da uygulama projeleri hazırlamıştır:

Tablo: 8.22.Henry Prost Projesi-5

TEPE YOLLARI KENTSEL TASARIM UYGULAMA PROJELERİ		
1. Proje	**Taksim** Meydanı	Meydan
2. Proje	**Eminönü** Meydanı	Meydan
3. Proje	**Üsküdar** Meydanı	Meydan
4. Proje	**Atatürk** Bulvarı	Ana arter
5. Proje	1 ve 2 No'lu Parklar	Park

** Kaynak: Arû (1991:119)

1939 Tarihli "Taksim Meydanı" eskizlerinde Prost, Cumhuriyet Anıtı ile günümüz AKM kompleksi arasına yeşil bir prestij mekan projelendirmiştir [Bir zamanların 27 Mayıs Anıtının olduğu kesim, halen otobüs durakları ve park ile paylaşımdadır].Burada Tarihi kişilerin büstleri, ay-yıldızlı bir şeref mahalli bulunacak, günümüz ***Taksim Gezisi***'nin yerinde ise, bu prestij meydana bakan "Kompleks" yeralacaktır. Rampa ve merdivenlerle at üstünde Atatürk heykeli ile karşılanan Prestij girişin arkasında, 6 adet 3'er katlı binadan oluşan iç bahçeli grup yer alacaktır.

20.12.1939 tarihli "***Taksim Eskizleri***"nde **Tophane-Boğazkesen-Taksim** yönü ile **Firuzağa** cıvarında doğu-batı yönünde geçen iki önemli aksın 1/250 ölçeğinde "***Büyük Üstgeçit Projesi***" hazırlanmıştır.

10 Haziran 1941 tarihli "***Taksim-Tepebaşı Amenajman***" 1/1000'lik 3.çözüm önerisinde (Prost, 1941.b), İstiklâl Caddesi ile Tarlabaşı Caddesi arasında üçüncü bir alternatif Ana Aks

* Prost'un belgelerinden Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.
** Arû'nun belgelerinden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

önermektedir. 22 m. trafik izi taşıyan bu arter, Ermeni Kilisesi'nin güneyinden ve Rum Kilisesi'nin üzerinden, İngiliz sefaretinin önünden geçmektedir ve 1.No'lu cadde adını taşımaktadır.

H.Prost, **Eminönü**, hanlar bölgesi ve trafik akışı ile ilgili çeşitli eskizler hazırlamıştır. Bunların arasında, **Eminönü-Mısırçarşısı** altından geçen (üstü yol, altı metro), çarşı form/motifleri taşıyan istasyonu ile Metro projesi de mevcuttur.

Sultanahmet ile ilgili hazırlanan eskizlerde ise, **Sirkeci**'de bulunan (eski ***Postane-i Amire)*** ***Adliye Binası***'nın [Adliye yeni binasına taşınınca, Büyük Postane eski kimliğine dönmüştür] yetersizliği dolayısıyla Sultanahmet'e kaydırılması sırasında, mevcut tarihsel dokuyu zedelemeden mekanın nasıl düzenleneceği üzerinedir.

Prost, ayrıca Boğaz kıyılarındaki yerleşmelerin gelişmeleriyle ilgili yol ağı önerip; 1/2000 ölçekte Nazım Planlar ve İzah Raporları hazırlayarak, yol/ resmi kurum/ gelişme sahası/ ticaret/ spor/ yeşil/ meydan konularında da görüşler sunmuştur.

Tablo:8.23. Henri Prost Projesi - 6

YER/MEVKİİ	YOLUN NİTELİĞİ	
Dolmabahçe – İstinye arası mıntıka tanzimi ve yol şebekesi.	***Sahil Yolu:*** Yamaç eteklerini birleştirir. 1939 yılında yapımına geçilir.	***Dolmabahçe-Ortaköy*** arası: **Dolmabahçe- Beşiktaş-Ortaköy** yerleşmelerini bağlanmaktadır.
		Ortaköy-Bebek arası: **Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bebek** yerleşmelerini bağlanmaktadır.
		Bebek-İstinye arası: Bebek, **Rumelihisar, Emirgân, Boyacıköy** yerleşmelerini bağlanmaktadır
	Orta Korniş: 50-70 m kotlarından geçen, **Nişantaşı/ *Valikonağı Caddesinden*** başlayıp Sahil Yolu ile Üst Korniş'i birleştiren bir yoldur.	
	Üst Korniş: Tüm tepeleri birleştirerek geçecek olan bu arter, **Mecidiyeköy'ün Maslak** üzerinden **İstinye** ile birleşeceği bir yoldur.	
İstinye-Sarıyer yol şebekesi	**İstinye – Sarıyer/ Kilyos/ *Belgrad Ormanı*** arası yerleşmeleri bağlamaktadır.	

Kaynak: * Prost (1944)

Yerleşimlerde detaya inilmiş, kırmızı kiremitin Boğaz ahengini bozması dolayısıyla, okrjon-yeşil arası kiremit/çatı örtü rengi; oluklu kiremit ve cephe renkleri önerilmektedir.

* Prost'un 06.04.1944 tarihli İzah Raporu'ndan, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.24. Henry Prost Projesi - 7

	YER/MEVKİİ	NİTELİKLERİ
Rumeli Yakası	**Kuruçeşme**	Sarp yamaç eteklerinde bir yerleşmedir.
	Arnavutköy	Meskûn bir yerdir, göç almaktadır. Genişemesi zorunludur.
	Bebek	**Büyük** ve **Küçük Bebek** olarak plan koşulları getirilmiştir. TAKS, ön/ yan bahçe mesafeleri, fosseptik – kuyu mesafeleri, ifraz koşulları, kat yükseklikleri, saçak mesafeleri,.. yazılmıştır.
Anadolu Yakası	**Beykoz**	Yeşil alan, mevcut ***Beykoz Mesiresi***'dir. Deniz spor alanı ilave edilir. Gelişme, fidanlık oluşturularak engellenebilecektir.
	Paşabahçe	3 fabrikası varken, hastanesi yoktur. ***Sultaniye Çayırı***, spor alanına çevrilir.
	Çubuklu	Kireç ocakları ve Gazhane mevcuttur. ***İbrahimpaşa Mesiresi*** yeterli bulunmuştur.
	Kanlıca	***Mihrabad Körfezi*** güneydoğusunda taşocakları mevcuttur.
	Anadolu Hisarı	Hisar, yeşilsaha olarak düşünülür. Göksu çevresi güzelleştirilir. ***Küçüksu Deresi*** yakınındaki Desti Fabrikası bitişiğinde Kalafat yeri ayrılır.Prost, mevcut Halat Fabrikası'nın buradan naklini önerir.
	Kandilli-Vaniköy	***Kız Lisesi***'ne doğru yerleşim ilerleyebilecektir. Yeşil saha için yer yoktur. ***Rasathane***'ye kadar fıstıklık önerilir. ***Vaniköy Glikoz Fabrikası***'nın da nakli önerilir.
	Çengelköy	***Bekâr Dere, Kalantor Çamlıca*** ve ***Üsküdar yolları***, 4 ana bağlantı aksıdır. Çınarlı Mescidi ile Halkevi'nin kuzeyi yeşil alan olarak önerilir.
	Beylerbeyi	***Üsküdar, Çamlıca, Burhaniye, Tophanelioğlu, Çengelköy yolları*** 5 ana arteri oluşturur. **Çamlıca – Kısıklı** yönünde gelişmeye açıktır. Mezarlık, Umumî Hıfzıssıhha Kanunu gereği gayrısıhhidir.

Kaynak: * Prost (1941.a)

1939-40 arasında bu planlar, Bayındırlık Bakanlığı'nca incelenmeye alınır ve alınan temel kararlar doğrultusunda kısa sürede çalışmalara geçilir. 1950'lere kadar şantiyeye dönen bir kent görünümünde, uygulanmaya başlanır. Ancak bazıları, eskiz olarak kalır, gerek siyasi, gerekse malî yönden terkedilir. Sözgelimi **Eminönü** Bölgesi tamamen çamur zemindir ve metro tünelleri açılamamıştır.

Bu dönemde Türkiye'ye davet edilen mimarlardan biri de, dünyaca ünlü ***Le Corbusier***'dir. II.Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine (1939) ülkemize gelemeyen Le Corbusier, savaş sonrası (1945) İzmir ve İstanbul'u gezer. Özellikle İstanbul'a hayran kalır ve her iki kent için de krokiler hazırlar. Fransa'ya döndükten sonra kısa zamanda, krokilerini içeren bir sandık gönderir. Ancak bu krokiler,

* Prost'un 11.01.1941 tarihli İzah Raporu'ndan Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

plan önerileri değil, "Genel İlkeler"i içeren görüşlerdir. Bu durum, yöneticiler arasında hayal kırıklığı yaratır.

II.Dünya Savaşı sonrasında, Sosyal Bilimler'in de kent planlamasında ağırlığı artar. Kent, çok yönlü bir "Bütün" olarak algılanır. Rasyonalist bakış açısı "çok yönlü-geniş kapsamlı" planlama şeklini alır (Sökmen,1991:40).

8.1.3.3.2.Kent peyzajı:

Wagner, İstanbul halkının denize doyduğuna değinerek, hinterlandın su ayırım yerlerinde, ormanlar ve yeşil alan düzenlemelerine gerek olduğunu belirtmiştir (Çubuk,vd.1978:185).

Prost'un çalışmalarında sur-içi'nde en önemli yeşil, Topkapı Sarayı Gülbahçesi olan ***Gülhane Parkı*** (Yenibahçe) ve ***Arkeolojik Park***'tır [Tablo:8.19]. Kara surları boyunca önerilen yeşil band ise, antik sur-içi yerleşimini, sur-dışı'ndaki imalathaneler ve fabrikalarla yeni yerleşmelerden de koruyan bir tampon olacaktır. **Galata/Pera** tarafındaki **Taksim - Dolmabahçe – Gazhane – Elmadağı – Maçka** arasındaki ***Bayıldım Yokuşu***'nu da içine alan geniş yeşil alan, vadi yatağını saray bahçeleri, kışlalar ile bütünlemektedir.

8.1.3.3.3.Kent imgeleri:

8.1.3.3.3.1.Sınırlar:

Kent sınırları, artık surlara bağımlı kalmadan, alabildiğine genişlemiştir. Artık doğal/coğrafi sınırlar, kentin sınırlarını belirlemektedir. Deniz kıyıları, üç yandan kenti sararken, özellikle kuzey yönünde ve iç kısımlarda kalan ormanlık, bitkisel sınırları sağlamaktadır.

8.1.3.3.3.2.Bölgeler:

Bu dönemin bölge kimlikleri, yüzyıllardan beri devam etmektedir: **Şişli-Mecidiyeköy-Feriköy** üçgeni içinde yeni bir sanayi bölgesi oluştuğu görülmektedir. **Haliç** boyu da imalathaneler/sanayi tesisleri olarak **Kâğıthane** boyunca ilerlemektedir.

8.1.3.3.3.3.Geçitler/Bağlantılar:

Tablo:8.25. Önemli bağlantılar

YERİ/MEVKİİ	BAĞLANTISI
Taksim	Sular İdaresi'nce bu yakanın suyunun dağıtımının yapıldığı bir mahaldir
Cumhuriyet Cad.	***Talimhane, Harbiye tesisleri*, Pangaltı** [Banka-altı]'nda ikiye ayrılmakta, bir arter **Şişli** yönüne giderken ***(Halâskârgazi Cad.)***, bir başkası **Nışantaşı** ve **Teşvikiye** yönüne ***(Vali Konağı cad.)*** dönmektedir. Geniş alanlar halen bahçeli köşklerle doludur
Vali Konağı Caddesi	**Nışantaşı.** Vali'nin konutunun bulunduğu caddedir.
Karaköy-Tünel Bağlantısı (Metro)	Ulaşım'da tramvay, yüzyılın başından itibaren güçlü bir şekilde devreye girmiştir. Tramvay, *'tünel'* aracının bir devamı olarak, yolcuları **Tünel-Galatasaray-Taksim-Pangaltı** boyunca taşır. Pangaltı'da ikiye ayrılan hattın bir kolu **Şişli**'ye, diğer kolu da **Nişantaşı-Teşvikiye**'ye bağlanır.
Yıldız Posta Cad.	**Beşiktaş-Yıldız** arasında [Barbaros Bulv.] saraya posta götüren yol.
Serencebey Yokuşu	**Beşiktaş**'ta konaklarla çevrili ünlü yokuş.
Kazancı Yokuşu	**Fındıklı-Taksim** arasında ünlü yokuş.
Yüksek Kaldırım	**Karaköy-Galata** arasını bağlayan yüksek basamaklı merdivenlerden oluşmuş bir arterdir. Daha sonraları otomobillerin girebilmesi için, bu merdivenler sökülür.
İstiklâl caddesi	***Cadde-i Kebir*** önemli bir sanat/ticaret/eğlence arteridir.
Valikonağı Caddesi	**Nişantaşı.** Vali'nin oturduğu konutun bulunduğu cadde.
Meclis-i Mebusan Caddesi	**Fındıklı.** Mebuslar Meclisi'nin toplandığı Cemile Sultan Sarayı'nın önünden geçen, Tophane-Dolmabahçe bağlantısı.
Bab-ı Ali Yokuşu	**Vilayet.** Eski Sadaret, yeni Vilayet binası önünden açılan yeni artere ***Ankara Caddesi*** denmiştir. Eski bağlantı ise, gazete idarehaneleri ve matbaaların yeraldığı dik yokuş olarak kalmıştır.
Divanyolu Caddesi	**Sultanahmet-Çemberlitaş** arası bağlantı.
Tersane Caddesi	**Karaköy-Camialtı Tersanesi** arası bağlantı.
Şişhane Caddesi	**Camialtı Tersanesi - Şişhane** (eski top dökümhanesi) arası bağlantı.

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

8.1.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

Tablo:8.26. Önemli düğümler

YERİ/MEVKİİ	İŞLEVİ
Mısırçarşısı ve Meydanı	**Eminönü.** Bin yıllık önemli bir düğümdür.
Sultanhamam Meydanı	**Sultanhamam.** Mahmutpaşa-Mısırçarşısı arasındadır.
Kapalıçarşı	Bin yıldan beri süregelen semt boyutunda önemli bir düğümdür.
Sultanahmet Kompleksi	*Topkapı Sarayı, Ayasofya Müzesi, Sultanahmet Camii, Alman Çeşmesi* nirengilerinin toplandığı önemli bir düğümdür.
Beyazıt Meydanı	**Beyazıt.** Suriçi'nin prestij meydanıdır. *Camiler, üniversiteler, kütüphaneler* ve "***Heybetli Kent***" modeli (Şehremini Haydar Bey tarafından 1926'da açılışı yapılan) yuvarlak havuzlu geniş meydanı ile, giderek kimliğini ortaya koymaktadır.
Taksim Cumhuriyet Meydanı	**Taksim.** Henry Prost tarafından "***Heybetli Kent***" temel felsefesiyle projelendirilen kompleksin, ***Meydan***'ı, ***"Cumhuriyet Anıtı"*** ile ***"Taksim Gezisi"*** olarak anılan rampalı/ merdivenli girişi ve binaların oturma platformları gerçekleştirilir, projeden vazgeçilir.
Taksim Belediye Gazinosu	**Taksim.** Taksim Gezisi'nde açılır.
Cumhuriyet Caddesi	**Taksim-Harbiye** istikametindeki caddedir. Bir blok bina istimlak edilerek ***Halâskârgazi Caddesi*** ile birleşir.
Talimhane	**Taksim/Talimhane.** Semte de adını veren kışla mevkiidir.
İnönü Stadyumu	**Dolmabahçe.** "***Dolmabahçe Stadyumu***" olarak da anılır.
Yeşilköy Hava Meydanı	**Yeşilköy.** XX.yy. başlarında kurulan Havacılık Okulu cıvarına kurulan ve geliştirilen ***Hava Meydanı*** yöreyi kimliklendirir.

Kaynak: * Sentez

8.1.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal yapılar:

Tablo:8.27. Önemli nirengiler

Cağaloğlu Halkevi	**Cağaloğlu**'nda önemli bir nirengidir.
Çemberlitaş Sineması	**Çemberlitaş**'ta önemli bir nirengidir.
Marmara Sineması	**Beyazıt**'ta önemli bir nirengidir.
Haydarbey (Yuluğ) Havuzu	**Beyazıt.** İtfaiye Teşkilatı'nın yararlandığı bu havuz, birkaç yangında yararlı olursa da, Zeynep Hanım Konağı yangınında başarılı olamaz (1942).
Zeynep Hanım Konağı	**Vezneciler.** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi olarak kullanıldığından, yandıktan sonra da uzun süre anılmıştır.
Azak Apartımanları ve Sinema kompleksi	**Gedikpaşa**'dadır.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

İstanbul Üniv. Fen Fakültesi kompleksi	**Laleli**'de, Patrona Halil Hamamı yanındadır.
Teyyare Apartımanları	**Laleli**. ***Harikzedegân Katevleri*** Tayyare Kurumu'na devrolur.
Konak Sineması	**Nışantaşı**'nda, Valikonağı'na yakın, cadde üzerindedir.
Taksim Cumhuriyet Anıtı	**Taksim.** *Taksim Meydanı*'nın *İstiklâl Caddesi*, *Cumhuriyet Caddesi*, *Sıraselviler Caddesi* ışınsalı ortasında geniş bir tören alanı olarak düzenlenmiştir.
Gazhane	**Dolmabahçe** çukurunda Fransızlar tarafından kurulan, maden kömüründen havagazı elde ederek kente dağıtmaktadır.
Dolmabahçe Sarayı	**Dolmabahçe.** Cumhurbaşkanları İstanbul'a geldiği zaman ikamet ettikleri bir yerdir. Mustafa Kemal Atatürk de hastalığının son safhalarını Dolmabahçe Sarayı'nda geçirerek burada vefat etmiştir.
Yıldız Sarayı Şale Köşkü	**Yıldız.** Yabancı konukların konaklama yeridir.
Florya Köşkü	**Florya.** ***Cumhurbaşkanlığı Dinlenme Köşkü***'dür.
Süreyya Sineması	**Kadıköy/Bahariye**'dedir.

Kaynak: * Sentez

8.1.4.Sonuç: 1923-1950 (Tek partili devletçilik politikası) **dönemi kimliği:**

8.1.4.1.Coğrafi kimlik:

Kuruluşundan bu tarihe kadar İstanbul'un sahip olduğu coğrafi kimlik özellikleri devam etmektedir.

8.1.4.2.Sosyal kimlik:

Atatürk Türkiyesi'nde 6 Ok, 6 Temel İlke doğrultusunda devamlı ***devrim/ ileriye atılım/ yenilik*** düşüncesi; statik "Osmanlı İmparatorluğu" düşüncesi ile birlikte tarihe gömülme savaşını verirken; belirli odaklar hariç; ***yeniden yapılanma*** mücadelesi yaşanırken; bunun fiziksel mekâna yansıması da yadsınamaz. Burada, ***eskiyi bırakıp yeni bir kimlik edinme*** temel fikri sözkonusudur. Dolayısıyla, sokağından, binasının biçimine, aile yaşantısına kadar farklı bir bakış açısı ve yaşam tarzı; kenti biçimlendirmeye başlar. İstanbul, kuruluşundan itibaren ***Kent Bellek Şeması***'ndaki ana merkezleri/ bölgeleri/ sınır ve odakları korunan; ancak 5-6.000 binanın telef olduğu yangınlar sonucu nasıl her defasında kendini yenilemişse; aynı şekilde bu dönemde de yenilenmiştir. Bu, kentin kendisine özgü bir ***kimlik öğesi***'dir.

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

1924'de hilafetin kaldırılmasıyla birlikte, din işlerini şeyhülislâmlık seviyesinde yürütecek olan kurum, Ankara'da ***Diyanet İşleri Başkanlığı*** olarak yapılandırılır. ***Kutsal Emanetler*** ise, müzeye çevrilen ***Topkapı Sarayı***'nın ***Hasoda***'sında korunmaya devam edilir. Ayrıca Ortodoks Patrikhanesi dahil 7 ayrı cemaatin dinsel merkezi olması dolayısıyla; İstanbul, ***Dini Merkez Kimliği***'ni sürdürür. Üstelik, Türkiye'nin ***Kültür ve Sanat Merkezi Kimliği***'ni de korumaktadır.

Boğazların 1936'da ***Montreux Sözleşmesi*** ile Türk egemenliğine bırakılması, Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engellemesi açısından Avrupa'nın da işine gelen bir durumdur. Bu açıdan Osmanlı Dönemi'ndeki Boğaz Savunma Hatları'nın devamı, Kuzey Saha Komutanlığı şeklinde, kentin ***Askeri/Stratejik Kimliği***'ni koruduğunu da göstermektedir.

8.1.4.3.Yapma kimlik:

Cumhuriyet rejimi ile birlikte, sosyal yaşamın ve idari politikanın mekâna yansıması olan ***Monumental = Haşmetli/Heybetli Kentler ve Mimari Tarzı*** sonucu; kentin mikro/makro tasarımlarında farklılıklar oluşmaya başlar. Bunların, sur-içi geleneksel yerleşimleri yerine; Taksim veya Kadıköy gibi gelişmekte olan semtlerde uygulanması kolay olur. İstanbul'un yeniden yapılandırılması için çağrılan mimarlar ve şehircilerin önerileriyle, kent belleğinde mevcut olan bazı yerel bilgiler yeniden ortaya çıkar veya temâyüle uygun düzenlemeler gerçekleşir.

8.1.4.4.Sonuç:

Sonuçta **İstanbul,** Avrupa ülkelerinin dahi hem istediği, hem önerdiği, hem çekindiği, hem de reddettiği, bin yıllar süren başkentlik kimliğini yitirir. 14.02.1920 ***Londra Konferansı*** sonucu kentin, Avrupa Barışı'nı önleyici bir odak olmaktan uzaklaştırılması için Yakın Doğu'nun Ticaret Merkezlerinden biri haline getirilmesi ile ilgili tavsiye, Cumhuriyet Türkiyesi'nin de "***Yurtta Sulh – Cihan'da Sulh***" temel fikrine adapte edilerek, hem ***Ticaret/İmalat/Sanayi*** hem de ***Kültür/Sanat Kenti*** kimliklerinin geliştirilmesi yönlendirilir. Bu ise onun, başkentlik kimliğini yitirmesinden dolayı **Kimlik Değiştirmesi,** mevcut diğer kimliklerini öne çıkararak ve geliştirerek **Kimlik Yenilemesi**'dir.

8.2.1950-2000 (Çok Partili Bireycilik Politikası) **Dönemleri:**

Ulus-Devlet Modeli'nde, *Tek Partili Yaşam*'dan *Çok partili Yaşam*'a geçişle birlikte, ***Devletçilik Politikası***'ndan günün koşulları ve Dünya genelinin temayülleri doğrultusunda giderek ***Bireycilik Politikası***'na dönüşümde yaşanılan değişimlerin rahat irdelenebilmesi açısından, her biri başlı başına birer dönem niteliğinde olan 10'ar yıllık bölümler halinde analizlenmesinde yarar görülmüştür.

8.2.1. 1950-1960 (Seçim/ Serbest Pazar Ekonomisi/ İhtilal) **Dönemi:**

8.2.1.1.Coğrafi kimlik:

8.2.1.1.1.Fiziksel yapı:

İstanbul'un değişmeyen coğrafi kimliği "*7 **Tepe***"si, "***Haliç***"i, "***Boğaz***"ı ve "***Adalar***"ıdır. Boğazdaki şiddetli akıntı dolayısıyla zaman-zaman karaya vuran veya rıhtımları parçalayan gemiler, kentliyi rahatsız etmektedir. Bunlardan biri de, '60'larda Boğazda çarpışan ve tutuşan iki yabancı tankerin yol açtığı tahribattır. Ayrıca "sis" ve "lodos" dolayısıyla da sık-sık vapur seferleri, iki yaka arasında yapılamamaktadır.

8.2.1.1.2.Biyolojik yapı:

Bu dönemde İstanbul'da kuşçuluk halâ devam etmektedir ve ünlü kuş tutma yerlerinden bazıları şöyledir: **Yenibahçe, Altımermer, Sultanselim, Çukurbostan, Bizans Sarnıçları,** Mevlânâkapı ilerisindeki **Anastos Bostanı, Edirnekapı-Yedikule Mezarlıkları,** Kadıköy'de **Çırpıcı Çayırı.**

8.2.1.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

1955'de Vatan caddesi açılırken, ***Bayrampaşa*** (Lykos) ***Deresi*** yatağı değiştirilir. **Yenibahçe Mevkii**'ndeki yeşil alanlar ve bostanlar tahrip edilir. Günümüz Emlak Bankası Blokları, Karayolları Lojmanı, Emniyet Müdürlüğü Lojmanı vd.. bu alan üzerine inşa edilmiştir (Somçağ,1997:85).

Grek Döneminden gelen ana şemalar ve yerleşimler ile kullanımlar, varlıklarını ve yerlerini korurlarken, son birkaç yüzyılda yapılan doku düzenlemeleri ve yenilikler de sur-içi bölgede kendini muhafaza etmektedir. Buna rağmen:

* **Beyazıt-Aksaray-Topkapı** güzergahının açılması dolayısıyla, pek çok tarihi bina ve mezarlık istimlâk edilir.
* **1960'larda Rami-Edirnekapı** arası geniş bağlar, bahçeli konaklar yok edilir; mezarlıklar dahi kaçak yapılaşmaya açılır (Cansever,1997:11).
* Yolların genişletilmesi için eski yerleşim dokusu tahrip edilir.
* Yangınlar sonucu ortadan kalkan ahşap binaların ve köşklerin yıkıntıları/çöküntüleri yerine kagir binalar yapılır.
* Dinsel yapılar yerine Eğitim-Kültür yapıları ağırlık kazanır.

Arslan (1978:87), bu dönemdeki planlama anlayışının, kentsel fonksiyon eğilimleri dikkate alınarak "Tarihi çevrelerin korunması ve doğal güzelliklere önem verilmesi" olduğunu; ancak en olumsuz ve çelişkili kararların da **Haliç ve çevresi** ile **İstinye**'nin sanayie açılması üzerine verildiğine değinmektedir.

1958-60 yılları arasında İstanbul İmar Planı üzerinde çalışan Prof. Piccinato, yeşil alanların korunması ile birlikte, 4 büyük park önerisinde bulunur: **Büyük** ve **Küçük Çamlıca, Kâğıthane, Eyüp** (Çubuk, 1998:185).

8.2.1.2.Sosyal (Beşerî) **kimlik:**

8.2.1.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

8.2.1.2.1.1.Tarihsel yapı:

Bu dönemde Cumhurbaşkanı ***Celal Bayar***, Başbakan ***Adnan Menderes***'tir ve "***Menderes Dönemi***" olarak adlandırılır. 1950 yılında değişen iktidar ile birlikte, devletçilik politikası yavaş yavaş Amerikan tarzı liberal ekonomiye yatkın bir ekonomiyi gündeme getirmiştir. Artı ürünün değerlendirilmesi için yatırımların ilk etapta Bayındırlık hareketleri tarzında yurt genelinde kullanımı gündeme gelir. Bunun sonucunda, eski Başkent İstanbul'da yenileme çalışmalarına

başlanır ve bu kez hedef, uzun süredir köklü bir imar hareketi geçirmemiş olan kentin, hazırlanmış olan planlar doğrultusunda yenilenmesi ve değişimidir.

On yıl boyunca, İstanbul inşaat alanı görünümünü kaybetmez. Ancak siyasi iktidarın dönem sonuna doğru bazı tutucu ve partizan tavırları, yolsuzluk iddiaları, sokak gösterileri ve siyasi baskı, sistemi zayıflatır.

Tablo:8.28. Siyasi olaylar

YILI	OLAYLAR
1955	6 Eylül'de Atatürk'ün Selânik'teki evinin bombalandığı ihbarı üzerine İstanbul'daki Rum azınlığa karşı 6-7 Eylül akşamı *Halk Ayaklanması*. Sıkıyönetimin ilanı, askeri mahkemelerin kurulması.
1958	*Demokrat Parti*'nin "*Vatan Cephesi*" adı altında Nazizmi hatırlatan bir teşkilatlanma ile halkı cephelere ayırma taktiği.
1959	*Topkapı olayları* olarak tarihe geçen, CHP Genel Başkanı ***İsmet İNÖNÜ***'ye partizan saldırılar, basına sansür, gazeteci tutuklamaları.
1960	Üniversiteli gençlerin ve hocaların yönetime karşı yürüyüşleri, öğrenci-polis sokak çatışmaları, mitingler ve ölümler, *Said-i Nursî*'nin önderlik ettiği *Nurculuk hareketi* ile irticaın geri dönüş sinyalleri
	27 Mayıs Askeri İhtilâli.

Kaynak:* TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998).

8.2.1.2.1.2.Kültürel yapı:

Devletçilik Dönemi'nde kurulan ***Köy Enstitüleri*** ve ***Halk Evleri***'nin yetiştirdiği kırsal kesim insanlarının kültürel düzeydeki yükselişleri, bu dönemde meyvelerini vermektedir. ABD'den Köy Enstitü'lerini incelemek üzere gelen bir heyet, bu tür bir kuruluşun, ülkelerinde bile olmadığını itiraf etmiştir. Ancak, dönem sonuna doğru enstitüler kapatılmaya başlanır ve kırsal kesimin gelişim atağı, geri saymaya koyulur.

İstanbul'un bilgi birikiminin ve siyasi gücünün rolü, sadece burada yaşıyanlar için değil, Türkiye ölçüsünde büyüktür. "***İstanbul Efendisi***" olmak, "***İstanbul Ağzı***" ile konuşmak, "***İstanbul Terbiyesi***" görmüş olmak, kısacası "***İstanbullu***" olmak önemli bir ayrıcalıktır. Üstelik hâlâ birçok

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

olayda ve siyasi kararda, ***İstanbul'un Tavrı*** önemlidir. Dolayısıyla askeri harekâtın da temelinde, İstanbul'da yaşananların önemli rolü olur.

Tablo: 8.29. İstanbul'da sosyal/kültürel olaylar

YILI	OLAYLAR
1950	***İstanbul Beyazıt Kütüphanesi***, 40.000 kitaplık arşivini halka açar.
1952	***Tanzimat Müzesi*** açılır.
1956	İran Şahı Rıza Pehlevî ve eşi Şahbânû Süreyya İstanbul'u ziyaret eder.
	Cibali yangını ile **Zeyrek**'te geniş bir alan yanar. ***Molla Zeyrek Camii*** onarıma alınır.
1957	**Beyazıt**'taki ***Haydarbey Havuzu*** söktürülür ve meydana yeni bir form verilir.
1958	Türk Eczacıbaşı ***Seramik ve Porselen Sergisi*** açılır.
1958	Türk ***Milli Sanayi sergisi*** açılır.

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998), İşli (1998:12-33)

Beyazıt ***"Bakırcılar Konağı"***nda devrin ünlü musikî çevreleri toplanır. Dönemin ünlü bir kültürel faaliyet merkezidir. İlim, sanat, kültür, politika ve halk adamları burada biraraya gelirler (Gültekin, 1997:68-69).

8.2.1.2.1.3.Demografik yapı

Bu dönem, sanayileşmenin hızlandığı dönemdir. Bu ise, dönem sonunda göçleri ve gecekondulaşmayı teşvik eder. 1950'lere kadar kırsal nüfusun kent nüfusuna olan oranı yüksekken 50'lerden sonra kent nüfusunun yüzdesinde bariz bir yükselme olur. Bu yüzden, 60'lara doğru, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki göçü engelleyici yasalara benzer, içgöçü yasaklayan yasaların çıkarılması düşünülür.. Ancak önlemler yeterli olamaz. İhtilalden sonra ise, hiç önü alınamaz. Siyasi çehresi dolayısıyla, 6-7 Eylül 1955 olayları sonucu pekçok Rum, İstanbul'daki işyerlerini devrederek Yunanistan'a göçeder.

Tablo:8.30.Kentlileşme oranı

YILI	Kent Soylu/Kentli Nüfusu
1950	% 85.9
1955	% 84.5
1960	% 80.0

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.1.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

8.2.1.2.2.1.İdari/Politik yapı:

a.Yönetim:

29.5.1950 - 27.5.1960 arasında görev yapan Adnan Menderes Hükümeti (Babüroğlu,1987:16), *Çok Partili Sistem*'e geçişle birlikte, devletçilik/kamu ağırlıklı yönetimi simgeleyen Monumental /Heybetli yapılar yerine, liberal ekonomiyi temsil eden "***Kent Bayındırlık Hareketleri***"ni tercih eder: Buna göre: ***"Lüks ve israf zihniyetine hizmet eden yapı ve imar hareketleri yerine, bütçeye uygun mütevazı yapıların inşası ile gerek devlet hazinesi, gerekse diğer kamu kurumlarında kesin ihtiyaç görülmedikçe ekonomik olmayan inşaatların yapılmaması, temel yaklaşımdır."***

İmar hareketleri, ***Yerel Yönetimler*** tarafından hazırlatılır ve ***Siyasi*** dinamik taşırlar. Oyu alınan seçmenlere, yönetimin gücünü simgeleyici ve otoriteyi hissettirici Prestij tesisler kurdurtur.
Böylece:

1. Genele hizmet eden Karayolu, Demiryolu, Köprü, vb.. mobilyaların yatırımları, Merkezi Hükümet tarafından, kamu yatırımları olarak sağlanır;
2. Kente hizmet götüren toplu taşımacılık hizmetleri, tünel, geçit, meydan,vb.. belediye tarafından finanse ve istimlâk edilir.

b.Belediyecilik Çalışmaları

* 1930'da çıkarılan yasa ile Belediye ve Vilayet Özel İdaresi'nin birleşimi olan İSTANBUL BİRLEŞİK İDARESİ devrededir. Yöneticisi, hem Vali hem de Belediye Reisi'dir. Dönemin en önemli Vali/Bel.Bşk. (boyundan dolayı Küçük Vali olarak anılan) ***Prof.Dr.Fahrettin Kerim Gökay***'dır.

* 1954'de çıkarılan 6349 sayılı yasa ile İstanbul Birleşik İdaresi, tekrar *İstanbul Belediyesi ve Özel İdare* olmak üzere ikiye ayrılır. Kent 14 ilçe'ye bölünür. Bu işlem, İstanbul'un Kent Belleği'nde yeralan Tanzimat Dönemi Belediye Daireleri'nin bölünmeleri ile, binyıllar öncesinde Konstantinus'un Nea-Roma'yı kurarken oluşturduğu idari bölünmeyi de anımsatır. Ama bu yetki ayrımı uzun yıllar eleştirilecek ve yeniden birleştirilmesi konusu, değişik dönemlerde gündeme gelecektir.

* 1959'da bir kanun ile *İstanbul Belediyesi'nin Mücavir Sınırları* tesbit edilir. Böylece kentin yayılma hinterlandı Doğu'da ve Batı'da saptanmış olur. İstanbul giderek göçe açılmıştır ve 1.Derece Merkezler, boş arazilerinde iskân ve Sanayi Tesisleri açarak bu gelişi körükler. Belediye - Vilayet - Bakanlık yetkilerinin karışması, giderek büyük boyutlarda rahatsızlıklara yolaçar. Bu konuda II.İmar Kongresi'nde Silahtar (1962:241) şöyle demektedir:

"(....) İstanbul'da imar planına tamamen aykırı şekilde bir takım sanayi müesseselerine bakanlıkça ve en yüksek mülkiye âmirlerince ruhsatiyeler verilmiş ve bunlar çoğalmıştır. Belediye sadece umumun yatıp kalkmasına yiyip içmesine taranıp temizlenmesine mahsus han, otel, bakkal dükkanı gibi yerlerin açılmasına ruhsatiye verebilmekte, buna mukabil belediye hudutları içindeki bütün büyük sanayi müesseselerinin açılıp işletilmesine ruhsat verme yetkisi bakanlığa ait bulunmakta, belediye imar planını yaptığı zaman istediği kadar sanayi sahalarını iskân sahalarını tefrik etsin, bunun hilafına bakanlık ruhsat verdiği anda ve bütün bu imar mevzuatı imar planlaması tamamen tesirsiz bir hale düşmektedir."

Bu yüzden, beledî hizmetlerden yararlanmak isteyen muhtarlıklar ve küçükköy yerleşmeleri, çoğunlukla 1.Kademe Merkezler, 2.Kademeliğe doğru atağa geçerken, belediye olmak için de müracaat ederler. Batı Yakası'ndaki yerleşmelerden bu dönemde şu köyler belediye olur:

Tablo:8.31.Yeni belediyeler

KURULUŞ YILI	ADI/MEVKİİ
1956	**Küçükçekmece**
1958	**Büyükçekmece**

Kaynak: * Sentez

8.2.1.2.2.2.Askeri yapı:

XIX.yy'dan itibaren köklü bir düzenleme geçiren ve yeniden yapılanarak ***Kurtuluş Savaşı*** ve ***Cumhuriyet*** sonrası disiplinli ve ilerici subaylar yetiştiren askeri yapı; Osmanlı'nın ulufe uğruna padişah değiştirten zihniyetinden çok uzak bir kimlik ve kişilik içindedir. TC'nin ilk ve ikinci cumhurbaşkanları, Osmanlı'nın ilk kuruluş, gelişme ve yükselme dönemlerindeki gibi asker

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

kökenlidir. Keza başbakanlar, kabinede görev alan bakanların ve milletvekilleri'nin bir kısmı da asker kökenlidir. Bu disiplin sayesinde yenilenme hareketleri daha kolay uygulanabilmiştir.

Ancak 1950 sonrası liberalizm'inin temelinde sivil idareye geçiş de sözkonusudur. Cumhurbaşkanı ve kabine üyeleri seçimle gelen sivillerden oluşmuştur. Ancak kurulmuş olan yeni düzenin, sivil disiplinsizliği içinde sarsıntı geçirmeye başlaması ile herşeyin sil baştan geriye dönülmesi korkusu; *Kollektif şuur*'da yeralan halk isyanları ve askeri ihtilaller; Harb okulu öğrencileri'nin, Üniversite öğrencileri'nin ayaklanmalarına katkıları ile askerin yeniden sahnede rol almasını kaçınılmaz kılmıştır.

8.2.1.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

Sosyo-Ekonomik değerler gözden geçirildiğinde, ***Castells Kuramı***'nın Ekonomik Kriterlerinin devreye girdiği ve ***Harwey Kuramı***'nın [Bölüm.I.A.1.3.2.3.] 2. Çevriminin yaşanmakta olduğu görülecektir (Erses,1994.c):

a)Sermaye birikimi devreye girmiştir. Para boldur, ancak özellikle devlet serbest piyasa ekonomisi doğrultusunda, yatırımını işletmeler üzerine değil de planlama üzerine yapmaktadır.

b)Emek fazladır, işgücünün sömürüldüğü düşünülmektedir; çünkü işverenin geliri artmış, sermayesi yükselmiştir; ama bunu işçiye devredeceğine, yeni işletmelere ayırmakta veya toprağa yatırmaktadır.

c)2.çevrim öncesi şu önlemler alınır:
- Yurtdışı pazarlardan beyaz eşya ve mutfak eşyası türü [dayanıklı tüketim malları] getirilir.
- İstanbul'un res'en nazım planları yaptırılarak, plansız gelişmenin önü alınmaya çalışılır. - Geniş çapta imar hareketleri başlatılır [Yollar,meydanlar,parklar, anıtlar], Prestij Mekânlar oluşturulur.
- İşçiler için sosyal konut projeleri hazırlatılır. Topkapı cıvarında örnek toplu konutlar yapılır. Gecekondu önleme bölgeleri ihdas edilerek, gecekondulara tampon oluşturulması düşünülür.
- Mevcut köy yerleşmelerinin altyapılarının yapım işlemleri hızlandırılır.

d)Ancak, sermaye birikiminin rahatsız ettiği çevrelerce sendikalaşma ve grevler, öğrenci hareketleri devreye girer. Çünkü sosyal sınıflar arasında yatay ve dikey hareketlilik başlamıştır. Belli grupların belli yerlerde [işçi konutları, sayfiye konutları gibi] toplaşmalarına, 3.çevrime hamle ederek sınıf atlama çabasında olan grupların eğitimle sağlık donanım istekleri de katılınca sosyal sürtüşme giderek artar.

e)Yatırımların denetimsizliği, hesapsız harcamalar, bir süre sonra genel bütçe üzerinde etken olur. Kâğıt üzerinde var görünmesine rağmen oluşan nakit sıkıntısı, hükümetin prestij yapıları ve mekânlarına rağmen toplumu rahatsız etmeye başlar. Tıkanıklık, 1960 ihtilâli ile sonuçlanır ve askeri idare, yönetime el koyar. Bu, siyasi olduğu kadar, "*Ticaret erbabıyla / Küçük İşletmelerin*" sorunlarını çözmek için yapılmış bir müdahaledir.

8.2.1.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

8.2.1.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

a) Binyıldan fazla süredir başkentlik yapmış olan İstanbul, herşeye rağmen "***Başkent***" havasını taşımaktadır. **Ankara** "siyasi/idari", **İstanbul** ise "siyasi/kültürel" ağırlıktadır. İstanbul'dan milletvekili adaylığını koyan kişi, devlet yönetim kademelerinde daha kolay ilerleyebilmektedir..

b) Kollektif Şuurda yeralan toplumun/kamunun başka bir görüşü ise, bin yıldan fazla başkentlik etmiş olan İstanbul'da, yönetim/ halk sürtüşmesinde çözümün, ihtilal/ ayaklanma/ yönetimin zorla değiştirilmesi üzerine olduğudur.

8.2.1.2.3.2.Kent belleği:

Kent Belleği tazelenir [Tablo:1.17.]. Kentin ilk kuruluşundan itibaren tekrarlanan bellek ögeleri, bir kez daha devreye girer. Kaybolmaya yüz tutan bölgeler canlandırılır, ana arterlerden çoğu yeniden açılır, işleve geçer; böylece kimlik yenilenmesi oluşur. Buna karşılık **Haliç/Kâğıthane** gibi sayfiye olmuş bölgelerde ***imalat/sanayi*** sektörü ile "*Geriye Ket Vurma*" işlevi gerçekleştirilir [Tablo:1.18.]. Sur-dışı askeri garnizonlar yerlerini sanayi tesislerine terk ederek "*silinme*" işlevi devreye girer ve bu bölgelerde kimlik değişimi oluşur.

Boğaziçi'nin İstanbul'a kazandırmış olduğu Galaktik Kent sıfatını desteklercesine, Kent Belleği'nin tekrarı, bu kez, Boğaziçi'nin küçük bireysel yerleşimler olarak planlanmasıdır.

8.2.1.3.Yapma kimlik:

1955-60 arası, İstanbul'un günü gününe hazırlanan planlarla İmar uygulamalarının yapıldığı çok hareketli bir dönem yaşar. ***Muhafazakar'***lığı ile tanınan **Sur-içi** bölgesi büyük bir imar operasyonuna tâbî tutulunca, İstanbul kendini, kuruluşundan beri devamlı tekrarlanan, dev bir inşaat alanının ortasında buluverir. Yapılan ayrı ayrı Nazım Planlar da, kentin ilk kuruluşundan günümüze doğru kendiliğinden olagelen ayrımı tekrarlanmaktadır. Verilen istimlâk kararları kadar, yapılaşma izinlerinin doğruluğu halen de tartışılmaktadır.

8.2.1.3.1.Yerleşik alanlar:

8.2.1.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Sur-içi, Sur-dışı, Pera ve Kadıköy yerleşimleri [Tablo:8.10, Tablo:8.11] varlıklarını sürdürmektedir.

8.2.1.3.1.2.Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler:

Elgötz ve Prost Projeleri'nin [Tablo:8.17, Tablo:8.18., Tablo:8.19, Tablo:8.20, Tablo:8.21., Tablo:8.22., Tablo:8.23., Tablo:24.] uygulanmaya başlamasıyla; kentin batıya doğru gelişmesi başlamıştır. Topoğrafyanın da uygun olduğu bu sahalarda **Yenimahalle, Yeşilyurt,..** gibi düzenli yerleşmeler oluşmaya başlar. Keza **Kadıköy**'ün sayfiye kesimleri de **Bostancı, Kartal, İçmeler, Tuzla,..** gibi doğuya doğru ilerlemesini sürdürür.

1955'te **Şişli**'de ***Sıracevizler Mahallesi*** yerleşime açılır. **Kâğıthane, Feriköy, Mecidiyeköy, Gültepe, Kuştepe, Duatepe, Çeliktepe** semtleri kurulur.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

8.2.1.3.1.3.Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler:

Düzensiz/gecekondu tarzı yerleşmelerin temel kriterleri şöyle sıralanabilir:

a.Artı ürün sonrası, sermaye birikimiyle İstanbul'a gelerek, özellikle ulaşım ana arterleri ve civarlarındaki büyük arazileri kapatarak, işletme açanlar,

b.Bu işletmelere işçi olarak giden ve onlara yakın olmayı tercih eden, yine kendi artı ürün fazlasını ev yapmak için araziye yatıranlar,

c.Hiç bir geliri olmadan, doğrudan iş olanakları aramak için yorganını-döşeğini sırtlayıp İstanbul'a gelen ve Hazine arazilerinde kaçak barınak yapanlar. (Ne yazık ki bu barınaklarda altyapı mevcut olmadığı gibi yerleşmelerin hiçbir sosyal donatısı da yoktur).

1947-48'de **Rami** yöresine yerleştirilen Balkan Muhacirleri'nden sonra, bu cıvarda 1955'de planlanan ***Topkapı Sanayi Bölgesi***, düşük iskân gruplarının **Keresteciler Sitesi, Eyüp** ve **Rami** gecekonduları şeklinde fiziksel mekânda düzensiz yerleşmelere neden olur.

8.2.1.3.2.Kurumsal yapılar:

Endüstrileşmiş Batı'nın savaş sonrası kalkınma yolunda inşaat sektörüne verdiği ivme'nin kendi potansiyeli dışında bir güce ulaştığında, diğer ülkelere kaydığından sözeden Karaesmer (1987:40), bunun sonucunda yarı gelişmiş ve yeterince gelişememiş ülkeler olmak üzere farklı grupların ortaya çıktığına değinmektedir.

1950'lerin 2.yarısıyla 1960'lar boyunca, bu ülkeler Batı teknolojisine yenik düşerler. Her ne kadar kısmen sanayileşmiş ülkeler buna tepki gösterseler de; bol reklam, gözalıcı tanıtım ve etkileme gücü, yerli tekniğe güvensizlik ve inançsızlık içinde olan devlet ricali dolayısıyla, Batı Teknolojisi, uluslararası bir hal alır.

8.2.1.3.2.1.Resmi yapılar:

Yönetim, kendi gücünü ve kimliğini vurgulayıcı prestij yapı veya projelere öncülük eder. Özellikle de yönetimde bulunan "Demokrat Parti"nin zayıflama dönemine doğru, bu hareket, bir tür reklam ve propoganda unsuru yapılır. İstanbul'un *Bayındırlık Hareketleri* içinde heybetli binalar, yeni

üniversiteler olarak karşımıza çıkar. **Vezneciler**'de İstanbul Üniversitesi'ne bağlı ***Fen Fakültesi*** ve kompleksleri örneklenebilir.

Hizmet binaları, eski törensel aks olan **Divanyolu**'ndan itibaren **Beyazıt**'tan **Aksaray** ve **Vezneciler/ Şehzadebaşı** yönünde devam eder. Bunlar, Başkentliğini kültürel boyutta sürdürme savaşı veren İstanbul'un, saray özlemini de gidermeye çalışan ***Kamu Prestij Yapıları***'dır.

Tablo: 8.32. Kamu prestij binaları

Temel Atma YILI	KİMLİĞİ	MEVKİİ
1950	***Opera Sarayı*** [günümüz Atatürk Kültür Merkezi]	**Taksim**
1951	***Belediye Sarayı***	**Şehzadebaşı**
1951	***Adliye Sarayı***	**Sultanahmet**

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998).

Tablo: 8.33. Kamu hizmet binaları

YILI	KİMLİĞİ	MEVKİİ
1954	***Haydarpaşa Liman tesisleri*** temeli atılır.	**Haydarpaşa**
	Salıpazarı Liman tesisleri ile depo ve antrepoların temeli atılır.	**Karaköy-Salıpazarı**
1957	***Kızılay 2.Kan Merkezi*** açılır.	**Gureba-Çapa**
1958	***Haydarpaşa Liman tesisleri*** 1.Kısım açılır.	**Haydarpaşa**
	Zeynep Kâmil Hastanesi'ne ek tesisler yapılır.	**Bağlarbaşı**
	Çemberlitaş Sineması yıktırılır ve ***Darüşşafaka Sitesi*** inşaatı biter	**Çemberlitaş**
1960	***Yüzer Kadıköy İskelesi,*** Karaköy Rıhtımına bağlanır.	**Karaköy**

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998).

8.2.1.3.2.2.Askeri yapılar:

Geçen yüzyıllarda ve dönemlerde açılan askeri liseler, bazı kışla ve garnizonlar yerlerini ve görevlerini sürdürmektedirler. ***Deniz Harb Okulu***, **Heybeli Ada**'dadır. ***Hava Harb Okulu Yeşilköy***'dedir. ***Kara Harb Okulu*** Ankara'ya nakledilmiştir. **Taksim**'deki ***Talimhane*** kaldırılır, çünkü çevreyi konut sarmıştır. Marmara'da **Prens Adaları**'nın bir uzantısı olan ve ***Harb Okulu*** öğrencileri'ne hizmet eden "***Yassı Ada***", ihtilal ile birlikte birdenbire ünlenir. Eski adıyla *Plati*'nin *Bizans Dönemi* ağır suçlular için *cezaevi kimliği,* yeniden canlandırılarak [Tablo:6.6], tutuklanan

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

yönetici kadro, **Ankara**'dan getirtilir ve burada hapsedilir. Adalar'ın *Kollektif Bellek*'te yeralan prens/prensesler'in tutsak yeri olma bilgisi, tekrarlanmış olmaktadır.

8.2.1.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

Dönemin ulaşım aracı elektrikli tramvaylar ile az sayıda Magirus otobüsler ve taksi dolmuşlardır.

a.Sur-içi

Kentin sektörel yapısı, mevcut dokunun ve işlevlerin daha gelişmiş ve karmaşık hale gelmiş tarzıyla devam etmektedir. Sur-içi'nde en önemli ticari merkez ***Kapalı Çarşı, Mahmutpaşa, Mısır Çarşısı*** kompleksidir. 2700 yılı bulan kent yaşamında, ticaret aktivitesini hiç kaybetmemiştir. ***Konutaltı Ticaret***, kent içinde açılan **Çarşıkapı - Beyazıt - Aksaray** yönünde ilerliyerek **Topkapı** yönünde açılan ***Millet Caddesi*** doğrultusunda devam eder.

Hazırlanan *Nazım ve Uygulama İmar Planları*'nda **Beyazıt - Çarşıkapı** bölgesi, olduğu gibi "***Küçük Sanatlar***" yada "***Küçük Sanayi***" sektörüne açılması kararlaştırılır. Kapalı Çarşı, bir elektrik kontağı sonucu yanar (1954) ve onarımına kadar, pek çok esnaf, semte dağılır. ***Beyazıt Meydanı*** ve ***Çarşıkapı*** girişinin düzenlenmesiyle (1957), Kapalı Çarşı'ya kundura üreten imalathanelerin yeraldığı üç katlı ***Kunduracılar Hanı*** yıktırılır ve tüm imalathaneler, **Beyazıt-Gedikpaşa-Çarşıkapı**'daki konutların alt katlarında işlerine devam ederler.

Sonuçta **Çarşıkapı**, yavaş yavaş kimlik değiştirmeye ve Küçük Sanayi Bölgesi olmaya başlar. Ticaret yol boyunca **Çemberlitaş-Çarşıkapı-Beyazıt- Laleli-Aksaray** yönüne akar ve giderek **Fındıkzade-Çapa-Topkapı** yönüne doğru ilerler. İş muhitinin bu yöne kayması, otelleri de beraberinde getirir (Yenen,1993).

b.Sur-dışı

Bayrampaşa, Rami, Zeytinburnu, Kazlıçeşme sanayi alanları olarak ortaya çıkarlar. Yeni gelişmekte olan çevre köylerde küçük imalat sektörü filizlenmektedir. **Bayrampaşa, Rami, Topkapı**'daki Sur-dışı sahalarda yasa dışı ortaya çıkan işletmeler, 1955'de onanan ***İstanbul Sanayi Nazım Planı*** ile yasallaştırılır.

c.Beyoğlu yakası

Pera bölgesi'nin geçmişten gelen bir kimliği zaten mevcuttur. Yenilik, adeta bu yapıyı rötuşlamak şeklindedir.

Taksim Meydanı'nın prestij yapısı, bir yarışmayla projelendirilen ***Opera Sarayı***'dır. (20 yılda bitecek ve 1970'lerde devreye girebilecektir. Bugünkü AKM). Bu dönemde **Elmadağ**'da Hilton Oteller zincirinin uzantısı olarak ***İstanbul Hilton Oteli*** (1955) ve ***Divan Oteli*** (1956) açılır.

Şişli'de 1956-60 arasında, 34 yeni imalat/sanayi tesisi açılır.

d.Anadolu yakası

Bu yakada bir spor alanı [***Fenerbahçe Stadyomu***] tahsis edilir. Canlanan **Kadıköy** ticareti, otellerin yapımına neden olur. Ticaret, ***Bağdat Caddesi***'ne sarkar . **Caddebostan, Şaşkınbakkal, Bostancı, İdealtepe, Maltepe** Plaj tesisleri önem kazanır.

e.Boğaziçi:

Tüm İstanbul'da ***Migros-Türk Gıda Servisi***, dükkân-otobüslerle semtlere hizmet götürmeye başlar (1955).

İstinye'de Türkay ***Kibrit Fabrikası*** açılır (1956). **Paşabahçe**'de ***Şişe Cam***, **Beykoz**'da ***Deri Fabrikası*** kurulması kabul edilir.

8.2.1.3.3.Yapısal donatılar:

8.2.1.3.3.1.Kent Planlaması:

a.Şehircilik akımları:

1950'lerde *Kamu Alanları özelleştirilir*; büyük konut blokları, geniş yeşil alanların ortasında belirir (Daha sonraki dönemlerde bu projeler ABD'de yıktırılmıştır. Giderek kent merkezleri rant dolayısıyla yükselir. Egemen sınıfı temsil eden ***Prestij Saraylar/Plazalar***, gösterişe yönelik olarak ortaya çıkmaya başlar. *Sonuçta kent bütünlüğü kaybolur*.. İnsanları toplumdan izole eden, mutsuz, karşılaşma ve paylaşma şansı sınırlı mekânlar ortaya çıkar (Korça ve Türkoğlu, 1991:235-237).

Kent Bayındırlık Hareketleri, Heybetli Kentler'in devamı olarak ortaya çıkmıştır:

1. Modern yaşam koşullarına uygun yeni mahalleleri düzenlemek üzere, yarışmalar düzenlenir, siparişle planlar yaptırılır. Günümüzdeki pek çok İmar Uygulama Planı, "***Kent Bayındırlık Hareketleri***" olarak devreye konmuştur. Yolların genişletilmesi, meydanların ve büyük parkların tanzimi, yeşil alanların açılması,.. gibi.

2. Kent mobilyası olarak cadde ve meydanlarda kule-saatler, heykeller, havuzlar, vb.. yapılmaktadır.

3. Düzenden yana, uyumlu yaşam planlamasıdır.

Modernleşme hareketiyle birlikte ortaya çıkan yalın formlar, daha sonraları "*Sabun Kalıbı Binalar*" tarzında yorumlanan apartımanlaşmanın da başlangıcıdır. Sade renkler, 1950'lerden itibaren yeni bir malzemenin cephelerde kullanılmasıyla değişmeye başlar: "*be-te-be*". Özellikle cephelerde su yalıtımına çok iyi bir çare olan bu renkli cam mozaik sayesinde, kısa zamanda binalar renkli bir havaya bürünür. Giderek halı motifleri, geometrik formlar cepheleri süslemeye başlar.

b.Şehircilik hareketleri:

1937'de çağrılan ve İstanbul için Nazım Plan çalışması yapan ***Prof.Henry Prost***, 1950 yılında ülkesine döner. Bıraktığı ***Nazım Plan***'ın uygulanabilirliği konusunda İstanbul Belediyesi, bir Revizyon Grubu komisyonu kurar.

Tablo: 8.34. Şehircilik hareketleri

YILI	ŞEHİRCİLİK HAREKETLERİ
1953	Revizyon Grubu Komisyonu'nca bir rapor hazırlanır ve Bayındırlık Bakanlığı'na sunulur, onaylanır, yürürlüğe konulur.
1953 1956	*Belediye İmar Müdürlüğü*'nde bir ***Danışmanlık Kurulu*** oluşturulur ve planlama çalışmalarını yürütür.
1956	İstanbul Belediyesi, Alman ***Prof.Hans Högg*** ile anlaşma yaparak, kentin yeniden düzenlenmesini amaçlar. Şehirci Mimarlardan ***Abercombie*** davet edilir. Abercombie, İstanbul ile ilgili bir rapor düzenliyerek yetkililere iletir.
1957	Bakanlar Kurulu kararı ile ***İller Bankası*** tarafından İstanbul dışı mücavir sahaların projelendirilmesi için ***İmar ve Planlama Müdürlüğü*** kurulur. İtalya'dan ***Prof.Luigi Piccinato*** davet edilir.
1958	1 Nisan'da İstanbul İmar Planlama Müdürlüğü fiilen çalışmaya başlar ve danışmanlığına ***Profesör Piccinato*** getirilir. Piccinato, kenti dört parçada ele alır: **İstanbul, Beyoğlu, Anadolu Yakası** ve **Boğazlar.**

Kaynak: * Berköz (1991)

Tablo: 8.35. Plan kararları-uygulamalar

YILI	PROJE
1950	İstanbul Belediyesi dışında kalan **Kartal, Maltepe, Pendik** beldeleri ile Belediye sınırları içinde kalan **Yeşilköy, Bakırköy, Kadıköy** ve **Boğaz** yerleşmeleri genelde kasaba niteliğinde, ayrı ayrı planlanırlar.Bu ayrılık sonucu, Nazım Planlar'ın kopukluğu dolayısıyla, verilen istimlâk kararları kadar, yapılaşma izinlerinin doğruluğu halen tartışılmaktadır.
1954	***Beyoğlu Nazım Planı*** onanır. **Mecidiyeköy-Levent, Mecidiyeköy-Şişli, Bomonti-Şişli** arası 2.ve 3.sınıf sanayie açılır.
1955	***İstanbul Sanayi Bölge Planlaması*** yapılır. **İstinye,** sanayie açılır. ***Paşabahçe Şişe Cam*** ve ***Beykoz Deri Sanayii*** kabul edilir. ***Bayrampaşa, Rami, Topkapı Sanayi Planı*** onanır.
1950-55	Emlâk Bankası, kendi mimarlarına ***2.ve 3.Levent projeleri'***ni uygulatır.
1956.....	*Toplu Konut Uygulamaları*, Türkiye çapında yayılır. Kemal Ahmet Arû ve ekibine ***4.Levent Projesi*** yaptırılır.
1957	**Ataköy**'de 12.000 meskenlik ***Ataköy Sitesi*** Yarışması düzenlenir ve temeli atılır
1959	İstanbul'un mücavir alan sınırları tesbit edilerek onanır. 1960 yılı sonunda belediye sınırları dışındaki mücavir alanları da kapsayan ***1/10.000 ölçekli*** bir ***Nazım Plan*** hazırlanır ve Bakanlar Kurulu'na sunulur. Ne varki, 1960 İhtilâli dolayısıyla, proje rafa kaldırılır.

Kaynak: * Arû (1991:119), Erses (1994.b:16),

* Berköz'ün belgelerinden Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

* Erses ve Arû'nun belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.1.3.3.2.Kent peyzajı:

Bu dönemde, Roma Dönemi'nden itibaren varlığını sürdüren ünlü ***Lykos (Bayrampaşa) Deresi*** ve vadisini oluşturan **Yenibahçe** mevkii'ndeki yeşil kuşağın tahrip edildiği görülmektedir. Her ne kadar ***Çukurbostan*** gibi eskiden kalma açık sarnıçlar bostanlık olarak kullanılıyorsa da, göç ve imar hareketleri sonucunda, giderek yok olmaya başlarlar. Prost Projesi'ndeki ***Gülhane Parkı*** ve ***Arkeolojik Park*** halkın hizmetine sunulmuştur; özellikle yaz aylarında burada panayır/fuar kurulmakta ve halkın mesireliği olmaktadır.

Dolmabahçe'nin üst kesimlerine doğru geçen dönemde projelendirilen yeşil vadi, gerçekleşmektedir; ayrıca saray bahçeleri de, halkın direkt kullanımına izin verilmemesine rağmen, kentin soluk alınan yeşilleridir. Sadece ***Yıldız Sarayı***'nın bahçesi halka açılır duruma getirilmiştir. Osmanlı Dönemi'nden kalan Hasbahçe ve Dışbahçeler ile ormanlar, Orman Bakanlığı'nın gözetiminde koruluklar ve ormanlıklar şeklindedir. **Boğaz**'da ***Emirgân Korusu*** (eski Hasbahçe), mayıs aylarında lâle bahçeleri ile ***Lâle Festivalleri***'nin yapıldığı bir mesiredir. ***Belgrad Ormanı, Beykoz Çayırı***, giderek daha içerlerdeki ***Polonez Köyü*** ve çevresi, ***Fenerlibahçe, Bostancı sahilleri*** uzak mesireler şeklinde varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

8.2.1.3.3.3.Kent imgeleri:

8.2.1.3.3.3.1.Sınırlar:

1959'da bir kanun ile İstanbul Belediyesi'nin Mücavir Sınırları tesbit edilir. Böylece kentin yayılma hinterlandı Doğu'da ve Batı'da saptanmış olur.

8.2.1.3.3.3.2.Bölgeler:

Eski kimlikleriyle birlikte, Sur-içi ve çevresinde yeni kimliklenmeler görülmektedir:

Tablo: 8.36. Bölgeler

YERİ/ MEVKİİ	KİMLİĞİ
Beyazıt,Vezneciler,Şehzadebaşı,	***Kültür ve Yerel İdare Merkezi***
Divanyolu, Sultanahmet,	***Turistik*** ağırlıklı ***tarihî*** bir bölgedir.
Cağaloğlu ve **Bab-ı Alî,**	***Basın*** ağırlıklı bir bölgedir.
Eski ***Bab-ı Alî binası,***	***İstanbul Vilayet Sarayı*** olarak kullanılır
Vilayetin **Gülhane** ile irtibatlı olduğu kesim,	***Emniyet Müdürlüğü, Defterdarlık, Adlî Tıp*** gibi ***Resmi Kurumlar'***a ayrılmış bir bölgedir.
Fatih ve cıvarı,	***Tarihsel*** ve ***dinsel*** ağırlıklı bir konut bölgesidir.
Kumkapı - Yenikapı arası	***Balıkçılık*** bölgesidir.
Eyüp,	***Dinsel merkez'***liğini sürdürmektedir.
Çarşıkapı, Sirkeci, Eminönü,	***Ticaret bölgesi'***dir.
Çarşıkapı, Haliç boyu; **Kazlıçeşme, Zeytinburnu, Rami,**	***Küçük ve Büyük İmalathane*** bölgeleridir.
Karaköy ve cıvarı	Eski ***ticaret ve imalat*** bölgesi kimliğini sürdürür.
Topkapı Sarayının **Sarayburnu'**na doğru inen ***Gülhane Bahçesi***	Sur-içi'nin ***eğlence/dinlence*** bölgesini oluşturmak için gezi ve fuar alanı olarak, halkın kullanımına ***Gülhane Parkı*** adıyla sunulur.

Kaynak: * Sentez

Kadıköy yakasında **Haydarpaşa Garı, Harem**'deki liman tesisleri ile depo ve antrepolar, bölgenin ***ulaşım-depolama bölgesi kimliğini*** belirlemektedir. **Haydarpaşa-Üsküdar** arasında konumlanan hastaneler, **Koşuyolu** Astım Hastanesi, **Validebağı** Sanatoryumu ile bütünleşerek, bölgenin ***sağlık tesisleri bölgesi kimliğini*** pekiştirmektedir. **Boğaziçi, Adalar, Bostancı, Küçükyalı** ve **Florya,** plaj tesisleri dolayısıyla ***turistik bölgeler*** 'dir.

8.2.1.3.3.3.3.Geçitler/Bağlantılar/Yollar:

Bu dönemi eleştiren Ekinci (1994), ***"Denizin ortasında ve surlarla çevrili özgün kent"*** kimliğinin, sahil yolları sayesinde ***"Karayollarıyla çevrili kent"*** haline dönüştüğüne değinir.

a.Sur-içi

Bu döneme kadar yapılmaya cesaret edilmeyen muhafazakâr **Sur-içi**'nin ıslahı ve yeniden düzenlenmesine gidilir. Bizans döneminde mevcudiyeti bilinen bazı ana akslar ile meydanların, kent belleğinden tekrar çıkarılıp fiziki mekâna yansıması, beraberinde cesur istimlâkleri de getirir. Böylelikle ***Sarayburnu-Topkapı*** aksı, yeniden projelendirilir.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Beyazıt-Vezneciler-Fatih-Edirnekapı hattı yerine, çok eskiden mevcut olan arterin yeniden açılması için harekete geçilir ve ilk etapta ***Beyazıt - Laleli - Aksaray yolu*** açılır. Bunun anlamı, ***Patrona Halil Hamamı*** ile ***Sırmakeş Han*** [Simkeşhane] arasındaki iki fayton genişliğindeki yolu, Aksaray istikametinde genişletmektir. Sonuçta gümüş ipliği işleyen Sırmakeş Han'ın bir bölümü tamamen ortadan kaldırılır [Halen Süpürgeciler Çarşısı ve Beyazıt Halk Kütüphanesi olarak iki bölümü değerlendirilmiş olup, restore edilerek alt katları Dericiler Çarşısı yapılmıştır. Kazı sırasında temelden çıkarılan ***Bizans Kapitol kalıntıları*** ise, ***Açıkhava Müzesi*** olarak değerlendirilir]. Ekinci (1994) devrin Başbakanı ***Menderes***'in, tüm itirazlara rağmen, **Beyazıt**'tan **Aksaray**'ı dümdüz görmek istediğine değinir. **Aksaray** bağlantısı sırasında, meylin azaltılması için, ***Beyazıt Meydanı*** kotunun düşürülmesi gerekir. Tüm yapılar, 2-3 m kot kazanırlar. Meydandaki ünlü nirengi noktası ***Haydarbey Havuzu*** kaldırılır (1957); bir yarışma açılarak Turgut Cansever Projesi kısmen uygulanarak, meydan, kademeli bir platformlar silsilesine dönüşür. ***Aksaray Meydanı*** tanzim edilir (1957), "***Millet Caddesi*** açılır. **Topkapı**, "***Kent Girişi***" kimliğine bürünür.

Sur-içi'nde **Aksaray**'dan açılan ikinci anayol, dönemin Demokrat Parti'sinin "Vatan Cephesi" sloganını simgeleyerek devreye girer: ***Vatan Caddesi***. Bu cadde törensel bir aks niteliğindedir. Ancak, sokaklar ve caddelerin genişletilmesi sırasında, geleneksel mimarinin yeraldığı pek çok güzel yapı tarihe karışır.

b.Sur-dışı

Topkapı'dan itibaren, **Edirne**'ye kadar dönemin en geniş Karayolu bağlantısı olarak inşa edilen ***Londra Asfaltı***, daha sonra 5 numaralı Avrupa Karayolu (***E-5***) olarak anılır. Dönemin sosyete gençlerinin gece 24.00'den sonra araba yarıştırmaları ve sık sık kazaların vukubulması ile ünlenir.

c.Beyoğlu yakası:

Şişli istikametinde ***Halaskargazi*** arteri; ***Dolmabahçe Meydanı*** ile **Tophane-Dolmabahçe** arası genişletilir ve düzenlenir. **Beşiktaş**'taki ***Yıldız Posta Caddesi***, ***Barbaros Bulvarı***'na dönüştürülür. Bu arada yenilik adı altında bazı teknik yanlışlıklar da yapılır. Sözgelimi devrin düz yol modasına uyularak, ***Meclis-i Mebusan Caddesi***'ne meyil verilmemesi dolayısıyla, her yağmurda cadde göle dönüşür (Erses,1994.a).

d.Anadolu yakası:

Kadıköy Meydanı düzenlenir. ***Bahariye-Söğütlüçeşme*** arterleri açılır; eski *Bağdat Yolu*'na alternatif olarak yeni ***Bağdat Caddesi*** gelişmeye başlar.

Göztepe'ye kadar uzanan tramvay yolu, **Bostancı** son durağında tren istasyonu ile bağlanır.

e.Boğaziçi:

Boğaz boyunca yenileşmeler hareketlenmeye başlar. Sayfiye dokusu, çekiciliği pekiştirir. Sahil Yolu yapılır. İki yakanın Kavaklara kadar ulaşımı rahatlar.

8.2.1.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

1950 sonrasında İstanbul'da beliren prestij binalar ve yüksek konutlar kentin nirengilerini oluşturmaya başlarlar. İstanbullu'nun seyirlik gereksinimini karşılayan 100'ün üzerindeki açık ve kapalı sinemalar da, kentin doğu ve batı yakalarındaki kimlik belirleyicilerini oluştururlar. Üstelik bunlardan alınan belediye rüsumu, altyapı tesisleri olarak değerlendirilir.

Bizans Dönemi meydanlarının hemen hemen aynı mekânlarında yeniden düzenlenen **Beyazıt, Aksaray, Saraçhanebaşı, Fatih** Meydanları ile **Taksim, Beşiktaş, Üsküdar, Kadıköy** ve **Altıyol Meydanları**, önemli düğüm noktalarıdır.

8.2.1.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal yapılar:

* **Beyazıt**'ın ticari prestij yapılarından biri, üstünde düğün salonu, iç kısmında katlı çarşıları ile devreye giren "***Beyaz Saray***" adlı işhanıdır. Karşı köşesi'nde bulunan açıkhava kahvesi [sonradan Yumni Pastanesi], altındaki küçük dükkanları ile ***Sırmakeşhan***'a doğru uzanırken, giderek önemini yitirir ve geniş ***Mithatpaşa Caddesi***'nin önünü tıkayan bir yeşil alan olarak, ortadan kaldırılır.

* **Beyazıt**'taki ***Marmara Sineması, Azak Sineması*** ve **Çemberlitaş**'taki Darüşşafaka'ya ait vakıf ***Çemberlitaş Sineması*** (1958'de ***İpek/Şafak Sinemaları***'nı da içeren çarşı/büro kompleksine dönüştürülür.).

* **Beyoğlu Yakası**'nda ***Atlas, Yeni Melek, Kent, Konak Sinemaları; Karaca, Dormen Tiyatroları,*** bunların yeraldığı ***İstiklâl Caddesi*** ve filmcilerin/sanatçıların yaşadığı ***Yeşilçam Sokağı*** ile ***Fatih/ Tepebaşı/ Üsküdar Belediye Tiyatroları*** önemli kültürel odaklardır.

* **Kadıköy** Yakası'nın nirengileri, **Yoğurtçu**'daki ***Fenerbahçe Stadı***; **Bahariye**'deki ***Süreyya Sineması*** ile rıhtımdaki ***İtfaiye Binası***'dır.

* **Emirgân** koruluğu ile, **Kanlıca** yoğurdu ile, **Kandilli** Rasathanesi ile, **Beykoz** paçası ile, **Sarıyer** böreği ile ünlenen nirengilerdir.

8.2.1.4.Sonuç: 1950-60 Dönemi kimliği:

8.2.1.4.1.Coğrafi kimlik:

Kentin mesire yerleri, dinlence eğlence yeri olarak hafta sonları ve bayramlarda değerlendirilen alanlar şeklinde kendilerini belirlemektedir. ***Eyüp Gümüşsuyu mesiresi, Emirgân Korusu, Çırpıcı Çayırı, Göksu Deresi civarı, Yâşâ Tepesi, Gülhane Parkı, Çamlıca Tepesi, Adalar, Florya Kumsalı,*** süresiz coğrafi kimlik elemanlarıdır.

8.2.1.4.2.Sosyal kimlik:

İstanbul'un ***ticaret*** kimliğine ilave olarak ***imalat*** ve ***sanayi*** açısından kimlik yenilediği, ***kültür*** kimliğinin ağırlık kazandığı görülmektedir. **Boğaz** dolayısıyla ***askeri ve stratejik*** kimliği devam etmektedir. Öte yandan yerel olarak Boğaziçi'nin ***sayfiye*** kimliğine ilave olarak, yeni faydalanılmaya başlanan plajlar dolayısıyla, ***turistik*** kimliği de ortaya çıkmaya başlar. Eyüp ve benzeri ziyaretgâhlar, Kutsal Emanetler ve Hıristiyanların Patrikhaneleri dolayısıyla ***inanç merkezi*** kimliğini de korumaktadır.

8.2.1.4.3.Yapma kimlik:

Cumhuriyetin ilk yıllarında ***Elgötz*** ve ***Prost*** tarafından projelendirilen İstanbul'un yeni çehresi, mekânda kendini ifadelemektedir. Ancak bu durum, kent belleği ve kollektif şuuraltı gözden geçirildiğinde, daha önce kayda alınmış bulunan değerlerin güçlendirilmesi ve eyleme geçirilmesi şeklinde yorumlanabilir. Sözgelimi ***Yeşilköy Hava Meydanı***'nın yeri gibi. Buna karşılık **Kadıköy** yakasında, ***Tayyareci Vecihi Bey***'in kendi adına kurduğu okul ve gençlere uçuş dersi verdiği alan, konut içinde kalarak, kent belleğinden silinmiştir.

8.2.1.4.4.Sonuç:

19.03.1924 tarihli İngiliz diplomatı Ronald Lindsay'in raporunda değindiği gibi [Böl:II.B. 8.1.2.3.1.], Ankara'dan İstanbul'un idaresi o kadar kolay olmamaktadır. ***Siyasi*** kimliğini sürdüren İstanbul, Ankara'nın idari yapısını da etkilemekte; hatta kollektif şuuraltında yer etmiş olan askerî ihtilâl dahi İstanbul'dan yönetilmektedir.

Kent Bayındırlık Hareketleri ile, İstanbul'a, yüzyılın son yarısına girerken, son rötuşlar yapılır. Bölgeler, sınırlar, bağlantılar ve düğümler ile bunların oluşturduğu Kent Belleği ve Mekân Organizasyonu, temel ögeleriyle ortaya çıkar. Bu dönemin kimliği ***ticaret, imalat, sanayi*** ve ***kültür*** ağırlıklıdır.

8.2.2. 1960 - 1970 (İhtilal ve Montaj Sanayii) **Dönemi:**

8.2.2.1.Coğrafi kimlik:

8.2.2.1.1.Fiziksel yapı:

Coğrafi Kimliği dolayısıyla Uluslararası özelliğe de sahip olan İstanbul, bu stratejisini korumaktadır. İhtilal sonrası kurulan Askeri Hükümet, tüm Uluslararası ittifaklara sahip çıkarken; eski hükümet mensuplarını da; Bizans döneminde sürgün yeri olarak kullanılan Prens/Prenses Adaları'nın uzantısındaki eski Bizans zindanlarının bulunduğu askeri üs "**Yassı Ada**"ya hapseder. İstanbul'un Doğal Kimliği'nde yer alan "**Yassı Ada**"da kurulan askeri/sivil mahkemelerde görülen davalar, ***Yassıada Duruşmaları*** olarak anılır.

8.2.2.1.2.Biyolojik yapı:

Kentin biyolojik yapısı henüz bozulma göstermemiş olmasına rağmen, kentleşme yolunda 1950'lerden sonra artan göç dolayısıyla, yeşil alanların, çiftliklere dönüşen hasbahçelerin/ dışbahçelerin veya konuta dönüştürülmek üzere ifrazına gidilen çiftliklerin sayısında artma olmaktadır.

8.2.2.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

Henry Prost tarafından hazırlanan planlar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Sur-içi, sur-dışı bağlantı yolları yanında, Pera, Kadıköy ve Boğaz yolları da suyolu niteliğini karayolu bağlantısı şekline çevirmekte ve kimlik değişimine hazırlık yapmaktadır.

Geçen dönemin, günü gününe planlama olarak yorumlanan kent planlama anlayışına karşı, "Ekolojik Planlama" yöntemi, kenti gelecek tehlikelere karşı uyarmaya başlar. Zemin araştırmaları, jeoloji, topoğrafya, eğim,.. haritaları ile eko-sistem, arazi kullanımı, boş ve korunacak yeşil alanlar tespit edilerek, nasıl bir hedefe varılacağı, "eşik/treshold" ve "elek/sieve" analizleri ile bulunmaya çalışılır (Erses, 1994.a).

Bu dönemde oto-ulaşımın kolaylaşmasını sağlayan Boğaz Yolları, Boğaz kıyılarında deniz gören apartımanlara talebi arttırmıştır. Bu ise, Boğaz köyleri arkasında olağanüstü yığılmalara neden olur.

Ayrıca, o döneme kadar ayrı yaşamakta olan farklı toplumsal sınıflar, artık birbirine karışmış durumdadır (Aysu vd.,1993) .

1950-60 arasında başlatılan projelerin sonuçlandığı ve yeni projelerin gündeme geldiği görülmektedir. ***Kentin Formu***, coğrafi kimliği dolayısıyla bozulmamasına rağmen, temel aktiviteleri taşıyan bölgelendirmelerde yeni yaklaşımlar görülmektedir. Her ne kadar yeni arterlerin açılması veya ıslahı sırasında istimlâkler yapılsa da, kimliği oluşturan temel girdiler yok olmamakta, çehre değiştirmekte, fonksiyonlar işlevlerini sürdürmektedir.

1962 yılında ***Doğu Marmara Bölgesi*** üzerinde alternatifli çalışma yapılarak:

- Gelecekteki arazi ihtiyacı,
- Kentin gelişme yönleri,
- Sahil durumu,
- Bölge içi ile ilişkiler,

irdelenir. Sonuçta çevre yolu ve köprü konusunda ilk kararlar ortaya çıkar. ***II.Boğaz Köprüsü***, bağlantı yolları ve viyadükleri projeleri hazırlatılır. Makro ölçekli ulaşım kararları, daha sonraki yıllarda [1980-90 arası] gerçeklik kazanacak ve uygulanacaktır.

Her ne kadar ***İstanbul Sanayi sahaları Planları*** ile (1966) **Haliç** ve **İstinye,** sanayi alanı statüsünden çıkarılmışsa da, kuzeydeki yeşil alanlar **(Kâğıthane** ve **Alibeyköy)** tehdit altında kalmıştır. 1962-1967 yılları arasında kapsamlı Arazi Kullanım düzenlemesi getirilmiş; sanayiin desantralizasyonu ve mekana yansıması planlanmışsa da; küçük yerleşimlerin köy statüsünden belediyeleşmeleri, her belediyenin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi de, plansız uygulamaların başlangıcı olmuştur. Çubuk (1978:185), bu yüzden,1965 sonrası, kent içi yeşil alan elde edecek arsa kalmadığını, mevcut yeşil alanların da korunması için gerekli çalışmaların devreye girdiğini vurgulamaktadır.

8.2.2.2.Sosyal (Beşerî) **kimlik:**

8.2.2.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

8.2.2.2.1.1.Tarihsel yapı:

İhtilal sonrası başlatılan ***Yassıada Duruşmaları*** ve idam kararları, Dünya'nın gözü, **Marmara Denizi**'ndeki bu küçük askerî adaya çevrilir.

Tablo: 8.37. Ülkede önemli olaylar

TARİH	OLAY
11.07.1960	Ankara'da ***I.Org.Cemal GÜRSEL Hükümeti*** kurulur.
27.11.1961)	Mahkemelerin başlayacağı dönemde, ***II.Org.Cemal GÜRSEL Hükümeti*** görevdedir.
1961	Yeni Anayasa, halk oylamasına sunulur ve kabul edilir.
02.07.1962	Sivil idareye geçiş, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile, eski Başbakan ve Cumhurbaşkanlarından ***İsmet İNÖNÜ***'nün ***I.Karma Kabinesi***'nce olur.
30.12.1963	Bir yıl sonra ***II.İsmet İNÖNÜ Karma Hükümeti*** görevi devralır.
23.02.1965	***Suat Hayri ÜRGÜPLÜ Hükümeti*** göreve başlar.
27.10.1965	***Süleyman DEMIREL Hükümeti*** başa geçer.
01.01.66	***Kat Mülkiyeti Kanunu*** yürürlüğe girer
19.04.66	CENTO Bakanları Ankara'da toplanır, Kıbrıs olayları görüşülür.
12.06.66	***Keban Barajı***'nın temeli atılır.
14.09.1966	Cumhurbaşkanı ***Org.Cemal GÜRSEL*** vefat eder.
1966	Eski Genel Kurmay Başkanı ***Cevdet SUNAY*** Cumhurbaşkanı seçilir.

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998)

1960'lı yıllarda ***Kıbrıs Olayları*** tırmanmaya başlar. 1964 bu açıdan çok sıcak yaşanan bir yıl olmuştur. Kıbrıslı Rum'ların Türkleri katletmesi ile başlayan bu sürtüşme, Türkiye ile Yunanistan arasında gerginlik yaratır. Öte yandan ABD'nin siyasi baskılarına ve liberalleşme eğilimlerine karşı yürütülen devletçilik politikasında meydana gelen değişime ilk tepkiler de yine İstanbul'da çeşitli mitingler halinde ortaya çıkar. Bunun en belirgin şekli de ABD donanmasından 6.Filo'nun İstanbul ziyaretine karşı yapılan sokak gösterileridir..

Öte yandan, kanlı olayların cereyan ettiği kesimlerin anısına, olaylar semtlere kimlik kazandırır. Sözgelimi Beyazıt Meydanı'na ***Hürriyet Meydanı*** adı verilir.

---

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo: : 8.38. İstanbul'da önemli siyasi olaylar

YIL	OLAY
1960	1 Mayıs olayları ve sokağa çıkma yasağı konur.
1960	Üniversite gösterileri; ölümler. 27 Mayıs İhtilal sonrası 1.Ordu komutanı ***Org.Fahri ÖZDİLEK***, vali ve belediye başkanlığını üstlenir.
1961	"***Yassıada Davaları***" sonuçlanır, Menderes Döneminin 3 ünlü ismi Başbakan ***Adnan MENDERES***, Maliye Bakanı ***Hasan POLATKAN*** ve Dışişleri Bakanı ***Fatin Rüştü ZORLU*** (Marmara'da bir ada hapishanesi olan) İmralı'da idam edilirler, eski Cumhurbaşkanı ***Celal BAYAR***, yaşlılığı dolayısıyla hapse mahkûm edilir.
1963	27 Mayıs'a karşı gelenleri tel'in mitingi; sıkıyönetim ilan edilir.
1964	***Haşim İŞCAN*** Belediye Başkanı olur.
	Kıbrıs olaylarına karşı *Kıbrıs Mitingleri* yapılır.
1966	Komunizmi tel'in mitingleri yapılır.
	Beykoz (Umur-yeri) askeriyeye ait 2 avcı botu infilak ederek batar.
1968	***Dr.Fahri ATABEY***, seçimler sonucu Belediye Başkanı olur.
	Üniversiteler işgal edilir, sıkıyönetim ilan edilir. Çeşitli mitingler yapılır.
1969	6.Filo'nun İstanbul ziyareti dolayısıyla ***kanlı Pazar,*** üniversite olayları cereyan eder.

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998)

8.2.2.2.1.2.Kültürel yapı:

1960'lar, Kooperatifleşmenin temellerinin atıldığı, yatırımların inşaat sektörüne kaydırıldığı dönemdir. Böylece *Toplu Konut* hareketlerinde beliren yükselme, aynı binada farklı kültürde insanların toplanması yerine, aynı işkolunda çalışan insanların yatak zonu gibi bir durum ortaya çıkartır. Yani o döneme kadar ayrı yaşamakta olan farklı toplumsal sınıflar, artık birbirine karışmış durumdadır (Aysu vd.1993). Ancak Kentsel gelişmeyi yönlendiren sınıfların, o çevreyi üretmede rol aldıkları halde; kullanımların çıkarları o birliktelik içinde temsil edilememektedir (Işık,1991:36).

Göçedenlerde ise, kapalı sistem devam etmektedir (Erses,1994.d:3). *Nurculuk* propogandası, göçerlerin geldikleri yerlerin hemşehrilikleri, gelenek ve göreneklerine sıkı sıkı sarılma,.. gibi ögelerin baskısıyla, bu topluluklar cemaat'ten cemiyet bilincine geçemedikleri ve yeniye de adapte olamadıkları için, 'Ne kentli ne de köylü' durumundadırlar.

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.39. İstanbul'da önemli sosyal olaylar

YILI	OLAYLAR
1960	Said-i Nursî'nin İstanbul'a gelişiyle ***Nurculuk olayları*** artar.
	Karaköy Rıhtımı'na ***Kadıköy Yüzer İskelesi*** bağlanır.
	Yugoslav tankeri ***Zoranic*** ile Yunan tankeri ***World Harmony***, Boğaz'da çarpışır, 20 ölü. (14.12.60)
1961	İngiltere Kraliçesi ***II.Elizabeth***, eşi ve kızı İstanbul'u ziyaret eder.
	İstanbul-Kartal arasında büyük bir tren kazası olur.
1962	**Beyazıt** Umumi Kütüphanesi, ***Devlet Araştırma Kütüphanesi*** olur.
	Halkalı-Küçükçekmece'de ***Atom Reaktörü*** devreye girer.
1963	**Eyüp**'e bağlı ***Gaziosmanpaşa İlçesi*** kurulur.
	Sarıyer'de ünlü ***Kefeliköy Oteli*** yanar.
	Rus bandralı ***Arhangels Şilebi***, **Rumelihisar Rıhtımı**'na bindirir.
1964	Deprem olur ve **Çemberlitaş**'taki ünlü ***Vezirhan*** hasar görür.
	Kuledibi'nde ***Mobilyacılar Çarşısı*** ve apartmanlar yanar.
	Norveç tankeri ***Norhom***, batık ***Zoranic*** tankerine çarpar. Binlerce ton akaryakıt denize yayılır (15.09.64).
1965	**Kâğıthane**'de ***şişe-cam fabrikası*** yanar, 12 ölü.
1966	Dolmabahçe açıklarında çarpışan iki Sovyet tankerinden denize sızan ince mazotun alev almasıyla ***Yüzer Karaköy İskelesi*** ve ***Kadıköy Vapuru*** yanar. (01.03.66)
	Mecidiyeköy'deki ***Ali Sami Yen Stadı***'nın bir tribünü, izdihamdan çöker ve 54 kişi ölür.
	Türk-Alman Dostluk Cemiyeti gezisinde, ***Yeni Galatasaray*** motoru, ***Aksaray*** motoru ile Boğaz'da çarpışır, 13 ölü. (03.07.66)
	Romen ***Ploiesti*** tankeri ile ***Bereket*** balıkçı motoru çarpışır, 7 balıkçı ölür. (18.11.66)
	Ambarlı *Termik Santralı* 1.ünitesi hizmete girer (29.12.66)
1968	Boğaz'da ***Işık*** motoru batar, 7 ölü.(07.01.68)
	Sis yüzünden gemiler çalışamaz, yolcular gemilerde mahsur kalır.
	İstanbul Göğüs Cerrahisi Merkezinde İlk ***Kalp Nakli*** ameliyatı yapılır.
	Üniversite olayları iyice tırmanır; fakülteler işgal edilir; bazıları kapatılır.
1969	1946'da *"Büyük Tiyatro"* olarak temeli atılan ***Opera Sarayı*** hizmete açılır. (12.04.69)
	Ahırkapı Tütün Deposu yanar.(18.11.69)
	Dünyanın 4.uzun asma köprüsü ***Boğaziçi Köprüsü*** ihale edilir.(16.12.69)
1970	Deniz-taşıt-iş Sendikası grevi 90 gün ertelenir; hayat felce uğrar.
	İşçi yürüyüşleri kanlı biter.

Kaynak:* TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998)

8.2.2.2.1.3.Demografik yapı

1964 olaylarının ardından, İstanbul'da, **Kumkapı/Gedikpaşa**'da oturan ve çalışan Kapalıçarşı esnafi ile; ***Beyoğlu Yakası***'nda oturan ve çalışan gayrimüslim ticaret erbabı, işyerlerini devrederek ve evlerini satarak Yunanistan'a giderler. Bunların karşılığında Türk aileler getirtilerek, boşalan yerlere yerleştirilirler.

---

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Sanayi kuruluşlarının kent çevresinde yeralması dolayısıyla kırdan kente göç hareketlenir. Demografik yapı değişmektedir. 1960'da Türkiye'de nüfusun % 34.3'ü kentlerde yaşamaktadır. İstanbul'un "***Bayındır Kent***" projelendirilmesi dolayısıyla, başlayan İmar Hareketleri ve artan rant değeri ile açılan iş alanları sonucu; 1960'lar Anadolu'dan İstanbul'a doğru göçün hızlandığı dönemdir. Ticaret ve sanayi tesislerinin başını çektiği, Batı Yakası'ndaki küçük köylere yığışmakta olduğu ya da yeni bölgeler açılmakta olduğu görülmektedir. Kuzeye doğru gelişen 1.ve 2.Kademe Merkezlerin beslendiği Merkez, **Bakırköy**'dür

1965'de İstanbul, göç eden nüfusun % 22'sini almaktadır. Sözgelimi Doğu Karadenizli aileler **Tarlabaşı** ve **Arnavutköy**'e yerleştirilirler.

İstanbul'da yeterli iş olanaklarının bulunamaması ve özellikle Almanya'nın vasıfsız işçi talebi, bir kısım göçün yönünü yurtdışına çevirtmiştir. Öte yandan parçalanan ailelerin birleştirilmesi doğrultusunda 1966'da Bulgaristan ve Yugoslavya'dan getirilen aileler, kent çevresinde toparlanmışlardır.

Kentleşme oranı düşüşüne devam etmektedir. Henüz İstanbul'un kırlaşması tehlikesi görülemese de; daha ilerki yıllarda bu oranlar, ürkütücü boyutlara gelecek ve İstanbul kentten -> kır'a doğru meyletmeye başlayacaktır:

Tablo: 8.40. Kentleşme oranı

YILI	Kent Soylu/Kent Nüfusu
1960	% 80.0
1965	% 78.1
1970	% 72.9

Kaynak: * Sentez

Kadıköy/Yeldeğirmeni, 1960'larda gayrımüslim kimliğini yitirir. 1964 Kıbrıs olayları sonunda bir kısım Rumlar Yunanistan'a göç ederken, bir kısmı da **Adalar**'da oturmayı tercih ederler. Sinagog ve kiliseler ise varlıklarını sürdürürler. Semt, ortahalli, esnaf ve memurlardan oluşan bir kimliğe bürünür.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.2.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

8.2.2.2.2.1.İdari/Politik yapı:

a.Yönetim:

İhtilal sonrası kurulan çeşitli hükümetlerin göçlere, ***Toplu Konut, Mesken Kredisi politikalarına*** eğildikleri görülmektedir (Babüroğlu,1987:16); Modern Şehircilik ilkelerine göre planların yaptırılması ve uygulamalarında titiz davranılması[1]; dar gelirliye "***Sosyal Konut***" yapımı, kendi evini yapana yardım sağlanması[2]; Bölge Planlama ve Şehircilik konuları üzerinde yoğunlaşılması, bir ***Mesken Politikası*** saptanması ve "***Mesken Ofisi***" kurulması, lüks konut yerine halk tipi konutların yapılması, ***Gecekondu Önleme Bölgeleri***'nin tesisi[3]; İmar ve İskân işleri, Bölge Planlama, Şehircilik, Konut, Yapı Malzemelerinin Islahı üzerinde durulması; *Dar Gelirli*'nin konut sahibi yapılması, mevcut gecekonduların yasallaştırılması ve "***Gecekondu Islah Yasası***" çıkarılması, ***İller Bankası Teşkilatı***'nın ve gelir kaynaklarının geliştirilmesi, ***Emlak Kredi Bankası*** sermayesi'nin arttırılarak mesken politikasına katkısının sağlanması[4] gündem maddelerinde yer almıştır.

Babüroğlu (1987:18) "***Sosyal Devlet***" sözcüğü'nün siyasi bir polemik haline getirildiği dönemde, "***Sosyal Konut***" düşüncesinin, önemli bir aşama olduğunu vurgular.

b.Belediyecilik çalışmaları:

27 Mayıs 1960, askeri yönetimin devreye girişi ile birlikte,beledî hizmetler de onların denetimine geçer. İstanbul Valiliği ve Belediye Reisliği bir süre için tekrar birleştirilir ve 1.Ordu Komutanı'nın emrine verilir.

Bu dönemin temel felsefesi, 1961 Anayasası'nın "Belediyelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması" hükmü doğrultusunda, mahallî belediyelere DEMOKRATİK ve POLİTİK GÜÇ kazandırılmasıdır (Yeni Belediye Yasası...1981). Sonuçta "***Merkezî Yönetim***" ile "***Mahallî Yönetim***" ayrımı ortaya çıkar. Belediyelerin daha özerk biçimde hareket etmeleri amaçlanır.

---

[1] II. Org.Cemal GÜRSEL Hükümeti (27.11.1961)
[2] I.İsmet İNÖNÜ Karma Hükümeti (30.12.1963)
[3] Suat Hayri ÜRGÜPLÜ Hükümeti (22.2.1965)
[4] Süleyman DEMİREL Hükümeti (27.10.1965)

Batı Yakası'nda belediye olmak üzere harekete geçen belde ve köyler, bu dönem içinde belediye olurlar ve hizmet vermeye başlarlar.

Tablo: 8.41. Yeni belediyeler

KURULUŞ YILI	ADI
1960	**Zeytinburnu**
1963	**Bayrampaşa, Kâğıthane, Küçükköy**
1966	**Avcılar, Güngören**
1967	**Alibeyköy, Kocasinan, Sefaköy**
1969	**Hadımköy, Celâliye, Kâmiloba**
1970	**Esenler**

Kaynak: * Sentez

1966 DPT raporunda "***Federatif Belediye***" görüşü ileri sürülür. Dev belediye parçalara bölünerek, alt belediye birimleri oluşacaktır. Sonuçta İstanbul'un Merkez Belediyesi, göçlerle iyice yükünü almış olan çevre mahallelerine hizmet götürememenin zorunluluğundan kaynaklanan bir bölünmeye gider. Batı yakasında belediye olmak üzere harekete geçen belde ve köyler, bu dönem içinde belediye olurlar ve hizmet vermeye başlarlar. 34 küçük Çevre Belediye ortaya çıkar.

8.2.2.2.2.2.Askeri yapı:

Her ne kadar Genel Kurmay Başkanlığı Ankara'ya nakledilse de, eski Başkent ve Sratejik noktada bulunan İstanbul, birçok olayda başı çekmektedir. Bu açıdan 1960 İhtilâli'nde de merkez durumuna gelmiştir. I.Ordu Komutanlığı, kentin yönetimine el koyar. I.Ordu Komutanı ***Org.Fahri Özdilek***, ihtilal sonrası İstanbul'un hem ***vali***'si hem de ***belediye başkanı***'dır.

8.2.2.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

1960 İhtilâli ve yeniden toparlanma dönemi Anayasa'ya varan değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Krizin atlatılması ve yeni artı ürünün sermayesi ile, ekonomik düzen, ***Harwey Kuramı***'nın [Böl:I.A.1.3.2.3.] 3.Çevrimine uymaktadır (Erses,1994.c):

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

a)Bu dönem özellikle eğitim kurumlarının, Yüksek Okullar ve Özel Okullar furyası halinde patlamasına nedendir. Pek çok genç, bu vesileyle sınıf atlama mücadelesine girişir.

b)Keza 3.çevrim için öngörülen sağlık ve altyapı tesislerinin yenilenmesi çalışmaları yapılır.

c)Sermayeden ayrılan bir bölüm ise, bu kez büyük sanayi kuruluşlarının ortaya çıkmasında yatırım olarak kullanılır. Küçük tesislerden büyük tesislere dönüşüm başlar.

d)Artı ürünün yükselmesi, yurtdışından getirtilen petrol ve ürünlerinin bollaşmasına, petrolde sübvansiyon yapılmasına ve montaj sanayiinin geliştirilerek, araba üretimi ve tüketimine yön verir. Bunun sonucu, yeni yollar açılmaya, asfaltlanmaya ve taşımacılıkta otomotiv sanayiine güç verilmeye başlanır.

e)Yolların ve ulaşım araçlarının artması ise, nüfusun, ulaşım aksları üzerine toplanmasına neden olur.

f)Arsa sorunu çözülememiş, altyapı tamamlanmamış yerleşimlerdeki insanların ruh yapıları da bozulmaktadır; çünkü altyapı, kentin kan damarları gibidir.

g)Özellikle gecekondu sorunu da çözülememiştir; çünkü 775 sayılı "***Gecekondu Kanunu***", altyapısı çözülmüş konutlara iskân izni tanımaktadır.

8.2.2.2.2.3.1.İnşaat sektörü:

Belediye gelirlerinde giderek daralmalar yaşanmaya başlanmıştır. 1960'larda İTÜ'de deneme yayınlarına başlayan TV, siyah-beyaz da olsa, '60'ların sonlarına doğru evlere girmeye başlamıştır. Bu ise, sinema ve eğlence yerlerinden rüsum alan belediyelerin gelirlerinde aksamalara yol açmıştır. Henüz '70'ler bu konuda tehlikede değildir; ancak giderek yükselmeye başlayan gelir darlığı; belediyelerin yeni kaynaklar peşinde koşmasına neden olmuştur. Bu ise İnşaat Sektörü olarak kendini gösterecektir. Özellikle küçük yerleşmeler ve kasabalar, devletten yardım alarak hem ruhsatsız gelişmeyi meşrulaştırmak, hem hizmet götürmek hem de sermaye piyasasında, yeni sanayi yatırımlarına arazi temin etmek için yarışa girişirler.

Böylelikle:

a.Parasal darlık dolayısıyla hisseli alınan yerlerin planlanarak meşru çözümlerin geliştirilmesi, tapularının verilmesi,

b.İşsizlere inşaat sektörü vasıtasıyla iş bulunması,

c.Mevcut sağlıksız, derme-çatma, kalitesiz yerleşmelere alt yapı ve sosyal organizasyonun götürülmesi hedeflenmiştir.

8.2.2.2.2.3.2. Sanayi sektörü:

a. Serbest Pazar ekonomisinden "***Hızlı Sanayileşme***"ye dönüşümde hedef "MONTAJ" sanayii olarak karşımıza çıkmaktadır. 1955'de onanan İstanbul Sanayi Planı doğrultusunda, sur-dışı kesimlerde tesisler yer almaya başlamışlardır. **Topkapı-Merter-Sağmalcılar** [Bayrampaşa], **Yenibosna,..** gibi yörelerde sanayi tesisleri oluşmaktadır. Hatta 1970'lere gelindiğinde Bayrampaşa'da yeni sanayi kuruluşlarına yer kalmadığı da görülecektir. Sonuçta "***Sanayi Bölge Planlaması***" çalışmalarına geçilecektir.

b. Yeni bölgelere kayan sanayi kuruluşları,dokumacılık [tekstil], montaj, küçük imalathaneler [çatal - bıçak - plastik eşya vb yapımı] halindedir. Büyük sanayiler **Bayrampaşa, Zeytinburnu** ve **Yedikule**'de bulunmaktadır. Diğerleri serbest rekabete dayalı küçük işletmelerdir. Özellikle **Yenibosna, Sefaköy** cıvarında yeralmaktadırlar.

c. 1961-66 yılları arasında, **Şişli**'ye 54 yeni sanayi/imalat tesisi daha kurulur. Böylelikle, sur-dışı'nda geliştirilen sanayi bölgelerine alternatif olarak, bu civarda oluşturulan Sanayi Bölgesi de teşvik edilmektedir.

d. Sermayeden ayrılan bir bölüm ise, bu kez büyük sanayi kuruluşlarının ortaya çıkmasında yatırım olarak kullanılır. Küçük tesislerden büyük tesislere dönüşüm başlar.

e. Artı ürünün yükselmesi, yurt dışından getirtilen petrol ve ürünlerinin bollaşmasına, petrolde sübvansiyon yapılmasına ve montaj sanayinin geliştirilerek, araba üretimi ve tüketimine yön verir. Bunun sonucu, yeni yollar açılmaya, asfaltlanmaya ve taşımacılıkta ***otomativ sanayii***'ne güç verilmeye başlanır.

f. 1963-76 arasında kurulan 111 Holding'ten 67 tanesinin merkezi İstanbul'dadır. Bu açıdan kent "***Holdingler Kenti***" olarak da anılmaya başlayacaktır. İlerki yıllarda bu kuruluşların inşa edecekleri Prestij binaları, kentin belleğinde ve imgelerinde yenilik yaratacaktır.

8.2.2.2.2.3.3.Hizmet sektörü:

Genel olarak bu dönem, Ulaşım sorunlarının ve ulaşım planlamacılığının revaçta olduğu yılları kapsar. Açılan yollarda insanlar karşıdan karşıya geçmekte zorlanmakta, trafikte kilitlenmeler olmaktadır. Bu ise, dönem ortalarına doğru yeni bir kullanımı hizmete sokar: Alt Geçitler. Bu dönemde kentin çeşitli yol kavşaklarına yapılan alt geçitler ve yeniden ele alınan meydan tanzimleri dolayısıyla, Belediye Başkanı ***Haşim İşcan***'a "***köstebek***" lâkabı takılır (1966). Altgeçitler, belediyeye yeni bir gelir kapısı açar: Alt geçit dükkanları. Ve her dönemde olduğu gibi, yerleşik dükkanlar, 18.yy'dan itibaren meslekler grubuna katılan tablakârları, yani açık tezgâhları ve seyyar satıcıları da beraberinde getirir.

Belediyeler ile İstanbul Belediyesi arasındaki "***Ulaşım***" sorun olmuştur. Hizmetler, özel taşıma araçları (dolmuş minibüs-halk otobüsü) ile olmaktadır. Çözülemeyen konu, ana durakların yetersizliğidir. Sahildeki yerleşmeler şimendifer hattının geliştirilmesi ve elektrikli hale getirilmesiyle modernleştirilen ***banliyö trenleri***'nce sağlanır.

Bu dönem Tramvay gibi yerden raylı sisteme bağlı olunacağına, telli sisteme geçişin de dönemidir. 1961'de tramvaylar kaldırılır, hatlar sökülür. Troleybüs devri başlar. Elektrik ucuzdur, verimlidir. **Kadıköy** yakasında, tramvay, ısrarla yaşamını sürdürmeye (**Kadıköy-Üsküdar** hattı) devam eder; ne yazıkki 1966'da, o da son seferini yaparak tarihe karışır.

Belediyelerce, gözle algılanmadığı için ilgi görmeyen, ancak gelecek yıllarda yöneticilerin başlarını ağrıtacak altyapı (içme suyu, kanalizasyon) konusunda henüz bir şey yapılmadığı görülmektedir.

8.2.2.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

8.2.2.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Kollektif şuuraltında, sivil/idari kargaşalıklar sonucu, askeri disiplin ve "*Sıkı Yönetim*"in düzeni sağlıyacağı bilgisi bulunmaktadır. Bundan dolayı da, İstanbullu, 27 Mayıs 1960 ihtilâli'ni kansız geçtiği için "***Beyaz İhtilâl***" olarak anar. İhtilal tarihi ise, bir dönem II.Meşrutiyet'in ilanı için **Manastır**'da başlatılıp **Selanik**'te noktalanan ihtilâlin benzeri [Böl:II.B.7.6.2.1.1. ve 7.6.2.1.2.] olarak, ***Hürriyet Bayramı*** ilan edilir.

Sıfırlanan Devlet Hazinesi'ne Türkiye çapında başlatılan "*bağış*" kampanyasında İstanbul, en yüksek yardımı toplar. Böylece, Kurtuluş Savaşı sırasında halkın gösterdiği dayanışma, bir kez daha, kollektif şuuraltından sosyal yaşama yansır. Kahramanların ve savaşçıların, semt ve binaları adlandırması onuru, bu kez **Cağaloğlu**'ndaki Halkevi önünde öldürülen öğrenci ***Turan Emeksiz*** adına bir ***anıt*** büst ile yinelenir. Adı ***Hürriyet Meydanı*** olarak değiştirilen **Beyazıt** (Forum Taurus)'a meş'ale şeklinde bir ***Özgürlük Anıtı***, **Taksim Meydanı**'na da dev bir palaskaya sarılı bir zeytin dalı şeklinde ***27 Mayıs Anıtı*** dikilir.

8.2.2.2.3.2.Kent belleği:

Bu dönemde yapılan çalışmalar, temel aktiviteler üzerinde olmayıp, mevcudu düzenlemek ve yenilemek şeklinde kendini gösterecektir. Bunun sonucunda Kollektif Şuur'da ve fiziksel olarak Kent Belleği'nde yeralan, spontan inşaat ve konutunu yenileme bilgisi, bu dönemde ***Post-Modernist*** akım olarak ortaya çıkar ve Modern Akım'ın tam tersi bir tavır alır.

8.2.2.3.Yapma kimlik:

8.2.2.3.1.Yerleşik alanlar:

8.2.2.3.1.1.Mevcut yerleşmeler:

Kentin yerleşim ve kullanım dokusu oturmuş durumdadır. Eski yerleşmelerin yenilenmesi, ***post modernist*** akımların [Böl:I.A.1.2.5.] elverdiği ölçüde serbesti kazanmıştır.

8.2.2.3.1.2.Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler:

Batı yakasında, mevcut küçük köy ve çiftliklerin gelişmesi ve yeni yerleşimlere açılması ile birlikte, **Rami, Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa, Küçükköy, Zeytinburnu, Bakırköy, İncirli, Merter, Yeşilköy, Yeşilyurt, Sefaköy, Kocasinan, Güngören, Küçükköy, Esenler, ..** üst, orta, alt sınıf konutlarının iş çevrelerine paralel olarak ortaya çıktığı ve planlı olarak yerleşime açıldığı İstanbul'un sur-dışı mücavir sahalarıdır.

8.2.2.3.1.3.Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler:

Vasıfsız işçilerin ucuz oturma yeri olarak ortaya çıkan gecekondular, giderek iş yerlerinin çevresini sarmaya başlıyacaktır. Önceleri masum istekler olarak ortaya çıkan bu derme-çatma, hiçbir alt yapıya sahip olmayan mahalleler, ucuz işgücü kaynağı, her seçimde tapu vaadedilen oy

depolarıdır. Henüz kentle birleşmemiştir ve altyapı sorunları da, kentin altyapı sorunlarına eklenmemiştir. Giderek kentin boş alanların da, hazine arsalarında, orman alanlarında gecekondulaşma başdöndürücü bir hız kazanır. Daha sonraki dönemlerde bu, "Arsa ve gecekondu mafiası" şekline bürünür.

"Uzun dönemlerde çıkarları farklı grupların, kısa dönem ittifakı" olarak gecekondulaşmaya yaklaşan Işık (1991), hangi grup güçlü ise, onun çıkarlarının ağır basacağı bu ittifaktan tüm grupların yararlanmasının sözkonusu olduğuna değinir. Ancak uzun vadede, ortak çıkarlar yön değiştirmeye başlar. Bu açıdan gecekondulaşma ile apartımanlaşma, benzer bir konumdadır. Çünkü ilki düşük gelir grupları, diğeri orta kentli sınıflar için önemli rol oynamaktadır. Ancak nüfus patlamasına, farklı boyutlarda aynı hizmeti veren bu iki öğe, giderek gecekonduların apartmanlaşması şeklinde bir sınıf atlamayı da sonuçta gösterecektir.

Gecekondulaşmanın "1.Yıkım Süreci"ni başlattığına ve altyapısız hazır bölgelerden sonra ahşap binaların, yalıların, köşklerin yakılarak yerlerine apartmanların dikildiğine; ***"Apartman Kültürü"*** denen bir acayip yaşama geçildiğine değinen Gürsel (1987) şöyle demektedir.

"Girişimci, cesur, sermayesiz işe girişebilen, temel atmadan yedinci katı satabilen, plan, proje ve ruhsatı beklemeden, apartmanı bitiren Karadenizli müteahhit tipi, bu dönemin ürünüdür.

.....

Başlangıçta gecekondu bölgeleri henüz sorun değildir. Ucuz işgücü kaynağı,her seçimde tapu vaad edilen oy depolarıdır. Henüz kentle birleşmemiş olup, altyapı sorunları, kentin altyapı sorunlarına eklenmemiştir.

.....

İstanbul'un 1.Yıkım Döneminin ikinci belirgin özelliği, apartımanlaşma kültürü ile atbaşı giden araba sevdasıdır...

.....

Fatih bölgesinin yok olan yerleşme dokusu, saçlı bir başı ortasından kelleştirir gibi açılan Barbaros Bulvarı ve 3.Boğaz Köprüsü, özel otoya dayalı ulaşım mantığının kaçınılmaz sonucudur."

8.2.2.3.2.Kurumsal donatılar:

8.2.2.3.2.1.Resmî yapılar:

Geliştirilen ***Yeşilköy Havalimanı, Halkalı-Küçükçekmece Atom Reaktörü*** (1962) ve ***Halkalı Ziraat Okulu*** önemli resmi kurumlardır. Sağlık tesislerinin yenilenmesi çalışmaları yapılır. Bizans Dönemi'nden kalma **Bakırköy** (Hebdomon)'deki ***İoannes Prodromos Kilisesi***'nin harabeleri [Tablo:6.4., Tablo:6.8.] yıktırılır ve yerine ***SSK Dispanseri*** yaptırılır.

8.2.2.3.2.3.Askeri yapılar:

Askeri kurumlar, varlıklarını sürdürmektedirler. Bu dönemde ünlenen, Marmara'da, Prens Adaları'nın ucundaki "**Yassı Ada**" askeri tesisleridir.

Tablo: 8.42.Askeri yapılar/ olaylar

YILI	KURUM ve OLAY
1960	**Yassıada** ***Askeri Üssü*** ve ***Askeri Hapishanesi*** devreye girer.
1961	**Yassıada**'da ***Askeri/Sivil Mahkemeler*** kurulur.
1964	**Halıcıoğlu** (Haliç)'nda ***Yeni Askeri Levazım Okulu*** açılır.
1966	**Beykoz**'da 2 avcı botu infilak eder, can kaybı olur.

Kaynak: * Sentez.

8.2.2.3.2.2.Sivil/Sektörel yapılar:

Saraçhane, Çarşıkapı, Şehremini, Karaköy Altgeçitleri inşa edilir. **Çarşıkapı** altgeçidi *gıda/şarküreti*, **Karaköy** altgeçidi *elektronik*, **Saraçhane** altgeçidi ise *oyuncakcılık* konusunda kimlik kazanır.

Yeşilköy'de ***Havaalanı*** uygulaması yapılmıştır, ancak uluslararası standartlara uygun ***Havalimanı*** olabilmesi için, bir süre sonra **Sefaköy**'ün geniş bir kısmı istimlâk edilir.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Dolmabahçe'deki Beşiktaş Kulübüne ait ***İnönü Stadı***, **Kadıköy/Yoğurtçu**'daki Fenerbahçe Kulübüne ait ***Fenerbahçe Stadı***'na ilave olarak, Galatasaray Kulübüne ait ***Ali Sami Yen Stadı***, **Mecidiyeköy**'de, ***Likör Fabrikası***'nın yanında inşa edilir ve 1966'da spor turnuvalarına açılır. Ancak aynı yıl yapılan bir futbol maçında, izdiham yüzünden stadın bir tribününün çökmesi ve 54 kişinin ölümü, ülke çapında yas yaratır.

8.2.2.3.3.Yapısal donatılar:

8.2.2.3.3.1.Kent Planlaması:

a.Şehircilik akımları:

1960'lı yıllarda R.Venturi, dünya çapında, "***Post-Modernist***" veya "***Modern Ötesi***" bir planlama pratiğinin kavramını geliştirir. Bu tür bir projelendirmenin ilkeleri, akılcı, sistemli, disiplinli modern kalıpların tam tersidir. Sonuçta karmaşık, melez, uzlaşmacı, çarpıtılmış bir yapılanma ortaya çıkar (Venturi,1968) .

1950-60 arasında kentleşmenin "***Tek Merkezli***" kentsel gelişme gösterdiğine değinen Aysu (1990:77), 1960'ların ortalarında başlayan "***Anakentleşme***" sürecinin "***Çok Merkezli***" bir kentsel gelişmeye dönüştüğüne işaret etmektedir. Burgess (1927)'in "***Eş Merkezli Çemberler***" Kuramı ile Hoyt (1939)'un "***Dilimler Kuramı***"nın birbiriyle karıştığı bu yerleşim örüntüsünde; yurt dışından gelenlerin öncelikle "***Yerleşim Merkezleri***"ni tercih etmeleri, daha sonra uc noktalara doğru kayma eğilimi gösterdikleri gözlenebilmektedir (Erses,1994.d:4).

b.Şehircilik hareketleri:

* ***İller Bankası*** tarafından kurulan ***İstanbul İmar Planlama Müdürlüğü***'nce ***Profesör Piccinato*** danışmanlığında hazırlanmış olan plan, kaygı verici noktalara değinir. Planlama ve tüm varsayımlar, müthiş nüfus patlaması ve sanayi gelişimlerinin ortaya çıkardığı karma kent modeline yetişememektedir.

Tablo: 8.43. Şehircilik hareketleri

YILI	GELİŞİMİ
1960	Belediye sınırları dışında ***Mücavir Alanlar***'ı da kapsıyan ***1/10.000*** ölçeğinde ***Nazım Plan*** hazırlanır; ancak 27 Mayıs İhtilali dolayısıyla rafa kaldırılır.
1961	1 Ocak'da ***İstanbul Belediyesi***'nce ***İmar Planlama Müdürlüğü*** kurulur. Bu müdürlük üç yıllık planlama faaliyeti ana programını hazırlar (Durunay vd.1972). Geçit Devresi çalışmaları olarak anılan planlama işleri şöyle etaplanır: 1.Geçit devresi ***Nazım Plan-Metropoliten Saha Planlaması***: Prof. Piccinato'nun çalışmaları temel alınacaktır. İlk kez bir ***Bölge Planlaması*** hazırlanacaktır. 2.Geçit devresi Tatbikat Planlaması da üç etapta ele alınacaktır: a.Acil Tatbikat Planlaması b.Semt Tatbikat Planlaması c.Sektör Planlaması 3.Plan Tefsir ve Tatbikat murakabe ve düzenleme.
	İstanbul Planlamasında Geçit Devresi için öneriler almak üzere, Belediye İmar Planlama Müdürlüğü bir Şûrâ toplar; ancak alınan kararları belediye uygulamaz.
	Beyazıt Meydanı Yarışması düzenlenir. Çıkarılan 91 Sayılı Kanunla, ilk kez ***Ulusal Plan*** hazırlanması kararı alınır.
1963	***Nazım plan çalışmaları***'na geçilir; temel kararlar alınır.
1964	***İstanbul Büyük Nazım Plan Bürosu Kurulur***. 1/5000 Ölçekli ***İstanbul Suriçi İmar Planı*** ortaya çıkar.
1966	BİNPB çalışmaya başlar.
	775 sayılı "***Gecekondu Islah Yasası***" çıkarılır ve mevcut dokunun ıslahı yanında, önleme bölgeleri de tahsis edilmeye başlanır. **Zeytinburnu, Haliç** ve **Kâğıthane**'deki gecekondu bölgelerinde tasfiye-ıslah-önleme çalışmalarına başlanır; ancak yeterli sonuç alınamaz.
	İstanbul Sanayi Alanları Nazım Planı onanır. **İstinye,** sanayi alanından çıkarılır. Buna karşılık **Levent**'te 50 Ha. alan sanayie açılır.
	Bu planlarının Milli Güvenlik Kurulu'nda incelenmesi sırasında, yeni bir görüş belirir: Sanayi Alanlarını dahi kapsayacak, çok daha geniş bakış açılı ***Bölge Planları*** yapılmalıdır.
1967	***İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi*** toplanır.
1968	Mimarlar Odası, ***I.Milli Fiziki Planlama Semineri***'ni düzenler.
1969	***Arsa Ofisi*** kurulur, ancak beklenen sonucu veremez; çünkü toplu konuta elverişli arsalar büyük şehirlerde yetersizdir, bu ise fiyatların yükselişine işarettir.
1970	***Prof.Dr.Erol Tümertekin***'in başkanlığında "***İstanbul ve Çevresinde Sanayi Etüdü***" hazırlatılır. Bunda iki yöntem uygulanır: 1.Tatbiki Sanayi Coğrafyası, 2.Şehircilik.

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

8.2.2.3.3.2.Kent peyzajı:

Arslan (1978:87), İstanbul Belediyesi'nin planlama anlayışı ile uygulamasının çelişkisine değinerek; kentleşmenin sınırlandırılması, belli bir nüfus limitinin benimsenmesi, sanayiin dondurulması, İstanbul çevresinde "filtre" görevi yapacak baraj kentlerin kurulması düşünülmesine rağmen, bunun tersine davranılarak mevzii planlarla kent alanının genişletildiğine dikkati çekmektedir.

Sur-içi merkez ile Galata'da Kent peyzajı, fazla değişmemiş gibi görünmesine rağmen; çevre kesimlerde hareketlenme büyüktür. Bunun sonucunda da yeşil ile bezeli ve tarım yapılan alanlar ile geniş çiftlikler konuta ve sanayie açılır. Bunlar 1-2 katlı gecekondu tarzı yerleşimlerdir ve yasallaşma savaşı vermektedirler.

8.2.2.3.3.3.Kent imgeleri:

8.2.2.3.3.3.1.Sınırlar:

Kentin **Mücavir Alan sınırları** ile **Vilayet sınırları** arasında bir çelişki mevcuttur; bundan dolayı da belediyenin hükümran olamadığı kesimlerde ***İl İmar Müdürlüğü*** devreye girmektedir.

8.2.2.3.3.3.2.Bölgeler:

1960-70 mekânsal gelişim sanayi aksları, Anakent'in makroformunu etkiler durumdadır (Aysu,1990:35). Merkezden ve sanayi bölgelerinden kaçan gelir grubu yüksek kesim, fiziksel kent modelleri içinde, "*Çok Merkezli* ve *Dilimli Modeller*"in bir karması halinde mekâna yansır (Erses,1994.d:14).

Bostancı'nın, Adalar bağlantısı dolayısıyla konut bölgesi gelişir. **Kadıköy**'de ise **Bahariye, Söğütlüçeşme, Kızıltoprak, Kalamış**'ta konut bölgeleri genişler. Bahariye Tramvay caddesinin (1966'da son tramvay kalkar), yol boyu çınarlı bahçeli evleri, konakları, giderek çok katlı apartmanlara dönüşür.

Tablo: 8.44. Bölgeler

ADI	KİMLİĞİ
Batı Yakası'nda, E-5 doğrultusunda **Bakırköy, Sefaköy, Halkalı, Firuzköy**; kuzey-batı doğrultusunda **Eyüp, Rami, Alibeyköy; Gaziosmanpaşa, Küçükköy;** kuzey doğrultusunda **Haliç, Bomonti, Kâğıthane, Büyükdere.**	Sanayi gelişme alanları
Rami, Bayramaşa, Gaziosmanpaşa, Küçükköy, Zeytinburnu	Alt Sınıf konutları
Bakırköy İncirli-Merter	Orta Sınıf konutları
Yeşilyurt, Yeşilköy, Ataköy	Yüksek Sınıf konutları
Zeytinburnu	Ticaret banliyösü
Florya	Eğlence-dinlence banliyösü
Beyoğlu ve Şişli	Yüksek sınıf konutları
Kadıköy	Bahçe içinde iki katlı, kagir binalardan oluşmuş bahçeli evlerle bezeli yerleşmeler
Fenerlibahçe [Fenerbahçe]	Asker ve memur aileleri
Yeşilköy	Havaalanı
Sefaköy	Alt sınıf konutları ve Sanayi Tesisleri
Kocasinan ve Güngören	Ticaret ve Sanayi merkezleri
Küçükköy	Ticaret+Sanayi ve Gecekondu Önleme Bölgeleri
Güngören, Zeytinburnu ve Bayrampaşa	Sanayi tesislerinin yatak zonu

Kaynak: * Sentez

8.2.2.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

Tablo: 8.45. Bağlantılar

ADI	KİMLİĞİ
Barbaros Bulvarı	Yeni trafik aksı
Hürriyet Meydanı [defalarca sökülüp yapılır]	Meydan
Aksaray, Beşiktaş, Unkapanı gibi 17 kavşak planlanır.	Kavşak
Saraçhane, Şehremini, Çarşıkapı, Karaköy	Altgeçit
Boğaziçi Köprüsü [Tüp-Geçit - Köprü tartışması son bulur ve Boğaziçi köprüsünün temelleri atılır]	Köprü

Kaynak: * Sentez

Kadıköy'de, ***Eski Bağdat Yolu*** [minibüs caddesi] asıl trafik yükünü taşımaktadır. Bu yol boyunca, iki katlı kâgir evler ve villalar, cami+bakkal meydancıkları çevresinde eski yaşamlarını sürdürmektedir. Ancak kısa sürede, otoların taşımacılığı üstlenmesi sonucu, apartman kültürü, yavaş-yavaş yayılma gösterir.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.2.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

Geçen dönemlerdeki düğümler/meydanlar varlıklarını sürdürmektedirler. Bunlardan **Taksim** ve **Beyazıt** Meydanları, büyük sosyal/siyasi gösterilere ve olaylara sahne olur. Beyazıt Meydanı trafiğe kapatılarak yeniden tanzim edilir.

8.2.2.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal yapılar:

Tablo:8.46. Nirengiler/Odaklar/Anıtlar

MEVKİİ	KİMLİĞİ
Cağaloğlu	Öğrenci gösterilerine sahne olan ***Cağaloğlu Halkevi*** önüne, ***Milli Türk Talebe Birliği*** karşısına, ***Turan EMEKSİZ anıtı*** dikilir.
Beyazıt	Büyük gösterilere ve çatışmalara sahne olan **Beyazıt** Meydanı'nın adı ***Hürriyet Meydanı*** olarak değiştirilir ve Marmara Sineması'nın önüne ***Hürriyet Özgürlük Anıtı*** dikilir.
Taksim	Taksim Meydanı'ndaki park alanına (Opera Sarayı inşaatının karşısına) 27 İhtilâlini simgeleyen, tunçtan, ***27 Mayıs Anıtı*** dikilir.
Mecidiyeköy	***Ali Sami Yen Stadyumu***, Likör Fabrikası'ndan sonra, yeni düğüm noktası ve nirengisidir.

Kaynak: [♣] Sentez

[♣] Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.2.4.Sonuç: 1960-70 Dönemi kimliği:

8.2.2.4.1.Coğrafi kimlik:

Yassı Ada, mevcut coğrafi kimlik elemanları arasından öne çıkar.

8.2.2.4.2.Sosyal kimlik:

Kentin ***ticaret, sanayi, imalat, kültür, askeri,strateji, sayfiye, turistik ve inanç merkezi*** kimlikleri devam etmektedir. Kente göç hareketlenir. İstanbul'un ***Mozaik Kent*** kimliğindeki ***Toplama Kent/ Göç Alan Kent*** kimliğinin ağırlık kazanması ile, İstanbul'da "***Kültür Karmaşası***" ortaya çıkar. Bunun yeniden dengelenmesine kadar geçen süre, göçedenlerin kenti benimsemeleri, ikinci/üçüncü kuşakların doğup kentlileşmelerine bağlıdır.

8.2.2.4.3.Yapma kimlik:

Ticari işletmelerin kente yeni bir kimlik daha yüklediği görülür: ***Holdingler Merkezi.***

8.2.2.4.4. Sonuç:

Bu dönemin kimliği de ***ticaret, sanayi, imalat, kültür*** ve ***göç*** ağırlıklıdır. Bunun fiziki mekana yansıması ise, yeni bölgelerin kenti sarması ve hızlı büyümedir.

8.2.3. 1970-1980 (Kooperatifleşme/Gecekondulara Çözüm/Çevre Belediyeleri Planlama) **Dönemi:**

8.2.3.1.Coğrafi kimlik:

8.2.3.1.1.Fiziksel yapı:

İstanbul'un coğrafi yapısının neden olduğu fiziksel kimlik ögelerinde bozulmalar başlamıştır [Bölüm:I.A.2.3.2.].

8.2.3.1.2.Biyolojik yapı:

Ermiş vd (1978:228), tarım, gecekondu ve sanayi ile yeşil örtünün yok olmakta olduğuna değinerek su havzaları konusunda şu bilgileri vermektedir:

Tablo:8.47. Su toplama havzaları

HAVZA	YÜZÖLÇÜMÜ
Alibeyköy Su Toplama Havzası	160 Km 2
Terkos Su Toplama Havzası	619 Km 2
Elmalı Su Toplama Havzası	82 Km2
Ömerli Su Toplama Havzası	1482 Km 2

Kaynak: * Ermiş vd. (1978:228)

Giderek örgütlenen ulaşım sektörü sonucu, bağlık/bostanlık alanlar egzos zehirlenmesine uğramaya; hem ormanların hem meyveliklerin hem de tarım alanlarının tahribatı açıkça görülmeye başlar. Gelişen teknolojinin kendini göstermesi ile, mekân birliğinin kaybolduğunu; göç ederek gelenlerde duyarsızlık ve ilgisizlik ile toplumda bellek kaybının ortaya çıktığını izlemek olasıdır [Bölüm:I.A.2.3.2.].

* Ermiş vd.'nin belgelerinden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.48. Ormanlık alanlar

	ADI	KULLANIM DURUMU
Sarıyer	Tekel Özel Ormanı	59 Ha. alanın bir kısmı parsellenip satılır.
	Kılıçpınar/Kabaklı Özel Ormanı	¾'ü mera kabul edilerek Ormanlıkdan çıkarılır.
	Bilezikçi Özel Ormanı	Arka sırtlarında 3 Ha alan parsellenip satılır.
	Tellibaba ve devamı	Gazino ve çevresi olarak kullanılır.
	Mavromolos Devlet Ormanı	12 Ha. alan yağmalanır, bağ-bahçe olur.
	Demirciköy Pareselleri	12 Ha. alan parsellenir ve konuta açılır.
	Şeytandere Devlet Ormanı	Villalara dönüşür.
Beykoz	Beykoz Devlet Ormanı	
	Riva Beylik Mandıra Devlet Orm.	Parsellenip satılır.
Üsküdar	Üsküdar Devlet Ormanı	
	Aşağı ve Yukarı Dudullu Yeşil Alanları	Toplu konuta açılır.
	Elmalı Bendi Muhafaza Ormanı	Parsellenip satılır.
	Sait Paşa Çiftliği Devlet Ormanı	
	Karlıtepe Devlet Ormanı	
	Mihrabad Devlet Ormanı	Büyük bölümü özel mülkiyete dönüştürülür.
	Kavacık Devlet Ormanı	Büyük bölümü özel mülkiyete dönüştürülür.
	Arpacı Çiftliği Devlet Ormanı	Kadastroda tesbit edilemez, özel mülkiyete geçer.
	Horozlu Devlet Ormanı	Ekşioğlu Mahallesi kurulur.
Kadıköy	Sultanbeyli Çiftliği Devlet Orm.	Parsellenip satılır, yerleşime açılır.
	Sefer Usta Çiftliği Devlet Ormanı	
	Göçbeyli Özel Ormanı	
	Tepeseki Özel Ormanı	Parsellenip satılır.
	Değirmençayırı Devlet Ormanı	
	Şaplanlar Bayırı Devlet Ormanı	Parsellenip satılır.
	Tepekoru Devlet Ormanı	
	Göztepe Devlet Ormanı	
	Köyekarşı Devlet Ormanı	
	Çakmakbayırı Devlet Ormanı	Mahalle olmuştur.
	Kartal/Hekimbaşı Devlet Ormanı	Tamamen yağmalanır ve mahalle olur.
	Ömerli Bendi ve Çevresi Dev.Or.	İşgal edilmiş ve villalar yapılmıştır. Bent kirletilir.
	Adalar Devlet Ormanı	Gazino ve çay bahçesine dönüştürülür.

Kaynak: * Korkmaz (1978:39-50)

Kılıçlıoğlu (1978:93-94) da, çeşitli orman alanları ve yeşil alanların kaldırılmasıyla, **Çayırbaşı, Büyükdere, İstinye** sırtları, **Bahçeköy Kemer Mahallesi, Bebek, Emirgân, Kalender** sırtları, **Tellibaba, Çamlıca, Aşağı Dudullu, Hekimbaşı,** çevresi ve **Sultançiftlik**'te yerleşmeler açıldığına değinir.

* Korkmaz 'ın belgelerinden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

8.2.3.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

Kocaeli Yarımadası'nın Avrupa Yakası'na Batı Yakası denilir ve bu kesimdeki yerleşimler, 3 farklı kuşak halinde, Marmara Sahilinden kuzeydeki tepelere doğru yer alırlar.

Tablo: 8.49. Batı Yakası gelişim kuşakları

KUŞAK	YERLEŞİM DURUMU
1.Kuşak	Marmara sahil kesiminden Londra Asfaltı [E-5/ D-100]'na kadar olan yerleşmelerdir: **Zeytinburnu, Bakırköy, Yeşilyurt, Yeşilköy, Florya, Menekşe..**
2.Kuşak	Londra Asfaltı'nın kuzeyinden tepeliklere doğru ilerleyen, asfalta doğu-batı doğrultusunda paralel olarak dizilen **Şirinyer, Sefaköy, Kocasinan, Esenler, Güngören, Avcılar, Küçükçekmece, Küçükköy, Kemerburgaz..** gibi küçük köylerdir. Bu alan, yüksek ve dik yamaçlar, dereler ile oyulmuş kuzey-güney doğrultusundaki vadilerle ayrılmıştır. En batıdaki **Küçükçekmece** ile **Avcılar** arasında, İstanbul'un ikinci su rezerv alanı olarak düşünülen ***Küçükçekmece Gölü*** bulunmaktadır. **Kemerburgaz** ile **Küçükköy** arasında ise ***Alibeyköy Barajı*** yer alır.
3.Kuşak	2.Kuşağın da kuzeyinde, daha düşük ve seyrek yerleşimlere izin veren **Kirazlı, Bağcılar (Yeşilbağ), İkitelli, Mahmutbey, Atışalanı, Halkalı..** gibi kırsal yerleşimler yer alır.

Kaynak: * Sentez

8.2.3.2.Sosyal (Beşerî) kimlik:

8.2.3.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

8.2.3.2.1.1.Tarihsel yapı:

Tarihsel akış içinde, İstanbul yine de birçok olayın merkezi durumundadır. Orgeneral ***Cemal GÜRSEL***'in vefatından (1965) sonra yerine geçen Cumhurbaşkanı ***Cevdet SUNAY*** da asker kökenlidir. Devletçilik sisteminden liberal sisteme geçişteki sıkıntılar, ABD'ye karşı yapılan gösteriler şeklinde İstanbul sokaklarına dökülmekte, 1 Mayıs olayları, solcu baskınları, irticai hareketler ile Ankara'daki hükümetlerin istikrarsızlıkları birleşir. Sonuçta **12 Mart 1971 Askeri Muhtırası** ile bir kez daha askeri disiplin devreye girer.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 8.50.Ülke siyasi olayları

TARİH	OLAY
1970	Sokak gösterileri, mitingler, öğrenci çatışmaları, okul kapatmalar, sıkı yönetimler, fidye için adam kaçırmalar.
12.03.1971	Hükümete Askeri Muhtıra verilir.
02.04.1971	***Süleyman DEMİREL Hükümeti*** çekilir, yerine ***Nihat ERİM Karma Hükümeti*** göreve başlar.
1972	***Fahri KORUTÜRK,*** Cumhurbaşkanı olur.
29.05.1972	***Ferit MELEN Hükümeti*** işbaşına gelir.
01.02.1974	***Bülent ECEVİT Hükümeti*** göreve başlar.
20.07.1974	I.Kıbrıs Barış Harekâtı.
14.08.1974	II.Kıbrıs Barış Harekâtı.
24.11.1974	***Sadi Irmak Hükümeti*** görevi devralır.
27.07.1977	***Süleyman Demirel Hükümeti*** görev başına gelir.
02.01.1978	1977 genel seçimleri sonucu ***Bülent Ecevit*** görevi tekrar devralır.

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998)

Tablo: 8.51. İstanbul'da önemli siyasi olaylar

YILI	OLAY
1970	İsrail Başkonsolosu kaçırılır.
1971	İngiltere Kraliçesi II.Elizabeth ve ailesi İstanbul'u ziyaret eder.
1975	**"Kan Dökmeye Son-Hukuka Saygı"** yürüyüşü, okul olayları, yürüyüşler.
	Kadıköy Mühendislik Okulu olayları ve can kaybı.
1977	Öğrenci ve örgüt olayları.
	Belediye Başkanı ***Aytekin KOTİL'***dir.
1978	Bomba olayları. Faşizme ihtar grevi.
	İngiltere Kraliçesi II.Elizabeth ve ailesi İstanbul'u ziyaret eder.
1979	Milliyet gazetesi başyazarı **Abdi İpekçi** suikaste kurban gider.

Kaynak: TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998)

* Adı geçen belgedeki bilgiler, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

8.2.3.2.1.2.Kültürel yapı:

Tablo: 8.52. İstanbul'da önemli sosyal olaylar

YILI	OLAYLAR
1970	Darüşşafaka Lisesi sınavına ilk kez kızlar katılır.
	Robert Kolej, ***Boğaziçi Üniversitesi*** olarak açılır.
	İtalyan bandıralı ***Ancona*** gemisi Boğaz'da dümeni kitlenerek kıyıya çarpar, 1 bina çöker, 8 kişi ölür (01.07.70)
1971	***Tepebaşı Belediye Tiyatrosu*** tarihi binası yanar.
	Opera Sarayı, IV.Murat Oyunu sırasında yanar ve onarıma alınır.
1972	***Aksaray Altgeçidi*** hizmete açılır.
	Ambarlı'da Üniversite temeli atılır.
	Sultanahmet'teki ***Defterdarlık*** binası yanar.
	İmroz Metropoliti ***Dimitrios Papadopulos, Fener Patrikliği***'ne seçilir (16.07.72)
1973	***Boğaziçi Köprüsü*** hizmete açılır.
	Bakırköy'de Güngören Gözlük Fabrikası yanar, can kaybı olur.
1974	***Kıbrıs Savaşı*** dolayısıyla ***"Karartma Günleri".***
	Karaköy Meydanı'na dikilen ***"Güzel İstanbul"*** heykeli, MSP Genel Başkanı ***Necmettin Erbakan*** tarafından yapılan baskı sonucu Valilikçe kaldırılır.
1974	İtalyan aktrist ***Sophia Loren*** ve eşi yapımcı ***Carlo Ponti*** İstanbul'a gelir.
	İstanbul Metrosu'nun güzergâhı belirlenir: **Levent-Topkapı, Sultanahmet, Gaziosmanpaşa, Kadıköy-Kartal, Kadıköy-Üsküdar-Beykoz.**
1975	Şehir hatları vapuru ile Singapur bandralı **Lagos** Turist gemisi çarpışır, yolcular denize dökülür, can kaybı olmaz.
	Çevre Yolu Projesi'nden ***Mecidiyeköy Üst Viyadüğü*** açılır.
	Haliç'in temizlenmesi için Dünya Bankası'ndan kredi alınır.
	Tarihi ***Direklerarası Naşit Tiyatrosu*** (Turan Sineması) Sünger Deposu'na çevrilir.
	Ünlü ***Orient Express,*** 70 misyoner yolcu ile Milano'dan İstanbul'a gelir.
	Zeyrek semti korumaya alınır.
1976	**Sirkeci**'de ***Gürün Han*** yanar, ***Mefruşatçılar Çarşısı*** zarar görür.
	Karaköy'de ilk çok katlı otopark hizmete girer (08.03.76).
1977	İstanbul'da deprem, can kaybı olmaz.
	Beylerbeyi'nde 3 yalı yanar. Haliç **Fener**'de yangın çıkar.
	Keban Barajı dolayısıyla İstanbul'da elektrik kısıntıları başlar.
	İran Devrimi sonucu benzin kısıtlamaları yaşanır.
1978	Ekonomik bunalım dolayısıyla ***sarraf*** ve ***kuyumcular*** kepenk kapatır.
	Kadıköy Halkevi ve ***Şişli Kent Sineması*** yanar. Ödüllü ***"Otobüs"*** filmi vizyona girer
1979	1703'te yapılan ***Zeyrek Feyzullah Paşa Konağı*** yanar.
	Yunan tankeri ***Evriali*** ile Rumen tankeri ***Indipendenta,*** **Haydarpaşa** açıklarında çarpışır. Indipendenta patlar, 43 ölü. Evriali, **Kumkapı** açıklarına sürüklenir. **Kadıköy**'de geniş çapta zayiat olur. Enkaz, uzun yıllar denizden çıkartılamaz (15.11.79).

Kaynak: * TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998), İşli (1998:12-33), Sentez.

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Aysu (1990:45)'nun 1950-80 arasında Anakent üzerinde yaptığı çalışmalarda sosyal doku üzerine şu 2 temel nokta ortaya çıkmıştır.

1. Anakentin büyümesine paralel olarak, aileler, toplumsal statülerinin gerektirdiği ölçütlerdeki alanları iskân etmek üzere, işyerlerini değiştirmeden, sadece eskiyen ve bozulan yaşam çevrelerini değiştirmektedirler.
2. Bu, eskiyen ve bozulan terkedilmiş yaşam çevrelerini, alt gelir grubundan göçle gelenler, geçici olarak kullanmaktadırlar. Ekonomik düzeyleri yükseldikçe, bu aileler, kentin dış mahallelerindeki ucuz konutlara geçmeyi yeğlerler. Üstelik bu aileler, iş yerlerini de değiştirmekten kaçınmazlar.

Bu farklı yörelerden gelen gruplar, aynı beldede ancak farklı mahallelerde, birlikte yaşamayı tercih ederken, İstanbul'un geleneksel yapısını da bir kez daha yansıtmışlardır. Düğünleri, sosyal yaşamları, gelenek, görenekleri farklıdır; hatta birbirlerine kız alıp-vermeleri de hemen hemen yok denecek kadar azdır. Buna rağmen giderek aile gruplarından, memleketli gruplarını oluşturmaya; memleket kahveleri, memleketlerini kalkındırma dernekleri kurmaya kadar değişik sosyal tavırlar almaya başlayacaklardır (İller Bankası...Aile Anketleri, 1971-1984).

Ancak, bu durumun yeni birşey olmadığını, İstanbul'un kuruluşundan günümüze Anadolu'dan, Rumeli'den, Avrupa'dan, çeşitli dönemlerde sürgün usulüyle veya izinli/izinsiz göçler alan ve Devlet eliyle oluşturulan bir TOPLAMA kent olduğunu çeşitli tarihsel belgelerden izlememiz olasıdır. Yüzyılın sonlarında Türkiye'yi ziyaret eden Amicis (1993:135) 1874 yılındaki anılarında, İstanbul'da yaşayanların, yan yana ama birbirinden farklı etnik ve etik değerlerle, birbiri içinde yaşamayı sürdürebilme başarısını göstermelerini hayranlıkla gözlemiştir. Ona göre İstanbul, adeta bir "***Cumhuriyetler Birliği***" gibidir.

Henüz sosyal/toplumsal/kültürel seviyede dengesini bulamamış olan İstanbul'da, küreselleşme yaklaşımı dolayısıyla, toplumda meydana gelen çalkantılar; tinsel inançlarla bastırılmaya çalışılan "***Benliğin silinmesi***" ile rasyonel/laik yaklaşımının ortaya çıkarmaya çalıştığı "***Benliğin Yüceltilmesi***" arasında şiddetli fırtınalar yaratmaktadır [Bölüm:I.A.1.2.8.2.]. Özellikle başkent olmadığı halde nüfusun 1/6'sını bünyesinde barındıran İstanbul, yaşadığı olaylarla, Türkiye'nin de temsilini yapar durumdadır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Toker (1994:26-27), kır ve kent kültürü değil de "***Kitle kültürü***" üzerinde durmakta, kalkınmanın temelinin "***Köylünün kentliye***" dönüşmesi olduğunu vurgulayarak; göçün daha da hızlandırılmasını ve bilinçli bir "***Kentleşme***" politikası ile denetime alınmasını; hatta "***Kıtalararası Kentsel Sistem***"i önermektedir.

Kent soylular, sinema ve tiyatroları, kabareleri tercih ederken; artı ürün kazançlarını İstanbul'da harcamayı yeğleyen kır/kentliler gazinoları gezmektedirler. Bu arada, yeni iki müzik türü, toplumu sarmıştır. Birincisi kent soylu gençlerin hoşlandığı "***Türkçe sözlü pop***", diğeri göçedenlerin yaşam felsefelerini söze ve müziğe döktükleri "***Arabesk***". Bu giderek içiçe iki kültürün varlığını ve mozayiğini belirleyecektir. Kent soyluların "***apartman***" yaşamı ve "***fastfood***" alışkanlığı ile kır/kentlilerin ve kırsal yerleşimlerin "***gecekondu***" yaşamı ve "***lahmacun/döner***" eğilimi.

Bu dönemde İstanbul, "***İstanbul Festivali***" adı altında uluslararası müzik festivallerine açılır. Bunun anlamı, dünyanın pek çok ülkesinden müzik topluluklarının Türkiye'ye gelişidir.

8.2.3.2.1.3.Demografik yapı

a.Göç Hareketleri:

1960-70 arasında İstanbul Kent merkezindeki nüfus artışı % 24.5 iken, çevresindeki gecekondu muhitlerinde [yeni belediyelerde] % 80.1'dir.

1971 yılında Ankara-İstanbul ve İzmir kent nüfusları mukayese edilirse:

Tablo: 8.53. 1971 Nüfusunun iskân şekli

ŞEHİR	YASAL İSKAN	GECEKONDUDA YAŞAM
Ankara	% 30	% 70
İstanbul	% 40	% 60
İzmir	% 50	% 50

* Kaynak: DİE

İstatistikler, yılda 250.000 kişinin İstanbul'a göç ettiğini belirtmektedir.

* DİE'nin istatistiklerinden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

1975 -1980 arasında Türkiye'de toplam yıllık nüfus artış oranı % 20.65, Köylerde % 75.45, Şehirlerde % 18.83'dir.

Öte yandan İran'da Monarşik Düzeni'n yıkılması (1979) ve Humeyni yönetiminde İslam Cumhuriyeti kurulması ile birlikte İstanbul-Tahran hava köprüsü oluşturulur ve 2 yılda 1 milyon İranlı, İstanbul'a sığınır.

Sur-içi'nde **Eminönü**'nün nüfusu gerilemektedir. Burada bir çöküntü bölgesi oluşmuştur. Bölgenin, giderek aktif ticaret, toptan ve perakende tesislerle basın-yayın tesislerine dönüştüğü görülmektedir.

Beşiktaş, Beyoğlu, Eyüp, Gaziosmanpaşa, Sarıyer, Şişli ve **Zeytinburnu**'nun da nüfus artış hızları hissedilir derecede yavaşlamıştır. Yoğun ticaret akslarının, yaşayan nüfusu ittiği ve bu nüfusun giderek çevreye doğru dağıldığı gözlenebilmektedir. Bu yoğun bölgenin arkasından, yer yer nüfus patlamalarına rağmen, İlçeler merkezli geniş bir nüfus hareketinin kuzeye doğru dalgalanarak ilerlediği görülmektedir. Bu hareket, belirli akslarda, [coğrafik, topoğrafik, sosyo-ekonomik engellere vurarak) zayıflamakta, bazı kesimlerde ise rahatça yayılmaktadır. En büyük engel, kuzey kesimdeki ormanlık alan, askerî bölgeler ve ***Alibeyköy Havzası***'dır.

Sadece **Fatih** İlçesi, artış oranını dengede tutabilmiştir. Kentin coğrafi kimlik ögelerinden olan manzaranın güzelliği, orta ve üstü gelir gruplarını, **Bebek** sırtları **Etiler**'deki apartıman ve site tipi konutlara çekerken; alt gelir grupları da hazine arazilerine göz koyarlar.

"***İstanbul'un Kimliği, İnsanı, Tarihi ve Doğasıdır***" başlıklı bildirisinde Eruzun (1992), göç almasaydı İstanbul'un doğal nüfusunun günümüzde 2.5 milyon kadar olacağına değinir. Toker (1994:19), "Kente göçün, kadere başkaldırı" olduğuna değinir. Kente göçün temel dürtüsü, özgürleşmektir. Bu açıdan İstanbul'un tarih boyunca karakteristiklerinden biri de, siyasi sığınmacılara ve baskı rejimlerinden kaçanlara barınak oluşudur (Toker,1994:12).

Keleş (1994), "***Kırdan kente göçün, Sanayi Devriminin yarattığı bir ekonomik ve toplumsal olgu olduğu***"na değinerek, fabrika yanında gelişen ve sanayi kapitalizminin simgesi halini alan kentlerin; sanayileşmenin Yan Ürünü olduğunu vurgulamaktadır (Keleş,1995:2).

Gerek 2.kuşak gerekse 3.kuşağa gelenler, göç ettikleri yerden getirdikleri gelenek/görenekleri kadar, alışkın oldukları coğrafi yapıyı da konakladıkları yerde aramaları, doğaldır. Sadece yurtdışı değil, yurtiçi, hatta İstanbul içi göçlerin de yaşandığı bu kesimlerde, dağılımla ilgili detaylı araştırma yapan Aysu (1990), yurtdışından gelenlerin en fazla 1.kuşak'taki **Sefaköy** ve **Avcılar**'da, 2.kuşaktaki **Yeşilbağ, Güngören** ve **Atışalanı**'nda iskân ettiklerine değinir (Aysu,1990:107-108). Buna karşılık, yurtiçinden gelenlerin ilk sırasını ***Karadenizliler*** almaktadır. Bu grubun tercih ettiği 1.kuşak merkez, **Şirinyer**'dir.

Tablo: 8.54. Batı yakası göç tablosu

BÖLGE	HANGİ KENTTEN	NEREYE						
		Şirinyer	Sefaköy	Küçük çekmece	Güngören	Avcılar	Atışalanı	Yeşilbağ
KARADENİZ BÖLGESİ	Gümüşhane	❖	*					
	Kastamonu	❖		*	*		*	*
	Trabzon	❖	*		*			*
	Rize		*					
	Artvin		*		*			
	Tokat		*					
	Samsun			*				
	Ordu							*
	Giresun						*	
	Sinop						*	
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	Kars		*		*			
	Erzincan				*	❖		*
	Erzurum				*	❖		
	Malatya		*					*
ORTA ANADOLU BÖLGESİ	Sıvas			*		*		
	Konya			*				
	Çankırı					*		
	Ankara			*		*		
MARMARA BÖLGESİ	Edirne						*	
	Kırklareli						*	
YURTDIŞI			❖			❖	❖	❖

*Kaynak: Aysu (1990:107-108); İller Bankası ... Çalışma Raporları (1970-80)

❖ 1.Derecede tercih edilen yerleşmeler, * 2.Derecede tercih edilen yerleşmeler.

* Adı Geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Bu kentlerin karakteristikleri incelendiğinde, coğrafi kimlik olarak, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilerin dağlık/engebeli; Orta Anadolu ve Marmara Bölgeleri'ndekilerin de yumuşak eğimli veya düz kentler olduğu görülmektedir. Göçerler, coğrafi kimlik olarak da benzer yerleri tercih ederek, 2.veya 3.kuşak yerleşmelerdeki yamaçlı, hatta geniş heyelanlı **(Küçükçekmece)** altmerkezlere yerleşmekten çekinmemişlerdir. Keza düz bir alana yayılan Avcılar altmerkezi de, Doğu Anadolu bölgesinden benzer coğrafi özelliği taşıyanlara konaklama yeri olmuştur.

Tablo: 8.55. Kentlerın coğrafi dağılımı

BÖLGELER	KARA KENTLERİ	KIYI KENTLERİ
Karadeniz Bölgesi	Kastamonu, Tokat, Gümüşhane	Giresun, Sinop, Ordu, Samsun, Trabzon, Rize
Doğu Anadolu Bölgesi	Erzincan, Elazığ, Tunceli, Kars, Malatya	———
Orta Anadolu Bölgesi	Sıvas, Ankara, Konya, Çorum, Kayseri	———
Marmara Bölgesi	Edirne, Kırklareli, Balıkesir	Çanakkale

* Kaynak: Aysu (1990:107-108)

b.Çalışma-Oturma ilişkisi:

1970'de Mücavir Belediyelerin toplam nüfusu 311.000 kişidir. 80'i aşkın fabrika'da 20 - 250 işçi arası çalışılmaktadır. TEK-SER raporlarına göre gelecek olarak bu bölgenin iş hacmi kapasitesi şöyledir :

Tablo: 8.56.Tek-Ser Raporu

İŞ MERKEZİ	ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI
Ticaret + idarî merkez	345.000 kişi
Endüstri işçisi + küçük sanatlar	23.000 kişi

** Kaynak: Erbel (1975)

* Aysu'nun belgelerinden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.
** Erbel'in belgelerinden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Kocasinan ve **Esenler** belediyeleri yatak zonu'dur. **Gaziosmanpaşa** Belediyesi'nde zonda oturup zonda çalışanlar da kalabalıktır. **Bayrampaşa** Belediyesi'nin toplam çalışanının az kısmı zonda oturmaktadır, diğerleri zondan çalışmaya gitmektedirler. **Eyüp** ve **Zeytinburnu** Fabrikalarının yakınlarında olmaları, sosyal topoğrafyayı ortaya çıkarmaktadır. **Avcılar** ve **Sefaköy**'de zondan giden ve gelenler, birbirini dengelemektedir. Belediyelerin genelinde en yüksek Sosyal aktivite değerleri **Bayrampaşa** Belediyesi'ndedir.

8.2.3.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

8.2.3.2.2.1.İdari/Politik yapı: Çözüm politikaları, yasal düzenlemeler:

a.Yönetim:

TBMM'de Şehir Planları'nın bilimsel kurallara ve teknolojiye uygun olarak yapılması gerektiği; Kıyılardaki tarihi ve turistik özelliğe sahip devlet topraklarının elden çıkarılmaması için önlem alınması Özel mülkiyet konusu toprakların Anayasa gereği Kamu yararına kullanımı konusunda tedbirler alınması, ***Kooperatifler Yasası***'ndan "***Konut Kooperatifleri***"nin çıkartılarak "***Özel Yapı Kooperatifleri Yasası***" oluşturulması görüşülür; "***Konut Yapımına Elverişli Ucuz Alanlar Düzenlenmesi ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun***" Tasarısı ile "***Kıyılar ve Tarihi değerlerin Korunması ve Düzenlenmesi Kanun***" Tasarısı hazırlanır. Ancak *Nihat Erim Hükümeti* istifa ettiğinden (2.4.1971), kanunlaşamaz.. Bir sonraki *Ferit Melen Hükümet Programı*'nda (29.5.72), Devlet yapılarının lüks ve israftan uzak, hizmete yönelik projelendirilmeleri; mahalli şartlara en uygun ve sağlam inşa edilmeleri üzerinde önemle durulur. Sanayileşme ve nüfus artışının sonucu hızlı kentleşmeyi denetleyecek gerekli altyapı, konut, sağlık ve sosyal hizmetler bir bütün olarak ele alınır. Çevre sağlığına itina gösterilmesi, az gelirlilere mesken edinmede yön ve destek verici katkılar sağlanması; Gecekondularda yaşayanlara medeni ihtiyaçlarını giderici yardımların yapılması hedeflenir. 1972 yılında, 1956'da çıkartılan İmar Yasası'na yeni hükümler eklenir.

Bülent Ecevit Hükümeti'nde (1.2.1974) ise şu görüşler ve öneriler TBMM'ne getirilir:.

* Şehirlerin fazla ve düzensiz büyümelerini önlemek,
* Çevre sağlığı sorunlarını en aza indirmek,
* Konut ve arsa sorunlarına adil çözüm getirmek,

* Uydu Kentler için gerekli önlemleri almak önemli hedeflerdir. Ayrıca:

* Kıyılardan, kumsallardan ve tabii güzelliklerden bütün halkın yararlanabilmesi için Kamu hakları değerlendirilecektir.

* 1973 sonuna kadar yapılmış bütün gecekondular meşrulaştırılacak; özel arsalara kurulu gecekondular kamulaştırılarak onlara yeni yer sağlanacaktır.

* Ulusal bir Konut Politikası gereklidir.

* Yapı malzemesi ve yapı teknolojisinin gelişimini hızlandırmak gerekir.

* Kamu Kuruluşları ile halkın konuta ayırdığı mali kaynakların ahenkli kullanımı sağlanmalıdır.

* Türkiye Emlak Kredi Bankası'nı halka dönük ucuz ve Toplu Konut yapar şekle dönüştürülmelidir.

* Kendi evini yapanlara alt yapıyı kamu eliyle sağlanmalıdır.

* Kıyıların spekülasyon yoluyla yağmalanmasını engelleyici önlemler alarak,kıyılar halkın istifadesine sunulmalıdır.

Böylece ikinci kez, gecekondular meşrulaştırılmış olur. Üstelik 334 sayılı 1961 Anayasası'nda "**Ulusal Konut Politikası**" tarzında bir tanım da geçmemektedir. İlk kez, böyle bir ifadeye başvurulmuştur (Babüroğlu,1987:22-23). ***Sadi Irmak*** Hükümeti'nin (24.11.1974) programında da şöyle maddeler vardır:

* Dengeli bir şehirleşme ve sanayileşmeyi sağlamak amacıyla, kalkınma hedeflerinden fedakarlık etmeden, sanayi yatırımları az gelişmiş bölgelere kaydırılmalıdır;
* Arsa Ofisi'nin güçlendirilmesi, yetki ve mali kaynakları arttırılmalıdır;
* Kanunların yarattığı rant kamuya dönüştürülmelidir;
* Düşük gelirlilerin konut ihtiyacı sağlanmalıdır;
* Devlet eliyle "Halk Konutu" yapılarak gecekondu sorununa çözüm aranmalıdır;
* Kıyı yağmasına tedbir alınmalıdır;
* Çevre ve Hava kirlenmesi önlenmelidir;

Sonuçta kıyılarla ilgili yönetmelik çıkartılır. Ayrıca 47 ilde İmar Hukuku uygulamasını, belediye sınırları ve mücavir alanlar dışına çıkartan Bakanlar Kurulu Kararnamesi yürürlüğe girer (Babüroğlu,1987:24).

Dönemin son hükümet Başkanı ***Süleyman Demirel***'in programı'nda (27.7.1977) ise şunlar vardır:

* Ülkede düzenli, sağlıklı ve dengeli şehirleşmeyi sağlayacak planlı çalışma ve tedbirler süratle alınmalıdır;
* Artan mesken ihtiyacı ve gecekondu yapımını önlemek üzere özel tedbirler alınmalıdır; bu konuda "***Milli Mesken Planı***" adlı bir proje hazırlanmalıdır;
* Kiraların makul ve insaflı artımına ilişkin tedbirler alınmalıdır;
* Gecekondu Islah Bölgeleri'nde altyapı süratle tamamlanmalıdır;
* Dar gelirlilere faizsiz ve uzun vadeli ödeme koşullarıyla mesken kredisi sağlanmalıdır;
* Hızlı inşaat için özel sektörün "***Toplu Mesken***" yapımı teşvik edilmelidir;
* Ruhsatsız yapıların, fenni koşullarını tamamlayıp, "***İmar Affı***"ndan yararlanmaları sağlanmalıdır;
* Büyük kentlerde ***Anayol*** ve ***Metro*** yapımı desteklenmelidir;

Burada dikkat çekici olan, 1974 Bülent Ecevit Hükümet Programı'nda yeralan "***Ulusal Konut Politikası***" ifadesi yerine "***Milli Mesken Planı***" tabirinin yeralmasıdır. Keza gecekondu tabiri kullanılmadan, **tüm kaçak yapılar üçüncü kez meşrulaştırılmaktadır !**

1973'ten itibaren hükümetlerin "**Konut ve Yerleşme**" konusunda sürekli politikalar aradığına değinen Babüroğlu (1987:11), "**parçacı konut politikası**"nın uygulandığından ve "**küçük sermayenin etkinliği**"ne önem verildiğinden söz etmektedir. Bu sektöre yapılacak yatırımlar, kimine göre "**sosyal amaçlı**" kabul edilirken; üretime yönelik olmadığından kimine göre de ekonomiye "**yük**" veya "**ölü yatırım**" sayılmıştır.

Kamu kesimi, özel teşebbüs ve halkın bireysel sermayesiyle koordineli bir yapılaşma olamadığı gibi; hükümetlerin sık sık değişmeleri ve af yasaları, konuyu iyice dar boğaza sokmuştur.

Yerleşme yerlerinin düzenlenmesi, **Bölgesel Gelişme** ve **Kalkınma, Kenteşme** ve **Konutlaşma** dallarında; hem bireysel hem de topluca çözüm bekleyen karmaşık üniteleri oluşturmuş; SİSTEM kurulamamıştır. Öte yandan, kanayan yara Gecekondular konusunda İmar ve İskan Bakanlığı'nın çıkardığı, **775 sayılı Gecekondu Yasası'**na göre: 1) Gecekonduların tasfiyesi, 2) Gecekonduların Islahı, 3) Gecekondu yapımının önlenmesi, konularında "**Gecekondu**" ve "**Mesken**" fonları oluşturmuştur (Babüroğlu, 1987:27)

b.Belediyecilik Çalışmaları:

Bu dönemin temel felsefesi, 1961 Anayasası'nın "Belediyelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması" emredici hükmünün getirilmesi ve bunun sonucunda giderek belediyelerin DEMOKRATİK bir POLİTİK GÜÇ kazanmaya başlamasıdır (Durunay vd. 1972). Her ne kadar Yerel Yönetim Bakanlığı kurulursa da, bürokrasi çarkı tarafından yenilir-yutulur; işlevini yapamaz. Bir zamanların galaktik kenti olan İstanbul'un çevresindeki köyler, artık kendi başlarına birer kasaba hüviyetindedirler. Yerel idareler, kendi yörelerindeki halka daha etkin hizmet verebilmek için yeni girişimlere başlayarak merkezi otoriteye göre halka daha yakın olmayı hedeflerler (Yeni Belediye Gelirleri...1981)..

1950-60'ların ***"Heybetli Kent"*** yada 1960-70'lerin ***"Kent Bayındırlık"*** modelleri yerine, yavaş yavaş eski dokuyu yenileyen ***"Girişimci Planlama"*** devreye girer. 1960'ların sonunda etüdleri sürdürülen ***İstanbul Nazım Planı'nın Ön Tasarısı ve Raporu,*** 1971'de Bakanlığa sunulur.1950-60 arasında başlıyan şehirsel büyümenin 1990'lara kadar devam edeceği ve o yıllarda kent nüfusunun 5.5 milyon cıvarında olacağı tahmin edilir. Buna göre **İstanbul,** radyal olarak büyüyecek ve Boğaz Köprüsü+çevre yolları ile **Metropoliten bir kimlik kazanacaktır.** 1966 DPT raporunda Federatif belediye görüşü ileri sürülmüş; Anakent belediyesi parçalara bölünerek, alt belediye birimlerinin oluşumu düşünülmüştür. Bunun sonucunda İstanbul'un Merkez Belediyesi, göçlerle iyice yükünü almış olan çevre mahallelerine hizmet götürememenin zorunluluğundan kaynaklanan bir bölünmeye gider.

Tablo:8.57.Belediyecilik çalışmaları

YILI	GELİŞMELER
1971	34 küçük Çevre Belediye ortaya çıkar. ***Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği*** 10 İl ve 230 Belediye'nin ortaklığıyla kurulur.
1973	***"Boğaz Köprüsü"*** hizmete girer ve beklenenden de önce kendini finanse eder.
1974	Nazım Plan Bürosu Raporu hazırlanır. Haliç cıvarında 170 Ha. lık Sanayi, Depolama ve Tersane alanları önerilir.
1976	***Kıyı Kanunu*** tartışmaları başlar. İstanbul kıyılarına, özel koruma gerektirmektedir.
1977	***İstanbul Metropoliten Hizmet Birliği Yasa Tasarısı*** hazırlanır. Merkezi yönetimin başkanı Vali, büyük kent yönetiminin başına geçecektir. Belediye Reisi ve yetkililer, bu sisteme karşı koyarlar; çünkü atama ile gelen Vali, seçimle gelen Belediye Başkanı'ndan daha yetkili ve söz sahibi olacaktır.
1978	***Haliç Çevresi Düzenleme Projeleri*** yapılır.

Kaynak:* Çevre Belediyeler Merkeze Bağlanırken (1981): Erses (1994.c)

* Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.58.Yeni kurulan belediyeler

YILI	ADI
1971	Selimpaşa
1972	Kemerburgaz,Yenibosna
1975	Halkalı
1976	Yeşilbağ (Bağcılar)

Kaynak: * Sentez

Belediyenin yetki alanı ile İstanbul Vilayeti'nin yetki alanları karşılaştırıldığında, İlçe sınırlarının Mücavir Alan Sınırı dışına taştığı gözlenebilmektedir. Bu kesimlerde Vilayete Bağlı İl İmar Müdürlüğü yetkisini kullanmaktadır [Pafta:17].

8.2.3.2.2.2.Askeri yapı:

Mevcut askeri tesisler yerlerini korumaktadırlar. Gecekonduların gelişmesine engel olan kesimler, askeri garnizonların ve onların atışalanları'nın bulundukları kesimlerdir. ***Rami Kışlası***'nın çevresi dolmuştur, Sur-dışı 2. Kuşak yerleşmelerin daha kuzeye, ormana doğru ilerlemesini engelleyen, yöreye de adını veren *Askeri **Atışalanı***'dır.

8.2.3.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

12 Mart 1971 askerî darbesi'nin, merkeze daha az bağımlı, kendine yeterli kimlik taşıyan yerel yönetimler oluşturduğuna değinen Toker (1994:16-17), egemen sınıfların, Yenikentlilerin bilinçlenme ve örgütlenmesinden rahatsız olduklarını vurgular. Her ne kadar kentsel özgürlükler kısıtlansa, kültür emperyalizmine olanak sağlansa, rant yağmalanmasında Yeni kentlilere sus payı (gece kondu tapularıyla) verilmeye çalışılsa da; kentsel uyanış engellenemez; ve sonuçta 12 Eylûl 1980 ihtilâli devreye girer.

Her yerleşmenin kendi içinde sektörel nüfus dağılımı ve mekândaki sosyal topoğrafyası ise yerleşmelerin en çok işçi sınıfı tarafından kullanıldıklarını göstermektedir.

İstanbul 1/50.000 Nazım Planı gözden geçirildiğinde, Batı Yakası'nda şu şekilde bir kademelenme görülür (Aydın,1987:20).

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 8.59.Merkez kademelenmesi

MERKEZ	YERİ/MEVKİİ
1.Kademe Merkez	**Kocasinan** cıvarında
2.Kademe Merkez	**Küçükçekmece - Büyükçekmece Gölleri** arasında
3.Kademe Merkez	**Bayrampaşa - Küçükköy** cıvarında
Merkezî Alan Kullanımları.	**Sur-İçi ve Galata** cıvarında

Kaynak: * Sentez

Ancak planın bitiminin ve onanmasının (29.07.1980) gecikmesi dolayısıyla önerilen merkezlerin çok ötesinde mevcut durum gözlenmiştir.

Bu dönemde ***Harwey Kuramı***'nın [Böl: I.A.1.3.2.3.] 3.çevrimi ile birlikte yeni 1.çevrim üst-üste bindirmeli olarak karşımıza çıkar (Erses,1994.c:3).

70'li yılların sonlarına doğru "***Demokratik Bilinçlenme***" artarak yaygınlaşır. ***Otoriter*** ve ***Statükocu Teknik Rasyonalite***'ye tepki gelişir. Giderek fiziksel çevre, kentin bir boyutu olarak kalır, sosyal kökenli dinamikler ağırlık kazanır.

8.2.3.2.2.3.1.Ticaret sektörü:

1970'lerden itibaren, ***Dünya Bankası ve Uluslararası Tekeller*** devreye girmeye başlar (Çevre Belediyeler...1981)

Geniş caddelerin üzerine ve bazı kavşaklara inşa edilen Çelik Köprülerin altlarındaki boşluklar, kiraya verilerek belediyeye gelir sağlar. Geçmiş dönemlerin tablakârları seyyar satıcılar, bu kez köprü üstlerinde, her zamanki gibi sanatlarını icraya devam ederler.

8.2.3.2.2.3.2.Sanayi/İmalat sektörü:

1970'ler **Bayrampaşa**'nın sanayi'e doyduğu bir dönemdir. Küçük arsalara fabrikatörler rağbet etmediklerinden, küçük sanat önerileri artar. **Küçükköy** endüstri alanı olarak ayrılmasına rağmen, altyapısı yoktur. Bu yüzden rağbet azdır, ancak mevcut fabrikalar çalışmalarını sürdürmektedirler

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.3.2.2.3.3.İnşaat sektörü:

İnşaat sektörü yüksek değerlerde seyretmektedir. Özellikle "***Batı Yakası***" yerleşmelerinde yıllara yayılan inşaatlar, kişilerin mali güçleri oranında gerçekleştiğinden, kent çevresi bitmeyen bir inşaat alanı gibidir.

8.2.3.2.2.3.4.Ulaşım sektörü:

1970'li yıllarda birçok yerel yönetim, kendi yörelerindeki halka daha etkin hizmet verebilmek için yeni girişimlere başlar. Böylece de merkezi otoriteye göre halka daha yakın olurlar (Erbel,1974). Bunun en görünür yanı, Belediyeler ile İstanbul Belediyesi arasındaki "***Ulaşım***" sorunudur. Troleybüsler, sık sık arızalanır, yolları tıkarlar. Üstelik elektrik de pahalanmaya başlamıştır. Sonuçta Macaristan'dan *"Icarus*'lar, İngiltere'den *"Leyland*'lar getirtilir. Mazotlu otobüs devri başlar. Ancak Otobüslerle sağlanmaya çalışılan çözümün, çözümsüz kalan yönü, ana durakların yetersizliği, yoğun yolcu kapasitesi karşısında mini'den midi'ye doğru geniş bir alternatif sunan dolmuş-minibüs seferleridir. Üstelik petrol ülkelerinden ucuz alınan benzin ve petrol ürünleri, toplu taşınım araçları yerine, bireysel araçlara teşvik yaratır.

Her ne kadar yollar genişletilse, alt geçitler yapılsa da, insanlar yeraltına inip çıkmaktan hoşlanmazlar. Yeni geçitleri yapmak için belediyenin yeterli geliri yoktur. Bu aşamada, Bankalar imdada yetişerek, 10 yıllık rüsûm karşılığı, kenti "***Çelik Köprüler***"le donatmaya başlarlar. Ancak insanlar, merdiven çıkmaktan da hoşlanmadıkları için, hem köprü hem de ışıklı-lamba kullanımına geçilir.

8.2.3.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

8.2.3.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Kollektif şuuraltında yeralan askeri müdahaleler, Harwey Kuramı'nda da ifadelendiği şekliyle kollektif enerjiyi boşaltan ve yönlendiren, ekonomiye yön veren bir süpap görevini üstlenmektedir. Osmanlı'da yüzyıllarca yeniçerilerin taht üzerindeki yaptırımlarının bir uzantısı, TC.Hükümetlerini ve ekonomiyi yönlendirme olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan ***27 Mayıs İhtilali***, Ticaret kesiminin artı ürün sonucu ortaya çıkan tıkanıklığını gidermiş; ancak kesin bir sonuca

ulaşılamayınca, yeni bir tıkanıklık ve hükümet krizi, ***12 Mart 1971 Muhtırası***'na neden olmuştur. Bunun sonucunda, giderek kollektif şuurda yeralan çözümcülük kimliği, askerî komutanları, bu dönem sonunda sanayi sektöründe oluşan tıkanıklığı gidermek için 12 Eylül 1980 İhtilâli'ni yapmaya zorlayacaktır.

8.2.3.2.3.2.Kent belleği:

Kent Belleği'ndeki eski doku, kendini girişimci planlama ile korumaya ve yeniletmeye çabalarken, XIX.yy'dan beri iş arayan bekâr/evli kişilere konutluk eden gecekondular, siyasi amaçlarla körüklenirler. Bunlara çözüm aranırken, hem oy potansiyelini engellememek için teşvik; hem de bozulan kentleşmeye karşı korumacılık amacıyla ortaya çıkan toplu konutlaşma, kent belleğinde büyük karışıklık meydana getirir. Üstelik yeni gelenlerin, mevcut kent belleğine entegre olamamaları sonucu, birçok tarihi ve sanat değeri olan yapıt ortadan kaldırılır. *Sözgelimi Fatih Dönemi*'nde açılan ***Okmeydanı Vakfiyesi***, gecekondu istilası ile konutlaşır, işaret taşları da yok edilir (Koyunlu, 1978:250).

8.2.3.3.Yapma kimlik:

8.2.3.3.1.Yerleşik alanlar:

8.2.3.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Geleneksel şehircilikte bina ve açık alan ilişkileri önemli bir kavramken ve çevre ile kompozisyonu aranırken; modern şehirde bu ilişki itelenmiştir (Sökmen,1991:40). Bu dönemde şehirleşme de bir tür MONTAJ veya KOLAJ biçimindedir. Özellikle 1980'e kadar devam edecek olan yapılanmalarda; çevre ile ilişkisi olmayan yapılar ortaya çıkmaya başlar.

Kent planları, büyüyen ve endüstrileşen şehrin yapısına yönelir. "**Zonlar**" ve "**Fonksiyonlar**" olarak bölgelenir. Yüzyılın başında devreye giren "***Fonksiyonalizm***"in izleri devam etmektedir. Ancak İç Mekân ve günlük işlerin önem kazanması dolayısıyla, "***Hız***" yollarına bağlı birtakım ***Prestij Binalar*** da belirmeye başlar (Korça ve Türkoğlu, 1991:235)..

8.2.3.3.1.2.Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler:

İstanbul'un "Sur-dışı" yerleşmelerine açılan "**Batı Yakası**", geçmiş dönemlerin devlet eliyle yaptırdığı yerleştirmeler gibi; rasyonel kararlar doğrultusunda, mevcut köy yerleşmelerinin 2.ve 3.derece merkezler şeklinde geliştirilmesi projesine uymaktadır. Bunun sonucunda, kent, bekleneni aşan bir göç patlaması ile, umulanın ötesinde bir gelişmeye hedef olur.

Tablo: 8.57.Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler

KUŞAK	YERLEŞME
1.Kuşak	**Bakırköy** 3.derece merkezi, **Bahçelievler**'i de içine alan **Bakırköy** ve **Yeşilköy** alt merkezleri olarak, yüzyılın başından itibaren önem kazanan kent banliyöleri ve sanayi bölgelerinin yakın çevresidir
2.Kuşak	**E-5** (Londra Asfaltı)'in kuzeyine doğru küçük birimler halinde mevcut, geçmiş yüzyılın tarım/hayvancılıkla uğraşan ***Rum köyleri***dir. İstanbul'dan batıya doğru **Bayrampaşa, Küçükköy, Esenler, Güngören, Yenibosna, Sefaköy** zinciri, **Küçükçekmece** ve **Avcılar** ile denize kavuşmaktadır.
3.Kuşak	Kuzey-güney doğrultusunda E-5'e dikey yollarla bağlı, 1975-80'den sonra atağa kalkan; **Atışalanı, Kirazlı, Güneşli, Mahmutbey, Firuzköy, Altınşehir, İkitelli, Kayabaşı, Şamlar** ve **Habibler** altbirimlerinden oluşmaktadır.

Kaynak: * Sentez

8.2.3.3.1.3.Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler:

Kentin çevresi gecekondularla dolmuştur. Özellikle orta ve üst sınıf yerleşmelerinin çevresinde ve çalışma sahalarının yakınında, merkezi terk eden orta ve üst sınıfın yerini almaya başlayan marjinal gruplar, gelişigüzel yayılırken, hiçbir şehircilik prensibi göz önüne alınmamaktadır. Yegâne talep, bir küçük arsası neredeyse bir köy satın alabilecek meblağlara rant değeri yükselen İstanbul'da bir köşe kapabilmektir. Bunun yegâne bedeli ise, bu yönde kendilerine destek olabilecek siyasilere "***oy vermek***"tir.

Bu dönemde İstanbul'a gelen göçerler, giderek Boğaz'ın özellikle Rumeli Yakası sırtlarında, gecekondulaşmaya başlarlar.

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.3.3.2.Kurumsal donatılar:

8.2.3.3.2.1.Resmi yapılar:

Bu dönemde, **Sirkeci**'deki ***Tekel Tütün Deposu*** yıktırılır ve meydan tanzimine geçilir.

8.2.3.3.2.2.Askeri yapılar:

Askeri Kurumlar geçmiş dönemlerdeki varlıklarını aynen sürdürmektedirler.

8.2.3.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

Teşvikiye'ye 1970'lerde ünlü mağazalar taşınır. Konfeksiyon ve ticarethaneler, tekstil buraya toplanmaya başlar (Hakko, 1995:23-24).

Sirkeci-Eminönü-Beşiktaş-Taksim-Osmanbey,..*üst geçitleri* yapılır.

Taksim'de inşa edilen ***Opera Sarayı***, IV.Murat temsili sırasında tutuşur ve yanar (1971). Birkaç yıl sonra onarılır ve ***AKM*** (Atatürk Kültür Merkezi) olarak hizmete girer. Bu dönemde tiyatrolar, kabareler, **Beyoğlu, Taksim, Sıraselviler**'de açılır. Keza hem yerli hem de yabancı filmler, yabancı sinemalarla birlikte İstanbul'da da vizyona girmektedir. Sinema-Tek'ler açılmaktadır. Türkiye'nin Hollywood'u Beyoğlu'nda, ***Yeşilçam Sokağı***'ndadır ve düzenlenen artist yarışmalarıyla beğenilen gençler, geleceğin starlarıdır.

8.2.3.3.3.Yapısal donatılar:

8.2.3.3.3.1.Kent planlaması:

a.Şehirleşme akımları: Girişimci planlama

Kentlerde giderek için-dışa; dışın-içe geçmesi; yani santralizasyon ve desantralizasyon akımları; terkedilen iş sahalarını, orta ve düşük gelir gruplarınca onarılamayan işyerlerini ortaya çıkarır. Bu kesimlere [egemen sınıfın ilgisini çekmediğinden] getirilemeyen "***Kent Bayındırlık Hareketleri***" yüzünden, iş sahaları ve yerleşimleri çöküntüye uğrayarak; sefalet mahallelerine dönüşür. Sonuçta

Girişimci Planlama devreye girer. Böylece de Post Modernist Planlama ve Mekan anlayışı, projelendirmede kendini gösterir (Sökmen,1991:42). Yani kamu yatırımlarını misliyle katlayan özel teşebbüsün bu alanlarda **Yeni Bir Çehre** yaratması; ıslahat planlarının ortaya çıkmasına neden olur.

Çöken kesimler yeniden canlandırılırlarken, şu kriterler de kademeli olarak devreye girer:

* **Kent İçi Canlandırma, Yenileme;**
* **Bölgesel Canlandırma, Yenileme;**
* **Serbest Bölgeler ve Limanlar.**

Bu dönemde kentin formunda, çevresindeki belediyelerde de, hantallaşmanın hafifletilmesi konusunda girişimler başlar ve Yerel Yönetimler'in özerklik kazanması hızlandırılır.

Bu dönemde, kamu yararı gibi "Soyut" kavramlara dayalı bir toplu değişim anlayışına duyulan inanç yitirilmiştir. Çok yönlü planlamaya ve bunun bir sosyal reform kaynağı olarak görülmesine dayalı düşkırıklığı; toplumun çelişkili ve yarışmacı yapısını kabul eden, daha hoşgörülü ve gerçekçi, merkezi kontrol düşüncesine duyarlı, daha demokratik bir planlama anlayışına dönüşür. Parçacıl bir planlamayı hedefleyen Post Modernist yaklaşım, arabulucu ve pazarlıkçı; politik yönü tekniğinden baskın, esnek bir kimlik taşımaktadır. Çağdaş dünyanın karmaşıklığı, ancak böyle dengelenebilmektedir (Sökmen,1991:42).

Girişimci planlama ve Toplu Konut konusunda Dünya Bankası yatırımlarının da rolü büyüktür; çünkü 1970'lern ilk yarısından itibaren başlıyan ve 1980'lere de damgasını vuran ***"Enerji Krizi"***nin yolaçtığı EKONOMİK Kargaşa, dünya ***inşaat sektörü***ne yeni boyutlar getirmiştir. Bazı ülkelerde yatırımlar yavaşlarken, petrol ve dolara endeksli ülkelerdeki yatırımlar hızlanmıştır (Babüroğlu:1987:41). Bu bağlamda Türkiye de enerji krizini atlattıktan sonra 1978 sonrası aktif şekilde ***Uluslararası pazarlar'***a girmiştir (Babüroğlu,1987:42).

b.Şehircilik Hareketleri

Tablo: 8.61.Planlama gelişmeleri

YILI	GELİŞMELER
1971	Çevre Belediyelerin planlanmalarıyla ilgili olarak, *İmar ve İskan Bakanlığı ve İller Bankası arasında bir Protokol hazırlanır.* Bunun sonucu, İller Bankası Müdürler Kurulu kararıyla, "***İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler İmar Plan Bürosu***", başuzmanlık seviyesinde kurulur.
1972	Plan Bürosu teşkilâtlanır.
1973	Çevre Belediyelerin, 1/5000 Nazım ve 1/1000 Uygulama İmar Planlarını yapmaya başlar. Çalışmalarında B.İ.N.P.Bürosu kriterlerini baz alır ve makro ölçekte karar üreten tüm Kurum ve Kuruluşlarla temas kurar.
1974	**Küçükköy, Bayrampaşa** [Sağmalcılar], **Esenler, Güngören, Kocasinan, Safra** [Sefaköy] Belediyeleri 1975 yılında **Küçükçekmece** Belediyesi 1/5000 Nazım Planları Danışma-Denetleme Kurulu'na sunulur.
1975	*Küçükçekmece Belediyesi 1/5000 Nazım Planı* Danışma Denetleme Kurulu'na sunulur.
1976	Bu planlar, Bakanlık tarafından onanır ve 1/1000 çalışmalara geçilir
1977	Plan Bürosu, Bakanlık temsilcileriyle bir Genel Görüşme düzenliyerek, Çevre Belediyeler'in Nazım Plan sorunlarını tartışır.
	Küçükçekmece, Avcılar Belediyeleri 1/5000 Nazım Planları onanır. *Kemerburgaz Belediyesi* Nazım Planı tartışmaya açılır.
1978	Danışma-Denetleme Kurulu, bu belediyelerin ve Yenibosna Belediyesi'nin 1/1000 Uygulama İmar Planlarını tartışmaya açar.
1978	**Haliç Çevresi Düzenleme Projeleri** yapılır.
1979	"***İstanbul Çevre Belediyeleri Gecekondu Islah ve Önleme Bölgeleri Sorunları***" konusunda, İmar ve İskân Bakanlığı, İller Bankası Genel Müdürlüğü, İl İmar Müdürlüğü, B.İ.N.P.Bürosu, Mücavir Belediyeler Plan Bürosu temsilcileri ve Çevre Belediyeler'in yetkilileriyle bir toplantı düzenlenir
	Küçükköy, Esenler, Güngören, Kocasinan, Sefaköy, Küçükçekmece ve Avcılar 1/5000 revizyonlar Bakanlıkça onanır. Bu planların 1/1000 kesin onanmaları ise 1981-82 arasında olur.

♣ İller Bankası 1971-1984 arşivi.

SONUÇ'ta:

a.Hazine arazileri ve tahsisli alanlar, kapitalist düzenin temel sonuçlarından biri olarak ürkütücü boyutlarda yağmalanır. Büyük arazileri ele geçiren arsa spekülatörleri, bunları 100-150 m2'lik parsellere ayırırlar ya da işçilere hisseli olarak, ucuz kapatmaya başlarlar. Böylelikle az nüfuslu 1.Kademe Merkezler'de, anormal yükselme/ firlamalar ortaya çıkar.

♣ Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

b.Tek katlı gecekondular yıkılır ve apartmana dönüştürülür. Ancak tek kat ve düşük yoğunluğa göre ayrılan sosyal donatı alanları, yüksek kat ve yoğunluklarda yetersiz kalır.

c.Belediyelerin gelir kaynakları durumundaki inşaat ruhsatları ve siyasilerin seçim yatırımları olan ruhsatsız ve kaçak yapılaşmanın tapulandırılması, bu dönemin önemli girdileridir.

Bunun sonucunda, planlar:

* Re'sen yaptırılan (İmar Yasası'na göre her belediye, kuruluşundan itibaren 5 yıl içinde bilâbedel İller Bankası'na İmar Planı'nı yaptırmak zorundadır) ve Bakanlıkça onanan modeller,
* Belediyelerce yaptırılan [(slah ve Önleme Planları) modeller,
* İşverence kendi prestijleri için yaptırılan (mevzii) planlar şeklinde sınıflandırılabilir.

d.Ulaşım ağına yakın işletmeler, ***Londra Asfaltı*** (E-5) üzerinde dizilirler. Bu dönemdeki işgücü potansiyeline bakılırsa, bu yatak zonları, yedek işçi depoları hüviyetini taşımaya devam ederler.

e.Makro ölçekte, kamu eliyle tahsis edilen alanlar da sonradan yavaş yavaş konut ve sanayi alanlarına dönüşür. Bunda en büyük rol, işveren-işçi sektörünün büyük oy potansiyeli taşıması ve belediyelerin militan bir tutum içinde davranmalarıdır. Öyle ki, bazı belediye başkanları, arsa sorunları yüzünden öldürülürler.

f.Büyük projeler, bireysel girişimle değil de kamu eliyle devreye konur. Finansman yetmediği zaman, uluslararası bankacılığın yardıma (Dünya Bankası gibi) koştuğu görülmektedir. Böylece, Dünya Bankası ve Uluslararası tekeller devreye girmeye başlıyacaktır.

g.Ancak, 1970 başlarında kurulan "***Toplu Konut Şirketleri***" üretime geçemezler, çünkü sistem oturmamıştır (Balamir ve sarp, 1982).

1970'ler yeni mimari sistemlerin devreye girmesine de önayak olmuştur. ***Renkli uzay kafesleri***, renklendirilmiş tuğla, renkli cam, dayanklı boya ve sıvalar, renklendirilmiş beton, çeşitli renkte plastik giydirilmiş metaller, cam takviyeli plastik, cam takviyeli beton malzemeler. (Onur ve Habib, 1995:44-45).

1960'larda yavaş yavaş başlıyan duvarlardaki renklenme, giderek duvar sanatının yeniden doğmasına neden olur. Üstelik bu renkler, duvardan yere de iner ve ***Çevre Tasarımcılar*** için dış mekânlar da renklenmeye başlar.

8.2.3.3.3.2.Kent peyzajı:

Arslan (1978:88), merkez dışında metropolitenin 33'e varan belediyelerden bir kısmının hâlâ plana kavuşamaması ve gelir talepleri dolayısıyla, göçedenlerin gelişi güzel yerleştirildiğine ve mücavir belediyelerin, önceden istenmeyen sanayie kucak açtıklarına değinir. Oysa merkez tarafından hazırlanan 1/25.000 BİNP çalışmalarında geleneksel ve tarihsel yerleşmelerin korunması, açık ve yeşil alanlara önem verilmesi, alternatif sanayi alanlarının belirlenmesi ve desantralizasyonu ile çevrelerinde kentsel alanların oluşturulması düşünülmüştür.

Bayraktar (1978:148) ise, yeşil alanlarla ilgili tüm önerilere rağmen, bunların uygulamaya geçmediğine, yerel olarak bunların gerçekleşmediğine de değinmekte; ***"Kent Peyzaj Planlama Örgütü"***nün kurulmasını önermektedir.

Çubuk vd. (1978:189), İstanbul'un mavi ve yeşil sistemi konusunda şöyle bir tesbitte bulunur:

1. İstanbul Boğazı – Kuzey Ormanları – Yûşâ Tepesi – Alemdağ – Terkos Gölü
2. Fenerbahçe Burnu – Kalamış Koyu – Kurbağlıdere – Altunizade – Küçük Çamlıca – Büyük Çamlıca,
3. Tuzla Yarımadası – Aydos tepesi – Kayışdağı – Ömerli Barajı,
4. Küçük Çekmece Gölü ve Su Toplama Havzası,
5. Büyük Çekmece Gölü ve Su Toplama Havzası,
6. Marmara adaları,
7. Haliç Bölge Parkı – Sular boyunca uzanan dar bant – Hipodrom – Alibeyköy Barajı – Kâğıthane bütünü.

Dönemin belediye başkanı Aytekin KOTİL, kentin peyzajını koruma projeleri konusunda şu bilgileri vermektedir (Kotil, 1978:XXXIV – XXXVIII):

- **Fenerbahçe/ Dalyan Koyu – Bostancı** arasında 30-80 m genişlikte bir yeşil koridor 3 yıl içinde gerçekleştirilecektir,
- **Üsküdar, Beykoz, Sarıyer, Beşiktaş** hazine arazilerinin yeşillendirilme projesi hazırlanmıştır,
- **Küçüksu – Beykoz** sahili yeniden düzenlenecektir.
- **Yıldız Korusu** halka açılacaktır.
- **Kalamış Koyu** 130 m doldurulacak, 50 m.si kumsal, 80 m.si yeşil band olmak üzere 80.000 m2 yeşil alan projesi gerçekleştirilecektir.
- **Florya** sahilinin 1,5 Km.lik kısmının doldurulacaktır,
- **İstanbul Kanalizasyon Projesi** için, Dünya Bankası DAMOK Projesi devreye konulacaktır.
- **Kadıköy**'de 19 pompa istasyonu ile atık sular denize verilecektir.
- **Kurbağlıdere**'nin kapatılması projesi gerçekleştirilecektir.

8.2.3.3.3.3.Kent imgeleri:

8.2.3.3.3.3.1.Sınırlar:

Çevre belediyeler, İstanbul Belediyesi'nin arkasında ikinci bir kuşak oluştururlar. Ancak Belediyenin Mücavir Alanı Sınırı ile bu belediyelerin alanları birbirine uymamaktadır. Sözgelimi Kemerburgaz Belediyesi'nin bir bölümü mücavir dışı kalmaktadır. Keza, bu belediyeler ile mücavir sınır arasında da geniş bir alan, mücavir saha olarak bulunmaktadır.

Bu arada sınır kargaşalıkları ortaya çıkar:

Tablo:8.62.Sınırlar ve idarî bölünmeler

İDARİ BÖLÜNME	SINIRLAR
Mücavir Belediyeler Muhtarlıklar	İstanbul Belediyesi sınırları dışında, Vilayet sınırları içinde kalır.
İskan Dışı Sahalar	İstanbul Belediyesi Mücavir sınırları dışında, Vilayet sınırları içinde kalır.

♣ Kaynak:

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.3.3.3.3.2.Bölgeler:

Tablo: 8.63. Bölgeler

SEKTÖRLER	ÇALIŞMA ZONU	OTURMA ZONU
İmalat/Küçük Sanat/Sanayi	Bayrampaşa, Sefaköy	Bayrampaşa
İnşaat	Avcılar	Kocasinan
Ticaret	Esenler	Esenler
Hizmetler	Kocasinan	Avcılar

* Kaynak: İller Bankası.....Analitik Çalışma Raporları (1970-80)

8.2.3.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

Yerleşmeye ve yol geçirilmesine elverişli geniş düzlüklerin azlığı, şehrin kuzey mahallelerinin kuruluş ve son yüzyılda gelişmesi üzerinde önemli rol oynamıştır. Galata çekirdeği ***Cadde-i Kebir*** (İstiklâl Caddesi) – **Taksim – Harbiye –Şişli – Levent** yönünde dar bir alanda topoğrafyaya uygun bir yol ağ şeması oluşturarak yayılmıştır. Bu is, ona katılan yollardan akan trafiğin yük bindirmesine ve tıkanıklıklara neden olmaktadır. Keza aynı şekilde **levent – Etiler – Gültepe'**den gelen kısa yollar, **Büyükdere Caddesi** üzerinde aynı etkiyi yaratmaktadır. Dik yamaçlara doğru yapılan konut alanları da, merdivenli sokakları oluşturmaktadır (Erinç, 1974-77:11).

Otomobil, kent yaşamına girince, tüm yaya yollarını, sokak ve caddeleri işgal etmeye başlar. Bunun sonucunda alışveriş merkezleri ile birlikte yaya yol ve geçitleri de yeraltına kayar. Tüm düzen ve en iyi alanlar, bu kez otolara göre yeniden planlanır. Dönemin en ünlü bağlantısı, ***Boğaziçi Köprüsü'dür.***

8.2.3.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

Günur (1991:231) Eski kentin açık pazar meydanlarının, "**sanayi**" ve "**ticari**" yönetim gökdelenlerinin yeraldığı iş merkezlerine yerlerini bırakmalarını, tarihi doku karşısında yeni kent hizmetlerinin karmaşıklığının ve yeni sosyo-ekonomik yapının kent fizik mekânındaki yansıması şeklinde yorumlamaktadır.

8.2.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal yapılar:

Sosyal Yapı'daki nirengiler, **Taksim** ***Opera Sarayı*** Yangını, **Haydarpaşa** önlerinde 10 yıla yakın batığı kalacak olan ***Indipendenta Tankeri*** ve ***Abdi İpekçi***'nin öldürülmesidir. Mekân organizasyonundaki nirengiler ise, mevcut odaklara ilaveten, ***Boğaziçi Köprüsü***, onarılarak hizmete giren ***Atatürk Kültür Merkezi*** ile ***çelik üst geçitler*** ve ***ticari gökdelenler***'dir..

♣ Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Pafta:17.1970-80 İstanbul il ve ilçeleri mücavir sınırları

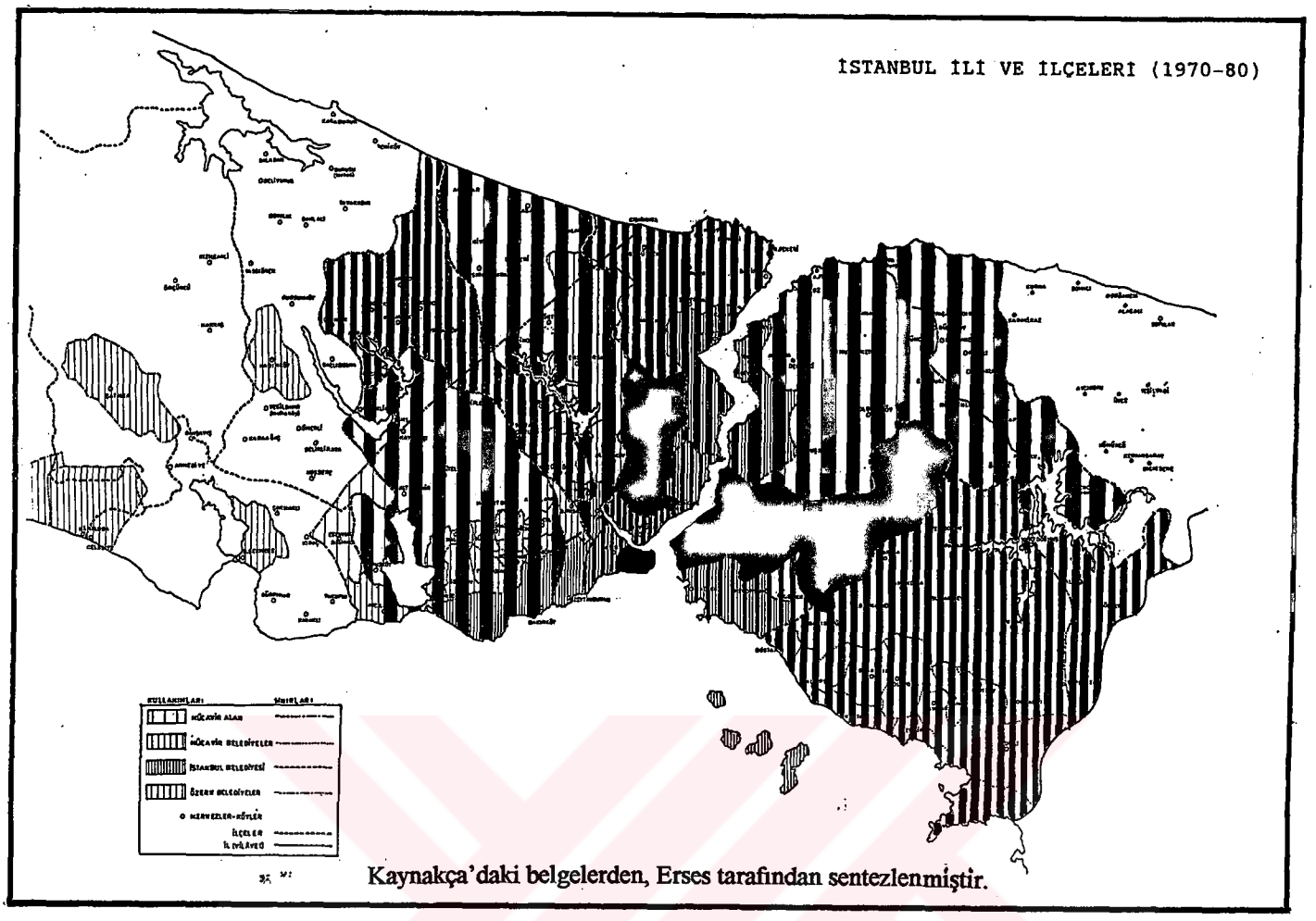

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

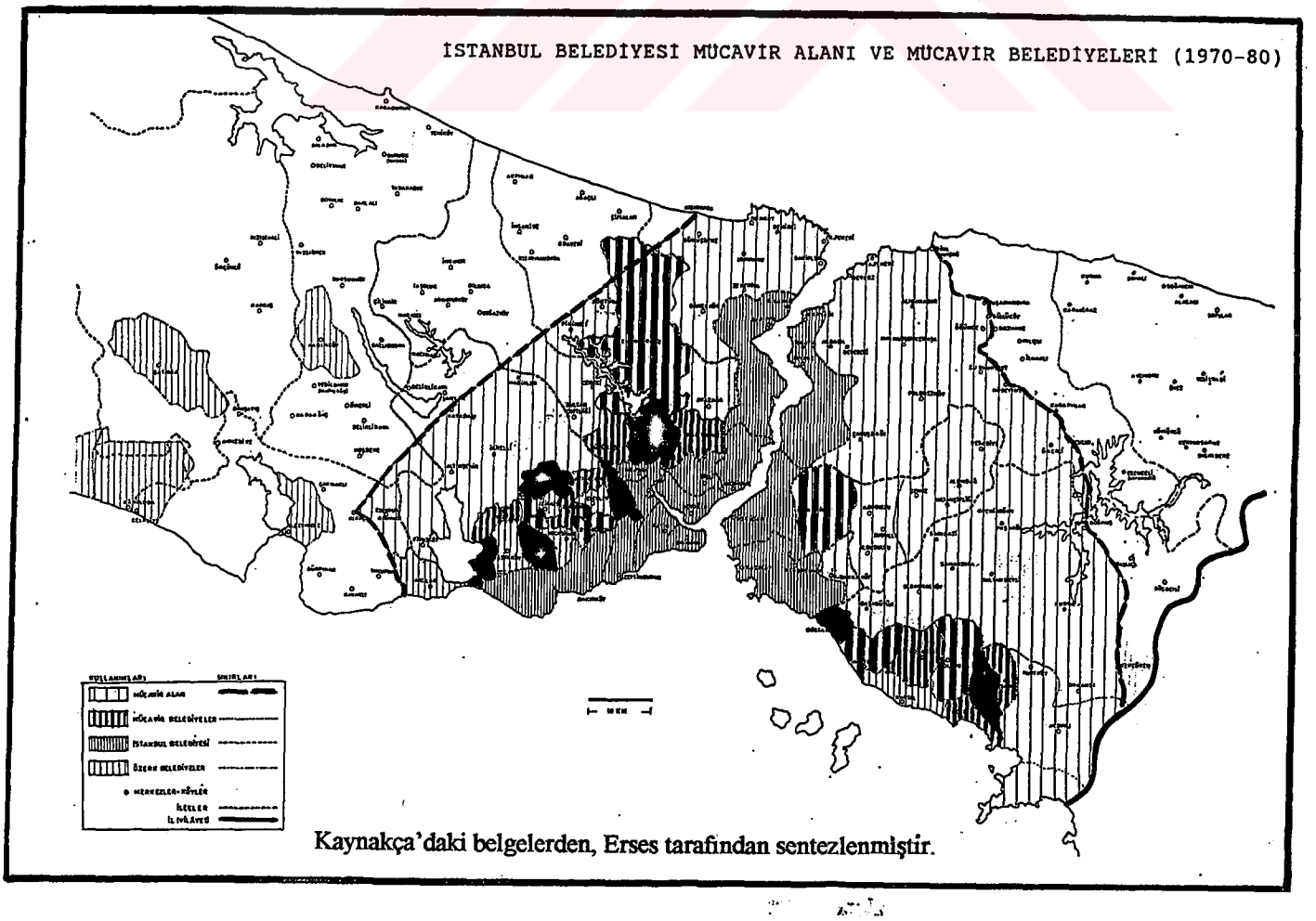

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

8.2.3.3.4.Sonuç: 1970-80 Dönemi kimliği

8.2.3.3.4.1.Coğrafi kimlik:

İstanbul'un coğrafi kimlik elemanlarından sis ve Boğaziçi akıntısının neden olduğu olaylardan biri daha yaşanır. Boğaz akıntısında çarpışan iki gemi yanmaya başlar ve biri sürüklenerek Haydarpaşa önlerinde batar. Patlamalar dolayısıyla, çevre binalarda hasar yaratır.

8.2.3.3.4.2.Sosyal kimlik:

İstanbul'un tüm geçmiş kimliklerine, baskın karakterde ***Yoğun Göç Alan Kent Kimliği*** de eklenir. Bunun sonucunda, kentin mutena semtlerinin hemen yanında, göçedenlerin oluşturdukları mahalleler görünür. Özellikle Batı Yakası belediyelerinde, bu yasadışı yerleşimlerin yasallaştırılabilmeleri için başlatılan planlama çalışmalarının da, göçün hızı karşısında yetersiz kaldığı görülür.

8.2.3.3.4.3.Yapma kimlik:

Piyalepaşa Bulvarı ve **Mecidiyeköy** cıvarında holdinglere ait prestij binalar görülmeye başlar. Buna, bazı resmi dairelerin bölge müdürlüklerinin prestij yapıları da eklenir.

8.2.3.3.4.4.Sonuç:

İstanbul, Türkiye'nin en fazla göç alan ***toplama kent merkezi***, ***ticaret / küçük sanatlar (imalat) / sanayi merkezi***, ***büyük holdingler'in merkezi***, boğaz geçişi dolayısıyla ***askeri/siyasi stratejik*** konumda bir merkez, ***Türkiye'nin kültür/ sanat/ eğitim merkezi*** ve İslâmî Kutsal Emanetler'in ile Ortodoks Patrikhanesi dahil 7 ayrı cemaatin ***inanç merkezi*** olarak, **Mozaik Kimliği**'ni sürdürmektedir.

8.2.4. 1980 - 1990 (Toplu Konut/Girişimci Planlama ve Özerklik) **Dönemi:**

8.2.4.1.Coğrafi kimlik:

8.2.4.1.1.Fiziksel yapı:

Teknolojinin artmasıyla ve benzinin ucuzlatılmasıyla devreye girip gelişen karayolları taşımacılığı, minibüs özel taşımacılığı, Batı Yakası'nda önemli değişimlere ve bozulmalara neden olmuştur.

8.2.4.1.2.Biyolojik yapı:

Orman ve yeşil alanlardaki bozulmalar, arsa talepleri ve konuta dönüşmesi, giderek ekolojik sistemde bozulmaları gündeme getirir. Saatçioğlu (1978:XXIII), birçok insan için yeşil alan dendiğinde orman, diğer ağaç toplulukları ve ağaççа zengin türlü karakterdeki yeşil alanlar ile doğa'nın aynı anlamda düşünüldüğüne değinerek; yeşil alanlardan uzaklaşan kent insanının ruhsal ve bedensel rahatsızlıklara uğradığını vurgulamaktadır. Bu rahatsızlık, aile geçimsizliğinden iş uyumsuzluğuna ve sokak gösterilerinden sınıfsal kargaşaya kadar toplumda kendini göstermeye de başlar.

Biyolojik yapıdaki başka bir tehlike de, artan nüfus ve denetimsiz atıkların denizi giderek kirletmesi sonucu, deniz ürünlerinde görülen azalma ve bazı türlerdeki eksilmedir.

8.2.4.1.3.Arazi kullanma ve koruma

Artık İstanbul dendiğinde, ilk kuruluşunun yüzlerce misli büyüklüğünde (İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'yi de içine alan), doğuda **Gebze**, batıda **Selimpaşa** ile birleşmiş, **Boğaziçi** boyunca Karadeniz'e tırmanan, güneyde (idari olarak) **Yalova**'ya uzanan dev bir ahtapot düşünülmektedir. Ancak yine de coğrafi kimlik elemanları dendiğinde akla gelen değerleri, özellikleri değişmemiştir: **7 Tepe, Haliç, Boğaziçi, Adalar..**

Giderek artan Toplu Konut yerleşmeleri, kendilerine ***Bahçeşehirler*** kurarken, kentin yeni alanlarında gelişmesini yönlendirmektedirler. Kentin yeni yeşil alan ihtiyacı ise, denizden

doldurulan sahil şeritleri ile sağlanmaya çalışılmıştır. Keza Girişimci Planlama ile fonksiyon değişikliği yaratılan bazı bölgelerde de [**Kazlıçeşme**,..gibi] geniş park ve dinlence alanları düzenlenir. Bu açıdan 1980'ler *dolgu alanlar'la yeşil kazanma* dönemi olarak da tanınır.

Turizm Teşvik Yasaları doğrultusunda, İstanbul'un yeşil alanları üzerinde Turistik Oteller yükselmeye başlar; ***Çırağan*** [sarayın restorasyonu ve otel ilavesiyle], ***Swiss, Conrad, Movenpick*** otelleri vb.. ortaya çıkar.

Her ne kadar İstanbul bir liman kenti olsa da, toplu taşımacılık ve bireysel otomobillere teşvik sonucu, topoğrafyasına müdahaleler kendini gösterir. Araba vapır seferlerinin yetersizliği ve iki yaka arasında çalışma/oturma ilişkisi, Boğaz'da 2 köprünün ortaya çıkmasına neden olur. Bu geçişlerin köprü ile mi, yoksa tünel ile mi olacağı ise ayrı bir tartışma konusudur. Ayrıca deniz taşımacılığı ihmal edilerek, sahil boyu iskelelerin kullanımı yerine, gerek Boğaziçi'nde gerekse Haliç'te kazıklı yollar inşa edilir.

Kentin coğrafi yapısından kaynaklanan manzarası dolayısıyla, batı yakasında yoğun olmak üzere Boğaz sırtlarında yapılaşmalar görülür.

8.2.4.2.Sosyal (beşerî) kimlik:

8.2.4.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

8.2.4.2.1.1.Tarihsel yapı:

Tablo:8.64.Ülke siyasi olayları

TARİHİ	OLAYLAR
12.09.1980	Partiler arası uyuşmazlıklar, iktidar kavgaları, koalisyon denemeleri ve tutarsızlıklar sonucu tarihinde bir kez daha askeri idare devreye girer. Bu kez, yönetimin başıda ***Org. Kenan EVREN*** vardır. Hava-Deniz-Kara ve Jandarma Komutanlarından oluşan cunta, ülkenin idaresine el koyar.
27.10.1980	***Bülent ULUSU*** başkanlığında karma bir kabine kurdurulur.
	Büyükkent Belediye Başkanlıkları'na da ordu komutanları getirilir. Parti başkanları ***Süleyman DEMİREL, Bülent ECEVİT, Alpaslan TÜRKEŞ*** ve ***Necmettin ERBAKAN*** tutuklanırlar. Yeni hükümet arayışları içinde çalkalanan Türkiye'nin 7.cumhurbaşkanı ***Org.Kenan EVREN***'dir Eski partiler kapatılır ve tekrar açılmaları yasaklanır. Yeni kurulan partiler arasında, ordudan ayrılan komutanların kurdukları partiler de vardır. Eski siyasilere süresiz seçim yasağı konur.
1983	Sonuçta yeni kurulan Anavatan partisinin lideri sivil bir bürokrat olan ***Turgut ÖZAL***, kabine kurmakla görevlendirilir. ***Kenan EVREN*** de, Türkiye'nin 7.cumhurbaşkanı seçilir. Yeni yönetim'in temel felsefesi, herşeyi biran önce bitirebilmek için "**Yap-İşlet-Devret**" modelinin uygulanmasıdır.
1987	Referandum ile, eski partilerin ve başkanlarının siyaset yasağı kaldırılır.
1988	***Turgut ÖZAL*** II.kez kabine kurar
31.10.1989	*Kenan EVREN*'in cumhurbaşkanlığı süresinin bitiminden sonra, ***Turgut ÖZAL*** Türkiye Cumhuriyeti'nin 8.cumhurbaşkanı olur

♣ Kaynak: TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998)

♣ Adı geçen belgeden Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.65.İstanbul'un sosyal/siyasi olayları

YILI	OLAY
1980	***TARİŞ*** olayları ve dükkan kapatma eylemleri.
1980	Haliç-**Fener**'de kimyevi madde deposu ile birlikte, 46 ev, 3 fabrika yanar.
	Kızıltoprak'taki ***Ahmet Paşa*** Köşkü yanar.
	Boğaz trafiği sağa alınır.
	İtalyan tanker ile Romen yük gemisi **Boğaz**'da çarpışır, can kaybı olur.
	Ataköy'de bir taverna yanar ve 21 kişi can verir.
	Beylerbeyi'nde ***İsmail Hakkı Efendi*** Yalısı yanar.
1982	***Orient Express*** İstanbul'a sefer düzenler, **Sirkeci**'ye gelir.
	Laleli ***Washington Otel***'de yangın çıkar, can kaybı olur.
	Anadolu Medeniyetleri Sergisi açılır.
	Taksilere ilk kez taksimetre takılır.
	Haydarpaşa Lisesi, tekrar Tıp Fakültesi olur.
	Yeşilköy'de yeni bir terminal binası açılır.
	İlk böbrek nakli ameliyatı yapılır.
1984	Yerel seçimlerde İstanbul Belediye Başkanlığı'na ***Bedrettin DALAN*** seçilir.
	Sebze ve ete narh konur.
	Yeşilköy Hava Alanı'nın adı, ***Atatürk Hava Limanı*** olarak değiştirilir.
1985	Sel baskınları kenti allak-bullak eder.
	Boğaz'da ***Meltem*** hücumbotu ile ***Sovyet*** savaş gemisi çarpışır, 5 denizci şehit olur (24.09.85).
	Cağaloğlu'nda ***İMKB*** açılır (12.12.85).
	Eminönü Hali, **Bayrampaşa**'ya taşınır.
	Bebek Belediye Gazinosu yıktırılarak, yeri Yaşil Saha olur.
	Kandilli Kız Lisesi (***Adile Sultan Sarayı***) yanar.
	Siyasi/ekonomik sorun olan ***Indıpendenta*** batık gemisi çıkartılır.
1986	Son padişahlardan V.Mehmet Reşat'ın Paris'te ölen torunu ***Ömer Fevzi OSMANOĞLU,*** özel izinle, Eyüpsultan'daki Sultan Reşat Türbesine defnedilir.
	Türk Kadınını Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı, Yıldız Sarayı **Hasbahçe**'de Osmanlı Dönemi kostümleri ve dekoru ile bir balo verir.
	Büyükada'da orman yangını çıkar.
	İstanbul – Pekin (Çin) uçak seferleri başlar.
	Cibali Tütün Fabrikası yanar.
1987	Şiddetli soğuklar sonucu, kar kalınlığı 1 m'yi bulur, hayat felç olur.
	İMKB, **Karaköy**'deki yeni binasına taşınır (Kasım 87).
	Harbiye Spor ve Sergi Sarayı, Lütfi Kırdar Kongre Salonu'na çevrilir.
1988	***Fatih Sultan Mehmet Köprüsü*** açılır (03.07.1988)
	Savarona gemisi, bir Japon Firmasına, restore et-işlet-devret sistemiyle kiralanır.
	İMKB ***Takas ve Saklama Merkezi*** kurulur (Temmuz 89)
	Beyoğlu, CUMOK Kitap sergisi kundaklanır, yüzlerce kitap yanar (26.08.1989)
	Boğaziçi Yasası, Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilir (03.10.1989)
1989	Deniz kirliliği nedeniyle, **Pendik, Kartal** ve **Kadıköy** sahillerine, binlerce ölü balık vurur (06.11.1989)
	Cağaloğlu, *Basın Müzesi Sanat Galerisi* saldırıya uğrar: Kadın Başları/Bale/ Karikatür türünde 150'nin üzerinde eser tahrip edilir.

♣ Kaynak: TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998), Sentez.

♣ Adı geçen belgeden Erses tarafından tablolaştırılmış ve güncel olaylar ilave edilmiştir.

8.2.4.2.1.2.Kültürel Yapı:

1980 sonrasında ***post-modernist*** ve ***post-fordist*** akımlar olanca şiddeti ile uygulanır. Bunun sonucunda cephelerde mor, turkuvaz, gri, pembe, acı yeşil, kırmızı, acı sarı renkler ortaya çıkar (Onur ve Habib,1995:45). Yüzyıllar sonra, binalar keskin renklerle kendilerini kent içinde adeta yeniden belirler gibidir.

Yüksek prestij binalarda ise, güneş yalıtımını da sağlayan koyu renkli veya mavi,gri,lacivert cam/plastik karışımı yüzey kaplamaları yer almaktadır. Gün ışığında gökyüzünü yansıtmaları dolayısıyla da bu binalar son derece hafif görünmektedirler.

8.2.4.2.1.3.Demografik yapı

1980 nüfus sayımına göre İstanbul 4.741.890 kişidir. Türkiye içindeki nüfus payı % 10.6, kentsel nüfusu % 61.5, kırsal nüfusu % 38.5'dir.

Tablo: 8.66. Kentleşme oranı

YIL	Kent Soylu/Kentli Nüfusu
1970	% 72.90
1975	% 67.80
1980	% 61.30
1989	% 50.77

Kaynak: ♣ Sentez

DPT tahminlerine göre 1987'de 16.5 milyon insan çalışmaktadır.

Tablo: 8.67.Sektörlerde çalışan sayısı

ÇALIŞAN SAYISI	SEKTÖR		ÇALIŞAN SAYISI
9.400.000 kişi	TARIM		
7.100.000 KİŞİ	KENTLERDE	SANAYİ	2.200.000 kişi
		HİZMETLER	4.900.000 kişi

♣ Kaynak: Karayalçın (1987:82)

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

♣ Karayalçın'ın belgelerinden, Erses tarafından sntezlenerek tablolaştırılmıştır.

Keza Kentlerdeki bu Sanayi ve Hizmet sektörlerinde çalışanların 3 milyon kadarı işçi, gerisi memurdur. İşçilerin de içinde resmi kayıtlara göre % 63'ü örgütlü'dür.

İstanbul, 1950'lerden beri göçedenlerin 2. ve 3.kuşak çocuklarına konaklık etmektedir. 1960'larda Karadenizlilerce "***İnşaat sektörü***" baz alınarak sürdürülen göç, 1980'li yıllarda Doğu-Güneydoğu Anadolulların "***terör***" temelli göçüyle doruklara ulaşınca; İstanbul'un demografik yapısındaki değişim, yerel yönetimleri ele geçirmelerine olanak sağlamıştır. Çevre Belediye Başkanlıkları kadar, ilçe ve hatta Anakent Belediye Başkanlıkları dahil, göçedenlerce yürütülmeye başlanmıştır.

1960'ların ikinci yarısından itibaren Avrupa'da çalışmaya giden ailelerin bir kısmı, emeklilik kazanarak Türkiye'ye geri dönüş yaparken, bir kısmı da gittikleri ülkelerde kalmışlardır. Dönenlerin büyük kısmı, yaşam standardı olarak İstanbul'da yerleşmeyi yeğlemişlerdir. Bunların özellikle Avrupa'da doğan çocuklarının adaptasyonu ise ayrı bir sorun yaratmıştır. Dış ülkede geçen süre, ailenin geleneklere bağlılığı gibi konuların çocuklara etkisi baskın olmuştur. Yüksek tahsilli ailelerin çocuklarındaki kimlik bölünmesi, giderek toplumsal yapıda da kendini fark ettirmiştir (Karahan,1984).

Seçim yatırımlarıyla tahribedilen İstanbul'un sorunları, Türkiye'nin sorunları anlamını taşımaktadır; çünkü yüklü bir göçü sırtında taşımaktadır. Bir dönemlerin sürgün metoduyla iskan edilen imparatorlukların başkenti, artık önlemler alınsa da önüne geçilemez bir hızla büyümekte, insanları kendi ne çekmektedir. Bunun sonucunda, daha da büyümekte, büyüdükçe iş imkanları açılmakta, açıldıkça göç almaktadır. Anakentlerle ilgili çıkarılan yasaların temelinde İstanbul'un çözümü yatmaktadır. Öte yandan 1986'da yapılan bir istatistiğe göre, son 2 yıl içinde İran'dan İstanbul'a 1 milyon kişi daha gelmiştir.

8.2.4.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

8.2.4.2.2.1.İdari/Politik yapı:

a.Yönetim:

1980-90 döneminde Siyasi partiler kentleşme politikalarında henüz tam bir fikre sahip değillerdir. AP için "***Merkez-Köy***", MHP için "***Tarım-Kent***", CHP için "***Köy-Kent***" projeleri revaçtadır (Altaban,1982).

Bülent Ulusu Hükümeti 'nin programında ise kentleşme ile ilgili şu maddeler yeralır: (12.9.1980)

* Yeni yerleşim alanları açılarak arsa spekülasyonu önlenmelidir,
* Gecekondu bölgelerinin hızla ıslahı ve kentle bütünleşmesi sağlanmalıdır,
* "***Milli Konut Politikası***" doğrultusunda ***ucuz*** ve "***Toplu Konut***" yapımı teşvik edilmelidir
* Kıyıların halka açılması konusunda gereği yapılmalıdır.

Görüleceği üzere, bu programdaki "***Milli Konut Politikası,*** 1974 ***Bülent ECEVİT***'in "***Ulusal Konut Politikası***" ile " 1977 ***Süleyman DEMİREL***'in "***Milli Mesken Planı***" ifadelerinin bir kompozisyonu durumundadır.

İstanbul'un uzak mücaviri **Çatalca**'da Serbest Bölge kurulurken, **Yenibosna**'da da geniş bir alan, Dünya Ticaret Merkezi olarak projelendirilir (Toker, 1992). Ancak bu, giderek "Su Havzaları" sorununu ve Çevre Bakanlığı ile İstanbul Belediyesi'ni karşı karşıya bırakacaktır. Çünkü 1980'ler aynı zamanda "***Çevre Bilinci***"nin ortaya çıktığı dönemdir.

Tablo: 8.68. Ulusal nitelikte kararlar

TARİH	YASALAR/ YÖNETMELİKLER
1980-84	4 kez "***İmar Affı***" çıkartılarak, kaçak ve ruhsatsız yapılaşma, yasallaştırılmaya çalışılır.
8.7.1981	Anayasanın 57.maddesi gereği 2985 sayılı "***Toplu Konut Yasası***" çıkarılır. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi kurularak, geliri, Bütçe dışı kaynaklardan sağlanır. Böylelikle İmar Planları'nın yerini mevzii olarak planlanan "***Toplu Konut Alanları***"nın alacağı yeni bir döneme girilir.
1983	Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı ***İdaresi***, Kredi vermeye başlar.
1.12.1984	/3086 tarih/sayılı ***Kıyı Kanunu ve Yönetmelikleri*** çıkartılır.
3.11.1985	/3194 tarih/sayılı ***İmar Kanunu ve Yönetmelikleri*** çıkartılır.

* Kaynak: Sentez

b.Belediyecilik Çalışmaları:

Bu dönem "***Kaçak***" yapılaşmanın, "***Gecekondu***"laşmanın ve de "***Af Yasaları***" ile tüm hataların yasallaştırıldığı dönemdir (Köksal ve Kara, 1989). Çünkü İstanbul Belediye Meclis Üyeleri de, köken olarak "***kitle göçü***"nün temsilcileridir ve kentte kalabilmenin yollarını ararken, kentten beklentileri de diğer gruplara göre çok daha fazladır..

Tablo: 8.69. Belediyecilik çalışmaları

TARİH	ÇALIŞMALAR
29.07.1980	Yıllardır üzerinde çalışılan ve bir türlü toparlanamıyan Büyük İstanbul 1/50.000 Nazım Planı onanır. Tüm çabalara rağmen, makro kararlar üretecek olan bu plan, ne yazıkki gelişmelerin ardında kalmış ve tam olarak uygulanamamıştır.
12.09.1980	İstanbul, 1.Ordu ve İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı'nın emrine verilir ve Belediye Başkanlığı'nı bir General üstlenir. Askeri idare, İstanbul'un planlama çalışmalarını düzeltmeyi tasarlarken, ne yazıkki sıkıntısı sonradan çekilecek ödünler vermiştir.
11.12.1980	/17187 tarih/sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 34 no'lu ***Milli Güvenlik Konseyi*** Kararı, büyük kentlerin çevresindeki belediyelerin Ana Belediyeler'e bağlanmasını öngörür.
09.02.1981	/57 tarih/sayılı 1.Ordu ve İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı bildirisi ile, İstanbul çevresindeki 26 belediye, İstanbul Belediyesi'ne bağlanır. Böylece 14 şube müdürdüğü, 23 şube müdürlüğüne yükselir.
1981	**Dolayoba, Ümraniye, Halkalı, Yeşilbağ, Şile** Belediyelerine ait 1/5000 Nazım Planları, Danışma-Denetleme Kurulu'na sunulur.
11.03.1983	/81 tarih/sayılı 1.Ordu ve İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığının bildirisi ile, İstanbul ili içindeki 22 köyün Tüzel Kişiliği kaldırılır ve İstanbul Belediyesi'ne bağlanır.

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

1983	Çevre belediyelerin tekrar merkeze bağlanması çalışmalarına geçilir. Bu konuda pek çok kurum ve kuruluştan görüş alınır. İller Bankası İstanbul Mücavir Belediyeler Plan Bürosu Başuzmanlığı görüşü de çevre belediyelerin ortak bir idare altında toplanması "***Metropoliten Hizmet Birliği***"nin kurulması yönündedir
	Büyükşehir Belediyesi tarafından 1/5000 Nazım İmar Planı yapılır; ilçe belediyeler de 1/1000 uygulamalara geçerler. Ancak bunlar Nazım Plana uymadıkları gerekçesiyle reddedilirler.
1983	***Boğaziçi İmar Müdürlüğü kurulur***. Askeri Yönetimce Boğaz planlamasına el atılır ve gerek İller Bankası İst.Müc.Bel.Pl.Bürosu, gerek İl İmar, gerekse belediyeden düzenlenen yeni bir ekip, konu üzerinde çalışmaya başlar. 4 ay içinde Boğaz Planlaması biter ve tasdik edilir. Bu planda ***Boğaz Öngörünümü*** ve **Geri Görünümü** olmak üzere iki farklı kabul ve yoğunluk getirilir. Bu, 600.000 konutluk spekülasyon, 3 milyon ilave nüfus ve yeni Boğaz Köprüsü demektir. Sonuçta 2960 sayılı Boğaziçi Yasası çıkartılır.
18.1.1984	/2972 tarih/sayılı yasa ile İstanbul "***Metropol=Anakent***" olarak kabul edilir.
23.3.1984	/18350 tarih/sayılı yasa ile de ***Federatif Yönetim biçimi*** devreye girer. Tüm çevre belediyeler, yerel planlama olarak özerk, nazım plan olarak Anakent'e bağımlı hale getirilirler. Böylece, Uygulama Planlarını ister kendileri, kendi oluşturacakları planlama departmanı ile, isterse ihale ederek kendi finansmanları ile yaptıracaklardır.
1984	Askeri Yönetim Boğaz'a konan inşaat yasağını deler. **Küçük Çamlıca** önce ***Milli Park*** ilan edilir, sonra da Belediye'ye finans kaynağı olarak feda edilir. Sonuçta Boğaziçi hızla iskana açılır, villalar boy göstermeye başlar..
1984	**Çatalca** 1/5000 Nazım Planı, **Kirazlı-Güneşli-Yeşilbağ** 1/1000 Uygulama İmar Planları, **Çatalca** 1/1000 Uygulama İmar Planı Danışma-Denetleme Kurulları toplanır.
1985	Mücavir Belediyelerin Anakent'e bağlanması dolayısıyla, İller Bankasınca kurulmuş olan ***Plan Bürosu*** işlevini yitirdiğinden lağvedilir. Yerine özerk belediyelere hizmet götürmek üzere ***İller Bankası 1.Bölge Müdürlüğü***'ne bağlı ***İmar Planlama Şube Müdürlüğü*** ihdas edilir. Bu kuruluş tarafından, İstanbul İli'ne bağlı belediyelere de hizmet verilir. **Hadımköy** 1/5000 Nazım ve 1/1000 Uygulama Planı ile **Selimpaşa** 1/1000 6 etaplı İmar Planı çalışmaları İller Bankası İstanbul Mücavir Belediyeleri İmar Planlama Bürosu'nun son hizmetleridir. **Hadımköy** ve **Selimpaşa**'nın özerk Belediyeler olması dolayısıyla, İller Bankası İmar Planlama Şube Müdürlüğü olarak, çalışmalar sürdürülür.
1986	**Çatalca Kaleiçi** Planı ve İmar [Revizyon+ilave] planı belediyesince onanır. **Hadımköy** [Revizyon+ilave] planı belediyesince onanır.
1987	**Halkalı** 1/5000 Toplu Konut Projesi hazırlanır. 900 Ha'lık alanda 40 bin konutluk büyük bir projedir. Belediye'nin İmar Planlarını ise İller Bankası (1981) yapmıştır. **Şile** [Kumbaba] ilave planıyla **Selimpaşa** plan etapları belediyelerince onanır. **Halkalı** 1/5000 ***Toplu Konut Projesi*** hazırlanır. 900 Ha'lık alanda 40 bin konutluk büyük bir projedir. Belediye'nin İmar Planlarını ise İller Bankası (1981) yapmıştır.
1988	***Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu*** tarafından, kentin ***1/50.000'lik Nazım Planı***, Bakanlığa tasdik ettirilir.Ancak Anakent yönetimi,bu planı yok farzederek özerk çalışmasını sürdürür.

Kaynak: ♣ Sentez

♣ Kaynakça'daki raporlardan, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

8.2.4.2.2.2.Askeri yapı:

1980 askeri darbesi, yüzyıllarca süren askeri müdahalelerin de sonuncusu gibidir. Askeri Disiplin, müdahaleden ziyade, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Genel Kurmay Başkanı ve ordu komutanları ile Başbakan ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşan "***Milli Güvenlik Kurulu***" çalışmalarına ve tavsiyelerine özen gösterir.

8.2.4.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

1980'lere doğru ekonomiye egemen olan güçlerin en önemli sorunu "***finansman***"dır. Bu yüzden petrole ve dolara indeksli ülkelerde önceleri hızlanan yatırımlar, 1985'lerde giderek darboğaza girince yeni gelişen ülkelerde ortak girişim arayışları başlıyacaktır. Konut,ticaret ve sosyal konut yapılaşması, ülkelerin kendi bütçeleri ile gerçekleştirilirken; enerji, ulaşım, altyapı, kentsel donanım, modern tarım ve sanayi tesisleri gibi büyük sermaye isteyen kuruluşlar için dış finansman kaynaklarına gerek duyulacaktır. Bu ise kredi sağlayan ülkelerin yapımcı firmalarına da yeni uluslararası pazarlar yaratmış olacaktır (Babüroğlu, 1987:41).

Batı ile etkileşim içindeki gelişmekte olan ülkeler arasındaki Türkiye' de de, sanayiin sermaye birikimi ve yatırımlarda tıkanmalar başlamıştır. Bu ise 24 Ocak kararları ile başlayan ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine dayanan ikinci bir düğüm çözümünü ortaya çıkarır.

8.2.4.2.2.3.1.Konut/İnşaat sektörü:

Bu sistematik içinde inşaat sektörü, İstanbul içinde, mevcut binaların yıkılıp kentin doyma nüfusunu biraz daha zorlayıcı, astronomik rakamlara ulaşan (boş arsa kalmadığından dolayı) daire fiyatlarıyla, daha konforlu, lüks, daha daha lüks daireler şeklinde alıcıya sunulmaktadır.

1970 başlarında devreye giren ve başarısız olan "Toplu Konut şirketleri" 1980'lerde yeniden reklama başlarlar ve "herkese konut" vaad ederler. Bunlar "Kent Yapımcı" şirketlerdir. Hem faiz körüklenir, hem de konut sektörüne büyük para yatırılır (Altaban,1982).

Ülkemizde toplu konuta nicel yaklaşıldığına değinen Çinici (1991:179), konuyu şöyle ele almaktadır:

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

* Toplu Konut kavramı, belli sayıda konutun biraraya gelmesi olarak algılanmakta; ortak kullanım biçimleri, mülkiyet, planlama-uygulamada yöntem ve örgütlenme, ortak yönetim ve işletme.. konularına inilememektedir.

* Toplu Konut denince, ***Osmanlı*** "***Sıraevler***"i ve **Ankara** "***Bahçeli-Güvenevler***" örnekleri dışında, yüksek konutlar kastedilmektedir.

1985'den sonra 510.000 kişiyi barındıracak 266 Toplu Konut üzerinde araştırma yapan Çetiner ve Unutmaz (1991) ise, ***Beyoğlu-İstanbul-Anadolu Yakası***'nda 11 belediye ve 105.168 konut üzerinde yaptıkları incelemede, 72.799 konutun lüks, 32.369 konutun standart koşullarda olduğunu saptamışlardır. Bunlar, yüksek gelir gruplarına hitabeden ve 100 m2 < Büyük konutlardır.

Sonuç ise üzücüdür:

1.TAKS/KAKS yüksektir. KAKS 1,5 - 2 bulunmuştur.

2.Parçacıl planlama yapılmıştır.

3.Silüet bozukluğu ortaya çıkmıştır. 8 katın üzerinde binalardır, ki Çinici'nin görüşlerinin rakamsal ifadeleridir.

Bu yüzden de:

a.Nüfus bindirilmiştir,

b.Yoğunluğa karşın yeterli donanım yoktur.

c.Şehirsel tasarımda telafisi güç sonuçlar doğurmuştur.

Bu tür lüks yapıların temelinin 1950'lerde apartıman olayı ile atıldığına değinen Işık (1991:47) ise, Apartmanlaşmanın, Türkiye koşullarında hayatta kalabilmesi için lüks konut üretimine dönüştüğünü vurgulamaktadır. 1980 sonrası ekonominin dışa açılması ve alınan tedbirlere karşı üretici, varlığını sürdürebilmek için daha lüks ve daha pahalı konut üretmek zorunda kalmıştır.

8.2.4.2.2.3.2.Ticaret sektörü:

İstanbul'un ticaret yaşamı devam etmekte, yine haftalık pazarlar çeşitli semtlerde kurulmaktadır. Her ne kadar bir zamanların "***Salı Pazarı***" gibi, "***Perşembe Pazarı***" da yıkıma uğradıysa da, yeni pazarlar ortaya çıkacaktır: "***Polonya Pazarı***", "**Rus Pazarı**"..gibi. İstanbul sadece Anadolu'dan

göç almakla kalmaz, çeşitli ülkelerde eziyet çeken Türkler'e de kucak açar; sonuçta bu aileler varları - yokları ile [yatağını arabasına atan soluğu İstanbul'da alarak] **Laleli-Aksaray** cıvarındaki ucuz otellere yerleşirler. Bulgaristan, Çekoslavakya, Romanya, Polonya göçmenleri bu civarda otururken, Pakistanlılar da 300 cıvarındaki **Sirkeci** otellerinde barınırlar. Sonuçta ucuz doğu bloğu eşyalarının satıldığı, **Vezneciler-Beyazıt-Mercan** istikametindeki pazarlar, geçici/gezginci:: izinsiz ve kaçak malların satıldığı **Tahtakale** pazarı ise, devamlı kurulan bir pazar olur.

8.2.4.2.2.3.3.Sanayi sektörü:

12 Eylül 1980 ihtilâli, ekonomik krizi atlatamayan sanayilerin tıkanıklığını gidermede yardımcı olur ve ihtilal sonrası kurulan hükümetler, sermaye piyasasına yeni yatırım alanları ararken, kentin mevcut çöküntü alanlarında da yeni girişimler aramışlardır. **Haliç** çevresi'nin ve **Yedikule**'nin imalât sektöründen temizlenerek yeşile çevrilmesi; boğazın özellikle batı yakasına sahil yolunun yapılması, ***II.Boğaz Köprüsü*** ve viyadüklerinin tamamlanması, büyük ekspres yolun [***TEM - 80***] projelendirilmesi ve gerçekleştirilmesi, Hızlı Tramvay sisteminin konulması doğal gaz çalışmaları, PTT ve elektrik hatlarının yeraltına alınması dahil büyük altyapı projeleri, bu dönemde karşımıza çıkan büyük yatırımlardır. Sanayi çevrimi de turunu tamamlamaktadır ve ilkine nazaran çok daha yatırımlara yönlenilmektedir.

Büyük işletmelere ait prestij binaların boy göstermeye başlaması, gazete idarehanelerin **Topkapı** dışına taşınmasıyla başka bir hüviyete bürünür. **Mahmutbey - İkitelli** cıvarında yeni sanayi sitelerinin kurulması, **Eminönü**'ndeki Hal'in bu yöreye taşınması, Havalimanı'nın genişletilmesi ve **Topkapı**'daki otogarın **Ferhatpaşa**'ya taşınması, büyük mekân organizasyonlarıdır.

8.2.4.2.2.3.4. Hizmet sektörü:

1982'de elektrik, Belediye'den (İETT'den) alınır ve özelleştirilir. Otobüslerin en kârlı olduğu hatlar da özelleştirilir. ***Doğal Gaz***, belediyeden kamuya devredilir, İGDAŞ kurulur.

Üst geçitler söktürülür, bu kez "***Işıklı Geçit***" dönemi açılır. Tercihli yollar, caddeyi boydan boya ayıran demir parmaklıklar, dekoratif sokak lambaları, yayalara tahsis edilen yollar,.. kent mobilyasının bazı görsel ögeleridir.

8.2.4.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

8.2.4.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Kollektif şuurda yer alan askeri müdahale fikri bir kez daha devreye girmiş ve askeri disiplin, hem siyasi kaosu hem de başkaldıran irticaı dengeleyebilmek için müdahale etmesine rağmen, giderek sivil /siyasi kurumun asker içine bulaşmasının rahatsızlığını da yaşamaya başlar. Toplumun Askeri Düzen'e ılımlı bakmasına rağmen, bu müdahale sırasında çıkarılan af yasaları, göçedenlerin fiili işgallerini de yasallaştırmıştır. Bunun sonucunda ise, hoş karşılanan ve partilerce de oy potansiyeline dönüştürülen, göç/hazine arazilerini ve kent çevrelerini işgal politikası, İstanbul'u, kuruluşundan günümüze en büyük göç akını ile yüz-yüze bırakmıştır.

Öte yandan 1979 Monarşik Düzenin yıkımından sonra İran'dan Türkiye'ye göçen İranlıların ardından, İran İslâm Cumhuriyeti'nin Türkiye üzerindeki şiî propoganda ve baskısı, Osmanlı Dönemi'ndeki İran-Osmanlı ilişkilerini anımsatmaktadır. Sonuçta İstanbul merkezli sosyal gerginlikler ve dinsel çatışmalar başlar.

8.2.4.2.3.2.Kent belleği:

1960'larda sabun kalıbı görünümündeki apartmanlar, giderek Kent Belleği'ndeki formasyonlara uymaya başlamaktadır. Geçmiş dönemlerin cumbalı konakları yerine, cumbayı anımsatacak "*çıkmalar*"a sahip binalarla, eski tarihi yapıların çizgilerini taşıyan Kurumsal Binalar ortaya çıkmaya başlar. Her ne kadar binalarda balkonlar projelendirilse de, toplumun belleğinde yeralan kapalı-çıkma = cumba imgesi, oturanlarda bir süre sonra, spontan cephe ilaveleri tarzında kendini gösterecektir.

Yüzyılın başında kullanıma giren ve doğal ömrü konusunda henüz bir bilgiye sahip olunmayan betonarme/karkas yapıların, ahşap dokunun yerini adeta yanık sonrası saran bağ-doku gibi kaplaması, önceleri estetik olarak denetlenememişse de, yine kent belleğinin **form, kavram, anlam** dizinleri doğrultusunda [Tablo:1.34] esneklik kazanmıştır. Geçmişin renkli kenti, bu kez renkli plastik/cam mozaiklerle bina cepheleri süslenerek ortaya çıkar. Malzeme değişik de olsa, kent belleği geçmiş kayıtları çağırmış (recall)'tır. Giderek renk renk cephe boyaları ile boyalı, renkli cam/plastik cepheler; özellikle egemen sınıfın inşa ettirdiği büyük prestij binalarda ve modern otellerde kendini gösterir.

8.2.4.3.Yapma kimlik: Toplu konutlar/ Prestij yapılar/ Dolgu alanlar

8.2.4.3.1.Yerleşik alanlar:

8.2.4.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Eski yerleşik alanlar, kimliklerini sürdürmektedirler. Hatta gecekondu bölgelerindeki derme çatma yapılar yıkılarak yerlerine, ruhsatsız 4-5 katlı binalar çıkılmaktadır. Aslına bakılırsa, bunlar da aynı statüdedir.

8.2.4.3.1.2.Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler:

Kentin içinde, İstanbul BŞB'nin KAKS olarak 1.8 katsayı değeri vermesi dolayısıyla, eski binalar, köşkler, konaklar yıkılmaya ve yerine apartmanlar yükselmeye başlar. Kentin sınırları içinde kalan büyük çiftliklerin parselasyonu sonucu ortaya çıkan planlı yerleşimlerin sur-dışı Batı Yakası'ndaki yorumu ile, Kadıköy Yakası'ndaki yorumu farklı olmaktadır. Bayındırlık Bakanlığı tarafından, İmar palanlarını onama yetkisini 1984'den itibaren, Belediyelerin Meclisleri'ne devretmeleri sonucu; siyasi ağırlık yoğun bir şekilde planlı yeni yerleşimler üzerinde de kendini göstermiştir. Üstelik bu belediyeler, kısa sürede planları kendi başlarına tadil etme erkini kullanmaya başlamışlar ve egemen grupların eğilimleri doğrultusunda, kentin geleneksel yapısını tahrip eder duruma gelmişlerdir.

8.2.4.3.1.3.Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler:

Kentin çevresinde yeni-yeni mahalleler oluşmakta, bunlar daha ziyade ailelerin geldikleri yerleri tanımlamaktadırlar. Göçedenlerin bu kez geliş nedenleri, İstanbul'da yer edinme olduğu kadar, bundan daha da baskını Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde cereyan etmekte olan "***terör***" olayları ve "***kan davaları***"dır. Törelerden kurtulamayan kapalı sistem aileler, rahat nefes alabilmek için kaçtıkları kentlerde, daha başka sorunlarla yüz-yüze gelirler. Bunlardan biri de, 1950-60'larda göçedenlerin oluşturdukları mahallelerde süregelen yeni kurallar ve yaşam biçimleridir. Bu ise, yeni "kan davaları"na olanak sağlar.

8.2.4.3.2.Kurumsal donatılar:

8.2.4.3.2.1.Resmi yapılar:

Bu dönemde, Eski Yerleşmelerde mevcut resmi kurumların kullanımı devam etmektedir. Çevre belediyelerin ve muhtarlıkların düzensiz ve kaçak yerleşimlerdeki yeni yapılan resmi kurum yapıları

ise, bazan kira ile işgal edilen bir konut, bazan bir baraka, bazan da güçlükle yaptırılan 2.-3.sınıf bir bina durumundadır. Jandarma karakolları veya askeri karakollar nisbeten şanslı oldukları halde, polis karakolları için yer bulunamamaktadır. Okullar, sağlık ocakları, vb... barakalarda çalışmaktadırlar. Bu uygulamayı, yüzyıl öncesine kadar, resmi görevlilerin konutlarının resmi kurum olarak da anılması şeklinde kent belleğinde yeralan düşüncenin bir başka tezahürü olarak da yorumlamak olasıdır.

8.2.4.3.2.2.Askeri yapılar:

Askeri kurumlar varlıklarını sürdürmektedirler. Şehrin büyümesi ile bazı tesisler, kent içinde kalmışlardır.

8.2.4.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

- **Sirkeci** cıvarında daha ziyade iş arayan Pakistanlılar'ın kaldığı 300 cıvarında 2. ve 3. Sınıf otel mevcuttur.
- **Lâleli, Aksaray** cıvarında daha ziyade bavul ticareti yapan Rus, Bulgar ve Yugoslavlar'ın kaldığı 2. ve 3. Sınıf oteller mevcuttur.
- **Vezneciler, Beyazıt, Mercan** istikametinde kurulan açık pazarlarda gezici/gezginci esnaf ile, bavul ticaret erbabının malları satılmaktadır.
- **Tahtakale**'de kaçak malların satıldığı bir açık Pazar mevcuttur.
- II.Boğaz Köprüsü, ***Fatih Sultan Mehmet Köprüsü*** adını alır. İlk köprü olan ***Boğaziçi Köprüsü,*** küçük araba trafiğine, Fatih Köprüsü ise kamyon trafiğine ayrılır.
- **Mahmutbey, İkitelli** cıvarına büyük holdingler ve gazete idarehaneleri taşınır.
- **Eminönü**'ndeki hal tesisleri, **Topkapı** dışına taşınır.
- ***Topkapı otogarı,*** **Esenler**'e nakledilir.
- ***Kadıköy Meydanı***'nın trafiği yeniden düzenlenir.
- ***Bağdat Yolu*** genişletilir ve yoğun yerleşime açılır. Çok katlı bloklar, kooperatif ve toplu konutlar çığ gibi Anadolu yakasında büyümeye başlar.
- **Bostancı**, tam bir yerleşim/ulaşım merkezine dönüşür.

8.2.4.3.3.Yapısal donatılar:

8.2.4.3.3.1.Kent planlaması:

a.Şehircilik Akımları:

Bu dönem, "***Girişimci Planlama***" ve onun da ötesinde "***Serbest Bölgeler***" konusunda en cesur planların uygulamaya konduğu yılları kapsar.

Gürsel (1990), 1990'ların sonuna doğru uygulanmaya başlanan Yap-İşlet-Devret yöntemini bir sömürgeleştirme olarak yorumlarken; Perinçek (1991:81), mevcut sanayileşme, üretim ve tüketim modelinin, özel kâr ve zarar sisteminin, hem doğayla insan arasındaki ilişkileri bozduğuna; hem de insanlar arasındaki ilişkileri aşırı derecede keskinleştirdiğine değinmektedir.

Bu açıdan Karayalçın (1987:80-81), Türkiye için aşılması gereken asıl sorunun kentleşmenin Toplumsal ve Siyasal Yönü olduğunu, bunun için de çok yönlü ve kapsamlı bir "Toplumsal Örgütlenme"nin gerekliliğini vurgulamaktadır. Her şey devletten veya bir otoriteden bekleneceğine katılımcı yaklaşımların devreye girmesini şart görmektedir.

Beler (1991:90) ise, katılımın genel bir amaç olarak ele alınması yerine; programı, hedefi, ulaşacağı grupları belli olan ve çok iyi tasarlanmış bir süreç olarak düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hangi grupların, hangi amaçlarla, hangi yolları izleyerek katılımda bulunacaklarını saptamak; onların isteklerini fark etmelerini sağlayacak yöntemler geliştirmek; bunun için de teknik, parasal ve bilgi desteği sağlamak gerekecektir. Aksi halde katılım geleneği'nin oluşmadığı bir toplumda, katılımlardan söz etmek de kavramda kalacaktır.

Konuyu detaylandıran Atauz (1991:92-93), katılımın meslek pratiklerince de incelenmesi ve plancılara taban oluşturmasına değinmektedir. Katılımın ekonomisi, sosyolojisi, sosyal psikolojisi; sendikal katkıları, plana taban teşkil edecek siyasal yapısının nasıl olacağının saptanması gerekecektir.

b.Şehircilik Hareketleri:

Meydan/ Kavşakların yeniden düzenlenmesi projeleri yarışmalarla hazırlatılır. Yüzlerce yıldan beri bir imalat ve Ticaret merkezi kimliğini taşıyan **Haliç Çevresi**'nin iç-içe geçmiş dokusu imha

edilir. Haliç'in her iki yakasındaki binalar yıklır, geniş yeşil alanlar açılır. Belediye Başkanı ***Bedrettin DALAN***, Haliç'in 1920'li yıllardaki rengine bürüneceğine dair halka söz verir. Tonlarca balçık çıkartılır ve parklar, oyun alanları açılır; ancak yok edilen dokunun yerine, kesin bir kullanım getirilemez.

Bu dönemde, eski dokunun yenilenmesi, yeni işlevlere açılması ile ilgili hazırlatılan projelerden çok azı, finans zorluğu dolayısıyla uygulatılabilmiştir.

Tablo:8.70.Şehircilik hareketleri

YILI	ÇALIŞMALAR
1985	***Yeni Galata Köprüsü*** ve **Eminönü-Karaköy Meydanları** Düzenleme Proje Yarışması düzenlenir; uygulamaya geçilir.
	Taksim Meydanı Kentsel Tasarımı (Uluslararası Sınırlı) Proje Yarışması düzenlenir; ancak uygulanamaz.
1987	**Üsküdar Meydanı** Kentsel Tasarımı (Uluslararası Sınırlı) Proje Yarışması düzenlenir; ancak uygulanamaz.. **Aksaray-Yenikapı** Park Düzenlemesi Proje yarışması düzenlenir ve uygulamaya konur.
1988	**Beyazıt Meydanı** Kentsel Tasarımı Proje Yarışması düzenlenir; ancak uygulanamaz.
1989	**Tarlabaşı** Cephe Düzenlemesi Proje Yarışması düzenlenir,ancak uygulanamaz.
1990	**Beşiktaş Meydanı** ve Çevresi Kentsel tasarım Proje Yarışması düzenlenir; uygulamaya konur.

Kaynak: ♣ Sentez

İstanbul, metropolleştiği nispette yenilenmekte ve bu süreç, giderek hızlanmaktadır. Bir yenilenme, 15-20 yıl içinde bir yenisine yerini bırakarak değişmektedir. Ancak, her kullanımın doğru bir düzenleme getirip getirmediği tartışma götürür durumdadır.

I.Büyük Yıkım Süreci'nin 24 Ocak kararları ile başladığına; 12 Eylül 1980 koşullarında sermaye birikiminin önünde varsayılan engeller bertaraf edildiğine değinen Gürsel (1987), bundan sonraki dönemi ***II.Büyük Yıkım Dönemi*** olarak tanımlar:

"Tarlabaşı-Beyoğlu yıkımlarının gerçek nedenlerini ve boyutlarını, İstanbul'un II.büyük yıkım sürecini ve milyarlık villalar kültürü ile otoyol ağına nasıl feda edilmek istendiğini, tarihsel gelişime bağlı olarak kavrayabilir ve açıklayabiliriz."

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tarlabaşı yolu açılır ve pekçok bina istimlâk edilir. Kalan binaların cephe restorasyon-larıyla ilgili yarışma düzenlenir, ancak uygulanmaz. Bu ise II.Yıkım Süreci olarak da tanımlanan dönemdir. Yıkımlar konusunda Belediye şu gerekçeleri öne sürmüştür:

1.***İstiklâl caddesi*** güzelleşecek ve yayalaştırılacak,

2.Bölgenin seks pazarı ***(Abanoz Sokağı)*** temizlenecek,

3.Ulaşım çözülecektir.

8.2.4.3.3.2.Kent peyzajı:

Turizm Teşvik Yasası doğrultusunda, Turizm Bakanlığı tarafından özellikle yeşil alanlar ve saray bahçelerine yapım izni verilen büyük oteller, post-modernist bir yaklaşımda olmalarına rağmen, kentin peyzajını bozmaları açısından belediye ve Mimarlar Odası'nca iptalleri veya yıkımları için davaların açılmasına neden olur.

8.2.4.3.3.3.Kent imgeleri:

8.2.4.3.3.3.1.Sınırlar:

İstanbul Vilayeti olarak mevcut ilçeler ise, eskisine göre yeniden düzenlenmiş olsalar da, hem Belediye hem de Mücavir Sınırların dışına taşmaktadırlar ki, yetki karmaşası halen devam etmektedir. Çünkü mücavir sınır, herhangi bir sınıra oturmamaktadır, global çizilmiştir.

8.2.4.3.3.3.2.Bölgeler:

Türkiye'de Yenilenme hareketleri, Avrupa ve Amerika'ya paralel olarak devreye girmiştir. Özellikle küçük esnaf ve sanatkarların, dağınık işkollarının yeraldığı **Karaköy-Perşembe Pazarı-Tersane** cıvarı ile **Unkapanı-Ayvansaray-Eyüp**, karşı sırada **Halıcıoğlu-Sütlüce-Kağıthane**,.. kıyılarında ıslah ve düzenleme çalışmaları yapılır. Bu kesimler kamu+yerel yönetim finansmanı ile istimlak edilerek, rekreasyon tesislerine devredilir. Ancak henüz, girişimci planlamaların sonucunu işaret eden, turistik ve yeni aktiviteler uygulanamaz. Bu haliyle Haliç, kirletici unsurlarından az çok arınmış görünmesine rağmen, giderek bakımsız bir görünüşe bürünür.

Yine de, gerek üniversiteler, gerekse kamu kurumlarınca, bu kesimlerde, Nazım Plan etüdleri ve önerileri yapılır. Keza gerek **Haliç** çevresinde, gerekse **Beyoğlu-Galata-Tarlabaşı** cıvarında, özellikle alt gelir gruplarının oturduğu ve onaramadıkları için giderek tahrip olan kesimler de,

gerek Üniversite çalışma grupları, gerekse uluslararası yarışmalarla inceden inceye taranır ve dokuya ait kent mobilyalarının yeniden teşkili üzerinde teklifler getirilir

Başka bir yenileme hareketi, **Yedikule-Kazlıçeşme** semtlerindeki ***tabakhaneler***in nakledilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Yüzyıllardan beridir, dericiliğin merkezi olan bu semt, kentin büyümesiyle, yerleşim içinde kalmaya başlayınca, nakledilmeleri gerekmiştir. Ancak boşaltılan bu yıpranmış ve tahrip olmuş dokunun ne ve nasıl onarılacağı; yerine ne gibi bir kullanım getirileceği henüz belirgin değildir.

Bir dönemde yüksek gelir grubunun ve elit tabakanın oturduğu, halen de bazı sefaret ve konsoloslukların bulunduğu **Beyoğlu-Tarlabaşı** son 20-30 yılın ağır çöküntüsünden sıyrılmaya çabalamaktadır.

İstanbul'un uzak mücaviri **Çatalca**'da ***Serbest Bölge*** kurulurken, **Yenibosna** da geniş bir alan, ***Dünya Ticaret Merkezi*** olarak projelendirilir. Ancak bu, giderek "*Su Havzaları*" sorununu ve Çevre Bakanlığı ile İstanbul Belediyesi'ni karşı karşıya bırakacaktır. Çünkü 1980'ler aynı zamanda "***Çevre Bilinci***"nin ortaya çıktığı dönemdir.

1980'lerden itibaren **Mahmutbey** ve **Aydınlı** alt-alanlarındaki "İstanbul" doğumlular, uç noktalardaki kırsal yapıdan, kentsel yapıya dönüşüm eğilimi gösterirler (Aysu:1990:104).

Bu dönemde Metro çalışmaları, hızlı tramvay, Dünya Ticaret Merkezi ve çeşitli Bayındırlık Projeleri yanında, **Galata-Fener-Balat** Bölgesi'nin ıslahı ile ilgili çalışmalar (Erses,1994.c) devreye girer. Halen bitmeyen projeler de finans-malzeme noksanlığından sürüncemededir.

8.2.4.3.3.3.3.Geçitler/Bağlantılar/Yollar:

1980-90'lar "***Toplu Taşımacılık***" dönemidir. Hafif Raylı Sistem devreye girer. **Sirkeci-Aksaray** çalışan yavaşlatılmış kentiçi treni, **Halkalı**'ya kadar uzanır.

Tarlabaşı'ndaki ünlü ***Ömer Hayyam Caddesi***, son yıllarda geniş bir arter haline getirilerek, yeni ticari iş-kollarına kucak açmayı hedeflerken; bir üstündeki **Beyoğlu**'nun gözbebeği ***İstiklal Caddesi***'ne de hayatiyet verilmesi için çalışmalar sürmektedir. "*Nostaljik Tramvay*" adı altında **Taksim-Tünel** arasında devreye konulan elektrikli tramvay, sadece yayaya tahsis edilen caddeye yeterince çekim yaratabilmiş midir, tartışılır..

'80'li yıllarda Haliç kıyılarına yapılan "***Kazıklı Yol***", **Ayvansaray-Eyüp-Alibeyköy** sahilyoluna hizmet ederken, ***Hünkâr İskelesi*** gibi bir dizi tarihi dokuyu da yokeder (Cansever,1997).

8.2.4.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

İstiklal Caddesi'nin özellikle **Galatasaray-Taksim** arasındaki kesimi, açıkhava kahveleri ve alış-veriş merkezleriyle takviye edilir. Son dönemlerde kalitelerini yitiren tiyatrolar yeniden canlandırılır, **Beyoğlu/Yeşilçam** ***Uluslararası Sinema Günleri***'ne hazırlanırken, her yaz **Taksim** ***Açıkhava Tiyatosu***'nda düzenenen ***Uluslararası Müzik Festivali*** devam etmektedir.

Taksim, Nostaljik Tramvay'ın son durağı ve yaya arterin de trafikle yüzleştiği noktadır. Bahar ve Yaz aylarında, burada gençlere yönelik halk konserleri düzenlenir. ***Taksim Gezisi***, yeniden elden geçirilmiştir. ***Beyoğlu Nikah Dairesi***, altında gezi dükkanları ve sergi salonu ile gezinin bir yanındadır; bir zamanlar ***Taksim Gazinosu*** olan yerde ise ***Sheraton Oteli*** inşa edilmiştir. Bir dönemde *Opera Sarayı* olarak inşa edilen ve geçirdiği yangından sonra ***Atatürk Kültür Merkezi*** adını alan tiyatro-toplantı salonu-sinema-sergi-otopark kompleksi, Taksim Gezisi'nin yan kesiminde ve meydanı kapatır durumdadır. Meydanın diğer yanında da ***The Marmara Otel-sergi-otopark kompleksi*** yeralmaktadır. Bu haliyle Taksim Meydanı, 7 adet caddenin düğümlendiği bir Kültür Merkezi'dir.

Keza, kent içinde, özellikle **Sirkeci** cıvarından kalkan şehirlerarası otobüslerin terminalleri, uzun bir uğraştan sonra, ***Ebussuud Caddesi***'nden kaldırılır ve **Topkapı**'ya taşınır. Bu kesime farklı bir kullanım getirilemez. Öte yandan, giderek merkezileşmeye başlıyan ***Topkapı Otogarı*** da, yeni yapılan ***Esenler*** otogarına aktarılır. Ancak boşaltılan Topkapı yazıhanelerinın nasıl bir kullanıma çevrileceği belirlenmez.

8.2.4.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal Yapılar:

İstanbul'un coğrafi nirengileri olan 7 tepe, Haliç, Boğaziçi, Adalar, lodos, poyraz, Boğaz akıntısı, orkoz ve. sis dolayısıyla, yaşam etkilenmektedir. Sis dolayısıyla zaman zaman Şehir Hatları vapurları iskelelerden ayrılamazken; kılavuz almadan Boğaz'ı geçmeye çalışan yabancı gemilerin akıntı ve sis dolayısıyla çarpışmaları veya karaya vurmaları sonucu can ve mal kaybı olmaktadır. Ayrıca, eko sistemin bozulmasına neden olan göç ve kaçak yapılaşmadan ötürü, sel baskınları ve ölü balıkların karaya vurması, dönemin önemli nirengileridir. Kenti çevresini, su havzalarını ve barajları saran yasa dışı, oy kaygısı ile teşvik edilen düzensiz yerleşmeler sonucu, mevcut su kaynaklarının da yok olma tehlikesi ortaya çıkar. Bu açıdan Elmalı Barajı İçme suyu'nun kapatılması, önemli bir sosyal nirengidir.

Kent belleğinde yer alan, Roma/Bizans Dönemi kule ve kaleleri, yeniden devreye girer. Bu kez yapılan sivil binalar, egemen sınıfın gökdelen tarzı prestij yapılarıdır.

Tarihi ***Galata Kulesi*** VI.yy'dan itibaren çeşitli çehrelere bürünerek günümüze kadar gelmiş bir askeri ve ticari gözlem kulesi iken, artık turistik kisvesiyle yerli-yabancı gruplara hizmet vermektedir (Anadol,1979:49).

Haliç, Piyalepaşa-Dolapdere, Beyoğlu gökdelen iş merkezleri uluslararası iş çevrelerinin Ortadoğu'da çevirecekleri "*her türlü*" iş için oluşturulmak istendiği imajını veren (Gürsel,1987) prestij yapılardır

Vagon Lee Şirketi tarafından, Orient Expresi'nin müşterilerini ağırlamak üzere inşa edilen ve Cumhuriyet Dönemi'nde pek çok yerli-yabancı ünlüyü de misafir eden ***Pera Palas Oteli***, yeniden onarılarak Turizm'e açılmıştır. Keza '70'lerde bir yangınla kül olan ünlü ***Tepebaşı Şehir Tiyatrosu*** yerine yapılan katlı garaja sahip ***TÜYAP Fuar Binası*** ile, onun karşısında, bir zamanların ünlü ***Beyoğlu Bonmarşesi*** yerine inşa edilen ***Sanayi Odası İş Merkezi*** Kulesi, **Tepebaşı**'nın önemli nirengileridir.

Beyoğlu'nun iç sokaklardaki vakıflara ait binalar da dahil, bazı yapılar yavaş yavaş restore edilir ve yeni iş merkezlerinin buraya taşınması için teşvik görür. Buna karşılık sur-içi, yüzyıllardır süregelen anıtsal tarihi nirengileri dışında yegane gözlem kulesi olan Beyazıt Kulesi ile, geleneksel kubbeler kenti olmaya devam etmektedir.

8.2.4.4.Sonuç: 1980-90 dönemi kimliği.

8.2.4.4.1.Coğrafi kimlik:

İstanbul, Boğaziçi iki yakasında yapılan yollar dolayısıyla, su yolu kimliğini kaybetmiştir. Ancak ***Liman Kenti Kimliği***ni sürdürmekte, uluslararası yükleme boşaltmalar, **Harem – Haydarpaşa**'daki gümrük depolarına, gemilerle ulaştırılmaktadır. *7 **Tepe, Haliç, Boğaziçi,..*** coğrafi nirengilerdir.

8.2.4.4.2.Sosyal kimlik:

İstanbul, her ne kadar idari başkentliğini yitirmiş olsa da, ***Türkiye'nin Kültürel Merkezi***'dir. Sergiler, festivaller, turnuvalar, spor olayları, tıbbî yenilikler, ... ile başı çekmektedir. Coğrafî kimliğinin manzara özelliği dolayısıyla, büyük turistik otellere; ticarî/sınaî merkez oluşu dolayısıyla da büyük holdinglerin prestij binalarına sahip olmuştur.

8.2.4.4.3.Yapma kimlik:

Dönemin şehircilik anlayışına uygun olarak, İstanbul kendini ve kimliğini yeniden düzenlemektedir. Geçmiş dönemlerde verilen yanlış kararlar dolayısıyla yüzyıl öncesinden kimliği değiştirilen Haliç'e eski sayfiye/dinlence kimliği iade edilirken; **Boğaziçi** eski ***sayfiye kimliği***'ni korumaktadır. Geçen dönemlerde projelendirilen yeni sanayi bölgeleri,, mekân organizasyonunda yerlerini alırlarken; bir zamanlar askeri tesislere açılan hasbahçeler/dışbahçeler/çiftlikler,.. gibi; bu dönemde de büyük çiftlik alanları, ***sanayi tesisleri***'ne tahsis edilir.

8.2.4.4.4.Sonuç:

Sonuçta İstanbul'un tüm geçmiş kimliklerine baskın karakterde ***göç*** kimliği de ilave olarak, kimlik yenilenmesi devam etmektedir.

a) Türkiye'nin en fazla GÖÇ alan TOPLAMA KENT MERKEZİ'dir.
b) TİCARET / KÜÇÜK SANATLAR (İmalat) / SANAYİ MERKEZİ'dir.
c) BÜYÜK HOLDİNGLER'in MERKEZİ'dir.
d) Türkiye'nin KÜLTÜR/SANAT/EĞİTİM MERKEZİ'dir.
e) BOĞAZ geçişi dolayısıyla ASKERİ/SİYASİ STRATEJİK konumda bir MERKEZ'dir.
f) İSLAMÎ KUTSAL EMANETLER'in ve ORTODOKS Patrikhanesi dahil 7 ayrı cemaatin DİNSEL MERKEZİ'dir.

8.2.5. 1990 – 2000 (Saydamlık, Katılımcılık, Demokratiklik, Özelleştirme, Globalleşme) **Dönemi:**

8.2.5.1.Coğrafi kimlik:

8.2.5.1.1.Fiziksel yapı:

İstanbul denilince artık ***Kocaeli Yarımadası*** ve ***Trakya Batı Yakası*** akla gelmektedir. Geçmişten gelen fiziksel coğrafi kimlik ögelerine yeni ilaveler olmuştur:

7 Tepe, Haliç, Boğaziçi, Adalar, Çamlıca Tepesi, Yûşâ Tepesi, Kilyos Kıyıları, Şile Kıyıları..

8.2.5.1.2.Biyolojik yapı:

Keza biyolojik yapısını tanımlıyan kimlik ögeleri de çeşitlenmiştir:

Terkos Gölü, Belgrad Ormanı, Kavaklar [Anadolu-Rumeli]; **Ömerli/ Elmalı/ Sazlıdere/ Darlık/ Alibeyköy Barajları,...**

Boğaz'ın coğrafi özelliklerinden biri olan akıntısı dolayısıyla, yabancı şilepler kazalar yapmaktadırlar. 22.000 koyunun boğularak ölümüne neden olan iki şilebin çarpışması (1991) da, bunlardan biridir.

Sis, zaman zaman deniz ve hava trafiğini etkilemektedir. Böyle zamanlarda ***Boğaziçi Köprüsü*** Trafiği de alt-üst olmaktadır.

İstanbul'un ormanları giderek daralmış, gerilemiştir [Tablo:8.48]. Batı Yakası'nda, **Kemerburgaz, Sarıyer, Bahçeköy** taraflarında ***Belgrad, Fatih, Atatürk Ormanları***; Doğu Yakası'nda ***Alemdağ Ormanı*** ile ***Beykoz Çayırı, Göksu, Emirgân Korusu, Hidiv Korusu, Gülhane Parkı, Yıldız Bahçesi, Fenerbahçe Burnu, Moda Bahçeleri***, varlıklarını sürdürmeye çalışan mesirelik veya dinlence yerleridir.

Osmanlı Döneminde Hasbahçe olan ve zamanla hanedan mensuplarına kalan; yabancılar tarafından bağlık/bostanlık olarak kullanıldıktan sonra şahıslara devredilerek konuta açılan ya da okullara tahsis edilen günümüz koruluklarını, 1990'larda şöyle sıralamak olasıdır:

Tablo: 8.71.Koruluklar (Avrupa Yakası)

ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Yıldız Korusu	**Beşiktaş-Ortaköy arası.**.Çırağan Sarayı'nın kara yönündeki korusudur. Yıldız Sarayı'nın dışbahçesi durumundadır. İstanbul BŞB aittir. 46.7 Ha. 1950 yılında park olarak açılmıştır.
Naile Sultan Korusu	**Ortaköy-Kuruçeşme arası**. II.Abdülhamit'in kızı'na ait *köşk* de mevcuttur. 4,9 Ha. Büyük bir kesiminde villalar yapılmıştır.
Naciye Sultan Korusu	**Ortaköy-Kuruçeşme arası.** I.Abdülmecit'in torunu ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın eşi'dir.3,3 Ha. İçinde ***Enver Paşa Köşkü*** bulunmaktadır. 1980'lerde iki katlı köşkler yapılmıştır.
Vakıf Korusu	**Kuruçeşme-Ulus Mah**. Arasındadır. ***Prens Sabahattin Korusu*** olarak da bilinir. 22 dönüm. II.Abdülhamid'in torunudur.
Emin Erkayınlar Korusu	**Kuruçeşme**'de, Vakıf Korusu bitişiğindedir. ***Şeyhülislam Korusu*** olarak da bilinir. 100 dönüm.
Ayşe Sultan Korusu	**Bebek-Rumelihisar** arasındadır. II.Abdülhamit'in kızına ait olup, 1960'dan sonra parsellenmiş ve evler, villalar yapılmıştır.
Arifi Paşa Korusu	**Bebek-Rumelihisarı arasındadır**. Eski Hariciye Nazırı ve Sadrazam'a aittir. 22 dönüm. 1952-60 parsellenir, binalar yapılır.
Boğaziçi Üniversitesi Korusu	**Bebek-Rumelihisarı arasındadır.** XVII.yy'ın 2.yarısında Kaptan-ı Derya Deli Hüseyin Paşa'nın bağı olup, 1871'de satın alınır ve Robert Kolej inşa edilir. 23 Ha.
Emirgân Korusu	**Emirgân**. XIX.yy. 2.yarısında Sultan Abdülaziz, araziyi Mısır Hidivi İsmail Paşa'ya verir. Kıyıya saray, üst kesimlere 3 köşk yaptırılır. 47,2 Ha. Her yıl Mayıs ayı, Lâle Bayramı yapılır.
Said Halim Paşa Korusu	**Yeniköy** sırtlarında. Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu ve 1908 Yeniköy Belediye Reisi, 1913'de sadrazamdır.
Avusturya Elçiliği Korusu	**Yeniköy.** Avusturya Elçilik Sarayı arkasındadır. Mıgırdiç Cezayirliyan'a ait iken 1898'de kamulaştırılmış ve Avusturya-Macaristan İmpara-toruna armağan edilmiştir. 5,5 Ha.
Fransız Elçiliği Korusu	***İpsilanti Yalısı***'nın arkasındadır. III.Selim, 1807'de Fransız Büyükelçisi Sebastiani'ye yalıyı ve koruyu armağan eder. 7,5 Ha.
İngiliz Elçiliği Korusu	Tarabya. 2,7 Ha.
Alman Elçilik Korusu	**Yeniköy-Tarabya arasında**, eski Tarabya Kasrı'nın bulunduğu yerdedir. 17 Ha.
Huber Korusu	**Yeniköy-Tarabya** Sahil yolunda, Huber Köşkü arkasındadır. 6,4 Ha. ***Cumhurbaşkanlığı Yazlık Köşkü Korusu*** olarak da bilinir.
İspanyol Elçiliği Korusu	**Büyükdere**. Ahşap köşk de mevcuttur. 1 Ha. alana sahiptir.
Rus Elçiliği Korusu	**Büyükdere-Sarıyer** arasındadır, ahşap yalısı da mevcuttur. 16,6 Ha.
Fransız Yetimhanesi Korusu	Bebek. ***Kortel ve İpar Korularının*** devamıdır.3,3 ha alandır.
Ayazağa Korusu	**Maslak**. ***Ayazağa kasırları*** ve av köşkü mevcuttur. II.Mahmut'tan itibaren Hazine-i Hassa'ya aittir ve ***Haznedar Çiftliği***'nin koruluğudur. 7,8 Ha.

* Kaynak: Yaltırık vd. (1997)

* Yaltırık vd.'nin belgelerinden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.72. Koruluklar (Anadolu Yakası)

ADI	MEVKİİ/KİMLİĞİ
Abraham Paşa Korusu	**Beykoz**. İstanbul BŞB mülkündedir. 27,9 Ha.
Beykoz Kasrı Korusu	**Beykoz.** Hünkâr İskelesine kadar uzanır. Mısır Hidivi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından, Sultan Abdülmecid için bir kasır yaptırılır. 8 Ha.
Hidiv İsmail Paşa Korusu	**Kanlıca.** ***Çubuklu Korusu*** olarak da bilinir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torununa aittir. 17,2 Ha.
Mihrabâd Korusu	**Kanlıca.** ***Mihrabad Ormanı*** olarak da bilinir. III.Ahmed için Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılan ***Mihrabad Kasrı***'ndan adını alır. Sonra Vecihi Paşa ve Mısırlı prenses Rukiye Hanımın mülkü olur. Halen Orman Bakanlığına aittir. 25 Ha.
Amcazede Hüseyin Paşa Korusu	**Anadoluhisarı**. Köprülü Mehmet Paşa'nın yeğeni olup, kendi adıyla anılan yalısı mevcuttur. 6,3 Ha.
Cemil Filaber Korusu	**Kandilli.** 13 Ha.
Kandilli Kız Lisesi Korusu	**Kandilli**. Akıntı Burnu sırtlarındadır. II.Mahmut'un kızı ***Adile Sultan Kasrı***, 1909'da Kandilli Kız Lisesi olur. 1986'da yanar. 2 Ha.
Vaniköy Rasathane Korusu	**Vaniköy**. XIX.yy başlarında ***Kenan Bey Çiftliği***'nde ***İcadiye Kasrı*** inşa edilerek II.Mahmud'a hediye edilir. Kırım Savaşı sırasında İngiliz askeri otururken yanar. 1911'de Rasathane inşa edilir. 9,2 Ha
Vaniköy Korusu	**Kandilli.** Sultan IV.Mehmet tarafından Hoşablı Vani Mehmet efendiye hediye edilen bahçenin tepesinde ***Eski Papaz Korusu*** olarak da bilinir.
Vahdettin Korusu	**Üsküdar**, Kuleli Mahallesi. 1800 yılında ***Köçeoğlu Köşkü*** yapılır. Sultan Abdülmecit köşkü satın alır ve oğlu Şehzade Vahdettin'e armağan eder. 5 Ha.
Üryanizade Cemil Molla Korusu	**Üsküdar.** Abdulah Ağa Mahallesi, Nakkaştepe Mezarlığı, Gümüşyolu arasındaki 9 Ha. alan.
Münir Bey Korusu	Üsküdar, Kuzguncuk. TCDDYolları mülküdür. 2,5 Ha.
Fethipaşa Korusu	**Üsküdar, Kuzguncuk.** Tophane Müşiri Fethi Ahmet Paşa'ya aittir. ***Kuzguncuk Korusu*** olarak da bilinir. Belediye mülküdür. 16 Ha.
Demirağ Korusu	**Üsküdar, Paşalimanı**. 10 Ha.
Hüseyin Avni Paşa Korusu	**Üsküdar**, ***Fethipaşa*** ve ***Demirağ Koruları'***nın devamıdır. XIX.yy Harbiye Nazırı, Serasker, İzmir ve Bursa Valisi ve Bahriye Nazırı ***Hüseyin Avni Paşa***'dan sonra Halide Edip Adıvar'ın babasına geçer ve ***Edip Bey Korusu*** olarak da anılır. 4,45 Ha.
Abdülmecit Efendi Korusu	**Üsküdar, Bağlarbaşı**. Hidiv İsmail Paşa'ya ait iken, oğlu İbrahim Paşa, saraya damat olunca, içindeki köşk ile birlikte II.Abdülhamit'in oğlu *Şehzade Abdülmecit Efendi*'ye hediye eder.
Şehzade Yusuf İzzettin Efendi Korusu	**Üsküdar, Çamlıca**. II.Mahmut'un hekimbaşısı Abdülkadir Molla'ya aittir. Sonra Sultan Abdülmecit'in gözdesi ***Tiryal Hanım***'a geçer. O da, Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Yusuf İzzettin Efendiye armağan eder. Köşkün kapısındaki çeşmenin suyu, yıllarca ***Tiryal Hanım Suyu*** diye satılmıştır. 2,2 Ha.
Küçük Çamlıca Korusu	**Küçük Çamlıca Tepesi**. 1940'da İstanbul Valisi Dr.Lütfi Kırdar tarafından az bir bedelle kamulaştırılır.
Adile Sultan Valide Bağı	***Üsküdar. Koşuyolu/Altunizade***. 19 Ha. İçinde Validebağı Sanatoryumu mevcuttur.

* Kaynak: Yaltırık vd. (1997: 9-14)

* Yaltırık vd.'nin belgelerinden, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

8.2.5.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

Bu dönemde Beykoz ve Sarıyer İlçeleri'nin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Doğal Sit ilanı (1995), önemli bir karardır.

Bu dönemde coğrafi kimliğin sonucu yüzlerce yıldan beri gemi sanayiine hizmet veren ve gemi üreten ***İstinye Tersanesi*** (1991) kapatılır

Havzasının gecekondularla sarılması dolayısıyla suyu kullanılmaz duruma gelen ***Elmalı Barajı*** [Tablo:8.47.] kapatılır. çevresindeki yoğun yapılaşma ve zehirli atıkların içme-suyuna karışması dolayısıyla ***Ömerli Barajı*** da kritik duruma gelir.

8.2.5.2.Sosyal (beşerî) kimlik:

8.2.5.2.1.Sosyo-Kültürel yapı:

8.2.5.2.1.1.Tarihsel yapı:

Ankara'daki yönetim merkezinde, cumhurbaşkanlığı makamında ***Turgut ÖZAL***, bulunmaktadır. Önce Mesut Yılmaz Hükümeti kurulur (23.6.91) ancak uzun ömürlü olmaz. ***Süleyman DEMİREL - Erdal İNÖNÜ*** (DYP-SHP) koalisyonu kurulur (20.11.1991). ÖZAL'ın vefatı (17.04.1993) ile, yerine TBMM tarafından ***Süleyman DEMİREL*** 9.Cumhurbaşkanı seçilir (16.05.1993) .Hükümet, Türkiye'nin ilk kadın başbakanı ***Tansu ÇİLLER - Erdal İNÖNÜ*** (Sağ ve sol kanat) koalisyonu ile devam eder. Sol kanat parti genel başkanlarının değişmesine rağmen, DYP-SHP koalisyonu, ***Tansu ÇİLLER-Murat KARAYALÇIN, Tansu ÇİLLER-Hikmet ÇETİN*** şeklinde, SHP ile CHP'nin birleşmesine kadar sürer. CHP Genel Başkanı ***Deniz BAYKAL***, koalisyonu devam ettirmek istemez, genel seçime kadar hükümet arayışları, kısa vadeli karma koalisyonlarla devam eden yönetim, 1994 seçimlerinde radikal sağı temsil eden, şeriat düzeninden yana ***Refah Partisi***'nin birinci parti olması ile sonlanır. Bu kez yeni koalisyon aramaları ile sarsılan hükümet, kısa süreli AP-DYP koalisyonu ***Mesut YILMAZ-Tansu ÇİLLER*** ile kursa da (1996) sonuçta ***Tansu ÇİLLER-Necmettin ERBAKAN*** koalisyonu'nda karar kılınır (1996). Çeşitli hükümet bunalımları, ekonomik istikrarsızlıklar, tarikatların çoğalarak sosyal tutarsızlıkların artması, Milli Güvenlik Kurulu'nun irtica raporları sonucunda, koalisyonda başbakanlık

koltuğunun koalisyon protokolüne göre değiştirilmesi amacıyla hükümetin çekilmesi sonucu, Cumhurbaşkanlığı tarafından koalisyon kurma yetkisinin ***Mesut YILMAZ***'a verilmesiyle sonuçlanır. Hükümet ***Mesut YILMAZ-Bülent ECEVİT*** başkanlığında dört partilik ve bağımsız destekli en geniş tabanlı koalisyon olarak kurulur (13.071997). Refah partisi, bazı yolsuzluklar dolayısıyla dava edilerek kapatılır; yerine Fazilet Partisi kurulur. 18 Nisan 1999 genel ve yerel seçimleri sonucu yeniden kurulan hükümet, 3 partinin koalisyonuna gerek duyar. ***Başbakan Bülent ECEVİT*** (DSP), Başbakan Yrd. ***Devlet BAHÇELİ*** (MHP) ve ***Mesut YILMAZ*** (ANAP) yönetimi başlar.

Bu dönemde ülkedeki en önemli olaylar, Doğu-Güneydoğu Anadolu'daki PKK baskınları (1992), Irak üzerinden ***Abdullah ÖCALAN*** çetelerine askeri harekâtların düzenlenmesi (1993-99), Öcalan'ın yakalanması (1999) ve *İmralı Adası*'nda (Marmara Denizi) dava edilmesidir. Batı Kentlerine doğru yayılan PKK tedhiş hareketlerinde hedef, İstanbul olmuştur. Öte yandan kan davaları ve PKK köy baskınları sonucu pek çok aile de yaşam savaşı vererek İstanbul'a göçetmiştir.

İstanbul'da 1991'de belediye başkanlığı'nda ***Nurettin SÖZEN,*** Valilik makamında ***Hayrettin KOZAKÇIOĞLU*** (1993) bulunmaktadır. Seçimlerden sonra İstanbul'un Büyükşehir Belediye Başkanı, Refah Partisi'nden ***Tayyip ERDOĞAN***'dır (1994). Vali ise, İzmir'den atanan ***Kutlu AKTAŞ***'tır. Ancak davalara hedef olan ve partisi kapatılan ERDOĞAN, 1999'da azledilir, siyaset yasağı getirilerek hapse girer. 18 Nisan 1999 Yerel Seçimi sonrası yeni kurulan Fazilet Partisi'nden ***Ali Müfit GÜRTUNA*** belediye başkanı seçilir. Yine İzmir valisi ***Erol ÇAKIR***, İstanbul'a yeni vali olarak atanır.

Bu dönemde son derece yoğun geçen Türkiye ve İstanbul'un gündemindeki siyasi ve sosyal olaylar detaylı incelendiğinde, tarihsel süreç içindeki pek çok olayın tekrarlandığı görülecektir. Roma Dönemi mezhep çatışmaları, Bizans Dönemi Tasvirli/Tasvirsiz Dönem çatışmaları ile mavilerler yeşillerin çekişmeleri, tekrar-tekrar ortaya çıkmakta, sokak çatışmaları, özellikle de 1 Mayıs'larda, tahripkâr duruma gelmektedir.

Tablo: 8.73. Ülke'deki siyasi/sosyal olaylar

TARİH	OLAYLAR
06.09.1990	Doç.Dr. ***Bahriye Üçok***, Ankara'daki evinde, suikast sonucu öldürülür.
13.12.1990	Türkiye'de ilk beyin dokusu ameliyatı, Bursa Uludağ Üniversitesinde yapılır.
26.01.1992	***Kamu Çalışanları Sedikal Haklar Mitingi***'ne 5.000 memur katılır.
24.01.1993	Gazeteci yazar ***Uğur Mumcu***, suikaste kurban gider. İslâmi Kurtuluş örgütü suikasti üstlenir.
16.03.1994	Osmanlı Hanedanı'nın 85 yaşındaki reisi ***Mehmet Orhan OSMANOĞLU***, Fransa'nın Nis şehrinde, bir kalp krizi sonucu vefat eder.
22.03.1994	Cumhurbaşkanı DEMİREL, Türkiye'de yarı başkanlık sistemi olduğunu söyleyerek, yetkileri tartışmaya açar.
05.04.1994	Hükümet tarafından ***5 Nisan Kararları*** olarak anılacak bir ekonomik paket devreye konur.
05.05.1994	***Özelleştirme Yasası*** TBMM'den geçer.
04.04.1995	Çalışma Bakanı Aydın Güven GÜRKAN tarafından SSK'da emeklilik yaşını kadınlarda 53, erkeklerde 58'e yükselten kanun teklifine sendikalar karşı çıkar.
06.07.1995	Ünlü yazar ***Aziz NESİN***, kalp krizi sonucu vefat eder.
05.08.1995	Ankara'da 100.000 işçi, "***Emeğe Saygı***" mitinginde yürür.
22.01.1996	Vefat eden, renkli kişilik sahibi ünlü siyaset adamı ***Kasım GÜLEK***, defnedilir.
27.09.1996	Kalp krizi sonucu ölen ünlü sanatçı ***Zeki MÜREN,*** Bursa'da toprağa verilir.
03.11.1996	**Susurluk**'ta meydana gelen bir trafik kazası sonucu, Devlet ile yeraltı teşkilatları arasındaki ilişkiler sorgulanmaya başlanır
01.12.1996	***"Temiz Toplum, Temiz Siyaset ve Özgür Medya"*** mitingleri yapılır.
03.12.1996	***Lizbon***'da yapılan **AGİT** (Avrupa Güvenliği İşbirliği Teşkilatı) toplantısına katılan Cumhurbaşkanı ***DEMİREL***, 54 ülke liderini, ırkçılık ve terör konusunda uyarır.
07.12.1996	Ankara DGM Savcısı tarafından, Refah Partisi başkan ve mensupları hakkında Yargıtay'a suç duyurusunda bulunulur.
08.12.1996	İnsan Hakları'ndan sorumlu Devlet Bakanı RP'li ***Lütfü ESENGÜN***, kamu kurumlarında uygulanan başörtüsü ve sakal yasağının kaldırılacağını açıklar.
	Yüksek Askeri Şûrâ, 69 subay ve 58 astsubayı, irtica dolayısıyla ordudan tart eder.
16.12.1996	İlçe belediyelerin yetkilerini kısarak, imar konusunda büyükşehir belediyelerinin yetkilerini arttıran tasa teklifi TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda kabul edilir.
27.01.1997	Adalet Bakanı RP'li ***Şevket KAZAN***, vitrin tanıtımı ile sokak defilelerinde mayo ve bikini giyerek halkın içine çıkan mankenleri, teşhircilikle suçlar.
02.02.1997	**Susurluk** olayları dolayısıyla, ***"Sürekli Aydınlık İçin 1 dakika karanlık"*** eylemi başlatılır.
02.03.1997	Askerler, hükümete, 22 maddelik tavsiye kararlar listesi verirler.
04.04.1997	27 Mayıs 1960 ihtilâli *Milli Birlik Komitesi* üyelerinden, 147'ler olarak anılan reformculardan, MHP Genel Başkanı ***Alpaslan TÜRKEŞ*** vefat eder.
22.05.1977	Yargıtay Başsavcılığı, "Ülkeyi iç savaşa sürüklediği" iddiasıyla, RP hakkında kapatma davası açar.
01.12.1997	Nüfus sayımı yapılır.
11.12.1997	Yüksek Askerî Şûrâ, 59 subay ve astsubayı, irtica dolayısıyla ordudan tart eder.
03.01.1998	Çeşme-Alaçatı'da ***"Rüzgâr Santralı"*** kurulması kararı alınır.
17.01.1998	Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi'ni kapatma kararı alır.
18.08.1998	Yer altı dünyasının ünlü ismi ***Alaattin ÇAKICI***, Fransa'nın Nice kentinde yakalanır.
16.02.1999	***Abdullah ÖCALAN***, Nijerya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilir.
Nisan 1999	TBMM Milletvekili yemin törenine türban ile gelen ***Merve KAVAKÇI*** olay yaratır.

29.06.1999	(Marmara'da bir ada cezaevi olan) İmralı'da dava edilen ***Abdullah ÖCALAN***, idama mahkûm edilir.
11.08.1999	Yüzyılın son ***güneş tutulması***, Türkiye'nin birçok kentinden tam ve parçalı olarak izlenir, törenler yapılır.
17.08.1999	Yüzyılın en şiddetli depremi ile sarsılan Kocaeli'ndeki **İstanbul, İzmit, Adapazarı, Gölcük, Yalova, Çınarcık**'ta büyük tahribat olur, 15.000 ölü ve 70.000 konut hasar görür, 300.000 kişi açıkta kalır. Sayısız artçı depremler devam eder.
21.10.1999	Eski Kültür Bakanı, gazeteci yazar ***Ahmet Taner KIŞLALI*** suikaste kurban gider
12.11.1999	Bolu/**Düzce**'de meydana gelen depremle yollar çöker, binalar tahrip olur, 800 ölü, 5000 yaralı. Artçı depremler devam eder.
14.11.1999	ABD devlet Başkanı ***CLINGTON, AGIT*** Toplantısı öncesi Türkiye'yi ziyaret eder
30.11.1999	13.000 prefabrik konutun depremzedelere dağıtımı başlar.
11.12.1999	Helsinki'de (Finlandiya), AB'ne aday üye olarak teklif edilen TC, üyeliği kabul eder

* Kaynak: TÜRKİYE'nin 75 YILI (1998) , sentez.

Tablo:8.74. İstanbul'daki önemli siyasi/sosyal olaylar

TARİH	OLAYLAR
07.03.1990	Hürriyet Gazetesi Yönetim Kurulu üyesi, yazar ***Çetin Emeç*** öldürülür.
25.05.1990	***Belpa*** denilen süpermarket devreye girer.
28.05.1990	İstanbul'da belediye işçileri, ***Çöp Toplamama Eylemi*** yaparlar.
31.05.1990	İşçilerle ***toplu iş sözleşmesi*** yapılır.
07.09.1990	Milliyet Gazetesine kabadayı ***Drej Ali*** ve arkadaşları baskın yapar, gazete binası tahrip olur, gazeteciler dövülür.
17.09.1990	1961'de idam edilen, ***Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan***'ın naaşları **İmralı**'dan alınır; **Topkapı**'daki ***Anıt Mezar***'a gömülür.
18.09.1990	18.000 taksi şoförü, 2 gün, kontak kapama eylemi yapar.
26.09.1990	Emekli MİT müsteşarı ***Hiram Abbas***, **Caddebostan**'da öldürülür.
22.11.1990	***Yağmur Bombası*** ile yapay yağmur yağdırılır, barajlar doldurulur.
27.11.1990	**Davutpaşa**'daki ***Ülker Bisküvi ve Çikolata Fabrikası*** ana deposu yanar.
27.12.1990	**Kadıköy**'deki DMO'ne giren kişiler 20 aracı bombalar,2 militan ölü, bir yaralı.
10.03.1991	***Tepebaşı***'ndaki Sanayi Odasına ait ***Odakule***'nin 2 katı, elektrik kontağı sonucu yanar.
27.03.1991	İşadamı Ali Şen'e ait Maş Air'in Ataköy pistindeki ***helikopter***ini Dev-Sol ***bomba***lar.
09.04.1991	**Şehzadebaşı**'nda 120 kişilik Yunan Turist otobüsüne. akli dengesi bozuk biri yanan tüpgaz atar. 36 ölü, 6 yaralı.
25.05.1991	**Beyoğlu**'nda tüpgaz patlaması sonucu 5 katlı bina çöker, 2'si çocuk 9 kişi ölür.
Haziran 91	İMKB ***Tahvil ve Bono Piyasası*** kurulur.
06.07.1991	Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Görevlisi ***Dr.Lâle Aytaman***, ilk kadın vali olarak Muğla'ya atanır.
03.08.1991	İstanbul Valiliği'ne ***Hayri Kozakçıoğlu*** getirilir.

* Adı geçen eserden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmış ve güncel olaylar ilave edilmiştir.

26.08.1991	***İstinye Tersanesi***, törenle kapatılır.
29.09.1991	***İstanbul Metro***'sunun ön tünel inşaatı başlar.
02.10.1991	***Boğaziçi,*** ODTÜ, Ege, İTÜ ve İnönü Üniversitelerine özel statü ile YÖK yetkileri devredilir.
14.11.1991	Boğazdan geçen hayvan yüklü Lübnan gemisi ile Filipinler gemisi çarpışır, 22.000 koyun boğularak can verir.
05.12.1991	İstanbul'a gelen Genelkurmay başkanı ***Orgeneral Doğan Güreş*** ve komutanların kahvelerine konan zehir olayını PKK üstlenir.
22.01.1992	***Doğalgaz***'ın evlere dağıtımına başlanır.
06.02.1992	İstanbul DGM Başsavcısı ***Yaşar Günaydın*** öldürülür.
20.02.1992	**Eminönü**'ndeki ***Ticaret Odası***'na bırakılan çantadaki saatli bomba patlar, 16 ölü 1 yaralı olur.
17.03.1992	**Gayrettepe**'deki ***Emniyet Binası***'nda patlama. 3 ölü, 19 yaralı.
16.05.1992	***Galata Köprüsü,*** altındaki lokantalardan birinde çıkan yangın sonucu çökerek kullanılamaz hale gelir.
08.06.1992	30.000 ***İETT işçisi, Toplu Sözleşme***'yi protesto için viziteye çıkar.
17.06.1992	Yeni ***Galata Köprüsü*** hizmete açılır.
19.06.1992	***Park Otel*** İnşaatı'nın son 7 katının yıkım kararı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca da onanır.
24.07.1992	Dev-Sol yasadışı örgütü, ***Cağaloğlu Emniyet Müdürlüğü***ne roket atar ile saldırır
27.07.1992	Şişli Belediyesi tarafından, **Feriköy**'de kurulan pazar'a karşı uygulanan tavır, kent geneline yayılır.
03.08.1992	***İstanbul Metrosu***'nun **Taksim – Şişli** hattı inşaat sözleşmesi imzalanır
26.08.1992	**Karaköy**'de 300 yolcusuyla duran Pendik Vapuru yanar, Galata Köprüsü trafiğe kapatılır.
Ekim 1992	IMKB, ***Uluslararası Borsalar Birliği***'ne tam üye olur.
12.12.1992	Belediye tarafından içmesuyu, sanayi suyu ve atıksu fiyatlarına zam gelir.
22.04.1993	8.Cumhurbaşkanı ***Turgut Özal***, ***Vatan Caddesi***'ndeki ***Anıt Mezar***'a defnedilir.
28.04.1993	**Ümraniye** çöplüğündeki metan gazı patlaması sonucu 13 ev çöker, 39 kişi ölür.
28.05.1993	Aşırı dinciler, "Şeytan Ayetleri" kitabını yayınlayan Kaynak yayınlarını basarlar. 25 kişi yaralanır.
18.09.1993	Anadolu Yakası **Altunizade**'de ***Capitol*** adlı alış-veriş merkezi açılır.
22.09.1993	**Tahtakale** yangınında 500 civarında işyeri yanar.
1993	**Kadıköy/Hasanpaşa**'daki en eski tesis olan ***Gazhane***, korumaya alınır.
12.02.1994	İstanbul'da PKK tarafından 7 yer bombalanır. ***Tuzla İstasyonu***'nda patlayan bomba sonucu, 5 yedek subay öğrenci ölür.
14.03.1994	**Anadolukavağı** açıklarında, Yunan bandıralı ***Nasia*** tankeri, ***Sea Broker*** şilebiyle çarpışır; 27 ölü.
15.03.1994	**Fatih**'te bir birahaneye aşırı dincilerce saldırı olur; 1 ölü 35 yaralı.
27.08.1994	171 yolcu taşıyan ***THY uçağı***, iniş sırasında pistten savrularak **Florya**'ya yönelir, son anda tren raylarına birkaç metre kala bir kayaya çarparak durur.
13.10.1994	Müflis İşadamı ***Halil Bezmen***'e ait trilyonlar değerindeki antika, tarihi eser ve tablo, yurtdışına kaçırılmak üzereyken, mali polis tarafından yakalanır.
12.02.1995	İstanbul'da kirlilik sınırı aşılır. Sis yüzünden vapur-uçak seferleri yapılamaz.

14.02.1995	**Alemdağ**'da 10 kişilik bir uçak, motor arızası sonucu, bir inşaata çakılır.
12.03.1995	***Gazi Mahallesi***'nde olaylar çıkar. 3 kahve taranır. 1 ölü 5 yaralı.
13.03.1995	***Gazi Mahallesi***'nde olaylar büyür, polis karşı koyar, 17 ölü.
15.03.1995	Olaylar **Ümraniye**'ye sıçrar. 4 ölü.
21.04.1995	**Ayasofya** Meydanı'na bırakılan ve içinde bomba olduğu fark edilen bir otomobil, **Sarayburnu**'na çekildikten sonra patlar, 10 otomobil parçalanır 1 kişi ölür.
23.05.1995	***Yeni Gün*** ve ***Süper Tan*** gazetelerinin sahibi ***Bekir Kutmangil***, öldürülür.
01.06.1995	***Kadıköy Belediyesi***'ni basan 3 saldırgan, kalabalığa ateş açar. 1 ölü 14 yaralı.
18.07.1995	İl Milli Eğitim Müdürü, rüşvet ve haksız mal edinmekten dava edilir.
Temmuz 95	***İMKB*, İstinye**'deki merkezine taşınır.
03.09.1995	**Fatih**'te bir birahane aşırı dincilerce taşlanır; 1 ölü, 5 yaralı.
24.09.1995	5 işyeri ve banka bombalanır.
11.11.1995	4 banka şubesi bombalanır.
22.11.1995	**Beykoz** ve **Sarıyer** İlçeleri, ***Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu*** tarafından ***Doğal SİT*** ilan edilir.
1995	**Zeyrek**'teki ***Zembilli Ali Efendi Evi*** onarılır. Ayrıca ***Zeyrek Camii*** önündeki ahşap ***Halkevi*** ve ***Düğünevi*** de onarılır.
11.01.1996	***Sabancı Center*** suikasti ile, ***Özdemir Sabancı*** ve 2 kişinin öldürülür.
30.05.1996 14.06.1996	**HABITAT II** Dünya Konferansı, STK temsilcilerinin İstanbul'da toplanması, sergi ve seminerler, ödül dağıtımı, festivaller.
25.10.1996	Ünlü işadamı ***Vehbi KOÇ***'un naaşı,***Zincirlikuyu Mezarlığı***'ndaki kabrinden çalınır.
18.11.1996	**Lâleli** ***Torbey Oteli*** yangını, 30 ölü, 41 zehirlenme.
06.12.1996	***Susurluk Soruşturma***'sına katılan İstanbul Emniyet Müdürü ve yardımcısı, Özel Harekât Daire Başkanı ile bazı koruma polisleri görevden alınırlar.
13.02.1997	Tuzla tersanesi, TPAO'ya ait boş fuel oil tankerinde yangın çıkar, 2 itfaiyeci ölür.
12.10.1997	Şiddetli sağanak dolayısıyla, kentin birçok yerini su basar, 7 kişi hayatını kaybeder.
13.10.1997	***Bayrampaşa Cezaevi***''nde isyan çıkar.
12.01.1998	Türk Sanat Müziği sanatçısı ***Safiye AYLA***, 91 yaşında vefat eder.
31.01.1999	Pop sanatçısı ***Barış MANÇO***, kalp krizi sonucu vefat eder.
24.02.1999	Honduras bandıralı ***Selin S.***, **Kumkapı** sahilinde karaya oturur.
Haziran 99	Onarılan ***Feshane***, ***Festival Sarayı ve Türk Ek Sanatları Çarşısı*** olarak açılır.
17.08.1999	Gölcük merkezli 7.1 şiddetinde deprem sonucu, İstanbul'un zayıf zeminli **Avcılar** kesiminde büyük tahribat olur. Artçı sarsıntılar dolayısıyla tüm kent, aylarca deprem paniği yaşar.
18-19.11.99	Yüzyılın son zirvesi **AGİT**, 54 ülke devlet başkanı ve başbakanı ile, ***Çırağan Sarayı***'nda toplanır ve ilke kararı alır; "İstanbul Sözleşmesi" imzalanır.
19.11.1999	Türkî Devletler ile TC arasında ***"Bakü – Ceyhan Boru Hattı Antlaşması"*** ***Çırağan Sarayı***'nda törenle imzalanır. ABD başkanı Clington, gözlemci olur.
29.12.1999	Lodos fırtınası dolayısıyla petrol yüklü bir Rus tankeri ***Volgoneft***, **Florya** açıklarında karaya oturur, sahile akaryakıt sızar ve çevre kirliliği yaratır.

Kaynak: * TÜRKİYE'nin YETMİŞBEŞ YILI (1998), Sentez.

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmış ve güncel olaylar ilave edilmiştir.

8.2.5.2.1.2.Kültürel Yapı:

"***Kentlerin kimliği, kentliler ve onların yaşama biçimini oluşturur***" savından yola çıkan Toker (1992), göçün çok önemli ve olumlu bir dinamik olarak algılanmamasının, asıl tehlike olduğuna değinir. Ona göre "***göçün, olumsuzluklara yol açan temel felsefenin, bütünsel olarak ele alınarak, kent bilimsel dinamikler aracılığıyla tasfiyesi***" sözkonusudur.

Toker 1994:19-20), günümüz İstanbul'unun yerel sorunlarını en iyi bilen, olumsuz koşullarını değiştirmek için kişisel çabalar harcayan, demokratik kitle örgütleri aracılığıyla toplumun tüm katlarında en büyük çabayı gösteren kesimin, "***Yenikentliler***" yani "***Gecekondu***"da yaşayanlar olduğuna ve bu yüzden de "**İstanbul**" gibi dönüşüm ve gelişim sürecindeki "***Yaşayan Kentler***"de yaşanan Toplumsal Gerilim'in, "***Yenikentli'lerin maddeciliği ile Eskikentliler'in idealizmi arasındaki çatışma***" olduğuna demektedir.

Buna karşılık Tapan (1994:48), yaşam biçimini yansıtan kültürel değerlerin göç ile büyük erozyona uğradığını ve İstanbul'un büyük bir kimlik bunalımına girdiğine değinirken; kültür seviyesi ile tahribatı ters orantılamaktadır. Kültür düzeyi yüksek bireyler, başkalarının yarattığı değerleri koruyucu ve hoşgörülüdürler. Yıkıcılık ise, kültür zayıflığından kaynaklanmaktadır ve kendi ürettikleri ile başkalarının değerlerini bağdaştıramamakta, hoşgörülü olamamaktadırlar.

Gürsel (1989), bu konuya şöyle değinmektedir:

"Osmanlı'dan bize miras kalan ve İkinci Dünya Savaşı'nı görmemiş İstanbul, böyle giderse, 2000 yılında savaş görmüş kentlerden çok daha fazla başkalaşmış olacaktır. 2000 yılında sadece adı İstanbul olarak kalmış 10 milyon insan, tarihine ve kültürüne yabancılaşmış olarak yaşıyacak; bazı sarayları, meydanları ve camileri ise ancak turistler gibi gezeceklerdir.

.....

İstanbul'daki imar anlayışı MONARŞİK bir anlayıştır. Bu anlayış doğrultusunda, bugünkü İstanbul'un mezar kazıcıları OTOYOLLAR, 2000 yılında da mezar taşları, GÖKDELENLER olacaktır."

Göçle gelen grupların, topluma hızlı katılımı dolayısıyla, katılımcıların İstanbul kimliğine uyumsuzluğu, Tehranian'ın "***modernleşmenin laneti***" tanımını doğrulamaktadır [Bölüm.I.A.1.2.5.]. İnsan/insan, çevre/insan ilişkileri arasındaki iletişim/etkileşim mekanizması

tam olarak çalışmadığından [Bölüm.I.A.1.3.2.]; çeşitli gruplar, toplum içinde ve toplumdan soyutlanmış, güçlü birliktelikler oluşturmaktadırlar [Bölüm.I.A.2.4.].

Bu ise, geldikleri yörenin geleneklerinin, kültürel aidiyetin ve pratiklerin öne çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, hemşehrilik bilinci olarak adlandırılabilecek "***kollektif kimlik***" bilincinin gelişememesi, grupların kendi aralarında temel dinsel inançlara sarılmalarına neden olmaktadır. Ancak burada gözardı edilmemesi gereken; çeşitli grupların, geldikleri yörelerin inanç ve adetlerini de getirmesi sonucu; tinsel birlikteliğin de "***tarikatler***" adı altında parçacıl bir mozaik sunmasıdır.

Toplumun kimliğinin "***Ortak bir Dil***" ile belirginleşeceğine değinen Atiker (1995:11) ortak dil üretilmediği ve kullanılmadığı zaman, kimliğin en önemli ögesinin kaybolduğunu vurgulamaktadır. Ortak dille sosyalleşen kişiler,ortak kimliğe bürüneceklerdir. Çok çehreli İstanbul'un mozaik kimliği ve sosyal topoğrafyası, çeşitli semtlerinde yaşıyan sosyal grupların argoları ile de izlenebilmektedir. Sözgelimi "*içki*" sözcüğü, şoför esnafınca "*akaryakıt/antifriz*" kelimeleri ile simgelenirken; meyhane dilinde "*cila*", denizci argosunda "*islim*" olarak ifadelenmektedir (Her Semtin Dili var...1992:20).

Tablo: 8.75. İstanbul'da argo konuşulan semtler

YER ADI	ARGO DİLİ
GAZİOSMANPAŞA	Göçmen Argosu
Bayrampaşa	Cezaevi, Hamal, Göçmen
Sağmalcılar (Taşlıtarla)	Cezaevi
Yenibosna	Göçmen
Topkapı	Şoför, Göçmen, Hırsız, Yankesici
AKSARAY	Fuhuş, Esnaf, Yankesici
YENİKAPI	Gazino
Kumkapı	Balıkçı, Meyhane
BEYOĞLU	Azınlık,Yankesici, Hırsız, Dilenci, Kabadayı (Bitirim), Uyuşturucu, Cinsel / Eşcinsel argo,
KARAKÖY	Borsa, Genelev
Cihangir	Hırsız, Yankesici, Uyuşturucu, Cinsel / Eşcinsel Argo,
Tophane	Denizci, Uyuşturucu, Kabadayı (Bitirim),
BEŞİKTAŞ	Kulüp taraftarı, Esnaf
Ortaköy	Entel
Bebek	Entel
BALAT	Azınlık
KASIMPAŞA	Yankesici, Hırsız, Kumar, Uyuşturucu, Kabadayı, Fuhuş
Sulukule	Eğlence, Hırsız, Yankesici, Dilenci, Fuhuş, Kumar
Hacıhüsrev	Hırsız,Yankesici, Uyuşturucu, Dilenci

KAPALIÇARŞI	Esnaf, Borsa,Yankesici, Azınlık
Şehzadebaşı	Kabadayı (Bitirim)
Sultanhamam-Mahmutpaşa	Esnaf, Dilenci,Yankesici
ATAKÖY (Marina)	Eğlence, Uyuşturucu
Zeytinburnu	Göçmen
Yeşilköy	Azınlık
KADIKÖY	Azınlık, Entel, Dilenci
SELİMİYE	Asker
Harem	Şoför
FENERBAHÇE	Spor Klübü taraftarı
Moda	Öğrenci
Bağdat Caddesi	Öğrenci, Uyuşturucu
MALTEPE	Asker
PENDİK	Göçmen
Tuzla	Asker
ADALAR	Azınlık, Asker, Balıkçı

* Kaynak: AKTÜEL Dergisi (1992:20)

Öte yandan İstanbul, fuarları, sergileri, konferansları , uluslararası müzik festivalleri, uluslararası sinema şenlikleri, futbol turnuvaları, güzellik yarışmaları,.. ile Türkiye'nin kültür merkezliğini de sürdürmektedir.

8.2.5.2.1.3.Demografik yapı

a.Nüfus hareketleri:

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 1989'da % 50.77 olan şehirleşme oranı, 1994'de % 56.75'e yükselmiştir (Özcan,1990). 1980'lere kadar iç göçlerin kent üzerindeki olumsuz tesirleri, giderek daha dikkatle yorumlanabilmekte ve ileriye atıf yapılabilmektedir. Hızlı ve dengesiz nüfus artışının ortaya koyduğu fatura, ekolojik olarak tehlike sinyalleri vermeye başlar.

Keleş (1994:3-4), 1960'larda ülkede 250.000 gecekondu'da 1.5 milyon insan yaşarken, 1994'de 3 milyon gecekonduda 15 milyon insanın yaşadığına değinirken; 1990'da nüfusun % 55'inin kentlerde yaşadığına dikkati çekmekte ve 2000'lerde bu oranın % 70'leri bulacağını varsaymaktadır. Bu haliyle de Türkiye'de kentleşme değil, kırlaşma sözkonusu olmaktadır

Halen plan kapasitesi 11-12 milyon nüfus üzerinedir. Yanlış Politikalar, Af yasalarıyla kaçak yapılaşmaların affedilmesi önemli sorunlardır. Küçük yap-satçılar büyürken, kooperatifler de yap-satçılığa dönüşmüştür. Gecekondu önleme bölgeleri ile gecekonduların tasfiyesine çalışılmaktadır.

* Adı geçen belgeden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Sözgelimi Batı Yakası'ndaki ***İkitelli***'deki Askeriyeden alınan 103 Ha alanda 250.000 kişi kapasiteli 3500 konut yapılmıştır. Keza Belediye mülküne de 1500 konut yapılarak Balkanlardan göçeden soydaşlara tahsis edilmiştir (Yıldız, 1992).

KONDA araştırmasına göre, İstanbul nüfusunun % 68.4'ü okumamış veya ilkokul bitirmişlerden oluşmuştur (İstanbul'da Kimler yaşıyor?.. 1993).

Tablo: 8.76. Nüfus

Yıl:	Kişi:
1985	5.842.000
1990	6.620.000
1992	7.200.000

* Kaynak: KONDA (1993)

Tablo:8.77. Kökenler

Oranı:	Kökeni
% 13.30	Kürt
% 6.81	Balkan
% 5.75	Kafkas
% 8.77	Laz

* Kaynak: KONDA (1993)

Tablo:8.78.Kendini hissettiği kesim

Oranı	Kesimi
% 69.00	Türk
% 4.00	Kürt
% 24.00	Türk ve Müslüman
% 3.00	net yanıt alınamamıştır.

* Kaynak: KONDA (1993)

Tablo:8.79. Yaş gruplarının dağılımı

Yaş Grupları	Oranı
0 - 18 Yaş	% 40.00
19 - 25	% 13.80
26 - 35	% 16.20
36 - 45	% 12.00
46 - 55	% 11.40
56 <+	% 7.20

* Kaynak: KONDA (1993)

Görüleceği üzere İstanbul, GENÇ nüfusu
(0 - 25 yaş grubu)
toplam nüfusunun yarısından fazla
(% 53.8) olan bir kenttir.

İstanbul Nüfusunun 1995'de 11 milyon olacağına değinen Sabah Gazetesi (1993), çalışanlarla ilgili şöyle bir döküm vermektedir:

---

* KONDA araştırma sonuçları, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.80. Çalışan gruplar

Çalışan gruplar	Kişi
Memur	1.007.290
Üniversite Öğrencisi	110.224
İlk + Orta + Lise Öğrencisi	1.520.042

♣ Kaynak: Sabah (1993)

Nüfus artış hızı % 4.4 olup, yılda 380.000 kişi artmakta; dakikada 1 kişi göçle kente ilave olmaktadır.

Aysu (1990:98) hane halklarında en mobil yaşların 20-40 arasında olduğuna değinmektedir; bu da yukardaki değerlere göre nüfusun global % 30'luk bölümünün iş bulmak için devamlı hareket halindeki göçedenlerden oluştuğunu göstermektedir.

1991 yılında ***DİE*** tarafından yapılan iç göçün boyutları ile ilgili çalışma sonuçlarına göre, göçedenlerin hangi ilçelerdeki hangi semtlerin yeni kurulan mahallelerine dağıldıklarını izlemek mümkün olmaktadır:

Tablo: 8.81. Bakırköy İlçesi (Sur-dışı/Batı Yakası):

GÖÇEDENLER	SEMTLER
Karadenizliler	**Merkez**
Sıvaslılar	**Kocasinan, Atışalan, Esenler**
Diyarbakırlılar	**Tozkoparan, Merter, Bahçelievler**
Siirtliler	**Merter, Bakırköy, Bahçelievler, Tozkoparan**
Rumelili Göçmenler	**Florya, Yeşilyurt, Yeşilköy, Ataköy**

♣♣ Kaynak: DİE (1991)

♣ Sabah'ın verileri, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

♣♣ DİE'nin verileri, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo: 8.82. Fatih İlçesi [Sur-İçi]:

GÖÇEDENLER	SEMTLER
Eski İstanbullular	**Mollaşeref, Muratpaşa, Denizabdal, Fatmasultan, Ördekkasap, Mimarsinan, İmrahor, Neslişah, Hacıhüseyinağa, Davutpaşa, Kürkçübaşı**
Karadenizliler	**Balat, Karataş, Tahtaminare, Atikali, Abdisupaşa, Mustafapaşa, Kocamustafapaşa**
Ankara/Çoruh/ Bitlis/ Urfa/ Gazianteplıler	**Cambaziye, Uzunyusuf, Hacıhamza, Seyitömer**
Siirtliler	**Haydar Mahallesi**

* Kaynak: DİE (1991)

Tablo:8.83. Beyoğlu İlçesi [Galata/Pera]:

GÖÇEDENLER	SEMTLER
Karadenizliler	**Kasımpaşa, Hasköy, Yenişehir, Kılıçali, Tomtom, Kulaksız**
Sıvaslılar	**Hacıahmet, Piyalepaşa**
Erzincanlılar	**Piripaşa, Yenişehir, Hacıahmet, Hasköy, Piyalepaşa**
Elazığlılar	**Sururi, Örnektepe**
Siirtliler	**Tophane**
Aksekililer	**Kasımpaşa**

* Kaynak: DİE (1991)

Tablo:8.84. Şişli İlçesi [Galata/Pera]:

GÖÇEDENLER	SEMTLER
Karadenizliler	**Kuştepe, Gülbahar, İzzetpaşa, Kaptanpaşa**
Sıvaslılar	**Yayla, İzzetpaşa, Kuştepe, Kaptanpaşa, Halil Rıfat Paşa, Mahmut Şevket Paşa, Halide Edip Adıvar**
Erzincanlılar	**Mahmut Şevket Paşa, Yayla, İzzetpaşa, Halide Edip Adıvar, Halil Rıfat Paşa**
Malatyalılar	**Gülbahar, Kuştepe, Kaptanpaşa**

* Kaynak: DİE (1991)

Tablo:8.85. Sarıyer İlçesi [Boğaziçi]:

GÖÇEDENLER	SEMTLER
Karadenizliler	**Merkez**
Sıvaslılar ve Karslılar	**Tarabyaüstü, Cumhuriyet, Ömürtepe, Ferahevler**
Tuncelililer	**Maden, Kilyos**

* Kaynak: DİE (1991)

* DİE'nin verileri, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.86.Üsküdar İlçesi [Anadolu Yakası]:

GÖÇEDENLER	SEMTLER
Eski İstanbullular	**Selamiali, Selimoğlu, İcadiye, Kepçedede**
Sıvaslılar	**Bulgurlu, Ünalan, Ferah, Yavuztürk**
Malatyalılar	**Esatpaşa, Örnek Mahallesi**
Karslılar	**Esatpaşa, Ünalan, Kirazlıtepe**

* Kaynak: DİE (1991)

Tablo:8.87. Ümraniye İlçesi [Anadolu Yakası]:

GÖÇEDENLER	SEMTLER
Sıvaslılar	**Kâzımkarabekir, Birlik Mahallesi**
Karslılar	**Birlik Mahallesi, Yukarıdudullu, Kâzımkarabekir**
Tokatlılar	**Mustafa Kemal, Birlik Mahallesi**
Gümüşhaneliler	**İstiklâl Mahallesi, Gümüşhane, Yukarıdudullu**

* Kaynak: DİE (1991)

Tablo:8.88. Kadıköy İlçesi [Anadolu Yakası]:

GÖÇEDENLER	SEMTLER
Sıvaslılar	**Fikirtepe, Göztepe, Caferağa, Erenköy, Osmanağa, Kozyatağı, Dumlupınar**
Bingöl ve Gümüşhaneliler	**Rasimpaşa, Fikirtepe, Dumlupınar**
Kastamonu, Çankırı, Çorumlular	**Dumlupınar, Fikirtepe, Sahrayıcedid**
Erzurum, Tunceli, Karslılar	**Osmanağa, Kayışdağı, Sahrayıcedid**

* Kaynak: DİE (1991)

Yıldız (1992), 5.712 Km^2'lik İstanbul'un 1.875 Km^2 Belediye alanı içinde 7.5 milyon insan yaşadığına değinmektedir. Belediye'nin istatistiklerine göre İstanbul'un yıllık artış hız % 4.8'dir. Günde 1000 kişi'ye yakın göç almaktadır ve her gün, bu insanları barındırmak için 250 Birim-Konut'a ihtiyaç vardır. Km^2'ye ortalama 1301 kişi düşmektedir; ancak bu değer, Fatih gibi kalabalık semtlerde Km^2'ye 50.000 kişi olmaktadır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 1989'da % 50.77 olan şehirleşme oranı, 1994'de % 56.75'e yükselmiştir (Özcan,1990). 1980'lere kadar iç göçlerin kent üzerindeki olumsuz tesirleri, giderek daha dikkatle yorumlanabilmekte ve ileriye atıf yapılabilmektedir. Basın olaya daha dikkatle

* DİE'nin verileri, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

eğilmektedir. Bir zamanların gecekondu yıkımlarını manşetle veren gazeteler, bu kez, hızlı ve dengesiz nüfus artışı sonucu ortaya çıkan (görüntü dahil) her türlü kirlenmeye sayfalarında yer vermektedirler.

8.2.5.2.2.Sosyo-Ekonomik Yapı:

Göç devam etmektedir. Ancak bu gelenler, kentin marjinal kesimini oluşturmaktadır.Bu konuda Görgülü (1995) şöyle bir sıralama yapmaktadır.

a) ***Marjinal*** kesimi yaratan göçedenler:

* ekonomik olarak kademe atlıyarak kapital sahibi olurlar. Ancak kültürel olarak ikili yapılarını sürdürmektedirler. Belli yerlerde, cemaat bilinci ile hareket etmektedirler.

* Güçlenerek siyasi iktidarda, kent yönetiminde söz sahibi olmakta; toprak mafyası, ticaret masyası gibi sektörleri ellerinde tutmaktadırlar.

* Gecekondular, gecekondu mafyası sayesinde sağlıksız ve estetikten yoksun; denetimsiz ve içine girilmez bir curcunaya dönüşür.

* Kapital sahipleri, görkemli yerlerde, villalarda oturmakta; geniş apartıman dairelerinde veya izbe evlerde yaşamaktadırlar.

* Bu marjinal kesimin çalışma alanı, iş merkezidir. Holding zincirinde olsalar dahi, sıradan yapılarda çalışmayı tercih ederler.

* İkili alış-verişleri tercih ederler. Hem büyük alış-veriş merkezleri ne hem de geleneksel çarşılara giderler.

b) ***Kent soylular*** ise örgütlü işleri tercih ederler; Kent Kültür ve alışkanlıklarını sürdüren orta gelirlilerdir.

* Giderek marjinal gruptan kendilerini çekmektedirler.

* Kent karmaşasından kaçmakta; desantralizasyonu yaratmaktadırlar.

* Yeni ve büyük alış-veriş merkezlerini tercih ederler.

* Genelde 20-40 yaş grubuna sahip kesimi Batı'ya yönelik yaşam tarzını tercih etmekte; son derece lüks evlerde, merkezi bilgisayarlarla denetlenen içgüvenliği sağlanmış apartmanlarda: spor/rekreasyon alanları kendi içinde çözümlenmiş korumalı sitelerde yaşamaktadırlar.

c) ***Holdingler*** de dışa kapalı çalışma ortamlarını tercih etmektedirler. Yüksek teknoloji ile donatılmış; can güvenliği sağlanmış prestij yapılara yönelmektedirler.

8.2.5.2.2.1.İdari/Politik Yapı:

a.Yönetimsel Düzen:

'90'lı yıllar ***Saydamlık, Katılımcılık, Demokratiklik*** sloganlarıyla tanımlanır. Nüfus ve Yüzölçüm olarak İstanbul, Dünya devletleri arasında 131.sırada Avrupa devletleri arasında 41.sıradadır. Bu ülkelerde adam başına 5000 $ düşerken, Türkiye'de 2000 $ düşmektedir; İstanbul bütçeden % 5 pay almaktadır (Sözen,1992).

1990 sonrasında çok hızlı ***yasal değişiklikler, kanun hükmünde kararnameler, yasa iptalleri, yürütmeyi durdurma kararları, yönetmelik değişiklikleri*** devreye girer. İçmesuyu Havzalarının ciddi şekilde ele alınması, ÇED Raporu, İSKİ/Bakanlıklar arası sürtüşmeler, önemli girdilerdir.

Üstelik Hükümet bunalımları, ***Harwey Kuramı*** Çevrimlerinde [Bölüm.I.A.1.3.2.3.; 8.2.1.2.2.2.; 8.2.3.2.2.2.; 8.2.3.2.3.1.] öngörülen, sorunların çözümünde "*Askeri Yönetim*"in devreye girip girmemesi tartışmaları,

* EKONOMİK DEVRİM niteliğindeki 5 Nisan 1994 Kararları;
* Yeniden İmar Affi önerilerinin gündeme gelişiyle hortlayan gecekondu krizleri;
* Seçim yatırımları ve oy kaygıları karşısında, bu yörelerde oturanların, belli bir süre seçmen sayılmaması teklifleri;
* Sultanbeyli cıvarındaki yapılaşmanın İstanbul boyutlarını aşarak siyasi yatırımlara dönüşmesi;
* Koalisyon Hükümetinin yüksek ateşte seyreden beraberlikleri;
* Devamlı değişen Kabine/Bakanlar ve Bakanlıklar, üst düzey bürokratlar/kadro-laşmalar dolayısıyla, 2000 yıllarında daha net yargılanabilecektir.

Ünal vd. (1992)'nin "***İstanbul'un geçmişe yaslanarak, çağdaş koşullarda geleceğe yönelmesi, kentin olumlu bir iletişim alanı olarak kentlilere hizmet etmesini sağlayacak; kent-kentli bütünleşmesi başarılabilecektir***" görüşüne yer veren ortak bildirisinde, "***demokratikleşme sürecinde belediye yönetimlerinin kırsal kökenli İstanbul'un tarihi, gelenekleri, dolayısıyla***

kimliği ile ilintili bir gelişme biçimine sahip olmasının gerekliliğinin ayırdında olmayan, sadece günlük sorunlarla ilgili yeni kentlilerden oluştuğu" gerçeği vurgulanmaktadır.

Turizm Teşvik Yasası doğrultusunda yeşil alanların harcanmasıyla ilgili verilen ruhsatların iptali konusunda davalar açılır. Bu açıdan 1990' lar "***Davalar Dönemi***" olarak da anılacaktır.

b.Belediyecilik Çalışmaları:

1990 sonrasında Mücavir Sınırları'nda, özellikle Batı Yakası'nda düzeltmelere gidilir. Anakent, Büyükşehir [*Metropol*] Belediyesi adını alırken, ona bağlı Belediyeler ve onların da mücavir sahaları devreye girer. Sözgelimi **Gaziosmanpaşa** Belediyesi ve Mücavir alanı; **Eyüp** Belediyesi ve Mücavir Alanı; **Sarıyer** Belediyesi ve Mücavir alanı,..gibi. Böylelikle İlçe Sınırları ile Büyükşehir Belediyesi (BŞB)'nin tesir alanı birbirine uydurulmuştur. Ayrıca, Mücavir alanlarda Belde Belediyeler de kurularak ilçelere bağlanır [Pafta:18].

1992'de 3.derece merkezli 33 ilçe 41 belde'den oluşmuş [toplam 74 belediye] 15.244.657 nüfuslu bir Galaktik Kent'tir. 1990 sayımlarına göre merkez nüfusu 6.620.241, çevre nüfusu 8.624.416'dır. Bu durumda % 56.57'si ilçe ve beldede, % 43.43'ü merkezde yer almaktadır. Bu da, desantralizasyon ve hedeflenen çevrede yerleşimin başarıya ulaştığını göstermektedir. 95'lerde İstanbul'un değişen İlçe ve Belde Belediyelerinin teşkilat şeması şöyledir:

Tablo:8.89. 3030 kapsamı dışında kalan belediyeler

İLÇE BELEDİYELER	BELDE BELEDİYELER
BÜYÜKÇEKMECE	**Esenyurt, Gürpıbar, Kavaklı, Kıraç, Kumburgaz, Mimarsinan, Tepecik, Yakuplu**
ÇATALCA	**Binkılıç, Durusu, Hadımköy**
ESENLER	.....
SİLİVRİ	**Celaliye, Çanta, Değirmenköy, Gümüşyaka, Selimpaşa**
SUTANBEYLİ	.....
ŞİLE	**Ağva**
YALOVA	**Çınarcık, Çiftlikköy, Esenköy, Kadıköy, Koruköy, Taşköprü, Termal**

♣ Kaynak: İstanbul BŞB

♣ İstanbul BŞB'den alınan bilgiler, Erses tarafından listelenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.90. İstanbul BŞB kapsamındaki belediyeler

İlçe Belediyesi	Belde Belediyesi
ADALAR	.....
AVCILAR	.....
BAĞCILAR	.....
BAHÇELİEVLER	.....
BAKIRKÖY	.....
BAYRAMPAŞA	.....
BEŞİKTAŞ	**Ortaköy**
BEYKOZ	.....
BEYOĞLU	.....
EMİNÖNÜ	.....
EYÜP	**Göktürk**
FATİH	.....
GAZİOSMANPAŞA	**Arnavutköy, Boğazköy, Bolluca, Haraççı, Taşoluk**
GÜNGÖREN	.....
KADIKÖY	.....
KAĞITHANE	.....
KARTAL	**Samandıra**
KÜÇÜKÇEKMECE	.....
MALTEPE	.....
PENDİK	.....
SARIYER	.....
ŞİŞLİ	.....
TUZLA	.....
ÜMRANİYE	**Alemdar, Çekmeköy, Sarıgazi, Sultançiftliği, Yenidoğan**
ÜSKÜDAR	.....
ZEYTİNBURNU	.....
SULTANBEYLİ	.....

♣ Kaynak: İstanbul BŞB

Görüleceği üzere, 34 İlçe ve 37 Belde belediyesi ile ***İstanbul Büyükşehir Belediyesi***, toplam 71 Belediye'den oluşan bir "***Galaktik Kent***" tir. Şehir hatları vapuru işletme sefelerinin günübirlik yapılması için, İstanbul il sınırları içine alınan **Yalova**, 1996'da, *77.Vilayet* olarak Büyükşehir'den ayrılır.

Ancak büyükşehir mücavir sınırları ile vilayet sınırları halâ uyumsuzluk içindedir [Pafta:18].

♣ İstanbul BŞB'den alınan bilgiler,Erses tarafından listelenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.5.2.2.2.Askeri yapı:

Askeri yapı, eski düzenini korumakta, yeni bir müdahaleden kaçınmakta ve ekonomik düzenin rahatlatılması için Hükümet'in radikal kararlar alması (5 Nisan Kararları gibi..) yanında, ***IMF*** 'ndan borç alınabilmesi için onların yönlendirdiği ekonomik önlemlerin uygulanması gerekmektedir. Bu şekliyle de bir dönemin ***Duyûn-u Umumiye*** yönlendirmeleri akla gelmektedir. Ayda bir Ankara'da toplanan Milli Güvenlik Kurulu ise, önceki yıllara göre daha aktif olarak devrede bulunmaktadır.

8.2.5.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

8.2.5.2.2.3.1.Konut sektörü:

Finans fazlasının toplum da geniş bir tüketim tabanına oturtulduğu ve bol reklâmla tüketicinin devamlı uyanık tutulduğu bir dönem ortaya çıkmıştır. Batı yakası, dalga dalga batıya doğru uzanmaktadır. İnsanların özlemindeki sınıf atlama hedefi, ***Hemşehri*** olma fiiline doğru onları zorlamaktadır.

8.2.5.2.2.3.2.Sanayi sektörü:

1950'lerden itibaren yapılmakta olan projeksiyonlar, özellikle 1970'lerde ciddi olarak başlayan uygulama planlarıyla ilgili kriterlerin ortaya konması, günümüzün İstanbul'unu ve Batı Yakası gelişmelerinin nasıl ele alındıklarını, nasıl gözardı edildiklerini ya da nasıl abartıldıklarını ortaya koymaktadır. 1975'de İstanbul Metropolünde 1995 yılı İtibariyle gerekli olan "***Yeni Organize Sanayi***" alanlarının ve "***Bağlı Sanayi İşgüçleri***"nin dağılımı şöyle yapılmıştır:

Tablo:8.91. 1975-1995 batı yakası büyük sanayi projeksiyonu (1)

Böl.No:	Yeri	Zonu	Sanayi Cinsi	Alanı Ha.	Kişi/Ha	Top.San. İşgücü
BS-1	Küçükköy	29	Küçüksanayi	25	220	5.500 Kişi
BS-2	Mahmutbey	66	Küçüksanayi	50	220	11.000 Kişi
BS-4	Çakmaklı	78	Küçüksanayi	50	220	11.000 Kişi
Toplam	-	-	Küçüksanayi	125	220	27.500 Kişi

♣ Kaynak: İLLER BANKASI, İBMB-İPBB (1971-84)

♣ İBMB-İPBB'den alınan belgeler, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

Tablo:8.92. 1975-1995 batı yakası büyük sanayi projeksiyonu (2)

Böl.No:	Yeri:	Zonu	Sanayi Cinsi	Alanı Ha.	Kişi/ha	Top.San.İşgücü Kişi
BS-1	Küçükköy	29	Büyüksanayi	125	150	18.750
BS-2	Mahmutbey	66	Büyüksanayi	210	150	31.500
BS-3	Eşkinoz	78	Büyüksanayi	20	150	3.000
Toplam	-	-	Büyüksanayi	355	150	53.250

* Kaynak: İLLER BANKASI, İBMB-İPBB (1971-1984)

20.7.1980 onanlı 1/50.000 Ölçekli Nazım İmar Planı'nda önerilen 1.-2.ve 3.Kademe Merkezlerle ilgili yapılan tahminlerin çok gerilerde kaldığı, günümüz verilerinden anlaşılmaktadır. **Küçükköy, Mahmutbey, Çakmaklı, Eşkinoz** gibi alanlarda öngörülen Küçük ve Büyük Sanayi kuruluşları **İkitelli - Mahmutbey** civarında gerçekleşmiş olup, kentin batıya doğru yayılmasına neden olmuşlardır.

1990'lar, dünya çapında GLOBALLEŞME'nin, ÖZELLEŞTİRME'nin ve YAP-İŞLET-DEVRET anlayışının adeta bir sentezi durumundadır. Artı ürün fazlasını değerlendirmek durumundaki büyük işletmeler, kentin önemli noktalarında, trafiği kitleme bahasına prestij yapılar gerçekleştirmekte; büyük pazarlar ve fuar alanları oluşturulmakta; otomobil hediye eden yayın kuruluşlarına geniş depo alanları gerekmektedir. Bu ise çevredeki tüm orman alanlarının ve hazine arazilerinin de ölüm fermanı gibidir.

8.2.5.2.2.3.3.Ticaret sektörü/ Para piyasası:

Metropoller bir sinir ağı gibi dünyayı sarmaktadırlar ve tek pazar haline gelmektedirler. 1991'de SSCB'nin dağılmasından sonra ticarî potansiyel İstanbul'a kaymıştır (Börtücene,1992)..

3.Turunu tamamlamakta olan ***Harwey çevrimleri*** [Bölüm.I.A.1.3.2.3.; 8.2.1.2.2.2.; 8.2.3.2.2.2; 8.2.3.2.3.1], bu kez finans fazlasının toplumda geniş bir tüketim tabanına oturtulduğu ve bol reklâmla tüketicinin devamlı uyanık tutulduğu ***Post Modernist/Post Fordist*** bir dönem ortaya çıkarmıştır. Batı yakası, dalga dalga batıya doğru uzanmaktadır. İnsanların özlemindeki sınıf atlama

* İBMB-İPBB'den alınan belgeler, Erses tarafından tablolaştırılmıştır.

arzusu, Hemşehri olma fiiline doğru onları zorlamaktadır. Kentin ortak yaşanan ve ortak kararlar alınması gereken bir yer olduğu bilinci giderek belirmektedir.

Grevler veya işi yavaşlatmalar, bu kez resmi kurumlarda çalışan işçi ve memurlardan gelmektedir. Çöpçüler, tren işçileri, sağlık personeli,..gibi. Tekrar ortaya çıkan piyasa tıkanmasının halledilmesi konusundaki olasılıklar arasında yeniden İhtilâl söylentileri yayılmıştır. Piyasa ekonomisi bu kez, Döviz endeksine göre alabora olmuş ve artı ürün ve sermaye birikimi, yeni yatırım olarak Post-Modernist görüşleri yansıtan BANKACILIK-PAZARLAMA-DEĞİŞİM-TÜKETİM kriterleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Allak bullak olan para piyasasını dengelemek için 5 Nisan 1994 Ekonomik Paketi devreye konarak tıkanıklığın giderilmesine çalışılır.

David Harwey ve ***Castells'*** in Gelişmekte olan ülkelerin sosyal yaşam ve ekonomik durumlarıyla ilgili Kuramları, 1923'lerden günümüze doğru irdelendiğinde, '80'lerden günümüze Harvey Kuramının 2 kez turladığı ve günümüz ***Post-Fordist, Post-Modernist*** Kuramlarla içiçe geçtiği, hepsinin bir sentezi durumuna geldiği görülmektedir. Giderek artan artı ürün ve bunun yarattığı Sermaye Piyasası'nın, sonunda somut kavramlardan, soyut (para değeri gibi) kavramlara doğru ivme kazandığını izlemek mümkündür. Gelecekte bu kavramların çok daha farklı soyut değerlerin üzerinde çevrimlerini sürdürmesi ve bunun mekânda yaşıyan toplumun Sosyal Topoğrafyası üzerinde etkin olması büyük olasılıktır. Bu ise, toplumun kendi içindeki dinamiklerinin değişimi, sınıfsal hareketlilik ve farklı tabakalaşma olarak, geleceğin toplum yapısına öncülük edecektir.

8.2.5.2.2.3.4.Hizmet sektörü:

Anakent Belediyesi verilerine göre; 1992 - 1994 ***Ulaşım ve İletişim Proje*** tutarı 2.7 milyar $ olup, bunun % 75'i ulaşım'a ayrılmıştır.

8.2.5.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

8.2.5.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Her ne kadar gelenek ve görenekler, 1-2.kuşaklarda ortaklaşa değerlere dönüşse de, ilk gelenler arasında büyük inanç sürtüşmeleri, liderlere bağlanma, inançları yorumlamada değişken tavırlar şeklinde krizler oluşturarak, sosyal "***in***" ve "***out***"lar [Böl.I.A.1.2.5.] ortaya koyarlar. Özellikle de

kentin "***açık***" düzenine karşı koyan bu "***kapalı***" sistem temsilcileri; kentin kollektif düşünce yapısını da allak-bullak etmektedirler. Çünkü kent yaşamına "***katılım***"da bulunacaklarına; kentin yaşamını kendi görüşlerine göre "***asimile***" eder görünmektedirler. Baskın duruma geçmek için, fikirsel çatışmalar yerine, organik dayanışma ile, eylemsel baskı/saldırı/cinayet/sokak gösterileri tarzında kalabalık grup çatışmaları yaratılmaktadır. Bu ise çoğunluk (***nomik***) ve azınlık (**anomik**) grupların yeni bir kimlik arayışıyla toplumu zorlaması tarzında ortaya çıkar [Böl.I.A.1.2.1.].

Bu konuda Toker (1994:20), İstanbul'un göç ve gecekondularıyla Avrupa'nın en yaygın ve kapsamlı "***Halk Örgütlenmesi***" yaşadığına değinmektedir. Ona göre, Yenikentlilerin hazine arazilerine doğru meyli, sermaye piyasasının belirlediği bir dünyaya başkaldırma, alternatif yaratma, sisteme yaratıcı katkıda bulunma anlamını da taşımaktadır.

Öte yandan Osmanlı döneminde doğuda başlıyan ve XVII ve XVIII.yy'larda kırsal yerleşimlerden kente ve İstanbul'a başlıyan göç hareketinin nedeni olan Celâlî İsyanları'nın benzerini yaşamakta olan toplumsal yapının Kollektif Şuuraltısı, bu kez doğudaki PKK olayları dolayısıyla tazelenmektedir. Keza İran kökenli kışkırtmalarla ayaklanan tarikatler de, siyasi ağırlıklarını, eğilimli partiler aracılığıyla sokaklara döker hale gelirler.

Bu yüzden, yüzyıllar boyunca kollektif belleğe işlenen veya şuuraltına atılan yürüyüşler, gösteriler, dinsel ve sosyal başkaldırılar, toplumu zedeleyen ögeler durumuna gelirler. Bunları 3 ayrı grup üstlenmektedir:

1.Kente inen PKK militanları,

2.Aşırı solu simgeleyen ve işçileri de kışkırtan devrimci sol örgütler: Dev-Sol,

3.İslâmi Örgütler.

Bu saldırganlar, şu farklı grupları hedef alırlar:

1.Disiplini ve ülke savunmasını simgeleyen askeriye, yüksek düzeyde komutanlar,

2.Otoriteyi simgeleyen (korunmasız, emekli) devlet memurları ve polis,

3.Toplum tarafından saygın bulunan kişiler: İş adamları, öğretim üyeleri, gazete yazarları.

4.İnançları hedefleyen ve türbanı simge haline getiren, şeriat sistemini isteyen mürteciler.

Bizans Dönemi'nin Yeşiller, Maviler, Kırmızılar arasındaki yarışmalar, siyasi sürtüşmeler ile dinsel örgütler arasındaki çekişmeler; Osmanlı'da özellikle son dönemlerde şeriat isteyerek başlatılan isyanlar; keza askeriyenin ıslahı sırasında, yeniden yapılanmaya karşı başlatılan hareketler, genç subaylara saldırılar; bu dönemde de kollektif şuuraltından çıkarak eyleme dönüşmektedir.

24 Temmuz 1992'de Dev-Sol'un, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne roketatar ile saldırması, 1908'in aynı günündeki II.Meşrutiyet (Hürriyet) İhtilali tarihinin anmsanması gibidir.. ***Armutlu, Gazi Mahallesi*** ve **Ümraniye**'deki polis-halk çatışması da, ***Patrona Halil*** gibi, ***Çınar Vakası*** gibi benzer olayları çağrıştırmaktadır.

8.2.5.2.3.2.Kent belleği:

Her büyük değişim sonrasında İstanbul'da olagelen kökten değişimlerin bir kez daha uygulandığı gözlenebilmektedir. Bazı ögelerin modaya mı uygun gelip-geçtiği, yoksa gelenekselin bir devamı mı olduğu; daha geniş bir perspektiften gözlenmesi gereken bir durumdur. Kent, eski kimliğine hem yeni bir kimlik katmakta, hem de kimlik değiştirmektedir. Bu yüzden büyük bir karma sistemi yansıtmaktadır. Bu haliyle de, günümüzün "***Paradigma***" olarak ifadelenen "***Eskiyi yeni tarz ve yeni düşünce ile yorumlama***" akımlarının da süzgecinden geçirilmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla, 1990 sonrasında da İstanbul, eski kimliğine yenilerini ekleyen, bir dönemin ***Cami ve Külliye*** dokusunu bu kez yer-yer ***yükselen prestij binalar*** ve ***siteler***le yeniden yorumlar görünmektedir.

Batı Yakası yerleşimlerinde ortaya çıkan kent belleği, 1950-1990 kesitinde incelendiğinde, form, konum ve anlam faktörleri açısından yeterli elemanı taşır görünmemektedir.

1.) Bu yerleşimlerde **form** belirgin değildir [Tablo:1.34]. Hisseli arazilere gecekondu tarzında yapılan yerleşmeler, artı ürün ve sosyal sınıf atlamalarıyla 5 katlı apartmanlara dönüşmüştür. Yerleşim sakinleri İstanbul'un dış mahallelerine taşınırken, bu yerleşmeler de kiraya verilmeye başlanmıştır. Yani kiralık gecekondular oluşmuştur.

Yapılan planlar ise, oy kaygısı ve siyasi oyunlarla, planlananın pek çok yerde ihmal edildiği spontan şekillere dönüşmüştür. Bu haliyle de Osmanlı Dönemi'ndeki, sadece yerleşime ruhsat veren ancak nizamına karışmayan Mimarbaşı'nın yerini alan muhtarlıkların ve kırsal belediyelerin serbestçe hareket ettikleri kır/kentler haline gelmektedirler. Planlıyken plansız gelişerek, ilginç bir kimlik ortaya koymuşlardır. Ne yazık ki bu konumlarıyla da, kimlik silinmesine uğramışlardır. Yani birinden diğerine geçen yerleşmelerde, kent belleğini oluşturacak elemanlar yetersiz kaldığından veya oluşamadığından; Belediyeler arasındaki farklılık görülmemekte, tek düze doku olarak algılanmaktadır.

ıı.) Yerleşimlerin **konum**larının, göçerlerin geldikleri yerlerdeki yerleşimlerin, belleklerinde bıraktıkları izler doğrultusunda oluştuğunu gözlemek mümkündür [Tablo:1.34]. Özellikle Karadenizli ustaların yer aldığı inşaat sektörü, bu yörelerde onların zevkine göre binaların ortaya çıkmasına de neden olmaktadır.

* ***Karadeniz Bölgesi***'nden gelenlerde yeşil/ağaç bitki zihinsel kaydı doğrultusunda bahçe/ yeşil kültürü mevcuttur. Bahçe tarımında, geldikleri yörenin bitkilerini yetiştirmeyi [fındık, mısır] tercih etmektedirler.

* ***Orta Anadolu*** ve kıraç bölgelerden gelenlerde yeşil imajı mevcut değildir. Daha ziyade küçük/büyük baş hayvancılık yapmaktadırlar.

* ***Bulgaristan*** göçmenleri ise, geldikleri yörelere, göçtükleri yerlerin isimlerini verirken [Yenibosna,.gibi], daha ziyade küçük sanatlarda ve imalathanelerde, tekstil sanayiinde çalışmaktadırlar.

* *Okul/eğitim* önemli olarak kabullenilmekte, barakalarda veya kiralık dükkânlarda öğretim yapılmaktadır.

* *Göçedenler* ve *göçmenler*, geride kalan aileleri de yanlarına aldıkları için, kadastral mozaik, inanılmaz derecede küçülerek topoğrafyayı sarmaktadır.

III.)Yerleşimlerin tarihsel süreçleri fazla değildir; yani mübadele ile boşaltılmış küçük Rum köyleri veya Büyük Çiftlikler (**Ferhatpaşa**,..gibi) yeni gelenlerce istilâ edildiğinden; kent belleğini oluşturacak **anlam** faktörü eksiktir [Tablo:1.34.]. Ancak geçen 35-40 yıllık süre içinde kendini yenilemesi ve 2.ve 3.kuşakların ortaya çıkışı, kendi içinde bir tarihsel süreç yaratır durumdadır. 2.Kuşak içinde olduğu halde, Anlam faktörünü koruyan yegâne yerleşim, kemerleri, bendleri ve dereleri ile ***Belgrad Ormanları*** içindeki **Kemerburgaz** yerleşimidir. Kuzeyde kaldığı için, sadece, **Sarıyer/Bahçeköy** tarafından göç almaktadır ve **Kilyos** turistik geçişleri kadar Kil/kömür taşımacılığı ve **İstanbul**'u 2.5 gün besliyecek sulu tarımı ile, köklü bir kimlik taşımaktadır.

8.2.5.3.Yapma kimlik: Post Modernizm ve ötesi:

8.2.5.3.1.Yerleşik alanlar:

8.2.5.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Mevcut yerleşim alanları, varlıklarını korumaktadırlar.

8.2.5.3.1.2.Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler:

Çeşitli Bayındırlık Projeleri yanında, **Galata-Fener-Balat** bölgesi'nin ıslahı ile ilgili çalışmalar devreye girer. **Eyüp**'ün yeniden düzenlenmesine gidilir.

Doğu Yakası'nda eski köyler ve çiftliklerde yeni yerleşimler gelişmeye başlar. **Sultanbeyli** bunlardan en ilgincidir. Dinsel ağırlıklı grupların oturmayı hedeflediği ve yurt dışından finanse edildiği söylenen Sultanbeyli'de, cami/okul merkezli mahalle kurgusu, bir dönemin kent belleğini tekrar kurgular gibidir. ***Ömerli Barajı*** çevresi 2 tür konutla çevrelenir: **1)** Göçedenlerin kaçak yaptığı gecekondular, **2)** Egemen sınıftan ailelerin kaçak yaptığı villalar ve siteler. Tüm koruma uğraşlarına rağmen, oy kaygısıyla göz yumulan ve egemen güçlerin rant baskılarına dayanamayan yerel yönetimler, Baraj suyunun tehlikeli şekilde kirlenmesine neden olurlar.

8.2.5.3.1.3.Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler:

Seçim öncesi ve her hükümet değişikliğinde ortaya çıkan düzensiz yertleşmeleri forma ve yasal sisteme sokabilmek amacıyla bir dizi kararlar alınır. Bunların uygulanmaları için başlatılan gecekondu yıkımları, medya'ya malzeme olur. Kentin kendi gelişimi için muhafaza ettiği rezerv

toprakların yağmalanması, rating hedeflenerek hazırlanmış programlarla haklı, yıkıma uğrayanlar da mağdur gösterilir.

8.2.5.3.2.Kurumsal donatılar:

8.2.5.3.2.1.Resmî yapılar:

20 Haziran 1996 tarihinde, ***Milli Saraylar, Köşkler ve Kasırlar'ımızın 10 Yıl Hedefli Master Planı*** onanır. TBMM'nin 27 Ocak 1997 toplantısında, Milli Saray, Köşk ve Kasırların kısa-orta-uzun dönem hedefleri saptanır. Sözen, geçmişten günümüze gelen bu tarihi değerleri geleceğe taşırken, sergiler, belgesel filmler ile doğal/kültürel mirasların da korunacağına değinir (Sözen,1997.b:31-33).

Tablo:8.93. Master Plan'a göre yeni kimlikler

ADI/ESKİ KİMLİĞİ	YENİ KİMLİĞİ
Dolmabahçe Sarayı	**Dolmabahçe.** Kültür Merkezi – Tip küçük kent.
Dolmabahçe Sarayı Musahiban ve Matbah-ı Amire	**Dolmabahçe.** Restitüsyon. Saray içinde müze. Müze içinde müze anlayışına göre yenilenme.
Yıldız Sarayı Şale Köşkü	**Yıldız.** Ulusal ve uluslararası bilim ve kültür merkezi.
Istabl-ı Amire Binaları, seralar	**Yıldız** Şale'de. Çok maksatlı kültürel alanlar.
Yıldız Porselen Fabrikası	**Yıldız.** (Hereke İpekli Dokuma ve Halı Fabrikası ile birlikte) esas işlevine döner.
Beylerbeyi Sarayı, Agavet, Muzıka dairesi, Aslanhane, Geyiklikler	**Beylerbeyi.** Birimlerin belgelenmesi. Yazlık saray kimliği kazandırılması.
Maslak Kasırları	**Maslak.** Milli Egemenlik teması ile yeniden kimliklendirilecektir.
Sarı Köşk, Mermerli Köşk	**Emirgân.** Kullanıma açılacaktır.
Beylerbeyi Tüneli	**Beylerbeyi.** Saray'a açılan bu yol, yeniden hizmete sunulacaktır.
Aynalı Kavak Kasrı	**Kasımpaşa.** Müzik – Kültür Odağı.
Ihlamur Kasrı	**Beşiktaş/Ihlamur.** Saray kültürünün gençlere ve çocuklara ulaşımı için düzenlemeler.
Florya Deniz Köşkü	**Florya.** Kültür – Üretim – Turizm
Adile Sultan Sarayı /Kandilli Kız Lisesi	**Kandilli.** Kültür, eğitim, Kongre Merkezi.
Çırağan Sarayı	**Çırağan.** Yap-İşlet-Devret modeli ile onarılır, uluslar arası toplantılara açılır; yanına otel kompleksi yapılır.

Kaynak: * Ünügür (1997:34-37), Kalemli (1997:24-30), sentez.

* Adı geçen belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş, tablolaştırılmış, güncel olaylar eklenmiştir.

Öte yandan mevcut bazı resmi binalar da yeni kimliklere bürünmeye başlar ve kullanıma geçilirler. Özellikle dönemin 2.yarısında yoğunlaşan uluslararası toplantılar dolayısıyla, kimlik yenileme ve değiştirme hızlanır.

Tablo: 8.94. Kimlik değiştiren yapılar

ADI	KİMLİĞİ
AKM (Atatürk Kültür Merkezi)	**Taksim.** Eski Opera sarayı. Kimlik yenileyerek opera, tiyatro, sinema, konser, konferans, seminer, sempozyumlar merkezi olur.
Cemal Reşit Rey Kültür Mkz.	**Taksim.** Eski Spor ve Sergi Sarayı. Kimlik değiştirerek, uluslar arası toplantılar merkezi olur.
Lütfi Kırdar Konferans Mkz.	**Taksim.** Cemal Reşit Rey'in yanına yapılan konferans salonları, ulusal ve uluslar arası konferans, seminer ve sempozyumlara açılır.
Fatih Kültür Merkezi	**Fatih.** Çukurbostan olarak anılan eski Bizans sarnıcı onarılarak, kültür sitesine çevrilir.
Çırağan Sarayı (otel kompleksi)	**Çırağan.** *"Institutional Investor Dergisi"* tarafından, "Dünya'nın En İyi 100 Oteli" arasında 14.; Avrupa'da ise 7. Seçilir. *"Conde Nast Traveler"* okurları tarafından ise, "Avrupa'nın En İyi 5.Oteli" seçilir
Crowne Plasa İstanbul,	Casino/kumarhanelerin resmen kapatılmasından sonra, 1200 kişilik toplantı/ kongre salonuna dönüştürülür

Kaynak: * Kongre (1999.a:20), Kongre (1999.c:20, 28), Sentez

8.2.5.3.2.2.Askerî yapılar:

Askeri kurumlar varlıklarını sürdürmektedirler. Kışlalardan bazıları **(Rami,..)** terkedilir, üniversiteye bırakılır; **Harbiye** Kışlası, ***Harbiye Askeri Müzesi*** olarak kimlik değiştirir. Bazı kışlalar ise kent içi askeriye iletişim noktaları **(Beşiktaş)** veya Saray koruma noktaları **(Kışlaönü/Yıldız)** olarak kalırlar.. Deniz Harb Okulu **Heybeliada**'dan **Tuzla**'ya taşınır.

8.2.5.3.2.3.Sivil/Sektörel yapılar:

Bu dönemde **Beylikdüzü**'nde ***TÜYAP*** uluslar arası sergi ve fuarlar açılırken, **Yenibosna**'da ***Dünya Ticaret Merkezi*** devreye girer. **Tepebaşı**'ndaki TÜYAP binasında ise ulusal sergi ve fuarlar açılmaktadır. **Ataköy** ***Marina, Galerya,..*** Batı Yakası'nın topluca önemli merkezleridir.

Metro çalışmaları, hızlı tramvay ve zincirleme ulaşım/özel taşımacılık ile kentin bütünü birleştirilmeye çalışılmaktadır. Doğu Yakası'nda ***Bostancı Gösteri Merkezi***, adını duyuran bir eğlence yeri olur.

Büyük işletmelere ait prestij binaların yanında, gazete basım-yayınevlerinin **Topkapı** dışına taşınması; **Mahmutbey - İkitelli** civarında yeni sanayi sitelerinin kurulması; ***Hal***'in bu yörede işleve başlaması; ***Otogar***'ın **Esenler/ Ferhatpaşa**'da hizmete açılması; ***Hava Limanı***'nın genişletilmesi ile yeni dış hatlar terminali eklenmesi; Doğu Yakası Kurtköy'de yeni bir havaalanı projelendirilmesi, 1999 sonuna kadar ulaşan büyük mekân organizasyonlarıdır.

Başka bir yenileme hareketi, **Yedikule-Kazlıçeşme** semtlerindeki ***Tabakhaneler***'in nakledilmesiyle gerçekleştirilir. Yüzyıllardan beridir, dericiliğin merkezi olan bu semt, kentin büyümesiyle, yerleşim içinde kalmaya başlayınca, nakledilmeleri gerekmiştir. Boşaltılan bu yıpranmış ve tahribolmuş dokunun çevresi yeşil alana çevrilerek, ***Girişimci Planlama*** anlayışı ile, yeni bir kullanıma açılır.

İstanbul, iki yakaya yayıldıkça yenilenmekte ve bu süreç, giderek hızlanmaktadır. Bir yenilik ve mekân organizasyonu, her 15-20 yıl içinde bir yenisine yerini bırakarak değişmektedir. Ancak, her kullanımın doğru bir düzenleme getirip getirmediği tartışma götürür durumdadır.

8.2.5.3.3.Yapısal donatılar:

8.2.5.3.3.1.Kent Planlaması:

a.Şehircilik Akımları:

Günümüz planlama anlayışı konusunda Sökmen (1991:42) BİREYSEL haklara ve pazar ekonomisine duyarlı "YENİ-SAĞ" görüşlerle; demokratik çoğulculuk ve desantra-lizasyon eğilimli "YENİ-SOL" görüşlere açık bir planlama anlayışının yaşanmaya başlandığına değinmektedir.

Gül vd. (1991:325) ise konuya şöyle yaklaşmaktadır:

---

* Adı geçen belgelerle kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

"Günümüzde plancı ve tasarımcı, hakim olduğu planlama ve tasarım yetisini mekâna aktarırken aslında kendi doğrularını empoze etmeye çalışmaktadır. Ancak çoğu kez, zamana göre değişim gösterebilen plancı tasarımcı doğruları ile gerçek mekân doğruları üst üste çakışamamaktadır. Çünkü,geçerli sistemde plancı o mekâna dışarıdan enjekte edilen bir girdidir. Oysa mekâna yönelik tasarımın ve tasarımcının sınırları, mekânın içinde bulunduğu sistemin özellikleri tarafından belirlenmektedir. Bu belirleme ise doğrudan doğruya o mekânda izlenecek olan planlama biçimini ortaya koyar. Her planlama-tasarım biçimi ise sorunun olduğu mekânın kendi içinde gizlidir. Sorunun çözümü zaten kuramsaldır, modeldir. Öyleyse, o mekânın sorununun çözümünde takip edilecek planlama-tasarım yaklaşımı, mekânı içinde bulunduğu sistem ile üst üstelik gösterir. Hangi planlama-tasarım yaklaşımı, bunun dışında aykırı bir girdide bulunursa, sistem tarafından reddedilir. Öyleyse standart biçimli, TSE damgalı planlama yaklaşımlarının varlığına gereksinim yoktur. Oysa, geniş kabul gören ve uygulanabilirlik şansı yüksek, esnek planlama-tasarım ürünleri verilebilir.."

Teorik olarak planlarda, "kişi çıkarları ile kamu yararı" düşüncesi çakıştırılmaya çalışılmaktadır. Pratikte ise planlar, "yerel yönetimce en kolay nasıl uygulanabilir?", yaklaşımı ile yapılmaktadır. Oysa planların uygulanışı aşamasında, hem belediye hemde toplum tarafından gözardı edilen konu, özel girişimler ve girişimciler olmaktadır..

Bu durumda kamu-özel-plancı arasında ortak bir lisan kamu+özel çalışmasının modele transferi gerekmektedir. Dinamik ve Verimli Plan Yaklaşımı konusunda da şu öneriler sunulmuştur:

1. **Denetim** (Süreç içinde ürünün kontrolü) **ve** (Süreç içinde güçlerin) **paylaşımı**
2. **Dentimde iletişim**(Süreç içinde uyum) **ve devamlılık** (Süreç içinde bütünlük)
3. **Esneklik** (Süreç içinde çeşitlilik)

Gül vd. (1991:326) Günümüz planlamasında sabitlik tek amaç olunca, çeşitlilik ve düzenin gerçekleşemediğine değinerek, "***bu yüzden, saydam, girişimci, yenilikçi, katılımcı bir planlama modeli hedef olması gerektiğini***" vurgulamışlardır.

Ancak bu konuda Tekinbaş (1991:43-44), 1985'lerde değişime uğrayan planlama sisteminin ve alkışlanan İmar Yasası'nın ve mevzuatının,günümüzden çok farklı bir durumu gündeme getirdiğine, değinmektedir. Bu da, bugüne kadar hem hiç olmadığı kadar planlamayı merkezileştirmiş hem de

daha dağınık bir görüntü ortaya koymuştur. Plancılar ise yerel/merkezî yönetim arasında en önemsiz rolü üstlenmişlerdir.

Erses (1994.ı), plancıların, bürokratlar kanadında teoriyi/yasaları; teknokratlar kanadında pratiği/ uygulamayı temsil etmesinin, aslında onları bir arakeside oturttuğuna değinerek,. bu noktada her iki sistemi kombine yorumlayabilecek ve kullanabilecek plancıların gelişmesinin hedeflenmesini önermektedir.

Günde 600-1000 kişi arasında değişen göç hareketinin etkileri, İstanbul'da etkin değişimlere neden olmuştur. Bilgin (1974:68), kent/insan karşılaştırılmasında, bireyin karşılaştığı her tür algı referansı ile, kente giren her bir birey ve birlikte getirdiği gelenek/kültür birikiminin, paralel bir düzeyde olduğuna değinmektedir. Bunun sonucunda, kişilikte belirginleşen tepkilerin, kent bünyesinde de oluştuğu gözlenebilmektedir [Tablo:1.25]:

a.Aşırı modernleşme,

b.Karşı modernleşme,

c.Modernleşmede arınma.

Sonuçta, göç ile gelen grupların yerleşim planlarında, aşırı modernleşme ve re'sen plan yapma durumu; daha sonraları karşı modernleşme akımlarına dönüşmüştür. Yerel yönetimlerin ***parçacıl/bireysel/özgün*** plan yapma sistematiği, karmaşık bir mekân organizasyonu oluşturmuştur. Tehlikeli görülen durum, ***rasyonellik*** adı altında geleneksel kimliğin tahribi ve bellek kaybının ortaya çıkması olmuştur. Ancak geçmiş yüzyıllara dönüp bakıldığında görebileceğimiz, düzenli kent yerleşimi (Amicis, Baskı:1993:31-34) ile karmaşık kent yaşamının (Amicis, Baskı:1993:17) yeni bir örneği ile karşılaşmış olduğumuzdur.

b.Şehircilik hareketleri:

1992 yılında ***Rio***'da Toplanan ***Kent Zirvesi***'ne katılan dönemin Başbakanı ***Süleyman DEMİREL***, yüzyılın "İnsan Yerleşimleri" son "Kentleşme Zirvesi"nin İstanbul'da yapılmasını önerir ve BM tarafından kabul edilir. 1996 yılında İstanbul'da HABITAT-II adı altında bu önemli toplantı gerçekleşir. Bu toplantının 2 temel amacı vardır:

1.Herkese bir Barınak

2.Sürdürülebilir kalkınma

Keza Rio Konferansı ve Deklerasyonu doğrultusunda "***Ulusal Planlar***"ın "***Yerel Planlar***"a transfer edilmesi konusunda eylemsel çalışmaların başlatılması adımı atılır ve buna "***Yerel Gündem 21***" denilerek Yerel Yönetimlerin daha yetkin olması üzerinde durulur. Bu konuda İstanbul'da çeşitli toplantılar gerçekleştirilir, ilçe belediyelerce projeler hazırlanır.

8.2.5.3.3.2.Kent peyzajı:

Kent çevresinde oluşan düzensiz yerleşmelerin özellikle içmesuyu barajlarında büyük tahribat yaptığı görülür. ***Elmalı Barajı*** içmesuyu rezervliğine kapatılır. ***Ömerli Barajı*** alarm vermektedir ve insanlar duyarlı olmasalar da, yetkili kurumlarca yasalar çıkarılma çabaları gelişir [Tablo:8.47.]. Ormanlar tahrip olmakta ve giderek yerleşimden yana insafsız bir yeşil erozyonu yaşanmaktadır [Tablo:8.48.]. Sultan sarayları, hasbahçelerin ve çiftliklerin koruluklarından bazıları sit alanı ilan edilir, bazılarında kamu kurum ve kuruluşları yapılırken bazıları da konuta terk edilir [Tablo:8.71, Tablo:8.72]. Modern çağın ulaşım araçları dolayısıyla, bağlantı kurulabilecek her noktadan yollar birleştirilir; hatta kazıklı olarak yapılan bağlantılarla, Boğaziçi, yeşilliğini giderek tepelere doğru kaybederek yerleşimlere bırakır.

8.2.5.3.3.3.Kent İmgeleri:

8.2.5.3.3.3.1.Sınırlar:

1990 sonrasında İstanbul Mücavir Sınırları'nda, özellikle Batı Yakası'nda düzeltmelere gidilir. Böylelikle İlçe Sınırları ile Belediye'nin tesir alanı birbirine uydurulur. Yine de Vilayet Sınırları ile arada boşluklar mevcuttur.

Batı Yakası'ndaki 1.,2. ve 3.merkezler, doğu-batı doğrultusunda kademeli şekilde **Marmara Denizi/Londra Asfaltı** (E-5 veya D-100) ile **Otoyol** (TEM-80) arasında güneyden kuzeye doğru coğrafi engebelere uyum sağlayarak yükselmektedir. Gelecek nüfusun içmesuyu rezervleri olarak düşünülen **Küçükçekmece** ve **Büyükçekmece Gölleri**, Batı'da önemli engellerdir. Askeri, Orman alanları kuzeyde hukukî engelleri oluştururken, başka bir yapma/doğal sınır da, ***Alibeyköy Barajı***'dır.

Yol/su/elektrik,.. gibi altyapı noksanlığından oluşan ekonomik sınırlar, göçedenler tarafından hızla aşılmıştır. Geldikleri kırsal yörelerdeki konfor oranında, yerleştikleri yerlerden randıman beklemişlerdir.

8.2.5.3.3.3.2.Bölgeler:

Batı Yakası yerleşimlerinde, kent belleğini oluşturan tesisler, 1960'lardan sonra verilmeye başlanan makro kararlar doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bu yerleşimlerin mikro mekanlarında, kentliyi yönlendirecek düğüm noktaları, plan kararlarına rağmen oluşamamıştır. Buna karşılık, 1.Kuşak yerleşimlerde gerçekleştirilen ***Galeria, Atrium***,.. gibi merkezi çarşılar ile, Emlâk Bankası tarafından yapılan "***Toplu Konut***" inşaatları, kent eteklerinde yerleşmek isteyen sosyal kesim ile, şehirden kaçma yolları arıyan kentsoylu kesimin yerleşim yerleri olmuştur.

Mekân organizasyonunu belirleyen ***Kentsel Referans noktaları*** (Landmarks) Batı Yakası yerleşimlerinde, 29.7.1980 onanlı İstanbul Nazım Planı doğrultusunda verilen ana kararlarla belirginleşir:

Tablo: 8.95. Bölgeler

AD/SEMT/MAHAL		KULLANIM	
Sur-içi	**Beyazıt/ Soğanağa/ Laleli/ Aksaray**	Bir zamanların elit tabakasının konutlarının yeraldığı semtleri, demirperde ülkelerinden gelen kişilerin bavul turizmi taleplerine hitabeden ***deri/kürk atölyeleri'***ne dönüşür. Bu atölyelerin çevresini ise oteller sarar.	
Sur-dışı	**Eyüp**	Geleneksel kimliğini sürdürür.	
	Haliç çevresi	Rekreasyon projeleri yapılır.	
Batı Yakası 2.Kuşak Yerleşmeler	**Avcılar, Sefaköy, Yenibosna, Güngören, Bayrampaşa**		Küçüksanatlar, Sanayi
	Avcılar, Küçükçekmece, Yenibosna, Esenler, Kocasinan, Küçükköy		YATAK zonları
	Kemerburgaz	Sulu tarım ve turistik alanlar	
	Yenibosna	**"Dünya Ticaret Merkezi"** açık fuar alanı'na dönüşür	
	Avcılar	Projelendirilen ***Üniversite Alanı***'ndan vazgeçilir	
	Kâmiloba-Celaliye-Silivri	***2.konutlar, sayfiyeler, toplu konutlar***	
	Küçükçekmece	***Nükleer Araştırma Merkezi***	
1.Kuşak 2.Kuşak	**Zeytinburnu, Silahtar, Bayrampaşa**	Küçüksanatlar + sanayi	
Batı Yakası 3.Kuşak Yerl.	**Mahmutbey, İkitelli**	***Gazete'lerin Prestij binaları, Basın Kuruluşları, matbaalar, tekstil fabrikaları*** ile ***Hal*** ve ***Sanayi Siteleri***	
	"Beylikdüzü" "Altınşehir"	Toplu Konut/ ***TÜYAP fuar alanı'***nın gerçekleştiği önemli bir merkezdir.	
Kadıköy	**Bostancı,**	Ulaşım Merkezi	
	Kozyatağı	***E-5 (D-100), TEM*** ve ***Fatih Köprüsü*** bağlantı noktası. Konut, Metro, Carrefour Ticaret Merkezleri,otobüs terminalleri.	
Büyükada		Ulaşım Merkezi	

Kaynak:* Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

8.2.5.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

Sur-içi yollar kimliklerini korurlarken, Haliç'in iki yakasındaki yollar, **Kâğıthane** ve **Alibeyköy**'e kadar bağlantıları sağlar. Üç Haliç Köprüsü, Sur-içi ve Galata'yı tek parça haline getirir.

Batı Yakası Belediyeleri'nin ilk gelişme yıllarında gerçekleştirilen ***Londra Asfaltı*** [E-5], **İstanbul**'u **Edirne** ve **Avrupa**'ya bağlayan, döneminin en geniş ve ünlü Karayolu'dur. Daha sonraki yıllarda **Sefaköy**'e doğru genişletilen ***Yeşilköy Hava Limanı*** dolayısıyla, asfalt, kuzeye doğru geniş bir kavis çizmiştir. Zamanla büyüyen ve yol kenarına tesbih taneleri gibi dizilen belediyeler, bu Karayolu'nu bir kent içi caddeye çevirmiştir. Bunun sonucunda, ***TEM-80*** otoyolu, Anadolu'dan gelen ve II.Boğaz Köprüsü'nü geçerek Batı Yakası'ndaki 2.ve 3.Kademe yerleşmelerin kuzeyinden Avrupa'ya bağlanan, yeni bir transit yol kimliğine bürünmüştür.

1970'li yıllar, benzinin ucuzluğu dolayısıyla, karayolu taşımacılığına ağırlık verilen dönemlerdir. Bu açıdan, gerek kent içi, gerekse kent dışı taşımacılık, minibüs, otobüs, taksi, TIR,.. gibi araçlarla yapılmaktadır. Banliyö treni, yenilenmesine ve elektrikli olmasına rağmen, fazla gelişememiş, tek aks üzerinde kalmıştır. Ancak 1980'lerden sonra hızlı tramvay ve metro çalışmalarının hareketlenmesiyle, belediye eliyle bu tür toplu taşımacılık gündeme gelmiştir. 1990'larda İstanbul içinde ***Hızlı Tramvay*** adı altında yeraltı/yerüstü kent içi treni çalışmaya başlar. Hızı ve frenleri ayarlanan araç, sur- içinde yerüstünden gitmekte, sur-dışında zaman zaman yeraltına girmektedir.

Deniz yolu ise, Şehir Hatları İşletmesi'nin dışında, 1.kuşak yerleşimlere hitabeden, yeni kurulan **Ataköy/Bakırköy** merkezini **İstanbul** ve **Kadıköy**'e bağlayan denizotobüsleri şeklinde kendini gösterir.

Yeşilköy'ün geniş bir alanını kaplayan ***Hava Meydanı***, daha sonra ***Uluslararası Liman*** kimliğine bürünür.

Anadolu Yakası'nda ***E-5 (D-100)*** Karayolu, ***Boğaziçi Köprüsü***'ne alternatif olarak açılan ve ağır vasıta trafiğini kaldıran ***Fatih Köprüsü*** ile, ***TEM-80*** otoyoluna bağlanır. İstanbul, Doğu

Yakası'nda da **Sultanbeyli** ve **Kurtköy**'e kadar yayılır. **Kurtköy**'de yeni bir ***havaalanı*** yapım projeleri devreye konur. Özellikle ***D-100*** (E-5) cıvarında büyük ve küçük sanayi tesisleri yer alırlar. Kent **Gebze-İzmit** doğrultusunda yol boyu bir büyüme göstermektedir.

Bostancı'dan çeşitli kara/deniz bağlantıları olduğu gibi **Kartal**'dan ve Darıca/**Eskihisar**'dan **Yalova/Topçular**'a yapılan arabalı vapur seferleri, şehirlerarası otobüsleri, ***İzmit Körfezi***'ni dolaşmaktan kurtarmaktadır.

8.2.5.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

İstanbul'un meydanları, Osmanlı'nın ilk dönemlerindeki gibi, yeniden kimlik değiştirmeye başlarlar. O dönemde, meydanlıktan, mahalle dokusuna çevrilmişler veya Pazar yerine dönüştürülmüşlerdir. Oysa bu kez, şehirciliğin ulaştığı noktada, kent formunun kendisi, ulaşım ağlarının büyük kesişme noktaları olarak meydanlara ihtiyaç göstermektedir. Bu bağlamda: **Aksaray, Saraçhane, Eminönü, Karaköy, Dolmabahçe, Beşiktaş** Meydanları, kimlik değiştirerek, altlı-üstlü kavşaklarla trafiğe tahsis edilirler. **Beyazıt** (Forum Tauri) ve **Taksim** Meydanları ise, bozulmuş formlarına rağmen, geçmişin külliyelerini anımsatan bir kültürel dokunun içinde yeralan önemli odaklardır.

8.2.5.3.3.3.5. Nirengiler/ Odaklar/ Anıtsal Yapılar:

Bin yıllardan beri Kent Belleğini oluşturan ***Tarihsel ve Kültürel Nirengi Noktaları***'ndan belli başlıları kadar, sokak isimleri dahi korunmaya değerlendirilmeye; kent belleğinin envanteri çıkarılmaya çalışılmaktadır. Mevcut düğüm noktalarından bazıları kendini yeniler, bazıları da kimlik değiştirirerek varlıklarını sürdürürler.

- **Zincirlikuyu-Şişli, Zincirlikuyu/Maslak** İstikametinde bankalara, otellere ve sektörel yönetim binalarına ait prestij yapılar yükselir.
- **Akaretler**'deki ***Sıraevler'in*** turistik kullanım için restorasyonu başlar.
- ***Fer'iye karakolu*** ve ***Zaptiye Koğuşu, Kabataş Kültür Merkezi*** olur ve Habitat öncesi sergi ve seminerlere açılır (1995)

- Haziran 1996'da gerçekleştirilen HABITAT-II İnsan Yerleşimleri uluslararası seminer, konferans ve STK toplantıları dolayısıyla **Beyoğlu/Taksim/Harbiye** yeniden elden geçirilir.
  - ***AKM,*** sergi, konser, konferans ve gösterilere ayrılır. ***Cemal Reşit Rey Kültür Merkezi*** uluslararası devlet başkanları, başbakanları ve delegasyonun toplantılarına, ***Lütfi Kırdar*** Konferans Salonları çeşitli ulusal toplantılara tahsis edilir. İstanbul Deklerasyonu İmzalanır.
  - ***İTÜ Taşkışla Binası***, HABITAT-II'nin STK Sergi/Konferans binası olarak kullanılır.
  - ***Hilton Oteli***'nin bahçesine kurulan büyük bir sergi salonu ***Exhibition Center*** uluslar arası, STK'ların toplantı salonudur.
  - ***Fransız Pastör Hastanesi***, STK çalışma ve sergilerine açılır.
  - **Maçka** Parkı, "***Demokrasi Parkı***" olarak yeniden düzenlenir.
  - ***Harbiye Askeri Müzesi*** basın-yayına tahsis edilir.
  - ***İTÜ Maçka Kampüsü***, vadinin karşısında yer alan kompleksin bütünleyicileridir.
  - Bu kompleks içinde ***Hilton, Hyatt Regency, Divan, Intercontinental*** (Eski *Sheraton*), ***The Marmara, Maçka, Swiss, Conrad Otelleri*** konaklama nirengilerini oluştururlar.
- Yüzyılın son büyük zirvesi olan AGİT, ***Çırağan Sarayı***'nda, 54 ülke devlet başkanı ve başbakanı'nın katılımı ile 18-19 Kasım 1999'da gerçekleştirilir, İstanbul Sözleşmesi imzalanır.
- 19 Kasım 1999'da yine ***Çırağan Sarayı***'nda, ABD Başkanı gözetiminde 5 Türkî Devletbaşkanı Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı Sözleşmesi'ni imzalarlar.

8.2.5.4.Sonuç:1990 – 2000 kimliği:

8.2.5.4.1.Coğrafi kimlik:

İstanbul bir liman kentidir ve coğrafi kimlik öğeleri dolayısıyla, deniz işletmeciliği özellikle Kadıköy/ Karaköy arasında yoğun bir yolcu nakli yapmaktadır. Mendirekleri ve deniz fenerleri yapılışlarından günümüz yüzlerce yıldır hizmet vermektedirler. Rüzgârları dolayısıyla hava kirliliği yeterince temizlenemediğinden, doğal gaz kullanımına geçilmiş olmasına rağmen, bunun da bazı sakıncalı yönleri görülmüştür. Göçendenlerin, geldikleri yörelerin coğrafi yapısına uygun yerlere yerleşmeleri de dikkat çekici bir ögedir.

Pafta:18.1994 İstanbul il ve ilçeleri mücavir sınırları, idari bölgeler

8.2.5.4.2.Sosyal kimlik:

İstanbul, Türkiye'nin en fazla göç alan ***toplama kent*** kimliğini korumaktadır. Gerek yazılı basının gerekse TV yayın stüdyolarının burada bulunmasından dolayı, ***medya/ kültür/ sanat/ eğitim merkezi*** kimliğini de taşımaktadır. Ayrıca ***fuarlar/ sergiler/ konferanslar merkezi*** ve buna bağlı olarak da ***turizm merkezi***'dir. ABD'nin kongre sektörüne yönelik faaliyette bulunan "*Adams Business Media*" yayınının yılda bir kez yayınladığı "Beyond Borders" (Sınırlar Ötesi) adlı dergi aracılığı ile yaptığı ankette; İstanbul, Dünya'nın en beğenilen ***Kongre Merkezleri*** arasında ilk 10 içinde yer alır (Kongre, 1999.b:10). Ayrıca ***ticaret / küçük sanatlar (İmalat) / sanayi merkezi***'dir.

Halk arasında unutulmuş görünmesine rağmen, dinsel bayramlarda sahur ve iftar saatlerinin anons edildiği, kutsal emanetlerin halka sunulduğu ve muhafaza edildiği, 7 ayrı Hıristiyan cemaatinin de yönetiminin yer aldığı, İngiltere ve Fransa'nın 1920'lerde Vatikan Formülü olarak benimsedikleri bir ***dinsel merkez***'dir [Bölüm.II.B.7.6.2.2.1.]

Rusya ve Balkan Ülkeleri'nin Karadeniz'den Akdeniz'e doğru, Boğaz geçişleri dolayısıyla, halâ ***askeri/ siyasi ve stratejik*** konumda bir ***merkez***'dir.

8.2.5.4.3.Yapma kimlik:

Her ne kadar düzensiz yerleşimlerle çevrilmesine rağmen, temel organizasyon şemasının uygulandığı, yapma kimlik olarak, varlığından bir şey kaybetmeden, yeni bir kimlik sıçrayışına hazırlanan hem ***muhafazakar*** hem de ***atak*** bir kimliğe sahiptir.

8.2.5.4.4.Sonuç:

İstanbul, 20.Yüzyılın son 10 yılında, 21.Yüzyıldaki yeni ***kültür, kongre*** ve ***fuarlar merkezi kimliğine*** bürünme hazırlığını yaşamaktadır.

BÖLÜM: III

9.SONUÇLAR:

9.1.Tartışma: Kimliksizlik mi Yeni Kimlik Kazanmak mı?

Bu bölümde, özellikle yüzyılın başından itibaren, çeşitli yasa ve yönetmeliklerle "***tek tip***" haline gelmekte; ***anonimleşmekte/ standartlaşmakta*** olan kentlerin ve bu bağlamda örneklenen İstanbul'un, bu şekliyle Göksu vd (1995:13), Şahin (1995:147)'in değindiği gibi "***kimliksiz***"leştiği mi; yoksa Erses (1998.b)'in değindiği gibi, bu tekdüzeliğin/ toplumsallığın, toplumların anonimleşmesine/ standartlaşmasına paralel olarak ortaya çıkan ***yeni bir kimlik*** mi olduğu tartışılacaktır. Bunun için de, İstanbul, günümüze ulaşan/ yenilenen/ değişen/ yitirilen kimlik ögeleri örnekleriyle özetlenecektir.

9.1.1.Coğrafi Kimlik

İstanbul'un yerleştiği ve genişlediği doğal çevre ve doğal kimlik, onun giderek daha da güclenmesine neden olmuştur. Arkitekt (1997:30), Tanpınar'ın İstanbul'un coğrafyasıyla ilgili görüşlerini ve bunun, kentin kimliğinde oynadığı büyük rolü şöyle tanımlamıştır:

...İstanbul sadece abide ve abidemsi eserlerin bol olduğu bir şehir değildir. Şehrin tabiatı bu eserlerin görünmesine ayrıca yardım eder. İstanbul her süsün, her kumaşın kendisine yaraştığı, ayrı ayrı hususiyetlerini açtığı o cömert yaradılışlı güzellere benzer. Yedi tepe, iki, hatta Haliç'le üç deniz, bir yığın perspektif imkânı ve nihayet daima lodosla poyraz arasında kalmasından gelen bir yığın ışık oyunu bu eserleri her an birbirinden çok başka, çok değişik şekillerde karşımıza çıkarır.

9.1.1.1.Fiziksel yapı:

İstanbul'un özellikle askeri stratejik üstünlüğü, coğrafi yapısının ve topoğrafik konumunur elverişliliğinden kaynaklanmaktadır. Fiziksel yapı, kentin çeşitli yörelerini kimliklendirmiştir.

Tablo: 9.1. Yöreye adını veren fiziksel özellikler

ADI	KİMLİK ÖZELLİĞİ	MEVKİİ
Akıntı Burnu	Burun	Boğaziçi'nde akıntının güçlü olduğu kıyı
Çeliktepe	Tepelik, maden yeri	Yeni açılan mahalle.
Esentepe	Tepelik, iklim özelliği	Yeni açılan mahalle
Gayrettepe	Tepelik, yaşam özelliği	Yeni açılan mahalle
Gültepe	Tepelik, flora özelliği	Yeni açılan mahalle
Heybeliada	Topoğrafya	Prenses adalarından biri (Halki)
Kızıltoprak	Killi tuğla toprağı	Kadıköy tuğla ocaklarının bulunduğu semt
Kireç Burnu	Burun	Boğaziçi'nde Rumeli kıyısında bir burun.
Kuştepe	Tepelik, kuşluk yeri	Yeni açılan mahalle.
Sarıyer/Sarıyar	Altın Madeni	Boğaziçi yerleşimi
Sivriada	Topoğrafya	Prenses adalarından sivri olanı (Oksiya)
Yassıada	Topoğrafya	Prenses adalarından düz olanı (Plati)

Kaynak: * Sentez

9.1.1.2.Biyolojik yapı:

İklim, topoğrafya, fauna ve flora da, geniş bir yelpazede, kentin yörelerini adlandırmıştır:

Tablo: 9.2. Yöreye adını veren coğrafi özellikler

ADI	KİMLİK ÖZELLİĞİ	MEVKİİ
Çengelköy	Cengel/ Jungle/ Ormanlık	Anadolu Yakası'nda bir sahil yerleşmesi.
Florya	Kuş cinsi	Yeşilliği ve kuşları ile ünlü sayfiye yeri.
Kanarya	Kuş cinsi	Yeşilliği ve kuşları ile ünlü sayfiye yeri.
Kavaklar	Kavak ormanları	Anadolu ve Rumeli Karadeniz'e Boğaz çıkışı.
Menekşe	Çiçek cinsi	Kanatya'dan sonraki yerleşim yeri.

Kaynak: Sentez

9.1.1.3.Arazi kullanma ve koruma:

Arazi kullanım şekilleri de yöreyi kimliklendirmektedir:

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

Tablo: 9.3. Yöreye adını veren kullanımlar

ADI	KİMLİK ÖZELLİĞİ	MEVKİİ
Acıbadem	Bademlikler	Kadıköy'de bir yerleşim yeri.
Avcılar	Avlanma yeri	Batı yakasında yerleşme yeri.
Bağlarbaşı	Bağlık alanlar	Üsküdar'da yerleşim yeri.
Bahçekapı	Has Bahçe'ye açılan kapı	Sirkeci-Eminönü arasında sur kapısı ve semti
Baklatarlası	Bakla yetiştirilen yer	Batı yakasında bir mevki.
Çamlıca	Çamlık alan	Üsküdar'da Prof.Dr. Fahrettin Kerim Gökay tarafından ağaçlandırılan tepelik. mesire yeri.
Gülhane	Gül bahçesi	Topkapı Sarayı'nın gül bahçesi.
Ihlamur	Ihlamur ağaçlı mesire	Nişantaşı-Beşiktaş arası vadi ve yerleşim.
Kirazlı	Kiraz bahçeleri	Batı Yakası'nda bir yerel yerleşim.
Kozyatağı	Cevizlikler	Kadıköy'de bir yerleşim yeri.
Narlıkapı	Nar ağaçlı kapı	Deniz surlarından bir giriş kapısı.
Papazbağı	Bağlık alan	Kadıköy'de bir mevki.
Paşabahçe	Hasbahçe	Anadolu Yakası'nda Beykoz'da bir semt.
Sıracevizler	Cevizlikler	Şişli'de bir caddenin adı.
Sıraselviler	Selvilikler	Taksim'de bir sokağın adı.
Tunusbağı	Hasbahçe	Kadıköy'de yerleşim yeri.
Validebağı	Adile Sultan Bağı	Üsküdar/Çamlıca Sanatoryumu olur.
Vişnezade	Vişne bahçesi	Kadıköy'de bir mevki.
Yeşilbağ (Bağcılar)	Bağlık alanlar	Batı Yakası'nda bir yerel yerleşim.
Yeşilköy	Yeşil alan	Eski Aya Stefanos, yerleşim yeri.
Yeşilyurt	Yeşil alan	Batı yakasında yeni yerleşim yeri.
Zeytinburnu	Zeytinlikler	Batı Yakası'nda imalat sektörü ve yerleşim.

Kaynak: * Sentez

KORUMACILIK üzerine yapılan çalışmalar ve SİVİL TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME girişimleri, henüz HEMŞEHRİLİK bilinci gelişmemiş olan bu dev TOPLAMA kentte yeterli sonuçlar üretememektedir. Plancıların ve Odaların girişimleri ise egemen sınıflarla karşılıklı bir mücadele halini almakta; devamlı değiştirilen yasalardaki esnek açılımlardan yararlanan çıkar grupları; özellikle yeni akımların uygulanmasında yeterince bilinçli davranamayan Büyükşehir ve Çevre Belediyeleri rahatlıkla sömürmektedir.

Atabay (1996:2), ülkemizde kalkınmanın ana faktörlerinden biri kabul edilen Turizm Sektörü için son 15 yıla yakın bir sürede alınan teşvik kararlarının, ***Milli Park*** niteliğindeki orman, yayla ve sulak alanları, tümüyle turizme açtığına değinir.

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

9.1.2.Sosyal kimlik

9.1.2.1.Sosyo-kültürel yapı:

9.1.2.1.1.Tarihsel yapı:

Tarihsel süreç içinde İstanbul'un , (gerek Roma, gerek Osmanlı) İmparatorluk Başkentliği ile birlikte gerek egemenliği gerekse himayesine aldığı Hristiyan ve Müslüman Başkentlerin Başkenti olduğunu ortaya koymaktadır: ***Kahire, Trablusgarb, Fas, Cezayir, Bağdat, Tebriz, Viyana, Budin, Atina, Selanik, Sofya, Bükreş, Varna, Mekke, Medine, Basra, Edirne, Bursa, Kayseri, Aydın,***.. bunlardan bazılarıdır.

Kuruluşundan günümüze 2700 yıl geçen İstanbul, kısa sürede "Grek Site Devlet"ten Baş-Site'ye, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Başkentliği'ne, Bizans İmparatorluğu'nun Başkentliği'ne ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Başkentliği'ne kadar dönem dönem **KİMLİK YENİLEME**'leri yaşamıştır. Bunlar her ne kadar siyasi ağırlıklı değişimler gibi görünse de, daima yeniliklere [sosyal/teknolojik] açık olmuştur. Başkentliğini yitirdikten sonra, adeta **inziva durumu'**na çekilen İstanbul, yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla göç almaya başlamış ve KİMLİK YENİLEYEREK tekrar Ticaret/ Kültür merkezliğini öne çıkarmıştır. Çevresinde biçimlenen ve zamanla belediyeleşen köylerin, İstanbul kimliğini bozar görünmesine rağmen, onyıllar içinde kent bütününe katılmaları ile **Metropol = Anakent = Büyük Şehir Kimliği**'nin ortaya çıkışı, yüzyılın başındaki KİMLİK DEĞİŞİMİ'nin bir başka boyutta tekrarıdır.

9.1.2.1.2.Kültürel yapı:

"Toplumlar kimliklerini çevreleriyle yansıtırlar. Bu nedenle çevre karakterlerini açıklıyabilmek için, toplum-çevre kültürel ilişkilerinin, çevre biçimlenişine etkilerinin anlaşılması gerekmektedir" savını ileri süren Yürekli (1977), çalışmamızın başından beri örneklediğimiz konuları özetlemektedir.

Tablo: 9.4. Terim/Deyim kimliklendirmesi

TERİMLER	KİMLİK ŞEKLİ
Arnavut Kaldırımı	Arnavut Ustaları tarafından örülen bir tür ***yer kaplaması*** şeklidir. Çok nadir de olsa, bazı sokaklarda izi kalmıştır.
Çıfıt (Juhut/ Cuhut) Çarşısı	Zamanında "***Yahudi Çarşısı***" anlamında kullanılan bu deyim, günümüzde karışıklık ve düzensizliği simgeler.
Sevda Tepesi	Kandilli'de genelde aşıkların gezdiği gezi ve mesire yeridir.
Tepsine "Balyoz" gibi inmek	Galata'daki Venedik Balyozu (Valisi) gibi anî/sert davranmak.
"Ekmek" Aslan'ın ağzında	Haliç'teki Rum armatörlerin taştan konaklarının kapısında aslan başları bulunmaktadır ve bu kişiler işveren durumundadır.

Kaynak: * Sentez

Kuruluşundan günümüze bir TOPLAMA KENT hüviyetine sahip olan İstanbul; Sosyal Topoğrafya'nın da kaotik düzenini bir kabuk gibi üzerinde taşımaktadır. Yüzyıllara göre değişen bu kabuk; gerek istemle, gerekse sürgün metoduyla gerçekleştirilen bir konumda olsa da; orijinde Açık bir Sistem'e sahip kent/kentli ile Kapalı bir Sistem'i temsil eden kır/kırlı arasındaki mücadeleye de sahne olmaktadır.

Açık sistemlerin her türlü girdiye açık durumda oluşları ve daimi bir DENGE arayışı içinde bulunmaları; organize bir TOPLUM meydana getirmelerine karşılık; Kapalı sistemler katı, her türlü girdiye karşı şiddetli direnç ve tepki gösteren Topluluklar niteliğindedir. Bunu eski terimlerle **Cemiyet** ve ***Cemaat*** olmak tarzında da ifade etmek mümkündür.

Denge durumu, gerek ekonomik, gerek sosyolojik gerekse çevre açısından ortak bir kültüre doğru, birbiri içinde hamurlaşan bu gruplarda; mevcut kentlilerle birlikte hemşehrilik bilincinin uyanması ve kenti, kendi katkılarının artışı nisbetinde sahiplenebilmeleri anlamını taşıyacaktır

Toplumlaşma, yani belli bir amaca yönelik yaşama, çevreye uyum, organize olma; belli bir zaman süreci içinde ortak değerlerin ortaya çıkması durumunu ortaya koyacaktır. Bu ise, biçimini sürdürme için kendini koruma ve kendi iç uyumunu devam ettirme işlevine neden olacaktır. Beler (1991:90), bu konuda, kişisel çıkarlarının bilincinde olmayanların, toplumsal çıkarlarının ve de kimlik bilincinin farkında olamıyacaklarına değinir .

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Kır kesimindeki kendi kapalı yapısından kente doğru yola çıkan aileler ve kişiler için; açık sistem ve yaşam tarzı bir handikaptır. Kapalı bir aile yaşamı ve sınırlı değer yargıları içinde hayatlarını sürdürmekte iken, farklı bir ortamda kendilerini bulan bu kişi ve aileler; geldikleri yerin kurallarına ve yaşam tarzına süratle kendilerini adapte edememektedirler.

Liberalist dönemde bu kişileri kente iten nedenlerin başında artı ürün sonucu yeni iş olanakları, kan davaları, miras yoluyla tarım topraklarının azalması gelmektedir. Bunun sonucunda da, 1960 sonrası yatağını sırtlayan kentin yolunu tutmuştur. İlk etap, daha önceden kente gelmiş akraba veya yakınların yanına sığınmak; ikincisi başlarını sokacakları bir konut yapmaktır. İskân konusunda birkaç yönelim mevcuttur:

1) Kentin genişleme rezervlerinin de bulunduğu hazine arsaları, yani toplumun genel tasarrufu için saklanan araziler,
2) Sahipsiz (sahibi ölmüş veya hisseli olması dolayısıyla sahibi bulunamayan ya da sahibi yurtdışında olan) şahıs arsaları,
3) Hisseli olarak ele geçirilen ve kırsal düzenin rahatlığı içinde, süratle, serbest şekilde bina konumlandırılan büyük arsalar,
4) İş sahalarına yakın yuvalanılan, kentin çöküntü bölgelerinde, ucuz ve sağlıksız konutlar, vs..

Kentte iş bulma hedefi, giderek kente yerleşme ve kentin olanaklarından yararlanma amacını gütmektedir. Bu kesimlere yerleşen aileler, kurdukları mahallelere, geldikleri yerleşmenin adını vermektedirler. Üstelik kendi kültür derneklerini kurmakta; kendi hemşehrilerine yönelik kahvehaneler ve işletmeler açmakta, firmalar kurmaktadırlar. Ancak bu çevreler, büyük sistemin içindeki uyumsuz üniteler olarak yine içinde yaşıyanları etkilemektedir.

Ünlü (1991:328) yer seçiminin, bir bakıma düşünsel değerlendirmenin eyleme dönüşmüş somut yanı olduğuna değinmektedir. Kişi çevreyi zaman, para, duyu ve anlam/ideoloji olarak değerlendirerek ona göre yer seçer. Çevrenin bireysel değerlendirmesinden kişinin kendi geçmişi/sosyal statüsü/çevresel deneyimi/dünya görüşü/yaşam biçimi rol oynar. Çevrenin toplumsal değerlendirilmesinde ise grubun ORTAK değerleri/sosyal kurallar/ çevresel kalite ile uyum/ uyumsuzluk sözkonusudur.

Toplumun organize yapısının maddeye yansıma biçimleri olan mekân organizasyonlarında, DERLEME bir topluluk halinde kalındıkça; toplum içinde topaklanmalar yani ayrıcalıklı gruplar belirmekte; bunlar ise HEMŞEHRİ olamadıkları oranda, hemşehrilik/kent paylaşımı değerlerini de geliştirememektedirler [Bölüm:I.A.1.2.8.1.; 1.2.8.2.].

Mevcut doku ile mekânların, ilk göçedenler üzerinde sosyal-ekonomik-çevresel-düşünsel baskıları kadar yönlendirici ve eğitici baskıları da mevcuttur ve bunun en belirgin örneği de yayın organlarıdır. Giderek 2. ve 3.kuşakların yetişmesi ve çevreye uyum/denge organizasyon ve koruma değerlerine sahip çıkması; yukarda sözü edilen ögelerin başka bir açıdan yönlendirici/eğitici olarak yeni göçedenlere çevrilmesi ve onları DENGE durumuna zorlaması demektir. Bu kademelenme içinde çeşitli kır/kent kesimlerinden gelerek büyük metropoller oluşturan toplulukların, o kenti oluşturan Hemşehrilik bilincine bürünerek Toplumlaşması; Kent Kültürü olarak ORTAKLAŞA bir hüviyete bürünmesi; yeni kişilik kazanması anlamını da taşıyacaktır ki; bu artık Metropollü-Anakentli olma ve onun kurallarını sahiplenme demektir.

Bu açıdan, sahip olunan değerlerin bilinçli korunabilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımı yanında; birlikte getirilen ve ancak kentlilik bilinci kazanıldıktan sonra, o değerlere yeni ORTAK değerler katabilen kişilerin ORTAK KÜLTÜR'ü; yeni Metropol'lerin Planlaması'na da sahip çıkacaktır.

9.1.2.1.3.Demografik yapı:

Kimlik sorunu tartışmaya açılan İstanbul'un fiziksel mekanında ortaya konulan temel sorunlar şöyle sıralanabilir:

1.Hızlı büyüme,
2.Kaynakların olmaması,
3.Altyapı eksikliği,
4.Kaçak yapılaşma.

Seçim yatırımlarına acımasızca hedef olan İstanbul'un sorunları, Türkiye'nin sorunları anlamını taşımaktadır; çünkü yüklü bir göçü sırtında taşımaktadır. Bir dönemlerin sürgün metoduyla iskan edilen başkenti, artık önlemler alınsa da önüne geçilemez bir hızla büyümekte, insanları kendine

çekmektedir. Bunun sonucunda, daha da büyümekte, büyüdükçe iş imkanları açılmakta, açıldıkça göç almaktadır. Anakentlerle ilgili çıkarılan yasaların temelinde İstanbul'un çözümü yatmaktadır.

Tablo:9.5. Göçedenlerin işkolları

GELDİKLERİ YER	YAPILAN İŞ
Güney Doğu Anadolulular	Dönercilik, lahmancunculuk, hamallık, taşımacılık
Karadenizliler	İnşaatçılık
Rizeliler	Fırıncılık
Sıvaslılar	Çöpçülük
Yozgatlılar	Yorgancılık

Kaynak: * Sentez

Tablo:9.6. Göçedenlerin, kurdukları yerleşimleri adlandırmaları

MEVKİİN ADI	GÖÇEDİLEN YER
Aksaray semti	Konya Aksaray'dan gelenlerce kurulur.
Arnavutköy	Arnavutluktan gelenler tarafından iskân edilir.
Balat semti	Ortadoğu Balat kentinden gelenlerce kurulur.
Yenibosna Yerleşimi	Saray Bosna'dan gelen göçmenlerce kurulan yerel yerleşim.

Kaynak: * Sentez

9.1.2.2.Sosyo-Ekonomik yapı:

9.1.2.2.1.İdari/Politik yapı:

Tablo:9.7. Semte/Mevkie adını veren hükümdarlar

ADI (Hükümdarı)	YERİ	KİMLİĞİ
Fatih (Fatih Sultan II.Mehmet)	Sur-içi	Konut bölgesi ve külliye.
Bayezit (Fatih'in oğlu II.Bayezit)	Sur-içi	Külliye, üniversite, kütüphane
Süleymaniye (Kanunî Sultan Süleyman)	Sur-içi	Konut bölgesi ve külliye.
Sultanselim (II.Selim)	Sur-içi	Konut bölgesi ve külliye
Sultanahmet (III.Ahmet)	Sur-içi	Eski Forum Augusteaum, kültür merkezi
Şehzadebaşı (Kanunî'nin oğlu)	Sur-içi	Konut bölgesi ve üniversiteler

Kaynak: *Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 9.8. Semte/ Mevkie adını veren ünlü Osmanlı Paşaları

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Atikalipaşa	Sur-içi	Konut bölgesidir.
Bayrampaşa	Surdışı	Konut dışı kullanım alanları
Davutpaşa	Sur-içi	Konut bölgesidir.
Davutpaşa	Sur-dışı	Askeri Kışla ve konutdışı kullanım alanıdır.
Ferhatpaşa	Surdışı	Konut-Çalışma / Otogar Bölgesidir.
Gedikpaşa	Sur-içi	Konut bölgesidir.
Hasanpaşa	Kadıköy	Konut bölgesidir.
Haydarpaşa	Kadıköy	Anadolu Tren Garı
Kasımpaşa	Haliç	Tersane ve Donanma/Hastane bölgesidir.
Kocamustafapaşa	Sahil surları	Konut bölgesidir.
Mahmutpaşa	Sur-içi	Ticaret-Açıkpazar Bölgesidir.
Piyalepaşa	Haliç	Çalışma Bölgesidir.
Siyavuşpaşa	Sur-dışı	Konut bölgesidir.

Kaynak: * Sentez

Yeni yüzyıla doğru doğu-batı sentezini gerçekleştiren bir kültür harmanı içinde giderken, olabildiğince az yara alması açısından, toplumun seçerek o mevkiye oturttuğu yönetici ve politikacıların da SORUMLULUK - KORUMACILIK VE HEMŞEHRİLİK bilincinde olması gerekmektedir. Bir toplumda çok farklı görüşler bulunacaktır, ancak bunların ileriye götürür bir bazda yönlendirilmesi için, yine toplumdan gelen örgütlenmelere ihtiyaç vardır ve şu anda ülkemizde henüz bu kuruluşlar, randımanlı çalışamamakta; gayret içinde verimsiz kalmaktadırlar. Globalleşmenin, giderek zirveye tırmandığı bu dönemde, MEDYA'nın ucuz-kolay programlar yerine belli bir hedefe yönlendirici KÜLTÜREL PROGRAMLAR sunmaları, kent hemşehrilik bilincinde önemli alternatif olmalıdır.

Aksi halde sadece plancıların çabaları, yasaların çıkartılması veya korumacıların davalar açmaları yeterli değildir. Kitlesel hareketin kültürel bir baza oturarak devreye girmesi, kenti kentli olarak insanca kullanmak ve FİZİKSEL MEKANA KİMLİK ve KİŞİLİK KATMAK anlamını da taşıyacaktır.

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

2000 yılına gelinmiştir ve yapılan planların projeksiyonlarını gerçekçi bir gözle eleştirmek; hataları düzeltmek ve doğru yönlendirmeleri yapabilmek; geleceğin Megapol'ü olma yolundaki İstanbul için önemli basamaklardır. Bunun için, geçmişten alınacak çok dersler olmalıdır. Kaçak yapılaşma gibi, 1950'lerden itibaren eleştirilen konularda yeterli önlemlerin alınmaması, yetki karmaşası, siyasilerin oy kaygıları devam ettikçe ve insanların kente sahip çıkacak ORTAK KÜLTÜRLERİ HEMŞEHRİLİK bilinçleri gelişmedikçe, İstanbul, yeni sosyal/toplumsal kimliğini oluşturmada zorlanacaktır.

9.1.2.2.2.Askerî yapı:

Askeri yapı, Cumhuriyet Dönemi'nde disiplinli bir formasyon aldığı halde, kaliteli yetiştirilen subay kadrosu, kollektif şuuraltında kayıtlı "***yönlendirme***" ve "***düzenleme***" unsurları doğrultusunda belirli periyodlarla müdahale etme işlemini yapmıştır. Bu ise "***Harwey Kuramı***" kurallarına ne denli uyum sağladığını göstermektedir.

9.1.2.2.3.Sivil/Sektörel yapı:

XVI.yy'dan itibaren belirginleşen sektörler ve bunların mekana yansıması sonucu ortaya çıkan mekân organizasyonları sonucu,

1. İşkolları ve kentte dağılımı,
2. İşkollarında çalışanların etnik dağılımı,
3. Semtlerin ve kimliklerinin ortaya çıkışı belirginleşmiştir.

Bu dağılım, yüzyıllar boyu hem semtleri belirginleştirirken, semtlerin kimliği ve kişiliği de, daha sonraki yüzyıllardaki yayılım ve dağılımı, yapılanmayı etkilemiştir.

Tablo: 9.9. Kent Belleği'nde mevcut sektörel kimlikler

YER/MEVKİ	SEKTÖRLER
Ayasofya, Kariye,..	Bizans ibadet yerleri
Beyazıt, Eminönü, Karaköy, Beşiktaş,..	Meydanlar
Beyoğlu, Şehzadebaşı, Sulukule	Eğlence yerleri
Cerrahpaşa, Gureba, Haseki, Bakırköy	Hastaneler
Çemberlitaş, Avrattaşı	Esir pazarları
Eyüp, Karaçaahmet,..	Mezarlıklar
Galata Kulesi, Beyazıt Kulesi, Kız Kulesi	Gözlem Kuleleri
Galata ve Unkapanı Köprüleri,..	Ulaşım
Gedikpaşa, Beyazıt, Soğanağa, Koska, Laleli, Aksaray, Vefa, Fatih, Atikalipaşa, Acıbadem, Koşuyolu, Kozyatağı, Tuğlacıbaşı, Kızıltoprak.	Konut Semtleri
Heybeli, Büyükada, Validebağı	Sanatoryumlar, provantoryumlar
Hipodrom, Arasta, Kapalıçarşı, Mısır Çarşısı	Ticaret merkezleri
İngiliz, Amerikan, Fransız Konsoloslukları	Yabancı misyon temsilcilikleri
Pera Palas, Tokatlıyan, Meserret,..	Oteller
Süleymaniye, Fatih, Beyazıt, Eyüp, Yeni Cami Külliyeleri,..	Eğitim ve Öğretim Müesseseleri, Kütüphaneler
Topkapı, Yıldız, Beylerbeyi, Dolmabahçe,..	Saraylar
Yerebatan, Valens Kemerleri, Çukurbostanlar	Altyapı tesisleri

Kaynak: ♣ Sentez

Tablo: 9.10. Sektörlere bağlı zamanla kimlik kazanan semtler

SEMTLER	SEKTÖRLER
Ataköy (Batı Yakası, 1.Kuşak)	Toplu Konutlar, Marina, Galeria, Atrium
Bahçekapı (Sur-içi)	(eski) Tramvay Baş durağı
Bakırköy (Batı Yakası, 1.Kuşak)	Akıl ve Ruh Hastalıkları Hastanesi
Bomonti (Şişli)	Bira Fabrikası
Mecidiyeköy (Şişli)	Likör Fabrikası, Ali Sami Yen Stadı.
Cankurtaran (Ahırkapı)	Zührevi Hastalıklar Hastanesi
Cibali (Haliç)	Tütün Deposu, Karakol
Esenler, Topkapı (Sur-dışı)	Otogar, Garajlar
Feriköy, Zincirlikuyu, Karaçaahmet	Mezarlıklar
Haydarpaşa, Sirkeci	Garlar
İkitelli (Batı Yakası, 3.Kuşak)	Gazete İdarehaneleri
İstinye, Kasımpaşa, Camialtı	Tersane
Kalamış, Bakırköy	Marina
Laleli (Sur-içi)	Fakülteler, Bavul Ticareti
Levent (Şişli)	Sıra evler, Toplu Konut Yerleşimleri
Moda, Bostancı (Kadıköy)	İskele
Samatya (Kocamustafapaşa)	SSK Hastanesi
Yenikapı (Sur-içi Marmara kıyısı)	Gazinolar
Yeşilköy (Batı Yakası, 1.Kuşak)	Hava Limanı

Kaynak: * Sentez

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Semte adını vermemesine rağmen, bazı ürünlerin üretimi ve kullanımı da semti kimliklendirmektedir:

Tablo: 9.11. Semte/Mevkie kimlik kazandıran ürünler

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Beykoz **Paçası**	Beykoz	Yemek Türü
Beylerbeyi, Erenköy, Arnavutköy **kirazı**	Boğaziçi	Meyva Türü
Cibali **Sigara** Fabrikası	Cibali	Sigara Fabrikası
Kanlıca'nın **Yoğurdu**	Kanlıca (Boğaziçi)	Yoğurt
Kayışdağı, Yakacık **Suyu**	Kayışdağı, Yakacık	İçmesuyu
Osmanlı **Çileği**	Arnavutköy	Meyva Türü
Sarıyer'in **Su Böreği**	Sarıyer	Börek Türü
Silivri'nin **Yoğurdu**	Silivri İlçesi (Trakya)	Yoğurt
Sultaniye **İnciri**	Sultaniye (Beykoz)	Meyva Türü
Vefa'nın **Bozası**	Vefa	İçecek Türü

Kaynak: * Sentez

Tablo: 9.12. Semte/ Mevkie adını kazandıran ürünler

ADI	MEVKİİ	KİMLİĞİ
Balıkpazarı	Eminönü	Mısır Çarşısı arkasında ***balık*** pazarlanan semt.
Çengelköy	Boğaziçi	***Ormanlık*** alan.
Çiçekçi	Üsküdar	***Çiçek satıcıları*** dolayısıyla bu adı almıştır.
Kızıltoprak	Kadıköy	***Çanak çömlek*** yapılan toprağı dolayısıyla bu adı almıştır.
Kumkapı	Sahil surları	***Kum*** nakleden iskeleleri ile bu adı almıştır.
Odunkapı	Haliç	***Odun, ahşap, kereste*** satanların olduğu kapıdır.
Sahaflar	Bayezid	***Eski Kitap*** satıcılarının bulunduğu mevkidir.
Sirkeci	Sur-içi	***Sirke*** satıcılarının bulunduğu semttir.
Sütlüce	Haliç	***Süt ürünleri*** dolayısıyla bu adı almıştır.
Tavukpazarı	Karaköy	***Tavuk*** satılan kesilen pazardan adını almıştır.
Tuğlacıbaşı	Kadıköy	***Tuğla Ocakları*** dolayısıyla bu adı almıştır.
Unkapanı Kapısı	Haliç	***Un*** kapanının bulunduğu Haliç giriş kapısıdır.
Yoğurtçu	Kadıköy	***Yoğurt*** ve ***Mandralar*** dolayısıyla bu adı almıştır.

Kaynak: * Sentez

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek listelenmiş ve tablolaştırılmıştır.

Tablo: 9.13. Semte/Mevkie günlerine göre kimlik kazandıran semt pazarları

PAZARLAR	SEMTLER
Pazartesi, Perşembe	**Feriköy** Pazarı (Şişli)
Salı, Cuma	**Söğütlüçeşme** (Kadıköy)
Çarşamba	**Çarşamba** Pazarı (Fatih), **Bostancı** Pazarı
Perşembe	**Göztepe** Pazarı (Kadıköy), **Büyükada** Pazarı (Büyükada)
Cumartesi	**Pendik** Pazarı (Kadıköy), **Rus** Pazarı (Söğütlüçeşme/Kadıköy)
Pazar	**Rus** Pazarı (Söğütlüçeşme/Kadıköy), **Tuzla** Pazarı (Tuzla)

Kaynak: * Sentez

Tablo: 9.14. Semte/Mevkie adını kazandıran nirengiler

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Asmalımescid	Beyoğlu	Sokaktaki ***asmalı mescid*** dolayısıyla bu adı alır.
Çiftehavuzlar	Kadıköy	Mevkideki iki havuzlu ikiz köşkten adını alır.
Fenerbahçe	Kadıköy	Mevkideki ***fenerli bahçe*** dolayısıyla bu adı alır.
Feneryolu	Kadıköy	Fenerli bahçeye giden ***dekovil yolu'***ndan adını alır.
Kazlıçeşme	Sur-dışı	Mevkideki ***kaz resimli çeşme'***den adını alır.
Konak	Kadıköy	***Uşakizadelerin konağı'***ndan adını alır.
Söğütlüçeşme	Kadıköy	Mevkideki ***söğütlü çeşme*** dolayısıyla bu adı alır.
Tepebaşı	Beyoğlu	Cadde-i Kebir'in ardındaki mezarlık tepesinden adını alır.

Kaynak: * Sentez

9.1.2.3.Psiko-Sosyal yapı:

9.1.2.3.1.Kollektif şuuraltı:

Toplumun zihninde sosyal yaşamın oluşturduğu kavramsal bellek kayıtları, kentin kuruluşundan günümüze birçok toplumsal olayın da kendi döngüleri içinde tekrarlanarak, yüzyılın 2. Yarısına kadar geldiğini göstermektedir. Ancak bu dönemden sonra, dünya gelişmesinin hızıyla sosyal ve fiziksel yenilenmeler içinde; kentin bellek şemasında yer alan temel kurguyu zedeleyecek eğilimler yaşanmaya başlanmıştır. Bunun en belirgin şekli, yeşil alanları giderek azalan ve eko dengeleri altüst olan kentlerde büyütülmeye çalışılan çocuklarda görülmüştür. Koptagel-İclâl (1978:122) ***"Bağ-bahçe görmeyen, toprağı, otu, çiçeği, böceği tanımayan bir genç kuşak doğmuştur"*** diyerek, ***"ne halkın gezebileceği, eğlenebileceği parklar, gezi yerleri, ne de çocukların***

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

oynayabileceği oyun alanları, bahçeleri'nin olmadığı"na değinmektedir. ***"Ekonomik nedenlerle yerini yurdunu terkederek kente göçmüş kişinin tek amacı, herşeyden önce karnını doyurmak ve hemcinslerinin sahip olduğu uygarlık olanaklarına sahip olmaktır. Bu yüzden de gözleri yeşili görmez; hatta ardında bıraktığı ve sülâlesini refaha çıkarmamış bu yeşile karşı öfkelidir de".***

Bu hızlı yaşam içinde doğan ve dar alanlarda bedensel enerji boşalmalarını da yaşayamayan çocuklar, giderek nevrotik kişiliklere bürünmektedirler. Psikosomatik hastalıklar sadece çocukları değil, dinlenme/eğlenme alanlarından yoksun kalan kentlileri de kapsamaktadır [Bölüm:I.A.2.4.].

9.1.2.3.2.Kent belleği:

Kentin Mekânsal Yapısı'nı belirleyen "*Ekolojik, ekonomik, hukukî*" eşiklere dayalı Geleneksel veya Çağdaş Modeller'in irdelenmesi; kırsal kökenli aile ve mahallelerin, daha ziyade kent etekleri denilebilecek gelişme/genişleme alanlarını, zihinlerinde mevcut kırsal imge ve yaşam alışkanlıklarını da hesaba katarak tercih ettikleri bir gerçektir. Sözgelimi, düzlük yerden gelenler düz arazilerde: dağlık yerleşmelerden gelenler meyilli yerlerde yerleşmeyi tercih etmektedirler. Bu konuda "***Zihinsel Haritalara***" değinen Işikpinar (1992), "***Kentsel Psikoloji***" konusunda da şöyle demektedir: ***"Herhangi bir fiziksel çevrenin irdelenmesi karmaşık bir görüntü belirlemektedir. Fiziksel çevre, insan zihninde temsillendiği zaman anlam kazanmaktadır"*** (Işıkpınar,1993).

Her iki durumda da, sosyal, ekonomik ve düşünsel farklılıkların ortaya koyduğu mekânsal ögeler ortaya çıkmaktadır. Bu ise, açık sistemliğini sürdüren kent dokusu ve mekânsal çehresinin yeniden DENGE araması sorununu ortaya çıkarır. Çünkü kır insanı DOĞAL bir çevreden gelmektedir ve tüm imgeleri doğal değerler üzerinedir. Oysa kent bir YAPAY ortamdır ve alışılmış mekânların, ortamların ötesinde, farklı bir dile sahiptir. Bunun öğrenilmesi de, tıpkı yeni bir dilin öğrenilmesi gibi zorlayıcıdır. Üstelik bu dili öğrenmeye kalkışanlar, belli yaşın üzerinde kişilerdir; ki küçük yaştaki göçedenlerin adaptasyon kolaylığı, çocuğun erken yaşta dili kavrama yeteneğine bağlanabilir.

Göksu vd. (1995:14-17), kentin ne ölçüde, hangi olasılıkla aynen korunduğu, yani kendisinin tıpkısı olarak ne ölçüde kalabildiği sorusunun, DÖNÜŞÜM sorusunun temelini oluşturduğuna

değinir. Kentsel mekân geleceğe doğru yol alırken, kendi iç dünyasını hangi olasılıkla dışarıya aynen vuracak veya kimliğini hangi olasılıkla koruyacağı sorunsalı ile karşılaşılacaktır. Burada değişiklik, kentin kendini üretim koşullarında meydana gelmektedir. Sonuçta, kentsel kimlik de, kimlik eklemlemeleri tarzında kendini ifadelemektedir.

İstanbul ***Korumacı*** ve ***Atılımcı*** Grupların elinde, giderek form değiştirmiştir. Ancak bu formun yukardaki tanımlara göre eklemlenen yeni bir kimlik ifadesi mi yoksa sadece bir imaj değişikliği mi olduğunu algılayabilmek için, kuruluşundan günümüze geçirdiği muhteşem gelişmeyi dikkatle gözlemek gerekmektedir

İstanbul'un Galata-Pera kesimi, Avrupalı Aristokratlar için siyasî ve dînî sığınma yeri görünümü sunmaktadır. Bu ise yabancı mimarlara yaptırılan mimari eserler, konutlar ve mekân organizasyonu demektir.

Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren,"***Batılılaşma***" rüzgârıyla, yabancı mimarlara sadece konut planlaması değil, kent planlamaları da yaptırılmış, bazılarından görüş alınmıştır [***Abercombie, Le Corbusier***, vb..].Veya bizzat çalışmışlardır [***Bruno Taut, Henry Prost***, vb..]. Bu kişilerin yetiştirdikleri öğrenciler, giderek mimarî ve şehircilik üzerinde tecrübe kazanarak; planlama ünitelerinin başına geçeceklerdir. Böylelikle, belli başlı şehircilik akımları, İstanbul'da uygulanmaya konmuştur.

Öte yandan, Balkanlarda ve kuzey komşumuzda olan ihtilâller ile dünya savaşları sonrası Türkiye'ye sığınan aristokratlar ile Yahudi bilim adamları, geleneksel "***sığınma yeri***" mekanının da devamını sağlamışlardır. Bunlar, **Taksim-Şişli-Maçka-Teşvikiye** taraflarını iskân etmişlerdir

Suriçi Türk Mahalleleri ise, depremler dolayısıyla ahşap; yangınlar dolayısıyla derme çatma ve plansız bir görünümdedir. Dar ve çıkmaz sokaklar revaçtadır. Çeşitli Anadolu kentlerinden gelenlerin belleklerindeki "***Kent İmajı***" ve "***Kent Peyzajı***", cami-sıbyan mektebi-çeşme çekirdeğinin çevresinde, sosyal sınıfların birarada yaşadığı, zengin ve eşraftan kişilerin prestij yapılarının da bulunduğu bir kapalı mekândır. Bu görünümüyle İstanbul, kendine özgü kimlik taşıyan mahallelerden oluşmuş bir mozaiktir. Sürgünle gelen aileler, dışa kapalıdırlar. Mahalleye yeni bir ailenin kabulü için, mahalle sakinlerinden birinin kefaleti gerekmektedir. Bu ise giderek,

birbirini tanıyan kişilerin veya akrabaların aynı bölgeyi paylaşmaları veya mahalle oluşturmaları kollektif belleğini oluşturur [Bölüm:I.A.1.3.1.2.].

Osmanlı dönemine ve dolayısıyla İstanbul'a imzasını atacak önemli bir kimlik elemanı ortaya çıkar: Uzak-Doğu Mimarisindeki Stupalar'ın minareye dönüşmesi ve Roma/Bizans kubbe'sinin klasikleştiği CAMİLER; günümüze kadar süren önemli FORM odaklarıdır. Coğrafi özelliklerden yararlanılarak bu formun oluşturduğu ANLAMLI KONUMLANMA, yüzyıllar boyu KENT BELLEĞİ'nin korunmasında yardımcı olmuştur. Aksoy (1995:40-41), İstanbul Sur-İçi için "***Tarihi Şehir***" deyimini kullanarak "**Kubbeler Şehri**" demekte ve kökenini Bizans/Osmanlı Kültürü'ne bağlamakta; Pera/Galata kesimi için ise "***Dünya Şehri Beyoğlu***" deyimini kullanarak "**Kuleler Şehri**" demekte ve kökenini İtalya/Amerika Kültürü olarak işaretlemektedir.

Geçmiş dönemleri incelendiğinde, kültürel olgunluğa ulaşan bir toplumun, kendi kültür birikimi ile mevcut kültürü nasıl sentezlediğini; koruyarak, ıslah ederek veya değiştirerek "***Tarihsel bellek***" içinde nasıl günümüze taşıdığını izlemek mümkün olmaktadır.

İstanbul'un ***Tarihsel Kent Belleği*** ile, Yapma kimlik elemanları olarak günümüze gelen değerler şöyle sıralanabilir:

1.Mekân, öge, bağlantı,... isimleri,

2.Sokaklar, meydanlar, semtler,

2.Kurumsal Yapılar: Camiler, hanlar, kervansaraylar, saraylar, konaklar,..

3.Sektörel Alanlar: Ticaret, Sanayi, Kültür, Hizmet,.. Külliye ve Vakıflar

2700 yıl boyunca Kent Belleği'nde saklanan ve her yenilenme sırasında farklı malzeme/ teknik kullanılarak ıslah edilen veya üzerine yeni bilgiler eklenen; dökümü yapıldığı taktirde oldukça yüksek rakam tutacak bu nirengilerden hemen hepsinin, günümüze kadar korunduklarını izlemek olasıdır [Tablo:9.9, Pafta:22]

Kenti kimliklendiren. semt isimleri veya tarihi sokak isimleri, kente göçle gelen başkan ve üyelere sahip belediyeler tarafından değiştirilse de; hemşehrilik bilincine sahip kişilerin itirazlarıyla yeniden düzeltilebilmektedir. Bunların yanında, kent belleğine kaydolan eski ve yeni sektörlerle adlanan kimliklendirilme de sürmektedir. [Tablo:9.10]

Ancak, isimleri Kentlinin Belleği'nde yani Sosyal Kimlik'te yeraldığı halde, kimlik yitiren veya kimlik değiştiren sokaklar, mahalleler, kullanımlar da mevcuttur:

Tablo: 9.15. Kimlik kaybeden/değiştiren/yenileyen semtler ve sokaklar

SEMTLER, SOKAKLAR	KİMLİK KAYBI/DEĞİŞİMİ/YENİLENMESİ
Acıbadem, Kozyatağı, Şaşkın Bakkal, Tuğlacı Başı, Tütüncü Başı, Koşuyolu, Okmeydanı, Tayyareci Cemil Topuzlu	Kimlik değiştirdikleri halde ***isim*** olarak kalan semtler
Çiftehavuzlar	Semte adını veren ***çifte havuzlu köşk*** mevcut değildir.
Çukurbostan	**Fatih**'te bulunan ve H.Prost tarafından da "***Olimpik Alan***" olarak gösterilen bu açık sarnıç, "***Kültür Merkezi***"ne dönüşmüştür.
Domuz Sokağı	**Karaköy**'de şarküterilerin yeraldığı sokak bellekten silinmiştir
Eminönü	***Pencik Emini***'nin oturduğu semt, meydan ve kavşaklarla donanmıştır. Yüzyılın başında yapılan ***Tütün Deposu*** yıkılarak meydan açılmış ve yapay kimlik, bellekten silinmiştir.
Feshane	**Balat**'taki bu imalathane, restore edilerek "***Sanat Merkezi***" ve ***"Festival Sarayı"***na dönüştürüldüğü için, eski kimlik bellekten silinmiş, sadece adı kalmıştır.
İkitelli	Bir çeşit ***sandal*** olan İkitelli, yapım yerine bu adı vermişken, günümüzde gazete idarehane ve basımevlerinin yeni yeridir
Kazlıçeşme	Dericilik tesisleri ve tabakhaneler buradan taşınmış; semt ***yeşil alan*** olarak tamamen kimlik değiştirmiştir.
Sa'dâbâd	**Haliç** çevresindeki kullanımlar tamamen kimlik silinmesine uğramıştır. ***Rekreasyon alanları*** olarak yenilenme projesi mevcuttur.
Sıraselviler, Sıracevizler	Sadece sokak ve cadde olarak mevcuttur.

Kaynak:* Sentez

9.1.2.3.3.Etik değerler:

Işikpınar (1977), Psikoloji ve Psikiyatri alanlarındaki araştırmaların; fiziksel çevrenin ruh sağlığını, suç oranlarını ve yaratıcılık gibi süreçleri etkilediğini belirlediğine değinmektedir. Üstelik, karşılaşılan etik (ahlakî) değerlerin esnekliği, zaman zaman da bireylerin özgün bakış açılarına tersliği; dar kır kesimindeki güçlü otokontrolün kalkması sonucu; göçeden gruplarda, özellikle hırsızlık, kaçakçılık gibi kent içi suçların artması; cinayet, saldırı, yaralama gibi aile içi/dışı suçların ortaya çıkması; veya gösteri yürüyüşleri, nümayiş, ortak kullanım alanlarına saldırı, ortak değerleri tahrib şeklinde sosyal patlamalarla kendini ifadelemektedir.

* Kaynakça'daki belgelerden, S.M.ERSES tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Başlangıcından günümüze çok farklı etnik grupları bünyesinde ortak etik değerlerle barındıran ve her defasında dengesini bulan bu dev kentin yeniden kendini dengeliyeceği bir gerçektir. Tıpkı 1970'lerde apartıman kültürüne geçerek farklı geleneklere sahip ailelerin bir hamur oluşturması gibi, onların 2.ve 3.kuşaklarında ortaya çıkacak ortak kültür, yeni bir düzeni de yaratacaktır. Kaçınılmaz gerçek, İstanbul'un hiçbir zaman kendi içine kapalı bir kent olmadığı; sadece Anadolu ve Rumeliye değil, tüm Avrupa'ya ve giderek Dünya'ya açıldığı; oralardaki her tür düşünsel, kültürel ve sosyal olaydan etkilenerek; bunları kendinde, kendi koşullarına göre gerçekleştirdiğidir.

9.1.2.3.4.Sonuç: İstanbul'un mevcut kimlikleri:

İstanbul'un **sosyal, kültürel ve mekansal** kimliği, çeşitli farklı ögelerin bir kombinasyonudur:

* Geçmişte, deniz ürünleri ve sebze tarımı üzerine kurulmuş bir **Balıkçı/Tarım kenti** kimliğine sahiptir.

* Liman tesislerinin mükemmeliyeti dolayısıyla her tür ticaretin (baharat, kumaş, kıymetli taş, esir) deniz yoluyla yapıldığı bir **Liman Kenti/ Gümrük Kapısı** kimliğine sahiptir.

* Asya-Avrupa geçit yolları ve Liman bağlantıları üzerinde olduğundan, yüzyıllarca çeşitli kavimlerce muhasara edilmiş; mevsimlik dahi olsa kuşatılmış, konumu ve doğal yapısı dolayısıyla ordugâh/donanma müstahkem mevkilere sahip bir **Stratejik** kimliğe sahiptir.

* 1204 yılına kadar Hristiyan Kutsal Emanetleri koruyan; Kudüs Kenti yolu üzerinde olduğundan Haçlı seferlerine konaklık eden ve Hristiyan camiasının 7 ayrı mezhep merkezinin (*Heybeli Papaz Okulu, Fener Patrikhanesi*,..) ve *Hz.Eyyüb'ül Ensari*'nin türbesinin de bulunduğu ziyaretgâh külliyesini barındıran; Yavuz Sultan Selim zamanında getirilen Kutsal Emanetlerin muhafaza edildiği ve Halifeliğin de ikamet ettiği bir **İnanç Merkezi** Kimliğine sahiptir.

* Batı kültürünün doğulu ustalarca yorumlandığı ve kendine has Bizans Kültürü'nü yaratan bir **Kültür Merkezi** kimliğine sahiptir.

* Her dönem, kâh devlet eliyle (sürgün yöntemiyle), kâh iş bulma umuduyla göç almış, bir **Toplama Kent** kimliğine sahiptir.

* Kırsal kesimden gelenler için "Taşı-Toprağı Altın", denizciler için "Ekmek Aslanın Ağzında" olarak bilinen; XVIII.yy.da ilk kez gecekondulara sahne olan; göç aldıkça iş sahası açılan, açıldıkça göç alan; bir **Ticaret Merkezi** kimliğine sahiptir.

* XV.yy'dan itibaren iş kollarının belirginleştiği, konut-idare-ticaret-ordugâh bölgelerinin ortaya çıktığı bir **Merkezi İş Alanı** (MİA) kimliğine sahiptir.

* Belirli etnik/etik grupların belirli mesleklerde çalıştığı ve belirli yerlerde oturduğu; belirli iş yerlerinin belirli semtlerde toplandığı çok farklı kültürlerin bir arada, birbiri içinde asimile olmadan yaşamlarını sürdürdüğü bir **Mozaik Kent** kimliğine sahiptir.

* XVI.yy'dan itibaren Galata-Eyüp-Üsküdar başta olmak üzere birçok Boğaz köyünü de hinterlandına alan bir **Galaktik Kent** kimliğindedir.

* Tarihte 4 ayrı devletin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesiyle birlikte, topraklarına katılan veya himayesine giren 22 Ülkenin Başkentleri'nin Merkezi, sınırlarından vize ile girilen, **Başkentler Başkenti** kimliğindedir. Her ne kadar 13 Ekim 1923 tarihinden günümüze, bu kimliğini resmen yitirmiş olmasına rağmen, sosyo-politik olayların cereyan tarzı, sosyo-ekonomik ağırlığı ile, **Türkiye'nin kaderini yönlendiren** konumunu ve kimliğini muhafaza etmektedir.

* Günümüzde Tarihsel dokusu ve doğu/batı sentezi dolayısıyla pek çok yabancının ilgisini çeken; gerek doğal, gerekse antik güzellikleri ile bir **Tarihi/Turistik** kimliğe sahiptir.

* Küreselleşme bazında, Doğu/Batı uygarlıklarına Deniz/Kara/Hava bağlantıları ile tutunmuş; geniş bir ulaşım sirkülasyonunun merkezinde yer alan bir **Ulaşım Merkezi** kimliğine sahiptir.

* Çeşitli uluslararası festivallerin, sanat gösterilerinin, kongrelerin, sempozyum ve seminerlerin yapıldığı, fuasrların açıldığı bir **Kültür Merkezi** kimliğine sahiptir.

* Son dönemlerde pek çok holdinge mekân olan ve prestij yapılarla donatılan İstanbul, **Para piyasası ve Borsanın Merkezi** kimliğine sahiptir.

* Türkiye'deki her 6 kişiden birinin oturduğu; iş aramak için evinden/ köyünden kalkıp geldiği; çeşitli sosyal sınıfların sınıf atlama mücadelesine giriştiği; kollektif düşünce yapısının Türkiye'nin kimliğini yansıttığı; bir **Sosyal** kimliğe sahiptir.

9.1.3.Yapma kimlik

9.1.3.1.Yerleşik alanlar:

9.1.3.1.1.Mevcut yerleşimler:

Bin yıllardan beri İstanbul, koruyabildiği yerleşme ve yapıtlarıyla kimliğini ve kişiliğini sürdürmektedir. Göçedenlerle oluşan dalgalanma, bir süre sonra durulmakta ve kimlik yenilenmesi yaşanmakta; ancak varlık değeri değişmemektedir [Tablo: 9.9; Tablo: 9.15].

9.1.3.1.2.Yeni (düzenli değişen) yerleşmeler:

Osmanlı döneminde spontan yerleşime izin veren Mimarbaşı, dönemin teknolojisi de düşünülürse, günümüz Postmodernizm'ine yakın bir uygulama içindedir.

Bu konuda Adam (1991:88) şöyle demektedir:

1. Savaşların sonrasında sosyalizme inanan plancılar, mimarlar, kentleri yeniden biçimlendirir ve çevrelerine uydu kentler kurarlar. Bu, giderek MODERNİZM'in yayılması ve kendini kabul ettirmesine dayanır.

2. Dünyanın her tarafında aynı üslup tekrarlanır ve insanlarda tepkiler oluşmaya başlar. Kendi yaşadıkları çevreleri kendileri biçimlendirmek isterler. Bu ise POSTMODERNİZM'i doğurur.

İdil (1991:47) kentsel tasarımcının rolüne değinerek, yeni oluşturulan kent parçalarında kentsel tasarımcının,"**Kentsel Kimlik Kavramı**" çerçevesinde etkin olduğuna değinmektedir. Batıkent, Ataköy tarzında son 20 yılın ürünlerinin planlanmalarında, İdil'e göre kentsel kimlik sorunu **mekansal** ve **yaşamsal kimlik** bütünü olarak anlaşılmalıdır... Standartlaşma, TAKS, KAKS, vb..

Yönetmelikler.. sonuçta birbirinin aynı kentler yaratmaktadır. "*Özgün Mimari ve Sanatsal İmaj*", bu çok sınırlı araçla oluşturulamamaktadır.

"*Kentsel Donanımın Yeterli Olması*"yla kentsel mekânın nitelik ve özgünlüğünün sağlanması doğru orantılı olmayabilir. Kentsel KİMLİKSİZLİK kentsel tasarımın gerçekleştiği oranda düzelebilecektir (İdil,1991:48).

Korça - Türkoğlu (1991:234), plancıların birbirine benzer mekânlar yaratmalarının yanlışlığına değinerek Whyte'dan bir uyarı getirmektedirler. Geleneksel şehir kavramından farklı modeller, birbirinin benzeri mekânlar; özgün olmayan yerler, "***Her yerde aynı mekân!***" anlayışını ortaya koymaktadır. Bu ise, Evrensel olarak kontrol edilen bir çevrede yaşanıldığını işaretlemektedir. Keza Seymen (1991:52) de aynı konuya değinerek, yerlerin/yörelerin zaman kesitlerinin değişik olmasına rağmen, her yer/zamanda aynı yasal çerçeve içinde, aynı standartlarla, aynı işleyiş içindeki bir imar planı anlayışının, gerilerde kalan pozitivist düşünce tarzının ortak ürününü ortaya koyacağına dikkati çeker.

Çetinkaya (1991:277) ise, kentsel tasarımın, bir kente kimlik kazandıran önemli bir araç olduğuna değinerek; kentin **kültürel kimliği**'nin oluşması için:

- Meydan ve benzeri ortak kullanım alanlarının tasarlanmalarının,
- Yapıların mimari karaktersizliğinin,
- Kent mobilya tasarımlarının önemini vurgular.

İstanbul'un meycut yerleşmelerine ilave olarak özellikle Şişli'den sonra gelişen **Gayrettepe**, **Mecidiyeköy, Esentepe, 1.Levent, 2.Levent, 4.Levent,** .. gibi yerleşimlerle; Anadolu yakası'nda **Üstgöztepe, Kozyatağı** gibi düzenli yerleşimler, şehircilik kurallarına göre yapılandırılmışlardır.

9.1.3.1.3.Yeni (düzensiz/değişken) yerleşmeler:

1. ve 2. kuşaklara geçen Gecekondu Bölgeleri, 3-4-5 katlı apartıman/gecekondulara dönüştükçe giderek idrakine varılan sosyal donanımlar, eğitim kurumları ve altyapı talepleri öne geçmeye başlar. Bu, benimsenmekte olan kentin konut/işyeri dokusunun korunması ve bilinçli yenilenmes açısından önem taşımaktadır. Öte yandan kent dokusunun her defasında yeni göç dalgaları ile

çalkantısının girişimler yaparak ivme kazanmasına neden olur. Bu ise, artık kentlileşme yolunda aşama kaydetmiş bulunan 1. ve 2.kuşak göçedenler için rahatsızlık verici durumlar arzederken; hala özelliklerini koruyan ilk kuşak göçedenler için, desteklenecek bir nostaljik nitelik taşımaktadır.

a) Celali İsyanlarıyla XVIII.yy'da körüklenen göç, çeşitli önlemlerle frenlenmiş gibi görünse de; 1960'lardan itibaren olanca şiddetiyle yeniden kendini göstermiştir.Yılda 500.000 kişiyi bulan [dakikada 1 kişilik] akış hızı, eskiden vasıfsız ama insanca yaşamayı arıyan insanları kapsarken (Toker,1992), giderek terör ve kan davalarından kaçanları da kapsamına almıştır. Bu ise artık aynı kent ya da yöreden göçen insanlardan oluşmuş gecekondu semtleri anlamını taşımaktadır. Bu gecekondular, ilk dönemlerdeki derme-çatmalıklarını 4-5 katlı, apartıman tipi yap-satçılığa devretmişler; İstanbul'un çevresi, bu kez gecekondu terörünün ve arsa mafiasının arenası haline gelirken, seçim dönemlerinde de en önemli spekülasyonu yaratmıştır. Yasalar ise, uygulayıcısı durumundaki belediye meclislerinin, zaten o kesimi temsil eden kişilerden oluşması dolayısıyla (Subaşı,1994) kasıtlı olarak uygulanamamıştır.

b) Konut dokusuyla ilgili bir başka konu ise, aynı işkolu'nda çalışanların veya aynı yeri paylaşmak isteyenlerin; bir dönemin "Hisseli Arsa" düzeninin dikey uygulandığı Kooperatifleşme ve Toplu Konut sistemleridir. Böylece özellikle kent dışında, belli kalitede, alt yapısı kurulu mahallelerin teşvikini Bankalar [***Emlâk Kredi Bankası, İş Bankası,***vb..] ve Gazeteler [***Hürriyet, Sabah, Tercüman***,vb..] ve de Kurumlar [***Sanatçılar, Gazeteciler, Doktorlar***, vb..] teşvik etmişlerdir.

c) Gecekonduların Islahı için hazırlatılan Toplu Konutlar ise, öylesine etnik yapıya ters düşmüşlerdir ki; Topkapı'da yapılan "***Sosyal Meskenler***"de, 4-5 katlı binaların balkonlarında "kümes" kurulduğu ya da "ayı" beslendiği vâkî olmuştur.

Batı Yakası'nda **Kuştepe, Çeliktepe, Gültepe,** Anadolu Yakası'nda **Ümraniye, Dudullu, Merdivenköy, Sultanbeyli, Küçükbakkalköy**.. gibi yerleşimler, düzensiz gelişimin yasallaşmasıyla ortaya çıkan konut bölgelerinden bazılarıdır.. Genelde bu alanlar, kenti sararak hem soluk almasını engelleyen hem de içmesuyu havzalarını kirleten bir kimlik taşımaktadırlar.

9.1.3.2.Kurumsal donatılar:

9.1.3.2.1.Resmî yapılar:

Türksoy (1991:115-116), özellikle Resmi Örgütlere değinerek, birbirlerinden ve planı yapılan toplumdan bağımsız plan ürettiklerini vurgulamaktadır. Buna karşılık:

a.Düzenin kendini yeniden üretmesine,

b.Var olan düzenden çıkarları oranında yararlananların bu çıkarlarına bağımlılık; yani grupların egemenliklerine bağımlılık, süregelmektedir (Ünlü,1991:328).

Tablo: 9.16. Semte/ Mevkie kimlik veren resmi yapılar

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Adliye Sarayı	Sultanahmet – Adliye	Adliye Binası
Bab-ı Alî	Bab-ı Alî (Cağaloğlu)	(Eski) Hükümet Merkezi
Belediye Sarayı	Saraçhane	Belediye Binası
Beylerbeyi, Dolmabahçe, Yıldız, Çırağan Sarayları	Beylerbeyi, Dolmabahçe, Yıldız, Ortaköy	Saraylar
Büyük Postane	Sirkeci	Merkez postahane
Göksu Kasrı	Göksu	Kasır
Haydarpaşa/Sirkeci Garı	Haydarpaşa/ Sirkeci	Garlar
Meclis-i Mebusân	Fındıklı. Cemile Sultan Sarayı	Osmanlı Meclis Binası
Topkapı Sarayı	Sultanahmet	Saray
Vilayet	Vilayet (Eski Bab-ı Ali)	Valilik Makamı

Kaynak: ♣ Sentez

9.1.3.2.2.Askerî yapılar:

Kentin halen kullanılan belli başlı semtleri, askeri kurumların kullanım işlevleriyle kimliklenmiştir:

♣ Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 9.17. Semte/Mevkie kimlik veren askerî yapılar

SEMTİN ADI	ASKERİ KURUMLAR
Bahariye	Askere kumaş dağıtım yeri
Bostancı	Bostancı (Osmanlı jandarma) karakol mevkii
Doğancılar	Doğan yetiştiren yeniçeri ocağı.
Davutpaşa,Yıldız, Haydarpaşa, Rami, Selimiye, Beykoz	Askeri kışlalar
İstinye	Tekne, kayık atölyeleri, tersane
Kasımpaşa	Tersane, Donanma, silah deposu
Koşuyolu	At yarışlarının yapıldığı yer.
Nışantaşı, Okmeydanı, Talimhane	Askeri Talim yerleri
Paşakapısı, Sağmalcılar	Cezaevleri
Yassıada	Askeri tesisler, devrim mahkemeleri
Yedikule	Zindanlar
Yeldeğirmeni	Askerler için un değirmenleri

Kaynak: * Sentez

9.1.3.2.3.Sivil/ Sektörel yapılar:

Kentin sektörlerinin ortaya çıkması, merkezlerin işlevlerine göre kimlik kazanmalarına neden olmuş; o işlevleri ile anılmışlardır.

Tablo: 9.18. Semte/Mevkie kimlik veren ticarî yapıları

SEMTİN ADI	TİCARET SEKTÖRÜ
Avratpazarı	Kocamustafapaşa'da kadın pazarı, cariye satış yeri.
Balıkpazarı	Eminönü'nde balık hali ve pazarının bulunduğu mevki.
Cağaloğlu	Matbaalar, gazetehaneler
Çarşıkapı	Kapalıçarşı
Eminönü	Mısır Çarşısı, Balık Pazarı, Matbaalar
Karaköy	Mumcular,Yelkenciler,Yemeniciler,Bankacılık,Tefecilik
Kumkapı,Eyüp	Balıkçılık
Kuruçeşme	Odun, kömür Depoları
Langa, Çukurbostan	Sebzecilik
Mahmutpaşa	Açık Semt Pazarı
Perşembe Pazarı	Karaköy'de hırdavat çarşısı.
Sütlüce,Galata	Süt ürünleri
Tahtakale	Tahta eşya, hırdavat, kaçak elektronik eşya satılan çarşı
Unkapanı	Kapanlar, hanlar
Üsküdar	Kervansaraylar, gemicilik, çinicilik

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 9.19. Semte/Mevkie kimlik veren imalathaneler

SEMTİN ADI	SEKTÖRLER
Darphane	Para basımevi
Eyüp	Çömlekçilik,
Feshane	Fes imalâthanesi
İstinye, Camialtı	Tersane
Kâğıthane	Kâğıt fabrikası, baruthane, silah imalathaneleri
Kazlıçeşme	Dericilik, tabakhaneler
Paşabahçe	Camcılık, Cam Fabrikası
Şişhane	Şeş-toplarının dökümevi.
Tophane	Topdökümhanesi
Yedikule	Mezbaha

Kaynak: * Sentez

Tablo: 9.20. Semte/Mevkie kimlik veren kültürel yapılar

SEMTİN ADI	KÜLTÜREL KURUMLAR
Atikalipaşa,Bayezit, Eyüp, Fatih, Mahmutpaşa, Süleymaniye	Külliyeler
Bayezit	Üniversite, Kütüphane, Sahaflar
Beykoz, Kuşdili	Güreş Sporu yapılan çayırlıklar
Laleli	Fakülteler
Vezneciler	Fakülteler, Öğrenci Yurtları

Kaynak:* Sentez

Tablo: 9.21. Semte/Mevkie kimlik veren ibadethaneler

SEMTİN/YAPININ ADI	DİNSEL KURUMLAR
Beşiktaş	Mevlevihane
Eyüp	***Eyüp Sultan*** Ziyaretgâhı, İslâmi Dinsel Merkez
Fener	Ortodoks Dinsel Merkez: ***Patrikhane***
Galata	Mevlevihane
Heybeliada	Ruhban Okulu
Karaköy	Musevi, Süryani sinegog ve kiliseleri
Kariye	Kariye Camii (Hora Manastırı)
Sultanahmet	Sultanahmet (Mavi) Camii, Ayasofya
Süleymaniye	Süleymaniye Camii
Tellibaba	Bir yatır
Topkapı Sarayı	***Kutsal Emanetler***

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 9.22. Semte/Mevkie kimlik veren eğlence/dinlence merkezleri

SEMTİN ADI	EĞLENCE/ DİNLENCE
Ataköy	Galeria, Atrium
Belgrad Ormanları	Piknik/Mesire Yerleri
Beyoğlu, Yenikapı	Barlar, Gazinolar, Gece Eğlenceleri
Beykoz, Çamlıca,Emirgân, Eyüp, Göksu, Gülhane, Kâğıthane, Sadabat	Mesire yerleri
Fenerbahçe	Park, gezi alanı
Florya	Deniz, Kumsal, Plajlar
Gülhane Parkı	Park, gezi alanı
Şehzadebaşı	Ramazan Eğlence Yerleri
Yıldız Parkı	Park, gezi alanı

Kaynak:* Sentez

Tablo: 9.23. Semte/Mevkie kimlik kazandiran ulaşım yapıları

SEMTİN ADI	ULAŞIM SEKTÖRÜ
Bostancı, Moda	İskeleler
Halkalı	Banliyö tren son durağı
Kadıköy, Üsküdar	İskeleler
Kalamış	Marina
Sirkeci, Haydarpaşa	Trakya ve Anadolu tren garları
Topkapı, Esenler	Otogarlar
Tünel	Tünel
Yeşilköy	Atatürk (Yeşilköy) Havalimanı

Kaynak: * Sentez

9.1.3.3.Yapısal Donatılar:

9.1.3.3.1.Kent Planlaması:

Atabay (1996:2), ***Küreselleşme ve Yerelleşme kavramları*** ele alındığında, bölgelerin gelişme planlarında, farklı özelliklere sahip alanların birbiriyle bütünleşen bir mekânsal kurgunun ortaya konması gerektiğine değinmekte; ülkesel ve ülkelerarası bölgelerin ekolojik ve sosyo-ekonomik açıdan sürdürülebilir kalkınmasında kullanılması gereken ***Eko-Politika*** ve ***Planlama Modelleri*** ile ***Doğal Kaynaklar***'ın yönetilmesine yönelik ***Örgütlenme Modelleri***'nin, ülkemizin planlama ve politik mekanizmalarının platformlarında da tartışılmasının zorunlu hale geldiği vurgulamaktadır (1996:3).

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Süher (1995:7), *Kentsel Sit Alanları*'nda, ***Koruma Amaçlı İmar Planları***'nın, *Koruma Belgesi* niteliği taşıdığına değinirken; bu planın, hangi planın bir parçası olduğunu veya hangi planla bütünleşeceğini de sorgulamaktadır. Çünkü İmar Planı ile diyalog içinde bulunmamaktadır. Üstelik plan müellfleri ve yetkili kurumlar birbirinden farklıdır. İmar Planı yetkili organı Yerel Yönetimler; Koruma Amaçlı İmar Planı müellifi ise Kültür Bakanlığı, Koruma Kurulu'dur ve planın uygulanmasından Yerel Yönetimler sorumludur. Bu durum, bütüncül bir anlayışa karşıdır. Bu yüzden, tüm imar planlarının, ***koruma planı*** olarak ele alınması gereklidir.

Öte yandan, Koruma Amaçlı İmar Planı'nın temel eksiği, Koruma Politikası genel ilkelerinin eksikliğidir (Süher, 1995:11) ve bu ilkelerin belirleyicisi de, Merkezî Yönetim, Yerel Yönetim, Kamu Kuruluşları, Üniversiteler, Siyasi Partiler, yetkililer ve ilgili kurumlardan oluşan bir ***Koruma Kurultayı*** olmalıdır.

9.1.3.3.2.Kent peyzajı:

Kentlerde rant artışı, kültürel, doğal ve toplumsal verimin üstüne çıkmakta; bu yüzden de bostanlar, bahçeler, tarlalar hızla yapıya dönüşmektedir. Çubuk vd. (1978:188), bu dönüşümün ise ne milli gelire, ne de toplum yararına bir işe yaramadığına değinmektedir. Bir yeşil alan, yerleşmenin her ne kadar mikrokliması üzerinde etkili oluyorsa da, amaç sadece bunu düzenlemek ya da kentsel peyzajı beşerîleştirmek için kullanılan bir araç olmayıp; kentlinin kültür ve dinlenme gereksinimini, boş zamanlarını değerlendirmek amaçlı olmalıdırlar. Çubuk vd, kentsel yeşilin kentsel ulaşım ve doğal sit/su kenarı gibi alanları da değerlendiren kullanımlar olduğuna işaret ederek, İstanbul için bir "***Yeşil Alan Politikası***" gerektiğini vurgulamaktadır.

Ancak bu konuda önerilen mavi-yeşil kuşak içinden ***Ömerli Barajı, Büyük ve Küçük Çekmece Gölü Havzaları,*** **Alibeyköy ve Kâğıthane** bütünü gecekondularla dolmuş ve arazi mafyasının eline geçmiştir. Altunizade de ise prestij binalar, bankalar ve egemen sınıf mağaza/ sergi salonları yapılmıştır [Bölüm:II.B.8.2.3.3.3.]

Söylemezoğlu (1978:111-113), Osmanlı'nın ilk dönemlerinde oluşan, topoğrafyaya uygun, yaya ve atlılara göre ölçümlendirilmiş sokak düzeninin, XIX.yy sonlarında tekerlekli araba (fayton) ile birlikte değiştiğine, araç trafiğine göre, düz yolların açıldığına değinmektedir. ***Topkapı Sarayı***'nın sahilinden geçirilen, ***Tophane – Ortaköy*** kıyı şeridindeki saray ve yalıların kara bağlantıların

kuran caddeler açılır. XX.yy başlarında atlı ve elektrikli tramvay, giderek ilk motorlu araç trafiğine dönüşür. Bu yollar, ağaçlı cadde fikrini doğurmuştur.

Öte yandan Saray Bahçeleri de, halka açık parklara dönüşür. ***Gülhane Parkı, Yıldız Parkı,...*** gibi, Batı tipi yeşil alan üretimi uygulanır. Henry Prost'un planlama çalışmalarında ***Lykos*** (Bayrampaşa) ***Vadisi***, **Yenibahçe, Saraçhane-Fatih** arası, kara surları kenarında 500 m.lik bostanlık band, Sultanahmet Camii güneyindeki ***Arkeolojik Park***, bu önerilerdendir.

Galata kesiminde ise, ***Tepebaşı Bahçesi*** batısındaki Hıristiyan Mezarlığı, yeşil alana dönüştürülmüş; ancak zamanla gazinolara ve yol kavşaklarına, günümüzde de TÜYAP, vb.. yapılara tahsis edilmiştir. Başka bir yeşil alan, **Dolmabahçe, Taşkışla, Taksim, Kurtuluş, Maçka** arasındaki vadi yamaçlarıdır ki; 1980'lerde bu kesimde turistik otellerin inşası başlanmıştır.

Çubuk vd (1978:186) İstanbul metropoliten alanının; Boğaz ve deniz kıyıları başta olmak üzere doğal ve baraj gölleri, dere yatakları, Haliç, dağ ve orman olanaklarına sahip bulunmakta olduğuna değinse de; 1973'te kullanımına geçilen ***Boğaziçi Köprüsü***, yeşil alanların her iki yakada da tahribine neden olmuştur. Her ne kadar planlama yapılsa da; rant, giderek gelişen arazi mafyası, siyasi baskılar sonucunda, birçok ormanlık, koruluk ve çiftlik yerleşim ağırlıklı olarak kimlik değiştirmiştir. Boğaziçi de giderek yeşilini, doğal dengesini kaybetmiştir. Bu açıdan Çubuk vd. (1978:187), kentlerin geleceğe bir "***Beton Uygarlığı***" şeklinde devrini,endişe verici bulmaktadırlar.

9.1.3.3.3.Kent imgeleri:

9.1.3.3.3.1.Sınırlar:

Osmanlı Dönemi'nde, Bizans'tan kalan sınır elemanlarına yenileri eklenmiştir: Anadolu ve Rumeli Hisarları. Kentin Kara ve Deniz Surları'nın dışında, Fetih öncesi ve Fethe yardımcı olan bu kaleler; daha sonraki yüzyıllarda Galaktik Kent sınırları içinde kalmışlardır. Giderek genişleyen ve büyüyen İstanbul'un Karadeniz'e dayanan sınırları, bu kez Anadolu ve Rumeli Kavakları ile; belirlenmiştir.

Kara Surları'nın batı kesiminde sınırlar 7 Kule ile simgelenmiştir. Kara yolculuğunun ***Edirne Yolu***'na bağlı oluşu dolayısıyla Deniz Surları, yüzyıllar boyu önemini korumuştur.

Galata-Pera yerleşiminin sınırları da bir süre sonra, ***Boğaz*** boyunca kuzeye doğru genişlemiştir. Ancak Boğaz'a paralel tepelerin batısındaki ormanlık alana geçmemiştir.

Anadolu Yakası yerleşmelerini temsil eden **Üsküdar**, her ne kadar kervanların konakladıkları bir yerleşme ise de, coğrafî özelliğinden kaynakşlanan yüksek yamaçları dolayısıyla, doğuya doğru gelişememiştir. Lineer olarak kuzeye doğru ilerlemiş ve **Anadolu Kavağı**'nda noktalanmıştır. Güney-güneydoğu istikametinde, **Salacak**'tan **Kadıköy** ile birleşen sınırlar, ***Marmara Denizi*** ve ***Prenses Adaları***'na paralel olarak **Bostancı** istikametine doğru ilerlemiş; göçle gelenleri denetleyen "***Bostancı Teşkilatı***"nın karargâhları ile sınırlanmıştır.

Bozdoğan Sukemerleri -> ***Valens Kemerleri***'nin onarılmış yeni kimliğidir, omurgasıdır.

Tablo: 9.24. Semte/Mevkie adını veren kent kapıları

ADI	MEVKİİ
Ahır Kapısı	Ahırkapı
Aya Kapısı	Ayakapı
Bahçe Kapısı	Bahçekapı
Balat Kapısı	Balat
Balıkpazarı Kapısı	Balıkpazarı
Cibali Kapısı	Cibali
Çatladı Kapı	Çatladıkapı
Davutpaşa Kapısı	Davutpaşa
Demir Kapı	Ekâbirlerin oturduğu semt
Edirne Kapısı	Edirnekapı
Eğri Kapı	Eğrikapı
Fenerion Kapısı	Fener
Hasbahçe Kapısı	Gülhane
Hasırcılar Kapısı	Hasırcılar
Kum Kapısı	Kumkapı
Mevlâna-İçeri Yeni Kapı	Mevlânakapı
Narlı Kapı	Narlıkapı
Samatya Kapısı	Samatya (Kocamustafapaşa)
Silivri Kapı	Silivrikapı
Top Kapısı	Sarayburnu'nda, saraya da adını verir.
Top Kapısı	Topkapı
Unkapanı Kapısı	Unkapanı
Yedikule Kule Girişi	Yedikule
Yeni Kapı	Yenikapı
Azap Kapısı	Azapkapı (Kasımpaşa)
Balıkpazarı Kapısı	Balıkpazarı (Galata)

Kaynak: *** Sentez

**Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek sınıflandırılmış ve tablo haline getirilmiştir.

9.1.3.3.3.2.Bölgeler:

1965-70'lerde kimlik kazanmaya başlayan belediyelerin bir kısmının, kimlik yitirerek diğer belediyeler içinde eridikleri veya onlara tâbî oldukları; bir kısmının kimlik değiştirdiğini ve yeni bir kimliğe büründüğünü gözlemek mümkündür.

Tablo: 9.25. Kimlik yenileyen ve yitiren yerleşmeler

KİMLİK YENİLEME	KİMLİK YİTİRME
AVCILAR	**Firuzköy**
BAĞCILAR (Yeşilbağ)	**Mahmutbey, Güneşli ve Kirazlı**
BAHÇELİEVLER	**Kocasinan, Yenibosna**
EYÜP	**Alibeyköy, Kemerburgaz**
GAZİOSMANPAŞA	**Küçükköy**
GÜNGÖREN	**Esenler, Atışalanı**
KÜÇÜKÇEKMECE	**Altınşehir, Halkalı, İkitelli, Habipler, Kayabaşı, Sefaköy**
SARIYER	**Kâğıthane, Ayazağa**

Kaynak: * Sentez

Ticaret erbabı, geleneksel merkezlerde mesleklerini sürdürürlerken, kent içinde yeni merkezler ve arterler devreye girmiştir. Semtlerde meslek gruplarının kümeleşmesi bir yana, göçedenler de geleneksel mesleklerini sürdürürler:

Tablo: 9.26. Semte/Mevkie kimlik veren yeni hizmetler

ADI	YENİ HİZMET SEKTÖRÜ
Aksaray Alt Geçidi	Elektronik Eşya ve Giyim Eşyası Satıcıları
Altunizade, Ataköy, Kozyatağı, Levent	Büyük ticaret merkezleri
Beylikdüzü, Tepebaşı, Yenibosna	Fuar alanları
Çarşıkapı Alt Geçidi	Yiyecek/ Şarküteri Satıcıları
Çarşıkapı-Beyazıt-Gedikpaşa	Küçük Sanatlar, Ticaret
Esenler Otogarı	Otogar
Karaköy - Bankalar Caddesi	Bankacılık
Karaköy Alt Geçidi	Elektronik Eşya ve yedek parça Satıcıları
Saraçhane Alt Geçidi	Oyuncakçılar Çarşısı
Şişli-Mecdiyeköy-Altunizade	Ticaret, holdingler
Unkapanı	Manifaturacılar-plakçılar çarşısı

Kaynak: *

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Günlere bağımlı olarak kurulan semt pazarlarına, otopark dönüşümlü geniş alanlar tahsis edilir. Bu alanlar, Pazar kurulmayan günler otopark olarak kullanıma açılırlar.

Bunların dışında, Belediye eliyle kurulan "***Sabit Pazarlar***"ın henüz çözümlenemeyen sorunu, otoparklardır.

Bilâd-ı Selâse olarak bilinen **Galata, Eyüp** ve **Üsküdar** siteleri, tarihsel süreç içinde, Sur-içi'nin hükümranlığına katılarak, kimlik yenilerler. Böylelikle daha sonradan bariz şekilde ortaya çıkacak olan "***Galaktik Kent***"in temelleri atılmış olur.

Roma/Bizans döneminden kalan büyük meydanlara yeni mahalleler kurulur. Cami-medrese-çeşme, mahalleyi çevresine toplayan temel kimlik elemanlarıdır.

9.1.3.3.3.3.Geçişler/Bağlantılar/Yollar:

Öte yandan, nüfusun artması,toplu hizmetlerin yerine getirilmesi, bir çırpıda geniş hizmetlerin sunulması için kullanıma sunulan Hizmet araçlarının da boyutlarını etkilemiştir. Sokakların çamuru ve pisliği dolayısıyla kapıdan kapıya at veya at-arabası,fayton ile yolculuk eden kişiler; otomobil tutkunu olarak, neredeyse sokağın köşesindeki bakkala otomobille gider duruma gelmişlerdir. Yüksek sayıdaki araç, geniş çöl tipi Amerikan Arabaları'na ilginin yarattığı sokak genişletme çalışmaları, devamında yeni Haliç ve Boğaz Köprüsü projelerini de çağrıştırmaktadır (Toker,1992).

Yüzyılın başından itibaren, dar ve çıkmaz sokakların genişletilmesi ve açılmasında, yangınların rolü inkâr edilemez. Ayrıca Vilayet de, özel ekiplerle çıkmaz sokakları açtırmıştır. Bu yüzden, bazı prestij binalar ortadan kalkmıştır. Günümüz İmar Yasası ve Yönetmelikleri, hizmetlerin (itfaiye, cankurtaran, çöp toplama gibi..) yerine sağlıklı getirilebilmesi için, yukarda da değindiğimiz boyutların da sığdırılabilmesi açısından, imar planlarında çıkmaz sokak tesisini meneder. Özellikle, yeniden ele alınan Suriçi ve yeniden kurulan semtlerde açılan geniş caddeler, kavşaklar dolayısıyla, kentin kimliği çok değişmiştir,değişmeye de devam etmektedir (Gürsel,1989)..

İstanbul'un ilk kuruluş döneminden itibaren ortaya çıkan temel ulaşım şeması, kimliğini korumaktadır. Divanyolu -> **Sultanahmet**'ten **Beyazıt**'a bağlanan arterdir ve kentin omurgasıdır. **Pera**'daki iki arter de ***Cadde-i Kebir*** olarak **Beyoğlu**'ndan, ***Kabristan Caddesi*** olarak **Tepebaşı**'ndan **Taksim**'e bağlanır.

Hem batı hem de doğu yakalarında şimendifer hatları, önceki yüzyıllarda açılan yollar veya orduya hizmet veren dekovil hatları üzerindedir; bu açıdan yol şemaları bozulmamıştır. Bireysel olarak yapılan işlerin veya yörede oturan kişilerin toplumsal – ekonomik organizasyona bağlı mekân oluşturarak kimliklendirdikleri dan bazı sokak ve semt adları şöyledir:

Tablo: 9.27. Semte/Mevkie kimlik kazandıran kişi ve kullanımlar

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Yüksek Kaldırım	Karaköy-Galata	Küçük matbaalar, müzik aletleri satıcılarının yeraldığı, eskiden basamaklı yapılıp parke döşemeye çevrilen yokuştur.
Asmalı Mescid Sokağı	Beyoğlu	Yazıhanelerin ve matbaacıların olduğu sokaktır. Adını sokaktaki ***Asmalı Mescid***'den almıştır.
Ayşe Kadın Dur.	Erenköy	İstiklal savaşı kahramanı Ayşe Kadın'ın kaldığı yer
Bab-ı Ali Yokuşu	Cağaloğlu	(Eskiden) Yönetim Merkesi'ne çıkan yokuş. (Sonra) Gazetehanelerin, matbaaların toplandığı arter olmuştur. Halen sadece matbaalar bulunmaktadır.
Bankalar Caddesi	Karaköy-Tünel	***Bankalar***'ın yoğunlaştığı yokuştur.
Çakmakçılar Yok.	Sirkeci	Çakmak tamircilerinin bulunduğu yokuştur.
Divanyolu Cad.	Çemberlitaş	***Saray erkanı***'nın geçtiği ana caddedir.
Ebussuud Cad.	Sirkeci	Ebussuud Efendinin oturduğu mevkidir.
Hüseyin Hüsnü Paşa Sokak	Kızıltoprak	Hüseyin Hüsnü Paşa'nın konağının bulunduğu sokaktır.
Hüseyinpaşa Sok.	Kızıltoprak	Hüseyin Paşa'nın Konağı'nın bulunduğu sokaktır.
Kadıyoran Yok.	Büyükada	İskele ile Manastır arasında, ***Kadı Konağı***'nın arkasındaki dik yokuştur.
Kazancı Yokuşu	Fındıklı-Taksim	Osmanlı'da ***Kazancıbaşı***'nın oturduğu sokaktır.
Klotfarer Caddesi	Çemberlitaş	Ünlü Fransız yazar Klot Farer'in oturduğu cad.'dir.
Mabeynci Yokuşu	Soğanağa	***Saray Mabeyncisi***'nin konağının bulunduğu yokuştur.
Meclis-i Mebusan Caddesi.	Karaköy-Fındıklı	İlk ***Meşrutiyet***'le birlikte açılan Millet Meclisi'nin yeraldığı yol. Halen geniş ve işlek bir arterdir.
Mühürdar Cad.	Kadıköy	***Mühürdar***'ın konağının bulunduğu caddedir.
Paşa kapısı Dur.	Üsküdar	Jandarma Komutanının konağının mevkiidir.
Piyalepaşa Bulv.	Hasköy	Piyale Paşa'nın ihya ettiği mevkidir.
Piyerloti Caddesi	Çemberlitaş Sur-içi	Ünlü Fransız yazar Piyer Loti'nin evinin bulunduğu semtteki caddedir.

Rıdvanpaşa Sok.	Göztepe	Rıdvan Paşa'nın konağının bulunduğu mevkidir.
Serencebey Yok.	Beşiktaş-Yıldız	***Serencebey***'in köşkünün bulunduğu yokuştur.
Sıracevizler Cad.	Şişli	Eski ***sıra cevizlik*** olup, halen geniş bir caddedir.
Sıraselviler Cad.	Taksim	Eski ***sıra selvilik*** olup, halen işlek bir caddedir.
Şaşkınbakkal	Bostacı	Plajlar için ***bakkal dükkanı*** açan Ali'nin lakabını alır.
Tayyareci Cemil Topuzlu Cad.	Göztepe	Eskiden buradaki evinin önünde tayyare bulunan ve uçuş dersleri veren ***pilot*** anısına verilen addır.
Tuğlacıbaşı Mah.	Kızıltoprak	***Tuğla ocakbaşı***'nın bulunduğu mahalledir.
Tütüncü Mehmet Efendi Sokağı	Göztepe	Halen konut alanı olan ***Tütüncü Mehmet Efendi Çiftliği***'nin bulunduğu yere giden yola verilen addır
Ziverbey Cad.	Kadıköy	***Ziverbey Köşkü***'nün bulunduğu caddedir.

Kaynak: * Sentez

9.1.3.3.3.4.Düğümler/Geçitler/Meydanlar:

Bir dönemlerin küçük mahalle meydanları, artık prestij meydanlar hüviyetinde, büyük projelerle yaptırılan, prestij binalarla çevrili tören alanlarıdır (**Beyazıt,Taksim**,vb..). Buna karşılık, bazıları da meydanlık vasıflarını yitirerek sadece trafiğin-ticaretin kilit noktalarını belirleyen kavşaklar olmuşlardır (**Beşiktaş, Dolmabahçe, Karaköy, Eminönü, Sirkeci, Aksaray**,vb..).

Geçmişin ***Vakıf-Külliye Sistemi***, günümüzde çehre değiştirmiştir. Laiklik (Laikus) Temel görüşleri ve yasalar doğrultusunda Cami ve Türbelerin haricinde, prestij kompleksler halinde ortaya çıkmaktadır. 1980'lere doğru, ekonomiye egemen olan güçler, iş adamları, sermaye grupları ve aile şirketleri'dir. Bu kuruluşlar, kurdukları vakıflar yada günümüzün deyimiyle "sosyal tesisler" ile kendilerini reklâm eder durumdadırlar:

a. Kendi prestij tesislerini, yönetim merkezlerini, genel müdürlüklerini kurmaktadırlar (***Yapı Kredi Plaza, Sabancı Center, Alarko, Enka, STFA***..).
b. Kendi ticaret aktivitelerini sunacakları (eski han ve kapanlar gibi) hizmet binaları kurmaktadırlar (***Perpa,Carrefour, Metro, Migros, Ak Merkez, TÜYAP..***)
c. Kendi prestij kültür dokularını oluşturmaktadırlar (***Koç Üniversitesi, Sabancı Kütüphanesi, Sadberk Hanım Müzesi, Aziz Nesin Öğrenci Yurdu..***).
d. Kendi adlarına sağlık tesisleri veya hastaneler, klinikler açmaktadırlar (***Sabancı Kliniği***,..).

---

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Türbeler ya da modern anlamda (***Menderes, Özal, Türkeş Anıt-Mezarları***,..gibi) Anıt-Mezarlar için Bakanlar Kurulu'nun özel izni gerekmektedir. Bunun dışında gömü işlemleri asrî mezarlıklara yapılmaktadır, bunlar da dolmak üzeredir. Merkezî Semt Camileri [***Şişli Camii*** (Şişli), ***Söğütlüçeşme Camii*** (Kadıköy)] akarlarıyla birlikte yapılmışlardır. Yeni kurulan mahallelerdeki (genelde prestij olarak tercih edilen) Cami ve Mescidler ile kaynaklardan içmesuyu temin eden çeşmeler, Vakıftan ziyade "***Hayrat***" olarak bireysel veya dernekleşen şahısların ortak hizmetleri şeklinde kurumlaşmaktadır. Çoğunda da tesisi onaracak, yaşamını sürdürtecek gelir kaynağının (dükkân, han, hamam,..gibi) olmaması dolayısıyla, ihtiyaç duyulduğunda halktan yardım istenmektedir. Bu da ancak dernek adı altında "***Bağış***" usulüyle gerçekleşmektedir.

Kervansaraylar, günümüzde iş çevrelerine yakın, kat otoparklı otellere dönüşmüştür (***The Marmara, Sheraton, Hilton***,..). Geçen yüzyıllarda evlerinden çıkamayan insanlar, ulaşım kolaylığının sağladığı alternatifle, semtler, şehirler, kıtalararası arası yolculuk yapmaya başlamıştır. Bu ise Turistik Otel denen, güzel manzaralı, müzelere veya doğal-tarihi Sit alanlarına yakın *Otel-Pansiyonları* kullanıma sokmuştur (***Çırağan, Swiss, Conrad***,..).

9.1.3.3.3.5.Nirengiler/Odaklar/Anıtsal Yapılar:

Yüzyıllarca Türk yerleşmelerinin doğal silüetini oluşturan minareler ve kubbelerin yerine; artık kentin odak noktalarını belirleyen çok katlı oteller ve iş merkezlerine bırakmış görünmektedir.

Sur-içi, **Saraçhane**'de ***Belediye Sarayı,*** **Sultanahmet**'te *Adliye Sarayı;* **Galata, Elmadağ**'da ***Hilton Oteli*** ilk Yatay Bloklar olarak devreye girmişken; ***Hukukçular Sitesi*** [**Mecdiyeköy**], dikey yükselmiştir. ***AKM*** veya eski adıyla ***Opera Sarayı***, **Taksim**'in kubbesini; ***Odakule, The Marmara, Sheraton, Harbiye Ordu Evi, Sabancı Center, Karayolları Bölge Müdürlüğü, Ak Merkez,, Maya Binaları*** ise, son kuleleri (nirengileri) oluşturmuştur.. Her ne kadar ***Swiss*** ve ***Conrad*** dikey nirengileri oluşturmuyorlarsa da; silüette, bir zamanlar Hilton'un yarattığı BLOK tesirini uyandırmaktadırlar. Hem BLOK hem de KULE tesiri atan çirkin ***Park Otel*** görüntüsü ise, mahkeme kararıyla düzeltilmeye ve silüeti bozan yükseltileri yıktırılmaya çalışılmaktadır

Bireysel olarak semtleri etkileyen ve onları kimliklendiren elemanlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Tablo: 9.28. Semte/Mevkie kimlik veren resmi odaklar

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Adliye	Sur-içi / Sultanahmet	Adliye sarayı
Belediye Sarayı	Sur-içi / Saraçhane	Belediye Sarayı
Beyoğlu	Beyoğlu/Pera	Konsolosluklar,Elçilikler,Yabancı okullar
Darphane	Darphane (Balmumcu)	Sikke basımevi
Harbiye	Harbiye	Harbiye
Harbiye Nezareti	Beyazıt (Sur-içi)	Harbiye Nezareti
Kadırga	Sahil surları	Kadırgaların demirleme limanı
Kandilli	Kandilli (Anadolu Yakası)	Kandilli Rasathanesi
Kuleli	Kuleli (Anadolu Yakası)	Kuleli Askeri Lisesi
Tophane	Tophane	Topdökümhanesi
Yedikule	Yedikule Surları	Yedikule Zındanı (hapishane)

Kaynak:* Sentez

Tablo: 9.29. Semte/Mevkie kimlik veren kültür odakları

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Beyazıt	Beyazıt	Kütüphane, Sahaflar
Çiçek Pasajı	Beyoğlu	Meyhaneler
Eyüp Sultan	Eyüp	Eyüp Sultan Ziyaretgâhı
Fatih	Fatih	Fatih Camii/Külliyesi
Fener	Fener	Fener Patrikhanesi
Galata Saray	Galatasaray	Halen lise olarak kullanımdadır.
Galata,Beşiktaş,Yenikapı	Galata, Beşiktaş,Yenikapı	Mevlevihaneler
Gedikpaşa Tiyatrosu	Gedikpaşa	Tiyatro, Sinema
Heybeli	Heybeli Ada	Heybeliada Ruhban Okulu
Pera	Pera	Tiyatro,Opera
Robert Kolej	Bebek	Robert Kolej,Boğaziçi Üniv.
Sultanahmet	Sultanahmet	Sultanahmet (Mavi) Camii
Süleymaniye	Süleymaniye	Süleymaniye Camii/Külliyesi
Şehzadebaşı	Şehzadebaşı	Tiyatro, Opera
Yeni Cami (Valde Camii)	Eminönü	Yeni Cami (Valde Camii)
Yûşâ Hazretleri	Yûşâ Tepesi	Ziyaretgâh

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

Tablo: 9.30. Semte/Mevkie kimlik veren ticaret odakları

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Balıkpazarı/ Odunpazarı	Eminönü-Pera/ Unkapanı	Sabit pazarlar
Çarşamba Pazarı	Çarşamba (Fatih)	Günlü pazaryeri
Perşembe Pazarı	Karaköy	Sabit hırdavat pazaryeri
Salıpazarı	Karaköy-Fındıklı ve Kadıköy	Günlü pazaryerleri

Kaynak: * sentez

Tablo: 9.31. Semte/Mevkie kimlik veren sağlık odakları

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Bakırköy Akıl/Ruh Hastanesi	Bakırköy	Akıl-Ruh Sağlığı Hast.
Büyükada Provantoryumu	Büyükada	Provantoryum
Cerrahpaşa, Gureba, Haseki	Sur-içi	Hastaneler
Çapa Tıp Fakültesi	Çapa	Tığ Fakültesi
Erenköy Akıl ve Ruh Hastanesi	Erenköy-Kadıköy	Akıl-Ruh Sağlığı Hast.
Gümüşsuyu Askeri Hastanesi	Gümüşsuyu	Askeri Hastane
Haydarpaşa Askeri Hastanesi	Haydarpaşa-Kadıköy	Tıp Fakültesi
Heybeliada Sanatoryumu	Heybeliada	Sanatoryum
Hürriyet-I Ebediyye SSK Hst	Hürriyet-i Ebediyye Tepesi	İşçi Sigorta Hastanesi
Kartal Devlet Hastanesi	Kartal-Kadıköy	Hastane
Kasımpaşa Askeri Hastanesi	Kasımpaşa	Askeri Hastane
Kazlıçeşme Ermeni Hst.	Kazlıçeşme	Hastane
Koşuyolu Astım Hastanesi	Koşuyolu-Kadıköy	Astım Hastanesi
Samatya SSK Hastanesi	Kocamustafapaşa (Samatya)	İşçi Sigorta Hastanesi
Yedikule Karantinası	Yedikule	Karantina

Kaynak: * Sentez

Tablo: 9.32. Semte/Mevkie kimlik veren hizmet odakları

ADI	YERİ	KİMLİĞİ
Beyazıt Kulesi	Beyazıt - Sur-içi	Yangın Rasat Kulesi
Bozdoğan Kemeri	Saraçhane-Bozdoğan	Su kemeri
Galata Kulesi	Galata	Rasat Kulesi/ Turistik Kule
Kızkulesi	Salacak	Rasat Kulesi
Taksim	Taksim Meydanı	Su Dağıtım Deposu
Tünel	Beyoğlu-Şişhane arası	Tünel işletmesi

Kaynak: * Sentez

* Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenerek tablolaştırılmıştır.

9.1.4.Sonuç:

İstanbul, cesetsiz ölümler ve inziva dönemleriyle kendini her defasında YENİLEMİŞ' tir:

1.Kimlik silinmesi olarak görülen dönemler, onun yeniden dengelenme ve inziva dönemleridir;

2.Her denge ve inziva dönemi sonunda (askeri işgal, yağma, yangın, deprem, vb...) kendini toparlamış; yeni ve değişik bir kimliğe sıçrama yapmıştır.

Boysan'ın (1996:25-29) değindiği organizma varsayımıyla, adeta tek bir hücreden (panteist/ Grek **Bizas**'tan) sağlam bir gövdeye (katolik/Latin **Constantinapolis**'e) ulaşana dek defalarca boyut değiştiren; küçülerek bir site devlete (ortodoks/ Slav **Stanpolin**'e) dönüşen; yeniden yapılanarak başkentler başkenti (müslüman/ Osmanlı **Der'saadet** = Mutluluk Kapısı) olan, tekrar küçülerek başkentliğini yitiren (20.yy başı, lâik/ Türk **İstanbul**); son yüzyıl içinde bir kez daha kademe-kademe genişliyerek **Metropol** = **Anakent** kimliğine bürünen **İstanbul**, İzmit-Tekirdağ hinterlandı ile gelecekte bir **Bölgesel Metropol** olma yolunda görülmektedir.

Bizas'tan -> Roma İmparatorluğu Başkentliği'ne (Büyüme)

Nea-Roma'dan -> Bizans İmparatorluğu Başkenti'ne (Küçülme)

Stanpolin'den -> Osmanlı İmparatorluğu Başkentliği'ne (Büyüme)

Der'saadet'den -> Türkiye Cumhuriyeti Kültür Merkezi'ne (Küçülme)

İstanbul'dan -> Bölgesel Metropol'e (Büyüme)

Bu süreç içinde bir TOPLAMA KENT hüviyetine sahip olmuş; Sosyal Topoğrafya'sının mekâna yansımasını bir kabuk gibi üzerinde taşımıştır. Hiçbir zaman Avrupa ve Dünya'dan uzak ve ayrı kalmayan, aykırı düşmeyen; her yüzyılda onlarla birlikte değişen ve de onlara da tesir atan bu kabuk; gerek göçle gerekse devlet eliyle gerçekleştirilse de, orijinde Açık bir Sistem'e sahip kent/kentli ile Kapalı bir Sistem'i temsil eden kır/kırlı arasındaki çekişmeyi; Doğu/Batı kültürleri arasındaki SENTEZi de temsil etmektedir. Hep yeniliklere açık ve hep Batı kültürünü Doğulu yorumuyla mekâna aktaran Doğulu ustalara ekmek kapısı olmuştur. Bu insanları kente iten nedenler binyıllardır değişmemiştir: Tarım topraklarının daralması ile yeni yaratılan iş alanlarına akım; merkezî Ticaret/ Sanayi/ Kültür aktiviteleri; daha güzel ve rahat bir yaşam özlemi ile kan davaları.. Dikkatli bir gözlem, dönemlerinde ganimet üzerine kurulu savaşların, günümüzde, yine ekonomik temele dayalı, toprağı yağmalama şeklinde geliştiğini gösterecektir.

Günümüze kadar aynı anda birçok kimliğe sahip olan İstanbul'un kentleşme oranı, dönem dönem yükselmiş; dönem dönem düşmüştür. Zayıflama dönemlerinde kendi kabuğuna çekilerek dinlenmiş ve her defasında daha da büyüyerek genişlemiş; fiziksel ve alansal tesirini yaymıştır. 1990'larda bir kez daha Vilayet ve belediye İdarelerinin birleşmesi, başlıbaşına bir eyalet haline getirilmesi, özerkleştirilmesi konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır.

9.1.5.İstanbul'un potansiyel yeni kimliği:

Günümüzde doğuda Gebze-İzmit; batıda Silivri-Tekirdağ sınırlarına dayanmış bir ***Bölgesel Metropol*** kimliğine doğru sıçramak üzere dinlenme/dinginlik halini yaşamakta olduğu gözlenebilmektedir. Nasılki geçmişin insanı, ***Sur-içi (Nefs-i İstanbul)*** ve ***Bilâd-ı Selâse***'nin bir gün nasıl birleşerek *Tek bir Kent* olacağını hayal edememişse, günümüz insanı da bu büyüyen metropolün, gün gelip bir *Bölgesel Metropol* olabileceğini tasarlamakta zorlanacaktır. Ancak analiz sonuçları göstermektedir ki, İstanbul başlı başına bir Eyalet hüviyetine bürünmektedir ve özerk yönetime geçişi için yasalar hazırlanmaktadır. Eğer bu ***Bölgesel Metropol*** doğuma hazırlanıyorsa, ortaya çıkacak ürünün, belli estetik değerler içinde, güzelliğini, insanca yaşam standartlarını ve şehirsel dengelerini yitirmemesi için; plancıların, geçmişin deneyimlerini iyi irdelemeleri, dersler almaları ve uygulamaya koymaları gerekmektedir.

İstanbul, 14 Şubat 1920 Londra Konferansı'nda çizilen yeni kimliği ile [Bölüm:II.B.7.6.2.2.1.], ***Yakın Doğu***'nun ***en büyük ticari merkezlerden biri*** haline gelmekte; o dönemde yine bazı diplomatların ürktükleri başkentlik mücadelesini gündeme getirmektedir. Günümüz dünya egemenliğini yürüten güçlerin, ekonomik gücü ellerinde tutanlar olduğu dikkate alınırsa, Globalleşme/ Küreselleşme içinde İstanbul'un ekonomik merkez veya başkent olma yolundaki ilerleyişi, Avrupa Birliği dahil birçok batılı ülkeyi rahatsız etmektedir.

Ancak, Rusya'nın da kabullendiği biçimde, İstanbul'un ticari başkentliğinin sadece Avrupa ile sınırlı kalmıyacağı da ortadadır. Bir zamanların İpek ve Baharat Yolları'nın bu kez uluslararası ticaret yolları ve TEM bağlantıları şeklinde tekrarlanması, varlığını ve geleceğini güçlü kılmaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği içinde, İstanbul'un sadece Avrupayı değil, tüm Türkî Devletleri de etkileyeceği gözönüne alındığında, ticari hiperkürenin boyutları ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, çok geniş bir hinterlanda sahip İstanbul'un; sadece Ortadoğu'nun değil; Türkî Devletler'in "Batı"

kapısı, Avrupa Birliği'nin de "Doğu" kapısı olarak yeni bir **köprü** oluşturacağı; halen kimliksizlik ya da yeni bir kimlik arayışında olmayıp; bir dinlenme/ nekahat/ kendini yenileme/ yeniden doğum dinginliği içinde bulunduğu gözlemlenebilecektir.

Erses (1994.d)'in değindiği gibi, İstanbul'un sosyal/ ekonomik/ kültürel mekanlarının oluşturduğu coğrafî mekânüstü gövdesi (D.Cartwrigth'ın hiperküresi), doğu-batı, kuzey - güney doğrultusunda son derece yaygın bir konumdadır. Pek çok başkent ve ticaret merkeziyle ticari/ kültürel bağlantılar kurmuştur. Bu bağlamda dünyanın diğer yarıküresiyle de dirsek temasındadır, **net-work ağı içindedir;** yani çok geniş bir iletişim hiperküresi'ne sahiptir. Kurt Lewın'in (1936) fiziksel mekândan soyutlanan "**Alan Kuramı**"nda olduğu gibi (Erses, 1994.d), ticarî bağlamda uzak-doğu, kuzey komşuları, Türkî Devletler ile bağlantı/iletişim içindedir. Batı Dünyası'nın Avrupa Birliği (AE) kapılarını ise, Batılı kisvesinde ve doğulu ruhu ile zorlamaktadır. Bu karmaşık kimlik; daha geniş bir ***sosyo-kültürel kimliğin*** (hiper-kürenin) çok farklı da olsa müşterek noktalarda birlikteliğini sağlayacak olasılıkta görülmektedir.

Dünya'nmın en büyük fuarcılık şirketi olan ***"Deutsche Messe AG"*** ile ***"Interpro"*** arasında 1999'da yapılan sözleşme sonucu İstanbul, 2000'li yıllarda "***Teknoloji Merkezi***" haline gelecek; Letonya, Romanya, Bulgaristan, İran, Irak, Rusya, Azerbaycan, Gürcistan ve güneyde İsrail'e kadar geniş bir hinterlandı etkileyecektir (Aksoy, 1999:9).

İstanbul'un gelecekteki kimliği ile ilgili bazı varsayımlar şöyle özetlenebilir:

1. Kaya (1996), globalleşme ve buna bağlı olarak gelişen büyük kent olgusu içinde; İstanbul'un global/küresel bir kent olup olamıyacağını sorgulamakta; "**Bölgesel** ölçekte **stratejik bir kent**" olabileceğini ve dış dinamiklerle de desteklenebileceğini savunmaktadır .
2. Yarının Birleşik Avrupası'nın, bir ülkeler Avrupa'sından çok , "**Kent Ölçekli Bölgeler Avrupası**" olma yönünde biçimleneceğine değinen Lever (1993)'den hareketle, bu konuya "**Dünya Kenti**" başlığıyla değinen Sökmen (1995:100), nüfus büyüklüğüne göre değil de, küresel ekonomi ve politika üzerinde etken olan kentin, gelecekte; ulus/devlet modelinin zayıflaması ile, kendi ekonomi-politiğini öne çıkarması ve kendi insiyatifini kullanır hale getirmesiyle şekilleneceğine dikkat çekmektedir. Bunun basamakları da:

   * Dünya ölçeğinde merkez/çevre ilişkisine dayalı bir yapının giderek belirginleşmesi,

* Kentlerin yeni oluşan sisteme entegrasyon biçimlerine ve güçlerine göre yeni bir kentsel ve denetim hiyerarşisinin ortaya çıkması, şeklinde ifade edilebilmektedir.

3. Erses (1996.b) ise, 2000'li yıllarda İstanbul'un yeni bir başkentliğe hazırlandığına değinerek; Ticaret ve Kültür Merkezi olmasının verdiği deneyimle, "**Avrupa Birliği Başkenti**" olacağını varsaymaktadır.

Bu bağlamda, İstanbul'un gelecek yüzyıl'daki yeni kimliği/kimlikleri şöyle varsayılabilir:

a) BÖLGESEL TİCARET MERKEZİ/ BÖLGESEL METROPOL
b) FUARLAR/ SERGİLER/ FESTİVALLER/ KONGRELER MERKEZİ
c) KÜLTÜR/ EĞİTİM/ SANAT MERKEZİ
d) İNANÇ MERKEZİ

9.2.Tartışmanın Değerlendirilmesi:

HIPOTEZ olarak sunduğumuz **KENT KİMLİĞİ**'ni psikoloji/sosyolji/şehircilik kuramları doğrultusunda geliştirdiğimiz modele göre irdelediğimiz ***İstanbul Örneği*** analiz sonucu:

1. Bir kentin yaşamsal süreci olan "Tarihsel Akış"ı içinde, çeşitli dönemlerde zaman zaman bunalımlar geçirebileceği, toplumsal fırtınalar yaşanabileceği; ancak kültürel, sosyal ve yapma kimliklerinin sağlamlığı nisbetinde bu bunalımların atlatılabileceği; kentin peyzajı/ imgeleri/ silüeti/ dokusunun, kent belleğinde/ kollektif şuuraltında ve etik yapıda yer aldığı oranda, tarihsel süreç içinde devamlılığının sürebileceği görülmüştür.

2. Kentin yeni algıları olarak tanımlanabilecek göç girdileri ile, kentin bellek kayıtları yenilenirken, eski bilgilerle sentezlenmekte, moda olan geçici kayıtlar kısa sürede silinerek kollektif şuurdan kaybolmakta; kalanlar ise kente yeni kimlikler kazandırmakta veya kimlik değiştirmesine neden olmaktadır; ki, bu da ***'Cesetsiz Ölüm'*** olarak tanımlanan ***"kendini devamlı yenileme"*** durumunu oluşturmaktadır. Bu yeniden doğumlar için, *avantaj* olarak da adlandırılabilecek, yakın planda ***'kimliksizlik'*** olarak algılanan bir ***dinlenme/ inziva/ kendisi ile hesaplaşma*** dönemi gerekli olmaktadır. Bu bir ***geçiş dönemi kritik süreci***dir ve kentin, farklı bir kimliğe geçmeden önceki ***dinginlik hali***dir. Sonuçta kent, yeni kimliğine bürünerek yaşamını sürdürmektedir. Kent, bu avantajını yerinde kullanamazsa ve yeniliklere ayak uyduramazsa, güçlü olanın etkisinde erimekte ve ona tabî olmakta veya terk edilmekte/ mekândan silinmekte/ yok olmaktadır.

9.3.Öneriler:

Kentlerin kimliklerinin korunması, yenilenmesi ve değişimi doğrultusunda bazı önlemlerin alınmasında yarar vardır:

1. Mevcut bir "Devlet Şehircilik Politikası" yoktur: Analitik çalışma sırasında, kentlerin kimliklerini koruyacak, gelişmelerine önayak olacak bir "şehircilik" politikası bulunmadığı gibi, hükümetler tarafından geçici alınan önlemler "Toplu Konut" gibi veya derinlemesine irdelemeden çıkartılan yasalar, kent kimliklerinin tahribatına yol açar görülmektedir. **Bir devlet politikası'nın geliştirilmesi gereklidir.**
2. Mevcut bir "Nüfus Politikası" yoktur: Şehircilik politikasına paralel olarak ülke nüfusunun artış hızı ve ülke içinde hareketini düzenleyecek bir nüfus politikasının olmayışı, göç edenlerin inisiyatifi ile, nüfusun bazı merkezlerde yığışmasına, bazılarının ise kimlik yenileyemeyerek bozulmalarına/ yok olmalarına nedendir. **Ülke çapında bir nüfus ve göç politikası belirlenmelidir.**
3. Mevcut bir "Bölge Planlaması" yoktur: Kentlerin birbirleriyle olan ilişkilerini dengeleyecek ve denetim altına alacak; ortak yaşamsal birlikteliğin rol paylaşımını destekleyecek veya yardımcı olacak bölge planları 1960'lardan sonra yapılmamıştır. **Kentlerin mevcut kimlikleri de göz önüne alınarak, rol dağılımını içeren bölge planları ivedilikle yapılmalıdır.**
4. İmar Yasa ve Yönetmelikleri tek-tipleşmeye yöneliktir: Mevcut yasa ve yönetmelikler, Ulus/Devlet Modeli'ne göre, ülke çapında tek-düzeliği yaratacak biçimdedir. Oysa **her kentin kendi kimliğine göre** (ticaret/ sanayi/ tarım/ kültür kentleri gibi), **kimliğini koruyucu nitelikte yönetmeliklerini bizzat kendisinin hazırlaması gereklidir.**
5. Kentte yaşayanları hemşehrilik bilincine yöneltebilecek/pekiştirebilecek bir eğitim politikası yoktur. **Ortak/kollektif bir bilinç ve bellek yaratabilmek için yerel yöneticilere, siyasilere, bilim adamlarına ve medyaya büyük sorumluluk düşmektedir. Kent halkının ortak değerlerine sahip çıkmalarını sağlayacak yönlendirmeleri yapmaları gereklidir.**
6. Globalleşme/Küreselleşme içinde kimlik yitirilmemelidir: Bir ekonomik kimlik olan ve 1990'larda ortaya çıkan küreselleşme hiper-küresi içinde, başka bir tek-tipleşme tehlikesi görülmektedir; ki bunun dezavantajı, kimlik silinmesine/ erimesine/ yokolmasına kadar da uzanabilir. **Bu büyük global model içinde kentlerin, hangi ekonomik ve kültürel kimliği taşıyorlarsa, onu yitirmeden yer almaları gereklidir.**

B

Pafta:20.

ROMA DÖNEMİ, KİMLİĞİ ETKİLEYEN MEKAN ORGANİZASYONU

Devam Eden Grek Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 1-7
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 1-7
Tepeler	: 1
Nirengiler	: 1-14

Roma Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 8-20
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 8-30
Tepeler	: 2-7
Nirengiler	: 15-48
Meydanlar	: 1-9

KARADENİZ

Boğaziçi

MARMARA DENİZİ

Limanlar/ Barınaklar/ İskeleler:

1. **Theodosyus/ Eleuterion** (Vlanga)
2. **Bosphorion Limanı** (Limanı)
3. **Sykea** (Galata) **Limanı**
4. **Knigos** (Eyüp) **iskelesi**
5. **Kalkedon** (Kadıköy) **iskelesi**
6. **Hrisopolis** (Üsküdar) **iskelesi**
7. **Ahırkapı/Sarayburnu iskelesi**
8. **Blakhernai** (Ayvansaray) **limanı**
9. **Fenarion** (Fener) **iskelesi**
10. **Perama** (Yahudi) **limanı**
11. **Unkapanı iskelesi**
12. **Porte Drougaril** (odun kapısı) **iskelesi**
13. **Jüstinyen Napolisi** (Karaköy) **limanı**
14. **Neorion limanı**
15. **Sophien** (Kadırga) **limanı**
16. **Buthorion** (Kabataş-Dolmabahçe) **iskelesi**
17. **Kune Petro** (Beşiktaş) **iskelesi**
18. **St.Phocas** (Ortaköy) **iskelesi**
19. **Kozinitza** (Kuzguncuk) **iskelesi**
20. **İstavroz** (Beylerbeyi) **iskelesi**
21. **Sophianae** (Çengelköy) **iskelesi**
22. **Arnavutköy iskelesi**
23. **Brokhtol** (Kandilli) **iskelesi**
24. **Sosthenion** (İstinye) **iskelesi**
25. **Eiranaion** (Çubuklu) **iskelesi**
26. **Beykoz iskelesi**
27. **Tarapia** (Tarabya) **iskelesi**
28. **Büyükdere iskelesi**
29. **Anadolukavağı iskelesi**
30. **Yedikule iskelesi**

YERLEŞİMLER:

1. **Sur-içi**
2. **Knigos** (Eyüp)
3. **Sykae** (Galata)
4. **Hrisopolis** (Üsküdar)
5. **Kalkedon** (Kadıköy)
6. **Kela** (Bebek)
7. **Amikos** (Beykoz)
8. **Fener/Balat**
9. **Yerebatan**
10. **Kune Petro** (Beşiktaş)
11. **St.Phocas** (Ortaköy)
12. **Kuzguncuk**
13. **İstavroz** (Beylerbeyi)
14. **Sophianae** (Çengelköy)
15. **Arnavutköy**
16. **Brokhtol** (Kandilli)
17. **Eiranaion** (Çubuklu)
18. **Sosthenion** (İstinye)
19. **Kalosagros** (Büyükdere)
20. **Anadolukavağı**

MEYDANLAR:

1. **Forum Austein/Augusteaumı:** Sultanahmet
2. **Forum Millioni:** Yerebatan
3. **Forum Constantini:** Çemberlitaş
4. **Forum Philadelphioni:** Kapitol
5. **Forum Taurus/Theodosiakumı:** Bayezit
6. **Forum Bovisı:** Aksaray
7. **Forum Amastrianumı:** Vezneciler
8. **Forum Marsiyanusı:** Kıztaşı
9. **Forum Arkadyüsı:** Cerrahpaşa

TEPELER:

1. **Tepe : Sultanahmet**
2. **Tepe : Çemberlitaş**
3. **Tepe : Beyazıt**
4. **Tepe : Fatih**
5. **Tepe : Sultanselim**
6. **Tepe : Süleymaniye**
7. **Tepe : Cerrahpaşa-Haseki**

NİRENGİLER:

1. **5 kuleli Kale** (Yedikule)
2. **At meydanı** (Sultanahmet)
3. **Saray** (Akropol Tepmeği zerinde)
4. Tios Tapınağı – Akropol (yıkılır)
5. **At meydanı** (Eyüp)
6. **Kilise** (Sykea/Galata'daki Tapınak üzerine)
7. **At meydanı** (Dolmabahçe)
8. **Leander/Damalis Kulesi** (Kız kulesi)
9. **Diana/Diktina Tapınağı** (Kela/Bebek)
10. **Merkür Tapınağı** (Arekas/Göksu)
11. **Baküs Tapınağı** (Paşabahçe. Yıkılır.)
12. **Michael Kilisesi** (Yüşâ Tepesi, Zeus Tapınağı üzerine)
13. **Saron Tapınağı** (Vatkolpos/Büyükdere)
14. 12 tanrı tapınağı (Yoros Tepesi/Beykoz)
15. **St.Stüdyon Manastırı**
16. **Valens Su Kemeri** (Bozdoğan)
17. **Havariyyun Kilisesi** (Fatih)
18. **Hora Manastırı** (Kariye)
19. **Ayamama Manastırı** (Ayvansaray)
20. **Leon Manastırı** (Eyüp)
21. **Kozmodion Manastırı** (Eyüp)
22. **Hristos** (Galata) **Kulesi**
23. **Aya Sofya Kilisesi**
24. **Aya İrini Kilisesi**
25. **Kapitol**
26. **I.Theodosius Zafer Takı**
27. **Gotlar Sütunu**
28. **Konstantin Sütunu:** Çemberlitaş
29. **Dililitaş**
30. **Zafer Kazanı** Örme/ Burma/ Yılanlı Sütun.
31. **Arkadyüs Sütunu** Avrattaşı
32. **Marsiyanus Sütunu** Kıztaşı
33. **Ahırkapı Feneri**
34. **Butharion Kilisesi** (Kabataş-Dolmabahçe arası)
35. **St.Mamas Kilisesi** (Beşiktaş)
36. **St.Phocas Kilisesi** (Ortaköy)
37. **Khrysokeramos** (Altın kiremitli) **Kilisesi**
38. **İstavroz Kilisesi** (Beylerbeyi)
39. **Hagios Michael Kilisesi** (Çengelköy)
40. **Theotokos Kilisesi** (Kandilli)
41. **Arnavutköy Kilisesi**
42. **Kale** (Bebek) **Kilisesi**
43. **Eiranaion** (Çubuklu) **Kilisesi**
44. **Hagios Michael Kilisesi** (İstinye)
45. **Beykoz Kilisesi**
46. **Hagios Pantalemion Kilisesi** (Yüşâ Tepesi'nde)
47. **İoannes Prodromos Manastırı** (Büyükdere)
48. **Pompeis Sütunu ve Kitabesi**

M. Mezarlık
Ç. Çöplük

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Pafta:21.

C

BİZANS DÖNEMİ, KİMLİĞİ ETKİLEYEN MEKAN ORGANİZASYONU

Devam Eden Grek Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 1-7
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 1-7
Tepeler	: 1
Nirengiler	: 1-14

Devam Eden Roma Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 8-20
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 8-30
Tepeler	: 2-7
Nirengiler	: 15-48
Meydanlar	: 1-9

Bizans Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 21-35
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 31-33
Nirengiler	: 49-77

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

NİRENGİLER

1. **5 kuleli Kale** (Yedikule)
2. **Hipodrom** (1.Tepe, Sultanahmet)
3. **Saray** (Afrodit Tapınağı üzerinde)
4. Tios Tapınağı – Akropol (yıkılır)
5. **At meydanı** (Eyüp)
6. **Sen Pol Latin Kilisesi** (Sykea/ Galata'daki Tapınak üzerine kilise yapılır. Arap işgalinde camiye çevrilir, tekrar kilise olur.)
7. **At meydanı** (Dolmabahçe)
8. **Leander/Damalis Kulesi** (Kız kulesi)
9. Diana/Diktina Tapınağı (Kela/Bebek)
10. **Anadolu Hisarı** (Bizans Sarayı yerine yapılır; o da eski bir Merkür Tapınağı yerine yapılmıştır. Arekas/Göksu)
11. Bakûs Tapınağı (Paşabahçe. Yıkılır.)
12. **Michael Kilisesi** (Yûşâ Tepesi, Zeus Tapınağı üzerine)
13. Saron Tapınağı (Vatkolpos/Büyükdere)
14. **Yoros Kalesi:** Ceneviz kalesi (12 tanrı tapınağı yerine Yoros Tepesi/ Beykoz'da yapılır.)
15. **St.Stüdyon Manastırı**
16. **Valens Su Kemeri** (Bozdoğan)
17. **Havariyyun Kilisesi** (4.Tepe)
18. **Hora Manastırı** (Kariye)
19. **Ayamama Manastırı** (Ayvansaray)
20. **Leon Manastırı** (Eyüp)
21. **Kozmodion Manastırı** (Eyüp)
22. **Hristos** (Galata) **Kulesi**
23. **Aya Sofya Kilisesi** (1.Tepe)
24. **Aya İrini Kilisesi**
25. **Kapitol**
26. **I.Theodosius Zafer Takı**
27. **Gotlar Sütunu**
28. **Konstantin Sütunu:** Çemberlitaş (2.Tepe)
29. **Dilliltaş**
30. **Zafer Kazanı:** Örme/ Burma/ Yılanlı Sütun
31. **Arkadyüs Sütunu:** Avrettaşı
32. **Marsiyanus Sütunu:** Kızlaşı
33. **Ahırkapı Feneri** (Ahırkapı)
34. **Butharion Kilisesi** (Kabataş-Dolmabahçe arası)
35. **St.Mamas Kilisesi** (Beşiktaş)
36. **St.Phocas Kilisesi** (Ortaköy)
37. Khrysokeramos (Altın kiremitli) Kilisesi
38. **İstavroz Kilisesi** (Beylerbeyi)
39. **Hagios Michael Kilisesi** (Çengelköy)
40. **Theotokos Kilisesi** (Kandilli)
41. **Arnavutköy Kilisesi**
42. **Kela** (Bebek) **Kilisesi**
43. **Eiranaion** (Çubuklu) **Kilisesi**
44. **Hagios Michael Kilisesi** (İstinye)
45. **Ahırkapı Feneri** (Ahırkapı)
46. **Hristos Kulesi:** Galata Kulesi
47. **Leandr/Damalis Kulesi:** Kız Kulesi
48. **Yoros Kalesi:** Ceneviz Kalesi
49. **Papaz Kulesi** (Vlanga)
50. **Bukoleon Sarayı**
51. **Theodosius Sütunu** (Theodosius Meydanı)
52. **Bizans Sarayı/Üniversite** (3.tepe)
53. **Bonos Sarayı** (5.Tepe)
54. **Blakhernal/Tekfur sarayı** (Ayvansaray)
55. **Anemas Kulesi** (Eğrikapı)
56. **Jüstinyen Sarayı** (Galatasaray)
57. **Fenerbahçe Kulesi** (Fenerbahçe)
58. **Skutarion Sarayı** (Üsküdar)
59. **Jüstinyen Sarayı** (Beylerbeyi)
60. **Sophianai Sarayı** (Çengelköy)
61. **Protitos Sarayı** (Kuleli)
62. **Jüstinyen Yazlık Sarayı** (Brokhtoi)
63. **Rumeli Hisarı** (Mikhaelion ve Phoneyas Manastırları taşlarıyla yapılır.)
64. **Aya Petro/Marko Kilisesi** (Sur-içi)
65. **Aya Anastasya Kilisesi** (Fener)
66. **Aya Anastasya Kilisesi** (Ayakapı)
67. **Pandepotus Kilisesi** (Unkapanı)
68. **Fenârî İsa** Kilisesi
69. **Aya Teodoro Kilisesi** (Vefa)
70. **Pavlos Kilisesi** (Şehzadebaşı),
71. **Pantakratorus Manastır ve Kilisesi** (Zeyrek)
72. **St.Stüdyon Manastırı** (Samatya)
73. **Aya sergiyo Kilisesi** (Sur-içi)
74. **Myrelain Kilisesi** (Laleli)
75. **Arnavutköy Kilisesi** (Arnavutköy)
76. **Beykoz Kilisesi** (Beykoz)
77. **Hagios Pantalemion Kilisesi** (Yûşa Tepesi)

MEYDANLAR:

1. **Forum Austein/Augusteaum:** Sultanahmet
2. **Forum Milion:** Yerebatan
3. **Forum Constantin:** Çemberlitaş
4. **Forum Philadelphion:** Kapitol
5. **Forum Taurus/Theodosiakum:** Bayezit
6. **Forum Bovis:** Aksaray
7. **Forum Amastrianum:** Vezneciler
8. **Forum Marsiyanus:** Kızlaşı
9. **Forum Arkadyüs:** Cerrahpaşa

YERLEŞİMLER:

1. **Sur-içi**
2. **Knigos** (Eyüp)
3. **Pera/Sykea** (Galata)
4. **Skutaria** /Hrisopolis (Üsküdar)
5. **Kalkedon** (Kadıköy)
6. **Kela** (Bebek)
7. **Amikos** (Beykoz)
8. **Fenerion** (Fener), **Balat**
9. **Yerebatan**
10. **Diplokyon/Kune Petro** (Beşiktaş)
11. **Archlon/Kilidion** (Ortaköy)
12. **Kuzguncuk**
13. **İstavroz** (Beylerbeyi)
14. **Protes Dikos** /Sophianae (Çengelköy)
15. **Anapolis/Estiyas** (Arnavutköy)
16. **Periron/** Brokhtoi (Kandilli)
17. **Eiranaion** (Çubuklu)
18. **Süstenyan/Sosthenion** (İstinye)
19. **Kalosagros** (Büyükdere)
20. **Hiyeron** (Anadolukavağı)
21. **Simas** (Sarıyer)
22. **Kledi to Ponte** (Kireçburnu)
23. **Farmakeus/Serapis** (Tarabya)
24. **Termimeri/Kamarodes** (Yeniköy)
25. **Glaros** (Kanlıca)
26. **Nikopolis** (Vaniköy)
27. **Amoplos** (Kuruçeşme)
28. **Arizopolis** (Fındıklı)
29. **Blakhernal** (Ayvansaray)
30. **Zeytinburnu**
31. **Fenerlibahçe**
32. **İçerenköy**
33. **Kayışdağı**
34. **Cevizli**
35. **Cartalimeni** (Kartal)

Limanlar/ Barınaklar/ İskeleler:

1. **Theodosyus/ Eleuterion** (Vlanga) **Limanı**
2. **Bosphorion Limanı**
3. **Sykea** (Galata) **Limanı**
4. **Knigos** (Eyüp) **iskelesi**
5. **Kalkedon** (Kadıköy) **iskelesi**
6. **Hrisopolis** (Üsküdar) **iskelesi**
7. **Ahırkapı/Sarayburnu iskelesi**
8. **Blakhernal** (Ayvansaray) **limanı**
9. **Fenarion** (Fener) **iskelesi**
10. **Perama** (Yahudi) **limanı**
11. **Unkapanı iskelesi**
12. **Porte Drougarii** (odun kapısı) **iskelesi**
13. **Jüstinyen Napolisi** (Karaköy) **limanı**
14. **Neorion limanı**
15. **Sophien** (Kadırga) **limanı**
16. **Buthorion** (Kabataş-Dolmabahçe) **iskelesi**
17. **Kune Petro** (Beşiktaş) **iskelesi**
18. **St.Phocas** (Ortaköy) **iskelesi**
19. **Kozinitza** (Kuzguncuk) **iskelesi**
20. **İstavroz** (Beylerbeyi) **iskelesi**
21. **Sophianae** (Çengelköy) **iskelesi**
22. **Arnavutköy iskelesi**
23. **Brokhtoi** (Kandilli) **iskelesi**
24. **Baltalimanı/**Sosthenion (İstinye) **limanı**
25. **Eiranaion** (Çubuklu) **iskelesi**
26. **Beykoz iskelesi**
27. **Tarapia** (Tarabya) **iskelesi**
28. **Büyükdere iskelesi**
29. **Anadolukavağı iskelesi**
30. **Yedikule iskelesi**
31. **Bukoleon Limanı**
32. **Kasımpaşa limanı**
33. **Otrope limanı** (Kalamış)

KARADENİZ

Boğaziçi

MARMARA DENİZİ

D

Pafta:22.

OSMANLI DÖNEMİ, KİMLİĞİ ETKİLEYEN MEKAN ORGANİZASYONU

Devam Eden Grek Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 1-7
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 1-7
Tepeler	: 1
Nirengiler	: 1-14

Devam Eden Roma Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 8-20
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 8-30
Tepeler	: 2-7
Nirengiler	: 15-48
Meydanlar	: 1-9

Devam Eden Bizans Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 21-35
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 31-33
Nirengiler	: 49-77

Osmanlı Dönemi Kimlik Ögeleri:

Ögeler:	Sembol no:
Yerleşimler	: 36-52
Liman/ Barınak/ İskeleler	: 33-35
Nirengiler	: 78-111

NİRENGİLER

1. **Yedikule** (5 kuleli Kale)
2. **Sultanahmet Meydanı** (Hipodrom, 1.Tepe,)
3. Saray (Afrodit Tapınağı üzerinde)
4. Tlos Tapınağı – Akropol (yıkılır)
5. At meydanı (Eyüp, yokolur)
6. **Sen Pol Latin Kilisesi** (Sykea/ Galata'daki Tapınak üzerine kilise yapılır. Arap işgalinde camiye çevrilir, tekrar kilise olur.)
7. **Hasbahçe** (Dolmabahçe)
8. **Kız kulesi** (Leander/Damalis Kulesi)
9. Diana/Diktina Tapınağı (Kela/Bebek,yokolur)
10. **Anadolu Hisarı** (Bizans Sarayı yerine yapılır; o da eski bir Merkür Tapınağı yerine yapılmıştır. Arekas/Göksu)
11. Bakûs Tapınağı (Paşabahçe. Yıkılır.)
12. Michael Kilisesi (Yüşâ Tepesi, Zeus Tapınağı üzerine)
13. Saron Tapınağı (Vatkolpos/Büyükdere,yıkılır)
14. **Ceneviz kalesi** (Yoros Kalesi; 12 tanrı tapınağı yerine Yoros Tepesi/ Beykoz'da yapılır.)
15. **İmrahor Camii** (St.Stüdyon Manastırı)
16. **Bozdoğan** (Valens) Su Kemeri
17. **Fatih Külliyesi** (Havariyyun Kilisesi, 4.Tepe)
18. **Kariye Camii** (Hora Manastırı)
19. Ayamama Manastırı (Ayvansaray, yıkılır)
20. Leon Manastırı (Eyüp,yıkılır)
21. **Eyüpsultan Külliyesi** (Kozmodion Manastırı)
22. **Galata** (Hristos) **Kulesi**
23. **Aya Sofya Camii** (/Kilisesi, 1.Tepe)
24. **Aya İrini Camii** (/Kilisesi)
25. **Sırmakeş Han/Simkeşhane** (Kapitol)
26. I.Theodosius Zafer Takı (yıkılır)
27. **Gotlar Sütunu**
28. **Çemberlitaş** (Konstantin Sütunu, 2.Tepe)
29. **Dikilitaş**
30. **Zafer Kazanı:** Örme/ Burma/ Yılanlı Sütun
31. **Avrattaşı** (Arkadyûs Sütunu)
32. **Kıztaşı** (Marsiyanus Sütunu)
33. **Ahırkapı Feneri** (Ahırkapı)
34. Butharion Kilisesi (Kabataş-Dolmabahçe arası, yıkılır)
35. St.Mamas Kilisesi (Beşiktaş,yıkılır)
36. St.Phocas Kilisesi (Ortaköy, yıkılır)
37. Khrysokeramos (Altın kiremitli) Kilisesi (yıkılır)
38. İstavroz Kilisesi (Beylerbeyi, yıkılır)
39. Hagios Michael Kilisesi (Çengelköy, yıkılır)
40. Theotokos Kilisesi (Kandilli, yıkılır)
41. Arnavutköy Kilisesi (yıkılır)
42. Kela Kilisesi (Bebek, yıkılır)
43. Eiranaion Kilisesi (Çubuklu, yıkılır)
44 Hagios Michael Kilisesi (İstinye, yıkılır)
45. **Ahırkapı Feneri** (Ahırkapı, yenilenir)
46. **Galata Kulesi** (Hristos Kulesi, yenilenir)
47. **Kız Kulesi** (Leandr/Damalis Kulesi)
48. **Ceneviz Kalesi** (Yoros Kalesi,yenilenir)
49. Papaz Kulesi (Vlanga, yıkılır)
50. Bukoleon Sarayı (yıkılır)
51. Theodosius Sütunu (Theodosius Meydanı, yıkılır)
52. **Harbiye Nezareti** (Medrese, Eski Saray, Üniversite, 3.tepe)
53. **Sultan Selim Camii** (Bonos Sarayı, 5.Tepe)
54. **Tekfur sarayı** (Ayvansaray, imalathane ve Yahudhane olur. Blakhernai yıkılır)
55. Anemas Kulesi (Eğrikapı, yıkılır)
56. **Galata Sarayı** (Justinyen Sarayı, okul, lise)
57. **Fenerbahçe Kulesi** (Fenerbahçe,yenilenir)
58. Skutarion Sarayı (Üsküdar,yıkılır)
59. **Beylerbeyi Sarayı** (Beylerbeyi, Jüstinyen Sarayı yıkılır.)
60. Sophianai Sarayı (Çengelköy,yıkılır)
61. **Kuleli Askeri Lisesi** (Kuleli, Protitos Sarayı yıkılır, saray, askeri okul)
62. Jüstinyen Yazlık Sarayı (Brokhtoi, yıkılır)
63. **Rumeli Hisarı** (Mikhaelion ve Phoneyas Manastırları taşlarıyla yapılır.)
64. **Atikalipaşa Külliyesi** (Sur-içi, Aya Petro/Marko Kilisesi)
65. **Sokullu Mehmetpaşa Camii** (Fener, Aya Anastasya Kilisesi)
66. **Gül Camii** (Ayakapı,Aya Anastasya Kilisesi)
67. **Unkapanı Camii** (Unkapanı, Pandepotus Kilisesi)
68. **Fenârî İsa Camii** (/Kilisesi)
69. **Vefa Camii** (Vefa, Aya Teodoro Kilisesi)
70. **Şehzade Camii** (Şehzadebaşı, Pavlos Kilise)
71. **Zeyrek Camii** (Zeyrek, Pantakratorus Manastır ve Kilisesi)
72. **İmrahor Camii** (Samatya, St.Stüdyon Manastırı)
73. **Küçükayasofya Camii** (Sur-içi, Aya sergiyo Kilisesi)
74. **Bodrum Camii** (Laleli, Myralain Kilisesi)
75. Arnavutköy Kilisesi (Arnavutköy,yıkılır)
76. Beykoz Kilisesi (Beykoz,yıkılır)
77. Hagios Pantalemion Kilisesi (Yüşa Tepesi,yıkılır)
78. **Hava Meydanı** (Ayastefanos/Yeşilköy)
79. **Sirkeci Garı** (Sur-içi)
80. **Rami Kışlası** (Sur-dışı)
81. **Muzika Kışlası** ()Hasköy)
82. **Feshane-i Amire** (Eyüp)
83. **İplik Fabrikası** (Eyüp)
84. **Kâğıt İmalathanesi** (Kâğıthane)
85. **Rumeli Kışlası**
86. **Kasımpaşa ve Camialtı Tersaneleri**
87. **Pera Palas**(Pera)
88. **Zeynep Hanım Konağı/Darül Fünün-u Osmani** (Vezneciler)
89. **Hamidiye Kışlası ve Taşkışla** (Taksim)
90. **Harbiye Kışlası** (Harbiye)
91. **Yıldız Kışlası** (Yıldız)
92. **Yıldız Sarayı** (Yıldız)
93. **Dolmabahçe Sarayı** (Dolmabahçe)
94. **Beşiktaş Sarayı** (Beşiktaş)
95. **Çırağan Sarayı/ İlk "Meclis-i Mebusan"** (Çırağan)
96. **Enverpaşa Konağı** (Ortaköy)
97. **Cemile Sultan Sarayı/ 2.Meclis-i Mebusan/Sanayi-i Nefise** (Fındıklı)
98. **Behice Sultan Sarayı** (Fındıklı)
99. **Selimiye Kışlası** (Selimiye/Harem)
100. **Haydarpaşa Askeri Tıbbiye** (Haydarpaşa)
101. **Haydarpaşa Garı** (Haydarpaşa)
102. **Adile Sultan Validebağı Konağı/ Sanatoryumu**
103. **Koşuyolu Astım Hastanesi** (Koşuyolu)
104. **Ratıp Paşa Konağı/Çamlıca Kız Lisesi** (Çamlıca)
105. **Adile Sultan Konağı/Kandilli Kız Lisesi** (Kandilli)
106. **İcadiye Kasrı/Kandilli Rasathanesi** (Kandilli)
107. **Beylerbeyi Sarayı** (Beylerbeyi)
108. **Küçüksu Kasrı** (Küçüksu)
109. **Amcazade Hüseyinpaşa Yalısı** (Anadolu Hisarı)
110. **Mihrabad Kasrı** (Kanlıca)
111. **Hidiv Kasrı** (Beykoz)

KARADENİZ

Boğaziçi

MARMARA DENİZİ

TEPELER:

1. **Tepe : Sultanahmet, Ayasofya, İbrahimpaşa Sarayı**
2. **Tepe : Esir Pazarı** (Çemberlitaş/Konstantin Sütunu)
3. **Tepe : Beyazıt Külliyesi, Haydarbey havuzu**
4. **Tepe : Fatih Külliyesi**
5. **Tepe : Sultanselim Külliyesi**
6. **Tepe : Süleymaniye Külliyesi**
7. **Tepe : Cerrahpaşa-Haseki Külliyeleri** (Hastaneler)

MEYDANLAR:

1. **Sultanahmet Meydanı:** Forum Austein/Augusteaum
2. Yerebatan: Forum Million (Meydan özelliği kalmamıştır)
3. **Esir Pazarı:** Forum Constantin (Çemberlitaş)
4. Kapitol: Forum Philadelphion (Meydan özelliği kalmamıştır)
5. **Bayezit Meydanı:** Forum Taurus/Theodosiakum
6. Aksaray: Forum Bovis (Meydan özelliği kalmamıştır)
7. Vezneciler: Forum Amastrianum (Meydan özelliği kalmamıştır)
8. **Kıztaşı Meydanı** Forum Marsiyanus
9. **Avrat Pazarı:** Forum Arkadyûs

Limanlar/ Barınaklar/ İskeleler:

1. **Vlanga** (Theodosyus/ Eleuterion) **Limanı**
2. **Sarayburnu** (Bosphorion) **Limanı**
3. **Galata** (Sykea) **Limanı**
4. **Eyüp** (Knigos) **İskelesi**
5. **Kadıköy** (Kalkedon) **İskelesi**
6. **Üsküdar** (Hrisopolis) **İskelesi**
7. **Ahırkapı İskelesi**
8. **Ayvansaray** (Blakhernai) **limanı**
9. **Fener** (Fenarion) **İskelesi**
10. **Yahudi** (Perama) **limanı**
11. **Unkapanı İskelesi**
12. **Odun kapısı** (Porte Drouğarii) **İskelesi**
13. **Karaköy** (Jüstinyen Napolisi) **limanı**
14. **Hasırcı İskelesi** (Neorion limanı)
15. **Kadırga** (Sophien) **limanı**
16. **Kabataş-Dolmabahçe** (Buthorion) **İskelesi**
17. **Beşiktaş** (Kune Petro) **İskelesi**
18. **Ortaköy** (St.Phocas) **İskelesi**
19. **Kuzguncuk** (Kozinitza) **İskelesi**
20. **Beylerbeyi** (İstavroz) **İskelesi**
21. **Çengelköy** (Sophianae) **İskelesi**
22. **Arnavutköy İskelesi**
23. **Kandilli** (Brokhtoi) **İskelesi**
24. **Baltalimanı/**(Sosthenion) **İstinye limanı**
25. **Çubuklu** (Eiranaion) **İskelesi**
26. **Beykoz İskelesi**
27. **Tarabya** (Tarapia) **İskelesi**
28. **Büyükdere** (İstavroz) **İskelesi**
29. **Anadolukavağı İskelesi**
30. **Yedikule İskelesi**
31. **Ahırkapı İskelesi** (Bukoleon Limanı)
32. **Kasımpaşa** (Ceneviz) **limanı**
33. **Kalamış** (Otrope) **limanı**
34. **Kadırga Limanı**
35. **Kumkapı İskelesi**

YERLEŞİMLER:

1. **Sur-içi**
2. **Eyüp** (Knigos)
3. **Galata** (Pera/Sykea)
4. **Üsküdar** (Skutaria /Hrisopolis)
5. **Kadıköy** (Kalkedon)
6. **Bebek** (Kela)
7. **Beykoz** (Amikos)
8. **Fener** (Fenerion), **Balat**
9. **Yerebatan**
10. **Beşiktaş** (Diplokyon/Kune Petro)
11. **Ortaköy** (Archion/Kilidion)
12. **Kuzguncuk**
13. **Beylerbeyi** (İstavroz)
14. **Çengelköy** (Protes Dikos /Sophianae)
15. **Arnavutköy** (Anapolis/Estiyas)
16. **Kandilli** (Periron/ Brokhtoi)
17. **Çubuklu** (Eiranaion)
18. **İstinye** (Süstenyan/Sosthenion)
19. **Büyükdere** (Kalosagros)
20. **Anadolukavağı** (Hiyeron)
21. **Sarıyer** (Simas)
22. **Kireçburnu** (Kledi to Ponte)
23. **Tarabya** (Farmakeus/Serapia)
24. **Yeniköy** (Termimeri/Kamarodes)
25. **Kanlıca** (Glaros)
26. **Vanıköy** (Nikopolis)
27. **Kuruçeşme** (Amopios)
28. **Fındıklı** (Arizopolis)
29. **Ayvansaray** (Blakhernai)
30. **Zeytinburnu**
31. **Fenerilbahçe**
32. **İçerenköy**
33. **Kayışdağı**
34. **Cevizli**
35. **Kartal** (Cartalimeni)
36. **İncirli (Makrıköy/Bakırköy)**
37. **Maçka (Pera)**
38. **Teşvikiye (Pera)**
39. **Ihlamur**
40. **Çamlıca**
41. **Bağlarbaşı**
42. **Koşuyolu**
43. **Yel değirmeni**
44. **Acıbadem**
45. **Göztepe**
46. **Erenköy**
47. **Kozyatağı**
48. **Adalar**
49. **Kurtuluş** (Tatavla Köyü)
50. **Feriköy**
51. **Şişli**
52. **Zincirlikuyu**

Kaynakça'daki belgelerden, Erses tarafından sentezlenmiştir.

KAYNAKÇA

"Acı İtiraf: Elmalı Artık Kurtulamaz", (1994), Hürriyet Gazetesi, 14 Şubat 94.

Adam, M., (1991), "IV.Oturum: Planlamaya Katılım", Kent Planlamada Yeni Gündem: Çevre ve Katılım,Tartışmalı Teknik Toplantı, 11-13 Aralık 1991, TMMOB Şehir .Plancıları Odası Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Adıvar, H.E., (1936), Sinekli Bakkal, 46.Baskı, Atlas Kitabevi. 1993, İstanbul

Akad, M.T., (1998), "Muvakkithaneler ve Güneş Saatleri", Skylife. THY Kurumu Yayınları, 11/98:112-120, İstanbul.

Akdemir, M.Z. ve Köksal, A., (1995), "Kültür Ve Mekan Bağlamında Arnavutköy", Yapı Ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Akdemir,S., (1997), "Global İletişim ve Kimlik Farklılaşması", 1.Ulusal Kültür Kongresi: Demokrasi Kültürü ve Globalleşme. 3-5 Kasım 97, SKM, İzmir.

Aksoy, E., (1995), "İki İstanbul'da Mimarlık: Kuleler ve Diğer Semboller", Mimarlık, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Mart '95:262, Ankara.

Aksoy,Ö., (1999), "Avrasya'nın Bilişim Merkezi: İstanbul". Sabah Gazetesi,16.12.1999, İstanbul

Algın, Ü., (1982), İstanbul e İlçeleri, Genişletilmiş 3.Baskı, Birsen Kitabevi, 1982, İstanbul

Alper, B., (1994), "Büyükada'nın 'Kırmızı Sarayı' da Yok Oluyor", Arkitekt 415, 6/94:45-53

Altaban, Ö., (1982), "Toplu Konut Kanunu Uygulamaya Aktarılırken Bazı Görüşler", Mimarlık 82/2 TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Altan, Ç., (1994), Tarihin Saklanan Yüzü, Afa yayınları, Ç.Altan Dizisi:6, İstanbul.

Altan, Ç., (1999), "100 Yıl Sonra Türkçe Kaybolacak mı?" Sabah Gazetesi, 17.12.1999, S:4, İst.

de Amicis, E. (1993), - İstanbul 1874. Çev: Akyavaş, B. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayını, IV.Dizi, 1993, Ankara.

Anadol , K., (1979), "Galata Kulesi", Mimarlık 79/1, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

"Anadolu Yakası'nın En Eski Sanayi Tesisi: 'Gazhane'", (1997), Arkitekt, 97 Nisan, 448:43-47, İstanbul.

And, M. (1965) ,"1855 Yılında İstanbul'da Oynamış Bir Opera: Silistre Kuşatması", Forum:278,

And, M., (1989), "Kanuni Döneminde İstanbul'da Bir Bale Gösterimi". Tarih ve Toplum. 11(62). Mart 1989.

Anılarda İstanbul, (1984), Söyleşi. Katılanlar: Belge, M., Bilgin, İ., Boysan, A., Burak, C., Naci, E., Sözen, M., Yöneten: Sözen, M. Mimarlık 1984/1, TMMOB Mimarlar Odası Yayını,Ankara.

Arpad, B., (1988), Yok Edilen İstanbul. Türkiye Otomobil ve Turing Kurumu.Ufuk Matbaası, İstanbul.

Arslan, R., (1978), "İstanbul Sanayileşme Sürecinde Planlama Kararlarının Yeşil Alanlar Üzerinde Baskısı." Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını:2587: 76-92, 1979, İstanbul.

Artan, T., (1992), "Boğaziçi'nin Çehresini Değiştiren Soylu Kadınlar ve.. Sultanefendi Sarayları", İstanbul Dergisi, Tarih Vakfı Yayını, 1992/3

Arû, K.A., (1991), "Kentsel Tasarım ve Mimarlık", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. 23-24 Mayıs 1991. MSÜ, İstanbul.

Atabay,S. , (1996), "Ekolojik Temele Dayalı Bölge Planlamasına Küreselleşme Açısından Yaklaşım: Ekolojik Temele Dayalı Bölge Planlama". Uluslararası sempozyum, 18-19 Ocak 1996 YTÜ Mim.Fak. Şeh. ve Böl. Pl. Bölümü ile İstanbul Alman Kültür Merkezi ortaklığı. YTÜ Basım-Yayın Merkezi, İstanbul. Editör: Prof.Dr.S. Atabay, Sf:1-3

Atalık, G., (1984), "Kent Planlaması Teknikleri, İTÜ Yayınları, İstanbul.

Atiker, E., (1995), Bireyselleşme ve Toplumsal Farklılaşma, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Atmaca, E., (1999), "Boğaz'ın En Güzel Tepesine Tarihi Kültür Merkezi", Kongre Dergisi, Yıl:5, Sayı:53, Ocak 2000, İstanbul.

Avcılar, Küçükçekmece, Sefaköy, Yenibosna, Kocasinan, Güngören, Esenler. Küçükköy, Bayrampaşa Araştırma Raporları, (1971-84), İller Bankası, Batı Yakası Mücavir Belediyeler Planlama Bürosu Başuzmanlığı Arşivi. Basılmamış 5'er nüsha orijinal rapor ve 1'er adet Döküman Albümü.

Aydın, T. (1972), "Ülke Düzenleme İlkeleri ve Yerleşme Sistemleri" İTÜ Mimarlık Fakültesi, Gümüşsuyu, İstanbul.

Aysu, E., Barın, O., Yakar, H.B, (1992), "Son 10 Yıl İçinde Boğaziçi Fizik Mekânını Şekillendiren Kurum ve Guruplar", Türkiye'de 16.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu. 3-4 Kasım 1992, T.C.Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, TAU Yayını, 1994/74, Ankara, Cild:2:127-141

Aysu, E., Barın, O., Yakar, H.B, (1993), "Son 10 Yıl İçinde Boğaziçi Fizik Mekânın Şekillendiren Kurum ve Guruplar", Planlama 93/1-4

Aysu, E. (1990), İstanbul Anakent Alanında Kentiçi Devingenlik Örüntüsü Üzerine Bir Deneme YTÜ Matbaası, İstanbul .

Babüroğlu, S., (1987), "Cumhuriyet Hükümetlerinde Konut, Yerleşme ve Politikalar", Dünya Konut Yılında Türkiye Sempozyumu: 15-16-17 Ekim 1987, TMMOB İnş.Müh.Od.İzmir Şb. Atatürk İl Halk Kütüphanesi. Konak/İzmir.

"Bakan:Kimse Boşuna Gecekondu Yapmasın" (1994), Hürriyet Gazetesi, 31 Ocak 94.

Balamir, A. ve Sarp, K., (1982), "Toplu Konut Yasası Üzerine", Mimarlık 82/2, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Balbay,M., (1999), "Toplumsal Şizofreni", Gündem Köşesi, Cumhuriyet Gazetesi, 16.09.95, İst.

Başer,A., (1994), "Süleyman Subaşı Camii", Arkitekt, 6/94, 415:88-90

Battalgazi, S., (1984), "İller Bankası Batı Yakası İstanbul Mücavir Belediyeler Plan Bürosu", İBİM-BPBB Başuzmanlığı. Bildiri.

Bayazıt, N., (1982), "Tasarlama ve Teori Metodları: Planlama ve Tasarlamaya Katılma. İTÜ Mimarlık Fakültesi, İTÜ Matbaası, Gümüşsuyu/ İstanbul, 71-78

Bayraktar,A., (1978), "İnsan ve Çevre Sağlığı Açısından Kentiçi Yeşil Alanlar ve İstanbul İçin Önemi", Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu, 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fak. Yayını:2587:139-150, 1979, İstanbul.

Bayrı, M. H., (1951), Yer Adları ve Yer Adlarına Bağlı Folklor Bilgileriyle İstanbul. Hayat Yayınları. Tiftruk Matbaacılık ve Sanayii AŞ., İstanbul.

Behar, C., (1998), "Kasap İlyas Mahallesi, İstanbul'un Bir Mahallesinin Sosyal ve Demografik Portresi: 1546-1885". İstanbul Araştırmaları:4, İst. BŞB Kültür İşleri Dai. Bşk.lığı Yay. İstanbul Araştırma Merkezi, Kış 1998.

Bektaş, C., (1995), "Sağlıklı Alt Yapı", Sağlıklı Kentler ve İnşaat Mühendisliği Sempozyumu. 20-21 Ekim 1995, 97-99, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi,İzmir.

Beler, F., (1991), "IV.Oturum: Planlamaya Katılım", Kent Planlamada Yeni Gündem: Çevre ve Katılım,Tartışmalı Teknik Toplantı, 11-13 Aralık 1991, TMMOB Şehir .Plancıları Odası Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Belge, M., (1984), "Yanyana Yabancıların Kenti: İstanbul", Mimarlık 84/1, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Belge, M., (1992), "İstanbullu Göçlerle Çoğaldı". İstanbul, Üç Aylık Dergi, 1992/1, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

Benoist-Mechin, (1954), Mustafa Kemal, Bir İmparatorluğun Ölümü. Çev:Çelikkol. Z., Bilgi Yayınevi, Eylül 1997, İstanbul.

Berköz, L., (1991), "Türkiye'de Metropolitenleşme Sürecinde Kentsel İlişkiler Konusunda Bir Araştırma:İstanbul Metropoliten Kent Örneği", Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bilgin, E.,(1997), "Bir Kadıköy Beyefendisi: Müfit Erdal." Arkitekt, 97 Nisan, 448:35-40, İstanbul.

Bilgin, E., (1998.a), "Yeniden Yaşama Dönüştürülmeyi Bekleyen semt: Zeyrek" Arkitekt, Şubat 98, İstanbul, 457:12-33.

Bilgin, E., (1998.b), "Mimaride İnce Detaylar: Kuşevleri". Arkitekt, Mart 98, İstanbul, 458:45-47

Bilgin, N., (1974), Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, Ege Yayıncılık:1, İnceleme Dizisi:1, İzmir.

Bilgin, N., (1996), İnsan İlişkileri ve Kimlik, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Birsel, A., Birsel, G., Birsel, C., Birsel, C., (1994). "Kentlerimizde Kimlik Arayışları ve Kentsel Tasarım Olgusuna Kent Kültürü/Kimlik Bilinci/Kent Görünümü Üçlemesiyle yaklaşım". 5.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 12-13 Mayıs 1994, MSÜ:1995, İstanbul

"Boğazları Kurtarma Kampanyası" (1993), Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ağustos 93.

Boratav, K., (1995), İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri. Türkiye Araştırmaları 11, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Boysan, A., (1988), Sevgi ve Özlem, Türkiyemiz, Kültür ve Sanat Dergisi, Akbank Kültür Yayınları, Yıl:18, Sayı:56, İstanbul.

Boysan, A., (1996), "Kontrolsuz Göç Yerine Kontrollü Şehirleşme Politikası", Arkitekt, 7/96, İstanbul, 439:25-29

"Börtücene, İçen ile Bir Söyleşi: 'Yeni Belediye Gelirleri Yasası Ne Getiriyor?'" Mimarlık 81/5, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Börtücene, İ., (1992), "Kentsel Gelişme ve Kent Yönetimi", Kentsel Gelişme ve Kent Yönetimi Sempozyumu, 21 - 22 Ekim 1992, İstanbul The Marmara Oteli, İstanbul.

Buondelmonti, C., (1422), İstanbul, Üç Aylık Dergi, 1993/2

Bulaç, A., (1997), "Ayasofya Nasıl Cami Oldu?" İstanbul Bülteni. İst. BŞB.Yayınları,Yıl:4/73,

Burke, G., (1976), Components Of Tawnscapes İn General. Tawnscapes, Penguin Books, New York,USA.:1-17.

Canatan, B., (1966), Ansiklopedik Terimler Sözlüğü. Kardeş Matbaası, Ankara.

Cansever, E., (1996), "İnsan Yaşadığı Yere Benzer", Arkitekt, 10/96 , 442.

Cansever, T., (1994), Mimarlık 1976/4, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Cansever,T., (1996), "Şehir", Kent ve Kültürü, 3 Aylık Düşünce Dergisi, Yapı Kredi Yayınları. Sayı:8, 125-128, İstanbul.

Cansever, T., (1997), "İstanbul'un Tahribi ve Çöküşü İçinde Eyüp Sultan ve Geleceği" İstanbul Araştırmaları 1, İstanbul BŞB Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, 9-16, İstanbul.

de Clari, R. (Baskı: 1994), İstanbul'un Zaptı. Çev.: Akyavaş,B., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: X:16. Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Çağlar, N., (1995), "Bir Kentsel Mekan Olarak Atrium". Yapı ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı: Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Çakırtaş, O., (1995), Osmanlı Tarihi-1, Siyasi, Koza Eğitim ve Yayıncılık, İstanbul.

Çakırtaş, O., (1995), Osmanlı Tarihi -2, Kültür ve Medeniyet Kitabı, Koza Eğitim ve Yayıncılık, İstanbul.

Çatalca 1/1000 Uygulama Planı Danışma - Denetleme Kurulu Toplantısı ve Meclis Toplantısı Tutanağı, 19.12.1984. Tutanak: Erses, S.M., İller Bankası Teksir Kitap, 1984, İstanbul.

Çatalca Belediyesi 1/5000 Nazım Planı Danışma - Denetleme Kurulu Toplantısı Tutanağı. 29.2.1984. Tutanak: Erses,S.M.,. İller Bankası Teksir Kitap. 1984, İstanbul

"Çatalca'da Serbest Bölge Yağması", (1993), Cumhuriyet Gazetesi, 7 Eylül 93.

"Çatalca Serbest Bölgesi, İkinci Kez Danıştay'dan Döndü", (1993), Cumhuriyet Gazetesi, 8 Aralık 1993.

Çelebi, E., (1998), "Bedenin Tapınağı: Hamam". Skylife, THY Aylık Dergisi, 11/98:38-46

Çetiner, A. ve Unutmaz, H., (1991), "İstanbul'da Yeni Toplu Konut Üniteleri", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs 1991, 251-254, MSÜ, İstanbul.

Çetiner, Y., (1997), Son Padişah Vahidettin, Milliyet Yayınları AŞ. 8.Baskı.İstanbul.

Çetingüleç, M., (1993), "Buyrun İstanbul Cumhuriyetine!", Sabah Gazetesi, 25 Mayıs 93.

Çetinkaya, F., (1991), "Kentsel Tasarım-Yeni Yerleşmeler [Batıkent Örneği]", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs 1991. MSÜ, İstanbul.

Çevik, S., (1994), "Konut Yakın Çevresi Ölçeğinde İlgili Kaliteler - Kimlik ve Kimliklendirme", 5.KentselTasarım ve Uygulamalar Sempozyumu., 298-309, 12-13 Mayıs 1994, MSÜ, İstanbul.

"Çevre Belediyeler Merkeze Bağlanırken", Mimarlık 81/1,TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Chadwick, G.A., A Sistem of Planning.

Çığ, M.İ., (1996) Kur'an, İncil Ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni, 2.Baskı. Analiz Basım Yayım Tasarım Ltd.Şti. Kaynak Yayınları:175.İstanbul.

Çinici, B., (1991.a), Örneklerle Kentsel Tasarım, Mimari ve Mekan Estetiği: Silcan/ Elvanköy 3000 Evler Toplu Konut Projesi. Derleyen: Akbulut, M.R., Gökçen, S.D., 1 Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs 1991, MSÜ, İstanbul

Çizgen, N., (1994), "Kent ve Kültür". Say yayınları, İstanbul.

Çubuk, M., Gürsel, E., Karabey, H., (1978), "İstanbul'un Yeşil Alan Sorunlarına Urbanistik Bir Yaklaşım". Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Sempozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fak. Yay.:2587, 181-193, 1979, İstanbul.

Çubuk, M., (1996), Integrated Thoughts On Istanbul. Text. A Glimpse On Istanbul. TMMOB İstanbul Branch of the Chamber of City Planners. Beşiktaş/İstanbul.

Dayıoğlu, S., (1993), "Saatleri Ayarlama Enstitüleri: İstanbul'un Muvakkaithaneleri" Üç Aylık Dergi İstanbul. Tarih Vakfi Yayını, 1993/13:33-39

Dedeoğlu, R., (1994), "Osmanlı Bankası", Arkitekt, 1/94, 410.

Deleon, J., (1989), "Eski İstanbul'un (Yaşıyan) Tadı", Çelik Gülersoy Vakfi, İstanbul Kütüphanesi Yayınları, Etüdler:2, İstanbul.

Deleon, J., (1993), Pera Hatıratı - Anı/Arşiv. Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. İstanbul.

Deleon, J., (1994), "Harbiye'den Şişli'ye Bir Devrialem: Alafranga", İstanbul, Üç Aylık Dergi, 1994/8, Tarih Vakfi Yayını, İstanbul.

Demirkaya, M., (1994), "İstanbul, Yeşille Hasretini Gideriyor", Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyet İlavesi 2, 4 Şubat 1994, İstanbul.

Dolayoba-Ümraniye-Halkalı-Yeşilbağ-Şile Danışma - Denetleme Kurulu Toplantısı Tutanağı: 25-27 Haziran 1981 Tutanak: Erses, S.M., İller Bankası Teksir Kitap. İstanbul.

D'ohsson, M. De M., (Tarih Yok), 18.Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler, Çev: Yüksel,Z. Tercüman 1001 Temel Eser:3, İstanbul.

Dökmeci, V. ve Çıracı, H., (1990), Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobilcilik Kurumu Yayınları, İstanbul .

Durunay, N., Ersen G., Sümer U., (1972), "Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması" Mimarlık, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, 1972/7, Ankara.

Ekinci, O., (1992), "Çaresizliğin 'Yasadışı' Geleneği: İmar Affi!" Cumhuriyet Gazetesi, 2 Kasım 1992.

Ekinci, O., (1993), "Altın Boynuz'a 7 Tasma", Cumhuriyet Gazetesi 2, Sanat-Kültür-Magazin-TV ilavesi, 7 Ağustos 1993.

Ekinci, O., (1994.a), "1950'li Yılları Yaşıyanlar, İstanbul'un Başına Gelenleri Anlattılar: Menderes'in Yıkımlarını Anımsamak". Cumhuriyet Gazetesi 2, Sanat-Kültür-Magazin-Televizyon Eki. 5 Mart 1994, İstanbul.

Ekinci, O., (1994.b), "Bayrampaşa'nın Seçim Kuleleri", Cumhuriyet Gazetesi 2, Sanat-Kültür-Magazin-Televizyon Eki. 7 Mart 1994, İstanbul.

Ekinci, O., (1994.c), "16.Yüzyılın Batılı Bir Gezgininin Ağzından Bizans Limanı ve Fener Aristokrasisinin Barınağı", Cumhuriyet Gazetesi 2, Sanat-Kültür-Magazin-Televizyon Eki. 24 Aralık 1994, İstanbul.

Erbel, C., (1974), "İller Bankası İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeleri 1/10.000 ölçekli Nazım Planı Raporu". İller Bankası, İBMB-İPBB, İstanbul.

Erbel, C., (1975), "İller Bankası İstanbul Mücavir Belediyeleri İmar ve Planlama Başuzmanlığı Bildirisi". İTÜ 6.Danışma Kurul Toplantısı. Konu: "2000 Yılında İstanbul". İstanbul.

Erdal, M., (Tarih Yok), Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü: Kadıköy. Kadıköy Belediye Başkanlığı Yayınları:1

Erdem, M., (1977), "Heyet-i Sâbıka-i Konstantiniyye: Tarîh-i İstanbul", İstanbul Araştırmaları 1. İstanbul BŞB Kültür İşleri Dairesi BaşkanlığıYayınları, 219-231, İstanbul

Erder, S., (1996), İstanbul'da Bir Kent Kondu: Ümraniye. İletişim Yay. 354, Memleket Dizisi 2. İstanbul.

Erinç, S., (1974-77), "İstanbul Boğazı ve Çevresi, Doğal Ortam: Etkiler ve Olanaklar". İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, sayı:20-21: 1-23, İstanbul.

Erinç, S., (1978), "Büyük İstanbul Yöresinin Doğal Bitki Örtüsü ve Potansiyeli" Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını:2587, 1979, İstanbul.

Erinç, S., (1980), "Jeoloji Açısından İstanbul Yöresi. İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, sayı:23:280-290, İstanbul.

Ergin, O.N., (Baskı:1997), "Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üstüne Seçmeler". Hazırlıyan: Yıldırım, S., İstanbul BŞB, TC.Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği. İstanbul.

Erkal, M., (1995), "Sosyoloji (Toplumbilim)". Genişletilmiş 6.Baskı. Der Yayınları:84, İstanbul

Erkan, N.Ç., (1998), Doktora Yeterlilik Dosyası, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ermiş, T., Çekirge, A., (1978), "İstanbul İçmesuyu ve Yeşil Alanlar". Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını:2587:225-234, 1979, İstanbul.

Eroğlu, Ö., (1997), "Suriçi Galata". Arkitekt, Eylül 97, 453:38-40, İstanbul.

Erses, S.M., (1976), "Kemerburgaz Araştırma Raporu: 1976." İller Bankası İBMB-İPBB, Teksir Baskılı Rapor, İstanbul.

Erses, S.M., (1991), "İmar Planı Düzenleme Aşamaları: Anket, Analiz, Sentez, Değerlendirme Çalışmaları ve Plan Kararları". İller Bankası 1.Bölge Müdürlüğü, Hizmet İçi Eğitim Programı: Kent Planlaması ve İmar Mevzuatı İlişkileri, No:2, İstanbul.

Erses, S.M., (1994.a), "Doğayla Düzenli Yaşamak", Ekolojik Planlama Dersi Seminer Çalışması, Yürüten: Atabay,S., YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1993/94 Öğretim Yılı, I.Yarıyıl, İstanbul.

Erses, S.M., (1994.b), "İstanbul'un Tarihsel Gelişiminin Mekana Yansıması". Anadolu Türk Şehri Dersi Seminer Çalışması, Yürüten: YENEN, Z., YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1993/94 Öğretim Yılı, I.Yarıyıl. İstanbul.

Erses, S.M., (1994.c), "Heybetli Kentler ve Bayındırlık Hareketleri Girişimci Planlama ve Serbest Bölgeler", Sosyo-Ekonomik Değişme ve Kentleşme Dersi Seminer Çalışması, Yürüten: Ökten,A., YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1993/1994 Öğretim Yılı, I.Yarıyıl, İstanbul.

Erses, S.M., (1994.d), "Yerleşmelerin Coğrafi Dağılımındaki Etkenlerin Sistem Yaklaşımı İle Yorumlanması (İstanbul Batı Yakası Örneği)", Planlamada Sistem Analizi Dersi Seminer Çalışması, Yürüten: Aslan,R., YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.1993/94 Öğretim Yılı, II.Yarıyıl. İstanbul.

Erses, S.M., (1994.e), "Metropol (Anakent) Öncesi İstanbul Batı Yakası Belediyelerindeki Toplumsal Hareketlilik". Toplumsal Hareketlilik Dersi Seminer Çalışması. Yürüten: Ökten,A., YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.. 1993/94 Öğretim Yılı, II.Yarıyıl. İstanbul.

Erses, S.M., (1994.f), "Metropol (Anakent) Öncesi İstanbul Batı Yakası Belediyelerindeki Gelişme Analizi", Yöntem Bilim Dersi Seminer Çalışması, Yürüten: Dinçer,İ., YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1993/94 Öğretim Yılı, II.Yarıyıl, İstanbul.

Erses, S.M., (1994.g), "Kimlik Kazanmış Yerel Yerleşmelerin Ekolojik Veriler Karşısında Yeniden Tasarlanmaları Sırasında Karşılaşılan Uygulama Zorlukları: (Eşme Örneği)", 5.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 12-13 Mayıs 1994, 337-360, MSÜ, İstanbul

Erses, S.M., (1994.h), "Şehir Plancısının Özgün İradesi ve Yaratıcı Gücü", 18.Dünya Şehircilik Günü, 6-8 Kasım 1994. GÜ, Ankara.

Erses, S.M., (1994.ı), "Şehir Plancısının Özgün İradesi ve Yaratıcı Gücü", Belediyeler Dergisi, T.C.Bayındırlık ve İskân Bakanlığı TAU Genel Müdürlüğü Yayınları,Yıl:9, Sayı:25:17-21, Ankara.

Erses, S.M., (1994.j), "Uygulamada Karşılaşılan Hukuksal/Yasal Karmaşa Ve Kentsel Tasarım Geometrisinde Ortaya Çıkan Somut Çelişkiler: Eşme (Kocaelil) Örneği", Doğal Değerlerin Korunması ve Kurumlaşması Stratejileri Ulusal Semineri, 24-25 Kasım 1994, YTÜ, Beşiktaş/ İstanbul

Erses, S.M., (1995.a), "Metropoliten Alanlar ve Metropollerdeki Toplumsal Gelişme Süreci İçinde, Kentsel Korumanın Mekansal Analizi: İstanbul Örneği", 3.Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Sempozyumu, 13-14 Nisan 1995, MSÜ, İstanbul.

Erses, S.M., (1995.b), "Metropoliten Alanlar ve Metropollerdeki İnsan-Çevre İlişkilerinin Oluşturduğu Kent Kültürünün Mekâna Yansıması: İstanbul Örneği", Seminer Dışı Bildiri, 6.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 16-17 Mayıs 1995, MSÜ, İstanbul.

Erses, S.M., (1996.a), "Kırsal Kentlerde Yenilenme ve Yenileşme Uyumsuzluğu". 4.Kentsel Koruma, Yenilenme, Uygulama Kolokyumu. 4-5 Nisan 1996. MSÜ, İstanbul.

Erses, S.M., (1996.b), "İstanbul ve Metropolünde Kimlik Arayışı" Metropolün Geleceğine Yönelik Öneriler: Habitata Doğru İstanbul. 2020 Sempozyumu, 17/19 Nisan 1996: 93-105. İTÜ, İstanbul.

Erses, S.M., (1996.c), "Kent Kültür ve Yaşam Felsefesinin Fiziki Mekana Yansıması". MSÜ-DGSA Mezunları Derneği Toplantısı, HABITAT-II, 5 Haziran 1996, İTÜ Taşkışla, Salon:119, Taksim/İstanbul.

Erses, S.M., (1997), "Metropoliten Alanlar ve Metropollerdeki İnsan - Çevre İlişkilerinin Oluşturduğu Kent Kültürünün Mekana Yansıması: İstanbul Örneği", Türk Sosyoloji Dergisi. Genç Sosyologlar Derneği Yayını, Sayı:3, İstanbul.

Erses, S.M., (1998.a), "Kuruluşundan Günümüze Eyüp Sultan'da Kimlik Arayışı", II.Eyüpsultan Sempozyumu, 8-10 Mayıs 1998, Eyüp Sultan Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, İstanbul.

Erses, S.M.., (1998.b), "Metropoliten Alanlar ve Metropollerdeki Kimlik Değişimi" I.Metropoliten Alanlar Planlama Sorunları Ulusal Sempozyumu, 15-16 Ekim 1998, YTÜ, Beşiktaş/İstanbul.

Ertan, A., (1993), "Acı İtiraf: Elmalı Artık Kurtulamaz", Hürriyet Gazetesi, 14 Şubat 1993.

Eruzun, C., (1992), "İstanbul'un Kimliği İnsanı, Tarihi ve Doğasıdır". Türkiye'de 16.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu 3-4 Kasım 1992, T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, TAU Genel Müdürlüğü Yayınları:74,Cild :2,

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Baskı:1996), Sadeleştiren: Zillioğlu,M., Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Evin, İ. , (1987), Yaşadığım İstanbul. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1987, İstanbul.

Eyice, S., (1992), "Dünüyle, Bugünüyle, Çevresiyle Zindan Kapısı" İstanbul Dergisi, Sayı:3,

Eyice, S., (1996), "Fetihten Önce Boğaziçi", İstanbul Armağanı-2, Boğaziçi Medeniyeti, Hazırlıyan: Armağan,M., İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları:26, 95-117, İstanbul.

Eyice, S., (1997), "Fetih'ten Önce İstanbul", İstanbul Araştırmaları 2. İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 7-28, İstanbul.

Eyüboğlu, S., (1987), "Cumhuriyet Hükümetlerinde Konut, Yerleşme ve Politikalar", Dünya Konut Yılında Türkiye Sempozyumu: 15-16-17 Ekim 1987, TMMOB İnş.Müh.Od.İzmir Şb. Atatürk İl Halk Kütüphanesi. Konak/İzmir.

Eyüce, A., Keskiner, K., (1995), "Mimari Mekanın Oluşum Sürecinde Kültürel Etkiler". Yapı Ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995,13, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Eyüp: Dün/ Bugün Sempozyumu. 11-12 Aralık 1993, Hazırlıyan: Artan,T., Sempozyum/ Atölye 3, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Numune Matbaacılık,1994, İstanbul.

"Gecekonduda Gariban Yok, Soygun Var", (1993), Sabah gazetesi Ekonomi Sayfası, 14 Şubat 1993.

Gerson, K., (1980), "Language Change As Influenced By Cultural Contact A Case: Ladino", B.A. Boğaziçi University, Submitted in Partial Fulfillment of Requirements for the Degree of Master of Arts in Psychology. Department of Social Sciences, School of Administrative Sciences Boğaziçi University, İstanbul.

Gezer, S., (1995), "Galata'daki Cenevizliler". Arkitekt, 2/95, 422:32-33, İstanbul.

de Grèce, M.., (1992), II.Abdülhamid, Yıldız Sarayında 30 Yıl. Çev: D.Bayladı. Milliyet Yayınları, 2.Baskı, Eylül 1998, İstanbul.

Giritlioğlu, C., (1991), "Şehirsel Mekan Ögeleri ve Tasarımı – I". İTÜ Kütüphanesi:1459, İTÜ, İstanbul.

Giritlioğlu, C. ve Ergun, N., (1995), "Şehir Eski Merkezlerinde Açık Alanlar, Meydanlar ve Eminönü Örneği", 5.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu,12-13 Mayıs 1994. MSÜ, 1995, İstanbul.

Göçer, O., (1991), "Doğu Marmara Bölgesi İçinde Büyük İstanbul Metropoliten Sınırlarının Tesbiti ve Yeni Bir Yerleşme Düzeni Ön Araştırması", İTÜ Yayınları, İstanbul.

Göçer, O., (1974) "Şehirsel Merkezler ve Şehirsel Kademelenme", İTÜ Mim. Fak. Şehirse Bölgeler ve Ulaşım Kürsüsü Yayını:2, Gümüşsuyu/İstanbul.

Göksu, E., Göksu, S., Koç, H., (1995), "Kentsel Kimliğin Özgürleştirilmesinde Engelleyici Bi Mekanizma Olarak Planlamanın Eleştirisi". Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışlar

Sempozyumu: 5-7 Haziran 1995, İTÜ Mim. Fak. İTÜ Çevre ve Şehircilik UYG-AR Merkezi, Sf:13-18, Taşkışla/İstanbul.

Gökten, M., (1991), "Toplu Konutlarda İnsan-Mekan İlişkileri" EÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Sosyal Psikoloji Doktora Tezi, İzmir.

Gören, A.K. (1997), "Geçmişten Günümüze Ayvansaray", I.Eyüp Sultan Sempozyumu, Eyüp Sultan Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kültür Yayınları No:7: 148-171, İstanbul.

Görgülü, T., (1995), "İstanbul'da Yaşanan Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Bunların Fiziksel Mekana Yansımaları Yapı Ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

"Gözden Uzak Bir Kadıköy Mahallesi: Yeldeğirmeni", (1997), Arkitekt, Sayı:448, Nisan 97, İstanbul.

Gül, A., Akın,O., Gül,A., (1991), "Kent Planlama ve Tasarımı İçin Yeni Bir Anlayış". 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs 1991. MSÜ, İstanbul.

Gülen, N., (1998), "Sarı Yüz Para." ENKA'dan haberler. Ocak 98, 43:30-31, İstanbul.

Gülersoy, Ç., (Tarih Yok), "Kapalıçarşı'nın Romanı", İstanbul.

Gülersoy, Ç., (1984), İstanbul'un Anıtsal Ağaçları, Türkiye Turing ve Otomobilcilik Kurumu. I – Rumeli Kavağı-Kâğıthane Arası, İstanbul.

Gülmez, A., (1976), "Büyük İstanbul Metropoliten Alanı İçin Önerilen Utopik Gelişme Modeli", Yüksek Lisans Tezi. İTÜ Mim. Fak., Şehirsel Bölgeler ve Ulaşım Kürsüsü, Sf:35-38, İstanbul.

Gültekin, M., (1997), "İstanbul'da Musiki Hayatı, Necdet Yaşar'ın Hatıraları". İstanbul Araştırmaları 3. İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul.

Günur, İ., (1991), "Donatım Yapıları ve Kentsel Tasarım", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. 23-24 Mayıs 1991, 231. MSÜ, İstanbul.

Gür, Ş. Ö., (1995), "Kültür ve Değişim mi Yoksa Değişim Kültürleri mi?" Yapı Ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Gürsel, E., Durunay, N., Ural, S., (1972), "Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması", Mimarlık, 72/7, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Gürsel, Y., (1987), "Beyoğlu'nun Yıkımı ve Şehirciliğimizin Geleceği", Mimarlık, İstanbul Özel Sayısı, 87/1, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Gürsel, Y., (1989), "İçinden Tramvay Geçen Tarih", Mimarlık 89/1, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Gürsel, Y., (1990), Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan, E Yay. Kent ve Çevre Sorunları Dizisi. 1990, İstanbul.

Güvenç, B., (1996), Türk Kimliği, Remzi Kitabevi AŞ, 4.Baskı: Mart 96, İstanbul.

Hall, S., (Tarih yok), "Old and New Identities, Old and New Etnıcities", Culture, Globalization and the World-System, ed: King, A.

Hakko, C., (1995), "Bir Semtin Tarihi Üzerine".Arkitekt, 1/95, 421:24-25, istanbul.

Hançerlioğlu, O., (1995), Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Harwey, D., (1991), "Esneklik Tehdit mi, Fırsat mı?" Çev:Kurdoğlu,A., Socialist Review, Cild:21, N0:1.

Haskan, M.N., (1993), Eyüpsultan Tarihi. Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İlaveli 2.baskı. 345-370, 1996, İstanbul.

Hayat Ansiklopedisi, İstanbul Bahsi, (Tarih Yok), İstanbul

"Her Semtin Bir Dili Var 'İcabında': İstanbul'un Kültür Haritası", (1992), Aktüel Dergisi, Sayı:64, 24-30:20

Hasselgren, S., (1969), The Language of Archıtecture. Illustration Appendix Studen Litteratur Kristianstad, 1969, Sweeden.

Highway Engineering, Scott Wilson Kirkpatrick & Partners.

Hilgard, Instrudiction to Psychology.

"Holiganlar Ataköy'de Korku Salıyor", (1992), Aktüel, Sayı:64, 24-30 Eylül 92

Hovhannesyan, S.S., (Baskı:1996), Payitaht İstanbul'un Tarihçesi, Çev: Hançer, E., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 34, İstanbul.

Istanbul Guide, (1996), Editors: Uslu,İ. ve Büyükyılmaz,A., Ileri Teknoloji Merkezi Bilişim Hizmetleri AŞ., İstanbul.

Ian L.Mc H., Designe With Nature,Published for the American Museum of Naturel History Doubleday/Naturel History Press, Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, USA.

Işık, O. , (1991), "II.Oturum: Kavramsal Çevre", Kent Planlamada Yeni Gündem: Çevre ve Katılım,Tartışmalı Teknik Toplantı, 11-13 Aralık 1991:36, TMMOB Şehir .Plancıları Odası Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Işıkpınar, E.M., (1992), "Planlama ve Tasarım Bütününde Kentsel Psikoloji, Postmodernizm Post-Urbanizm", 2.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. 21-22 Mayıs 1992, MSÜ İstanbul.

Işıkpınar, E.M., (1993), "Büyük Kentsel Projeler, Klasık Bır Yorum ve Önerdığı Yaklaşım: Kentsel Psıkolojı", 4.Kentsel Tasarım Kolokyumu. 26-27 Mayıs 1993, MSÜ, İstanbul.

Işıkpınar, E.M., (1977), "İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeleri Fiziksel Çevre Affektif Etkinliği Pilot Araştırması". Seminer Dışı Bildiri. ODTÜ 21-23 Mart 1977, Ankara

Işıkpınar, E.M., (1995), "Çevresel Psikoloji ve Mekan Etkileşimi: Mekan Düzenlemede Psikolojik Boyut Gerekliliği Üzerine Yöntemsel Bir Araştırma", MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Işın, E., (1993.a), İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevihaneler, İstanbul,Üç Aylık Dergi, Tarih Vakfı Yayını, 1993/4, İstanbul.

Işın, E., (1993.b), İstanbul'un Mistik Tarihinde Beşiktaş/Bahariye Mevlevihanesi, İstanbul,Üç Aylık Dergi, Tarih Vakfı Yayını, 1993/6, İstanbul.

İdil, B., (1991), "Kentsel Tasarım - Kent Plancılığı ve Mimari İlişkileri". 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs 1991. MSÜ, İstanbul.

İleri, S., (1989), İstanbul Yalnızlığı, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları. Edebiyat Dizisi:1, İstanbul.

İller Bankası, İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler İmar ve Planlama Bürosu Aile Anketleri. 1971-84 Arşivi, İstanbul.

İller Bankası Mücavir Belediyeler Plan Bürosu Aile Anketleri ve Analitik Çalışma Raporları: 1970-80 Arşivi, İstanbul.

İlyasoğlu, E., (1994), Zaman İçinde Müzik. Yapı Kredi Yayınları Ltd.Şti. 4.Baskı, İstanbul.

"İnançların Buluştuğu Yer: İstanbul", (1996), Arkitekt, 11/96: 74-78, İstanbul.

"İstanbul", (1970), Hayat Ansiklopedisi, Sayı:22, Sf:153-168

"İstanbullu'ya 8 Yıllık Ayıp", (1994), Hürriyet Gazetesi, 8 Mart 1994.

İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Kurumu Ortak Yayını, Cild:2:562, İstanbul.

İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler Plan Bürosu, Danışma - Denetleme Kurulu Toplantı Tutanağı,13-17 Şubat 1978, Tutanak: Erses, S.M., İller Bankası, Teksir Kitap, İstanbul.

İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler (Küçükçekmece) Danışma Kurulu 20.5.1975-22.5.1975 Toplantı Tutanağı. Tutanak: Erses,S.M., İller Bankası, Teksir Kitap, İstanbul.

İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler Danışma Kurulu 23.3.1974 - 28.3.1974 Toplantı Tutanağı.. Tutanak: Erses,S.M., İller Bankası, Teksir Kitap, İstanbul.

İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler Plan Bürosu, Kemerburgaz 1/5000 Nazım İmar Planı Ön Tasarısı ve Danışma Kurulu Toplantısı Tutanağı: 13-14 Nisan 1977. Tutanak: Erses, S.M., İller Bankası Teksir Kitap, İstanbul.

İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler Plan Bürosu, Nazım İmar Planları Konusunda Genel Görüşme Tutanağı. 11-14 Ocak 1977. Tutanak: Erses, S.M., İller Bankası, Teksir Kitap, İstanbul.

"İstanbul Boğazı'na Üçüncü Köprü", (1993), Sabah Gazetesi, 31 Ağustos 93.

İstanbul Çevre Belediyeleri Gecekondu Islah ve Önleme Bölgeleri ile İlgili Toplantı Tutanağı, 8 Ekim 1979, Tutanak: Erses, S.M., İller Bankası, Teksir Kitap, İstanbul.

İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi (1976-77) Rehberi, Matbaa Teknisyenleri Kollektif Şirketi, istanbul.

"İstanbul'da Elli Yıllık Önemli Olaylar", (1909), Basiret Gazetesi İmtiyaz Sahibi Ali. Sander Yayınları Cep Dizisi, Sümbül Basımevi, İstanbul 1976, 110 Sf.
"İstanbullu'ya 8 Yıllık Ayıp", (1994), Hürriyet Gazetesi, 8 Mart 94.

"İstanbul'un Göç Haritası", (1993), Sabah gazetesi, 16 Ağustos 1993.

"İstanbul'un Havası Dün Tehlike Sınırını Aştı", (1993), Sabah Gazetesi, 18 Kasım 93.

"İstanbul Kazlıçeşmeyi Kazandı", (1994), Hazırlayanlar: Duda, H.Ü., Eminoğlu, m., Belbim AŞ., İstanbul Belediyeler Birliği İşletme Sanayi ve Ticaret AŞ., İstanbul.

"İstanbul'da Kimler Yaşıyor?", (1993), Milliyet KONDA Araştırması. Milliyet Gazetesi, 27 Şubat 1993

"İstanbul ve Dev Yatırımlar", (1993), Anakent Belediyesi Yayını, İstanbul.

"İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı, 1/50.000 Raporu", (1980), TC. İmar ve İskân Bakanlığı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Metropoliten daire Başkanlığı, BİNPB Bşk.lığı, Sf:4.

"İstanbul Taştı". Sabah Gazetesi, 12 Temmuz 1993.

İşli, E. N., (1994), "Beyazıt Meydanı ve Haydar Bey Havuzu". Arkitekt 415, 6/94, İstanbul.

İşli, E. N., (1994), "Küllük Kahvesi - Beyazıt Meydanı II". Arkitekt,446. 7-8/94, İstanbul.

İzbek, M., (1998), Dünya Mirası İstanbul – 'Bir Uygarlık Soykırımı'. Anahtar Kitaplar Yayınları Kent ve Çevre Dizisi. Ocak 1998. ISBN 975-7787-48-5

Janor Larousse Bilgi Ansiklopedisi, (Tarih Yok), Milliyet Yayınları, Cild:3.

Johnson, C. R., M.A., (1922), İstanbul 1920. Çev: Sönmez TANER. Tarih Vakfı Yurt Yayınları Belgesel 3, İstanbul 1995, 360 Sf.

Kalemli, M., (1997), "Milli Saraylar'ın Bugünü ve Geleceği". Arkitekt. 97 Mart, 447:24-30,

Kaptan A.Ö., (1988), Beyoğlu, Kısa Geçmişi, Argosu. İletişim Yayınları 74, İstanbul Dizisi , 4.Baskı 1994, İstanbul. 316 Sf.

Kara, K., (1997), Liseler İçin Tarih 2. Önde Yayıncılık, İstanbul,

Kara, N., Köksal,S., (1989), "Bugünkü Büyükşehir Modelinin Alternatifi Var mı?" Planlama Dergisi, 89/1, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Karaesmer, E., (1987), Yapım Alanındaki Yenilikler Ve Bunların Türk İnşaat Sektörüne Yansıması. Dünya Konut Yılında Türkiye. Sempozyum: 15-16-17 Ekim 1987, TMMOB İnş.Müh.Od.İzmir Şb. Atatürk İl Halk Kütüphanesi. Konak/İzmir.

Karahan, R., (1984), Who Are We Now? A Study of The Cultural Identity of Turkish Migrant Workers, Chıldren Returnıng From Western Europe., Master Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü, Boğaziçi Üniversitesi,İstanbul.

Karayalçın, M., (1987), "Türkiye İçin 21.Yy'a Doğru Yeni Kentsel Yapılaşma Yaklaşımı", Dünya Konut Yılında Türkiye Sempozyumu: 15-16-17 Ekim 1987, TMMOB İnş.Müh.Od.İzmir Şb. Atatürk İl Halk Kütüphanesi. Konak/İzmir.

Kaya,G., (1996), "Dış Dinamikler ve İstanbul'un Yapısal Değişimi, Metropolün Geleceğine Yönelik Öneriler", Habitata Doğru İstanbul 2020 Sempozyumu, 85-92, İTÜ, İstanbul.

Kaya, N., (1994), "Göçün Kontrolu ve Yönlendirilmesi", İstanbul ve Göç Kongresi,. 22 Aralık 1994, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Kayabal, A., (1992), "Hamamdan Çarşıya", Skylife, THY Yayını, 12/92 , Yıl:10, Sayı:116,

Kayhan, S., (1995), "Batılılaşma Süreci Bağlamında Toplumsal Değişimlerin İç Mekanlara Etkileri", Yapı ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Kayra, C., (1988), "Beşyüzyıl Boyunca Beyoğlu", Türkiyemiz, Kültür ve Sanat Dergisi, Akbank Kültür Yayınları, Yıl:18, Sayı:56, İstanbul.

Kayra, C., (1992), "Bebek Masalları", İstanbul, Üç Aylık Dergi, 1992/1, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

Kayra, C. ve Üyepazarcı, E., (1992), İkinci Mahmut'un İstanbul'u. Bostancıbaşı Sicilleri. İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları,:8.

Keleş, R., (1992), "Şehirciliğin Kuramsal Temelleri", Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.

Keleş, R., (1994), "Göçün Nedenleri ve Tarihsel Gelişimi", İstanbul ve Göç Konferansı, 22 Aralık 1994.Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

"Kemerburgaz Araştırma Raporu:1976", İller Bankası İstanbul Batı Yakası Mücavir Belediyeler Plan Bürosu Başuzmalığı Arşivi. Basılı Rapor ve Dökümanlar, İstanbul.

Kepes, G., (1996), Kent Ölçeğinde Dışavurum ve İletişim Üzerine Notlar. Çev: Öcal,B.D., Kent Kültürü, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı:8, İstanbul, 177-190

Keskin, N., (1997), "Kadıköy'ün 'Cafe'leri". Arkitekt, Nisan 97, 448:60-69

Keskinok, H.Ç., (1988), Kentsel Mekan Yaklaşımına Bir Örnek: Castells. ODTÜ MED (8:1) 67-75.

Kılıçlıoğlu, M., (1978), "İstanbul'da Yeşil Alanlar Üzerine Baskılar". Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını:2587: 93-99, 1979, İstanbul.

Kıray, M., (1984), "İstanbul, Metropoliten Kent", Mimarlık 84/1. TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Kırkıl,S., Mansuroğlu, Y., Özüyamanbaş, Ö., Taşkıran, P., (1999), Gelişmekte Olan Ülkelerde Kimlik Sorunu, DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğr.Gör. TURAN, B. yönetiminde grup çalışması, İzmir.

Kirazlı-Güneşli-Yeşilbağ Danışma-Denetleme Kurulu Toplantı Tutanağı: 1984. Tutanak: Erses, S.M., İller Bankası Teksir Kitap, İstanbul.

Klasik Müzik Kolleksiyonu:3, (1995), "Franz List", Boyut Müzik. Boyut Yayın Grubu, İstanbul..

Koçu, R.E., (Tarih Yok), İstanbul Ansiklopedisi, Cild:2, İstanbul.

Kongre, (1999.a), "Çırağan Dünya 14'üncüsü", Yıl:5, sayı:51, Kasım 99, İstanbul.

Kongre, (1999.b), "İstanbul, Dünya'nın En Beğenilen 10 Toplantı Şehri Arasına Girdi", Yıl:5, Sayı:52, Aralık 99, İstanbul.

Kongre, (1999.c), "Çırağan Avrupa Beşincisi", Yıl:5, Sayı:53, Ocak 2000, İstanbul.

Konuk, G., (1991), "Zaman ve Mekanın Bir Sentezi Olarak Kentsel Tasarım", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. 23-24 Mayıs 1991. MSÜ, İstanbul.

Koptagel-İclâl, G., (1978), "Yeşil Alan Gereksinimi ve Düzensiz Kentleşmenin Yarattığı Ruhsa Sorunlar" Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunlar Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını:2587 117-125, 1979, İstanbul.

Korça, P. ve Türkoğlu, H., (1991), "Şehir Merkezinde Şehirsel Tasarım: Kuzey Amerik Deneyimi", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. 23-24 Mayıs 1991. MSÜ İstanbul.

Korkmaz, E., (1978), "İstanbul ve Çevresinde Toprak Kullanımı ve Yeşil Alan Durumu". Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fak. Yayını:2587: 39-50, 1979, İstanbul.

Kos, K., (Baskı 1995), İstanbul, Şehir Tarihi ve Mimarisi. Çev:Güngörmüş, N., T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları:1748. Yayımlar Dairesi Başkanlığı Sanat - Sanat Tarihi Dizisi/108-7:10, Ankara.

Koyunlu, A., (1978), "Kültür Değerleri Yönünden Yeşil Alanlar ve Korunması". Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını:2587: 249-252, 1979, İstanbul.

Kotil, A., (1978), İstanbul Belediye Başkanı Av. Aytekin Kotil'in Konuşması. Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını:2587: xxxıv-xxxvııı, 1979, İstanbul.

Köknel, Ö. ve Özuğurlu, K., (1983), "Tıpta Ruh Bilim". İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi, Rektörlük No:2719, Fakülte No:123, İstanbul.

Köksal, A. ve Akdemir, Z., (1995), "1.Levent Yerleşiminde Fonksiyon Değişikliğinden Kaynaklanan Mekansal Değişimler", Yapı Ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Köksal, S. ve Kara, N., (1989), "Bugünkü Büyükşehir Modelinin Alternatifi var mı?" Planlama.89/1 TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, İstanbul.

Köseoğlu, M., (1981), Peyzaj Ekolojisi Çalışmaları ve Ege Bölgesinde Ekoloji Yönünden Önemli Biyotopların Haritalanması Üzerine Araştırmalar. EÜZF Yayınları:442, EÜZF Ofset Atölyesi, Bornova/İzmir.

Köseoğlu, M., (1983), Bornova Yerleşme Merkezinde Ekoloji Yönünden Önemli Biyotoplar Üzerinde Araştırmalar. EÜZF Yayınları:475, EÜZF Ofset Atölyesi, Bornova/İzmir.

Kuban, D., (1993), "Koloni Şehrinden İmparatorluk Başkentine", İstanbul. Üç Aylık Dergi. Tarih Vakfi Yayını, Sayı:4:10-24

Kuntay, M.C., (1983) , Üç İstanbul, Sander Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

"Küçükarmutlu'da Eller Tetikte" (1992), Tempo, Sayı:34, 29 Ağustos 92.

Küçükerman, Ö., (1991), "Bir Kimlik Sistemi Olarak Şehir Mobilyaları Tasarımı", 1.Kentsel tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. 23-24 Mayıs 1991, MSÜ, İstanbul

Lever, W.F., (1993), Compotition Within The Europen Urban System, Urban Studies, 30/6 (935-948)

Lewis, R., (1973), Osmanlı Türkiyesi'nde Gündelik Hayat (Adetler ve Gelenekler) Çev:Poroy, M. Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.

Lynch, K., (1975), The Image of the City, Thirteen Printing, Massacusetts Institute of Technology, Cambridge, Massacusetts, USA.

Lynch, K. (1996), "Çevrenin İmgesi", Çev:Özdemir İ. Kent ve Kültürü. Üç Aylık Düşünce Dergisi. Sayı:8:153-161

"Mafyakent Ümraniye" (1992), Tempo, Sayı:41, 14 Ekim 92.

Maisonneuve, J., (Baskı:1973), Genel Psikoloji ile Sosyal Psikolojinin İlkeleri Açısından Psikososyoloji'nin İlkeleri, Çev: Erim,S., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Mantran, R., (Baskı:1990), 17.Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul. Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi, I.Cilt. Çev: Kılıçbay, M.A. ve Özcan, E. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Mardin, Y., (1995), Bosphorus Through The Ages. Kültür Bakanlığı, Tanıtma Eserleri. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Mazak, M., (1998), Eski İstanbul'da Deniz Ulaşımı, İstanbul BŞB Deniz Otobüsleri AŞ. Ekim 98, İstanbul.

Mintzuri, H., (1993), İstanbul Anıları 1897-1940. Çev: Kuyumcuyan; S., Basıma Hazırlıyan: Sakaoğlu. N. Belgesel I. Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2.Baskı 1994, İstanbul.

Mimar Sinan Üniversitesi, (1998), "Sanayi-i Nefise Mektebi – Devlet Güzel Sanatlar Akademisi – Mimar Sinan Üniversitesi", MSÜ Yayını, İstanbul.

Mutlu, B., (1996), Mimarlık Tarihi Ders Notları, Mengitan Matbaacılık ve Ambalaj Sanayii. Istanbul.

Müller, M., (Baskı:1968), İstanbul'dan Mektuplar, Tercüman Yay. 1001 Temel Eser,131. Çev: BUĞRA, A. İstanbul

Naci, E., Belge,M., Bilgin,İ., Boysan,A., Burak,C., Sözen,M., (1994), "Söyleşi: Anılarda İstanbul", Yöneten: Sözen,M., Mimarlık, 84/1, TMMOB Mimarlar Odası Yayını.

"Nasıl Bir Kentli?" (1994), MSÜ Rektörlüğü, Dünya Şehircilik Günü Türkiye Daimi Komitesi 6.Şehircilik Araştırması Yarışması, 2.lik Ödülü, Rumuz:84760.

Nayır, Z., (Tarih Yok), "Arnavutköy Tarihi Çevre Özellikleri", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cild:4, Sayı:2

Necipoğlu, N., (1992), "Konstantinapolis'de Gündelik Yaşam", İstanbul, Üç Aylık Dergi, 92/2. Tarih Vakfı yayını, İstanbul.

Nemlioğlu, C., (1986), "Abut Efendi Konağı", Türkiyemiz, Kültür ve Sanat dergisi, Yıl:16 Sayı:49, Haziran 86, İstanbul.

"Neolitik Çağdan Bizans'a Kadıköy", (1997), Arkitekt, 448:71-74

Nemlioğlu, C., (1986), "Abut Efendi Konağı", Türkiyemiz, Kültür ve Sanat Dergisi, Akbank Kültür yayınları, Yıl:16, Sayı:49.

Nirven, N., (1988), "Galata ve Pera'nın Süsleri", Türkiyemiz, Kültür ve Sanat dergisi, Akbank Kültür yayınları, Yıl:18, Sayı:56.

Nüzhet, M.A., (1915), 1912 Balkan Harbi. Sadeleştiren: Gömeç,S., T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:778, Kültür Eserleri Dizisi:78,

Ocakçı, M., (1993), "Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri", Türkiye'de 17.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 4-6 Kasım 1993. MSÜ, İstanbul.

Ocakçı, M. ve Southworth, M., (1995), "Elements of Urban Identity: The Case of the Beykoz District of Istanbul", University of California at Berkeley, IURD (Institute of Urban and Regional Development). Working Paper 650.

Oğuz, İ., (1993), "Bu Kış İstanbul'da Kitle Ölümleri Olacak", Sabah Gazetesi, 10 Kasım 93, İst..

Oktay, H., (1995), "Tarihsel Süreç İçinde Osmanlı Külliyelerinin Şehir Oluşum ve Gelişimine Etkileri", Yapı ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Oral, T., (1996), "İstanbul", Arkitekt, 441, 9/96.

Ortaylı, İ., (1974), "Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)", Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.No:142, Ankara.

Ortaylı, İ., (1977), "İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış". Amme İdaresi Dergisi, C.10, Sayı:2.

Ortaylı, İ., (1984), "İstanbul Albümünden Parçalar", Mimarlık Dergisi TMMOB Mimarlar Odası Yayını 84/1,Ankara.

Ortaylı, İ., (1986), "İstanbul'dan Sayfalar", İletişim Yay. 225, İstanbul Dizisi:13.

Onur, Z., ve Habib, S., (1995), "Akdeniz Kültüründe Kent Mekanında Renk". Yapı ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

"Osman Hamdi Bey ve Dönemi, Sempozyumu", 17-18 Aralık 1992. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul .

"Osmanlı Geleneğiyle Kadıköy", (1997), Arkitekt, Nisan 97, 448:41-42

Ostrogorsky, G., (Baskı:1995), Bizans Devleti Tarihi. Çev: Işıltan,F., Türk Tarih Kurumu Yayınları, X.Dizi-Sa.7c. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Önge, Y., (1963), Eyüp Sultan Manzumesi ve Tarihi, Selamet, Cilt:1, Sayı:12, Kardeş Matbaası, Ankara.

Özal, R., (1987), "Bir Sayfa Tarih", Dünya Konut Yılında Türkiye Sempozyumu: 15-16-17 Ekim 1987, TMMOB İnş.Müh.Od.İzmir Şb. Atatürk İl Halk Kütüphanesi. Konak/İzmir.

Özbay, F., (1992), "İstanbul Nüfusu ve Göçler", İstanbul, Üç Aylık Dergi, 92/1, Tarih Vakfi Yayını.

Özcan, Ü., (1990), "İç Göçler, Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri", Planlama 90/1-2

Özcan, Z., (1995),"İç-Batı ve Güney-Batı Anadolu Geleneksel Mimarisinden Örneklerle Tarihsel Süreçte Kültürün Mekanı Biçimlendirmesi", Yapı Ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Özdemir, K., (1998), "Matrakçı Nasuh", Skylife, THY Yayını, 11/98: 52-59, İstanbul.

Öztabağ, L., (1973), Yeni Psikoloji, Lise II.Sınıf, Remzi Kitabevi.

Öztürk, S., (1997), "Tereke Defterlerine Göre XVII. Asırda İstanbul'da Aile Nüfusu, Servet Yapısı ve Dağılımı", İstanbul Araştırmaları 3. İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Parlar, G., (1997), "Gravürlerde Eyüp". I.Eyüp Sultan Sempozyumu, Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını:7:23-30, İstanbul.

Pekin, A., (1992), "İstanbul'un Kutsal Semti: Eyüp", Skylife, 12/92, Yıl:10, Sayı:116, THY Yayını.

Perinçek, D., (1991), "I.Oturum: Ekolojik Planlama", Tartışmalı Teknik Toplantı: Kent Planlamada Yeni Gündem Çevre ve Katılım. 11-13 Aralık 1991, TMMOB Şehir .Plancıları Odası Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Potter, J., (1991), "Çevre Davranış Çalışmalarında Kuram", Çev: Karaman,A.. 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu,23-24 Mayıs 991. MSÜ, İstanbul.

Proshansky, H.M., Abbe, K.F., Kamirof,R.., Place Identity Psysical World Socialization of the Self, Journal of Envirenmental Psychology.

Prost, H., (1941.a), "Anadolu Sahili'nin 1/2000 Mikyaslı Nazım Planı'nı İzah Eden Rapor" İstanbul Araştırmaları:4, İstanbul BŞB Kültür İşleri Dai. Bşk.lığı Yay. İstanbul Araştırma Merkezi, Kış 1998:229-269, İstanbul

Prost, H., (1941.b), "10 Haziran 1941 Taksim-Tepebaşı Amenajman Planı 1/1000", Resim: 261 H.Prost Arşivi. 1997 İzmir Enternasyonal Fuar Sergisi, İzmir.

Prost, H., (1943), 1943-1953 On Senelik Plan, Resim:302, Rapor:265 Henry Prost Arşivi, 199 İzmir Enternasyonal Fuarı Sergisi, İzmir.

Prost, H., (1944), "Boğazın Rumeli Sahilinin Tanzimi", Not:327, İstanbul Araştırmaları:5, İstanbul BŞB Kültür İşleri Dai. Bşk.lığı Yay. İstanbul Araştırma Merkezi, Bahar 1998: 263-277, İstanbul.

Rıza, R., (1998), "Meşrutiyet İstanbul'una Seyahat ve Dâru'l-İlm ve'l-İrşad Projesi", Türkçesi: İnce,İ., İstanbul Araştırmaları:5, İstanbul BŞB Kültür İşleri Dai. Bşk.lığı Yay. İstanbul Araştırma Merkezi, Bahar 1998: 163, 187, İstanbul.

Saatçioğlu, F., (1978), "Açılış Konuşması". Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları Açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Simpozyumu. 22-24 Kasım 1978. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını:2587: xxiii, 1979, İstanbul.

Sağlam, N., (1997.a), "Basiretçi Ali Efendi'nin Şehir Mektupları: I. İstanbul'da Matbuat". Istanbul Araştırmaları:1, İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul Araştırmaları Merkezi. İstanbul:191-207

Sağlam, N., (1997.b), "Basiretçi Ali Efendi'nin Şehir Mektupları: II. Sosyal Hayat ve Esnaf", Istanbul Araştırmaları:2, İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul Araştırmaları Merkezi. İstanbul:147-172

Sağlam, N., (1997.c), Basiretçi Ali Efendi'nin Şehir Mektupları: III. İstanbul Sokakları ve Münakale. Istanbul Araştırmaları:3, İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul Araştırmaları Merkezi. İstanbul:191-142

Sağlıklı Kentler ve İnşaat Mühendisliği Sempozyumu, 20-21 Ekim 1995. TMMOB İnşaat Müh.Od.İzmir Şubesi. İBŞB Meclsi Salonu, İzmir.

Sahil, S., (1995), "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Kültürel Ve Mekansal Değişimin Başkent Ankara'dan Örneklenmesi", Yapı Ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995,:55-64, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa

Sakaoğlu, N., (1994), "İstanbul Sularına Şehrengiz", İstanbul, Üç Aylık Dergi, 94/8, Tarih Vakfı Yayını.

Sarıer, İ., (1993), Köşe Yazıları, Cep Kitapları, Dizi dışı. 2.Baskı, Kurtiş Matbaası. İstanbul.

Sarp, K., Balamir,A., (1982), "Toplu Konut Yasası Üzerine", Mimarlık, 82/2, TMMOB Mimarlar Odası yayını.

Schulz, Ch.N, Ibid.

Schulz, Ch.N. , (1984),"Genius Loci".Paesaggio,Ambiente,Architettura

Sayar, Z., (1998), "Beyazıt (Hürriyet) Meydanı" Arkitekt, 430:21, İstanbul

"Serbest Bölgelerde Hayal Kırıklığı", (1992), Cumhuriyet gazetesi, 30 Mart 92.

Seyitdanlıoğlu, M., (1994), Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-68), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları,. VII.Dizi - Sa.149, Ankara.

Seymen, Ü.B., (1991), "Kavramsal Çevre: II Oturum" 11-13 Aralık - Kent Planlama da Yeni Gündem: Çevre ve Katılım - Tartışmalı Teknik Toplantı.11-13 Aralık 1991.TMMOB Şeh.Pl.Od. Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Sezer, S., (1992), "İstanbul'da Kentsel Gelişmeye Yönelik Nüfus Değerlendirmesi", Türkiye'de 12.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, MSÜ, 2.Kitap,TAU, Yay.No:74:157-176.

Sezer, S. ve Özyalçıner, A., (1995), "İstanbul'un Taşı Toprağı Altın". Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.

Silahtar, L., (1962), II.İmar Kongresi (28.V.1962 - 1.VI.1962), T.C. İmar ve İskân Bakanlığı, 1963, Ankara.

Somçağ, S., (1997), "İstanbul'da Kuşçuluk." İstanbul Araştırmaları:1, İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul

Sökmen, P., (1991), "Kent Planlamasında Yeni Yönelişler ve Kentsel Tasarım", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs 1991, MSÜ, İstanbul.

Sökmen, P., (1994), "İstanbul'un Dünya Kenti Olmasının Önkoşulları", İstanbul ve Göç Konferansı, 22 Aralık 1994, Boğaziçi Üniversitesi İstanbul. Bildiriler Kitabı, İstanbul.

Söylemezoğlu, H.K., (1978), "İstanbul 'Suriçi' ve 'Boğaziçi' Yeşilinin Kaybolması", Kentlinin Sağlık ve İhtiyaçları açısından Büyük İstanbul'un Yeşil Alan Sorunları Ulusal Sempozyumu. 22-24 Kasım 1978. İ.Ü. Orman Fak. Yayın.no:2587: 105-116, 1979, İstanbul..

Sözen,G., (1989), "Bin Çeşit İstanbul ve Boğaziçi Yalıları". Ak yayınları Kültür ve Sanat Kitapları: 49, Yeni Dizi:3, İstanbul.

Sözen, M., (1997.a), "Millî Saraylarda Yeni Düzen", Arkitekt, Mart 97, 447:31-33, İstanbul.

Sözen, M., (1997.b), "Yıkılmış Feriye Karakolu'ndan Eğitim ve Kültür Merkezine", Arkitekt, Mayıs 97, 449:50-56, İstanbul.

Sözen, N., (1992), "Açılış Konuşması", Kentsel Gelişme ve Kent Yönetimi Sempozyumu, 21 - 22 Ekim 1992, İstanbul The Marmara Oteli, İstanbul.

Sperco, W., (Baskı:1989), "Yüzyılın Başında İstanbul", Çev: Köymen, R., Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, Anılar Dizisi:1, İstanbul.

Stokols, D., Altman I.I., (1987), Handbook of Environmental Psychology, University o California; University of Utah, USA.

Subaşı, E., (1994), "Şehircilikte Neredeyiz?" Mimarlık Dergisi, Sayı: 254, TMMOB Mimarla Odası Yayını, Ankara.

Suher, H., (1995), "Kent Kimliğine Etkili Yasa Uygulamaları", Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu: 5-7 Haziran 1995, İTÜ Mim. Fak. İTÜ Çevre ve Şehircilik UYG-AR Merkezi, Sf:3-12, Taşkışla/İstanbul.

Suher, H., Ocakçı, M., Karabay, H., (1996), "İstanbul Metropoliten Kent Planlama Sürecinde Kent Kimliği ve Kent İmgesi", Metropolün Geleceğine Yönelik Öneriler, Habitata Doğru "İstanbul 2020 Sempozyumu". 1-19 Nisan 1996 :57-72. İTÜ, İstanbul

Suri, L., (1984), "Kırsal Toprakların Kentsel Topraklara Dönüşümü, İstanbul ve Kartal Örneği". Şehir Planlama Yüksek Lisans Bitirme Tezi -A/31. YÜ, İstanbul.

Şahin, İ., (1995), "Planlama Süreci İçinde Planlamanın Tarihi – Kültürel Miras ile Kent Biçimi ve Kimliği Üzerine Etkileri". Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu: 5-7 Haziran 1995, İTÜ Mim. Fak. İTÜ Çevre ve Şehircilik UYG-AR Merkezi, Sf:142-149, Taşkışla/İstanbul.

Şehsuvaroğlu, H.Y., (1953), "Şirket-İ Hayriye, Asırlar Boyunca İstanbul", Cumhuriyet Gazetesi Eki, İstanbul.

Şehsuvaroğlu, H.Y., (Tarih Yok), "1940-50 arası 'Boğaziçi'ne Dair' Makaleler", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. Yayınları, İstanbul

Şen, H.N., (Tarih Yok.), "İstanbul", Şen-Bil yayınları, II.Baskı. İstanbul.

Şerefhanoğlu, M., (1995), "Çevresel Nitelik ve Kent Kimliği Oluşturmada Aydınlatmanın Rolü". Mimari ve Çevresel Kalite Arayışları Sempozyumu. 5-7 Haziran 1995. İTÜ, Taşkışla/İstanbul.

Şimşir, B.N., (1988), "Ankara... Ankara. Bir Başkentin Doğuşu", Bilgi Yayınları, Bilgi Dizisi:38/4. Ankara.

Tanık, B., (1984), "Köprüpirin", Mimarlık, 84/1, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

"Tanpınar'ın İstanbul'undan Günümüze Kolaj", (1997), Arkitekt , Temmuz 1997, İstanbul.

Tapan, M., (1994), "Göç Ve Kültürel Sorunlar", İstanbul ve Göç Konferansı, 22 Aralık 1994. Boğaziçi Üniversitesi Bildiriler Kitabı,1995. İstanbul.

Tekeli, İ., (1969), "Sosyal Sistemler, Sosyal Değişme ve Yerleşme Yapısı", İTÜ Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ., (1979), "Mekân Organizasyonlarına Makro Yaklaşım: Türkiye Üzerine Bir Deneme", ODTÜ Mimarlık Fak. Yayın no:28, Ankara.

Tekeli, İ., (1992), "Yüzelli Yılda Toplu Taşınım", İstanbul, Üç Aylık Dergi, 92/2, Tarih Vakfı Yayını.

Tekeli, İ., (1996), "Çevre ve İnsan Yerleşme Sistemlerine İlişkin Ontolojik Kabullerin Planlama Yaklaşımlarını Farklılaştırması Üzerine", Uluslararası sempozyum, 18-19 Ocak 1996 YTÜ

Mim.Fak. Şeh. ve Böl. Pl. Bölümü ile İstanbul Alman Kültür Merkezi ortaklığı. YTÜ Basım-Yayın Merkezi, İstanbul. Editör: Prof.Dr.S. Atabay, Sf:8-22

Tekinbaş, B., (1991), "II.Oturum: Kavramsal Çerçeve" Kent Planlamada Yeni Gündem: Çevre ve Katılım, Tartışmalı Teknik Toplantı, 11-13 Aralık 1991:43-44, TMMOB Şehir .Plancıları Odası Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Teoman, Z ., (1980), "Kadıköy ve Kadıköy'ün Öyküsü", Gençlik Kitabevi, İstanbul,

Toker, B., (1992), "Avrupa'nın En Eski, Geleceğin Kenti İstanbul". "Türkiye'de 16. Dünya Şehircilik Günü" Kollokyumu, 3-4 Kasım 1992, T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı,TAU 1994. Yayın NO:74, Yayın NO:74,Cild :2 Ankara.

Toker, B., (1992), "İstanbul'un Kimliğinde İnsan Değerlerini Çarpıtan Dinamiklerin Siyasal İdeolojisi ve 'Tutsakkent'i 'Özgürkent'e Dönüştürerek Yeniden İnsancıllaştıran Kentbilimsel Yöntemleri", Türkiye'de 16.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu 3-4 Kasım 1992, T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı,TAU 1994. Yayın NO:74,Cild :2 :227-234, Ankara.

Toker, B., (1994), "Adaletsiz Gelir Dağılımına ve Kapitalist Sömürüye Karşı Bir Özgürleşme ve Demokratikleşme Süreci Olarak İstanbul'a Göç yada Katılımcı Demokrasi Yolunda Bir Özyönetim Modeli". İstanbul ve Göç Konferansı, 22 Aralık 1994. Boğaziçi Üniversitesi Bildiriler Kitabı,1995,İstanbul.

Topuz, H., (1997), "Globalleşme Nedir?", 1.Ulusal Kültür Kongresi: Demokrasi Kültürü ve Globalleşme, 3-5 Kasım 97, SKM, İzmir.

Tuncel, M., (1980), "Türkiye'de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış", İÜ. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı:23:123-160, İstanbul.

Tümer, G., (1997), "Evler Hep Aynı Olunca", Arkitekt, 445, İstanbul.

"Tüp Geçit Şart Oldu" (1993), Hürriyet Gazetesi, 12 Ocak 93.

"Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi – Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi, (1982), Başbakanlık DPT Kalkınmada Öncelikli Yöreler Başkanlığı, Cilt:1, DPT:1806, KÖYB:27, Mart 82, Ankara.

Türkiye'nin 75 Yılı, '1923-1998, Gün Gün Cumhuriyet Tarihi', (1998), Tempo Mecmua İlavesi. Hürgüç Gazetecilik AŞ. İstanbul.

Türksoy, C., (1991), "V.Oturum: Örgütlenme", Kent Planlamada Yeni Gündem: Çevre ve Katılım,Tartışmalı Teknik Toplantı, 11-13 Aralık 1991, TMMOB Şehir .Plancıları Odas Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Ulsoy, E., (1980), "Harita Mühendisliği ve Coğrafya", İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi., Sayı:23, İstanbul

Ulu, E., (1993), "İstanbul'da İlk Opera Etkinlikleri" İstanbul, Üç Aylık Dergi, 1993/4, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

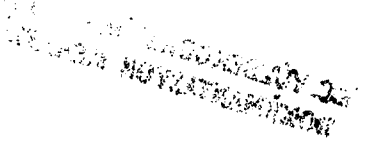

Uluengin, N., (1995), "Sosyo-Kültürel Değişmelerin Geleneksel Türk Evi Tasarımına Etkileri", Yapı ve Yaşam '95 Fuar ve Kongresi Kitabı:Kültür ve Mekân, 25-30 Nisan 1995, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını, Bursa.

Uykucu, K.E., (1979), İlçeleriyle Birlikte İstanbul, Kahraman Yayınları, Kültür Serisi:1, İstanbul.

Ünal, Y., Yenen, Z., Merey-Enlil, Z., (1992), "İstanbul'un Kimlik Değişimi: Su Kentiden Kara Kentine", Türkiye'de 16.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu.3-4 Kasım 1992 T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, TAU Yayın NO:74,Cild :2:201-214, Ankara.

Ünlü, A., (1991), "Çevresel Kalite, Algı ve Kentsel Tasarım", 1.Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu,23-24 Mayıs 1991. MSÜ, İstanbul.

Ünügür, M., (1996), "İstanbul'un Değişen Kimliği". Arkitekt, 444. 12/96, İstanbul.

Ünügür, M., (1997), "On Yıl Hedefli Projeleré, Arkitekt, Mart 97, 447:34-37, İstanbul.

Ünver, A.S., (1960) , "Sevdiğim İstanbul", İstanbul BŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 32, İstanbul.

Ürekli, F., (1998), "1984 İstanbul Depremi" İstanbul Araştırmaları:5, İstanbul BŞB Kültür İşleri Dai. Bşk.lığı Yay. İstanbul Araştırma Merkezi, Bahar 1998: 47-96, İstanbul.

Venturi, R., (1968), "Complexcity And Contradiction In Architecture". The Museum of Modern Art. New York, USA.

Yaltırık,F., Efe,A., Uzun,A., (1997), Tarih Boyunca İstanbul'un Park Bahçe ve Koruları, Egzotik Ağaç ve Çalıları.. Istanbul BŞB, İstanbul İsfalt Fab. Aş. İsfalt Yay.:4, İstanbul

Yalınkılıç, İ., (1997), "İstanbul Üzerine Çeşitlemeler" İstanbul Bülteni, İstanbul BŞB Yayını, Yıl:4,Sayı:73, İstanbul.

Yenen, Z., (1993), "Türk Kentinde Açık Alan Olgusuna Analitik Bir Yaklaşım", Anadolu Türk Şehri Ders Notları, İstanbul.

Yıldız, M., (1992), "Kentsel Gelişme ve Kent Yönetimi Sempozyumu", 21 - 22 Ekim 1992, İstanbul The Marmara Oteli, İstanbul.

Yıldız Üniversitesi Kataloğu, (1989), YTÜ, İstanbul.

Yürekli, K.F., (1977), "Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması". Doktora Tezi. İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri, (1995), Vedute di Venezia ed Istanbul Attraverso i Secoli, İstituto Italiano di Cultura/İtalyan Kültür Merkezi. Güzel sanatlar Matbaası AŞ., İstanbul.

Zenger, Y., (1997), "Özel Dokulu Kent Parçalarının Çağdaş Yaşama Adaptasyonu". Eyüp Sultan Sempozyumu, Eyüp Sultan Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kültür Yayınları NO:7:139-141

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖZGEÇMİŞ:

Doğum tarihi	06.03.1948	
Doğum yeri	İstanbul	
Lise	1963-66	İstanbul Kız Lisesi
Yüksek Lisans	1966-71	Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü

Resmî ve gönüllü çalıştığı kurum ve kuruluşlar:

1973- 1984	İller Bankası İstanbul Batı yakası Mücavir Belediyeler İmar Planlama Bürosu Başuzamanlığı, Şehir Planlama çalışmaları.
1984-1996	İller Bankası 1.Bölge Müdürlüğü (İstanbul), İmar Planlama Şube Müdürlüğü, Şehir Planlama çalışmaları.
1996-Devam ediyor.	İller Bankası 3.Bölge Müdürlüğü (İzmir), Harita ve İmar Planlama Şube Müdürü.
1997-Devam ediyor.	İzmir Yerel Gündem 21 Kent Konseyi Üyesi.
1997-Devam ediyor.	İzmir Yerel Gündem 21 Yürütme ve Kolaylaştırma Kurulu Üyesi.
1999-Devam ediyor	İzmir Yerel Gündem 21 Kent Kimliği Komisyonu Üyesi
1997-1999	Ege Üniversitesi-Hannover Üniversitesi Hava Kirliliği ve Kentleşme ortak çalışması Genel Kurul üyesi.